Ilustraţia coperter *Anca Vasilescu*

alfred de vigny cinq-mars sau un complot pe vremea lui Ludovic al XIII-lea

ROMAN

TRADUCERE ŞI NOTE DE IULIA GIROVEANU PREFAŢĂ ŞI TABEL CRONOLOGIC DE IRINA MAVRODIN

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI – 1971 EDITURA MINERVA – BUCUREŞTI

Oeuvres complètes de **Alfred de Vigny**

CINQ MARŞ

OU

UNE CONJUR ATION SOUS LOUIS XIII

Paris Louis Conard, Libraire-Editeur

ISlpRIE ŞI SIMBOL ÎN *CINQ-MARS*

Da a am încerca să găsim, printre multiplele posibile, un principiu unificator al operei lui Vigny, acela ar putea fi simbolicitatea ei. Deşi, comparat cu alţi romantici, şi mai ales cu Hugo, Vigny a scris puţin – suscitând astfel, mai ales astăzi, numeroase speculaţii pe marginea acestei „tăceri” a artistului, considerată, ca şi în alte cazuri celebre, voluntară –, el a abordat, ca şi ei, genuri variate, fiind foarte important pentru romantismul francez nu numai prin poezia ci şi prin proza şi teatrul său (*Chalterton* este considerat de către mulţi drept cea mai reuşită dramă romantică franceză).

Totuşi, în ciuda acestei varietăţi, atât de caracteristic romantică, unitatea, asigurată, din punctul de vedere din care o sesizăm aici, de expresia simbolică a operei, este indiscutabilă şi uşor de descoperit, întreaga critică tradiţională a văzut de altfel în Vigny un scriitor cu poziţie singulară printre confraţii săi de generaţie – abstract şi filosof, creator deşi? nboluri –, insistând mai ales, şi pe bună dreptate – deoarece acestea sunt şi cele mai bine construite – pe simbolurile din poeme.

Spre deosebire de poeme, în romanul – şi cu atât mai mult în romanul istoric – şi în teatrul epocii operând de obicei mai imperios convenţia romantică a evocării pitoreşti şi a reconstituirii istorice, acestea oferă o configuraţie hibridă: scriitorul înclinat către reprezentarea simbolică neîndrăznind să-şi urmărească până la capăt intenţia, amănuntul concret înfloreşte parazitar pe edificiul simbolic, îi înăbuşă linia pură, atât de simplu şi de sigur, şi cu trimitere atât de clar desenată, din poeme (simbolul lui Vigny este univoc şi nu trebuie confundat cu simbolul din poezia modernă, echivoc, cu o multiplicitate de sensuri, reproducându-se unele din altele, ca într-un joc de oglinzi).

Construcţia aceasta hibridă, foarte aparentă în *Cinq-Mars,* este remarcată, în termeni oarecum severi, de Lanson: „*Cinq-Mars* (1826), unde istoria încurcă simbolul, şi unde simbolul falsifică istoria, împestriţătură romantică de psihologie insuficientă, de descriere prea literară şi de melodramă brutală”... Romanul acești „istoric”, primul, poate, în Franţa, în sensul romantic şi modern al cuvântului, este de fapt un roman simbolic parţial eşuat. Căci în asemenea cazuri hibride trebuie căutată intenţia ultimă. Or, intenţia aici nu este de reconstituire aplicată şi fidelă a faptului istoric. Există în acest roman, dimpotrivă, numeroase inexactităţi, printre care multe anacronisme, la care scriitorul recurge în mod programatic ori de câte ori poate afirma, prin deformarea unei realităţi de suprafaţă, neesenţiale, accidentale, un adevăr ideal, adică un adevăr al Ideii, cel pe care arta trebuie să-l exprime: „ARTA nu trebuie privită, spune Vigny în prefaţa sa, decât în raporturile ei cu FRUMUSEŢEA IDEALA. Trebuie să o spunem, REALITATEA nu este decât un element secundar; e numai o iluzie în plus cu care ea se înfrumuseţează, una din dorinţele noastre, pe care o cultivă. Ar putea să se lipsească de el, căci ADEVĂRUL cu care arta trebuie

VI

să se hrănească este adevărul observaţiei asupra naturii umane, şi nu autenticitatea faptului. Numele personajelor nu au nicio însemnătate. 1DEEA este totul. Numele propriu nu este decât exemplul şi dovada ideii”.

Intenţia nu este nici de evocare globală şi pitorească în sensul în care o concepe capodopera romanului istoric francez *Notredame de*

Paris (publicat cinci ani mai târziu; în ciuda celor ce urmează, un anume simbolism nu-i poate fi contestat nici acestui roman) unde, de asemeni, nu se poate vorbi de exactitate istorică şi d reconstituire fidelă, dar unde profuziunea detaliului pitoresc şi libertatea cu care ficţiunea se substituie istoriei forţează, prin harul imaginaţiei hugoliene, cititorul la o trăire simpatetică, la recrearea intuitivă a unei epoci.

Deosebirea aceasta de orientare este manifestă în calitatea vocabularului utilizat în cele două romane. Există un roman simbolic, şi acestuia îi aparţine *Cinq-Mars,* ce tinde să-şi epureze vocabularul (dar şi un altul care, dimpotrivă, şi-l îmbogăţeşte şi complică – vezi Rabe-lais şi Joyce), refuzând, prin această descărnare a expresiei, proliferările concrete ale contingentului, dincolo de ale cărui aparenţe el caută idealitatea. Dar estetica romantică impune tocmai – prin opoziţie cu cea clasică – vocabularul concret şi specializat, legat de cultivarea culorii locale – geografice sau istorice –, făcând în mare, din acest punct de vedere, deşi în virtutea unor principii diferite, operă comună cu realismul. Frenezia termenului rar şi specializat, adeseori cu sonorităţi preţioase, prezentă şi în manifestările tardive ale romantismului, la un Flaubert (exemplul cel mai caracteristic fiind *Salammbô),* îşi dă liber curs mai cu seamă în drama şi romanul istoric care, în forma lor cea mai caracteristică, vehiculează mari aglomerări fals erudite de termeni rari, adeseori incomprehensibili, care, prin strălucitoarea lor obscuritate solicitatoare a imaginaţiei noastre, lăsată să se desfăşoare în voie. ne mijlocesc

VII

Identificarea cu ceea ce iniuim noi a fi sufletul unei epoci trecute.

Nimic mai puţin romantic sub raportul vocabularului decât *Cinq-Mars.* Culoarea locală este distribuită aici cu mare economie (doar Mérimée mai procedează astfel), numai în măsura în care este strict necesară pentru fixarea reperelor istorice. Lexicul este cel din poeme sau din *Chatterton:* abstract, neutru, în ultimă instanţă clasic, aşa cum clasic este lexicul primei cărţi de poezie romantică, *Meditaţiile poetice* de Lamartine, cel al prozei lui Stendhal sau a lui Benjamin Constant.

Rapoi tarea pe care am încercat s-o facem la formele cele mai tipice ale romanului istoric francez din secolul al XIX-lea nu vrea nici

într-un caz să ajungă la concluzia că *Cinq-Mars* nu aparţine aceluiaşi gen. Vigny are o mare propensiune – încă din copilărie, sub influenţa educaţiei primite – către istorie. Străvechi tradiţii familiale îi dau sentimentul orgolios că aparţine unei caste ce a făcut istoria naţiunii franceze, care devine astfel pentru el, într-un anume sens, o chestiune foarte intimă, de familie: „După ce am citit *Memoriile* cardinalului de Relz, ne spune scriitorul în *Jurnalul* său, mi-a venit în gând să scriu istoria Frondei. Aveam patrusprezece ani. Am scris-o foarte prost, bineînţeles, şi mai târziu am rupt manuscrisul; dar păstram amintirea cea mai amănunţita a faptelor din acea epocă, şi această primă şi pasionată curiozitate istorică mi-a lăsat, în legătură cu personajele pe care le iubeam, o amintire asemeni celei pe care o ai despre oameni pe care i-ai cunoscut încă din copilărie. Mi s-a părut, mai târziu, că achit o adevărată datorie de prietenie, când am scris *Cinq-Mars* şi l-am zugrăvit pe abatele de Gondi…”

Scriindu-şi romanul – în 1824, în timp ce se află în garnizoană la Oloron, în Bearn, aşteptând să treacă Pirineii pentru o campanie militară în Spania –, el nu dispreţuieşte modelele genului, venite atunci de peste Canalul

VIII

Mânecii: desigur, în primul rând, îl inspiră romanul istoric al lui Walter Scott, autorul cel mai la modă în Franţa în acel moment, dar şi „romanul negru” al lui M.G. Lewis (unul dintre capitolele cele mai melodramatice – melodrama, care cunoaşte aer. În un succes imens, nefiind la urma urmei decât „romanul negru” adaptat, la teatru – din *Cinq-Mars* are un epigraf extras din romanul acestuia *The Monk* – *Călugărul*) sau al lui Anne Radcliffe, autori traduşi în franceză. Peripeţiile dramatice, maşinaţiile sumbre, scenele sentimentale, efectele de *suspense* realizate cu procedeele cele mai elementare, foarte pe gustul publicului, au asigurat romanului, apărut, până la moartea autorului, în 12 ediţii, un succes considerabil. „Rapiditatea povestirii, va spune Vigny cincisprezece ani mai târziu, i-a asigurat probabil succesul la public. – Dar şi din acest punct de vedere ni se pare că trebuie să remarcăm o anumită sobrietate – sau poate e vorba doar de incapacitatea funciară a scriitorului bântuit de obsesia simbolului, de a construi, cu geniul lui Dumas-tatăl, intrigi palpitante. Ar mai fi poate de remarcat că şi necesităţile impuse de schema

„romanului negru1 îl obligă pe scriitor să deformeze adevărul istoric. Fapt este că această construcţie scheraalică, în care personajele apar ca nişte adevărate marionete trase de sfori foarte vizibile, suprimând „psihologia” (deşi niciun autor de romane istorice nu a scăpat total de această tentaţie, şi încercări de a face psihologie există şi în *Cinq-Mais*), serveşte simbolul.

Totuşi, înainte de a-şi scrie romanul, Vigny consultă documentele cele mai variate: hârtiile rămase de la avocaţii conjuraţilor, biografia lui *Pere* Joseph de abatele Richard, scrierile autobiografice ale lui Richelieu, Retz, Bassompierre. În ciuda acestei bogate documentări, arta fiind, pentru Vigny, *„la verile choisie” (Journal d'un poete)*, scriiterul, cu bună ştiinţă, modifică datele istorice. Falsificarea caracterului principalelor personaje

Istorice (Richelieu, *Pâre* Joseph sunt zugrăviţi în culori mult mai negre decât le atestă istoria), precum şi anacronismele numeroase i-au scandalizat pe unii contemporaoi (contele Mole, în discursul ostil pe care-l rosteşte cu ocazia primirii lui Vigny în Academia Franceză, le consemnează). Printre ele, câteva sunt flagrante: căsătoria Mariei de Mantoue cu regele Poloniei nu a fost pregătită înainte de moartea lui Cinq-Mars; Pere Joseph, „eminenţa cenuşie” a Cardinalului, murise cu patru ani înainte de constituirea conjuraţiei; procesul de la Loudun, situat de Vigny în 1640, avusese de fapt loc în 1634 etc. Dar toate acestea sunt detalii fără importanţă pentru un romancier care vrea în primul rând să demonstreze o teză, aceea că monarhia a ajuns pe marginea prăpastie! pentru că şi-a pierdut „sprijinul natural”, adică sprijinul nobilimii, persecutate şi slăbite pe măsură ce se întăreşte absolutismul regal. Sub Richelieu, după Vigny, procesul acesta de decimare sistematică a aristocraţiei cunoaşte unul din momentele lui de vârf. Vigny, loial faţă de regalitate în vechiul spirit feudal, şi inamic al monarhiei absolute, se arată a fi discipolul lui Montesquieu şi al. teoriei acestuia despre „puterea intermediară” (paradoxal, conservatorul Vigny este şi un discipol al lui Vol-taire în episoadele privitoare la procesul călugăriţelor posedate de diavol şi în cele care au drept personaje oameni ai bisericii, începând cu Richelieu şi cu *Pere* Joseph).

Cinq-Mars ar fi tocmai acel nobil sublim, de o perfectă lealitate faţă de stăpânul său regele, care vrea, împreună cu cei mai străluciţi

nobili ai regatului, să fundamenteze, înlăturându-l pe Richelieu şi partida acestuia, puterea regală pe temelii mai solide, reinstaurând-o în vechea ei splendoare. S-ar putea observa că teza aceasta politică nu este suficient de convingător susţinută, deoarece atitudinea lui Cinq-Mars pare în primul rând dictată de o ambiţie personală al cărei resort este

K

dragostea pentru Marie de Mantoue, cu care o căsătorie este imposibilă atâta vreme cât el nu se distinge printr-o faptă strălucită. De Thou, prin gratuitatea atitudinii sale solidare, e poate mai exemplar şi are mai mult relief decât eroul principal.

Zece ani mai târziu, obsesia persistă: scriitorul va proiecta – proiect ce nu va fi dus la împlinire – un ciclu de romane despre istoria nobilimii. Primul ar fi trebuit să arate viaţa unei nobilimi patriarhale, trăind *şi* guver –, nând în primele timpuri ale feudalităţii; Cinq-Mars ar fi fost al doilea roman din această serie, urmat de încă alte două, evocându-l pe Ludovic al XV-lea, care-i transformă pe nobili în curteni, înjosindu-i prin obligaţii nedemne şi depravându-i prin specularea vanităţii lor, şi Revoluţia, ce instaurează o societate modernă în care nobilul devine un „paria”. *Cinq-Mars* este astfel romanul deziluziei unei nobilimi care a supravieţuit Revoluţiei. Iată simbolul, sau, mai bine zis, o primă semnificaţie a simbolului, legată strâns de ceea ce am numi caracterul tezist, partizan al cărţii. Această semnificaţie este precizată de Vigny însuşi, care în *Journal d'un poete* îşi afirmă intenţia de a scrie „un fel de poem epic despre deziluzie” compus din trei cânturi: *Cinq-Mars, Stello* şi *Seri ilude et grandeur militaire”.*

Alăturarea acestor trei titluri formând un ciclu despre deziluzie – dar lor li s-ar putea adăuga întreaga operă a lui Vigny, începând cu *Chatterton,* care nu e decât reluarea unui episod din *Stello,* şi terminând cu celebrele poeme din *Les Distinces,* această operă fiind în totalitatea ci o meditaţie asupra deziluziei – ne trimite însă la un sens mai general al simbolului. Nobilul, ca şi poetul de geniu neînţeles şi dispreţuit, ca şi soldatul victimă a concepţiei sale despre datorie şi onoare sunt reprezentanţii acelor „elite”, ale sângelui dar şi ale spiritului, menite suferinţei şi dispreţului public într-o lume modernă pragmatică. Acestui dispreţ, omul superior nu-i

va putea opune decât *tăcerea* sa orgolioasă, la rându-i dispreţuitoare, plătită însă cu preţul unei nemărginite suferinţe şi al unei solitudini desăvârşite, care devin tocmai privilegiul şi semnul distinctiv al elitei (tema, pri. i excelenţă romantică, va putea fi întâlnită şi la Musset, Baudelaire etc.).

Simbolul din *Cinq-Mars* permite, considerat independent poate mai puţin, dar în perspectiva generală a operei fără îndoială, o interpretare care poate să vadă în el o meditaţie asupra condiţiei umane în general. Interpretarea aceasta, foarte justificată în cadrul poemelor, ispiteşte o bună parte din exegeţii contemporani, care, remarcând, împreună cu critica tradiţională de altfel, protestul orgolios manifestat printr-o tăcere stoică pe care eroul lui Vigny îl opune absenţei sumbre a divinităţii, încearcă o apropiere cu Nietzsche şi Mon-therlant, şi mai ales cu omul absurd şi revoltat al lui Camus (aceasta autorizată fiind şi de faptul că Vigny figurează printre scriitorii de tinereţe preferaţi ai lui Camus). O apropiere de acelaşi fel s-a încercat a se face între Meursault din *L'Btranger* şi Julien Sorel al lui Stendhal (alt autor preferat de Gamus), apropiere care ne-ar sugera-o pe cea între Cinq-Mars şi *Roşu şi Negru),* în care se întâlnesc două atitudini frapant asemănătoare: de o parte, ascensiunea ambiţioşilor eroi, având ca element de referinţă iubirea lor absolută pentru o femeie, iar de altă parte condamnarea şi execuţia finală întâmpinate cu aceeaşi aristocratică şi superbă detaşare, după ce o posibilă salvare în contingent fusese refuzată, preţ plătit întru obţinerea unei alte salvări.

— *JRINA MAVRODIN*

TABEL CRONOLOGIC

1797 27 *martie:* Se naşte, la Loches, Victor-Alf reci de Vigny, fiul căpitanului Leon-Pierre de Vigny, fost combatant în Războiul de şapte ani, şi al lui Marie-Jeanne-Amelie de Bar-raudin (mai tânără cu douăzeci de ani decât soţul ei).

2799 *februarie:* Părinţii lui Alfred – singurul, din cei trei născuţi, care supravieţuieşte – se stabilesc la Paris, într-un apartament din TÉlysée-Bourbon (actualul Palais de l'Ely-see).

1805 Familia Vigny se mută în rue du Marctie d'Aguesseau.

aprilie: Vigny, educat până acum de mama sa, devine elev al

pensionului Hix (Faubourg Saint-Honoré).

XIII

1811 Elev al liceului Bonaparte. Intenţionează să se prezinte la École Polytechnique, dar în urma căderii Imperiului îşi modifică proiectele.

2814 6 *iulie:* Se înrolează ca sublocotenent în l-ar Regiment des Gendarmes du Roi (Compagnies Rouges).

20 martie: Fuge în Belgia împreună cu Ludovic al XVIII-lea.

2815

martie: La întoarcerea lui Napoleon, este printre cei care-l escortează pe Ludovic al XVIII-lea până la Bethune. 2 *septembrie*: Regimentul din care face parte Vigny este licenţiat.

2816

4 aprilie: Vigny este numit sublocotenent în regimentul 5 infanterie al gărzii regale. Se află în garnizoană la Paris. Vincennes, Courbevoie, unde compune primele poeme. 25 *iulie:* Moare Leon-Pierre de Vigny. 2816 – 1817 Termină două tragedii: *Julien l'Apostat* şi *Antoine et Cléopâtre.*

1820 îl cunoaşte pe Victor Hugo la fostul său condiscipol Emile Deschamps. Publică primul său poem, *Le Bal,* în *Le Conservateur littéraire.* Colaborează la *Le Conservateur littéraire, La Muse jranşaise* şi frecventează salonul doamnei Ancelot.

2822 *martie:* Publică *Poèmes,* care vor deveni, în 1826, *Poèmes antiques et modernes. 10 iulie:* Este avansat locotenent.

XIV

12 octombrie: Asistă ca martor la căsătoria lui Victor Hugo cu Adele Fouchez.

1823 *19 martie:* Vigny este avansat căpitan in re gimentul 55 de infanterie din Strasbourg.

octombrie: Regimentul Lui Vigny trece prin
Bordeaux în drum spre frontiera spaniolă
(un război cu Spania pare iminent). Prima vizită a lui Vigny la domeniul le Maine

Giraud. Compania lui Vigny va staţiona la
Oloron, apoi la Pau.

1824 Apare poemul *Eloa.*

1825 *februarie*: Se căsătoreşte, la Pau, cu o tânără şi bogată englezoaică, Jane-Lydia Bumbury (mama scriitorului se opusese la căsătoria acestuia cu Delphine Gay, viitoarea doamnă de Girardin).

1826 *ianuarie:* Apare *Poèmes antiques et modernes.*

aprilie: Apare *Cinq-Mars,* roman scris în timpul şederii în Pirinei. Cartea cunoaşte un succes considerabil.

Iunie: Se tipăreşte ediţia a II-a a romanului *Cinq-Mars,* căreia autorul îi adaugă un corp de note şi documente istorice.

1827 aprilie: Vigny, aflat în concediu încă de la
10 decembrie 1824, este reformat, după doisprezece ani de serviciu militar. Cariera sa militară e definitiv încheiată. Traduce (de fapt adaptează) în versuri (împreună cu Emile
Deschamps) *Romeo şi Julieta* de Shakespeare

XV

(acceptată, fără a fi jucată, la Théâtre Frangais).

2828 Traduce (adaptând) *Othello.*

1829 mai: A doua ediţie, „revăzută, corectată şi adăugită", a *Poemelor antice şi moderne. 24 octombrie:* Premiera piesei *Othello,* la Théâtre Français, cu *Mile* Marş.

1831 *25 iunie:* Premiera dramei în proză *La*
Marechale d'Ancre, la Odeon (cu Mile Georges
Vigny obţine ca rolul mareşalei să fie acordat actriţei Marie Dorval, într-o nouă reprezentare a piesei la Porte-Saint-Martin.
septembrie: Familia Vigny se mută în rue des
Ecuries d'Artois, nr. 6.

1832 *iunie:* Apare romanul *Stello ou les diables bleus. (Stello sau Diavolii albaştri).* În cursul lunilor precedente, Parisul fiind bântuit de o epidemie de holeră, Vigny, bolnav, arsese diferite opere manuscrise.

1833 6 *martie:* Mama lui Vigny este atinsă de paralizie.

30 mai: Premiera comediei *Quitte pour la peur (A scăpat cu spaima),* cu Marie Dorval în rolul ducesei, începe legătura pasionată şi nefericită a scriitorului cu această actriţă.

1835 *12 februarie:* Premiera, triumfală, la Théâtre Français, a

piesei *Chatterton,* cu Marie Dorval în rolul lui Kitty Beli.

XV*

octombrie: Apar cele trei povestiri cu substrat autobiografic grupate sub titlul *Servitude et grandeur militaires (Supunere și glorie militară.)*

Sainte-Beuve publica un *Portret* al lui Vigny în *Revue des Deux Mondes* (15 octombrie).

1836 *9 iulie-16 septembrie:* Vigny face o călătorie la Londra.

1837 21 decembrie: Moare mama scriitorului. În cursul acestui an Vigny continuă să lucreze la romanul *Daphne.* Publică o nouă ediţie a căr ţii *Poèmes antiques et modernes.*

1838 *aprilie:* începe legătura scriitorului cu Julia Battlegay.

septembrie: Are loc ruptura definitivă cu Marie Dorval.

30 – 31 octombrie: Vigny compune poemul *La mort du loup (Moartea lupului).*

2 noiembrie: Moare sir Bumbury. Vigny pleacă în Anglia pentru a reglementa chestiunile privitoare la succesiunea socrului său. Romanele *Cinq-Mars și Stello* figurează în catalogul cărţilor în limba franceză ce se aflau la dispoziţia cititorilor în biblioteca de împrumut de pe lângă librăria lui Frederic Waldbaum din Bucureşti.

1839 16 *Jebruarie:* dineu la Londra împreună cu Louis Napoleon.

6 – 7 *aprilie:* Vigny termină poemul *La Colere de Samson (Mânia lui Samson),* la Sha-vington (în comitatul Cheshire).

2 XVII

sfârşitul lui aprilie: Se întoarce în Franţa. *12 noiembrie:* Termină poemul *Le Mont des Oliviers (Muntele măslinilor).*

1841 15 ianuarie: Revue des Deux Mondes publică *de Mademoiselle Sedaine et de la propriete littéraire (Despre domnişoara Sedaine și despre proprietatea literară).*

23 martie: Vigny asistă, împreună cu Balzac, la dezbaterile Parlamentului în legătură cu proprietatea literară.

1842 17 februarie: îi este respinsă candidatura la Academia franceză.

28 *martie:* Termină poemul La *Sauvage (Sălbatica).*

4 mai: îi este din nou respinsă candidatura la Academia franceză.

noiembrie: Termină poemul La *Flute (Flautul).*

1843 15 ianuarie: Apare, în *Revue des Deux Mondes,* poemul La *Sauvage.*

l februarie: Apare, în aceeaşi revistă, poemul la *mort du loup.*

15 martie: Apare tot în *Revue des Deux Mondes* poemul La *Flute.*

1844 8 februarie-14 martie: Trei noi eşecuri în ceea ce priveşte candidatura la Academie (este ales Sainte-Beuve).

I *iunie:* Apare, în *Revue des Deux Mondes,* poemul *Le Mont des Oliviers.*

XVIII

15 *iulie:* Apare, în aceeaşi revistă, poemul *La Maison du berger (Casa. păstorului).*

1845 *8 mai:* Vigny este ales membru al Academiei franceze (după cinci eşecuri).

1846 *29 ianuarie:* Primirea la Academia franceză; contele Mole rosteşte un discurs ostil.

14 iunie: Vigny este primit de rege şi de familia regală.

1847 24 septembrie: începe poemul La *Bouteille à la mer (Sticla aruncată-n mare).*

5 noiembrie: Termină poemul *Wanda.*

1848 23 aprilie: Eşec al lui Vigny (urmat de un al doilea în aprilie 1849) în alegerile pentru Adunarea Constituantă (în departamentul Charente)

8 august: Familia Vigny se stabileşte pe domeniul le Maine-Giraud.

J 849 20 mai: Moare Marie Dorval.

27 august: Vigny termină poemul *Les Destinees (Destinele).*

noiembrie: Se întoarce pentru câteva luni la Paris.

1852 *10 octombrie* Vigny îl întâlneşte la Angoulême pe Louis-Napoleon, pe care îl cunoscuse 1839 la Londra.

1853 *august:* Vigny locuieşte din nou, cu începere de la această dată, mai mult la Paris. Asistă
„Conştiincios la şedinţele Academiei.

Îşi îngrijeşte soţia cvasi-infirmă.

2* XIX

octombrie: Termină *La Bouteille à la mer. 1854 l februarie: La Bouteille à la mer* apare în *Revue des deux Mondes.*

18 martie: începe legătura cu Louise Colet.

2856 *octombrie:* Vigny, invitat la Compiègne de către împărat, crede că a surprins pregătirile unui atentat îndreptat împotriva acestuia.

1858 *ianuarie:* Vigny îl cunoaşte pe Louis Ratis-bonne, care va deveni prietenul lui şi pe care îl va face moştenitorul operei sale literare.

19 septembrie: Scrie prima scrisoare către
Auguste Bouvard, fiica naturală a baronului
Poupart de Wilde (traducătorul lui *Faust* de
Goethe). Vigny va iubi până la moarte pe această tânără de douăzeci de ani, frumoasă şi foarte instruită.

1862 *septembrie:* Vigny are primele simptome ale cancerului la stomac care-i va provoca moartea.

1862 *24 februarie:* Termină poemul *Les Oracles (Oracolul). 22 decembrie:* Moare soţia scriitorului.

2863 *10 martie:* Termină poemul *L'Esprit pur (Spiritul pur).*

17 septembrie: Alfred de Vigny moare în apartamentul său din rue des Ecuries d'Ar-tois. Este înmormântat în cimitirul Mont-martre.

XX

1864 Vede lumina tiparului volumul *Les Destinees, poésies philosophiques,* în care Louis Ratis-bonne a adunat poemele publicate de Vigny în periodice între anii 1843 şi 1863.

2867 Memoriile lui Vigny apar postum sub titlul *Journal d'un poete.*

1916 Se tipăreşte prima versiune românească" din opera lui Vigny: *Supunere şi glorie militară,* care apare sub semnătura lui Iulian Constantinescu în „Biblioteca pentru toţi" (nr. 1007 – 4009 din seria I a colecţiei).

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

1. Versiunea de faţă a luat drept bază textul stabilit de Fernand Baldensperger publicat în volumul *Cinq Marş ou Une conjuration sous Louis XIII* din seria *Oeuvres complètes* de Alfred de Vigny, tipărită între 1914 şi 1922 de editura Louis Conard din Paris. Acest text urmează ediţiile a X-a (1852) şi a XII-a (1859) ale romanului, ultimele apărute în timpul vieţii autorului şi revăzute de el.

2. Notele explicative aparţin traducătoarei. Fac excepţie cele urmate de menţiuni speciale *(n.a.* = nota autorului, *n. red.* = nota redacţiei).

3. Traducerea versurilor folosite de Vigny – fie ca epigrafe în fruntea capitolelor romanului, fie încorpo rate în text – au fost reproduse, unde a fost posibil, după tălmăcirile existente, făcându-se, bineînţeles, cu venitele trimiteri. Versiunea celorlalte aparţine poetului Ionel Marinescu.

I

„Biblioteca pentru toţi”.

XXIII

REFLEXIV NI DESPRE ADEVĂR I\r ARTĂ

Studierea destinului general al societăţii nu este astăzi mai puţin necesară în scrieri decât analiza inimii omeneşti. Trăim timpuri când vrem să cunoaştem totul şi când căutăm izvorul tuturor – fluviilor. Franţa mai cu seamă îndrăgeşte deopotrivă Istoria şi Drama, deoarece prima evocă vastele destine ale Omenirii, *iar a doua, soarta specifică a* Omului. Asta *e întreaga viaţă, şi numai Religiei, Filosofiei, Poeziei pure le este dat să treacă dincolo de viaţă, dincolo de timp, ajungând până la eternitate.*

În ultimii ani (ca urmare poate a mişcărilor noastre politice), Arta poartă mai mult ca oricând pecetea istoriei. Avem cu toţii ochii aţintiţi asupra Cronicilor noastre, de parcă, ajunşi la vârsta bărbăţiei şi îndreptându-ne spre lucruri mai de seamă, ne-am opri o clipă spre a privi în urmă, la tinereţea noastră şi la rătăcirile ei. Interesul

a *trebuit aşadar sporit prin adăugirea* Amintirii. *Cum Franţa întrece celelalte naţiuni în dragostea ei pentru fapte, iar eu alesesem o*

epocă recentă și cunoscută, am crezut de cuviinţă să nu-i imit pe străini care, în tablourile lor, de-abia îi profilează în zare pe oamenii de seamă ai istoriei lor; eu i-am aşezat pe ai noştri pe primul plan şi am făcut din ei principalii protagonişti ai acestei tragedii, în care intenţionam să zugrăvesc cele trei feluri de ambiţii care pot să ne frământe şi, alături de ele, frumuseţea sacrificiului de sine, de dragul unei idei generoase. Un tratat despre căderea feudalismului, despre situaţia externă şi internă a Franţei în secolul al XVII-lea, despre problema alianţelor cu puterile străine, despre împărţirea dreptăţii care se afla în mina judecătorilor sau a unor comisii secrete şi despre acuzaţiile de vrăjitorie poate că n-ar fi fost citit; romanul s-a citit.

Nu am de gând să apăr acest sistem de compoziţie cu caracter mai pronunţat istoric, convins fiind că germenele măreţiei unei opere rezidă în ansamblul ideilor şi sentimentelor unui om, iar nu în genul care le serveşte drept formă. Alegerea unei anumite epoci va impune o anume Manieră, *pe câtă vreme alta va fi silită s-o respingă; acestea sunt taine ale muncii de creaţie pe care nu e câtuşi de puţin necesar să le dezvăluim. La ce bun să ne înveţe o teorie de ce suntem încântaţi? auzim sunetele harfei; dar forma ei elegantă ne ascunde*

arcurile de fier. Totuşi, deoarece am avut dovada că această carte are oarecare vitalitate, nu mă pot împiedica să nu aştern aici aceste reflexiuni cu privire la libertatea pe care trebuie să o aibă imaginaţia de a împleti în îmbinările ei creatoare toate figurile de seamă ale unui secol şi, pentru a da mai multă unitate acţiunilor lor, de a determina uneori realitatea faptelor să cedeze locul Ideii *pe care fiecare dintre ei trebuie să o reprezinte în faţa posterităţii; în sfârşit, cu privire la deosebirea pe care o văd între* Adevărul artei *şi* Autenticitatea *faptului.*

După cum te cufunzi în conştiinţa proprie spre a cântări acţiuni ce sunt nelămurite spiritului, n-am putea tot astfel să căutăm în noi înşine sentimentul primitiv care dă naştere formelor gândirii, întotdeauna nehotărâte şi imprecise? Am găsi în inima noastră plină de tulburare, în care nimic nu se potriveşte cu nimic, două necesităţi aparent opuse, dar care se confundă, după părerea mea, într-o sursă comună; una este dragostea de Adevăr, *alta, dragostea de* Fabulos, *în ziua când omul şi-a povestit viaţa semenului său s-a născut* Istoria. *Dar la ce bun amintirea faptelor autentice, dacă nu spre a servi de exemplu care să ilustreze binele şi răul? Or, exemplele pe care le prezintă*

succesiunea lentă a evenimentelor sunt disparate şi incomplete, le lipseşte întotdeauna o înlănţuire palpabilă şi vizibilă, care să ne poată duce, fără divergenţă, la o concluzie morală; acţiunile familiei omenești

pe scena *lumii au fără îndoială o unitate, dar sensul vastei tragedii pe care o joacă ea nu va fi limpede decât pentru Dumnezeu, până în ziua deznodământului care va dezvălui poate acest sens ultimului dintre oameni, în zadar s-au străduit toate filosofiile să explice acest sens, împingând necontenit înainte stânca ce nu mai ajungea niciodată la destinaţie şi se prăvălea înapoi peste ele, fiecare filosofie înălţându-și fragilul edificiu pe ruinele celorlalte şi văzându-l pe acesta cum se năruie la rândul său. Mi se pare așadar că omul, după ce și-a satisfăcut această primă curiozitate a faptelor, a început să dorească ceva mai complet, un grupaj, o reducere la îndemâna sa şi spre folosul său a verigilor acestui vast lanţ de evenimente pe care vederea sa nu-l putea cuprinde; căci el voia de asemenea să găsească în povestiri exemple care să poată sluji adevărurilor morale de care avea conștiinţă; puţine destine individuale puteau împlini această dorinţă, ele nefiind decât părţi incomplete din* întregul *insesizabil al istoriei lumii; unul reprezenta, ca să spunem așa, un sfert, altul, o jumătate de dovadă, imaginaţia a completat restul. Așa s-a născut, fără-ndoială, fabula. Omul a creat-o adevărată, pentru că lui nu-i este dat să vadă altceva decât pe el însuși și natura care-l înconjoară; dar el a creat-o* Adevărată, *de un* Adevăr *cu totul special.*

Acest Adevăr *frumos, cu totul intelectual, pe care îl simt, îl văd şi pe care aş vrea să-l definesc, al*

cărui nume îndrăznesc aici să-l deosebesc de Realitate, *pentru a mă face mai bine înţeles, este ca un suflet al tuturor Artelor. Este o alegere a indiciului caracteristic al* Realităţii *vizibile în toate frumuseţile și toate măreţiile ei, dar nu e ea însăși, e mai mult decât ea; este un ansamblu ideal al principalelor ei forme, o nuanţă luminoasă care cuprinde cele mai vii culori ale ei, un balsam îmbătător din cele mai curate miresme ale ei, un elixir minunat alcătuit din cele mai bune sucuri ale ei, o armonie perfectă a sunetelor ei cele mai melodioase; în sfârşit, este suma completă a tuturor valorilor ei. Numai spre acest* Adevăr *trebuie să năzuiască operele de artă care sunt o reprezentare morală a vieţii, operele dramatice. Pentru a-l atinge, trebuie, incontestabil, să*

începem prin a cunoaşte întreaga Realitate a *fiecărui secol, prin a fi adânc pătrunşi de ansamblul şi detaliile ei; aceasta nu necesită decât puţină atenţie, răbdare şi memorie; dar după aceea trebuie să alegem şi să grupăm elementele în jurul unui punct central născocit; aceasta e opera unei imaginaţii puternice şi a unui temeinic* Bun-simţ *care este însuşi geniul.*

La ce ar sluji Artele, dacă n-ar fi decât o repetare şi o palidă imitare a existenţei? Vai, Doamne, nu vedem decât prea mult în jurul nostru trista şi *dezamăgitoarea realitate; mediocritatea insuportabilă a unor caractere neconturate, virtuţi şi vicii aproximative, iubiri nehotărâte, un temperate.*

prietenii tremurânăe, doctrine schimbătoare, lităţi care ba sunt veşnice, ba dispar, păreri cate se volatilizează; lăsaţi-ne să visăm că au fost cândva oameni mai tari şi mai măreţi, care au fost categoric buni sau răi; aceasta te îmbărbătează. Dacă Realitatea *voastră anemică ne va urmări şi în Artă, vom închide împreună teatrul şi cartea, ca să nu o mai întâlnim încă o dată. De la operele care pun în mişcare oameni-fantomă se aşteaptă, repet, spectacolul filosofic al omului adânc frământat de pasiunile proprii firii şi vremii sale; așadar,* Adevărul *acestui om și acestui* Timp, dar *amândouă ridicate la o pvAere superioară şi ideală care să concentreze toate forţele lor. Recunoști acest* Adevăr *în operele gândirii, aşa cum rămâi uluit de asemănarea unui portret al cărui original nu l-ai văzut niciodată, căci un talent mare pictează mai curând viaţa, decât ceea ce e viu.*

Pentru a risipi definitiv în această privinţă scrupulele unor conştiinţe timorate sub raport literar, conştiinţe pe care le-am văzut cuprinse de o tulburare neobişnuită faţă de îndrăzneala cu care imaginaţia manevra personajele cele mai serioase care au trăit vreodată, m-aş încumeta să afirm că, nu în întregime, n-aş îndrăzni s-o spun, dar în multe din paginile ei, care poate nu sunt cele mai puţin frumoase, Istoria e un roman al cărui autor este poporul. *Spiritul omenesc nu mi se pare preocupat de* Realitate decât *în ceea ce privește caracterul general al unei epoci; ceea ce-l interesează*

În primul rând este masa evenimentelor şi paşii importanţi realizaţi de omenire care-i târăsc înainte pe indivizi; indiferent la detalii, spiritului omenesc îi plac mai curând întâmplările frumoase sau măreţe

și complexe decât cele reale.

Dacă examinați îndeaproape originea anumitor acțiuni, a anumitor strigăte eroice care cine știe cum au luat naștere, veți vedea că au ieșit de-a gata din zvonurile *și vorbele colportate de mulțime, fără a avea în sine decât o umbră de adevăr; și totuși vor rămâne istorice pe veci. Vocea publică născocește parcă de plăcere și pentru a-și bate joc de posteritate cuvinte sublime pe care le atribuie sub ochii lor unor personaje în viață care, jenați, protestează cât pot de vehement împotriva unei asemenea glorii și înalte faime. Nu are importanță, protestele lor nu sunt luate în seamă; chiar*

1 În zilele noastre, n-a contestat oare un general rus incendierea Moscovei, din care noi am făcut un spectacol cu totul roman și care va rămâne astfel? Nu a negat oare un general francez cuvântul rostit pe câmpul de luptă de la Waterloo și care-l va imortaliza? Și dacă respectul față de un eveniment sacru nu m-ar reține, as aminti că un preot a crezut de datoria lui să dezmintă în mod public un cuvânt sublim care va rămâne cel mai frumos din cele rostite vreodată pe un eșafod: *Fiu al lui Ludovic cel Șiint, înalță-le la ceruri.* Când de curând l-am cunoscut pe adevăratul autor al celor rostite, mai întâi mi-a părut rău că mi-am pierdut iluziile, dar m-am consolat repede cu o idee care ridică omenirea în ochii mei. Mi se pare că Franța a consacrat acest ciivânt, pentru că a simțit nevoia să se împace cu ea însăși; să uite îngrozitoarea ei rătăcire și să creadă că în acea vreme a existat un om cinstit care a îndrăznit să vorbească tare *(n.a.)*.

dacă *le strigă în gura mare, dacă le scriu, dacă* h *publică, dacă le semnează, lumea nu vrea să-i asculte; cuvintele lor sunt săpate în bronz și bieți oameni câștigă notorietatea istorică și rămân* st, *blimi împotriva voinței lor. Și nu am impresia ce așa s-a procedat numai în epocile de barbarii-astăzi este încă la fel; și fiecare zi potrivește Isteria din ajun după* gustul opiniei *generale, muză i ranica și capricioasă care păstrează ansamblul și-bate joc de detalii. Și cine dintre dumneavoast: n-a asistat la asemenea transformări? Nu vede oare sub ochii noștri cum crisalida* Faptului capa). *treptat aripile* Ficțiunii?

— *Format pe jumătate* c'. *necesitățile timpurilor, un* Fapt *este îngropat* t *totul necunoscut și stingher, naiv, grosolan, câte>-dată prost alcătuit, ca un bloc de marmură nesh fuit; primii care-l dezgroapă și-l*

iau în mină l – („*vrea altfel fasonat şi-l trec în alte mâini* de). puţin rotunjit; alţii îi *lustruiesc punându-l în circulaţie; în mai puţin de o clipă apare la lumina zilei transformat în statuie şi încă în statuie nepieritoare. Ne scandalizăm; martorii oculari şi aurculari îngrămădesc contestaţii peste explicaţi savanţii adâncesc, răsfoiesc şi scriu; nimeni nu U dă mai multă ascultare ca umililor eroi care-şi tăgăduiesc meritele; puhoiul curge,* târând totul u; *forma care i-a plăcut să o dea acestor acţiuni individuale. De ce a fost nevoie pentru a crea toali această operă? De o nimica toată, de o vorbii uneori de capriciul unui ziarist fără lucru. Şi sân*

tem oare în pagubă? Nu. Faptul adoptat este întotdeauna mai bine alcătuit decât cel adevărat şi chiar nu e adoptat decât pentru că e mai frumos decât el; întreaga omenire *simte nevoia ca destinele ei să constituie pentru ea un şir de învăţăminte; mai indiferentă decât s-ar putea crede în* Realitatea faptelor, *ea caută să perfecţioneze evenimentul spre a-i da o mai mare semnificaţie morală, simţind că succesiunea scenelor pe care le joacă pe pământ nu este o comedie zadarnică şi că, din moment ce merge înainte, se îndreaptă spre un ţel a cărui explicaţie trebuie căutată dincolo de ceea ce se vede.*

În ceea ce mă priveşte, mărturisesc că sunt recunoscător opiniei publice că procedează astfel, deoarece uneori în cea mai frumoasă viaţă se găsesc pete bizare şi neconcordanţe care mă îndurerează atunci când le constat. Dacă cineva îmi apare ca un model perfect, înzestrat cu mari şi nobile însuşiri sufleteşti, iar cineva îmi aduce la cunoştinţă cine ştie ce josnică trăsătură de caracter care-l desfigurează, mă întristez, chiar dacă nu-l cunosc, ca de o nenorocire personală şi aproape aş vrea să-l ştiu mort, înainte de ai se altera firea.

Atunci când Muza („numesc *astfel Arta în întregime şi tot ce ţine de imaginaţie, aşa cum cei din antichitate numeau* Muzică întreaga *educaţie*), atunci când Muza *povesteşte, în formele ei pasionate, aventurile unui personaj care ştiu că a trăit*

şi când ca recompune evenimentele vieţii sale potrivit celei mai înalte idei despre înciu sau *virtute care poate fi concepută despre el, umplând golurile, atenuând nepotrivirile din viaţa sa şi redându-i acea perfectă unitate de conduită pe care ne place s-o vedem reprezentantă*

chiar în rău; dacă păstrează de altfel singurul lucru esenţial pentru instruirea publicului, geniul epocii, nu ştiu de ce am fi mai dificili cu ea, decât cu acea voce a popoarelor care supune *zi de zi fiecare fapt unor schimbări am de mari.*

Oamenii din antichitate introduceau această *libertate chiar în istorie; ei nu voiau să vadă în ea decât mersul general şi ampla mişcare a societăţilor şi naţiunilor şi, pe aceste două mari fluvii desfăşurate într-un curs foarte clar şi distinct, ei aruncau unele figuri colosale, simboluri ale unui mare caracter sau ale unei înalte gândiri. Am putea aproape calcula geometric că supusă astfel unei duble compoziţii realizate de opinia publică şi de scriitor, isio iia lor ajunge până la noi prin a treia mină, de două ori depărtată de adevărul faptului.*

Aceasta, deoarece considerau şi Istoria o operă de Artă; şi din cauză că nu-şi dădea seama că aceasta-i într-adevăr natura ei, întreaga lume creştină mai lânjeşte încă şi astăzi după un monument istoric asemenea celor ce domină antichitatea şi consacră amintirea destinelor ei, aşa cum piramidele, obeliscurile, pilonii şi porticele ei domină

Încă pământul pe care a dăinuit şi consacră acolo măreţia antică.

Dacă înillnim aşadar pretutindeni urme ale acestei tendinţe de a renunţa la pozitiv spre a introduce idealul până şi în anale, cu atât mai mult cred că trebuie să nu ne pese de realitatea istorică când apreciem operele dramatice, poemele, romanele sau tragediile care împrumută de la istorie personaje memorabile. Arta *nu trebuie privită decât în raporturile ei cu* Frumuseţea ideala. *Trebuie să o spunem,* Realitatea *nu este decât un element secundar, e numai* o *iluzie în plus cu care ea se înfrumuseţează, una din dorinţele noastre pe care o cultivă. Ar putea să se lipsească de ea, căci* Adevărul *cu care arta trebuie să se hrănească este adevărul observaţiei asupra naturii omeneşti, şi nu autenticitatea faptului. Numele personajelor nu au nicio însemnătate.*

Ideea este totul. Numele propriu nu este decât exemplul şi dovada ideii. Cu atât mai bine pentru amintirea celor aleşi să reprezinte ideile filosofice sau morale; dar, repet, nu în aceasta rezidă problema: imaginaţia poate face lucruri foarte frumoase şi fără ajutorul lor; ea este o putere creatoare; fiinţele fabuloase pe care le însufleţeşte sunt înzestrate cu tot atâta viaţă ca şi fiinţele reale pe care le reînsufleţeşte. Credem în Othello, ca şi în Richard al 11I-lea, al cărui monument e la Westminster; în Lovelace şi Clarisse, ca şi în Paul şi Virginia, ale căror

morminte se află în

Îl

Île-de-France 3. *Trebuie să priveşti cu acelaşi ochi cum evoluează personajele respective şi să lui ieri de la* Muză decât Adevărul ci, mai frumos decât Realitatea; *fie că adunând trăsăturile unui* Caracter *risipite în mii de indivizi incompleţi, ea compune un* Tip *care nu e imaginar decât în ce priveşte numele; fie că alege din morminte morţi despre care se ştiu lucruri de seamă, îi atinge cu firul ei galvanic, îi sileşte să se scoale din nou şi-i Urăşte, complet uluiţi, la lumina zilei unde, în cercul trasat de această zână, îşi reiau cu părere de rău pasiunile de altă dată, reîncepând să joace în faţa* nepoţilor trista dramă a *vieţii lor.*

Scris în 1827

Aljred de Vigny

1 Vechea denumire a insulei Mauritius din arhipelagul Madagascar.

CINQ-MARS

Regele era tacit capul tompântulul Marele-scutier Cinq-Mars er3 sufletul lui. Numele sub care se uneltea era acela al ducelui d'Orâeans, fratele unic al Regelui, iar ducele tic Bouillon le slujea complotistele* drept sfătuitor... Regina era la curent cu cele ce se puneau la că e şi ştia numele complotiştilor.

MME DE MOTTEVILLE, Amintiri *de-spie Ana de Austria*

...Pe cine înşelăm aici?

Bărbier»} din

Capitolul I DESPĂRŢIREA

Fare thee well and if for ever Slill for ever faro thee well.1

LORD BYRON

Cunoaşteţi oare meleagurile ce sunt numite grădina Franţei, ţinutul unde adieri îmbălsămate plutesc peste pajişti verzi, scăldate de un fluviu bogat în ape? Dacă aţi străbătut vreodată în crugul verii frumoasa Tourame şi aţi rătăcit îndelung, cu sufletul plin de încântare,

de-a lungul paşnicei Loire, v-au încercat fără îndoială păreri de rău, neputându-vă hotărî pe care din cele două maluri să vă alegeţi sălaşul, pentru a da uitării oamenii, în preajma unei fiinţe iubite, însoţind rostogolirea leneşă, miloasă a apelor măreţului fluviu, priveliştea îmbietoare a malului drept, cu toate amănuntele sale, îţi fură mereu ochii. Vâlcele presărate cu drăgălaşe căsuţe albe înconjurate de crânguri, dealuri îngălbenite de podgorii sau albe de floarea cireşului, ziduri străvechi învelite în caprifoî

Şi dac – adio e mereu, / Adio totdeauna deci (engl.).

13

Iobocit, grădini de trandafiri din care răsare pe neaşteptate un foişor zvelt, totul aminteşte de rodnicia acestui pământ şi de vechimea monumentelor sale, precum şi de îndeletnicirile destoinicilor săi locuitori. Niciun fel de muncă nu li s-a părut de prisos; din dragoste pentru glia natală atât de mănoasă, singura provincie a Franţei unde n-a călcat picior de venetic, n-au vrut, pesemne, a se în paragină nicio palmă de pământ, n-au! să puruduiască niciun fir de nisip. Aţi crecumva că bătrâna turlă roasă de vreme e bând numai de înfricoşătoarele păsări ale nopţii? Cituri de puţin. Auzind tropotul cailor voştri o mutrişoară veselă de fată se iţeşte dintre frunzele de iederă prăfuite. Dacă urcaţi un povârniş presărat cu butuci de viţă, un firicel de fum se înalţă deociată, ca din pământ; la picioarele voastre se află un hogeag. Căci până şi coastele stâncoase ale dealurilor sunt locuite, familiile podgorenilor se adăpostesc în hrube adânci, acoperite noaptea de pământul rodnic pe care-l muncesc cu sârg în timpul zilei. Locuitorii Tourainei sunt oameni simpli ca viaţa pe care o duc, blânzi ca văzduhul în care respiră şi vânjoşi, ca solul robust pe care trudesc. Pe feţele lor negricioase nu e întipărită nici recea neclintire a omului din nord, nici vioiciunea plină de schime a celui din sud; chipul, ca şi firea lor, are ceva dincurăţenia adevăratului popor al lui Ludovic cel Sfânt. Părul castaniu îl poartă lung f4 petrecut după ureche, ca statuile de piatră

ale vechilor regi ai Franţei. Graiul lor *e cel* mai curat grai franţuzesc, nici domol, nici repezit, fără vreun accent anume; leagănul limbii franţuzeşti se află aici, în preajma leagănului monarhiei.

Malul stâng al Loirei se înfăţişează privirilor mai auster, în

depărtare se profilează castelul Chambord şi cu domurile sale sinilii şi micile sale cupole, asemenea unei mari cetăţi levantine, dincoace e Chanteloup 2, care-şi înalţă în văzduh eleganta pagodă. După ce trece de ele, privirea călătorului poposeşte asupra unui castel mai modest, dar admirabil prin poziţia şi aspectul său impunător, castelul Chaumont. Clădit pe colina cea mai răsărită de pe mal. el încadrează culmea ei semeaţă cu ziduri prăpăstioase şi turnuri masive; mândre clopotniţe din ardezie atrag privirea călătorului şi dau întregului edificiu o înfăţişare de mănăstire, un aspect bisericesc, pe care-l au toate vechile castele din Franţa şi care conferă mai multă gravitate peisajului din majoritatea provinciilor franceze. Arbori negri, stufoşi împresoară acest conac aducând, de departe, cu penele din jurul pălăriei regelui Henric. Un sat curăţel se resfiră la picioarele muncelului, pe malul apei, casele lui albe

1 *Castelul Chambord* una din capodoperele arhitecturii franceze din perioada Renaşterii, fost înălţat de Francisc I, lucrările începând prin anul 1519. Se crede că Leoru. rdo da Vinci nu a fost străin de alcătuirea planurilor aceştia (asiei

2 *Castelul Chanteloup* a fost clădit de prinţesa des Ur

& ins.

ţâşnind parcă din nisipul auriu. Satul e legat de castelul care-l ocroteşte printr-o potecă îngustă, dăltuită chiar în stâncă. La jumătatea dealului se înalţă o bisericuţă; seniorii coborau, iar ţăranii urcau până la altarul ei, tărâm de egalitate, situat, ca un oraş neutru, între sărăcie şi bogăţie, care prea adesea s-au războit între ele.

Acolo, în acest castel străvechi, într-o frumoasă dimineaţă de iunie a anului 1639, tocmai când clopotul chemase, potrivit obiceiului, familia în jurul mesei de prânz, s-au petrecut nişte fapte cu totul ieşite din comun. Mulţimea slugilor băgase de seamă încă la rugăciunea de dimineaţă pe care văduva mareşalului d'Effiat o rostea în faţa tuturor celor ai casei, că stăpânei îi cam tremura glasul. Ochii îi înotau în lacrimi, iar doliul ei părea şi mai întunecat. Slujitorii, precum şi italienii, care o însoţeau pe ducesa de Mantoue1 retrasă vremelnic la Chaumont, văzură cu uimire cum dintr-odată încep să se pornească pregătiri de drum. Bătrânul valet al mareşalului d'Effiat, răposat cu şase luni în urmă, îşi încălţase din nou cizmele, pe care jurase să nu le mai pună

niciodată. Grand-champ, cum se numea acest destoinic slujitor, îl urmase pretutindeni pe capul familiei, la război.

1 *Louise-Marie de Mantoue* (1011 – 16G7) – liică a lui Charles de Gonzague, duce de Mantoue şi de Nevers; s-a căsătorit în 1645 cu Vladista\ al VII-lea, regele Poloniei.

ca şi la strângerea dărilor; fusese când scutierul, când secretarul său. Se înapoiase de curând din Germania, spre a povesti văduvei şi copiilor cum se săvârşise din viaţă, la Luzzelstein, stăpânul său, lângă care străjuise până în ultimele clipe ale vieţii lui. Grandehamp era unul dintre acei oameni de casă credincioşi cum rar mai găseşti în Franţa, care suferă laolaltă cu familia din pricina suferinţelor ei şi se bucură de bucuriile ei, care doresc să se încheie căsătorii spre a-i creşte pe tinerii stăpâni, care îi dojenesc pe copii şi uneori chiar pe părinţi, care îşi primejduiesc viaţa pentru ei, îi slujesc fără simbrie în timpul răzmeriţelor, trudesc ca să-i hrănească şi, în timpurile de belşug, îi urmează pretutindeni, vorbind despre „viile noastre" pe drumul de înapoiere la castel. Avea o faţă aspră cu totul deosebită, o culoare arămie întunecată, părul cărunt ca argintul, cu câteva şuviţe încă negre, ca şi sprâncenele lui groase, care-i dădeau o înfăţişare cruntă la început. Dar o privire blinda îndulcea această primă impresie. Avea o voce dogită. În ziua aceea, grija lui era să zorească Servitul mesei şi să dea porunci tuturor slujitorilor de la castel, înveşmântaţi în negru, ca şi din sul:

— Haide, haide, aduceţi mai grabnic bucatele la masă până când Germain, Louis şi Étienne pun şeile pe cai. Până la ceasurile opt de seară domnul Henri şi cu mine avem de bătut cale lungă. Hei, voi de colo, domnilor italieni, aţi dat de veste

tinerei voastre prinţese? Pun rămăşag că se mai află şi acum la capătul parcului, sau pe malul apei citind, cu însoţitoarele ei. Soseşte întotdeauna după primul fel, ca să deranjeze toată lumea de la masă.

— Vai, dragul meu Grandehamp, şopti o slujni-cuţă tânără care tocmai trecea pe acolo, nu mai pomeni de ducesă; e mâhnită foc şi cred că va rămâne ferecată în apartamentul ei. *Sânta Maria*! Ce rău îmi pare că trebuie să porniţi la drum tocmai azi, vineri, 13, şi pe deasupra de

ziua sfinţilor mucenici Gerx asie şi Protasie. M-am închinat toată dimineaţa pentru domnul de Cinq-Mars, dar, la drept vorbind, nu-mi iese din cap ceea ce ţi-am spus adineauri. Chiar şi stăpâna mea, cât ar fi ea de cucoană mare, se gândeşte la asta, aşa că, te rog, nu mai râde.

Rostind aceste vorbe, tânără italiancă zbură ca o păsărică prin sufrageria mare şi se făcu nevăzută pe un coridor, speriată când văzu deschizându-se impunătoarele uşi cu două canaturi ale salonului.

Grandehamp abia dacă ascultase sporovăială fe – tei, văzându-şi numai de treburile lui întru pregătirea mesei. El era mai mare peste ospătari şi azvârlea o privire severă asupra slujitorilor, să vadă dacă era fiecare la locul său. El însuşi stătea îndărătul scaunului fiului mai mare al casei, când familia şi oaspeţii îşi făcură intrarea în încăpere: unsprezece persoane, bărbaţi şi femei, se a se/ară în jurul mesei. Doamna d'Effiat intrase ultima.

dând braţul unui om în vârstă, arătos şi elegant foarte, pe care-l aşeză la stânga ei. Ea se lăsă într-un jilţ aurit, rânduit în mijlocul laturii mari a mesei de formă dreptunghiulară. Un alt jilţ împodobit, aflat la dreapta ci, rămase gol. Tânărul marchiz d'Effiat, aşezat în faţa mamei sale, trebuia s-o ajute să facă onorurile mesei. Nu avea mai mult de douăzeci de ani şi înfăţişarea lui era destul de ştearsă. O mare seriozitate şi purtările lui alese vesteau o fire sociabilă, dar nimic mai mult. Surioara lui de paisprezece ani, doi gentilomi din provincie, trei tineri seniori italieni din suita Mariei de Gonzague (ducesă de Mantoue), o domnişoară de companie, guvernanta tinerei fiice a mareşalului şi un preot din vecinătate, bătrân şi fudul de ureche, alcătuiau grupul mesenilor. Un loc la stânga fiului mai mare rămăsese şi el neocupat.

Înainte de a se aşeza, văduva mareşalului se închină şi rosti rugăciunea cu voce tare. Toată lumea îngână rugăciunea după ea, făcând un semn al crucii, mare, sau unul mai discret, pe piept. Multe familii din Franţa au păstrat acest obicei până în 1789. Unele îl mai păstrează şi astăzi, dar mai mult în provincie decât la Paris şi nu fără a vădi oarecare stinghereală sau a însoţi rugăciunea de câteva cuvinte preliminare despre vremurile bune de odinioară, atunci când e vreun străin de faţă. Căci, trebuie s-o recunoaştem, cei ce se poartă

aşa cum se cuvine se ruşinează uneori de acest lucru.

Doamna d'Efliat era o femeie falnică, cu ochi mari, albaştri, de o frumuseţe deosebită. Nu părea să fi împlinit patruzeci şi cinci de ani, dar doborâtă de mâhnire păşea încet şi de-abia vorbea, închizând ochii şi lăsându-şi pentru o clipă capul să-i cadă în jos atunci când era nevoită să glăsuiască. Apăsându-şi pieptul cu mâna, vădea atunci o durere ascuţită. Văzându-l pe meseanul din stânga ei preluând, fără să fi fost rugat de nimeni, conducerea conversaţiei şi menţinând-o cu un sânge rece neclintit tot timpul cât dură masa, răsuflă uşurată. Bătrânul mareşal Bassompierre, căci el era, păstrase, în pofida părului alb, un aer de vioiciune şi tinereţe cu totul neobişnuit. Cuviinţa şi purtările lui alese aveau mireasma unei politeţi învec Aite, ca şi îmbrăcămintea sa, căci gulerul lui era plisat ca pe vremealui Henric al IV-lea, iar mânecile croite după moda din timpul ultimei domnii, greşeală ridicolă de neiertat în ochii *eleganţilor* de la curte. Astăzi nu ni s-ar mai părea ceva cu totul deosebit, dar e lucru ştiut că în fiecare veac tinerii au râs de îmbrăcămintea părinţilor lor şi, după câte ştim. numai orientalii nu suferă de această meteahnă.

De-abia îl întrebase unul din gentilomii italieni pe mareşal ce gândea despre felul în care Cardinalul se purta cu fiica ducelui de Mantoue, că acesta exclamă cu felul lui obişnuit de a vorbi:

— Ei, drace, n-ai prea nimeril-o cu întrebarea, domnul meu! Pot eu să înţeleg ceva din orândui-rea asta nouă în care trăieşte Franţa? Noi, ăştilalţi, vechii tovarăşi de arme ai răposatului Rege, nu prea pricepem limba care se vorbeşte la curtea nouă, iar aceasta a uitat-o pe a noastră. Dar ce spun? Nu se mai vorbeşte nicio limbă în această tristă ţară, căci toată lumea îşi ţine gura în faţa Cardinalului. Acest trufaş vasal ne priveşte ca pe nişte vechi portrete de familie şi din când în când retează capul celui ce ne conduce; noroc că deviza rămâne aceeaşi. Nu-i aşa, dragă Puy-Laurens?

Meseanul căruia i se adresase Bassompierre era cam tot de vârsta mareşalului, dar mai aşezat şi mai băgător de seamă. Bâigui un răspuns în doi peri şi-i făcu un semn contemporanului său, atrăgându-i atenţia că stăpâna casei fusese încercată de o emoţie neplăcută când pomenise despre recenta moarte a soţului ei, precum şi la auzul unor asemenea vorbe despre ministrul care se număra printre prietenii ei. În zadar însă, căci Bassompierre. simţind o oarecare încuviinţare în

jurul lui, dădu pe gât un pahar foarte mare de vin, leac pe care-l lăuda în *Memoriile* sale ca fiind suveran împotriva ciumei şi împotriva sfiiciunii şi, lăsându-se pe spate, pentru ca paharnicul să-i mai toarne unul, se înfundă şi mai temeinic în jilţ, depănându-şi ideile favorite.

— Da, cei ce ne aflăm aici suntem cu toţii de prisos; i-am spus-o mai deunăzi şi scumpului meu duce de Guise, pe care l-au adus la sapă de lemn.

Clipele care ne-au mai rămas de trăit sunt nu mă rate, iar vrăjmaşii ne scutură clepsidra pentru a grăbi scurgerea lor. Când domnul Cardinal-duce zăreşte în vreun ungher trei sau patru dintre noi, figuri măreţe care am stat întotdeauna alături de răposatul nostru Rege, el simte că nu poate urni din loc aceste statui de fier şi că, pentru o treabă ca aceasta ar fi fost nevoie de mâna marelui om.

Se furişează repede şi nu cutează să se apropie, căci noi nu ne temem de el. Tot mai crede că pu nem la cale ceva, iar acum am auzit vorbindu-se că are de gând să mă închidă la Bastilia.

— Atunci, domnule mareşal, reluă italianul, ce aşteptaţi ca să plecaţi? Numai în Flandra, după părerea mea, aţi putea fi la adăpost.

— Hei, domnule, se vede că nu mă cunoşti câtuşi de puţin; în loc să fug, m-am înfăţişat Rege lui înainte de plecarea sa, spunându-i că am venit de bunăvoie, pentru a-l scuti de osteneala de a trimite după mine şi că, dacă aş şti unde vrea să mă expedieze, m-aş duce singur, fără să fie nevoie să fiu luat pe sus. S-a arătat bun, precum mă aşteptam, şi mi-a spus: „Cum ai putut să crezi, prietene, că aş dori să fac aşa ceva? Doar ştii că ţin la tine".

— Te felicit, dragă mareşale, susură doamna d'Effiat cu voce blinda, recunosc bunătatea Rege

lui după aceste cuvinte. Şi-a amintit desigur cât de mult ţinea părintele său, Regele, la dumneata. Mi se pare chiar că ţi-a acordat tot ce ai dorit pentru a-i dumitale, strecură ea, pentru a-l îndrepta din nou pe calea laudelor şi a-l scoate din făgaşul nemulţumirii pe care şi-o exprima atât de riguros.

— Desigur, doamnă, reluă el, nimeni nu recunoaşte însuşirile Regelui mai bucuros ca François de Bassompicrre. Îi voi rămâne

credincios până la moarte, pentru că ia un bal m-am juruit trup şi suflet părintelui său şi, pe legea mea, cu ştirea mea cel puţin, nimeni dintre ai mei nu-şi va călca datoria faţă de Regele Franţei. Deşi *Bestein-ii* sunt venetici şi loreni. la dracu'. O strângere de mâns a lui Ilenrk1 al IV-lea ne-a cucerit pentru totdeauna. Cel mai mare of al meu a fost să-mi văd fratele murind în serviciul Spaniei şi i-am scris de curând nepotului meu că-l voi dezmoşteni, dacă trece de partea împăratului, cum se aude.

Un gentilom care nu rostise nicio vorbă până atunci şi care se distingea prin sumedenia fiindelor, panglicilor şi eghileţilor ce-i împodobeau veşmântul, având şi şnurul negru al Ordinului Saint-RlichelJ la gât, făcu o plecăciune, spunând că aşa ar trebui să vorbească orice supus credincios.

— Pe naiba, vă înşelaţi foarte tare, domnule de
Launay, glăsui mareşalul, în mintea căruia încolţi

1 *Ordinul Scunt-Michel* – ordin înfiinţai de Ludovic **al** XI-lea în 1469: decoraţia constă dintr-o cruce **de** aur a\înd pp blazon imaginea Sfântului Mihail omovând balaurul.

deodată amintirea străbunilor săi. Cei din neamul nostru se supun numai dacă le dă ghes inima, căci Dumnezeu ne-a făcut să ne naştem stăpâni tot atât de puternici pe moşule noastre, pe cât e Regele pe ale lui. Am venit în Franţa în plimbare, urmat de gentilomii şi copiii mei de casă. Îmi pare că pe măsură ce trece vremea, lucrul acesta e tot mai mult dat uitării, mai cu seamă la curte. Dar iată un tânăr care soseşte la timp, ca să mă asculte…

Într-adevăr, uşa se dădu înlături şi în încăpere păşi un tânăr mândru de stat, palid, cu părul de culoare închisă şi ochi negri, având o înfăţişare tristă şi indiferentă: era Henri d'Effiat, marchiz de *Cinq-Mars* (numele se trăgea de la o moşie a familiei). Purta un costum negru şi peste el o mantie scurtă de aceeaşi culoare; un guler de horbotă se revărsa de la gât până spre jumătatea pieptului. Cizmuliţele lui, foarte largi în partea de sus şi pintenii zornăiau pe lespezile salonului, astfel încât îl auzeai de departe. Se duse întins spre doamna d'Effiat şi făcu o plecăciune adâncă, sărutându-i mâna.

— Caii îţi sunt pregătiţi, Henri? întrebă ea.
Când plecaţi?

— Cu îngăduinţa dumneavoastră, doamnă, imediat după prânz, răspunse el cu ceremonioasa politeţe a acelor vremuri.

Şi, înainte de a se aşeza la stânga fratelui său

20

mai mare, trecând pe la spatele ei, se ci-Iute pe domnul de Bassompierre.

— Aşadar, copile, te duci, grăi mareşalul, continuând să mestece cu mare poftă. Ai să pleci la curte, un teren cam alunecos astăzi, îmi pare rău pentru tine că n-a rămas ceea ce era odată. Pe vremuri, curtea era salonul Regelui, unde el îi primea pe prietenii săi fireşti, nobilii de casă mare, egalii săi, care veneau pentru a-l încredinţa de devotamentul şi prietenia lor, jucau cu el pe bani şi îl însoţeau la desfătările lui, dar nu primeau de la el altceva decât îngăduinţa de a-şi oblădui va sălii şi de a-şi pune viaţa în primejdie pentru el, împreună cu oamenii lor. Onorurile care se dădeau unui nobil nu-l îmbogăţeau de fel, căci le plătea din punga sa. Mi-am vândut câte o moşie la fiecare grad pe care l-am căpătat în armată; titlul de colonel-general al trupelor de elveţieni m-a costat patru sute de mii de scuzi, iar la botezul actualu lui Rege m-am simţit dator să-mi cumpăr o haină de o sută de mii de franci.

— *Lin,* ha, ha! chicoti stăpâna casei. Dar cine te-a silit să faci o asemenea cheltuială? Am auzit vorbindu-se despre minunăţia aceea de veşmânt bălut cu mărgăritare. Cât despre mine, aş fi foarte amăiită dacă s-ar întoarce această modă.

— O, doamnă marchiză, fii pe pace, timpul ace lor splendori a apus pe vecie. Făceam şi nebunii, fără îndoială, dar ele vădeau independenţa noastră.

Nu încape îndoială că pe atunci nu ar fi fost în

4* 27

lăturaţi din preajma Regelui slujitori pe care numai dragostea îi lega de el şi ale căror coroane de duci sau marchizi erau bătute în tot atâtea diamante ca şi coroana lui închisă. E limpede că celelalte clase nu puteau ţinti atât de sus, numai celor bogaţi le dădea mâna să risipească asemenea averi, căci aurul nu se găsea decât în adâncul minelor. Familiile nobile urmărite cu atâta înverşunare astăzi nu nutreau ambiţii, adesea nu râvneau nici măcar o funcţie de conducere

de stat. Îşi ţineau rangul la curte pe cheltuiala lor, se menţineau doar prin propriile lor mijloace. Un nobil a rostit chiar o vorbă care li se potrivea tuturor: *Nu-mi pasă că sunt prinţ, sunt un Rohan.* La fel simţea orice familie nobilă, care se mulţumea cu nobleţea ei, pe care însuşi Regele o sublinia într-o scrisoare către unul dintre prietenii mei: *Banii nu-s lucruri de care merită să se vorbească între gentilomi ca dumneata şi ca mine.*

— Dar, domnule mareşal, îl întrerupse cu răceală şi cu multă politeţe domnul de Launay, care urmărea poate să-l zgândărească, această independenţă a dus şi la multe războaie civile şi la răzvrătiri, ca aceea a domnului de Montmorency.

— La dracu', domnule, ţâşni năvalnicul mareşal din jilţul său, nu pot să vă aud vorbind astfel.

Aceste răscoale şi războaie nu erau îndreptate împotriva legilor fundamentale ale statului şi n-ar fi putut zdruncina tronul mai mult ca un duel. Dintre toţi aceşti mari conducători de partide, nu

există niciunul care să nu-şi fi aşternut victoria la picioarele Regelui dacă ar fi obţinut-o, ştiind bine că toţi ceilalţi nobili, tot atât de mari ca şi el, l-ar fi părăsit dacă ar fi fost vrăjmaş suveranului legitim. Nimeni n-a luat arma în mână decât împotriva unui grup, iar nu împotriva autorităţii suverane şi, o dată incidentul aplanat, totul ar fi reintrat în ordine. Ce-aţi obţinut dacă ne-aţi zdrobit? Aţi frânat braţele tronului şi n-aţi pus nimic în loc. Acum nu mai am nicio îndoială, Cardinalul-duce îşi va urmări ţelul până la capăt, marea nobilime îşi va părăsi moşiile sau le va pierde şi, încetând de a mai fi latifundiară, va înceta să mai reprezinte o putere. De pe acum curtea a ajuns numai un palat unde se duc jalbe. Mai târziu va deveni o anticameră, dacă nu cumva va fi alcătuită numai din oameni din suita Regelui. Numele marilor gentilomi vor începe să înnobileze funcţii de jos şi, ca o cumplită răzbunare, aceste funcţii vor sfârşi prin a înjosi numele marilor gentilomi. Ruptă de locurile de baştină, nobilimea va mai însemna ceva doar prin funcţiile ce le va fi căpătat, iar dacă norodul, asupra căruia nu va mai avea nicio înrâurire, va porni să se răzvrătească…

— Prea le vezi pe toate în negru astăzi, mare-sale, îi tăie vorba marchiza. Sper ca nici eu, nici copiii mei să nu apucăm acele vremuri.

Nu mai recunosc firea dumitale veselă în toată politica asta; mă aşteptam să te aud dându-i sfaturi fiului meu. Dar ce ai, Henri? Pari foarte distrat.

29

Cinq-Mars, cu ochii aţintiţi asupra ferestrei mari a sufrageriei, se uita cu inima sfâşiată la splendida privelişte ce se înfăţişa ochilor lui. Soarele, în toată strălucirea sa, presăra aur şi smaralde pe nisipurile Loirei, pe pomi şi pe iarbă; cerul era azuriu, valurile de un gălbui transparent, ostroavele de un verde scânteietor. Dincolo de culmile line se zăreau înălţându-se pânzele mari ale corăbiilor neguţătorilor, ca o flotă la pândă. „O, natură, natură, îşi spunea el, frumoasă natură, rămâi cu bine! în curând inima mea nu *va* mai fi atât de nevinovată ca să te soarbă şi nu vei mai desfăta decât privirea mea. Inima aceasta… e deja mistuită de o patimă adâncă, iar meschinele interese ale oamenilor îi pricinuiesc o tulburare necunoscută. N-am încotro, trebuie să mă avânt în acest labirint; mă voi pierde poate, dar de dragul Mariei…’1

Deşteptându-se din visare la exclamaţia mamei sale şi temându-se să nu vădească un dor prea copilăresc după frumoasele lui meleaguri şi după familia sa, răspunse:

— Mă gândeam, doamnă, la drumul pe care-l voi apuca, spre a merge la Perpignan, precum şi la cel de întoarcere.

— Nu uita s-o iei pe drumul care duce la Poitiers şi să treci pe la Loudun ca să-l vezi pe fostul tău dascăl, vrednicul nostru abate Quillet. Sfaturile lui în privinţa celor ce se petrec la curte îţi vor prinde bine, e în termeni foarte buni cu

ducele de Bouillon. Şi chiar dacă nu ţi-ar fi de cel mai mare folos, vizita ta va însemna un gest de consideraţie pe care i-l datorezi.

— Aşadar la asediul Perpignanului te duci, prietene, reluă bătrânul mareşal, căruia i se părea că tăcuse vreme prea îndelungată. Bine de tine! Drace, un asediu e un început frumos. Ce n-aş fi dat să fi luptat şi eu la un asediu împreună cu răposatul Rege, când am sosit la curtea sa! Mi-ar fi plăcut mai mult să mi se smulgă măruntaiele într-o asemenea împrejurare decât la un turnir, aşa cum am păţit. Dar, cum era în timp de pace, *a* trebuit să mă duc să trag cu pistolul în turci împreună cu Rosworn al ungurilor, pentru a nu face neamul de ruşine

cu inactivitatea mea. Încolo, îţi doresc ca Maiestatea sa să te primească tot atât de prietenos pe cât m-a primit pe mine părintele său. Desigur, Regele este viteaz şi bun, dar a fost învăţat, din păcate, cu glaciala etichetă spaniolă care stăvileşte orice pornire a inimii. El se stăpâneşte şi-i ţine la distanţă şi pe ceilalţi, întâmpinându-i împietrit, cu o înfăţişare de gheaţă. Eu unul, mărturisesc că mai aştept încă clipa dezgheţului, dar am impresia că în zadar. Regele Henric cel spiritual şi fără mofturi ne deprinsese – altfel, cel puţin aveam libertatea de a-i declara că ţinem la el.

Cinq-Mars, cu ochii aţintiţi asupra lui Bassom-pierre şi străduindu-se să fie atent la cele ce glă

suia, îl întrebă care era felul de a vorbi al fostului Rege.

— Vorbea cu vioiciune şi spunea totul pe şleau.

La câtva timp după sosirea mea în Franţa, s-a întâmplat să joc o partidă cu el şi cu ducesa de

Beaufort, la Fontainebleau. Cică voia să câştige de la mine galbenii şi lirele mele portugheze. M-a întrebat ce mă îndemnase să vin în Franţa… La drept vorbind, Sire, i-am spus ritos, n-am venit de loc ca să mă tocmesc în slujba voastră, ci ca să petrec un timp la curtea Franţei, apoi la cea a Spaniei. Dar m-aţi fermecat într-atât, încât, fără a sta la îndoială dacă mă primiţi în slujba voastră, vă voi fi credincios până la moarte”. Atunci m-a îmbrăţişat, m-a încredinţat că n-aş fi putut găsi un stăpân mai bun care să mă iubească mai mult. Vai…

am simţit cu adevărat acest lucru… iar eu i-am jertfit totul, până şi dragostea mea şi dacă aş fi putut, aş fi făcut şi mai mult decât să renunţ la domnişoara de Montmorency…

Bunului mareşal i se înceţoşară ochii, dar tânărul marchiz d’Effiat şi italienii se uitară unii la alţii zâmbind, căci astăzi prinţesa de Condé numai tânără şi frumoasă nu mai era. Cinq-Mars observă mişcarea şi râse şi el, dar cu amărăciune.

— E cu putinţă oare, se întreba el, ca pasiunile să aibă soarta modei şi ca anii să aştearnă pe dragoste pecetea ridicolului, ca şi pe un veşmânt? Ferice de cel ce nu supravieţuieşte tinereţii, iluziilor sale şi duce cu sine în mormânt toată comoara sa!

Rupând cu efort firul melancolic al gândurilor sale, pentru ca bunul mareşal să nu citească nimic supărător pe chipul oaspeţilor, întrebă:

— Așadar, se putea vorbi în deplină libertate

Regelui Henric? Dar, poate că a avut nevoie să introducă un asemenea ton numai la începutul domniei sale? Mai târziu însă, când s-a consolidat în scaunul domnesc, s-a schimbat?

— Niciodată, niciodată marele nostru Rege n-a încetat să fie acelaşi, până în ultima zi a vieţii sale.

Lui nu-i era ruşine că e om şi vorbea oamenilor cu autoritate, dar în chip simţit. Ei. Doamne. Doamne!

Parcă îl văd şi astăzi îmbrăţişându-l pe du cele de Guise în caleaşca, chiar în ziua morţii sale.

Făcuse pe seama mea una din glumele lui spirituale şi ducele îi spusese: „Sunteţi, după părerea mea, unul dintre cei mai plăcuţi oameni din lume, soarta ne-a împins unul către celălalt. Dacă n-aţi fi fost decât un om de rând, v-aş fi luat în slujba mea, cu orice preţ, dar din moment ce Dumnezeu v-a făcut să vă naşteţi un mare Rege, trebuia neapărat să intru eu în slujba voastră”. Ah, ce om mare erai şi câtă dreptate ai avut, exclamă Bassompierre cu ochii înotând în lacrimi şi, cam prea însufleţit poate de numeroasele pocale pe care le dăduse peste cap, adăugând: *După ce mă veţi fi pierdut, vă veţi da seama cât preţuiam.*

În timpul acestei izbucniri a mareşalului, diferiţi meseni luaseră felurite atitudini, potrivit rolului pe care-l deţinea fiecare în treburile publice. Unul

dintre italieni se prefăcea că vorbeşte şi glumeşte pe un ton coborât cu tânăra fiică a doamnei d’Ef-fiat; celălalt avea grijă de bătrânul preot surd care, ţinându-şi mâna căuş la ureche pentru a auzi mai bine, părea singurul atent. După ce-l asmuţise pe făgaşul amintirilor pe mareşal, Cinq-Mars îşi re-luase melancolica îndeletnicire, aşa cum la jocul cu mingea după ce o arunci te uiţi în altă parte, până ce se întoarce. Fratele său mai mare făcea onorurile mesei cu aceeaşi stăpânire de sine. Puy-Laurens se uita cu îngrijorare la stăpâna casei, deoarece el ţinea trup şi suflet cu ducele de Orléans şi se temea de Cardinal. Văduva mareşalului avea un aer trist şi preocupat. Adesea cuvinte aspre îi aduceau aminte fie de moartea soţului, fie de

plecarea fiului. Şi mai adesea se temea că Bassom-pierre avea să se compromită, îl şi împunsese de câteva ori cu cotul, uitându-se la domnul de Launay pe care-l cunoştea prea puţin şi pe care avea temei să-l bănuiască devotat primului ministru. Dar pentru un om cu firea mareşalului, aceste avertismente erau zadarnice, părea că nici nu le bagă în seamă, ba dimpotrivă, zdrobindu-l pe acest gentilom cu privirea sa cutezătoare şi cu glasul său, se prefăcu că se întoarce spre el și-i adresează lui întregul său discurs. Acesta arboră un aer nepăsător şi politicos aprobativ, la care nu renunţă până în clipa când cele două canaturi ale uşii se dădură în lături şi fu anunţată înălţimea-sa domnişoara *ducesă de Mantoue.*

34

Discuţiile, pe care le-am redat pe larg, se desfăşuraseră totuşi destul de repede, iar prânzul nu ajunsese nici la jumătate când apariţia Mariei de Gonzague ridică toată lumea în picioare. Ducesa era micuţă, dar foarte bine făcută, cu părul şi ochii negri de tot, o piele splendidă de o frăgezime strălucitoare. Doamna d'Effiat dăduse şi ea să se ridice în semn de respect pentru rangul ei şi o sărutase pe frunte, înduioșată de tinereţea ei şi de bunătatea ce-i stătea întipărită pe chip.

— Te-am aşteptat îndelung astăzi, dragă Marie, grăi ea, aşezând-o lângă dânsa. Ce bine că rămâi lângă mine, să ţii locul unuia dintre copiii mei care mă părăseşte.

Tânăra ducesă se îmbujora, apoi lăsă în jos capul şi ochii, să nu se vadă cât erau de înroşiţi şi îngână cu o voce firavă:

— Desigur, doamnă, de vreme ce dumneavoastră ţineţi locul mamei mele.

O privire aruncată lui Cinq-Mars îl făcu să pălească la celălalt capăt al mesei.

Sosirea ducesei schimbă desfăşurarea conversaţiei; ea încetă de a mai fi generală, fiecare vorbind în şoaptă, cu vecinul său. Numai mareşalul continua să sporovăiască despre somptuozitatea vechii curţi, despre războaiele sale în Turcia, despre turnire şi despre zgârcenia curţii noi. Dar, spre marea sa părere de rău, nimeni nu-i mai răspundea. Toată lumea se pregătea să se ridice de la masă. când cinci cai îşi făcură apariţia în

curte, după ce orologiul bătuse ceasurile două. Patru dintre ei

erau călăriţi de slujitori înfăşuraţi în mantale şi bine înarmaţi, al cincilea, un cal negru şi iute foc, calul marchizului, era ţinut în frâu de bătrânul Grandehamp.

— Ha, ha, strigă Bassompierre, iată şi calul nostru de luptă, cu şaua şi frâul puse. Haide, tinere, să recităm împreună din bătrânul nostru Marot*i:*

Adio doamne, curţi, splendoare, Femei, adio, şi fecioare! Adio pentr-un timp, desfăt, Plăceri, de care azi mă-mbăl.

Adio baluri, reverenţe, Adio pas de dans, cadenţe, Vioară, tamburine, oboi, Fiindcă mergem la război.

Aceste versuri vechi, precum şi înfăţişarea mareşalului făcură pe toată lumea de la masă să izbucnească în râs, în afară de trei persoane.

— Doamne, Iisuse Christoase, continuă el, ce n-aş da să am şaptesprezece ani, ca dânsul! O să ni se întoarcă îmbrăcat de sus până jos în veşminte brodate, doamnă; trebuie să-i păstraţi liber jilţul:

Doamna d'Effiat păli deodată şi se ridică de la masă, izbucnind în lacrimi. Toată lumea se rii *Clement Marot* (.1496 – 1544) – pool renascentist francez. A cultivat cele mai diverse specii literaro, cântând dragostea >? i viaţa de petreceri de la curtea lui Francisc I şi a Margaretei de Navarra.

dică odată cu ea. Nu putu face decât doi paşi şi căzu moale pe alt jilţ. Fiii şi fiica sa, precum şi tânăra ducesă o împresurară foarte îngrijoraţi şi printre hohotele şi lacrimile pe care încerca să le înghită desluşiră:

— Iertaţi-mă, prieteni… e o nebunie… o copilărie… dar mă simt atât de slăbită acum, încât n-am putut să mă stăpânesc. Am fost treisprezece la masă din cauza dumitale, draga mea ducesă. Dar mă socot vinovată că dau dovadă de atâta slăbiciune în faţa lui. Adio, copile, vino să te sărut pe frunte şi Dumnezeu să te călăuzească. Să fii demn de numele tău şi de părintele tău.

Apoi, cum a spus Homer, *râzând printre lacrimi* se ridică şi-l îndemnă să plece:

— Haide, să te văd călare, frumosule călăreţ!

Tăcutul călător sărută dreapta mamei sale şi făcu apoi o plecăciune adâncă în faţa ei. Se înclină de asemenea în faţa ducesei, fără a ridica însă privirea; apoi îşi îmbrăţişa fratele mai mare, strânse mâna

mareşalului, o sărută pe frunte pe sora sa mai mică şi ieşi, săltându-se într-o clipă în şa. Toată lumea se îmbulzi la ferestrele care dădeau spre curte, în afară de doamna d'Effiat care se simţea rău.

— Porneşte în galop, e semn bun, glăsui bine dispus mareşalul.

— Ah, Doamne! exclamă tânăra prinţesă, trăgându-se înapoi de la fereastră.

— Ce s-a întâmplat? întrebă mama.

87

— Nimic, nimic, spuse domnul de Launay; calu] fiului dumneavoastră a căzut în poartă, dar el l-a ridicat numaidecât, cu mâna. Iată-l acum ne salută de pe drum.

— Alt semn rău, glăsui marchiza, retrăgându-se în apartamentele ei.

Cu toţii făcură la fel, în tăcere sau vorbind cu glas scăzut.

Ziua trecu tristă, iar cina fu mohorâtă la castelul Chaumont.

Când orologiul bătu ceasurile zece seara, bătrî-jiul mareşal călăuzit de slujitorul său se retrase în turnul de la miazănoapte, care străjuia poarta din dreptul râului. Era o zăpuşeală cu neputinţă de îndărăt. Deschise fereastra, se înfăşură într-un larg halat de mătase, aşeză un sfeşnic masiv pe masă şi făcu semn valetului să-l lase singur. Fereastra camerei dădea spre câmpia palid luminată de secera lunii, în primul ei pătrar: pe cer se învălmăşeau nori groşi, întreaga atmosferă îndemna la melancolie. Deşi Bassompierre nu era câtuşi de puţin o fire visătoare, întorsătura pe care o luase conversaţia în timpul mesei îi reveni în minte şi prin faţa ochilor începu să i se perinde întreaga sa viaţă şi tristele schimbări petrecute în ea odată cu venirea noii domnii, care părea să fi suflat asupra lui un vânt aducător de nenorociri. O soră mult îndrăgită, moartă, moştenitorul care-i purta numele, un destrăbălat, domeniile sale „precum şi bunăvoinţa regală duse pe apa sâmbe

tei, iar în ultima vreme pierderea prietenului său, mareşalul d'Effiat, în a cărui cameră se afla acum. Toate aceste gânduri îi smulseră fără să vrea un oftat. Se rezemă de prichiciul ferestrei, ca să respire.

I se păru atunci că dinspre pădure răsună tropot de cai, dar vântul care se înteţise îi spulberă această părere şi, cum nu mai auzi

nimic, bănuiala i se destramă. Mai zăbovi un timp privind la luminile castelului care, după ce pâlpâiseră în ogivele scărilor şi dăduseră târcoale prin curţi şi prin grajduri, se stingeau acum rând pe rând. Se lăsă apoi într-un jilţ adânc, căptuşit şi, cu cotul sprijinit pe masă, căzu pradă gândurilor care-l bântuiau. Scoţând din sân, unde-l ţinea ascuns, un medalion prins cu o panglică neagră, dădu glas amărăciunii sale:

„Vino bătrâne şi scump stăpân, vino, să mai stăm de vorbă, cum am stat de atâtea ori. Vino, măreţe Rege, şi dă uitării curtea, de dragul unui adevărat prieten cu care puteai să te veseleşti. Vino, Măria-ta să-mi ceri sfatul ce să faci cu nesăţioasa Austrie, Vino, nestatornice cavaler să-mi vorbeşti despre sinceritatea dragostei tale şi despre buna-credinţă a infidelităţii tale. Vino, eroicule oştean, să-mi strigi că te întunec în luptă. Vai, de ce n-am făcut-o la Paris, de ce n-am fost eu rănit în locul tău! Secerându-te, moartea ta a curmat o domnie plină de binefaceri pentru omenire...”

39

Picurând pe sticla marelui medalion, lacrimile mareşalului tulburau imaginea, dar el le ştergea prin sărutări respectuoase. Deodată, uşa camerei se dădu cu putere în lături şi mareşalul dădu să-şi ia spada.

— Cine-i? strigă el surprins.

Mare îi fu mirarea recunoscându-l pe domnul de Launay, care, cu pălăria în mână, se îndreptă spre el, adresându-i-se stingherit:

— Domnule mareşal, cu inima zdrobită de durere mă văd obligat să vă vestesc că Regele mi-a po runcit să vă arestez. O caretă vă aşteaptă la poartă, însoţită de treizeci de muşchetari ai domnului Cardinal-duce.

Bassompierre nu se ridicase încă, el mai ţinea medalionul în mâna stângă şi spada în cealaltă. O întinse dispreţuitor trimisului regal, spunându-i:

— Domnule, îmi dau seama că am trăit prea mult, tocmai la asta chibzuiam; în numele marelui Henric, încredinţez paşnic spada mea fiului său. Urmaţi-mă.

„* Aceste cuvinte fură însoţite de o privire atât de hotărâtă, încât de Launay, covârşit, îl urmă cu capul plecat, de parcă el ar fi fost arestat de nobilul bătrân. Mareşalul, apucând un sfeşnic, ieşi din curtea

castelului; toate porţile erau vraişte, deschise de oştenii călare care, în numele Regelui, înspăimântaseră pe oamenii de la castel, poruncindu-le să-şi ţină gura. Careta era pregătită şi se puse în mişcare imediat, urmată de sumedenie

de călăreţi. Mareşalul, care stătea *lângă* domnul de Launay, moţăia, legănat de mişcarea trăsurii, când deodată un glas puternic răcni către vizitiu: „Stai!” Şi cum acesta îşi văzu mai departe de drum, răsună un foc de pistol… Caii se opriră.

— Domnule, rosti Bassompierre, vă declar că nu am niciun amestec în cele ce se întâmplă.

Apoi, scoţându-şi capul pe uşa caretei, văzu că se aflau într-o pădurice, pe un drumeag prea strâmt pentru a îngădui cailor din spate să treacă pe stânga, sau pe dreapta trăsurii, avantaj fără seamăn pentru agresori, din moment ce muşchetarii nu puteau să înainteze; căuta să se dumirească ce se petrece, când un călăreţ cu o spadă lungă, cu care para loviturile pe care i le dădea un oştean, se apropie de uşa caretei strigând:

— Veniţi, veniţi cu mine, domnule mareşal!

— Ah, dumneata erai, Henri! Ce zăpăcit! Te ţii de năzdrăvănii! Dar, domnilor, domnilor, lăsaţi-l, e un copil.

De Launay strigă către muşchetari să-i dea drumul, după care toată lumea se recunoscu.

— Cum dracu’ ai apărut aici? reluă Bassom Pierre; te credeam la Tours, ba chiar mai departe, dacă ţi-ai fi împlinit datoria şi, când colo, iată-te întors pentru cine ştie ce nebunie.

— Nu de dragul dumneavoastră m-am înapoiat aici singur, ci pentru o treabă tainică, rosti Cinq
Mars cu voce scăzută, dar, cum bănuiesc că veţi fi dus la Bastilia, sunt încredinţat că n-o să se

flaţi o vorbă, acolo e lăcaşul discreţiei. Totuşi, dacă aţi fi vrut, continuă el pe un ton foarte ridicat, v-aş fi scăpat din mâinile acestor domni, în păduricea asta, unde niciun cal nu se poate clinti; acum, e prea târziu. Am aflat de la un ţăran de jignirea care ne-a fost adusă mai mult nouă decât dumneavoastră, din moment ce aţi fost răpit din casa

părintelui meu.

— E din porunca Regelui, copile, şi în faţa voinţei lui trebuie să ne plecăm; păstrează-ţi în flăcărarea pentru a o pune în slujba sa. Îţi mulţumesc totuşi din adâncul inimii; dă-mi mâna şi lasă-mă să urmez această plăcută călătorie.

— Îngăduiţi-mi să vă spun, domnule. de Cinq
Mars, adăugă de Launay, că însuşi Regele m-a însărcinat să-l încredinţez pe domnul mareşal că e foarte mâhnit de tot ce se întâmplă, dar pentru a-l feri de primejdia de a fi împins la rele, îl roagă să primească să fie găzduit la Bastilia pentru câteva zile.

Bassompierre izbucni într-un hohot de râs:

— Vezi, dragă prietene, că tinerii sunt puşi sub obroc, aşa că, ai grijă, fereşte-te.

— Bine, fie, spuse Henri; plecaţi, nu voi mai face pe cavalerul rătăcitor ca să salvez oameni împotriva voinţei lor.

Şi făcându-se nevăzut în pădure, în timp ce trăsura pornea în mare grabă, luă pe poteci ocolite calea castelului.

1 A stat întemniţat acolo doisprezece ani.

Se opri la poalele turnului dinspre asfinţit, ifra singur, mult înaintea lui Grandehamp şi a micii escorte care-l însoţea. Apropiindu-se cu calul de zid, mai-mai să-l atingă cu cizma, ridică oblonul în formă de grilaj, aşa cum se mai văd încă unele pe la casele vechi, al unei ferestre de la parter.

Era trecut de miezul nopţii şi luna se tupilase. Nimeni în afară de stăpânul casei n-ar fi nimerit drumul pe o asemenea beznă. Turnurile şi acoperişul alcătuiau o singură masă neagră, compactă, care abia se profila pe cerul ceva mai străveziu. Nu se zărea o geană de lumină în toată casa, care adormise din nou. Cinq-Mars, învăluit într-o manta amplă, cu faţa ascunsă sub o pălărie cu boruri largi, aştepta chinuit de îngrijorare.

Ce aştepta? De ce se întorsese? Un glas abia ghicit răsună dincolo de fereastră:

— Dumneata eşti, domnule de Cinq-Mars?

— Vai, domniţă, dar cine altul? Cine altul s-ar întoarce ca un fur, să atingă cu mâna casa părintească fără să intre şi fără să-şi ia încă o dată rămas bun de la maica sa? Cine altul s-ar întoarce ca să jelească

prezentul, fără a aştepta nimic de la viitor?

Dulcea voce dinăuntrul castelului se tulbură şi se auzi lesne plânsul care însoţi răspunsul:

— Vai, Henri, de ce te vaiţi? Nu am făcut oare mai mult, mult mai mult decât mi-ar fi fost îngăduit? Sunt eu de vină dacă, spre nenorocul meu, părintele meu e prinţ domnitor? Poţi să-ţi alegi

43

familia în care vezi lumina zilei, poţi să hotărăşti singură: mă voi naşte păstoriţă? Cunoşti doar amarnica soartă a unei prinţese: la naştere i se smulge inima, apoi vârsta ei e trâmbiţată în lung şi-n lat pe-ntregul pământ şi, în sfârşit, e cedată printr-un tratat, aidoma unui oraş. Şi nu are nici măcar dreptul să se tânguie vreodată. De când te cunosc, ce n-am făcut ca să mă apropii de fericire şi să mă îndepărtez de tronuri! Zadarnic mă zbat de doi ani împotriva sorţii vrăjmaşe care mă desparte de dumneata şi împotriva dumitale care mă abaţi de la calea datoriei. Ştii bine, am vrut să trec drept moartă; ce spun, aproape că am dorit o revoluţie! Aş fi binecuvântat poate lovitura sorţii care m-ar fi lipsit de rangul pe care-l am, aşa cum am mulţumit Domnului când tatăl meu a fost răsturnat de pe tron; dar curtea se miră, Regina mă cheamă. Visele noastre s-au spulberat, Henri, somnul nostru a durat prea mult. Să ne trezim cu curaj. Nu te mai gândi la aceşti doi ani frumoşi, uită şi aminteşte-ţi numai de marea noastră hotărâre. Să n-ai decât un singur ţel, să fii ambiţios dar… să fii ambiţios de dragul meu…

— Să uit oare totul, Marie? întrebă Cinq-Mars cu duioşie…

Ea şovăi…

— Da, îi răspunse, tot ce-am uitat eu însămi.

O clipă mai târziu, continuă cu însufleţire:

— Uită zilele noastre fericite, serile noastre lungi, uită până şi plimbările de la iaz şi din pă

44

dure. Dar de viitor să-ţi aminteşti. Acum, du-te. Tatăl dumitale a fost mareşal, fii mai mult, comandant suprem, prinţ. Du-te, eşti tânăr, nobil, viteaz, iubit…

— Pentru totdeauna? întrebă Henri.

— Pentru toată viaţa, pe vecie.

Cinq-Mars tresări şi, întinzând mâna, strigă!

— Ei bine, jur pe sfânta Fecioară al cărei nume îl porţi, că vei fi a mea, Marie, sau capul meu va cădea pe eșafod.

— Doamne, ce vorbe sunt astea? tresări ea, apucându-i mâna cu mâna ei albă ce ieşea pe fereastră.

Jură-mi că străduinţele dumitale nu se vor în dreapta niciodată spre ceva rău, nu uita că Regele Franţei este stăpânul dumitale; iubeşte-l mai presus de orice, totuși nu mai presus de mine care ţi-am jertfit totul și care te voi aştepta suferind.

Ia cruciuliţa asta de aur, scăldată în lacrimile mele şi poart-o lângă inima dumitale. Dar să ştii că dacă te vei face vinovat faţă de Rege, voi plânge alte lacrimi şi mai amare. Dă-mi inelul acesta pe care-l porţi în deget. Dumnezeule! dar mâna mea şi a dumitale sunt pline de sânge!

— Ce importanţă are o dată ce nu l-am vărsat pentru dumneata! N-ai auzit nimic mai acum vreun ceas?

— Nu, dar acum dumneata însuţi nu auzi nimic?

— Nu, Marie, trebuie să fie o pasăre de noapte în vârful turnului.

45

— Am auzit şoapte în apropiere, sunt sigură. Dar ce-i cu sângele ăsta? Spune-mi repede și du-te.

— Bine, mă duc, iată un nor care ne învăluie din nou într-o noapte neagră. Adio, înger din ceruri, gândul meu va fi mereu numai la dumneata.

Dragostea mi-a picurat ambiţia în inimă ea pe un venin arzător; pentru prima oară simt că acest sentiment poate fi înnobilat prin scopul lui. Adio, plec să-mi împlinesc destinul.

— Adio, dar gândeşte-te şi la al meu.

— Pot ele oare fi despărţite?

— Niciodată, strigă Marie, decât prin moarte.

— Mai cumplit mă tem de despărţire, spuse Cinq-Mars.

— Adio, tremur toată, adio, susură vocea dragă.

Și fereastra se lăsă în jos încet, pe mâinile încă împreunate.

Calul cel negru tropotea şi se cabra nechezând: stăpânul lui, îngrijorat, se avântă în galop şi curând ajunse în oraşul Tours.

Clopotniţa bisericii Saint-Gratien se zărea de departe.

Bătrânul Grandehamp îl aşteptase bodogănind pe tânărul său stăpân şi mârâi de supărare văzând că nu vrea să se culce. Mica escortă porni la drum şi cinci zile mai târziu pătrunse în tăcere şi fără mare pompă în vechea cetate Loudun din regiunea Poitou.

46

Capitolul al II-1 e a STRADA

Înaintam cu pas anevoios şi şovăielnic spre ţinta acestui tragic convoi.

CH. NODIER, *Smarra*

Am vrut să zugrăvim câţiva din anii acestei domnii becisnice, zodie întunecată între strălucirea lui Henric al IV-lea şi cea a lui Ludovic cel Mare, domnie mânjită de sânge şi dureroasă pentru cei ce privesc înapoi. Faptele de ruşine petrecute în acest răstimp nu s-au datorat unuia singur, mari corpuri constituite au luat parte la ele. E lucru trist, dar, în haosul acestui veac, clerul, asemenea unei mari naţiuni, îşi avea plebea, ca şi nobilimea sa, neisprăviţi şi ucigaşi, ca şi prelaţi cu mintea luminată şi plini de smerenie. De atunci, ignoranţii din rândurile lui s-au mai cioplit în cursul lungii domnii a lui Ludovic al XIV-lea, iar desfrânaţii s-au purificat prin sângele martirilor căzuţi în timpul revoluţiei din 1793. Astfel, daitorită unui destin cu totul deosebit, dăltuit atât de monarhie, cât şi de republică, răsfăţat de una.

47

pedepsit de cealaltă, clerul a ajuns ceea ce e asp tăzi, auster şi arareori stricat.

Am simţit nevoia să cugetăm o clipă la toate acestea, înainte de a ne înhăma la povestirea faptelor cuprinse în cronica acelor vremi. Şi cu toată alinarea izvorâtă din cugetare, nu ne-am putut împiedica să nu trecem peste unele amănunte prea cumplite, gemând asupra faptelor vinovate ce's mai săvârşesc încă, aşa cum, zugrăvind viaţa unui bătrân virtuos, deplângi lipsa de cumpătare a tinereţii lui năvalnice, sau pornirile desfrânate ale maturităţii.

Când ceata de călăreţi păşi pe uliţele strâmt-Loudunului, la urechea lor ajunse un vuiet ciudat. Târgul era înţesat de o mulţime fără sfârşit, potele bisericii şi ale mănăstirii bălăngăneau ca foc şi tot norodul, fără să-i bage în seamă pe călători, se bulucea spre o clădire

mare din prea; bisericii. Pe chipurile oamenilor erau zugrăvite simţăminte din cele mai felurite şi adesea contradictorii. Lumea se aduna grupuri, grupuri. Ba se aşternea tăcerea şi nu se mai *auzea* decât un singur glas predicând sau citind ceva, ba izbucneau de pretutindeni strigăte mânioase amestecate. Grupul se destrăma şi atunci se ivea predicatorul, un capucin sau un călugăr franciscan care, cu o cruce de lemn în mână, arăta mulţimii clădirea mare spre care se îndrepta.

— *Iisuse, sfântă Fecioară,* se porni să schiaune o babă, cine ar fi crezut vreodată că Necuratul îşi va alege sălaş în oraşul nostru!

— Şi că bunele noastre călugăriţe ursuline vor cădea în puterea lui, scânci alta.

— Se zice că Diavolul care o munceşte pe maica stareţă se numeşte Legiune, hârâi a treia.

— Ce tot îndrugi acolo, femeie? îi tăie vorba o călugăriţă. Are şapte draci în sărmanul ei trup, de care s-a îngrijit fără îndoială prea mult, fiind tare frumoasă. Acum în mădularele ei şi-a dat întâlnire tot soborul drăcesc. Domnul stareţ al carmelitelor, prin rugăciunile lui, l-a silit ieri pe demonul Eazas să iasă pe gura maicii stareţe, iar preacuviosul părinte Lactanţiu l-a gonit pe demo nul Beherit. Dar ceilalţi cinci n-au vrut să părăsească trupul, iar când sfinţii părinţi care alungă duhurile, Dumnezeu să le dea putere, le-au porun cât în latineşte să se ducă pe pustii, ei au dat glas că nici prin minte nu le trece, până când nu-şi vor fi vădit puterea de care hughenoţii şi ereticii par să se îndoiască. Iar demonul Elimi, care e cel mai înverşunat din toţi, după cum ştiţi, a spus că astăzi va şterpeli tichia domnului de Laubardemont şi o va ţine în văzduh cât timp va dura rugăciu nea *Miserere1.*

— Sfântă Născătoare, bolborosi prima babă, mă trece un fior. Când mă gândesc că l-am rugat de

— Fie-ţi milă! (lat.), titlul psalmului 50 al lui David, care începe cu cuvintele *i* „Miluieşte-mă, Dumnezeule—.

câteva ori pe-vraciul acela de Urbain să oficieze o slujbă pentru mine!

— Dar eu care m-am dus la el la spovedanie acum vreo zece luni,

grăi o fată închinându-se;
aş fi căzut desigur şi eu în puterea Diavolului dacă n-aş fi avut, din fericire, ascunse sub strai nişte moaşte ale sfintei Genoveva...

— Hei, Martine, o întrerupse o namilă de pre cupeaţă, nu mi-o lua în nume de rău, dar ştiu că ai zăbovit destulă vreme singură cu mândrul vrăjitor.

— Ei bine, frumoaso, acum o lună Diavolul ar fi ieşit din tine, glăsui un tânăr oştean care se alătură grupului, pufăind dintr-o lulea.

Fata se îmbujora şi-şi trase peste obrăjorul drăgălaş gluga hainei de blană neagră. Babele îi aruncară oşteanului o privire de dispreţ. Cum ajunseseră aproape de uşa de la intrare, care era încă închisă, începură din nou să sporovăiască cu şi mai mare înfocare, liniştite că nu avea să le-o ia nimeni înainte. Se aşezară pe bolovani şi pe bănci de piatră, pregătindu-se prin trăncăneala lor de spectacolul oarecum straniu, o vedenie sau, cel puţin, o caznă ce avea să le desfete.

— Spui drept, mătuşă, o întrebă tânăra Martine pe cea mai bătrână dintre femei, l-ai auzit vreo dată pe Diavol vorbind?

— Cum te văd şi cum mă vezi, nepoată dragă, şi toţi cei de faţă pot să întărească spusele mele.
Te-am luat astăzi cu mine, întregi ea, ca să te la

mureşti şi să-ţi dai seama cu adevărat de puterea Necuratului.

— Ce fel de glas are, mătuşă? întrebă din nou fata, încântată să înnoade o conversaţie care abătea de la dânsa gândurile celor din jur.

— Întocmai glasul maicii stareţe, sfânta Fecioară s-o izbăvească. Am ascultat-o ieri tare mult pe biata femeie. Rău ţi se făcea văzând-o cum îşi sfâşia pieptul, cum îşi răsucea picioarele şi braţele în fel şi chip şi le împreună deodată pe la spate când te aşteptai mai puţin. Atunci când a sosit cuviosul părinte Lactanţiu şi a rostit numele lui
Urbain Grandier, o dată a făcut clăbuci la gură şi a început să turuie pe latineşte, de parcă ar fi citit din *Biblie.* Aşa că nu am înţeles prea bine ce spunea. N-am priceput decât *Urbanus magicus rosas diabolica,* adică vrăjitorul Urbain ar fi ademenit-o cu ajutorul unor trandafiri pe care-i că pătase el de la Satana. Din urechi şi din gât au început să-i ţâşnească nişte trandafiri ca flacăra şi care duhneau atât de tare a pucioasă, încât domnul judecător care se ocupă de crime a poruncit ca tot norodul să-şi astupe nasul şi să-şi acopere ochii, căci acuşi-acuşi aveau să se

arate diavolii.

— Ei vedeţi? chelălăiră triumfătoare şi cu glasuri ascuţite toate ţaţele adunate, întorcându-se către mulţime şi îndeosebi către un grup de oameni înveşmântaţi în negru, printre care se afla şi tânărul oştean ce le aruncase o vorbă în treacăt.

— Ia priviţi la babele astea smintite, izbucni el. Se cred pesemne la sabatul vrăjitoarelor, de fac un tărăboi mai mare decât dacă ar zbughi-o într-acolo călare pe coada măturii.

— Tinere, tinere, îl dojeni amărât un târgoveţ? nu mai arunca glume de-astea în vuit, vântul pârjoleşte ca flacăra în zilele noastre.

— Puţin îmi pasă mie de toţi popii ăştia care alungă cică duhurile, răspunse oşteanul. Numele meu a Grand-Perre şi nu sunt mulţi care să aibă un sf eştoc ca al meu.

Şi punând o mână pe straja sabiei, îşi răsuci cu cealaltă mustaţa bălaie, uitându-se încruntat în jur. Dar cum nu zări în mulţime nicio privire care să se încumete să-l înfrunte, porni agale, cu stângul înainte, să se plimbe pe ulicioarele strâmte şi întunecoase, cu desăvârşita nepăsare a unui boboc în ale milităriei, care nutreşte cel mai crâncen dispreţ pentru toţi cei ce mi poartă uniformă.

În acest timp, vreo opt-zece oameni mai luminaţi din acest orăşel umblau de colo-colo în grup, tăcuţi, prin forfota mulţimii. Nu le venea să-şi creadă ochilor văzând această vânzoleală neaşteptată şi uluitoare şi se uitau unul la altul înmărmuriţi când vreo nouă dovadă de ţicneală îi ţintuia locului. Această nemulţumire tăcută mâhnea norodul şi mulţimea de ţărani veniţi de pe ogoarele lor. Toţi căutau să se dumirească, privindu-i în ochi pe moşieri, stăpânii lor îndeobşte. Simţeau că se unelteşte o treabă nu prea curată, dar nu

puteau face altceva decât să aştepte resemnaţi şi neclintiţi, ca tot omul ignorant şi amăgit.

Ţăranul francez e hâtru de felul lui. Adesea îi împunge cu vorba pe semenii săi, dar ghimpele îl foloseşte mai ales când are de-a face cu oameni sus-puşi. Întreabă fel de fel de lucruri stingheritoare pentru cei de la cârma ţării, aşa cum un copil îi pune uneori în încurcătură pe oamenii vârstnici cu întrebările sale. Se face una cu pământul, pentru

ca cel pe care-l întreabă să se simtă stânjenit în măreţia lui. Se preface nespus de stângaci în purtări şi necioplit în vorbire, pentru a dibui mai bine ţelul tainic al gândirii celuilalt. Şi cu toate acestea, în pofida prefăcătoriei lui, are un ce ascuns şi înfricoşător care-l dă în vileag. Zâmbetul lui drăcesc, osteneala făţarnică cu care se reazemă în ciomag vădesc prea bine nădejdile pe care le nutreşte şi sprijinul pe care se bizuie.

Unul din aceşti ţărani, dintre cei mai bătrâni, despica mulţimea urmat de alţi zece, doisprezece tineri, fiii şi nepoţii săi. Fiecare din ei purta o pălărie mare şi un cămeşoi albastru, străvechiul strai al galilor pe care oamenii din popor îl mai poartă şi astăzi în Franţa peste toate celelalte şi care se potriveşte de minune cu clima ploioasă şi cu îndeletnicirile lor. Când ajunse aproape de persoanele de vază despre care am pomenit adineauri, îşi scoase pălăria şi toată familia sa făcu la fel: avea o faţă arsă de soare, o frunte pleşuvă şi brăz

dată, încununată de plete albe foarte lungi, umeri gârboviţi de vârstă şi de trudă. Fu întâmpinat cu mare mulţumire şi aproape cu respect de un tânăr foarte grav din grupul oamenilor în negru care, fără să-şi scoată pălăria, îi întinse mâna.

— Hei, moş Guillaume Leroux, îi spuse el, până şi dumneata laşi în părăsire moşia noastră Chenaie şi vii la oraş când nu e zi de târg? Ce-ai zice dacă boii dumitale cei buni s-ar deshăma şi ar porni la vânătoare de sturzi, sau ar lăsa baltă aratul ca să privească cum e gonit un biet iepure?

— Pe legea mea, domnule conte du Lude, răspunse ţăranul, uneori iepurele se aruncă singur în picioarele lor. Parcă am adulmecat eu că vrea cineva să-şi bată joc de noi şi am venit să vedem şi noi cum.

— Stai aşa, prietene, îi tăie vorba contele, iată-l pe domnul Fournier, avocatul, care vă va arăta întocmai cum stau lucrurile, căci de ieri seară şi-a dat demisia din funcţia de procuror al
Regelui. De acum încolo, elocinţa sa nu va mai sluji decât nobila lui gândire. Poate îl veţi auzi astăzi, dar pe cât o doresc pentru acuzat, pe atâta mă tem pentru dânsul.

— N-are nicio importanţă, domnule, adevărul este pentru mine o pasiune, spuse Fournier.

Era un tânăr palid din cale-afară, cu un chip expresiv, plin de

nobleţe. P-arul sau bălai, ochii de un albastru deschis, zvelteţea şi înfăţişarea sa

54

firavă îl arătau dintru început mai tânăr decât era. Faţa sa gânditoare şi pătimaşă vestea însă o fire superioară şi un suflet copt încă din tinereţe, aşa cum au oamenii învăţaţi şi înzestraţi cu o energie firească. Purta o haină neagră şi o mantie aidoma, destul de scurte, după moda timpului. Sub braţul stâng ţinea un sul de hârtie pe care îl apuca cu mâna dreaptă şi-l strângea fără să vrea pe când vorbea, aşa cum un războinic mânios strânge straja sabiei. Ai fi zis că vrea să desfăşoare sulul şi să scoată din el un trăsnet pe care să-l arunce asupra celor trei capucini şi asupra călugărului franciscan care treceau prin mulţime şi pe care-i urmărea cu o privire indignată.

— Moş Guillaume, continuă domnul du Lude, de ce ai adus cu dumneata pe tinerii din familie şi ce e cu ciomegele astea?

— Domnule, să vă spun cinstit, nouă nu ne-ar plăcea ca fetele noastre s-o pornească să joace tontoroiul cum fac călugăriţele. Şi, apoi, pe timpurile astea, băieţii se mişcă mai repede ca femeile.

— Ba să nu ne *mişcăm,* bătrâne prietene, ia aminte ce-ţi spun, grăi contele. Mai degrabă faceţi loc, să vedeţi procesiunea care se îndreaptă spre noi şi nu uita că ai şaptezeci de ani.

— Ha, ha, chicoti moşneagul, punându-i pe cei doisprezece tineri să stea în rând, ca soldaţii, noi am făcut războiul cu răposatul Rege Henric, noi

55

ştim să tragem ou pistolul tot atât de bine ca *cei din Ligă1.*

Clătinând din cap, se aşeză pe un pietroi, cu toiagul noduros între picioare, cu braţele încrucişate deasupra şi cu bărbia împodobită cu o barbă albă, proptită în mâini. Închise ochii pe jumătate, lălsându-se pe de-a-ntregul în voia amintirilor din copilărie.

Lumea se uita la straiul său vărgat, ca pe vremea Regelui bearnez, minunându-se şi de asemănarea lui cu suveranul în ultimul timp al vieţii sale, deşi din cauza loviturii de jungher, care-i curmase firul zilelor, părul Regelui nu apucase să albească atât de paşnic ca pletele ţăranului. Dar un puternic dangăt de clopote. făcu mulţimea să se întoarcă spre capătul străzii principale din Loudun.

Se vedea venind din depărtare o procesiune lungă, cu prapuri şi suliţe înălţându-se deasupra mulţimii care se despica în tăcere, privind această paradă pe jumătate ridicolă, pe jumătate sinistră.

În frunte păşeau două rânduri de arcaşi 2 cu ţă-călie, purtând pălării cu boruri largi împodobite cu pene şi ţinând în mâini câte o halebardă lungă. La un moment dat se despărţiră în două şiruri.

1 Partid alcătuit în anul 157C de ducele de Guise, pentru a apăra catolicismul împotriva calviniştilor şi totodată pentru a-l răsturna pe Henric al III-lea şi a pune în locul lui familia de Guise pe tronul Franlei.

2 în Franţa, trupă de elită care a păstrat această de numire chiar după ce Ludovic al XII-lea a reformat armamentul ei.

câte unul pe fiecare parte a străzii, cuprinzând înăuntrul acestui dublu şir un altul de penitenţi cenuşii-Cel puţin vom da acest nume, cunoscut în unele regiuni din sudul Franţei, unor oameni ce purtau un veşmânt lung cenuşiu, prevăzut cu o glugă care le acoperea cu totul capul, în partea glugii care ascundea faţa erau croie trei găuri, pentru ochi şi pentru nas. Jos, sub bărbie, gluga se termina în chip de barbă lungă şi ascuţită. Şi astăzi la înmormântări, mai cu seamă în Pirinei, iau parte oameni îmbrăcaţi în asemenea costume. Penitenţii din Loudua purtau făclii enorme în mână, şi mersul lor târşit, ochii care păreau că scuipă flăcări de sub mască le dădeau un aer de stafii, care, fără să vrei, te înspăimânta. Mulţimea începu să murmure şi să mârâie.

— Cunosc eu destui nemernici care se ascund sub gluga asta, grăi un târgoveţ.

— Şi al căror chip e şi mai hâd decât ea, rosti un tânăr.

— Mi-e frică, ţipă o femeie tânără.

— Ba mie nu mi-e teamă decât pentru punga mea, glăsui un trecător.

— Vai, Iisuse! iată-i şi pe cuvioşii noştri fraţi penitenţi, clempăni o babă, desfăcându-şi mantia neagră. Ce mai prapur! Ce fericire că-l poartă ei, o să ne mântuie, fără îndoială. Vedeţi acolo, deasupra, un diavol în mijlocul flăcărilor şi un călugăr care-i pune lanţul de gât? Ia uitaţi-vă, vin şi judecătorii. Hei, oameni buni, uitaţi-vă la stra

Iele lor roşii, cât sunt de frumoase! Sfântă Fecioară, ce bine i-au

ales!

— Ăştia sunt duşmanii personali ai preotului, şopti contele du Lude avocatului Fournier care-şi făcu o însemnare.

— Îi recunoaşteţi pe toţi? continuă baba în părţind nişte ghionti în dreapta şi în stâr.ga pe la vecine şi pişcându-i de braţ pe vecini pentru a le atrage atenţia. Iată-l pe inimosul domn Mignon care vorbeşte în şoaptă cu domnii con ieri ai tribunalului din Poitiers, Dumnezeu să reverse sfântul lui har asupra lor!

— Se numesc Roatin, Richard şi Che. alier şi au vrut să obţină destituirea lui mai acum un an, continuă să murmure domnul du Lude la urechea tânărului avocat care scria întruna, pe ascuns, înconjurat şi adăpostit de grupul întunecat al târgoveţilor.

— Iată-l, iată-l, faceţi loc, sughiţă mai departe baba, iată-l pe domnul Barre, preotul bisericii
Saint-Jacques din Chinon.

— E un mucenic, răsună un glas.

— Ba e un făţarnic, răspunse o voce de bărbat.

— Uite ce slab e din cauza postului.

— Ce galben, din pricina remu scărilor.

— El îi alungă pe diavoli.

— Ba el îi cheamă.

Un strigăt ţâşni deodată din toate piepturile: Vai ce frumoasă e!

Apăruse stareţa ursulinelor, urmată de toate călugăriţele ei. Pentru ca poporul să poată vedea chipurile celor în puterea Diavolului, i se poruncise stareţei şi altor şase călugăriţe să meargă la procesiune cu vălul lor alb ridicat, îmbrăcămintea stareţei nu se deosebea de a celorlalte decât printr-un foarte lung şirag de mătănii negre care-i cădea de la gât şi până la picioare, încheiat cu o cruce de aur; dar în primul rând albeaţa sclipitoare a feţei, subliniată şi mai mult de culoarea întunecată a glugii, atrăgea toate privirile. Ochii negri în care jucau lucirile unei profunde şi mistuitoare patimi erau adumbriţi de arcurile perfecte a doua sprâncene pe care natura le desenase cu migala cu care circasienele şi le rotunjesc pe ale lor cu penelul. Doar o uşoară brazdă între ele vădea o vie şi obişnuită frământare a gândurilor. Ea se arăta totuşi foarte calmă în toate mişcările şi în toată fiinţa ei, păşea încet şi măsurat, cu mâinile ei frumoase împreunate, tot

atât de albe şi nemişcate ca cele ale statuilor de marmură care se roagă veşnic pe morminte.

— Ai băgat de seamă, mătuşă, grăi tânăra Martine, că sora Agnes şi sora Claire plâng pe lângă ea?

— Nepoată dragă, plâng pentru că au căzut pradă Diavolului.

— Sau se căiesc că şi-au bătut joc de cele sfinte, rosti acelaşi glas de bărbat.

59

La un moment dat o linişte adâncă se abătu peste mulţimea care încetă orice vânzoleală. Norodul încremeni deodată ca prin farmec când, în urma călugăriţelor, se ivi, târât în lanţuri de patru penitenţi preotul bisericii Sainte-Croix, îmbrăcat în veşmânt de păstor. Pe chip îi era întipărită pecetea nobleţei, iar trăsăturile sale erau blânde din cale-afară. Fără să afecteze un calm insultător, se uita în dreapta şi în stânga, părând să caute privirea înduioşată a vreunui prieten. O întâlni, îl recunoscu pe prieten, iar omului care vedea apropiindu-se ultima lui clipă de viaţă nu-i fu refuzată această ultimă mulţumire. Auzi chiar câteva hohote de plâns, văzu întinzându-se braţe spre el, unele chiar înarmate, dar nu răspunse la niciun semn. Îşi plecă ochii, nevrând să-i piardă pe cei care ţineau la el şi să-i molipsească de nenoroc printr-o privire. Era Urbain Grandier.

Deodată procesiunea se opri, la un semn al ultimului om care o urma şi care poruncea pare-se tuturor. Era înalt, uscat, gălbejit, îmbrăcat într-un veşmânt lung, negru, pe cap cu o tichie de aceeaşi culoare. Avea înfăţişarea unui Basile *i* şi privirea lui Nero. Speriindu-se la vederea grupului de oameni în negru de care am pomenit şi în jurul căruia se îmbulzeau ţăranii ca să asculte, făcu semn stră-jerilor să vină mai aproape de el. Canonicii şi călugării capucini se strânseră în preajma lui şi

1 Personaj din *Bărbierul din Sevilla* şi *Nunta lui Fi-garo;* reprezintă tipul ipocritului lacom şi calomniator.

60

1 rosti cu o voce piţigăiată această ciudată hotărâre:

Noi, senior de Laubardemoni, trimis şi delegat, investit cu puteri depline în procesul vrăjitorului Urbain Grandier pentru a judeca toate capetele de acuzaţie, asistat de preacuvioşii părinţi Mignon, canonic,

Barre, preotul bisericii Saint-Jacques din Chinon, părintele Lactanţiu şi toţi judecătorii chemaţi să-l judece pe acest vrăjitor, am decretat în prealabil cele ce urmează: Primo, pretinsa adunare a proprietarilor nobili burghezi din oraş şi de pe moşiile dimprejur se declară dizolvată, întrucât tindea la o răzmeriţă populară; acţiunile sale vor fi declarate nule, iar pretinsa ei carte adresată Regelui, împotriva noastră, a judecătorilor, va fi oprită şi arsă în piaţa publică, întrucât defăimează pe bunele ursuline, pe cuvioşii părinţi şi pe judecători. Secundo, este interzis să se proclame în public sau în particular că sus-numitele călugăriţe nu se află în puterea Diavolului, este interzis să se îndoiască cineva de putefea celor care îl alungă pe demoni, încălcarea acestor interdicţii pedepsindu-se cu douăzeci de mii de livre amendă şi pedeapsă corporală.

Judecătorii reprezentanţi ai regelui şi magistraţii municipali se vor conforma acestei hotărâri. Dată astăzi, 18 iunie, anul de graţie 1639.

Nici nu terminase bine de citit hotărârea, când trâmbiţele se porniră să răsune, acoperind în parte

cu ţiuitura lor stridentă ultimele sale cuvinte şi murmurele care le-au întâmpinat. El zori procesiunea care intră cu grabă în clădirea mare de Kngă biserică, veche mănăstire ale cărei etaje se năruiseră, nelăsând întreagă decât o singură sală imensa, potrivită pentru scopul căruia urma să fie destinată. Laubardemont nu se simţi în siguranţă decât după ce intră înăuntru şi auzi uşile grele, cu două canaturi, închizându-se cu scrâşnet în faţa mulţimii care mai urla.

Capitolul al III-1 e a

PREOTUL CEL BUN

Omul paşnic îmi vorbi astfel. *Vicarul din Savoia*

Drăcescul alai pătrunsese în sala unde avea să se dea spectacolul. În timp ce popimea punea la cale sângeroasa reprezentaţie, Cinq-Mars, pe care-l lăsasem în mijlocul norodului cuprins de frământare, îşi dădu seama, înzestrat fiind din fire cu mult bun-simţ, că într-un asemenea moment, de cea mai mare fierbere a cugetelor, nu va izbuti lesne să-şi atingă scopul, acela de a-l găsi pe abatele Quillet. Aşadar nu descăleca, ci rămase împreună cu cei patru slujitori ai săi într-o ulicioară foarte mohorâtă, care dădea în strada mare şi de unde putea vedea foarte bine ce se petrece. La început, nimeni nu-i dădu

atenţie; dar când mulţimea iscoditoare nu mai găsi ce să foarfece, el deveni ţinta tuturor privirilor. Osteniţi de spectacolul la care asistaseră, târgoveţii se uitau la el destul de pieziş, întrebându-se cu jumătate de glas dacă nu cumva le sosise vreun alt popă care alungă

63

duhurile. Câtorva ţărani începu chiar să li se pară că încurcă locul cu cei cinci cai ai săi: simţi că era timpul să ia o hotărâre, aşa că se îndreptă fără preget, împreună cu suita sa, spre oamenii cei mai bine îmbrăcaţi, cum ar fi făcut oricare altul în locul lui. Scoţându-şi pălăria, se adresă persoanei care i se păru cea mai distinsă din grupul de oameni în negru despre care am mai pomenit:

— Domnule, glăsui el, unde aş putea să-l găsesc pe abatele Quillet?

Auzind întrebarea, toată lumea se trase înapoi înspăimântată, de parcă ar fi rostit numele lui Lucifer. Dar nimeni nu-l mai privi cu mânie, ci, dimpotrivă, cu interes. Din întâmplare, dăduse peste omul cel mai nimerit. Contele de Lude se apropie de calul lui şi, răspunzându-i la salut, îi spuse:

— Descălecaţi, domnule, şi vă voi povesti despre el unele lucruri care vă vor prinde bine.

După ce schimbară câteva cuvinte cu voce abia şoptită, se despărţiră cu ceremonioasa politeţe a timpului. Cinq-Mars încalecă din nou pe calul său vânăt şi după ce străbătu mai multe ulicioare, ieşi din mulţime, împreună cu suita sa.

„Ce bine îmi pare, îşi zicea el pe drum, că voi avea prilejul să-l văd măcar o clipă pe bunul şi blândul abate care m-a crescut. Şi azi îmi aduc aminte de trăsăturile sale, de înfăţişarea sa domoală şi de vocea-i plină de bunătate”.

Pe când depăna amintiri duioase, ajunse pe o ulicioară din cale-afară de posomorâtă şi atât de

strâmtă, încât gerrunchierele cizmelor sale se frecau de ziduri de o parte şi de alta a ei. La capătul ulicioarei se înălţa o casă de lemn cu un singur cat Grăbit, Cinq-Mars ciocăni cu putere.

— Cine-i acolo? strigă o voce mânioasă.

Poarta se dădu numaidecât în lături şi în deschizătura ei se ivi un omuleţ îndesat, scund şi roşu tot, cu o tichie neagră, un imens guler

alb plisat, cizme foarte înalte în care intrau cu totul picioarele lui scurte, și două pistoale de şa în mâini.

— Am să-mi vând scump pielea, urlă el, şi…

— Mai domol, abate, mai domol, îl potoli învăţăcelul său, apucându-l de braţ, suntem doar prietenii dumitale.

— Vai, dragă copile, tu erai, se muie bătrânul scăpând din mâini pistoalele, pe care le ridică cu băgare de seamă un slujitor înarmat şi el până-n dinţi. Ce cauţi aici? S-a abătut urgia peste noi şi aştept să se lase noaptea ca s-o şterg. Intră repede, prietene, dimpreună cu oamenii tăi; v-am luat drept arcaşii lui Laubardemont şi, pe legea mea, era să-mi cam ies din fire. Iată, mi-am şi pregătit caii, plec în Italia, pe urmele prietenului nostru, ducele de Bouillon. Jean, Jean, închide repede poarta mare în urma acestor destoinici slujitori şi spune-le să nu facă prea mare tărăboi, deşi nu mai locuieşte nimeni prin vecinătăţi.

Grandehamp ascultă de sfaturile măruntului dar curajosului abate, care-l îmbrăţişa *de* patru ori pe Cinq-Mars, înălţându-se pe vârfuri ca să ajungă

până la jumătatea pieptului său. îl călăuzi cu grabă într-o cămăruţă strâmtă, care părea un pod părăsit şi, aşezându-se împreună cu el pe un cufăr de piele neagră, îl întrebă cu mare interes:

— Încotro ai pornit, copile? Ce-a fost în mintea doamnei d’Effiat de te-a lăsat să vii aici? Nu-ţi dai seama de tot ce s-a pus la cale împotriva unui nefericit pe care vor să-l piardă? Doamne, Dumnezeule, asta trebuia să vadă în primul rând iubitul meu învăţăcel? O, ceruri, tocmai la vârsta fier mecătoare când trebuia să simţi în jur prietenie, o iubire duioasă, o blândă încredere, tocmai când păşeşti în viaţă şi când totul trebuia să te îmbie să-ţi făureşti o imagine cât mai frumoasă despre neamul omenesc 5 Ce pacoste, Doamne, Dumnezeule, de ce-ai venit?

Se văicări cât se văicări inimosul abate, strângând cu duioşie mâinile tânărului călător în mâinile lui roşii şi zbârcite. Învăţăcelul său apucă să-i spună:

— Dar nu-ţi închipui, scumpul meu abate, că am venit la Loudun anume ca să te văd pe dumneata? Spectacolul despre care mi-ai vorbit nu mi s-a părut decât vrednic de batjocură. Pe legea mea, nu pot să ţin mai puţin la speţa omenească, pe care virtuţile dumitale şi învăţătura

pe care mi-ai dăruit-o m-au deprins s-o privesc cu respect, numai din pricină că cinci sau şase smintite…

— Gata, să nu ne mai irosim vremea, am să-ţi vorbesc eu mai pe larg despre sminteala asta, am

66

să te lămuresc. Dar spune-mi, unde te duci, ce gânduri ai?

Mă îndrept spre Perpignan, unde Cardinalul duce mă va prezenta Regelui.

Auzind aceste vorbe, bunul şi vioiul abate sări de pe cufăr şi porni să umble, sau, mai degrabă, să alerge de colo-colo prin cameră, bătând mânios cu piciorul în podea:

— Cardinalul, Cardinalul, îngână el roşu ca o sfeclă, înecându-se şi cu lacrimi în ochi. Sărmanul copil! O să mi-l piardă! Vai, Doamne, ce-o să-l pună să facă? Ce vor de la el? Cine te va păzi, prietene, pe acele meleaguri primejdioase, se întrebă el, aşezându-se la loc, luând din nou mâinile învăţăcelului său în ale sale, cu o grijă părintească şi căutând să citească în ochii lui.

— Nu prea ştiu, răspunse Cinq-Mars, înălţându-şi privirea în tavan, pesemne Cardinalul Ri-chelieu care era prieten cu părintele meu.

— Dragul meu Henri, mă cutremur, copile; te va duce la pierzanie, dacă nu vei fi unealta lui prea supusă. Vai, de ce oare nu pot să merg şi eu cu tine? De ce m-am arătat bezmetic ca un tine rel de douăzeci de ani în acest nenorocit de proces?… Vai mie, pentru tine ar fi primejdie mare dacă ai fi văzut în tovărăşia mea, aşa că, dimpotrivă, trebuie să mă dau la fund. Dar îl vei avea pe domnul de Thou în preajma ta, fiule, nu-i aşa?
Întrebă el, încercând să se liniştească; e prietenul tău din copilărie, ceva mai în vârstă. Dă-i ascul

67

tare, copile, e un tânăr înţelept, aşezat, ştie ce vrea.

— Fii pe pace, dragă abate, te poţi bizui pe aţa şamentul meu faţă de el, ţin şi acum foarte mult la dânsul…”

— Dar, fără îndoială, nu i-ai mai scris, nu-i aşa?
reluă abatele, încercând să zâmbească.

— Să avem iertare, bunul meu abate, i-am scris o dată, şi încă o

dată ieri, pentru a4 vesti că sunt chemat la curte de Cardinal.

— Ce spui? Te-a chemat el însuşi?

Cinq-Mars îi arătă scrisoarea Cardinalului-duce adresată mamei sale şi, încetul cu încetul, fostul său dascăl se potoli şi-şi mai veni în fire.

— Da, da, repetă el cu voce scăzută, nu e prea rău, asta poate să însemne ceva; căpitan în garda

Regelui la douăzeci de ani, nu e rău de loc. Şi zâmbi.

Tânărul, încântat să vadă în sfârşit acest surâs care întărea toate nădejdile sale, sări de gâtul abatelui şi-l îmbrăţişa, de parcă o întreagă lume alcătuită din plăceri, glorie şi dragoste ar fi fost de acum a lui.

Desprinzându-se cu greu din această caldă îmbrăţişare, abatele se porni din nou să umble încoace şi încolo şi să cugete. Din când în când îşi dregea glasul şi clătina din cap. Cinq-Mars, neîncumetându-se să înceapă din nou vorba, îl urmărea şi se întrista văzându-l din nou posomorât.

În sfârşit, bătrânul se aşeză şi rosti pe un ton grav:

— Prietene, copile dragă, m-am gândit ca un părinte la perspectivele tale şi trebuie să-ţi spun, dar nu ca să te mâhnesc, că mi se par prea strălucite ca să fie fireşti. Cardinalul, dacă cumva n-ar avea alt ţel decât să-şi vădească ataşamentul şi recunoştinţa faţă de familia voastră, n-ar merge atât de departe cu favorurile. Mai curâmpered că a pus ochii pe tine. După cele ce i s-or fi povestit, îi pari pesemne nimerit ca să joci cine ştie ce rol cu neputinţă de dibuit şi pe care el ţi l-a şi destinat fără îndoială în cel mai tainic ungher al minţii sale. Vrea să te crească, să te dreseze, iartă-mi expresia, dar e cea mai potrivită, aşa că gândeşte-te bine când va să vină vremea. Dar nu-i nimic, o dată ce lucrurile tot au ajuns până aici, urmează-ţi calea. Aşa au început unele mari cariere, trebuie să ştii numai să nu te laşi orbit şi dus de nas. Ai grijă să nu te zăpăcească favorurile, sărmane copile, să nu ţi se urce la cap măririle; nu te zbârli, li s-a întâmplat şi altora, mai în vârstă ca tine. Scrie-mi des şi mie şi mamei tale, află-te prin preajma domnului de Thou şi o să încercăm să te sfătuim cum e mai bine. Până una, alta, fiule, fii bun şi închide fereastra asta, de unde mă trage, iar eu o să-ţi istorisesc acum ce s-a petrecut pe aici.

Nădăjduind că partea moralizatoare a discuţiei luase sfârşit şi că acum avea să urmeze o povestire.

69

Henri închise repede fereastra veche căptușită cu pânze de păianjen şi se întoarse la locul lui, fără să scoată o vorbă.

— Dacă stau să mă gândesc mai bine, cred că n-are să-ţi strice că ai trecut pe aici, deşi e o experienţă tristă. Dar ea va ţine locul celor ce nu ţi-am spus odinioară despre ticăloşia oamenilor.

De altfel, nădăjduiesc că sfârşitul nu va fi sângeros şi 4 ă epistola pe care am scris-o Regelui va ajunge la timp.

— Am auzit că ar fi fost oprită în drum, spuse
Cinq-Mars.

— Atunci s-a zis cu el, glăsui abatele Quillet, preotul e pierdut. Dar ascultă ce-am să-ţi istorisesc. Să mă ferească Sfântul, copile, ca tocmai eu, fostul tău dascăl, să fiu acela care să-mi surp propria operă şi să-ţi clatin credinţa. Păstrează întotdeauna şi pretutindeni această credinţă curată, pildă care ţi-este dată de nobila ta familie, credinţa pe care părinţii noştri o aveau în mai mare măsură decât noi şi de care nici celor mai vestiţi comandanţi de oşti din zilele noastre nu le e ruşine. Purtând sabia, aminteşte-ţi că Dumnezeu ţi-a dat-o.

Dar, totodată, când te vei afla în mijlocul oamenilor, caută să nu te laşi amăgit de cel făţarnic.

El îţi va da târcoale, va pătrunde, fiule, tocmai în inima ta neştiutoare, vorbindu-ţi despre credinţă.

Văzând zelul său cu totul şi cu totul deosebit, dar prefăcut, te vei socoti un nevolnic în comparaţie cu el, vei crede că conştiinţa ta vorbeşte împotriva

70

ta însuţi, dar nu vocea conştiinţei tale ca şi cea pe care o vei auzi. Ce strigăte va slobozi, ce indignată va fi împotriva ta, dacă vei cuteza să-ţi pierzi cumva nevinovăţia, invocând împotriva ei, pentru a induce în eroare, chiar mărturia cerului.

O, părinte, e cu putinţă oare? murmură Henri d’Effiat împreunându-şi nuinue.

Nu e decât prea adevărat, continuă abatele.

Ai văzut azi dimineaţă în parte execuţia. Să te ferească Cel-de-sus să asişti la grozăvii mai mari! Dar ia aminte ce-ţi spun: orice ai să vezi că se petrece, orice nelegiuire ar cuteza ei să înfăptuiască, mă

rog de tine în genunchi, în numele mamei tale şi a tot ce ai mai scump, nu scoate o vorbă, nu face niciun gest care ar putea fi răstălmăcit ca o părere despre întâmplarea respectivă. Îţi cunosc firea aprinsă, ai moştenit-o de la tatăl tău, mareşalul. Domoleşte-te, sau eşti pierdut, căci aceste mânii iuţi îţi dau puţină mulţumire şi, în schimb, atrag asupra ta mari necazuri. Am văzut prea adesea că ai porniri de furie; dacă ai şti cu cât e mai presus de ceilalţi un om stăpân pe sine! Cei din antichitate întipăriseră calmul pe fruntea divinităţii considerându-l cel mai frumos atribut al ei. Această însuşire vădeşte că divinitatea e deasupra temerilor; i nădejdilor noastre, plăcerilor şi necazurilor noastre. Rămâi aşadar neabătut, orice ai vedea, dragă copile, dar priveşte, de văzut trebuie să vezi. Asistă la această judecată nefastă, eu unul va trebui să ispăşesc pentru că am fost

71

zevzec. Iată ce-am făcut: neghiobia mea îţi va arăta că un cap pleşuv poate să fie uneori tot atât de copilăros ca acela care se află sub frumosul tău păr castaniu.

Ajungând aici, abatele Quillet îi luă capul în palme şi grăi mai departe:

— Am fost şi eu curios ca tot omul, fiule dragă, să văd diavolii care le muncesc pe bietele ursuline. Aflând, după cum s-a spus, că vorbesc toate limbile, am fost atât de necugetat încât să las la o parte latina şi să le pun câteva întrebări în greacă. Maica stareţă e tare frumuşică, dar n-a putut răspunde în această limbă. Doctorul Duncan s-a minunat cu voce tare că Diavolul care nu ignoră nimic pare-se, ba se exprima în barbarisme şi solecisme, nu putea răspunde în greacă. Tânăra stareţă care se afla atunci pe catafalc s-a întors către perete ca să plângă şi i-a şoptit părintelui Barre: *Sfinţia ta l nu mai rezist.* Eu am repetat cu glas tare cele spuse de ea, ceea ce i-a scos din sărite pe toţi preoţii care alungau duhurile. Au început să strige care mai de care că ar trebui să ştiu că există demoni mai neştiutori decât unii ţărani. Au mai spus că nu ne putem îndoi de puterea şi de tăria lor fizică o dată ce duhurile numite Gresii al Tronurilor, Aman al Puterilor şi Asmodeu făgăduiseră să înalţe în văzduh tichia domnului de Laubardemont. Tocmai se pregăteau de asta când chirurgul Duncan, un savant şi un om cinstit, dar destul de şugubăţ, n-avu ce face

72

şi trase de un fir pe care-l descoperi legat de o coloană ca un cordon de sonerie şi care se afla foarte aproape de magistrat. L-au făcut cum le-a venit la gură, l-au tratat chiar şi de hughenot şi dacă nu s-ar bucura de ocrotirea mareşalului de Breze, nu ştiu, zău, dacă ar mai ieşi basma curată. Atunci domnul conte du Lude, cu stăpânirea de sine care îi e obişnuită, a ieşit în faţa norodului şi i-a rugat pe preoţii care alungau duhurile să facă ceea ce aveau de făcut în faţa lui. Părintele Lactantiu, capucinul ăla cu faţa atât de neagră şi cu privirea atât de câinoasă, le-a luat în primire pe sora Agnes şi pe sora Claire. El şi-a ridicat braţele şi, uitându-se la ele ca un șarpe la două porumbiţe, a răcnit cu voce cutremurătoare: *Quis te misit, Diabole?* * Cele două călugăriţe au răspuns! într-un glas: *Urbanus.* Se pregătea să continue, când domnul du Lude, scoţând cu un aer plin de reculegere o cutiuţă de aur, spuse că avea în ea nişte moaşte rămase de la străbunii săi. Neavând nicio îndoială că ursxilinele se aflau în puterea Diavolului, voia să încerce puterea moaştelor. Părintele Lactanţiu, încântat, puse mâna pe cutiuţă şi nici nu apucă bine să atingă cu ea fruntea tinerelor, că şi începură să se zvârcolească, să-şi răsucească mâinile şi picioarele. Lactanţiu urla dezlegările de vrajă, Barre se aruncase în genunchi împreună cu toate babele, Mignon şi judecătorii

1 Cine te-a trimis, diavole? (lat.).

aplaudau. Laubardemont, neclintit, îşi făcea semnul crucii (fără să fie trăsnit!). Când domnul du Lude şi-a luat înapoi cutia, călugăriţele s-au liniştit.

— Nu cred, a rostit cu trufie Lactanţiu, că vă mai îndoiţi de puterea moaştelor dumneavoastră!

— Mă îndoiesc de ele tot atât cât şi de faptul că ursulinele se află în puterea Diavolului, a răspuns domnul du Lude deschizând cutia: era goală.

— Domnilor, vă bateţi joc de noi, a urlat Lac tanţiu.

Revoltat de această parascovenie, i-am spus:

— Da, domnule, aşa cum şi voi vă bateţi joc de

Dumnezeu şi de oameni. Iată, prietene, de ce mă vezi acum încălţat cu cizme lungi cât o zi de post, groase şi grele de-mi omoară picioarele, şi

cu nişte pistoale atât de mari: amicul nostru Laubarde mont a emis un mandat de arestare împotriva mea şi eu nu vreau să mă las arestat, aşa bătrân cum mă vezi.

— Dar are oare atâta putere? exclamă Cinq
Mars.

— Mai multă decât crezi şi decât s-ar putea crede. Ştiu că stareţa în puterea Diavolului este nepoata lui şi că el se află în posesia unei hotărâri a consiliului care îi porunceşte să judece, fără să ţină seama de niciun apel trimis parlamentului, pe care Cardinalul îl împiedică de altfel să ia cunoştinţă de cazul Urbain Grandier.

74

— Dar, în sfârşit, care e vina lui? întrebă tânărul cu deosebit interes.

— E vinovat că are un suflet mare, o inteligenţă neobişnuită, o voinţă de neînfrânt care i-a stârnit pe cei de la putere împotriva lui. O* dragoste adâncă i-a răvăşit inima şi l-a făcut să săvârşească singurul păcat de moarte de care aş putea să-l învinovăţesc. Dar acest păcat, dragostea pentru frumoasa Madeleine de Brou, n-a fost aflat şi trâmbiţat decât violându-se secretul actelor sale, smulgându-i-se Jeannei d'Estievre, mamă-sa în vârstă de optzeci de ani, unele hârtii. Domnişoara de Brou a refuzat să se căsătorească, preerând tihna chiliei. De-ar fi putut vălul monahal să-i ascundă spectacolul de astăzi! Elocinţa lui Grandier şi frumuseţea lui îngerească le-au înflăcărat adesea pe femei, care veneau de hăt, departe să-l asculte vorbind; am văzut unele care-şi pierdeau cunoştinţa în timpul predicilor, altele strigau că e un arhanghel, îi atingeau veşmintele, îi sărutau mâinile când cobora din amvon. Este neîndoios că nimic, în afară doar de frumuseţea sa, nu egala splendoarea predicilor sale, întotdeauna pătrunse de evlavie; mierea curată a *Evangheliilor* se îmbina pe buzele sale cu flacăra scânteietoare a profeţiilor şi simţeai, după glasul său, că inima îi e plină de o sfântă milă pentru suferinţele omului, plin4 de lacrimi gata să se reverse asupra noastră.

Preotul tăcu. fi îneca plânsul. Faţa lui rotofeie.

75

veselă de obicei, era mai expresivă decât alta într-o asemenea

împrejurare, căci nu părea să poată fi vreodată atinsă de aripa tristeţii. Cinq-Mars, din ce în ce mai mişcat, îi strânse mâna fără să spună nimic, de teamă să nu-i rupă firul gradului. Abatele scoase o batistă roşie, îşi şterse ochii, îşi suflă nasul şi continuă:

— Acest atac înverşunat împotriva lui Urbain din partea tuturor duşmanilor lui nu e primul. Mai fusese el învinovăţit şi altă dată că le făcuse farmece călugăriţelor. Ancheta a fost condusă de cuvioşi prelaţi, de magistraţi luminaţi, de medă instruiţi care l-au proclamat nevinovat şi care. indignaţi cu toţii, au pus cu botul pe labe pe aceşti diavoli cu chip de oameni. Bunul şi evlaviosul arhiepiscop de Bordeaux s-a mulţumit să aleagă el însuşi preoţii care urmau să-i ancheteze pe cei care pretindeau că alungă duhurile, astfel că hotărârea lui i-a pus pe fugă pe aceşti proroci şi a închis gura diavolilor lor. Umiliţi însă de faptul că dezbaterile au fost publicate, ruşinaţi de a-l vedea pe Grandier bine primit de bunul nostru Rege când s-a dus la Paris să se arunce la picioarele lui, vrăjmaşii lui s-au dumirit că dacă el va izbândi asupra lor, ei aveau să fie pierduţi şi priviţi ca nişte impostori. Deja mănăstirea ursulinelor părea a nu mai fi altceva decât lăcaşul unor nevrednice comedii, iar călugăriţele, nişte comediante desfrânate. Peste o sută de persoane care-l duşmăneau pe preot se compromise &
eră în

speranţa de a-l duce la pierzanie. Conjuraţia lor nu numai că nu s-a destrămat, ci a sorbit forţe noi din prima ei înfrângere. Iată ce-au pus la cale neîndurătorii săi vrăjmaşi.

Cunoşti un om numit Eminenţa cenuşie, capucinul acela de temut pe care Cardinalul îl foloseşte la toate treburile sale necurate, îl consultă adesea, deşi îl dispreţuieşte întotdeauna? La el s-au dus capucinii din Loudun. O femeie din popor de pe meleagurile noastre, numită Hamon, a avut norocul să fie plăcută de Regină când a trecut pe aici şi a fost luată în slujba ei. Ştii doar ce ură desparte curtea Reginei de cea a Cardinalului, ştii că Ana de Austria şi domnul de Richelieu s-au războit un timp pentru favoarea Regelui şi că dintre aceşti doi sori Franţa nu ştia niciodată seara care va răsări a doua zi. Într-un moment când Cardinalul se afla în umbră, apăru o satiră, pornită din sistemul planetar al Reginei şi intitulată *Pantofăreasa Reginei-mame.* Era concepută şi scrisă ca o ticăloşie, dar cuprindea lucruri atât de

mârşave cu privire la naşterea şi la persoana Cardinalului, încât duşmanii ministrului au pus mâna pe ea şi au răsplătit-o pe larg, ceea ce l-a scos din fire. Erau dezvăluite pare-se multe urzeli şi taine pe care el le considera de nepătruns. Această lucrare anonimă ajunse pe masa Cardinalului care voi să afle cine era autorul. Tocmai în acea vreme capucinii din orăşel scriseseră lui *Pere* Joseph, că schimbul continuu de scri

n

sori între Grandier şi femeia Hamon îi făcea să bănuiască fără doar şi poate că el trebuie să fi fost autorul pamfletului. Dacă nu s-ar fi ţinut seama decât de limba aleasă a cărţilor de rugăciuni şi meditaţii pe care le publicase Grandier înainte şi tot nu l-ar fi putut bănui nimeni că a avut vreun amestec în elaborarea acestui pamflet scris într-un limbaj de precupeaţă. Cardinalul însă, care de mult avea un dinte împotriva lui Urbain, nici n-a vrut să audă de alt vinovat. I s-a adus aminte că atunci când nu era decât stareţ la Coussay, Grandier era cât p-aci să i-o ia înainte, ba chiar i-o şi luase cu un pas. N-aş vrea să zic vorbă mare, dar tare mă tem că tocmai acest pas l-a făcut să cadă cu piciorul în groapă… Un zâmbet trist înflori pe buzele bunului abate.

— Cum aşa? Crezi că-l vor osândi la moarte?

— Da, copile, la moarte. I-au şi fost furate toate actele şi dispensele care i-ar fi putut sluji la apărare, cu toată împotrivirea sărmanei sale mame, care le păstra ca pe îngăduinţa de a trăi dată ţiului ei. Au şi început să considere o lucrare împotriva celibatului preoţilor, găsită printre hârtiile lui. ca menită să propage schisma. E vinovat, fără doar şi poate, şi dragostea care i-a insuflat această lucrare, oricât ar fi de curată, e o vină foarte mare pentru un om care şi-a închinat viaţa numai lui Dumnezeu. Dar sărmanul preot nu avea câtuşi de puţin de gând să încurajeze erezia şi se spune că o scrisese numai pentru a potoli remuşcările dom

nişoarei de Brou. Când vrăjmaşii au văzut că greşelile sale adevărate nu erau destule pentru a-l trimite la moarte, au dezgropat învinuirea de vrăjitorie, dată uitării de multă vreme. Prefăcându-se că dă crezare acestei învinuiri, Cardinalul a numit în acest oraş un nou tribunal, punându-l în fruntea lui pe Laubardemont, semn prevestitor

de moarte. Deie Domnul să nu cunoşti niciodată ceea ce corupţia guvernelor numeşte *lovituri de stat!* În acea clipă, de dincolo de zidul scund al curţii cineva slobozi un răcnet cutremurător. Abatele, speriat, se ridică, Cinq-Mars la fel.

— A fost un ţipăt de femeie, spuse bătrânul.

— Ce sfâşietor era, glăsui tânărul. Ce s-a întâmplat? strigă el către oamenii săi, care ieşiseră cu toţii în curte.

Îi răspunseră că nu se mai auzea nimic.

— Bine, bine, strigă abatele, nu mai faceţi tă răboj.

Închise fereastra şrşi duse amândouă mâinile la ochi.

— Vai, ce ţipăt, fiule (era foarte palid), ce ţipăt! Mi-a străpuns inima. S-o fi întâmplat vreo nenorocire. Doamne, m-a tulburat de tot, nu mai pot continua. De ce a trebuit să-l aud tocmai când îţi vorbeam de soarta ta? Dragul meu copil, Dumnezeu să te binecuvânteze, îngenunchează.

Cinq-Mars se supuse şi moşneagul îl sărută pe creştet, în semn de binecuvântare. Apoi preotul îl îndemnă să se ridice, şi-i spuse

— Haide, prietene, ora e înaintată şi n-aş vrea **să** te găsească cineva împreună cu mine. Du-te, lasă-ţi aici oamenii şi caii, înfăşoară-te într-o man ţie şi pleacă. Am multe de scris înainte de ceasul când întunericul îmi va îngădui să iau calea Italiei.

Se îmbrăţişară încă o dată, făgăduindu-şi să-şi scrie, şi Henri d'Effiat se depărta. Urmărindu-l cu privirea pe fereastră, preotul îi mai strigă:

— Şi fii cuminte, orice s-ar întâmpla.

Îl binecuvântă din nou, părinteşte, căinându-l

— Bietul băiat!

Capitolul al IV-1 e a PROCESUL

Oh! Vendetta di Dio, quanto tu de
Esser temuta da ciascun che legge
Ci6, che fu manifesto agii octhi miei 11
dante

Cu toate că Richelieu lansase pe atunci moda şedinţelor secrete, judecătorii preotului din Lou-dun hotărâseră ca sala unde se va desfăşura procesul să fie deschisă poporului, lucru de care avură prilej să se căiască foarte curând. Ei socotiseră mai întâi de toate că de

aproape şase luni, de când durau jongleriile lor, băgaseră destul spaima în norod. Scopul lor, al tuturor, era să-l piardă pe Urbain Grandier, dar voiau ca mina poporului să sancţioneze oarecum sentinţa de moarte pe care o pregăteau şi pe care aveau poruncă s-o rostească, după cum îi povestise bunul abate învăţăcelului său.

Laubardemont era un soi de pasăre de pradă. Pe el îl trimitea Cardinalul ori de câte ori răzbunarea lui avea nevoie de un făptuitor temeinic şi

1 Grozavă răzbunare întru zei, / Cumplit vei părea oricui ciţi-vă / Aceste fapte, aici sub ochii mei (it.).

rapid. Şi de rândul acesta Laubardemont îndreptăţi alegerea ce fusese făcută în persoana lui. Nu săvârşi decât o singură greşeală, aceea de a îngădui, în pofida obiceiului, ca şedinţa să se desfăşoare în văzul tuturor. Avea de gând să intimideze şi să înspăimânte: oamenii se înspăimântară, dar se şi înfiorară de scârbă.

Mulţimea, pe care o lăsasem în faţa porţilor clădirii, stătu locului două ceasuri încheiate, în timp ce un bocănit surd de ciocane vestea că înăuntrul sălii celei mari se săvârşeau lucruri tainice şi pregătite în pripă. Arcaşii împinseră anevoie în lături porţile grele şi norodul ahtiat de senzaţii năvăli înăuntru. Tânărul Cinq-Mars fu târât împreună cu cel de-al doilea val şi, o dată în sală, se tupilă după o coloană masivă, pentru a putea privi, fără a fi văzut, îl cam neliniştea faptul că grupul târgoveţilor în negru se afla în vecinătatea lui. Dar după ce porţile mari se închiseră la loc, în acea parte a sălii unde se afla poporul se aşternu o beznă atât de deasă, încât nu l-ar fi putut recunoaşte nimeni. Deşi era miezul zilei, sala era luminată cu făclii, dar toate se aflau la capătul sălii unde se înălţa estrada judecătorilor. Aceştia erau aşezaţi cu toţii de o singură parte a unei mese foarte lungi. Jilţurile, mesele, treptele erau toate acoperite cu un postav negru, care arunca pe chipurile lor reflexe posomorâte. Banca rezervată acuzatului se afla în stânga, iar pe vălul negru care o învelea fuseseră brodate în relief flăcări

aurii, pentru a închipui temeiul acuzării, împricinatul stătea acolo, împresurat de arcaşi şi cu mâinile ferecate în lanţuri ale căror capete le ţineau doi călugări, ce se prefăceau a fi înspăimântaţi foarte.

Ei săreau în lături la cea mai mică mişcare a sa, de parcă ar fi ţinut de zgardă un tigru sau un lup turbat, sau ar fi fost în primejdie să le ia foc straiele. Grija lor cea mare era să ascundă poporului chipul împricinatului.

Faţa împietrită a domnului de Laubardemont părea să-i domine pe judecătorii pe care-i alesese; mai înalt aproape cu un cap decât ei, stătea pe un jilţ mai ridicat decât ale celorlalţi. Cu fiecare din privirile sale tulburi şi neliniştite, le trimitea un ordin. Era îmbrăcat într-o robă roşie lungă şi largă, iar pe cap avea o tichie neagră; părea preocupat să desluşească nişte hârtii pe care le întindea apoi celorlalţi judecători, ce şi le Irvceau din mână în mână. Acuzatorii, toţi clerici, şedeau la dreapta judecătorilor; erau înveşmântaţi în odăjdii albe cu etole. Părintele Lanctanţiu se deosebea prin simplitatea veşmântului său de capucin, prin tonsura şi asprimea trăsăturilor sale. Într-o lojă stătea ascuns episcopul de Poitiers; alte loji erau înţesate de femei acoperite cu văluri. La picioarele judecătorilor, pleava oraşului se frământa îndărătul a şase tinere călugăriţe ursuline, martorele, care se cutremurau la contactul cu vulgul.

83

În restul sălii, oameni fără număr, întunecaţi, tăcuţi, agăţaţi de cornişe, de uşi, de grinzi şi apăsaţi de o spaimă care se transmitea şi judecătorilor, căci izvora din interesul mulţimii faţă de acuzat. Numeroşi arcaşi, înarmaţi cu suliţe lungi, încadrau acest lugubru tablou, într-un mod vrednic de aspectul fioros al gloatei.

La un semn al preşedintelui, un aprod deschise o uşă strâmtă şi-i pofti afară pe martori. Stareţa ursulinelor păşi înainte şi când trecu prin faţa domnului de Laubardemont rosti cu glas destul de tare:

— M-aţi înşelat, domnule.

Acesta nu clinti. Stareţa părăsi încăperea.

În sală se aşternuse o tăcere adâncă.

Ridicându-se cu gravitate, dar vădit tulburat, unul dintre judecători, pe nume Houmain, magistrat din Orléans însărcinat cu anchetarea crimelor, dădu citire unui soi de rechizitoriu cu o voce atât de pierită şi de răguşită, încât era cu neputinţă să pricepi o boabă. Totuşi glasul lui se făcea auzit, atunci când ceea ce avea de spus avea menirea să impresioneze poporul. El împărţi dovezile din proces în două; unele, rezultând din depoziţiile a şaptezeci şi doi de martori şi

altele, cele mai temeinice, din metodele de alungare a Diavolului ale preacuvioşilor părinţi aici de faţă, strigă el, făcându-şi semnul crucii.

Părinţii Lactanţiu, Barre şi Mignon făcură o plecăciune adâncă, închinându-se şi ei.

— Da, domnilor, urmă Houmain adresându-se judecătorilor, a fost recunoscut şi depus în faţa domniilor-voastre acest buchet de trandafiri albi şi acest manuscris semnat cu sângele vrăjitorului, copie după pactul încheiat cu Lucifer şi pe care era obligat să-l poarte asupra lui ca să-şi păstreze puterea. V-aţi cutremura dacă aţi citi cuvintele scrise în josul pergamentului: *Actul original se află în Infern, în biroul lui Lucifer.*

Un hohot de râs ce părea să ţâşnească dintr-un piept zdravăn sfâşie tăcerea. Preşedintele se învineţi de furie şi făcu un semn arcaşilor, care căutară în zadar să-l găsească pe cel ce tulburase liniştea. Magistratul continuă:

— Diavolii au fost siliţi să-şi dezvăluie numele prin gura victimelor lor. Numele şi faptele lor sunt însemnate în documentele care se află pe această masă: ei se numesc Astarot din ordinul Serafimilor, Easas, Celsus, Acaos, Cedron, Asmodeu din ordinul Tronurilor; Alex, Zabulon, Ham.
Uriel şi Ahas din cel al Principatelor etc., căci numărul lor este nesfârşit. Cât despre faptele lor, care dintre noi poate susţine că nu le cunoaşte?

Un murmur lung făcu să freamăte adunarea. Se strigă: linişte! Câteva halebarde fură îndreptate spre mulţime, oamenii amuţiră.

— Am văzut-o cu durere pe tânăra şi preacuvioasa stareţă auzsulinelor sfâşiindu-şi pieptul cu mâinile ei şi tăvărindu-se în ţarină, iar pe celelalte călugăriţe Agnes, Clairo etc. făcând gesturi des

frânate sau hohotind în chip deşucheat, lucru care nu se potrivea cu modestia proprie sexului lor. Câţiva nelegiuiţi au încercat să se îndoiască de prezenţa Necuratului şi noi înşine am simţit cum se clatină convingerea noastră când diavolii au refuzat să răspundă în faţa unor necunoscuţi, în greacă sau în arabă. Dar preacuvioşii părinţi ne-au întărit credinţa, binevoind să ne explice că duhurile rele sunt nespus de viclene, aşa că nu era de mirare că s-au prefăcut neştiutoare;

ele nu mai voiau să fie sâcâite cu atâtea întrebări, ba chiar au strecurat în răspunsurile lor câteva barbarisme, solecisme şi alte greşeli pentru a fi dispreţuite şi pentru ca, din desconsiderare, doctorii în credinţă să le lase în pace. Ura lor e atât de înverşunată, încât tocmai când erau pe punctul de a juca unul din renghiurile lor drăceşti, au agăţat de tavan o frânghie, pentru ca unele persoane foarte onorabile să fie învinovăţite de înşelătorie, însă oameni vrednici de respect au declarat sub jurământ că nu a existat niciodată vreo frânghie în acel loc.

Ei bine, domnilor, în timp ce cerul dădea aceste minunare desluşiri prin cuvioşii lui tălmăcitori, am avut parte adineauri de o altă lumină: chiar în clipa când judecătorii erau cufundaţi în meditaţiile lor adânci, s-a auzit un ţipăt cumplit lângă camera lor de chibzuinţă. Ne-am dus la faţa locului şi am găsit acolo trupul unei tinere de casă mare; tocmai îşi dăduse ultima suflare, în braţele

preacucernicului canonic Mignon. Am aflat de la acest părinte, aci de faţă şi de la alte persoane de încredere următoarele: bănuind că această tânără s-ar afla în puterea Diavolului din pricină că de multă vreme se răspândise zvonul că Urbain Grandier nutrea o mare admiraţie pentru dânsa, el a avut fericita idee de a o pune la încercare. De cum a văzut-o, i-a spus fără să mai stea pe gânduri: *Grandier a* fost *executat.* Auzind aceasta, ea n-a slobozit decât un singur strigăt înfricoşător şi a căzut răpusă, Diavolul lipsind-o de timpul necesar pentru a primi asistenţa sfintei noastre maici, Biserica Catolică.

Un murmur de indignare se înălţă din mulţime, desluşindu-se cuvântul *ucigaş;* aprozii strigară să se facă linişte. Dar liniştea se restabili abia când magistratul reîncepu să vorbească, curiozitatea generală biruind revolta.

— Ticăloşie, domnii mei! continuă el, căutând să se îmbărbăteze prin exclamaţii. Asupra ei s-a găsit această carte scrisă de mâna lui Urbain Grandier.

Şi judecătorul scoase dintre hârtiile sale o carte învelită în pergament.

— Doamne, strigă Urbain, de pe banca sa.

— Luaţi seama! strigară judecătorii către ar caşii care-l înconjurau.

— Diavolul vrea desigur să iasă la iveală, rosti părintele Lactanţiu cu glas lugubru; strângeţi-l mai tare în chingi.

«7

I se dădu ascultare.

Magistratul însărcinat cu cercetarea crimelor grăi mai departe:

— Numele ei era Madeleine de Brou, în vârstă de nouăsprezece ani.

— O, cerule, e prea mult! strigă acuzatul, prăbuşindu-se fără simţire.

Mulţimea fremăta, încercată de emoţii diferite. Se iscă o clipă de tumult:

— Nefericitul, o iubea, spuneau unii.

— O tânără atât de bună, grăiau femeile.

Mila câştiga teren. Călugării îl stropiră pe Grandier cu apă rece, fără să-l poată face să-şi vină în fire, aşa că îl legară de bancă. Magistratul continuă:

— Ni s-a cerut să citim în faţa curţii începutul acestei cărţi.

Şi dădu citire celor ce urmează:

Pentru tine, blândă şi frumoasă Madeleine, pentru a linişti conştiinţa ta tulburată am aşternut într-o carte, un singur gând al sufletului meu. Gândurile mele sunt toate îndreptate spre tine, fiică a cerului, către tine se întorc, ca spre ţinta întregii mele vieţi. Dar acest gând pe care ţi-l trimit ca pe o floare mi l-ai inspirat tu, nu există *decât prin tine şi se întoarce numai la tine.*

Nu fi tristă pentru că mă iubeşti; nu fi mâhnită pentru că te divinizez. Oare îngerii din ceruri nu fac la fel? Şi sufletelor preafericiţilor ce li se făgăduieşte? Suntem noi oare mai puţin curaţi decât

88

Îngerii? Sufletele noastre sunt mai puţin desprinse de cele pământeşti decât după moarte? O, Madeleine! Se află oare ceva în noi care să mânie privirea Domnului? S-ar supăra el oare văzându-ne cum ne rugăm împreună, cu fruntea în ţă-rână în faţa altarelor sale şi cerându-i ca moartea să ne secere câtă vreme suntem încă tineri şi ne iubim? Sau văzând cum visăm singuratici pe sub arborii funebri din cimitir, căutând un mormânt pentru amândoi, surâzând morţii şi deplân-gând viaţa noastră? Sau văzându-te cum îngenunchind în faţa

mea la tribunalul penitenţei şi vorbind în faţa Domnului nu găseşti nimic rău să-mi dezvălui, într-atâta am menţinut sufletul tău în zonele pure ale cerului? Ce l-ar putea mânia pe e, autorul nostru? Poate că vreun duh ceresc, după cum cred, a invidiat fericirea mea atunci când te-am văzut în ziua aceea de Paşti, cu fruntea la pământ în faţa mea, purificată prin postul îndelungat de mica pată pe care păcatul originar a putut să o lase în tine. Ce frumoasă erai! Privirea ta îl căuta pe Dumnezeu în ceruri şi mâna mea tremurândă l-a pus pe buzele tale curate, pe care nicio buză omenească n-a îndrăznit să le atingă. Fiinţă îngerească, eu singur împărtăşeam tainele Domnului, sau, mai bine zis, unica taină a sufletului tău curat; te uneam astfel cu Creatorul tău, care pogora şi asupra mea. Unire inefabilă al cărei preot a fost însuşi Cel-de-sus, singura îngăduită între Fecioare

şi Păstor. Unica *voluptate a fiecăruia dintre noi a fost să vadă veşnicia fericirii deschizându-se în faţa celuilalt, să respirăm împreună miresmele cerului, să ascultăm muzica sa şi să fim încredinţaţi că sufletele noastre dezvăluite numai în faţa Domnului şi a noastră erau vrednice să i se închine împreună.*

Ce scrupule îţi mai chinuie sufletul, o, soră, a mea? Crezi că am proslăvit prea mult virtutea ta? Te temi că o admiraţie atât de curată m-a îndepărtat de Dumnezeu?...

Aici ajunsese Houmain când deodată uşa pe care ieşiseră martorii se dădu în lături. Judecătorii, alarmaţi, începură să şuşotească între ei. Laubar-demont, descumpănit, îi întrebă din ochi pe preoţi dacă era cumva vreo scenă executată din porunca lor. Dar aflându-se la oarecare distanţă de el şi fiind ei înşişi uimiţi, nu putură să-i dea a înţelege că nu ei puseseră la cale această întrerupere. De altfel, înainte de a apuca să se lămurească lucrurile, mulţimea văzu, spre marea ei uluire, trei femei în cămaşă, în picioarele goale, cu o frânghie de gât şi o luminare în mână, înaintând până spre centrul estradei. Era stareţa, urmată de călugăriţele Agnes şi Claire. Amândouă călugăriţele plângeau; stareţa era albă ca varul, dar se ţinea mândră şi privea înainte ţintă, fără să şovăie. Ea îngenunche; soaţele ei făcură la fel. Toată rânduiala fu atât de tulburată, încât nimănui nu-i

trecu prin minte s-o oprească. Cu voce limpede şi hotărâtă, rosti aceste cuvinte care răsunară în toate ungherele sălii:

— În numele preasfintei Treimi, eu Jeanne de Belfiel, fiica baronului de Cose, eu, nevrednica stareţă a mănăstirii ursulinelor din Loudun, cer iertare lui Dumnezeu şi oamenilor pentru păcatul pe care l-am săvârşit învinuindu-l pe nevinovatul Urbain Grandier. M-am prefăcut că sunt în puterea Diavolului, cuvintele mi-au fost dictate, mă simt copleşită de remuşcare…

— Bravo, bravo, strigă lumea din loji, şi poporul bătu din palme.

Judecătorii se ridicară în picioare, iar arcaşii, descumpăniţi, se uitară la preşedinte; pe acesta un fior îl străbătu din cap până în picioare, dar nu se clinti de la locul său.

— Linişte, cârâi el cu voce acră: arcaşi faceţi-vă datoria!

Omul acesta se simţea sprijinit de o mână atât de puternică, încât nimic nu-l înspăimânta. Nici măcar nu-i trecuse prin minte că Cel-de-sus îl vede.

— Preacinstite feţe bisericeşti, ce părere aveţi?
Întrebă el, adresându-se călugărilor.

— Diavolul încearcă să-şi scape prietenul… *Obmutesce Satanas i* răcni părintele Lactanţiu cu glas cumplit, prefăcându-se că s-ar strădui s-o dezlege de vrăji pe stareţă.

1 Piei satana! (lat.).

Nicicând focul care aprinde pulberea n-a produs un efect mai fulgerător decât acest singur cuvânt. Jeanne de Belfiel sări în picioare, ţâşni în toată frumuseţea celor douăzeci de ani ai săi pe care cumplita-i goliciune o sporea şi mai mult. Ai fi zis un suflet scăpat din Iad, înfăţişându-se ademenitorului său. Privirea-i de tăciune scapără scântei când spre un călugăr, când spre altul. Lactanţiu lăsă ochii în jos, Ea înainta doi paşi spre el în picioarele goale, făcând să bubuie estrada sub călcâie; luminarea din mâna ei părea sabia arhanghelului.

— Ţine-ţi gura, şarlatanule, rosti ea cu tărie.
Diavolul în puterea căruia am fost eşti tu. M-ai înşelat, mi-ai spus că nu va fi adus în faţa jude căţii. De-abia astăzi văd că va fi judecat, de-abia astăzi îmi dau seama că e sortit morţii, aşa că voi vorbi.

— Femeie, Diavolul te-a făcut să-ţi pierzi înnţile.

— Ba mai degrabă căinţa mi-a limpezit cugetul.
Călugăriţe tot atât de nefericite ca mine, ridicaţi-vă; nu este el oare

nevinovat?

— Jurăm că aşa este, spuseră cele două novice care mai stăteau în genunchi, izbucnind în lacrimi, căci nu erau însufleţite de o hotărâre atât de neclintită ca cea a stareţei.

Agnes chiar nici nu rosti bine această vorbă, că se şi întoarse către popor:

— Ajutaţi-mă, strigă ea; o să mă pedepsească, o să mă omoare.

Şi trăgând-o după sine pe tovarăşa ei, se aruncă în mijlocul mulţimii care le primi cu dragoste. O mie de glasuri jurară că le vor ocroti, răsunară ocări, bărbaţii bocăniră cu ciomegele în pământ. Nimeni nu cuteză să împiedice poporul să le scoată din braţe în braţe până în stradă.

Cât timp se petrecu această nouă întâmplare, judecătorii, descumpăniţi, şuşoteau între ei. Laubar-demont se uită la arcaşi, indicându-le punctele spre care trebuia să se îndrepte atenţia lor şi arătând adesea cu degetul către grupul în negru. Acuzatorii îşi aruncară privirea spre loja episcopului de Obitiers, dar figura apatică a acestuia era lipsită de orice expresie. Episcopul era unul dintre acei bătrâni pe care moartea pune stăpânire cu zece ani înainte ca el să se săvârşească efectiv din viaţă. Vederea sa părea voaiată din pricina unui soi de piroteli, gura sa căscată morfolea vagi şi obişnuite cuvinte cucernice, lipsite de orice semnificaţie. Îi rămăsese destulă isteţime pentru a deosebi care era cel mai puternic dintre oameni şi a-i da ascultare, fără să se gândească măcar o clipă la preţul acestei supuneri. Semnase deci sentinţa savanţilor de la Sorbona care ajunseseră la concluzia că ursulinele se aflau în puterea Diavolului, fără măcar să-şi închipuie că din aceasta i se va trage lui Urbain moartea. Tot restul i se părea a fi una din acele ceremonii mai mult sau mai puţin lungi, cărora

nu le mai acorda nicio atenţie, obişnuit cum era să le plivească şi să trăiască în mijlocul lor, fiind chiar o părticică din ele. O mobilă de neînlocuit. Aşa că nu dădu niciun semn de viaţă în această împrejurare, mulţumindu-se să păstreze o atitudine nobilă, de o indiferenţă totală.

Părintele Lactantm, căruia nu-i trebuise mai mult de o clipă ca să-şi vină în fire, se întoarse către preşedinte, spunând:

— Iată o dovadă foarte limpede pe care ne-o trimite Cerul ca să ne arate că doamna stareţă se află în puterea Diavolului. Căci niciodată până acum ea n-a dat uitării modestia și asprimea ordinului din care face parte.

— De ce nu e aci întregul univers ca să mă vadă.
grăi Jeanne de Belfiel, tot atât de hotărâtă. Nu pot să fiu destul de umilită pe acest pământ, iar ce rul mă va respinge, pentru că am fost complicea dumitale.

Fruntea lui Laubardemont era o apă. Încercând totuși să-și redobândească stăpânirea de sine, spuse:

— Ce poveste absurdă! Dar cine te-a pus să faci lucrul acesta, soră?

Vocea tinerei stareţe răsună deodată ca dintr-un mormânt. Îşi adună toate puterile, îşi apăsă cu mâna inima, de parcă ar fi vrut să şi-o smulgă din piept şi, privindu-l pe Urbain Grandier, răspunse:

— Dragostea.

Mulţimea fremăta. Urbain, care de când îşi pierduse cunoştinţa zăcea ca mort, cu capul plecat, ridică încet privirea spre ea *și-și* reveni complet, fiindu-i dat să încerce o nouă suferinţă. Tânăra-penitentă urmă:

Da, dragostea pe care el a respins-o, pe care n-a cunoscut-o niciodată în întregime, pe care am sorbit-o din predicile lui, din privirile lui dumnezeieşti, pe care chiar învăţăturile lui au făcut-o să sporească. E adevărat, Urbain este curat ca un înger, dar bun ca un om care a iubit. Căci nu ştiam că a iubit. Voi, se adresă ea pe un ton mai ridicat lui Lactanţiu, Barre şi Mignon, lăsând la o parte fiorul pasiunii şi dând glas indignării, voi mi-aţi adus la cunoştinţă că iubea, voi care m-aţi răzbunat cu prea multă cruzime azi-dimineaţă, ucigând-o cu un singur cuvânt pe rivala mea! Vai mie, nu voiam decât să-i despart. Era o crimă, dar sunt italiancă după mamă, eram o văpaie toată, eram geloasă. Mi-aţi îngăduit să-l văd pe Urbain, să-l am ca prieten, să-l văd în fiecare şi… Tăcu o clipă, apoi strigă: Popor, e nevinovat! Muceni-eule, iartă-mă, lasă-mă să-ţi sărut picioarele.

Căzu la picioarele lui Urbain, vărsând şiroaie de lacrimi.

Urbain ridică mâinile strâns încătuşate şi binecuvântând-o, grăi cu o voce blândă, dar abia şoptită:

— Te iert, soră, în numele celui pe care-l voi vedea curând.

Ţi-am mai spus-o pe vremuri şi

astăzi ai prilejul să vezi singură că patimile pricinuiesc foarte mult rău atunci când nu căutăm să le îndreptăm spre cer.

Pentru a doua oară, fruntea lui Laubardemont se acoperi de roşeaţă:

— Nenorocitule, spuse el, rosteşti cuvinte ale bisericii.

— N-am părăsit sânul ei, răspunse Urbain.

— Luaţi-o de aici pe călugăriţa asta, porunci preşedintele.

Când arcaşii voiră să îndeplinească ordinul, văzură că ea îşi înfăşurase cu atâta putere frânghia în jurul gâtului, încât era vânătă şi aproape fără viaţă. De groază, femeile se repeziră afară din sală, multe din ele fură scoase leşinate. Sala se umplu însă la loc, oamenii de pe stradă năvăleau înăuntru, rândurile se strângeau.

Judecătorii se ridicară îngroziţi, preşedintele încercă să evacueze sala. Dar oamenii din popor, punându-şi pălăriile pe cap, rămaseră într-o nemişcare înspăimântătoare. Arcaşii nefiind destul de numeroşi, judecătorii se văzură nevoiţi să cedeze. Cu voce tremurândă, Laudardemont vesti că judecătorii se retrag pentru o jumătate de oră. Ridică şedinţa. Oamenii din sală, posomorâţi, rămaseră în picioare.

Capitolul al V-1 e a

MARTIRIUL

Schingiuirea întreabă şi durerea răspunde

BA Y *NO U ARD, Templierii*

Interesul palpitant pe care-l prezenta acest pseudoproces, întreaga lui desfăşurare, întreruperile, totul păstrase atenţia celor din sală atât de trează, încât nu se putuse înfiripa nicio discuţie particulară. Ici-colo mai strigase unul, altul, chiar în acelaşi timp, dar nimeni n-avea habar ce gândeşte vecinul său şi nici nu căuta măcar să-i ghicească părerile, sau să i le împărtăşească pe ale sale. Totuşi, când judecătorii se retraseră şi mulţimea rămase singură în sală, izbucni o larmă nemaiauzită, în această harababură se deosebeau câteva glasuri, care se desprindeau din zgomotul de fond, aşa cum ţipătul trompetei acoperă zumzetul continuu al orchestrei.

Pe vremea aceea oamenii din popor erau ţinuţi într-o asemenea beznă, încât dădeau crezare tainicelor născociri strecurate de cei

trimişi să-i dăscălească şi nu se mai încumeta să judece cu capul
97

lor nici ceea ce vedeau cu ochii. Cea mai mare parte aşteptară cu spaima reîntoarcerea judecătorilor, şoptindu-şi pe un ton misterios şi plin de înţeles cuvinte care de obicei exprimă prostia temătoare.

— Nu mai ştii ce să crezi, domnule!

— Într-adevăr, doamnă, se petrec lucruri ne mai pomenite!

— Trăim timpuri foarte ciudate!

— Mi-aş fi putut închipui parte din toate astea;
dar, pe legea mea, n-aş fi ştiut să-mi dau părerea şi n-aş şti nici acum!

— Ei, cine va trăi, va vedea! etc…

Vorbe neghioabe ale unei mulţimi care vădea că va trece de partea primului om care va avea destulă forţă ca s-o câştige. Acest murmur alcătuia zgomotul de fond, dar dinspre grupul în negru răsunau alte exclamaţii:

— Cum aşa? Să-i lăsăm să-şi bată joc de noi? Să fie atât de neruşinaţi încât să cuteze să ardă scrisoarea noastră către Rege? Dacă Regele ar şti!

— Barbarii, şarlatanii! Cu câtă dibăcie au urzit această înscenare! îi vom lăsa să-l ucidă sub ochii noştri? Ne vom lăsa intimidaţi de arcaşi?

— Nu, nu şi nu.

Acestea erau trompetele, notele de sus în aceasta zgomotoasă orchestră.

Se desprindea din mulţime avocatul cel tânăt care, cocoţat pe o bancă, începu prin a rupe în mu
98

de bucăţi un dosar, apoi, înălţându-şi glasul, strigă:

Da, rup şi arunc în vânt pledoaria pe care o pregătisem în apărarea acuzatului; au anulat dezbaterile, nu mi se îngăduie să vorbesc pentru el. Nu pot decât să vă vorbesc vouă. oameni din popor, lucru de care mă bucur. I-aţi văzut pe nemernicii de judecători: care dintre ei mai e vrednic să audă adevărul? Care dintre ei e vrednic să-l asculte pe omul cel bun? Care dintre ei va cuteza să-i înfrunte privirea? Dar ce spun eu? Ei cunosc prea bine acest adevăr, îl poartă în sânul lor vinovat şi le roade inima ca un şarpe. Tremură în vizuina lor, unde fără

îndoială îşi sfâşie victima; tremură, pentru că au auzit ţipetele celor trei femei înşelate. Vai mie! Ce era să fac! Să vorbesc în apărarea lui Urbain Grandier! Dar ce elocvenţă ar fi egalat-o pe cea de care au dat dovadă sărmanele călugăriţe? Ce cuvinte v-ar fi zugrăvit mai bine nevinovăţia sa? Cerul i-a luat apărarea îndemnându-le la căinţă şi la jertfă, Cerul îşi va desăvârşi misiunea…

— *Vade retro, Satana* 1 / izbucniră nişte voci din altă încăpere, răzbătând printr-o fereastră destul de înaltă.

Fournier se întrerupse o clipă.

— Ce spuneţi de aceste glasuri care maimuţăresc limbajul bisericesc? reluă el. Ori mă înşel.

1 înapoi, satana! (lat.).

ori uneltele Iadului pun la cale o nouă vrăjitorie.

— Ce să facem? strigară cei din jurul lui. Călăuzeşte-ne, ce-au făcut cu el?

— Staţi pe loc, neclintiţi, tăcuţi, răspunse tânărul avocat. Nemişcarea norodului este atotputer nică, în ea rezidă înţelepciunea, forţa sa. Uitaţi-vă în tăcere şi îi veţi face să tremure.

— Nu cred că or să se încumete să se mai arate, fu de părere contele du Lude.

— Aş mai vrea să-l zăresc o dată pe ticălosu1
ăla mare şi roşcovan, spuse Grand-Ferre, căruia nu-i scăpase nimic din tot ce văzuse.

— Vai de sărmanul domn preot, murmură bătrânul Guillaume Leroux, privind către fiii săi mânioşi, care-şi vorbeau pe şoptite, numărându-i pe arcaşi şi măsurându-i din cap până-n picioare îşi băteau joc şi de îmbrăcămintea lor şi începuseră chiar să-i arate cu degetul.

Rezemat de coloana îndărătul căreia stătuse li, început, învăluit în mantia sa neagră, Cinq-Mar-sorbea din ochi tot ce se petrecea, nu lăsa să scape niciun cuvânt şi inima lui se umplea dt, fieie şi amărăciune. Dorinţe aprige de omor, de răzbunare, o sete nelămurită de a lovi îl cuprindeau fără voia lui. Aceasta e prima impresie pe care o face răul asupra unui suflet tânăr. Mai târziu, mâhnirea ia locul mâniei, apoi se iveşte indiferenţa şi dispreţul. Iar şi mai târziu, mânia de la început se preface în admiraţie calculată pentru marii nelegiuiţi care

au reuşit în viaţă. Acest
100

lucru se întâmplă însă numai atunci când din cele două elemente din care e alcătuit omul, răul, mocirla biruie curăţenia sufletului.

În acest timp, în dreapta sălii şi aproape de tribuna înălţată pentru judecători, un grup de femei păreau că urmăresc cu mult interes un copil de vreo opt anişori, care se urcase pe o cornişă, ajutat de sora sa Martine, de care, după cum ştim, făcuse mare haz cu puţin înainte tânărul oştean Grand-Ferre. Copilul, plictisindu-se după ce tribunalul ieşise, se cocoţase, ajutându-se cu mâinile şi cu picioarele până la o mică fereastră care lăsa să răzbată o lumină foarte slabă. Se gândea că va găsi acolo vreun cuib de rândunele, sau altă comoară potrivită pentru vârsta lui. Dar numai bine ce se proptise cu ambele picioare de cornişa zidului, ţinându-se cu mâinile de zăbrelele unei vechi racle a sfântului Ieronim, că începu să strige ca din gură de şarpe, cerând să fie luat cât mai repede de acolo:

— O, surioară, surioară, întinde-mi mâna, vreau să mă dau jos.

— Dar ce vezi? strigă Martine.

— Nu îndrăznesc să spun, dar vreau să cobor.

Şi începu să se smiorcăie.

— Stai acolo, stai acolo, copile, îl rugară femeile într-un glas, nu te teme, şi spune-ne tot ce vezi.

— L-au întins pe preot între două scânduri groase care-i strâng picioarele şi l-au legat cu frânghii împrejur.
101

— Vai, grăi un târgoveţ, începe cazna. Priveşte bine, drăguţule, ce mai vazi?

Copilul, oarecum potolit, privi din nou pe gemuleţ, mai puţin înspăimântat şi, întorcând capul spre oameni, le spuse:

— Nu-l mai zăresc pe preot, căci toţi judecătorii stau în jurul lui. şi se uită la el şi straiele lor lungi mă împiedică să-l văd. Şi călugării ca pucini sunt acolo, se apleacă să-i spună ceva la ureche.

Oamenii, împinşi de curiozitate, se îngrămădiră la picioarele copilului. Toţi tăceau, aşteptând cu înfrigurare un cuvânt al lui, de parcă viaţa lor a tuturor ar fi atârnat de acest cuvânt.

— Uite-l pe călău că înfige patru pene de lemn între frânghii, după ce capucinii au binecuvântat ciocanele şi cuiele... Vai, Doamne, surioară, ce mâniaţi par, pentru că nu vrea să scoată o vorbă... Mamă, mamă, dă-mi mâna, vreau să cobor.

Copilul întoarse capul, dar în loc s-o zărească pe mama sa, nu văzu decât o mare de chipu? «bărbăteşti care îl priveau înfrigurate, pline de mâhnire, îndemnându-l să se uite mai departe. Nu îndrăzni să se dea j, os şi se puse din nou la fereastră, cutremurându-se.

— O, uite-i pe părintele Lactanţiu şi pe părintele Barre cum înfig ei înşişi alte pene de lemn care îi strâng picioarele. Ce palid e! Parcă se roagă; o, i-a căzut capul pe spate, cred că moare.
Vai, luaţi-mă de aici...

Copilul se azvârli în braţele tânărului avocat, ale domnului du Lude şi ale lui Cinq-Mars care se apropiaseră să-l ajute.

*Deus sletit în synagoga deorum: in medio autem Deus dijudicat*l... intonau voci puternice şi ionfăite dincolo de ferestruică.

Vreme îndelungată oamenii ascultară cum preoţii cântau psalmi, întrerupându-se din când în când pentru a bocăni cu ciocanul; lucrare diavolească, prin care ei băteau măsura cântecelor cereşti. Te-ai îi putut crede în atelierul unui tăurar, dar loviturile erau înăbuşite şi se simţea că nicovala era un trup omenesc.

— Tăcere, strigă Fournier, se aude glasul lui.
Cântecele şi bocăniturile încetaseră, într-adevăr o voce firavă rostea anevoie:

— O, preacinstite feţe bisericeşti, îmblânziţi as primea chinurilor, căci veţi duce sufletul meu la deznădejde şi voi căuta poate să-mi iau viaţa.

Atunci norodul strigă de se auzi până în înaltul cerului; oamenii cuprinşi de mânie se aruncară asupra estradei, luându-i cu asalt pe arcaşii uluiţi şi descumpăniţi. Mulţimea fără arme îl îmbrânci, îi strivi de ziduri, îi înăbuşi, îi imobiliza; talazurile omeneşti se revărsară spre uşile care duceau la camera de cazne şi, făcându-le să scârţâie sub greutatea lor, aproape le fărâmară. Ocara răsuna

1 Dumnezeu a stat în adunarea zeilor: în mijloc însă Dumnezeu judecă (lat.).

prin o mie de glasuri cumplite, înspăimântându-i pe judecătorii care se aflau de cealaltă parte

— Au plecat, l-au luat cu ei, se auzi un gla: de bărbat.

Mulţimea se opri pe dată şi, întorcându-se, se smulse din acel loc, scurgându-se grabnic în stradă. Domnea o ciudată neorânduială.

Cât timp durase lunga şedinţă a tribunalului, s lăsase noaptea şi din înaltul cerului şiroia ploaia. Era o beznă înfricoşătoare. Femeile ţipau ascuţit alunecând pe caldarâm, sau împinse de caii oştenilor din gardă, bărbaţii adunaţi laolaltă şi mânioşi scoteau strigăte înăbușite. Dangătul continuu al clopotelor ce vesteau cazna şi loviturile repetate ce anunţau agonia, mugetul unui tunet îndepărtat, totul se îmbina pentru a spori dezordir Urechea era uluită şi ochiul nu mai puţin: tor funebre aprinse pe la colţurile străzilor aruncau o lumină şovăielnică. Oameni înarmaţi treceau în goană pe cai strivind sub copite mulţimea. Alerga în să se adune în piaţa Saint-Pierre. Prin aer zbir olane care uneori îi nimereau pe călăreţi, dar *C* cele mai multe ori, neputându-l ajunge pe cel tit, care se afla deja departe, cădeau peste vecin.1 nevinovat. Harababura era în toi şi vânzoleala r. u mai cunoscu margini când poporul, năvălind de pe toate străzile în locul numit piaţa Saint-Pierre-k-Marche, o găsi baricadată pe toate laturile şi înțesată de garai călări şi de arcaşi. Căruţe legate de bornele de pe străzi închideau toate căile de

104

Iar lângă ele străjuiau santinele înarmate cu ar-chebuze. În mijlocul pieţei se înălţa un rug alcătuit din grinzi uriaşe, clădite unele peste altele, în aşa fel încât să formeze un pătrat perfect. Deasupra grinzilor, un lemn mai albicios şi mai uşor. În centrul acestui eşafod se ridica un stâlp foarte înalt. Un om îmbrăcat în roşu şi ţinând în mână o torţă aprinsă lăsată în jos stătea în picioare lângă stââpul care se zărea de departe. La picioarele sale, o enormă căldare cu jeratic, acoperită cu un capac de tablă, pentru a o feri de ploaie.

La vederea rugului, din nou se aşternu pretutindeni o linişte adâncă, înfiorată de groază. Timp de o clipă nu se mai auzi decât răpăitul ploii **şi** bubuitul tunetului care se apropia.

În timpul acesta Cinq-Mars, însoţit de domnii du Lude şi Fournier, precum şi de toate persoanele mai de seamă se adăpostiseră

de ploaie sub peri-stilul bisericii Sainte-Croix, înălţat pe vreo douăzeci de trepte de piatră. Rugul se afla chiar în faţa lor şi de la înălţimca aceea se putea vedea piaţa în toată întinderea ei. Era în întregime pustie, brăzdată numai de şiroaie de apă murdară. Dar rând pe rând, ferestrele tuturor caselor se luminară, dând la iveală capetele negre ale bărbaţilor şi femeilor care se înghesuiau în balcoane. Tânărul d'Effiat privea cu obidă aceste pregătiri ameninţătoare. Crescut în sentimentul cinstei și foarte departe de gândurile negre pe care le pot zămisli în sufletul omului ura și ambiţia, el nu înţelegea

cum de se putea săvârşi un rău atât de mare, fără vreun temei puternic şi secret. I se părea atât de necrezut ca să cuteze cineva să rostească o asemenea osândă fără motiv, încât însăși cruzimea condamnării începea să o justifice în ochii săi. O tainică groază i se furişă în suflet, aceeaşi care făcuse poporul să amuţească. Mai-mai că uitase compătimirea pe care i-o trezise nefericitul de Urbain şi se întreba dacă nu cumva era într-adevăr vorba de vreo misterioasă înţelegere cu Iadul, ceea ce ar fi îndreptăţit o atât de mare asprime. Dezvăluirile publice ale călugăriţelor şi istorisirile respectabilului său dascăl se şi şterseseră aproape din amintirea sa, atât de mult omul, fie el chiar o fire aleasă, se lasă impresionat de forţă, de reușită, chiar în pofida glasului conştiinţei sale! Tânărul călător tocmai se întreba dacă nu cumva cazna îi smulsese împricinatului cine ştie ce monstruoasă mărturisire, când bezna în care era cufundată biserica fu sfâșiată: cele două uşi mari se deschiseră şi, la lumina a sumedenie de făclii, se arătară judecătorii şi clericii înconjuraţi de ostaşi din gardă, în mijlocul lor păşea Urbain sprijinit, sau mai degrabă târât de şase oameni în veşminte negre de penitenţi, căci picioarele sale legate şi înfăşurate în cârpe sângerânde păreau zdrobite, nefiind în stare să-l poarte. Trecuseră cel mult două ceasuri de când îl văzuse Cinq-Mars, dar abia recunoscu chipul pe care-l remarcase în timpul procesului; orice culoare, orice rotunjime dispă

ruse, moartea îşi şi pusese pecetea pe pielea galbenă cu străluciri de fildeş. Părea că i se scursese tot sângele din trup; nu mai rămăsese viaţa decât în ochii săi negri, care păreau de două ori mai

mari şi pe care-i rotea în jurul lui. Părul castaniu răvăşit îi cădea pe gât şi peste cămaşa albă care îl acoperea de sus până jos; acest soi de robă cu mâneci largi era cam gălbejită şi duhnea a pucioasă, în jurul gâtului avea legată o frânghie lungă şi groasă care-i cădea pe piept. Aducea cu o stafie, cu stafia unui mucenic.

Urbain se opri, sau mai curând fu oprit sub peris-tilul bisericii. Capucinul Lactanţiu îi îndesă în mână o torţă aprinsă, ajutându-l s-o ţină şi i se adresă cu o asprime neînduplecată:

— Recunoaşte-ţi greşeala şi cere iertare Domnului pentru crima ta de vrăjitorie.

Nefericitul îşi înălţă anevoie glasul şi rosti cu ochii ridicaţi la ceruri:

— În numele Domnului celui viu, Laubardemont, judecător vândut, te chem peste trei ani în faţa judecăţii sfinte. Duhovnicul meu a fost îndepărtat şi m-am văzut nevoit să mă spovedesc direct Domnului, căci sunt înconjurat de duşmani, în numele Domnului celui milostiv, declar că n-am fost niciodată vrăjitor, n-am cunoscut alte taine în afară de cele ale religiei catolice, apostolice, romane în credinţa căreia în i dau sufletul. Am păcătuit adesea împotriva mea, dar niciodată împotriva lui Dumnezeu şi a Domnului nostru…

— Destul, strigă capucinul, grăbindu-se să-i închidă gura, înainte de a apuca să rostească numele Mântuilorului. Nenorocit înrăit ce eşti, întoarce-te la Diavolul care te-a trimis.

Făcu un semn şi patru preoţi se apropiam cu sleştoacele în mină, alungind duhurile rele din acrul pe care-l respira vrăjitorul, de pe pământul pe care-l atingea şi din lemnul care urma să-l ardă. În timpul acestei ceremonii, magistratul însărcinat cu anchetarea crimei citi la repezeală sentinţa, care se mai găseşte şi astăzi printre piesele acestui proces judecat la 10 august 1639 şi prin care *Urbain Grandier era declarat vinovat de crima de magie, vrăjitorie, vinovat că aruncase în puterea Diavolului pe unele ursuline din* Lou-*dun şi pe alţi mireni* etc…

Orbit de lumina unui fulger, cel care dădea citire sentinţei se opri o clipă şi întorcându-sspre domnul de Laubardemont îl întrebă dacă, având în vedere timpul urât, execuţia n-ar putea fi amânată pentru a doua zi. Acesta răspunse:

— Sentinţa trebuie executată în douăzeci şi patru de ore. Nu vă

temeţi de oamenii aceştia necredincioşi, se vor convinge…

Toate persoanele mai de seamă şi mulţi străini care se aflau sub peristil făcură un pas înainte. Cinq-Mars era printre ei.

— ...se vor convinge că vrăjitorul n-a putut niciodată să rostească numele Mântuitorului şi că se leapădă de chipul lui.

f Ori

În acea clipă Lactanţiu ieşi din rândurile penitenţilor purtând în mână o enormă cruce de fier pe care o ţinea, după cât se părea, cu băgare de seamă şi cu smerenie. O apropie de buzele osânditului care, literalmente, făcu un salt îndărăt şi, adunându-şi toate puterile, o azvârli jos din mâinile capucinului.

— Uitaţi-vă, oameni buni, strigă acesta, a aruncat crucea pe jos.

Se înălţă un murmur nedesluşit.

— Nelegiuire, urlau preoţii.

Mulţimea se puse în mişcare spre rug.

Cinq-Mars, ascuns după un stâlp, urmărise totul cu viu interes. Astfel, el băgă de seamă cu mirare că crucea, căzând pe treptele care erau mai expuse ploii decât peristilul, începuse să fumege şi să sfărâie ca plumbul topit aruncat în apă. În vreme ce atenţia mulţimii era îndreptată în altă parte, el făcu un pas înainte şi puse mâna pe cruce; simţi o durere ascuţită ca de arsură. Cuprins de indignare şi de mânia unui suflet cinstit, apuca crucea cu poalele mantiei sale, se apropie de Laubarde-mont şi miruindu-l cu ea pe frunte, strigă:

— Nemernicule, însemnat fii cu acest fier în roşit!

Auzind aceste vorbe, mulţimea se năpusti spre ei.

— Pune-ţi mina pe acest smintit, răcni în X. adar nevrednicul judecător.

109

Oamenii, dimpoliivă. puseră mâna pe el. strigând:

— Dreptate, dreptate în numele Regelui.

— Suntem pierduţi, murmură Lactanţiu. La rug, la rug!

Penitenţii îl târâră pe Urbain spre piaţă, în timp ce judecătorii şi arcaşii se refugiară în biserică, zbătându-se să scape din strânsoarea cetăţeniloi mânioşi; călăul, nemaiavând vreme să-l lege pe osândit, îl trânti în grabă pe maldărul de lemn? şi le dădu foc. Dar ploaia curgea şiroaie şi nu se aprindea bine o grindă, că se şi stingea fumegând în

zadar Lactanţiu şi ceilalţi canonici aţâţau focul, nimic nu putea veni de hac apei care cădea din cer.

Zarva care începuse sub poristil se întinsese de jur-împrejurul pieţei. Răsuna mereu strigătul d). *dreptate* şi povestea celor descoperite trecea din gură în gură. Două baricade fuseseră deja forţate şi cu toate că trăseseră trei focuri de puşcă, arcaşii erau împinşi încetul cu încetul spre centrul pieţei. Degeaba îşi cabrau ei caii în mijlocul mulţimii, ea se revărsa valuri-valuri peste ei. Lupta dură. O jumătate de oră; garda dădea într-una înapoi, spre rug, pe care, retrăgându-se, îl ascundeau privirilor.

— Înainte, înainte, îndemna un glas, îl vom scăpa. Nu loviţi în oşteni, dar împingeţi-i înapoi.

Vedeţi, şi voia lui Dumnezeu este ca el să nu moară. Rugul se stinge, prieteni, încă o sforţare.

— Aşa!

110

— Răsturnaţi calul ăsta!

— Împingeţi, daţi năvală!

Garda era împrăştiată, soldaţii răsturnaţi de pe cai. Poporul se năpusti urlând înspre rug, Dar nu se mai zărea nicio scânteie, totul se mistuise, până şi călăul se făcuse nevăzut. Oamenii smulseră imnzile, le aruncară, una mai pâlpâia încă. La lumina ei, sub un morman de cenuşă şi de noroi amestecat cu sânge, zăriră o mână neagră chircită, apărată de foc de o enormă cătuşă de fier cu lanţ. O femeie avu curajul să o descleşteze; degetele strângeau o cruciuliţă de fildeş şi un chip al sfintei Magdalena.

— Iată-i rămăşiţele! rosti ea printre lacrimi.

— Moaştele unui martir, grăi un bărbat.

Capitolul al VI-1 e a

VISUL

Un bun adus de soartă, abia de ţine-o clipă, Cel ce pe ea clădeşte, din pulbere-nfiripă; Primejdia-i mai cruntă, cu cât mai sus tu eşti, înalţii pini sunt ţinta furtulxtt pământeşti.

RĂCAN

Live/iâe-n tânjeală, pălite de dogoare, îşi leagănă-acum ramuri prădate de frunziş; Că nu mai pleacă iarna din ceruri, ţi se pare

JULES LEFÈVRE, *Mar w* în toiul încăierării stârnite de mânia sa, Cinq-Mars simţi că o gheară de fier îl apucă de braţul stâng şi-l smulge din mulţime, trăgându-l în jos, pe trepte. Bătrânul Grandehamp, căci el era, cu chipul lui smolit, îl îmbrânci îndărătul zidului bisericii şi-i spuse cu un glas repezit:

— N-am zis nimic, stăpâne, când aţi atacat treizeci de muşchetari în păduricea de la Chaumont pentru că ne aflam lângă dumneavoastră fără să ştiţi şi pentru că atunci aveaţi de-a face cu oameni de onoare. Dar aici. s-a schimbat calimera Iată caii şi oamenii dumneavoastră la capătul străzii; vă rog să încălecaţi şi să ieşiţi din oraş. sau să mă trimiteţi îndărăt la doamna d'Effiat. căci eu răspund de braţele şi picioarele dumneavoastră pe care cu prea multă uşurinţă le primejduiţi.

Cinq-Mars, deşi nedeprins să fie luat atât *de* repede, se bucură în sinea lui de serviciul pe care i-l făcea bătrânul slujitor scoţându-l astfel din viesparul în care se băgase, îi şi trecuse prin minte ce neplăcut ar fi pentru dânsul dacă va fi fost recunoscut când îl lovise pe mai-marele autorităţii judecătoreşti, chiar pe reprezentantul Cardinalului, al Cardinalului care avea să-l prezinte Regelui. Băgă de seamă şi că în jurul lui se strânseseră o droaie de oameni, dintre cei mai de jos, în mijlocul cărora îi era ruşine să se găsească, îl urmă aşadar fără multă vorbă pe bătrânul slujitor şi-i găsi într-adevăr pe ceilalţi care-l aşteptau la câţiva paşi mai încolo. Cu toate că ploua şi bătea vântul, se aruncă în şa şi porni în galop împreună cu mica sa ceată, pentru ca să li se piardă urma, dacă ar fi vrut cumva să se ţină vreunul după ei. Curând ieşiră la drumul mare.

De-abia părăsise Loudunul, când, din pricina nisipului de pe drumul brăzdat de şănţuleţe adânci pline ochi de apă, fu nevoit să încetinească pasul. Ploua în continuare cu găleata şi ploaia mai-mai că răzbătuse prin manta. Simţi deodată că cineva îi pune pe umeri alta mai groasă; era tot bătrânul său slujitor, care veghea asupra lui şi-l îngrijea ca o mamă.

— Ei bine, Grandehamp, grăi Cinq-Mars, acum, că am scăpat de belea, spune-mi, rogu-te, cum de te aflai acolo, când eu ţi-am poruncit să nu te mişti din casa abatelui?

— Hei, stăpâne, bodogăni bătrânul slujitor, credaţi că am să vă ascult pe dumneavoastră mai mult decât l-am ascultat pe domnul mareşal? Când răposatul stăpân îmi spunea să rămân în cortul lui şi când prin fumul tunurilor mă zărea în spatele lui, nu se plângea, căci avea întotdeauna *un* cal de schimb, atunci când al lui era doborât şi nu mă dojenea decât după ce-şi amintea ce-mi po runcise. Dar trebuie şi să vă spun că timp de pa truzeci de ani cât l-am slujit, nu l-am văzut niciodată făcând asemenea isprăvi ca acelea pl care le-aţi făptuit dumneavoastră de două săptămâni de când vă slujesc. Ah, adăugă el oftând, dacă o s-o ţinem tot aşa, halal de noi, o să-mi mai vadă multe ochii, pe cât se pare.

— Dar ştii, Grandehamp, că ticăloşii aceia în roşiseră crucea în foc? Orice om cinstit şi-ar fi;
Ieşit din fire, aşa ca mine.

— Oricine, în afară de domnul mareşal, care nu ar fi procedat ca dumneavoastră.

— Dar ce-ar fi făcut?

— L-ar fi lăsat pe preotul acela să fie ars! a pace de către ceilalţi preoţi şi mi-ar fi spus:
„Grandehamp, ai grijă să li se dea cailor mei ovăz şi să nu li se fure din raţie/ Sau, „Grandehamp.
ai grijă să nu-mi ruginească sabia şi să nu mi se umezească fitilul pistoalelor”. Căci domnul mareşal se gândea la toate şi nu se amesteca niciodată în treburile care nu-l priveau. După astă învăţătură se călăuzea în viaţă şi. cum era, slavă
114

Domnului, tot atât de bun oştean ca şi general, avea întotdeauna grijă de armele sale ca un pedestraş de rând şi n-ar fi pornit singur, împotriva a treizeci de tineri voinici, numai cu o săbiuţă de paradă.

Cinq-Mars simţea foarte bine greoaiele împunsături ale bătrânului şi începuse să se întrebe dacă nu cumva se ţinuse după el chiar dincolo de păduricea Chaumont. Dar se gândea că e mai bine să nu cerceteze prea în amănunt, ca nu cumva să fie nevoit să dea desluşiri, sau să mintă, sau să-i poruncească să-şi ţină gura, ceea ce ar fi însemnat o recunoaştere şi o destăinuire în acelaşi timp. Înfipse pintenii în burta calului şi o luă înaintea bătrânului său slujitor. Dar

acesta nu mântuise ce avea de spus şi, în loc să meargă la dreapta stăpânului, se întoarse din nou la stânga lui, vorbind mai departe:

— Credeţi, domnul meu, că-mi pol îngădui să vă las să mergeţi unde vi se năzare, fără să vă urmez? Nu, domnule, nutresc prea mult respect faţă de doamna marchiză pentru a mă pune în situaţia de a o auzi spunându-mi: „Grandehamp, fiul meu a fost răpus de un glonte, sau de o lovitură de sabie; de ce nu te aflai în faţa lui? – Sau: „A primit o lovitură de jungher de la un italian, pentru că îşi făcea de lucru noaptea, pe sub fereastra unei mari prinţese; de ce n-ai oprit mâna ucigaşului?” Ar fi foarte neplăcut pentru mine. domnul meu, căci niciodată nu mi s-a putut

reproşa nimic de acest fel. O dată, domnul mareşal m-a cedat nepotului său, domnul conte, în timpul unei campanii în Ţările de Jos, pentru că vorbesc limba spaniolă. Ei bine, am ieşit cu faţa curată, ca întotdeauna. Când domnul conte a fost lovit de o ghiulea în burtă, eu singur am adus înapoi caii, catârii săi, cortul şi caleaşca sa, fără ca să lipsească nici măcar o batistă, domnul meu: şi pot să vă jur că la înapoierea la Chaumont, caii erau tot atât de bine ţesălaţi şi cu harnaşamentul pe ei, de parcă domnul conte ar fi fost gata să pornească la vânătoare. Astfel, n-am auzit decât vorbe bune şi mulţumiri de la întreaga familie, aşa cum îmi place să aud.

— Foarte bine, prietene, rosti Henri d’Effiat, o să-ţi dau poate şi eu într-o zi nişte cai de adus înapoi. Dar până una, alta, ia rogu-te punga asta mare cu galbeni pe care era s-o şi pierd de două-trei ori şi plăteşte pentru mine peste tot; mă plictiseşte tare mul}, treaba asta!…

— Domnul mareşal n-ar şi făcut asemenea lucru, stăpâne. A fost ministru al finanţelor, aşa că număra banii cu mâna lui. Şi părerea mea este că moşiile domni ei-voastre n-ar fi fost atât de in floritoare şi dumneavoastră înşivă n-aţi fi avut atâţia galbeni de numărat dacă ar fi procedat altfel. Aşa că păstraţi-vă punga. Sunt sigur că nici măcar nu ştiţi întocmai câţi bani aveţi în ea.

— Pe legea mea, nu.

Grandehamp oftă plin de obidă, auzind răspunsul dispreţuitor al stăpânului său.

— Vai, domnule marchiz, domnule mărcii iz! Când mă gândesc

că l-am văzut cu ochii mei pe marele

Rege Henric punându-şi în buzunar mănuşile din piele de căprioară, ca să nu i le strice ploaia, când mă gândesc că domnul de Rosny refuza să-i mai dea bani dacă cumva fusese prea risipitor, când mă gândesc…

— Când te gândeşti, eşti tare plicticos, prietene, îi taie vorba stăpânul său. Ai face mai bine să-mi spui cine e arătarea aceea neagră care se bălăceşte în noroi pe cât mi se pare, îndărătul nostru.

— E o sărmană ţărancă care parcă ar vrea să ceară de pomană. Poate să se ţină lesne după noi, căci nu înaintăm prea repede, din pricina nisipului ăstuia în care se afundă caii până la glezne. O să ne abatem poate într-o zi, domnule, pe meleagurile Landelor, şi o să vedeţi atunci un tărâm întocmai ca acesta, nisipuri şi brazi înalţi, negri. E un cimitir neîntrerupt, la dreapta şi la stânga drumului, aici avem numai o probă. Iacă, acum că ploaia a încetat şi începe să se zărească ceva, poftim de priviţi la mărăcinii ăştia fără sfârşit şi la câmpia asta întinsă, fără un sat, fără o casă. Habar n-am unde vom înnopta. Dar dacă domnia-voastră ar vrea să asculte de mine, am tăia nişte crengi şi am poposi pe undeva pe aici. Ştiu eu

Ţinui nisipos din sudul Francei.

să înjgheb o colibă, din te miri ce. Şi e cald înăuntru, ca într-un pat bun.

— Să mergem mai bine până la luminiţa ceea care pâlpâie în depărtare, hotărî Cinq-Mars. Parcă mă ia cu frig şi mi-e sete. Dar rămâi mai în urmă, rogu-te, vreau să fiu singur. Aşteaptă-i şi pe ceilalţi şi veniţi după mine.

Grandehamp se supuse. Ca să-i treacă de urâi, începu să le arate lui Germain, lui Louis şi lui Étienne cum se poate cerceta terenul noaptea

Tânărul său stăpân era totuşi frânt de oboseală Grelele încercări prin care trecuse în ziua dinainte îl zdruncinaseră din cale-afară. De asemenea, lungul drum călare, postul oarecum forţat din ultimele două zile, din pricina întâmplărilor care se învălmăşiseră, nelăsându-le răgaz să prânzească dogoarea soarelui, răceala nopţii, totul îi sporea starea de lâncezeală, îi macină trupul firav. Timp de trei ceasuri călări în tăcere în fruntea slujitorilor lui, dar luminiţa ce licărea în zare tot

depărtată rămase, în cele din urmă, o scăpă din ochi şi capul îi căzu ca un bolovan pe piept. Lăsă hăţurile pe grumazul calului său ostenit, care ţinea drumul singur şi, încrucişându-şi braţele, se lăsă legănat de mişcarea monotonă a tovarăşului său de călătorie, care se împiedica adesea de pietroaiele din mijlocul drumului. Ploaia contenise, la fel şi glasurile slujitorilor, ai căror cai urmau unul după altul pe cel al stăpânului. Tânărul se lăsă pradă gândurilor lui negre, întrebându-se dacă ţinta

strălucită a nădejdilor sale nu va fugi în viitor de el zi de zi. aşa cum pas cu pas se îndepărta acea luminiţă ce pâlpâia în zare. Va fi oare cu putinţă ca tânăra prinţesă, chemată zor-nevoie la curtea vestită în intrigi amoroase a Anei de Austria să respingă într-una partidele, poate regeşti, care i se vor propune? Cum să-şi închipuie că Marie se va resemna să renunţe la un tron, aşteptând un capriciu al sorţii care să împlinească unele speranţe romanţioase şi să aleagă un adolescent din cele mai de jos rânduri ale armatei spre a-l înălţa pe culmi domneşti, înainte ca vârsta dragostei să fi trecut? Cine îl putea încredinţa că înseşi jurămintele iubitei sale Marie de Gonzague erau sincere? „Vai mie, îşi spunea el, poate că a ajuns să nu se mai dezmeticească în propriile ei simţăminte. Singurătatea vieţii de la ţară îi pregătise sufletul pentru o dragoste mare. Am apărut în calea ei, i s-o fi părut că eram fiinţa îndrăgită în vise, vârsta noastră, şi iubirea mea au împlinit restul. Dar la curte, atunci când va fi învăţat, trăind, în preajma Reginei, să privească de foarte de sus culmile către care năzuiesc şi pe care le privesc încă de foarte de jos, când se va vedea dintr-odată stăpână pe întregul ei viitor şi va măsura cu o privire mai fermă drumul pe care-l am de străbătut, când va auzi în jurul ei jurăminte asemănătoare alor mele, rostite de glasuri care nu vor avea de spus decât un cuvânt pentru a mă pierde şi a nimici pe cel

pe care ea îl aştepta ca soţ şi stăpân, ah, smintii ce-am fost, atunci ea va înţelege toată nebunia ei şi se va mânia împotriva nesăbuinţei mele”.

Astfel îndoiala, cea mai cumplită năpastă care însoţeşte dragostea, începu să-i roadă inima bolnava. Simţea cum sângele

fierbinte îi năvăleşte în cap şi-i tulbură minţile. Adesea luneca pe gâtul calului care mergea la pas şi un fel de toropeală punea stăpânire pe el. Brazii negri de pe marginea drumului i se păreau gigantice hoituri. Văzu sau i se păru că vede aceeaşi femeie în negru, pe care i-o arătase lui Grandehamp, apropiindu-se de el. mai-mai să atingă coama calului, smulgându-i mantaua şi luând-o la fugă hohotind. Nisipul drumului era aidoma unui râu ce curgea înapoi spre izvor. Strania privelişte îl zăpăci de tot; închise ochii şi adormi pe cal.

Curând simţi că cineva îl oprise. Dârdâia de frig. Zări ţărani, făclii, o cocioabă, o încăpere mai mare în care fu dus, un pat larg. Grandehamp trase perdelele grele din jurul patului şi Cinq-Mars. scuturat de friguri, se cufundă într-un somn d-moarte.

Vise mai repezi decât grăunţele de praf învii-tejite de vânt se zbăteau îndărătul frunţii lui; nu le putea stăvili şi se perpelea în culcuş. Urbain Grandier schingiuit, mama sa în lacrimi, dascălul său înarmat, Bassompierre în lanţuri, toţi se perindau prin faţa lui, făcându-i semne de rămas bun. Îşi duse mâna la cap în timpul somnului →).

fixă astfel visul care părea să se închege sub ochii lui, ca un tablou din fire de nisip mişcător.

O piaţă publică în care mişuna o populaţie străină, o populaţie nordică, chiuind sălbatic de bucurie: oşteni din gardă cu chipuri crâncene; francezi.

— Vino cu mine, îi spunea cu voce blândă Marie de Gorxague, luându-l de mână. Vezi, am o coroană; iată tronul tău, vino cu mine.

Şi dânsa îl trăgea şi poporul striga întruna. Şi se făcea că merge, că merge mult şi bine.

— De ce eşti atât de tristă dacă eşti regină, întreba el tremurând. Da%r ea era palidă şi zâmbea fără să spună o vorbă. Şi se urca, se înălţa pe nişte trepte, spre tron şi se aşeza:

— Urcă, îi spunea ea, trăgându-l cu putere de mână.

Dar sub pasul lui se prăbuşeau grinzi grele şi el nu putea urca.

— Închină-te dragostei, spunea ea.

Şi mina ei puternică îl ridica până sus. Poporul ovaţiona.

El se pleca să sărute această mână îndatoritoare, această mână iubită… când, ce să vezi, era mână călăului.

— O, ceruri, oftă adânc Cinq-Mars şi deschise ochii. Un opaiţ

chior lumina odaia dărăpănată a hanului, îşi plecă din nou pleoapele, crezând că se mai află în împărăţia visului, căci pe patul lui şedea o femele, o călugăriţă, nespus de tânără şi de

10 ÎL I

frumoasă. Dar ea îl strângea cu putere de mână. Deschise iarăşi ochii săi arşi de friguri şi-şi aţinti privirea asupra femeii.

— O. Jeanne de Belfiel. dumneata erai? Ploaia ţi-a udat vălul şi părul dumitale negru: ce cauţi aici. nefericită femeie?

— Taci, să nu-l trezeşti pe Urbain al meu; e în odaia alăturată, uncie doarme cu mine. Da, capul mi-e ud şi picioarele, priveşte-mi picioarele atât de albe altă dată! Uite cum le-a mânjit noroiul. Dar am făcut un legământ, nu le voi spăla decât după ce voi ajunge la Rege, după ce-mi va dărui iertare lui Urbain. Mă duc la oaste ca să-l aflu; am să-i vorbesc aşa cum m-a învăţat Grandier să vorbesc şi-l va ierta. Dar, ascultă-mă, îi voi cere să te ierte şi pe tine, căci am citit pe chipul tău că eşti osândit la moarte. Sărman copil! Eşti prea tânăr ca să mori, părul tău buclat e frumos şi totuşi eşti osândit, ai pe frunte un semn care nu înşală niciodată. Omul pe care l-ai lovit te va ucide. Te-ai slujit prea mult de cruce, asta e nenorocirea ta; ai lovit cu crucea, porţi la gât o cruce cu o şuviţă de păr… Nu-ţi ascunde faţa în perne! Am spus oare ceva ce te întristează? Doar nu cumva iubeşti, tinere? Vai, fii pe pace, n-o să spun toate astea prietenei tale. Sunt smintită, dar sunt bună, foarte bună, iar până acum trei zile eram încă şi tare frumoasă. Şi ea e frumoasă? O, cum va mai plânge într-o zi! Ferice de ea dacă va putea plânge.

122

Aşezată pe pat şi depărtând printre degete boabele unui lung şirag de mătănii, Jeanne de Belfiel se porni dintr-odată să bolborosească prohodul cu glas monoton, cu o repeziciune de necrezut.

Deodată uşa se deschise. Jeanne ridică ochii, apoi se făcu nevăzută printr-o crăpătură a zidului.

— Cine dracul o fi fost, se auzi o voce groasă, un spiriduş, sau un înger care rostea prohodul pentru domnia-voastră, domnule? iată-vă între cearşafuri ca într-un linţoliu.

Grandehamp era atât de uluit, încât scăpă din mâini paharul cu

limonada pe care-l aducea. Văzând că stăpânul său nu-i răspunde, se sperie şi mai abitir şi ridică păturile. Cinq-Mars era încins la fată şi parcă dormea. Dar bătrânul său slujitor socoti că i se urcase sângele în cap, mai-mai să-l înăbuşe; punând mâna pe o cană cu apă rece, i-o azvârli toată în obraz. Acest leac ostăşesc rareori dă greş, aşa că Cinq-Mars îşi reveni în simţiri, sărind în sus.

— Vai, tu erai. Grandehamp, ce visuri îngrozitoare am avut!

— Drace, dimpotrivă, stăpâne, visele dumneavoastră sunt foarte drăgălaşe, am văzut coadaul timului; ştiţi să alegeţi foarte bine.

— Ce tot îndrugi acolo, bătrân smintit?

— Nu sunt smintit, domnule, am ochi buni şi am văzut ce era de văzut. Dar ce-i drept e drept, dacă domnul mareşal ar fi fost atât de bolnav cum sunteţi dumneavoastră…

19* 123

— Nu mai bate câmpii, dragul meu; dă-mi ceva de băut. căci mă sting de sete. O, cerule, ce noapte!

Parca văd şi acum toate femeile acelea.

— Toate femeile, domnule? Dar câte au fost pe-aici?

— Îţi vorbesc despre ce-am visat, netotule! Cât timp ai să mai stai acolo pironit, în loc să-mi dai ceva de băut?

— Gata, stăpâne, mă duc să cer o altă limonada.

Şi îndreptându-se spre uşă, strigă din capul scărilor:

— Hei, Germain, Étienne. Louis!

Hangiul răspunse de jos:

— Îndată, domnule, îndată. Mi-au dat o mână de ajutor să alerg după nebujia.

— Ce nebună? întrebă Cinq-Mars, dându-se jos din pat.

Hangiul intră şi scoţându-şi’s>cutia de bumbac, rosti cu mult respect:

— Nimic, domnule marchiz, ia, o nebună care a sosit pe jos, astă-noapte, aici şi pe care am culcat-o în odaia alăturată. Dar acum a fugit şi n-a mai putut nimeni să-i dea de urmă.

— Cum, glasul Cinq-Mars, parcă venindu-şi în fire şi trecându-şi mâna peste ochi. N-a fost un vis? Atunci mama mea unde se află, şi mareşalul şi… Vai, ce vis cumplit! Lăsaţi-mă singur.

Se întoarse cu faţa la perete şi-şi trase din nou păturile peste cap.

Hangiul, uimit, ciocăni de trei ori cu degetul în frunte, privindu-l pe Grandehamp, ca şi cum l-ar fi întrebat dacă stăpânul său e în toate minţile.

Acesta îi făcu pe tăcute semn să iasă şi pentru a-l veghea până la ziuă pe Cinq-Mars, prăbuşit într-un somn adânc, se instala într-un jilţ mare, tapisat şi, cu un aer tot atât de grav şi de concentrat ca cel al lui Arhimede, calculând puterea de aprindere a oglinzilor sale, începu <să stoarcă o lămâie într-un pahar cu apă.

Capitolul al VH-1 e a CABINETUL

Oamenii au rareori curajul să fie cu desăvârire buni sau cu desăvârşire răi.

MACHIAVELLI

Să-l lăsăm pe tânărul nostru cufundat în somnul binefăcător, în curând va porni din nou, pribeag, călărind fără grabă, pe un drum larg şi frumos. Şi cum tot avem răgazul să ne plimbăm privirea pe hartă, să facem un scurt popas în oraşul Nar-bonne.

Mediterana e prin apropiere şi scaldă cu valurile ei albastre ţărmurile nisipoase. Dacă pătrunde în această cetate, asemănătoare Atenei, călătorul trebuie s-o ia, pentru a da de cel ce doineşte aici, pe o stradă întunecoasă, plină de hârtoşpe. să urce treptele vechii arhiepiscopii şi să intre în prima sală, care e şi cea mai mare.

E o încăpere foarte lungă, luminată de un şir de ferestre în formă de ogivă, având numai în partea de sus vitralii albastre, galbene, roşii care lasă să răzbată o lumină tainică. O enormă masă rotundă se întinde aproape de la un perete la altul în l-ai

partea dinspre cămin, în jurul acestei mese aşternută cu un covor pestriţ pe care se află teancuri de hârtii şi dosare, stau gârboviţi asupra penelor lor opt secretari care transcriu scrisorile ce li se înmânează de la o mesuţă mai mică. Alţi slujbaşi, în picioare, rânduiesc diferite documente în rafturile unei biblioteci, în spaţiile libere dintre cărţile legate în negru, păşind cu băgare de seamă pe covorul întins pe jos.

Cu toate că e atâta lume în cameră, s-ar fi auzit şi musca zburând. Se desluşeşte numai scârţâitul penelor care aleargă zorite pe

hârtie şi o voce piţigăiată care dictează, întrerupându-se din când în când ca să tuşească. Vocea se înalţă dintr-un imens jilţ cu braţe mari, aşezat lângă cămin, unde arde focul, în pofida căldurii anotimpului şi ţinutului. E un jilţ din acelea cum se mai văd încă prin unele castele vechi. Fiecare părticică a lui *e* lucrată cu atâta migală, încât pare alcătuit dinadins ca să te îmbie la somn, indiferent ce-ai citi. O semilună de puf îţi propteşte şalele; dacă aţipeşti şi-ţi cade capul, obrajii se reazemă de perniţe învelite în mătase, iar perna mare pe care eşti aşezat trece mult de o parte şi alta a coaielor. Pesemne că prevăzătorii tapiţeri de pe vremea părinţilor noştri aveau grijă ca nu cumva să se deştepte din dulcea piroteală cel ce ar fi scăpat din mână cartea aţipind.

Dar să lăsăm digresiunile şi să vorbim mai bine despre cel ce stătea înfundat în jilţ, dar care nu dormea. Fruntea înaltă şi câteva şuviţe de păr

Ioane alb, ochii mari şi blânzi, o faţă palidă şi subţiată, împodobită cu o bărbuţă albă; ţuguiată, îi dădeau acel aer de fineţe ce se observă la toate portretele din veacul lui Ludovic al XIII-lea. O gură aproape fără buze, indiciu pe care Lavater1, trebuie s-o recunoaştem, îl considera ca pe un incontestabil semn de răutate. Să spunem o gură cu buzele strânse, umbrită de o mustaţă sură şi având dedesubt o mică ţăcălie, un smoc de păr ornamental, la modă pe atunci şi care aducea oarecum, prin forma lui, cu o virgulă. Acest bătrân cu tichie roşie pe cap, învăluit într-o amplă haină de casă şi cu ciorapi de mătase purpurie în picioare, nu era altul decât Armand Duplessis, Cardinal de Richelieu. În preajma lui stăteau la măsuţa de care am pomenit patru tineri între cincisprezece şi douăzeci de ani: erau pajii, copiii lui de casă sau slujitorii, după cum li se spunea pe atunci, ceea ce însemna oameni ai casei, prieteni apropiaţi. Obiceiul ca fiii mai mici ai gentilomilor din familiile cele mai nobile să primească leafa de la marii seniori, cărora le erau devotaţi trup şi suflet, mergând până la a provoca ta, duel pe primul venit, la cea mai mică dorinţă a ocrotitorului lor, era o rămăşiţă de patronaj feudal care se păstrase în obiceiurile din Franţa. Pajii despre care am vorbit redactau scrisorile a căror temă le fusese expusă de Cardinal. După ce

1 *Jean Ga & pard Lavaler (1741 – 1801)*, filosof şi poet elveţian,

întemeietorul artei de a cunoaşte caracterul oamenilor după n/ionomie.

128

stăpânul îşi arunca ochii pe ele, ei le treceau secretarilor, care le transcriau pe curat. Bătrânul duce, la rândul său, scria pe genunchi note secrete pe diverse hârtiuţe, pe care le strecura în aproape toate plicurile, înainte de a le închide cu propria sa mână.

Scria de o bucată de vreme, când zări deodată, într-o oglindă din faţa lui, pe cel mai tânăr dintre paji mâzgălind pe furiş câteva rânduri pe o foaie de hârtie mult mai mică decât hârtia ministerială; scria în mare zor câteva cuvinte, apoi strecura repede hârtiuţa dedesubtul foii mari pe care trebuia să o completeze spre marea sa plictiseală. Fiind aşezat în spatele Cardinalului, căruia îi venea greu să se întoarcă, nădăjduia că acesta nu va observa mica manevră pe care părea că o exercită cu o îndemânare care intrase în obicei. Dintr-o dafă, Richelieu i se adresă pe un ton sec: – Poftim încoace, domnule Olivier.

Aceste cuvinte fură ca o lovitură de trăsnet pentru bietul copil, care nu părea să fi împlinit şai-prezece ani. Sări în picioare şi se apropie de ministru cu braţele bălăbănindu-se şi cu ochii aţintiţi în pământ.

Ceilalţi copii de casă şi secretarii nu mai menira, aşa cum amuţesc soldaţii când unul dintre oi cade răpus de un glonte, într-atâta erau de deprinşi cu asemenea apostrofuri. De rândul acesta totuşi furtuna se vestea mai violentă ca alteori.

— Ce scrii acolo?

129

— Monseniore... ceea ce îmi dictează Eminenţa-voastră...

— Ce anume?

— Monseniore... scrisoarea către don Juan de
Braganza.

— Nu te preface, scriai altceva.

— Monseniore, rosti atunci pajul cu lacrimi în ochi, scriam o scrisorică unei verişoare.

— Arată-mi-o.

Un tremur îl zgâlţâi pe copil din cap până în picioare. Se rezemă de cămin, îngânând:

— Cu neputinţă.

— Domnule viconte Olivier d'Entraigues, rost) ministrul fără cea mai mică şovăială în glas, de *azi* înainte nu te mai afli în serviciul meu.

Pajul ieşi; ştia că nu avea dreptul să răspundă. Strecură bileţelul în buzunar şi deschizând uşa cu două canaturi atât cât să se poată furişa, o zbughi ca o păsărică ce scapă din colivie. Ministrul continuă să scrie note pe genunchi Secretarii se aşternură din nou pe treabă, în tăcerea cea mai desăvârşită şi cu cel mai mare zel Deodată uşa se deschise şi între canaturi se ivi un capucin care, închinându-se, cu braţele încrucișate pe piept, părea că aşteaptă să fie miluit, sau să primească porunca de a se retrage. Avea o faţă de catran, adânc ciupită de vărsat, ochii destul de blânzi dar puţin saşii, adumbriţi de sprâncene care se îmbinau în mijlocul frunţii, o gură cu un surâs viclean, rău şi sinistru, o barbă ca o mătură.

j („ş C) vană pe de margini. Purta straiele ordinului franciscanilor cu toată rigoarea lor. Picioarele goale, în sandale, păreau cu totul nevrednice să păşească pe un covor.

Ciudata apariţie stârni o mare vânzoleală în cabinet. Fără să încheie fraza, rândul sau măcar cuvântul început, toţi secretarii se ridicară de-a valma şi ieşiră pe uşa în deschizătura căreia călugărul mai stătea ca o stană. Unii îl salutară în tăcere, alţii întoarseră capul, tinerii paji se ţineau cu mina de nas. dar pe furiş, întrucât se părea că le era frică de dânsul. După ce ieşi toată lumea, capucinul intră în cameră şi se închină adânc. căci uşa mai era deschisă. Dar de cum se închise, înainta fără sfială şi veni să se aşeze taman alături de Cardinal, care-l recunoscuse după forfota pe care o iscase. Cardinalul îl salută fără să scoată o vorbă, cu o bruscă înclinare a capului şi-l privi ţintă, de parcă ar fi aşteptat vreo veste de la el, neputându-se totuşi împiedica să nu-şi încrunte sprânccnele, ca la vederea unui păianjen sau a altei vietăţi scârboase.

Cardinalul nu-şi putuse înfrâna acest ge.it de iritare, simţindu-se nevoit, din pricina sosirii iscoadei sale, să se întoarcă la treburile sale încâlcite şi anevoioase. Se odihnise câteva zile într-o regiune, cu aer curat care îi făcea bine. Clima blinda îi alinase oarecum durerile. Boala i se preschimbase într-o febră lentă, dar accesele erau destul de rare

pentru ca între timp să uite de ea. Lăsând deci un
131

răgaz minţii sale în veşnică fierbere, aştepta fără nerăbdare, poate pentru prima oară în viaţa lui, întoarcerea solilor pe care-i trimisese în cele patru zări, ca razele unui soare care singur dă viaţă Franţei şi o însufleţeşte. Nu se aştepta ca iscoada să vină atât de curând și vederea unuia dintre oamenii pe care-i *oţelea prin crimă,* potrivit propriei sale expresii, îi readuse cu şi mai multă limpezime în minte toate grijile obişnuite ale vieţii sale, fără a risipi întru totul norul de melancolie care-i întuneca gândurile.

Începutul discuţiei purta pecetea sumbra a ultimelor sale reverii. Dar neavând încotro, mintea sa ageră se descotorosi la repezeală de gândurile stânjenitoare, reintrând mai vioaie şi mai puternic; decât oricând în vârtejul treburilor obişnuite.

Văzând că trebuia să spargă el tăcerea, confidentul i se adresă destul de repezit:

— La ce vă gândiţi, Eminenţă?

— Vai, Joseph, la ce oare se cuvine să cugetăm cu toţii, câtă vreme trăim, dacă nu la fericirea noastră viitoare, într-o viaţă mai bună ca aceasta?
Dar mă munceşte gândul că de câteva zile încoace îndeletniciri mirene m-au abătut prea mult de la această unică preocupare și mă căiesc că am închinat câteva clipe de răgaz unor lucrări profane ca tragediile mele *Europe și Mirame,* deşi minţile cele mai strălucite ale veacului m-au acoperit de o glorie despre care se va vorbi și în viitor.
132

Pere Jospeh, care avea a-i spune o sumedenie de lucruri, rămase surprins de întorsătura pe care o luase discuţia, dar îşi cunoştea prea bine stăpânul pentru a lăsa să i se vadă nedumerirea. Ştiind bine cum îi va înturna firul gândurilor, se prefăcu, fără să clipească, foarte interesat de convorbire.

— Tragediile domniei-voastre au totuşi o înaltă valoare, spuse el, simulând o mare părere de rău, şi Franţa va suferi dacă aceste opere nemuritoare nu vor fi urmate de altele, asemenea lor.

— Da, scumpe Joseph, şi deşi oameni ca Boisrobert1, Claveret, Colletet –, Corneille şi mai cu seamă vestitul Mairet3 au proclamat că

aceste tra gedii sunt cele mai frumoase din toate câte au fost reprezentate în trecut şi în zilele noastre, mă căiesc că le-am scris, ţi-o jur, am simţământul că am săvârşit un adevărat păcat de moarte. Acum, în orele mele de răgaz nu mă îndeletnicesc decât cu *Metoda controverselor* şi cu cartea despre *Perfecţiunea creştinului.* Mă gândesc că am cincizeci şi şase de ani şi sunt măcinat de o boală care nu iartă pe nimeni.

1 *François de liohrobert* (1592 – 1602), poet francez, unul dintre primii membri ai Academiei France/e.

2 *Guillaume Colletet* (1598 – 1659), poet francez, membrii al Academiei franceze.

— 3 *Jean Mairet* (1004 – 1G86), poet francez, autorul tragediei *Sopfionisbe,* una dintre primele piese conforme regulii celor trei unităţi.

103

— Exact aceste socoteli şi le fac şi vrăjmaşii Eminenţei voastre, rosti părintele, pe care această discuţie începea să-l cam scoată din sărite şi care nu ştia cum să-i pună mai repede punct.

O roşcată acoperi chipul Cardinalului.

— Ştiu. ştiu prea bine, spuse el, cunosc toată ticăloşia lor şi mă aştept la orice. Dar, ce mai e nou?

— Ne înţelesesem, Eminenţă, s-o înlocuim pe domnişoara de Hautef*orti.* Am îndepărtat-o ca şi pe domnişoara La Fayette2, bun, dar în locul ei nu se află nimeni şi Regele...

— Ce-i cu Regele?

— Are nişte idei pe care nu le-a avut până acum.

— Nu mai spune! Şi pe care nu i le-am sugerat eu? Ei, poftim, glăsui ironic ministrul.

— Afară de asta, Eminenţă, de ce să lăsăm şase zile întregi liber postul de favorit? Ar trebui să fim mai cu băgare de seamă, îngăduiţi-mi să vi-o spun.

— Are idei, idei, repetă Richelieu cu un fel d spaimă, şi ce idei anume?

— A pomenit despre rechemarea Reginei-mame şopti capucinul,

despre rechemarea ei de la Colo mă.

Marie de Hautefort (1616 – 1691), doamnă de onoare; Anei de Austria, prietena a lui Ludovic al XIII-lea.

— *Louise de La Fayette* (1615 – 1665), doamnă de onoar a Anei de Austria, favorită a lui Ludovic al XIII-lea… murit într-o mănăstire.

134

— Maria de Medicis! exclamă Cardinalul, plesnind cu amândouă mâinile braţele jilţului. Pe Dumnezeul meu, asta nu! Ea nu se va înapoia pe pământul Franţei de unde am alungat-o pas cu pas! Anglia n-a îndrăznit să-i ofere adăpost celei pe care am mazilit-o eu. Olanda s-a temut să nu se prăbuşească odată cu ea şi tocmai regatul meu s-o primească! Nu. nu, această idee n-a putut să-i încolţească de îi sine. S-o recheme pe vrăjmaşa mea, pe mama lui, ce perfidie! Nu, el niciodată n-ar fi cutezat să se gândească la asta…

După ce-şi lăsă gândul să pribegească o clipă, adăugă, ţintuindu-l pe *pere* Joseph, cu o privire pătrunzătoare şi plină încă de focul mâniei sale:

— Dar… în ce termeni şi-a exprimat dorinţa aceasta? repetă-mi exact cuvintele.

— A spus, fiind destulă lume de faţă şi în prezenţa lui Gaston d'Orléans: „Îmi dau seama că una dintre primele îndatoriri ale unui creştin este să fie un fiu bun şi nu mă voi putea împotrivi multă vreme glasului conştiinţei mele”.

— Creştin! conştiinţă! ăsta nu e felul lui de a vorbi. Părintele Caussin, duhovnicul lui mă trădează ă, strigă Cardinalul. Iezuit făţarnic, ţi-am iertat intriga ta cu La Fayette, dar sfaturile ce i le dai pe ascuns nu le voi trece cu vederea. Am să-l alung pe duhovnicul ăsta, Joseph, e doar un duşman al statului, îmi dau perfect seama. Da, e drept că m-am cam delăsat în ultimele zile. N-am zorit

— Destul sosirea tânărului d'Effiat care va izbuti.

133

fără îndoială, să intre în graţiile suveranului. Se spune despre el că e bine făcut, spiritual. Vai, ce greşeală am săvârşit, aş merita să cad eu însumi în dizgraţie. Să las în preajma Regelui pe vulpoiul ăla iezuit, fără să-i fi dat instrucţiunile mele secrete, fără să-mi fi asigurat un zălog, o chezăşie a fidelităţii sale! Ce neglijenţă! Joseph, ia o pană şi

scrie repede cele ce-ţi voi dicta, spre uzul celuilalt duhovnic, pe care-l vom alege de astă dată mai bine. Mă gândesc la părintele Sirmond…

Pere Joseph se aşeză la masa mare gata de scris, iar Cardinalul îi dictă aceste noi îndatoriri pe care, ceva mai târziu, îndrăzni să le trimită chiai1 Regelui care le primi cu respect şi le învăţă pe de rost ca pe nişte porunci ale bisericii. Ele s-au păstrat până în zilele noastre, ca un monument cutremurător al puterii pe care un om a izbutit s-o smulgă treptat prin uneltiri şi neruşinare.

Suveranul trebuie să aibă un prim-ministru. iar prim-ministrul trebuie *să* posede *trei însuşiri: 1. Să nu aibă altă preocupare în afară* clo *suveranul său. 2, Să fie dibaci şi credincios. 3. Să* fie *faţă bisericească.*

II.

Suveranul trebuie să ţină jură rezerve la primul său unistru.

III.

Nu trebuie niciodată să-l schimbe pe Primul. va *ministru.*

IV. Trebuie să-i destăinuiască lotul.

V

Să-i acorde intrare liberă în apartamentele sule. VI.

Să-i acorde o autoritate suverană asupra popor*ului.*

VU. Mari onoruri şi multe bunuri.

VIII.

Suveraind nu are altă comoară mai de preţ decât pe primul său ministru.

IX.

Suveranul nu trebuie să dea crezare celor ce se spun împotrira primului său ministru, nici sa de complacă în a asculta ceea ce se cleveteşte pe *seama lui.*

Suveranul trebuie să dezvăluie primului său ministru tot ce s-a spus împotriva lui, chiar clacă i s-a cerut să păstreze secretul.

XI.

Suveranul trebuie nu numai să prefere binele statului său, dar şi *pe primul său miniştrii, tuturor rudelor sale.*

Acestea erau poruncile stăpânului bisericesc al Franţei, mai

puţin uluitoare încă decât cumplita naivitate care l-a îndemnat să le lase el însuşi moştenire viitorimii, de parcă şi aceasta ar fi fost datoare să creadă în el.

În timp ce-şi dicta instrucţiunile pe care şi le notase pe o hârtiuţă scrisă de mâna sa, o mâhnire adâncă părea că pune stăpânire pe el, cu fiecare cuvânt ce-l rostea. Când ajunse la sfârşit, se înfundă în jilţ, cu braţele încrucişate. şi cu capul pe piept.

Întrerupându-se din scris, *Pere* Joseph se ridică, să-l întrebe dacă se simţea rău, când deodată auzi aceste lugubre vorbe de pomina din străfundul gâtlejului lui:

— Ce plictiseală cumplită Ce griji fără sfârşit! Dacă m-ar vedea un ambiţios, ar fugi în pustie. Ce e puterea mea? Un biet reflex al puterii regale. Şi câtă trudă, ca să fixez pe steaua mea. această rază care pâlpâie când ici, când colea! De douăzeci de ani mă străduiesc în zadar. Nu-l înţeleg de loc pe omul ăsta. Nu cutează să fugă de mine. Dar alţii mi-l răpesc, îmi alunecă printre

degete… Câte n-aş fi putut face, dacă aş fi avut Drepturile lui ereditare! Dar să socotesc mereu şi într-una cum să fac să mă menţin în echilibru! Cât geniu mai rămâne pentru treburile propriu-zise? Ani în mâna mea Eurooa întreagă şi stau agăţat de un fir de păr care tremură. Degeaba îmi plimb privirea pe hărţile lumii, dacă toate interesele mele sunt închise în acest strâmt cabinet. Guvernez mai anevoie o cămăruţă de şase picioare decât întreg pământul. Iată ce e un prim-ftiinistru! Oştenii din garda mea sunt mai de invidiat.

Trăsăturile sale erau atât de schimonosite, de parcă era gata-gata să păţească ceva. Începu să tuşească tare şi îndelung şi scuipă puţin sânge. Văzând că *Pere* Joseph, speriat, dădea să pună mina pe clopoţelul de aur aflat pe masă, se ridică deodată în picioare cu vioiciunea unui om tânăr, îl opri. spunându-i:

— Nu-i nimic, Joseph, câteodată mă las pradă descurajării. Dar clipele acestea sunt trecătoare şi ies din criză mai întărit. Cât priveşte sănătatea mea, ştiu perfect la ce trebuie să mă aştept, dar nu despre asta e vorbă acum. Ce-aţi făcut la
Paris? îmi pare-bine că Regele a sosit în Bearn aşa cum voiam, o să-l supraveghem mai lesne.
Cum l-aţi hotărât să plece?

— I-am făgăduit o bătălie la Perpignan.

— Aha, nu e chiar atât de iau. Putem să i-o organizăm. Această îndeletnicire sau alta, totuna e. Dar tânăra Regină, ea ce mai zice?

— E încă mâniată pe dumneavoastră. Faptul că i-aţi interceptat corespondenţa, că aţi supus-o la un interogatoriu…

— Oh, vin madrigal şi o închinăciune o vor face văă uite că am despărţit-o de casa ei de Austria şi de tara scumpului ei Buckingham. Dar cu ce's" îndeletniceşte?

— Cu alte intrigi, împreună cu fratele regelui.

Dar cum el ne destăinuieşte tot, iată rapoartele u cu zi.

— Nu merită să-mi pierd vremea citindu-le.

Cu timp ducele de Bouillon se află încă în Italia, nu mă pândeşte nicio primejdie din partea aceasta.

I. a gura sobei, Regina n-are decât să viseze la mici comploturi împreună cu Gaston. El nu trece niciodată dincolo de binevoitoarele intenţii pe care le are uneori şi în afară de ieşirile sale peste graniţă nu face nimic ca lumea. A trecut de vreo trei ori hotarele ţării şi oricând va voi îi voi înlesni şi a patra ieşire. Nu valorează nici cât plumbii cu care i-ai făcut de petrecanie contelui de Soissons. Dar nici bietul conte nu avea mai multă vlagă decât el.

1 *Lotiif> de Bourbon, conte de Soissons* (1604 – 1641), adversar al lui Richelieu. În 1641, împreună cu ducele de Couillon şi cu ducele de Guise, se aliază cu spaniolii, în scopul de a-l răsturna pe Cardinal, dar este ucis în lupta de la Martee.

14 C

Spunând acestea, Cardinalul se lăsă la loc în jilţ, chicotind destul de vesel pentru un om de stat.

— Toată viaţa am să râd de expediţia lor de la Amiens. Mă încolţiseră amândoi acolo, fiecare înconjurat de cinci sute de gentilomi înarmaţi până-n dinţi şi gata *să* mă trimită pe lumea cealaltă, ca pe Concini.1 Dar marele Vitry 2 nu era acolo. M-au lăsat o oră întreagă să sporovăiesc cu ei foarte liniştit despre vânătoare şi despre

Ziua Domnului şi niciunul din ei n-a cutezat să facă un semn vreunuia din ucigaşii aceia. Mai târziu am aflat prin Chavigny că de două luni aşteptau acest moment prielnic. Eu, într-adevăr, n-am observat nimic în afară de faptul că tâlharul acela mărunt, abatele Gondi, îmi tot dădea

târcoale. Mi s-a părut că ascunde ceva în mânecă.
Asta m-a şi determinat să mă urc în căleascā.

— Fiindcă veni vorba, Eminenţă, Regina ţine morţiş să-l facă succesorul prezumtiv al arhi episcopului de Paris.»

— E nebună, o va duce la pierzanie dacă se va ataşa de el. E un muşchetar ratat, un diavol Li

1 *Concino Concini.* aventurier italian care a exercit: „o puternică influenţă asupra Mariei de Medicis. Aviditatea ţi incapacitatea sa determinară mai multe răscoale.
În 1017, Ludovic al XIII-lea dădu ordin să fie arestai, opunând rezistenţă, a fost omorât.

2 Nicolas, marchiz, apoi duce *de Vitry* (1581 – 1644), că pitan al gărzii lui Ludovic al XIII-lea, care după ce l-a ucis pe Concini, a primit titlul de mareşal al Franţei.

sutană. Citeşte cartea lui, *Conjuraţia lui Fiesco* şi ai să-l vezi aşa cum e în realitate. Câtă vreme voi trăi eu, n-are să ajungă la nimic.

— Dar cum se poate că dumneavoastră, care le chibzuiţi pe toate, atât de bine, aduceţi acum la curte un alt ambiţios de vârsta lui?

— Vai, e o mare deosebire! Tânărul Cinq-Mars va fi o marionetă, prietene, pur şi simplu o mă nonetă. Nu se va gândi la altceva decât la guleraşul de horbotă şi la eghileţii săi. Înfăţişarea lui drăgălaşă e o chezăşie şi am aflat că are o fire blândă şi slabă. De aceea l-am preferat fratelui său mai mare; va juca după cum îi vom cânta noi.

— Eu. Eminenţă, rosti părintele cu îndoială în glas, nu am avut niciodată încredere în oamenii cu înfăţişare potolită, pe dinăuntrul lor arde o văpaie cu mult mai periculoasă. Amintjţi-vă de mareşalul d’Effiat, tatăl său.

— Da, îţi repet, e un copil, o să-l cresc eu, pe când Gondi e deja un rebel în toată puterea cuvântului, un îndrăzneţ, pe care nimic nu e în stare să-l oprească. Poţi să-ţi imaginezi că a încercat chiar să mă alunge din preajma doamnei de La Meilleraie? E de neînchipuit, gânefeşte-te: eu, şi

1 *Ciiovanni-Luigi Fiesco,* conte *de Lavagna* (1523 – 1547), nobil genovez, care năzuind să redea familiei sale supremaţia politică pe care o pierduse, a pus la cale o conjuraţie împotriva lui Andrea Doria. A murit într-un accident pe mare. Istoria lui a fost popularizată de Paul

de Gondi (care, la optsprezece ani, a scris o carte intitulată *Conjuraţia lui Fiesco}*, iar mai târziu de Schiller.

un nenorocit de părinţel care nu are alte merite decât un fel de a vorbi destul de vioi şi un aer semeţ; Din fericire, chiar soţul ei şi-a asumat sarcina să-l înlăture.

Pere Joseph, pe care îl plictisea stăpânul său când îi povestea aventurile sale galante tot atât de mult ca atunci când se împăuna cu versurile lui, făcu o strâmbătură pe care o voia subtilă, dar care nu era decât dizgraţioasă şi stângace. Îşi închipuia că expresia gurii sale pungite ca a unei maimuţe era măgulitoare: „Vai, cine îi poate rezista Eminenţei sale!” Dar monseniorul citi pe mutra lui: *„Sunt un bădăran şi nu mă pricep de fel la treburile înaltei societăţi”.* Fără tranziţie, luând de pe masă o depeşă. Cardinalul grăi repezit:

— Ducele de Rohan a murit. Iată o ştire bună, hughenoţii sunt pierduţi. A avut noroc: tocmai obţinusem condamnarea lui de către parlamentul din Toulouse; urma să fie sfârtecat şi acum s-a stins în pace pe câmpul de bătălie de la Rhemfeld. Nu face nimic. Rezultatul e acelaşi. Iată altă mare căpetenie doborâtă. Citi au mai căzut de la Mont-morency încoace! Nu mai văd niciunul care să nu se ploconească în faţa mea. I-am pedepsit aproape pe toţi cei care s-au înşelat la Versailles. Desigur, nimeni.nu are ce să-mi reproşeze, aplic

1 IIK helicu ţaţe aluzie la evenirtientul care în istorie poartă numele de *Joumde des dupes* (Xiua celor păcăliţi), ziua în care a zădărcinit intriga pusă la cale în 1630 de Maria de Medii, is împotriva lui.

Împotriva lor legea talionului şi mă port cu ei, aşa cum au vrut să se poarte şi ei cu mine, la şedinţa de consiliu a Reginei-mame. Bătrânul acela vorbă-lungă, Bassompierre. se va alege cu închisoarea pe viaţă, ca şi mareşalul de Vitry, ucigaşul, căci ambii au votat doar această pedeapsă pentru mine. Cât despre Marillac*, care a opinat pentru pedeapsa cu moartea, i-o rezervla primul pas greşit pe care-l va face şi. te rog Joseph, să-mi aduci aminte, căci trebuie să fim drepţi cu toată lumea. Mai rămâne în picioare ducele de Bouillon, cară se împăunează cu Sedanul, dar am să-l fac eu să-l piardă. Ce minunat

lucru este orbirea lor. Se cred toţi liberi să uneltească, dar nu văd că nu fac deci t să zburde la capătul frâului pe care-l ţin într-o singură mină şi pe care-l slăbesc din când în când, ca să le dau putinţa să răsufle şi să-şi ia vuit. La moartea scumpului lor duce, au urlat oare hughe-noţii în cor?

— Au urlat, dar mai puţin decât la procesul de la Loudun, care s-a încheiat în mod fericit.

— Cum adică, *în mod fericit?* Sper că Grandier e mort!

— Desigur, tocmai voiam să vă istorisesc. Eminenţa voastră poate să fie mulţumită, totul s-a sfârşit în curs de douăzeci şi patru de ore, nimeni nu se mai gândeşte acum la asta. Numai că L-au

1 Lowfs ele *Marillac* (157: 1. – 1632), mareşal ai fi artei. A conspirat împotriva lui RLchelieu care a pus sa de **decapitat.**

bardemont a săvârşit o mică greşeală ţinând şedinţă publică. Asta a stârnit oarecare tărăboi, dar avem semnalmentele scandalagiilor, care sunt puşi sub urmărire.

— Bine. Foarte bine. Urbain era un om prea superior ca să-l fi lăsat acolo, dar înclina spre protestantism. Pun rămăşag că ar fi sfârşit prin a se lepăda de credinţă. Lucrarea lui împotriva ce libatului preoţilor mă face să presupun lucrul acesta şi când există îndoială, bagă de seamă, Joseph, e întotdeauna mai bine să tai pomul înainte de a rodi. Hughenoţii ăştia, vezi tu, constituie o adevărată republică în stat. Dacă ar avea vreodată majoritatea în Franţa, monarhia ar fi pierdută, ei ar instaura cine ştie ce ocârmuire populară care ar putea fi trainică.

— Şi câte necazuri îi pricinuiesc în fiecare zi
Sfântului nostru părinte, Papa, adăugă Joseph.

— Aha, îl întrerupse Cardinalul, văd încotro baţi: vrei să-mi aminteşti încăpăţânarea sa de a nu-ţi acorda pălăria de cardinal. Fii pe pace, am să vorbesc chiar astăzi cu noul ambasador pe care-l trimitem la el. Mareşalul d'Estrées va obţine ducându-se acolo ceea ce se tărăgănează de doi ani, de când te-am propus, încep chiar să cred că pur pura îţi va sta bine, căci pe ea nu se văd petele de sânge.

Izbucniră amândoi în râs, unul, ca stăpân ce copleşeşte cu dispreţul său pe ucigaşul pe care-l plă

teste, celălalt ca un sclav hotărât să îndure toate umilinţele prin care se înalţă.

Râsul stârnit de lugubra glumă a bătrânului ministru încă nu se stinsese, când uşa cabinetului se deschise şi un copil de casă vesti că mai mulţi curieri sosiseră deodată din direcţii diferite. *Pere* Joseph se ridică şi, în picioare, se rezemă cu spatele de perete, ca o mumie egipteană. Pe faţa lui nu se putea citi altceva decât o stupidă contemplare. Intrară pe rând, îmbrăcaţi în cele mai diferite straie, doisprezece curieri. Unul era deghizat în ostaş elveţian, altul în vi-vandier, al treilea în zidar. Erau introduşi în palat pe o scară şi pe un coridor secret şi ieşeau din cabinet pe o uşă opusă celei pe care intrau, făr>”> a se putea întâlni şi a-şi împărtăşi ceva despre depeşele pe care le aduceau. Fiecare dintre ei punea un sul de documente sau un teanc de hârtii împăturite pe masa cea mare, stătea o clipă de vorbă cu Cardinalul în dreptul unei ferestre, apoi pleca. Eichelieu se ridicase brusc la intrarea primului curier şi, grijuliu să le facă pe toate singur, îi primea pe toţi, îi asculta, apoi închidea cu mâna lui uşa după ei. După ce plecă şi ultimul, făcu un semn lui *Pere* Joseph şi, fără o vorbă, se năpustiră amândoi asupra mesei, despăturind, sau mai degrabă smulgând scrisorile şi comunicându-şi pe Scurt conţinutul veştilor.

— Ducele de Weimar continuă să-şi menţină. superioritatea; ducele Charles a fost învins; ge

neralul nostru îşi păstrează cumpătul, la masă a rostit vorbe înţelepte. Sunt mulţumit.

— Monseniore, vicontele de Turene a recucerit fortăreţele din Lorraine; iată. discuţiile sale cu caracter particular…

— Vai, treci, treci peste asta, nu prezintă nicio primejdie. Va fi întotdeauna un om bun şi cins în care nu se bagă în politică. Să i se dea numai o mică armată de care să dispună ca la o partidă de şah, nici măcar nu are importanţă împotriva cui, şi va fi mulţumit; vom fi întotdeauna foarte buni prieteni.

— Iată că în Anglia se menţine încă Parlamentul cel lung *1.* Comunele urmăresc scopul ce şi l-au propus, în Irlanda se săvârşesc masacre… contele
Ştrafford 2 a fost condamnat la moarte.

— La moarte! Ce grozăvie!

— Citesc: Maiestatea-sa Carol I n-a avut cura jul să-semneze sentinţa, dar a desemnat patru co misari…

— Rege slab, te părăsesc. Nu vei mai căpăta un ban de la noi. N-ai decât să te prăbuşeşti dacă eşti nerecunoscător… O, sărmane Wentworth!

1 Ultimul parlament englez convocat de Carol I Stuart în 1640 şi dizolvat de Cromwell în 1653.

3 Thomas Wentworth, conte *de Strajfard* (1593 – 1641). om de stat englez născut la Londra în 1593. A susţinut politica lui Carol I Stuart care, mai târziu, l-a abandonat; a fost condamnai de Parlamentul cel lung şi executat.

147

O lacrimă se ivi în ochii lui Richelieu. Omul acesta, care se juca cu viaţa atâtor oameni, plânse un ministru părăsit de suveranul său. Asemănarea dintre situaţia lui Ştrafford şi a sa îl izbise, aşa că, de fapt, se plângea pe sine. Încetă să mai citească cu voce tare scrisorile pe care Io deschidea, şi confidentul său făcu la fel. Parcurse cu o minuţioasă atenţie toate rapoartele detaliate despre acţiunile cele mai mărunte şi mai tainice ale tuturor oamenilor de vază, rapoarte pe care le cerea diba-<; celor sale iscoade, odată cu veştile pe care le aduceau. Rapoartele erau anexate la epistolele către Rege, care trebuiau fără doar şi poate să treacă 10 ate prin mâna lui, fiind apoi meticulos împăturite la loc, pentru a ajunge la suveran epurate şi urâtând aşa cum voia el. *Pere* Joseph aruncă cu grijă în foc toate notele cu caracter particular, după ce Cardinalul luă cunoştinţă de ele. Totuşi acesta nu era în toane bune, se plimba cu grăbire în lungul şi latul încăpezii, dând senine de îngrijorare, când uşa se deschise şi intră cel de-al treisprezecelea curier. Abia dacă avea paisprezece ani; ţinea sub braţ un plic cu sigiliu negru adresat Regelui, iar Cardinalul nu-i înmână decât un bileţel pe care *pere* Joseph, aruncând o privire furişă, putu zări doar patru cuvinte. Ducele tresări, îl rupse în mii de bucăţi, apoi aplecându-se ia urechea copilului îi vorbi în şoaptă, o bucată de vreme, fără a aştepta răspuns. Tot ce auzi Joseph, pe când Cardinalul îl conducea spre uşa de ieşire, fu: Bagă

148

bine de seamă, nu mai devreme de douăsprezece ceasuri de acum înainte.

În timp ce Cardinalul sopocăia la urechea copilului, Joseph dosi

o sumedenie de pamflete venite din Flandra şi Germania şi pe care ministrul ţinea morţiş să le vadă. deşi erau cât se poate de usturătoare pentru el. În privinţa aceasta afişa o filosofie pe care era departe de a o avea. Pentru a-i amăgi pe cei din jurul lui, admitea uneori cu făţărnicie că duşmanii săi au oarecare dreptate şi se prefăcea că râde de glumele lor. Totuşi cei care-i cunoşteau mai bine firea deosebeau o furie turbată sub această aparentă nepăsare şi ştiau că nu avea linişte până nu obţinea de la tribunale ca lucrarea duşmănoasă să fie arsă în Place de la Greve, ca *injurioasă faţă de Rege, în persoana primului său ministru., ilustrisimul Cardinal,* aşa cum se vede din sentinţele tribunalului vremii. Unica lui părere de rău era că în locul lucrării nu se aflã însuşi autorul, satisfacţie pe care şi-o acorda ori de cele ori avea posibilitatea, aşa cum se întâmplase şi în cazul lui Urbain Grandier.

Era o răzbunare pornită din nemărginita lui trufie, lucru pe care nu-l recunoştea nici măcar în sinea lui. Se străduia vreme îndelungată, uneori chiar şi un an întreg, până să se convingă că nu era vorba de interesul lui, ci de al statului. Abil în a împleti treburile sale particulare cu cele ale Franţei, se încredinţa singur ea ea sângera de pe iţii

urma rănilor lui. *Pere* Joseph, ferindu-se să-i stârnească mânia într-un asemenea moment, puse la o parte şi apoi şterpeli o carte intitulată *Misterele politice ale Cardinalului de la Rochelle* şi o alta atribuită unui călugăr din München, *Chestiuni glumeţe potrivite pentru zilele noastre şi sângeroasa nelegiuire a zeului Marie.* Preacinstitul avocat Aubery, care ne-a lăsat una dintre cele mai fidele istorii ale *eminenlisimului* Cardinal, spumega de furie numai la vederea titlului primei lucrări. El spunea că „marele *ministru avea* deplin temei să se *mândrească de faptul ca duşmanii săi – însufleţiţi, împotriva voinţei lor, de acelaşi entuziasm care a făcut-o să profeţească pe măgăriţa lui Balaam, pe Caif şi pe alţii încă şi mai nevrednici de a fi înzestraţi cu darul* projeţiei *– îl* numeau *pe bună dreptate* Cardinali, i de Za *Rochelle, de vreme ce cucerise acest oraş la trei ani după ce apăruseră scrierile lor, după cum Scipio fusese numit Africanul deoarece subjugaşi această PROVINCIE. Pere* Joseph, care, vrând-ne-vrind, împărtăşea aceleaşi idei, era cât pe-aci săp. exprime indignarea în cuvinte asemănătoare. Cu multă amărăciune îşi aminti cum se făcuse de râla asediul Rochellei care, deşi nu era o provincie ra Africa, avusese nesăbuinţa să se împotrivească *eminenlisimului* Cardinal, cu toate că Pere Joseph.

Kocotindu-se mare meşter în arta asediilor, avusese de gând să strecoare trupele în cetate printr-o

canal de scurgere a zoilor. Se stăpâni totuşi şi de-abia apucă să strecoare batjocoritorul pamflet în buzunarul sutanei sale cafenii, când ministrul se şi întoarse la masă. după ce-i făcuse tânărului curier semn să plece.

— Vesteşte plecarea, Joseph, plecarea, grăi el. Deschide larg uşile să intre toată această curte care se îngrămădeşte în jurul meu şi apoi să mergem la Rege care mă aşteaptă la Perpignan. De rândul acesta îl am la mină, şi pentru totdeauna.

Capucinul se făcu nevăzut şi curând copiii de casă. deschizând cele două canaturi aurite ale uşii, anunţară rând pe rând pe cei mai de seamă nobili ai vremii, care obţinuseră de la Rege îngăduinţa de a-l părăsi, pentru a veni să se închine în faţa ministrului său. Unii chiar, pretextând că sunt bolnavi, sau că au treburi de serviciu, o şterseseră pe furiş, pentru a nu ajunge ultimii în anticamera sfetnicului. Morocănosul suveran se pomeni aproape singur, aşa cum alţi regi sunt de obicei numai pe patul morţii. Dar se părea că în ochii curţii tronul era culcuşul lui funebru, domnia sa o necurmată agonie, iar ministrul, un succesor

I

de temut. Lângă uşă stăteau doi paji, din familiile cele mai bune ale Franţei. Uşierii vesteau fiecare oaspete care, în salonul precedent, dădea ochii cu *Pere* Joseph. Cardinalul care, stând mai departe în jilţul său adânc, nici nu clipea în faţa curtenilor

de rând i dădea din cap în faţa celor mai aleşi şi numai în faţa prinţilor se sălta puţin, ajutându-se cu ambele braţe. Fiecare curtean îi făcea o plecăciune adâncă şi rămânea în picioare în faţa lui, lângă cămin, aşteptând să-i adreseze cuvântul. Apoi, potrivit semnului pe care i-l făcea Cardinalul, ori continua să dea ocol salonului, pentru a ieşi pe aceeaşi uşă pe care intrase – mai zăbovind o clipă să-l salute pe *Pere* Joseph, care îl maimuţărea pe stăpânul său, ceea ce-i atrăsese porecla de Eminenţa cenuşie – şi părăsea apoi palatul, ori trecea în spatele fotoliului ministrului, dacă acesta îl poftea, ceea ce era semnul

celei mai mari bunăvoinţe.

Cardinalul lăsă la început să se perinde prin faţa lui câteva persoane neînsemnate şi multe alte figuri neinteresante, întrerupse alaiul abia la mareşalul d'Estrées, care venise să-şi ia rămas bun, înainte de a pleca ca ambasador la Roma. Toţi cei de după el se opriră locului. Mişcarea. aceasta dădu de veste celor din anticameră că începuse o discuţie mai lungă. *Pere* Joseph se ivi în deschizătura uşii şi schimbă cu Cai dinalul o privire care voia să însemne, din partea lui – „Amintiţi-vă de făgăduiala pe care mi-aţi făcut-o"; iar din partea ministrului: „Fii pe pace 1. Vicleanul capucin îi arătă în acelaşi timp stăpânului său că ţinea în gheare o victimă, pe care o prelucra ca să devină o unealtă supusă. Era un tânăr gentilom ce purta o mănţăluţă verde din cale-afară de scurtă şi o

vestă de aceeaşi culoare, un pantalon roşu foarte strâns pe picior, cu jartiere de aur, strălucitoare în partea de jos, veşmântul copiilor de casă ai lui Gaslon d'Orléans. *Pere* Joseph îi şuşotea ceva la ureche, dar nu vorbe care s-ar fi cuvenit să le audă Cardinalul. Capucinul nu râvnea decât să ajungă egalul lui Richelieu şi-şi pregătea alte legături, în cazul când primul ministru l-ar fi părăsit.

— Spune-i stăpânului tău să nu se încreadă în aparenţe, şi mai spune-i că nu are alt slujitor mai credincios decât mine. Cardinalul începe să dea semne de oboseală şi conştiinţa mă îndeamnă să-i dezvălui celui care ar putea într-o zi moşteni puterea regală cât timp viitorul rege va fi minor, greşelile pe care le săvârşeşte ministrul. Pentru a da marelui tău prinţ o chezăşie a bunei mele credinţe, spune-i că Puy-Laurens, care e omul lui, se află în primejdie să fie arestat. Să-l ascundă bine, altfel Cardinalul îl va întemniţa şi pe el la Bastilia.

În timp ce slujitorul îşi trăda astfel stăpânul, nici acesta nu se lăsa mai prejos şi, la rândul lui, îl vindea pe slujitor. Amorul său propriu şi o rămăşiţă de respect pentru treburile bisericii îl făceau *să* sufere la gândul că josnica iscoadă va purta pălăria de cardinal, care pentru el era ca o coroană, şi va sta pe aceeaşi înaltă treaptă cu el, cu singura deosebire că nu va avea funcţia vre

meinică de ministru. Vorbindu-i deci cu glas scăzut mareşalului

d'Estrées, îi spuse:

— Nu trebuie neapărat să mai insistăm pe lângă Urban al VIII-lea în favoarea capucinului pe care îl vedeţi colo, Maiestatea-sa a făcut destul con simţind să-l propună cardinal, îmi dau seama însă de aversiunea pe care o resimte Sfinţia sa de *a* înveşmânta în purpura romană pe acest cerşetor.

Apoi, trecând de la această idee la probleme de ordin general:

— Nu-mi dau seama deloc ce l-a putut îndemna pe Simţul Părinte să se răcească faţă de noi.
Oare ce am făcut care să nu fi fost spre gloria sfintei noastre maici, Biserica Catolică? Am oficiat eu însumi prima slujbă la Rochelle şi, vedeţi cu ochii dumneavoastră, domnule mareşal, clericii se află pretutindeni, chiar în rândurile armatelor dumneavoastră. Cardinalul de La Vallette s-a acoperit de glorie în fruntea armatei, în Palatinat.

— Şi s-a retras foarte spectaculos, răspunse mareşalul, apăsând puţin pe cuvântul *retras.*

Ministrul continuă, neluând în seamă acest cuvinţel de invidie colegială şi ridicând glasul:

— Domnul a arătat că voia lui a fost să înarmeze întru victorie braţul leviţilor săi, căci ducele de Weimar nu a contribuit mai mult la cucerirea Lorrainei decât cucernicul cardinal şi niciodată o flotă nu a fost mai bine comandată decât cea de la Rochelle, de către arhiepiscopul de Bordeaux.

Se ştia că pe atunci ministrul era destul de pornit împotriva acestui prelat extrem de înfumurat şi a cărui neobrăzare se manifesta atât de des, încât avusese la Bordeaux două incidente destul de neplăcute. Cu patru ani în urmă, ducele d'Eper-non, pe vremea aceea guvernator al Acvitaniei, urmat de toţi gentilomii şi trupele sale, întâlnindu-l la o procesiune înconjurat de tot clerul său, îl beştelise şi-i trăsese două lovituri zdravene de baston. Arhiepiscopul îl excomunicase. Dând uitării această întâmplare, mai de curând se sfădise cu mareşalul de Vilry de la care se alesese cu *„douăzeci de lovituri de baston sau de ciomag, cum vă va fi voia”* scria Cardinalul-duce către cardinalul de La Vallette, *„părerea mea este că vrea să umple Franţa de excomunicaţi”.* Într-adevăr, arhiepiscopul

excomunică de rândul acesta bastonul mareşalului, amintiri. du. -şi că pe vremuri papa îl silise pe ducele d'Épernon să-i ceară iertare. Dar Vitry care tocmise ucigaşi ca să-l asasineze pe mareşalul d'Ancre era prea bine văzut la curte ca să fie silit să facă un asemenea lucru, aşa că arhiepiscopul încasă ciomăgeala şi pe deasupra fu şi mustrat de ministru.

Domnul d'Estrées se gândi deci, cu multă subţirime, că ar putea fi un dram de ironie în felul în care Cardinalul proslăvea talentele de războinic şi marinar ale arhiepiscopului şi îi răspunse cu un desăvârşit sânge rece:

]5 r)

— Lulr-adevăr, Monseniore, nimeni n-ar putea spune că a fost bătut pe mare.

Eminenţa-sa nu-şi putu stăpâni zâmbetul. Dar văzând că acest surâs făcuse să înflorească, prin influenţă, altele în sală, iscând şoapte şi presupuneri, redeveni dintr-odată grav şi, luându-l de braţ cu familiaritate pe mareşal, îi spuse:

— Sunteţi iute la răspuns, domnule ambasador. Avându-vă de partea mea, nu m-aş teme de cardinalul Albornoz *l*, de toţi Borgia din lume şi nici de toate strădaniile Spaniei lor pe lângă Sfântul Părinte.

Apoi, ridicând vocea şi privind de jur-împrejurul lui de parcă s-ar fi adresat tuturor celor din salon, tăcuţi şi captivaţi de cele ce auzeau, continuă: – Nădăjduiesc că nu vom mai fi prigoniţi ca pe vremuri pentru că am încheiat o alianţă dreaptă cu unul dintre cei mai de seamă oameni ai timpului nostru. Dar Gustav-Adolf e mort, iar Regele catolic *nu* va mai avea pretext să ceară excomunicarea Regelui preacreştin. Nu sunteţi de părerea mea, scumpul meu senior? îl întrebă el pe cardinalul de La Vallette care se apropia şi care, din fericire, nu auzise nimic din ce se vorbise pe seama lui. Domnule d'Estrées, rămâneţi lângă jilţul nostru, mai avem să vă spunem multe şi nu sunteţi de prisos în niciuna din convorbirile

1 *C? iues Ah ctrez Carillo Alborno.* (1310 – 1367). eph; op de Toledo ţi cardinal; a încercat să realize/e în numele papalităţii unitatea Italiei şi a recucerit treptat, între 1353 şi loOO, statul pontifical.

noastre, căci nu avem nici*o* taină faţă de domnia-voastră. Politica noastră este sinceră şi dusă pe de-a-ntregul la lumina zilei. Ea

reprezintă interesul Maiestăţii-sale şi al statului, asta-i tot.

Mareşalul se înclină adânc, trecu îndărătul jilţului ministrului, cedând locul cardinalului de La Vallette care nu mai prididi cu plecăciunile, cu linguşirile şi cu jurămintele de credinţă şi de totală supunere faţă de Cardinal, ca pentru a face să fie iertată rezerva părintelui său, ducele d'Eper-non. Dar nu reuşi să-i smulgă lui Richelieu decât câteva cuvinte, în treacăt, în cadrul unei convorbiri lipsite de atenţie şi de interes, în timpul căreia se uita într-una la uşă, să vadă cine îi va urma. Avu chiar mâhnirea să se trezească brusc întrerupt de ministru, care, în momentul cel mai mai măgulitor al discursurilor sale mieroase, strigă:

— Ah, iată-te, în sfârşit dragul meu Fabert! Cu ce nerăbdare t/c-am aşteptat, ca să-ţi vorbesc despre asediu!

Generalul salută cam repezit şi cu destulă stângăcie pe Cardinalul-generalisim, prezentându-i pe ofiţerii veniţi împreună cu el din tabără. Apoi vorbi un timp despre operaţiunile din cadrul asediului. Cardinalul părea că-i face oarecum curte, pregătindu-l astfel ca mai târziu să primească ordinele sale pe câmpul de luptă. Adresă cuvântul şi ofiţerilor care îl urmau, numindu-i pe numele lor şi punându-le întrebări în legătură cu tabăra.

137

Cu toţii se traseră la o parte, pentru a face loc – ducelui d'Angoulême. După ce luptase împotriva lui Henric al IV-lea, acest Valois se ploconea acum în faţa lui Richelieu. Solicita un post de comandă, deoarece la asediul Rochellei fusese al treilea în ierarhie. Pe urmele sale păşea tânărul Mazarin, veşnic suplu şi insinuant, încrezător de pe acum în steaua sa.

Ducele d'Halluin îşi făcu apariţia după ei. Cardinalul tăie scurt şirul complimentelor cu care acesta îl covârşea, spunându-i cu voce tare:

— Domnule duce, vă anunţ cu plăcere că Regele a creat pentru dumneavoastră un post de mareşal al Franţei; veţi semna Schomberg, nu-i aşa? Localitatea Leucate, eliberată de dumneavoastră, este de aceeaşi părere. Vă rog să mă iertaţi, iată-l pe domnul de Montauron care are desigur ceva important să-mi spună.

— Vai, Doamne, nu, monseniore, nu voiam să vă spun decât că acel sărman tânăr, pe care aţi binevoit să-l consideraţi în slujba

dumneavoastră, literalmente moare de foame.

— Ah, cum de-mi vorbeşti acum despre asemenea lucruri! Micul dumitale Corneille nu vrea să facă nimic ca lumea. N-am văzut până acum decât *Cidul* şi *Horaţii.* Să muncească, să muncească, se ştie doar că e în serviciul meu şi lucrul e neplăcut chiar pentru mine. Dar din moment ce e sub ocrotirea dumitale, îi voi aloca o pensie de cinci sute de scuzi din caseta mea.

158

Vistiernicul, care avea în grija lui economiile ţării se retrase, încântat de dărnicia ministrului. Se întoarse apoi acasă unde primi cu multă bunătate ca scriitorul să-i închine tragedia *Cinna,* unde marele Corneille compară sufletul lui cu cel al lui August şi-i mulţumeşte că a miluit *câteva Muze.*

Iritat de această intervenţie nelalocul ei, Cardinalul se ridică, declarând că s-a făcut târziu şi că e timpul s-o pornească spre a se prezenta Regelui.

Tocmai în clipa când cei mai de seamă nobili se apropiau ca să-l sprijine, un om în robă de magistrat făcu un pas către el, salutându-l cu un zâmbet înfumurat şi plin de sine, care uimi pe toţi cei din înalta societate. Părea să spună*: „Avem treburi tainice, o să vedeţi ce bine o să fie de mine, mă simt ca la mine acasă în cabinetul lui”.* Felul lui de a fi grosolan şi stângaci trădau totuşi un individ de pe treapta cea mai de jos a societăţii: era Laubardemont.

Richelieu se încruntă văzându-l în faţa lui şi-l străpunse cu privirea pe Joseph. Apoi, uitându-se la cei din jur. Întrebă cu un râs amar:

— Există oare vreun criminal printre noi? întorcându-i spatele, Cardinalul îl lăsă acolo, mai roşu decât roba sa. Precedat de mulţimea celor care aveau să-l însoţească în caleşti sau călare, coborî scara mare a arhiepiscopiei.

Tot norodul Narbonnei şi notabilităţile ei se uitau cu gura căscată la acest alai regesc.

159

Cardinalul se instala singur într-o litieră pătrată, largă şi spaţioasă, în care avea să călătorească până la Perpignan, întrucât beteşugurile sale nu-i îngăduiau nici să meargă în trăsură, nici să facă

tot acest drum călare. Acest soi de cameră călătoare cuprindea un pat, o masă şi un scăunel pentru un paj a cărui menire era să scrie, sau să-i citească. Alcătuirea, cu polog de damasc purpuriu. era purtata de optsprezece oameni care se schimbau la fiecare poştă; purtătorii erau aleşi din rândul gărzilor sale şi îndeplineau această sarcină cic cinste numai în capul gol, fie ploaie sau arşiţă. Ducele d'Angoulême. mareşalii Schomberg şi d'Estrées, Fabert şi alţi demnitari mergeau călare în dreptul uşilor litierei. Cardinalul de La Val-lette şi Mazarin se distingeau prin zelul lor, tot astfel Chavigny şi mareşalul de Vitry cave căuta să scape de Bastilia, de care, zice-se, era ameninţat.

Urmau două carete pentru secretarii Cardinalului, medicii şi duhovnicul lui, opt trăsuri cu patru cai pentru gentilomii săi şi douăzeci şi patru de catâri pentru bagaje. Două sute de muşchetari pedeştri îl escortau de foarte aproape. Compania lui de oşteni de gardă şi de cavalerie uşoară, alcătuită în întregime din gentilomi, mergea parte în faţă, parte în spatele alaiului, pe cai falnici.

Însoţit de această escortă, primul ministru ajunse în câteva zile la Perpignan. Din cauza dimensiunii litierei, însoţitorii fuseseră nevoiţi în câteva rânduri să pună să se lărgească drumurile şi să de

l

boare zidurile mai multor *oraşe* şi sate pe unde nu încăpea. Astfel glăsuiesc autorii unor manuscrise din acea vreme pătrunşi de o sinceră admiraţie pentru acest lux, *„datorită căruia semăna cu un cuceritor care pătrunde printr-o breşă”.* Degeaba am căutat cu mult sârg vreun manuscris, emanând de la proprietarii sau locatarii caselor dărâmate în drumul lui, în care să fi fost manifestată aceeaşi admiraţie, trebuie să recunosc că nu mi-a fost dai să întâlnese niciunul.

C *a p \to l u l al VIII-1 e a* întrevederea

Miilea mea un, la se îniioară! faţa mi – îi i sale.

Fastuosul alai al Cardinalului poposise la intrarea în tabără. Toate unităţile sub arme erau aliniate în cea mai perfectă ordine, în salve de tun şi în sunetele fanfarei fiecărui regiment, tine! pe rând, litiera străbătu lungul şir de cavaleri. – i şi infanterişti rânduiţi de la primul cort şi până la cel al ministrului, ridicat la o oarecare distanţă

de cel al Regelui şi pe care-l recunoşteai de la o poştă după purpura cu care era drapat. Ca-dinalul adresă câte un cuvânt sau făcu câte un semn prietenesc fiecărui comandant de unita; Ajuns în sfârşit în cortul său. se despărţi – suită, se închise înăuntru şi aşteptă ceasul când trebuia să se înfăţişeze Regelui. Toţi membrii es**cortei** sale o şi porniseră într-acolo înaintea lui. fiecare de unul singur. Fără a intra în cortul Regelui, aşteptau cu toţii, de-a lungul unor galerii lungi acoperite cu dril vărgat şi dispuse ca nişte

162

cărări care. toate, duceau la suveran. Curtenii se întâlneau, se plimbau grupuri-grupuri, se salutau, făcându-şi cu mâna un gest curtenitor prin care se invitau reciproc să treacă înainte, sau se priveau de sus, potrivit intereselor lor ori ale seniorilor de care ţineau. Alţii şuşoteau îndelung, dând semne de mirare, de încântare sau de supărare, care vădeau că se petrecuse ceva ieşit din obişnuit. O ciudată discuţie între mulţi alţii se iscă într-un ungher al galeriei principale.

— Pot să ştiu. domnule abate, de ce mă priviţi atât de insistent?

— Desigur, domnule de Launay, pentru că sunt curios să văd pe unde o să scoateţi cămaşa. Toată lumea îl părăseşte pe ministrul dumneavoastră de când cu călătoria în Touraine. Dumneavoastră habar n-aveţi de ce se întâmplă, dar duceţi-vă de vorbiţi puţin cu oamenii ducelui d'Orléans. sau cu cei ai Reginei. Aţi venit cu zece minute mai târziu decât cardinalul de La Vallette. aşa că n-aţi văzut cum a dat mâna cu Rochepot şi cu toţi gentilomii răposatului conte de Soissons pe care-l voi plânge toată viaţa.

— Prea bine, domnule de Gondi, înţeleg ce vreţi să-mi spuneţi. Ceea ce am onoarea să aud din partea dumneavoastră este o provocare la duel.

— Întocmai, domnule conte, răspunse tânărul abate, înclinându-se cu toată gravitatea momentului, căutam prilejul să vă provoc în numele dom

1 C3

nului d'Attichi, prietenul meu, cu care aţi avut un incident la Paris.

— Domnule abate, sunt la ordinele dumneavoastră. Mă duc să-mi aduc secundanţii, duceţi-vă de-i căutaţi pe ai dumneavoastră.

— Ne vom bate călare, cu sabia şi cu pistolul, nu-i aşa? adăugă Gondi, pe tonul pe care ar fi aranjat o excursie la ţară, scuturându-şi cu degetul un fir de praf de pe sutană.

— Cum va fi voia dumneavoastră, răspunse domnul de Launay.

Se despărţiră pentru scurt timp, salutându-se cu mare politeţe şi cu închinăciuni adânci.

O sumedenie de tineri gentilomi sclivisiţi treceau pe lângă ei în sus şi în jos prin galerie. Se amestecară în mulţime, ca să-şi caute prietenii. Curtea desfăşura în acea dimineaţă toată eleganţa costumelor epocii; mănţăluţe de toate culorile din catifea sau satin, brodate cu fir de aur sau de argint, cruci ale ordinului Saint-Michel şi alo ordinului Saint-Esprit, gulere de dantelă, pene fără număr la pălărie, eghileţi de aur, lanţuri de care atârnau săbii lungi, totul sclipea, strălucea. Dar nimic nu scânteia atât de tare ca focul din privirile acestui tineret războinic, ca vorbele sale de duh, ca râsetele sale spirituale şi sonore. Prin mulţimea veselă treceau agale persoane grave şi mari seniori, urmaţi de numeroşii lor gentilomi.

1 *Ordinul Saint-Esprit,* ordin cavaleresc instituit de Henric ui IH-leu al Franţei în 1578.

1 G4

Măruntul abate de Gondi, care avea vederea foarte slabă, începu să dea târcoale nobililor, încruntând din sprâncene, închizând ochii pe jumătate, ca să vadă mai bine şi răsucindu-şi mustaţa, căci preoţii purtau mustaţă pe vremea aceea. Se băga în sufletul fiecăruia, doar – doar şi-o recunoaşte prietenii. Se opri în sfârşit lângă un tânăr tare înalt, îmbrăcat în negru din cap până în picioare şi care avea până şi sabia de oţel foarte întunecat la culoare. Acesta stătea de vorbă cu un căpitan al gărzii, când abatele de Gondi îl trase la o parte.

— Domnule de Thou. Îi spuse, a, şi avea nevoie de dumneata peste un ceas, ca secundant la un duel călare, cu sabia şi pistolul; dacă ai vrea să-mi faci această cinste…

— Domnule, ştii prea bine că sunt cu totul de partea dumitale, în orice împrejurare. Unde e locul de întâlnire?

— În faţa bastionului spaniol, dacă n-ai nimic împotrivă.

— Binevoieşte a mă ierta, dar acum am să mă întorc la convorbirea pe care am întrerupt-o şi care mu interesa foarte mult. Voi fi punctual la întâlnire.

De Thou îl părăsi, revenind la căpitanul cu cart discuta. Vorbise cu o voce foarte blândă, cu cel mai netulburat sânge rece şi chiar pe un ton oarecum distrat.

Micuţul abate îi strânse mâna plin de mulţumii i şi porni să caute mai departe.

Nu-i fu chiar atât de uşor să încheie târgul l\ tinerii nobili cărora li se adresă. Ei îl cunoşteau mai bine ca de Thou şi, văzându-l de departe, căutau să-l evite, ba chiar îi râdeau în nas, neacceptând să-i facă serviciul pe care li-l cerea.

— Hei. abate, iar cauţi ceva, pun rămăşag că ai nevoie de un secundant, grăi ducele de Beaufort.

— Iar eu, adăugă domnul de la Rochefoucauld.
pariez că iar ai ceva de împărţit cu un om al Car dinal ului-duce.

— Aveţi dreptate amândoi, domnilor, dar de când vă bateţi joc dumneavoastră de chestiunile de onoare?

— Doamne fereşte, răspunse domnul de Beau fort, luptătorii cu spada, ca noi. au un cult pentru figurile de scrimă, dar să-ţi spun drept, la cu tel r sutanei nu mă pricep de loc.

— Hei, domnule, doar ştii bine că nu mă împiedic în ele şi pot s-o dovedesc oricui are poftă.
De altfel, nici nu doresc altceva decât să mă desco torosesc de acest veşmânt.

— De aceea te baţi atât de des în duel? întreba
La Rochefoucauld. Dar, dragul meu abate, nu uita că dedesubtul sutanei te afli şi dumneata.

Gondi îi întoarse spatele privind spre o pendulă. nemaivoind să-şi piardă vremea cu glume de prost-gust. Dar nu avu mai mult noroc nici cu alţii. Solicitase doi tineri gentilomi din suita tinerei

Regine, pe care îi socotea nemulţumiţi de Cardinal şi, prin urmare, încântaţi de a se putea răfui cu oamenii lui, dar unul dintre ei îi spuse pe un ton foarte grav:

— Domnule Gondi. ştii ce s-a întâmplat? Regele a spus cu voce tare: „Fie că autoritarului nostru Cardinal o să-i fie pe plac sau nu, văduva lui Henric cel Mare nu va mai rămâne mult timp mazilită”. *Autoritar,* domnule abate, simţi nuanţa? Ie n-a rostit încă niciodată o

vorbă atât de tare la adresa lui. *Autoritar!* Asta înseamnă dizgraţie totală, într-adevăr, nimeni nu va mai îndrăzni să-i adreseze cuvântul, va părăsi curtea chiar astăzi, fără îndoială.

— Am auzit domnule, dar am o chestiune…

— Pentru dumneata e un noroc, căci se pusese de-a curmezişul carierei dumitale.

— O chestiune de onoare…

— În vreme ce Mazarin te apreciază…

— Vreţi să mă ascultaţi odată, ori ba?…

— Vai, dar cât de mult ţine Mazarin la dumneata! Nici nu-i mai ies din minte aventurile dumitale. splendidul dumitale duel cu domnul de
Coutenan, şi drăgălaşa vânzătoare de ace. I-a vorbit chiar şi Regelui. Ei, acum, rămâi cu bine, dragă abate, suntem foarte grăbiţi, adio, adio… Şi, apucându-l din nou de braţ pe prietenul său, tânărul zeflemitor, fără a mai asculta un cuvânt, o porni repede prin galerie şi se pierdu în mulţime.

167

Sărmanul abate era foarte amărât că nu-şi putu-găsi decât un singur secundant. Privea cu tristeţe cum se scurgea ceasul şi cum se perinda mulţimea, când zări deodată un tânăr gentilom necunoscut, cu un aer melancolic, ce stătea rezemat cu cotul de o masă. Purta veşminte de doliu. care nu arătau că tânărul ar fi aparţinut vreunei case mari sau vreunui corp constituit. S-ar fi zis că aştepta fără nerăbdare clipa când avea să intre la Rege. Se uita nepăsător la cei din jur şi părea că nu cunoaşte pe nimeni, ba nici măcar că-i vede.

Aruncându-i o privire, Gondi se îndreptă spre el fără să şovăie.

— Pe legea mea. domnule, îi spuse, nu vă tnosc. Dar o partidă de scrimă nu poate displac niciodată unui tânăr cumsecade. Dacă accepta să fiţi secundantul meu, într-un sfert de oră vor.
fi pe pajişte. Mă numesc Paul de Gondi, şi l-a:
provocat la duel pe domnul de Launay, un om al
Cardinalului, o persoană de altfel foarte civilizată.

Necunoscutul, fără să pară uimit de solicitare –, dar fără să se clintească%, întrebă:

— Şi cine sunt secundanţii săi?

— Asta, habar n-am. Dar ce vă pasa cine îl va secunda? Nici

prietenii nu se pot supăra clacă îi înţepi niţel cu vârful sabiei.

Străinul zâmbi cu nepăsare, îşi trecu o cu.: mâna prin părul lui lung, castaniu şi îi spuse 1: 1

sfârşit, alene, uitându-se la un ceas gros şi rotund agăţat la cingătoare:

— La drept vorbind, domnule, cum n-am altceva mai bun de făcut şi cum n-am prieteni aici, vă urmez. Mi-e totuna cum îmi petrec timpul.

Şi luând de pe masă pălăria lui mare cu pene negre, o porni agale după marţialul abate care mergea cu paşi grăbiţi înaintea lui şi se întorcea într-una să-l zorească, precum un copil care zburdă înaintea tatălui său, sau un mânz care se întoarce de douăzeci de ori din drum, până să ajungă la capătul aleii.

În acest timp, doi paji îmbrăcaţi în livreaua regală traseră draperiile grele care despărţeau galeria de cortul Regelui. Se lăsă o tăcere deplină. Curtenii începură să intre rând pe rând, încet şi solemn în locuinţa vremelnică a suveranului. Acesta primi cu bunăvoinţă întreaga curte, întâmpinând numaidecât persoanele ce pătrundeau în cort.

În faţa unei mesuţe având împrejurul ei jilţuri aurite, Regele Ludovic al XIII-lea stătea în picioare, înconjurat de marii demnitari. Purta un costum foarte elegant: un soi de veston de culoare gălbuie cu mânecile despicate şi împodobite cu eghileţi şi panglici albastre îi venea până la cingătoare. Un pantalon larg şi bufant, aşa cum poartă turcii în zilele noastre, din stofă galbenă vărgată cu roşu şi împodobiţi în partea de jos cu panglici albastre nu-i ajungea decât până la genunchi. Ciz

mele sale răsfrânte, nu mai înalte de trei degete deasupra gleznei, căptuşite cu valuri de horbotă, erau atât de largi, încât păreau că-l poartă, precum pe o floare un ghiveci. O măntăluţă de catifea albastră, pe care era brodată crucea ordinului Saint-Esprit, îi acoperea braţul stâng, proptit în straja spadei.

Avea capul descoperit şi nobila sa figură palidă se profila de minune sub razele soarelui care pătrundea printr-o deschizătură în

partea de sus a cortului. Bărbuţa ascuţită, cum cerea moda timpului, accentua fineţea obrazului său, sporindu-i totodată expresia melancolică. După fruntea înaltă, după profilul său antic şi nasul acvilin recunoşteai un prinţ aparţinând marelui neam al Bourbonilor. Avea toate trăsăturile strămoşilor săi, în afară de cutezanţa privirii. Ochii săi păreau înroşiţi de lacrimi şi înneguraţi de un somn permanent, iar nesiguranţa privirii îi dădeau un aer puţin rătăcit.

Se prefăcu că cheamă în preajma sa şi că-i ascultă cu atenţie pe cei mai mari duşmani ai Cardinalului, pe care-l aştepta de altfel din clipă în clipă, legănându-se de pe un picior pe celălalt, obicei ereditar în familia lui. Vorbea destul de repede, dar se întrerupea din când în când pentru a face un gest graţios cu capul, sau un semn cu mâna celor care, salutându-l adânc, treceau pe dinaintea lui.

De două ore se tot perindau curtenii prin faţa Regelui, iar Cardinalul încă nu-şi făcuse apariţia.

Întreaga curte era adunată şi înghesuită îndărătul suveranului şi în galeriile acoperite care se prelungeau în spatele cortului regal. Intervalul de timp dintre două nume anunţate începea să se lungească.

— Oare nu-l vom vedea astăzi pe vărul nostru. Cardinalul? întrebă Regele întorcându-se spre Montresor, un gentilom al fratelui său, şi încurajându-l parcă să răspundă.

— Sire, se pare că e tare suferind, replică acesta.

— Dar nu văd cine altul ar putea să-l lecuiască în afară de Maiestatea-voastră, grăi ducele de Beaufort.

— Noi nu lecuim decât scrofulele[1], răspunse Regele, iar suferinţele Cardinalului sunt întotdeauna atât de ascunse, încât mărturisim că nu ne pricepem de loc la ele.

Suveranul se exersa astfel pe de departe să-şi înfrunte ministrul, sorbind forţe dintr-o glumă, pentru a se putea descotorosi de un jug de neîndurat, dar atât de greu de scuturat. Mai-mai să creadă că izbutise şi, întărit de voioşia din jur, aproape se felicita în sinea lui că se pricepuse să pună mâna pe frânele ţării, bucurându-se în acea clipă de întreaga putere pe care i se năzărise că o

1 Legenda istorică acreditase credinţa că regii Franţei şi ai

Angliei ar avea puterea de a vindeca srrofuloza. În Franţa, după ceremonialul ungerii, suveranul atingea cu mâna lui pe bolnavi, rostind: „Regele te atinge, Dumnezeu să te lecuiască”. Ludovic al XIV-lea a fost ultimul rege care a respectat acest obicei.

171

posedă. Dar fără să vrea. neliniştea care i se zbătea în adâncul sufletului îl vestea că, o dată acel ceas trecut, întreaga povară a statului va cădea din nou numai pe umerii săi. Vorbea ca să se ameţească, să uite acest gând sâcâitor. Alungându-şi simţământul intim că nu e în stare să domnească, nu mai lăsă închipuirea lui să pribegească în jurul rezultatului acţiunilor sale, silindu-se astfel să uite de drumurile anevoioase care duc într-acolo. Fraze repezi cădeau de pe buzele lui.

— Vom cuceri curând Perpignanul, îi spuM
de departe lui Fabert.

— Ei bine, eminenţă, Lorena e a noastră, adăugă el, adresându-i-se lui La Vallette. Apoi.
luându-l de braţ pe Mazarin:

— Nu e chiar atât de greu pe cât se crede să conduci o ţară, nu-i aşa?

Italianul, care nu era chiar atât de încredinţai de dizgraţia Cardinalului ca majoritatea curtenilor, răspunse fără a se compromite:

— Ah, Sire, recentele succese al-Maiestăţii voastre înăuntrul ţării şi în afara ei dovedesc în destul cât de priceput sunteţi în a alege instrument tele voastre, în a le conduce, precum şi…

Dar ducele de Beaufort, întrerupându-l cu acea siguranţă de sine, cu acea voce tunătoare şi cu acel aer care au făcut ca mai târziu să i se dea pp bună dreptate porecla de *Ţanţoşul,* strigă cât îl ţinea gura:

Pe legea mea, Sire, singura condiţie este să vrei. O naţiune trebuie mânată ca un cal, cu pintenii şi cu frâul. Or, cum noi suntem cu toţii buni călăreţi, n-aveţi decât să alegeţi dintre noi.

Ieşirea neaşteptată a înfumuratului nu-şi mai putu produce efectul, căci cei doi aprozi strigară într-un glas:

— Eminenţa-sa!

Regele roşi, fără să vrea, ca prins asupra faptului. Dar îşi redobândi repede cumpătul şi luă un aer trufaş şi hotărât, care nu scăpă ministrului său.

Acesta, înveşmântat în marea ţinută de cardinal, susţinut de doi copii de casă, urmat de căpitanul gărzii sale şi de peste cinci sute de gentilomi ataşaţi casei sale se îndreptă încet spre Rege, oprindu-se la fiecare pas, de parcă ar fi fost încercat de suferinţe care îl ţintuiau locului, în fapt însă pentru a observa figurile celor din jur. O singură privire îi f u de ajuns.

Suita sa rămase la intrarea cortului regal şi dintre toţi cei ce se aflau înăuntru, niciunul nu se încumetă să-l salute, sau măcar să se uite la el. Până şi La Vallette se prefăcu cufundat într-o discuţie cu Montresor. Regele, care voia să-l primească într-un mod dezagreabil, abia moţăi din cap şi continuă cu glas scăzut o discuţie particulară cu ducele de Beaufort.

Cardinalul fu deci nevoit, după primul salut, să se oprească şi să treacă alături de mulţimea celorlalţi curteni, ca şi cum ar fi vrut să se amestece

printre ei. Dar scopul lui era să-i încerce de mai aproape. Se traseră cu toţii înapoi, la la veciei ea unui ciumat. Singur Fabert se îndreptă spre el şi, cu felul lui de a fi deschis şi fără mofturi, folosind expresii obişnuite în meseria sa, îi spuse:

— Hei, Eminenţă! Deschideţi o breşă în mijlocul lor ca o ghiulea de tun. Vă cer iertare în numele lor.

— Iar dumneata stai hotărât în faţa mea, ca în faţa duşmanului, răspunse Cardinalul-duce. N-o să-ţi pară rău mai târziu, dragul meu Fabert.

Mazarin se furişă şi el lângă Cardinal, dar cu băgare de seamă. Arborând pe chipul său mobil expresia unei adânci mâhniri, făcu în faţa lui cinci sau şase adânci reverenţe, întorcând însă spatele grupului ce-l înconjura pe Rege, astfel că, din partea aceea, puteau fi luate drept nişte saluturi reci şi grăbite adresate cuiva de care vrei să te descotoroseşti, iar din partea ducelui, drept dovezi de respect, pătrunse de o durere discretă şi mută.

Ministrul, care-şi păstrase calmul, zâmbi cu dispreţ. Cu privirea fixă, cu aerul de măreţie care i se întipărea întotdeauna pe faţă în clipele de primejdie, se rezemă din nou de pajii săi şi, fără a mai aştepta un cuvânt sau o privire din partea suveranului, se hotărî dintr-odată şi se îndrept! de-a dreptul spre el, străbătând cortul în

toată

a

lungimea lui. Nimeni nu-l pierduse din ochi, deşi toţi se prefăceau că nici nu se sinchisesc de el şi toată lumea amuţi, chiar cei ce vorbeau Regelui.

174

Toţi curtenii înălţară capul pentru a vedea şi a auzi mai bine.

Ludovic al XIII-lea, mirat, se întoarse şi, cum nu avea de loc prezenţă de spirit, rămase neclintit în aşteptare, aruncându-i o privire de gheaţă. Era singura sa forţă, forţă de inerţie foarte mare la un suveran.

Ajungând aproape de Rege, Cardinalul nu se plecă, ci continuând să stea drept, cu ochii lăsaţi în jos şi cu mâinile pe umerii celor doi copii pe jumătate încovoiaţi, glăsui:

— Sire, vin să o rog pe Maiestatea-voastră să-mi dea în sfârşit îngăduinţa de a mă retrage, lucru la care râvnesc de atâta timp. Sănătatea mea e şi bredă, simt că nu mai am mult de trăit, pentru mine veşnicia se apropie şi înainte de a da seama în faţa Domnitorului veşnic, vreau să dau soco teală în faţa Regelui vremelnic. Acum optsprezece ani, Sire, mi-aţi încredinţat un regat slab şi îmbucătăţit; vi-l dau înapoi unit şi puternic. Duş manii domniei-voastre sunt doborâţi şi umiliţi.

Opera mea s-a împlinit. Cer Maiestăţii-voastre îngăduinţa de a mă retrage la câteaux, unde sunt abate general, ca să-mi sfârşesc zilele în rugăciune şi meditaţie.

Jignit de unele exprimări trufaşe cuprinse în discurs, Regele nu dădu niciun semn de slăbiciune, aşa cum se aştepta Cardinalul şi cum se întâmplase de fiecare dată când îl mai ameninţase că se retrage de la cârma ţării. Dimpotrivă, simţindu-se

17 î

observat de întreaga curte, îl privi ea un Rege şi-i spuse cu răceală:

— Atunci vă mulţumim pentru serviciile voastre, domnule Cardinal şi vă dorim odihna pe care o cereţi.

Richelieu fu năpădit de un val de mânie, dar niciun muşchi nu se clinti pe chipul său. „Iată, îşi spuse în sinea lui, nepăsarea cu care l-ai

lăsat să moară pe Montmorency; dar, nicio grijă, de mine n-ai să scapi aşa, cu una, cu două”.

Apoi, înclinându-se, începu să vorbească din nou. – Singura răsplată pe care o cer pentru serviciile mele este ca Maiestatea-voastră să binevoiască a primi din partea mea, în dar, Palais-Cardinal, pe care l-am ridicat la Paris pe cheltuiala mea.

Regele, uimit, dădu din cap, în semn că acceptă. Un murmur de mirare înfiora o clipă curtea care asculta cu luare-aminte.

— De asemenea, mă arunc la picioarele Maiestăţii-voastre, pentru a binevoi să-mi îngăduie să re voc o măsură aspră pe care am cerut-o eu (mărturisesc de faţă cu toată lumea) şi pe care o consideram de cea mai mare trebuinţă pentru liniştea statului. Da. pe când mai făceam parte din lumea aceasta, am dat prea mult uitării cele mai vechi sentimente ale mele de respect şi ataşament, de

1 *Palais-Cardinal* – palat situat în apropiere de Luvru, amenajat de Richelieu şi dăruit regelui Ludovic **al** XIII-lea în 1638. După ce Ana de Austria şi Ludovic al XIV-lea s-au mutat în el, în 1643, a luat numele de *Palais-Royal,* nume pe care-l poartă şi astăzi.

dragul binelui public. Acum, când singurătatea mă face să văd mai limpede, îmi dau seama că am greşit şi mă căiesc.

Atenţia deveni şi mai încordată, iar îngrijorarea Regelui, vădită.

— Da, Sire, există o fiinţă la care am ţinut dintotdeauna, cu toate că a greşit faţă de Maiestatea-voastră şi cu toate că treburile regatului m-au silit să mă îndepărtez de ea, o fiinţă căreia eu i-am fost foarte îndatorat şi care vă e dragă, deşi a uneltit cu armele împotriva Maiestăţii-voastre, în sfârşit o fiinţă pe care vă implor s-o rechemaţi din surghiun, vorbesc de regina Maria de Medicis, mama Maiestăţii-voastre.

Fără să vrea, Regele lăsă să-i scape un ţipăt, atât de puţin se aştepta să audă acest nume. O nelinişte, repede înfrânată, se ivi pe toate chipurile. Cei de faţă aşteptau în tăcere cuvântul Regelui. Ludovic al XIII-lea îl privi îndelung pe bătrânul său sfetnic şi această privire hotărî soarta Franţei. El îşi aduse aminte în acea clipă de neobositele servicii aduse de Richelieu, de nemărginitul său devotament, de uluitoarea sa competenţă şi se miră că a vrut să se despartă de el. Se simţi profund înduioşat de această cerere care-i stirpea mânia din

străfundul inimii şi făcea să cadă din mâinile sale singura armă pe care o avea împotriva vechiului său slujitor. Dragostea filială aduse iertarea pe buzele sale şi lacrimi ţâşniră din ochii săi. Fericit să acorde ceea ce dorea cel mai mult pe lume, el

177

Întinse ducelui mâna, cu toată nobleţea şi bunătatea unui Bourbon. Cardinalul se plecă şi o sărută cu respect. Inima sa, care ar fi trebuit să plesnească de remuşcare, se umplu de bucuria unui trufaş triumf.

Suveranul, mişcat, îi lăsă mâna în mâna lui şi, întorcându-se cu graţie către curtea sa, rosti cu o voce foarte emoţionată:

— Ne înşelăm adesea, domnilor, şi mai ales atunci când e vorba să cunoaştem un om politic atât de mare ca acesta; nădăjduiesc că nu ne va părăsi niciodată, de vreme ce are un suflet tot atât de bun pe cât e de ageră mintea sa.

De îndată, cardinalul de La Vallette apucă poalele mantiei regale şi începu s-o sărute cu o pasiune de îndrăgostit, iar tânărul Mazarin făcu aproape la fel cu mantia ducelui de Richelieu, arborând cu admirabila putere de mlădiere italienească un chip strălucitor de bucurie şi înduioşare. Două şuvoaie de linguşitori se revărsară, unul asupra Regelui, altul asupra ministrului. Primul grup, nu mai puţin dibaci decât al doilea, deşi mai puţin direct, nu adresa suveranului decât mulţumiri pe care putea să le audă ministrul şi ardea la picioarele suveranului tămâia destinată sfetnicului. Cât despre Richelieu, tot salutând în dreapta, zâmbind în stânga, făcu doi paşi înainte şi se aşeză de-a dreapta Regelui, socotind că acesta era locul ce i se cuvenea. Dacă ar fi intrat acolo un străin, s-ar fi gândit că mai curând stătea Regele la stânga lui.

178

Mareşalul d'Estrées şi toţi ambasadorii, ducele d'Angoulême, ducele d'Halluin (Schomberg), mareşalul de Châtillon şi toţi ofiţerii superiori şi marii demnitari se îmbulzeau în jurul lui, fiecare aşteptând cu nerăbdare ca ceilalţi să termine cu tămâierile pentru a-i veni şi lui rândul, temându-se ca nu cumva să-i sufle cineva madrigalul curtenitor pe care tocmai îl improvizase, sau formula de măgulire pe care o născocise. Fabert se retrăsese într-un ungher al cortului, fără să

pară că dă mare atenţie acestei scene. Stătea de vorbă cu Montresor şi cu gentilomii lui Gaston d'Orléans, toţi adversari făţişi ai Cardinalului, deoarece nu găsise pe altcineva în afara mulţimii de care fugea. Această purtare din partea altcuiva mai puţin cunoscut ar fi fost considerată cu totul nelalocul ei, dar despre Fabert se ştia că, deşi trăia la curte, nu avea niciodată habar de intrigile ei. Se spunea despre el că se întoarce de la o bătălie câştigată, precum calul regelui de la vânătoare: întotdeauna lăsa câinii să se gudure în preajma stăpânului şi să-şi împartă ciolanele, fără a încerca măcar să amintească cuiva de meritele sale în dobândirea victoriei.

Se părea aşadar că furtuna se potolise complet şi după toată tevatura din cursul dimineţii, se lăsă o linişte binefăcătoare, în cort se auzea numai un murmur plin de respect, întrerupt de râsete amabile, precum şi încredinţări de devotament. Din când în când se înălţa vocea Cardinalului:

179

— Sărmana Regină, o vom revedea deci! N-aş fi cutezat niciodată să nădăjduiesc această fericire înainte de moarte!

Regele, de bună-credinţă. îl asculta şi nu căuta să-şi ascundă mulţumirea:

— Nu încape îndoială, spunea el, că cerul i-a inspirat această idee, bunul Cardinal împotriva căruia mă asmuţeau ceilalţi nu se gândea decât la întregirea familiei mele. De la naşterea Delfinu lui încoace, n-am încercat mulţumire mai mare decât cea de astăzi. E vădit că regatul se află sub ocrotirea Sfintei Fecioare.

În acea clipă un căpitan al gărzii şopti ceva la urechea suveranului.

— Un curier din Colonia? întrebă Regele.

S-aştepte în cabinetul meu. Apoi, nemaiputându-şi stăpâni curiozitatea, adăugă: iată-mă, sosesc, şi intră singur într-un mic cort pătrat, alăturea de cel mare. Curtenii zăriră un sol tânăr care ţinea în mână un plic negru şi draperiile se lăsară în urma Regelui.

Cardinalul, rămas singur stăpân peste curte, deveni ţinta tuturor linguşirilor. Dar lumea observă că nu le mai asculta cu atâta atenţie, întrebă de mai multe ori cât era ceasul şi vădi o tulburare neprefăcută, îngrijorat, se întorcea cu o căutătură aspră spre cabinetul Regelui. Draperia cortului mic se ridică deodată şi suveranul se ivi singur în

pragul lui. Era alb ca varul şi tremura tot. În mână ţinea o scrisoare mare, cu cinci peceţi negre.

180

— Domnilor, rosti el cu voce tare, dar întretăiată, Regina-mamă şi-a dat sufletul la Colonia şi s-ar putea să nu fi fost eu primul care să fi aflat această veste, adăugă el, aruncând o privire cruntă Cardinalului care rămăsese impasibil, dar numai Dumnezeu le ştie pe toate, într-un ceas să fiţi pe cai, pornim la atac. Domnilor mareşali, urmaţi-mă. Întoarse brusc spatele şi reintră în cabinet, împreună cu ei.

Curtea se retrase pe urmele ministrului care, fără a da vreun semn de tristeţe sau de necaz, ieşi tot atât de grav precum intrase, dar, de rândul acesta, biruitor.

Capit*olul al IX-1 e a* ASEDIUL

Il papa, alzato le mani e fattomi un patente crocione sopra la mia figura, mi disse, chemi benediva e chemi perdonava tutti gli omicidii che io avevo mai fatti, e tutti quelli chemai io farei în servizio della Chiesa apostolica’.

BENVENUTO CELLINI

Există clipe în viaţă când doreşti cu înflăcărare o mare zguduire, ca să uiţi de durerile mărunte, perioade în care sufletul, asemenea leului din fabulă, sâcâit de veşnicele înţepături ale insectei, visează la un duşman mai puternic şi tânjeşte din răsputeri după primejdie. Cinq-Mars se afla într-o asemenea stare de spirit, care izvorăşte întotdeauna dintr-o sensibilitate bolnăvicioasă şi o permanentă frământare sufletească. Obosit să tot sucească şi să răsucească în mintea sa îmbinări de evenimente pe care le dorea şi altele de care îi era teamă, ostenit să tot aplice la probabilităţile sale toată puterea de socotit de care era în stare şi să cheme într-ajutor tot ceea ce învăţase din viaţa oamenilor de seamă şi se putea asemui cu situaţia în care

1 Papa, ridicând mâna şi făcând un semn al crucii mare asupra mea, mi-a spus că mă binecuvântează şi că-mi iartă toate omorurile pe care le-am săvârşit şi pe care le voi mai săvârşi în numele Bisericii catolice (it.).

182

se afla, copleşit de păreri de rău, vise, prevestiri, himere,

aprehensiuni şi de toată această lume imaginară în care trăise în timpul călătoriei sale singuratice, răsuflă uşurat când se trezi aruncat într-o lume reală, aproape tot atât de zgomotoasă, iar sentimentele a doua primejdii adevărate făcu să-i curgă mai repede sângele prin vine, îl întineri cu totul.

Din noaptea când se petrecuse scena de la hanul de lângă Loudun, nu putuse să-şi mai recapete destulă stăpânire de sine pentru a se îndeletnici şi cu altceva în afară de scumpele şi chinuitoarele lui gânduri. Se topea de-a-n picioarele când ajunse din fericire la tabăra din Perpignan şi tot din fericire avu prilejul să primească propunerea abatelui de Gondi. Căci cititorul l-a recunoscut desigur pe Cinq-Mars sub chipul acelui tânăr necunoscut în doliu, atât de indiferent şi de melancolic, pe care dualistul în sutană îl luase ca martor.

Îşi instalase cortul ca voluntar pe acea alee a taberei care era rezervată tinerilor nobili ce urmau să fie prezentaţi Regelui şi să servească drept aghiotant! generalilor. Se îndreptă aşadar imediat spre cortul său şi în doi timpi şi trei mişcări era înarmat, călare, cu platoşa pe el, după obiceiul care mai dăinuia pe atunci. Porni de unul singur către bastionul spaniol, locul de întâlnire. Ajunse primul şi fu nevoit să admită că mica pajişte pituiată după fortificaţiile ridicate în jurul oraşului asediat fusese foarte bine aleasă de măruntul abate

pentru a servi planurilor sale ucigaşe. Căci pe nimeni nu l-ar fi dus capul să presupună că nişte ofiţeri ar fi alergat să se bată în duel, chiar sub zidurile oraşului pe care-l atacau, în plus, bastionul în sine, despărţindu-i de tabăra francezilor, îi ascundea ca un imens paravan. Era bine să-ţi iei toate măsurile de precauţiune, căci. pe atunci, plăcerea de a-ţi risca viaţa putea să te coste capul. Aşteptându-şi prietenii şi adversarii, Cinq-Mars avu destul răgaz să examineze latura de sud a Perpignanului în faţa căreia se afla. Auzise vorbindu-se că nu vor fi atacate aceste fortificaţii şi cerca în zadar să priceapă ce se punea la cale. S-ar fi putut trasa linii de atac şi amplasa redute împotriva punctului accesibil între latura de sud a oraşului, munţii Albérès şi trecătoavea Perthus; dar nu se afla acolo niciun soldat. Toate forţele păreau îngrămădite înspre nordul Perpignanului, latura cea mai anevoioasă, unde se afla un fort de cărămidă. Castiliei, situat deasupra porţii No-tredame. Cinq-Mars băgă de seamă că un teren. În aparenţă

mlăştinos, dar în realitate foarte ferm, ducea până la poalele bastionului spaniol. Acest post era păzit cu o indolenţă specific castiliană, deşi nu se putea bizui decât pe apărătorii săi, căci crenelurile şi ferestruicile năruite erau prevăzute cu patru tunuri de un calibru enorm, în jurul cărora crescuse iarbă, fiind astfel imobilizate şi cu neputinţă de aţintit asupra unei trupe care s-ar fi năpustit repede spre piciorul zidului.

184

Era lesne de înţeles că din pricina acestor uriaş – guri de foc asediatorilor nici nu le dăduse măcar prin minte să atace acest punct, iar asediaţilor să înmulţească mijloacele de apărare. Astfel, în partea francezilor avanposturile şi santinelele călare erau foarte depărtate, în partea spaniolilor santinelele erau rare şi slab înarmate. Un tânăr spaniol ce se plimba agale sus pe ziduri, sprijinind o flintă lungă cu furca prinsă în brâu şi având un fitil aprins în mâna dreaptă, se opri să se uite la Cinq-Mars care dădea ocol. călare, şanţurilor smârcului.

— *Señor caballero*, îi strigă, vrei să cucereşti bastionul de unul singur şi călare, aşa ca don Quixote-Quixoda de la Mancha?

Desprinse furca ghintuită pe care o avea prinsă în brâu. O înfipse în pământ şi rezemă vârful flintei ca să ochească, când un spaniol mai în vârstă, grav, înfăşurat într-o manta cafenie murdară, îi spuse pe limba sa:

— *Ambrosio de Demonio* –, nu ştii că e oprit să risipeşti pe degeaba muniţia, până ce nu vom teşi din împresurare, sau până la atac. numai pentru plăcerea de a ucide un copilandru care nu face nici cât fitilul tău? Chiar în acest loc Carol-Quintul a aruncat în şanţ o santinelă pe care a găsit-o> dormind. Fă-ţi datoria, sau te zvâr J şi eu pe tino în apă.

— **Domnule** r. a\ aler (sp.).

Al dracului Vubrobio (sp.).

It tar»

Ambrosio îşi puse la loc puşca pe umăr, furca în brâu şi-şi continuă rondul pe zid.

Cinq-Mars nu-şi pierduse cumpătul la ameninţarea spaniolului. Se mărginise doar să strângă puţin hăţurile calului şi să apropie pintenii de el, ştiind că dintr-un salt, sprintenul animal l-ar fi pus la

adăpost de flinta spaniolului, îndărătul unei colibe care se ridica pe pajişte1, înainte ca punerea în poziţie a furcii şi manevrarea fitilului să se fi terminat. De altfel ştia că o convenţie tacită între cele două armate interzicea tiraliorilor să tragă în santinele, lucru ce ar fi fost privit ca un asasinat de ambele părţi. Pesemne că oşteanul care se pregătise să tragă nu cunoştea consemnul. Aşadar tânărul d'Effiat rămase neclintit în aparenţă. Când santinela îşi reluă rondul sus, pe zid, o porni şi el prin iarbă şi în curând zări cinci călăreţi care se îndreptau spre el. Primii doi care sosiră într-un galop năvalnic nu-l salutară; dar oprindu-se chiar lângă el, se aruncară jos de pe cai, şi Cinq-Mars se pomeni strâns în braţe cu multă căldură de consilierul de Thou, în timp ce micuţul abate de Gondi chiuia de bucurie:

— Alt Oreste care şi-l regăseşte pe Pilade *l* al lui, şi tocmai când e pe cale să jertfească un ticălos, care nu face parte din familia Regelui Regilor, vă asigur.

1 Personaje mitologice legale printr-o prietenie proverbială.

J8C

— Cum, dumneata eşti, iubite Cinq-Mars? ex clamă de Thou. Şi eu, care nici nu aflasem c-ai

— Sosit în tabără! Da, eşti chiar dumneata, te recunosc, deşi mai palid. Ai fost suferind, scumpe prietene? Ţi-am scris adeseori, căci prietenia noastră din copilărie mi-a rămas adânc întipărită în inimă.

— Mă simt foarte vinovat faţă de dumneata, răspunse Henri d'Effiat, dar o să-ţi povestesc ceea ce m-a făcut să-mi pierd minţile. M-aş încu meta să-ţi spun prin viu grai. dar mi-a fost ruşine să-ţi scriu. Dar ce bun eşti. prietenia dumitale a rămas tot atât de caldă.

— Te cunoşteam prea bine, reluă de Thou, ştiam că între noi nu putea încăpea vreo chestiune de orgoliu şi că sufletul meu va găsi întotdeauna înţelegere la dumneata.

Rostind aceste cuvinte, se îmbrăţişară cu ochii umezi de acele lacrimi binefăcătoare pe care oamenii le varsă atât de rar în viaţă şi de care inima pare totuşi veşnic plină, atât ne simţim de bine atunci când ţâşnesc.

Clipa fu scurtă şi în timp ce schimbau cele câteva cuvinte, Gondi îi tot trăgea de poala mantiilor, spunându-le:

— Pe cai, pe cai, domnilor. Lăsaţi, o să aveţi timp să vă tot îmbrăţişaţi, dacă sunteţi atât de duioşi, dar mai bine aveţi grijă să nu vă

lăsaţi arestaţi şi gândiţi-vă cum să terminăm mai iute cu bunii noştri prieteni care sosesc. Poziţia noastră

14* 187

nu e prea grozavă cu vlăjganii ăştia trei în falã, cu arcaşii nu prea departe de aici, şi cu spaniolii colo sus. Trebuie să ţinem piept pe trei fronturi. Încă mai sporovăia, când de Launay, aflat la o depărtare de şaizeci de paşi împreună cu secundanţii, aleşi dintre prietenii săi mai curând decât dintre adepţii Cardinalului, îşi *lansă* calul într-un galop mărunt, cum se spune în termenii folosiţi la manej şi, cu întreaga precizie a lecţiilor primite acolo, înainta cu multă graţie spre tinerii săi adversari, salutându-i grav.

— Domnilor, glăsui el, cred eu am face bine să ne alegem adversarii şi să luăm distanţa reglementară, căci se vorbeşte că vom ataca liniile duşmanului şi ar trebui să mă aflu la postul meu.

— Suntem gata, domnule, răspunse Cinq-Mars.

Cât despre alegere, voi fi foarte încântat să mă aflu în faţa dumneavoastră, căci nu l-am uitat de loc pe mareşalul de Bassompierre şi păduricea Chaumont. Cunoaşteţi părerea mea despre neobrăzata vizită pe care aţi făcut-o în casa mamei mele.

— Sunteţi tânăr, domnule, în casa doamnei mama dumneavoastră mi-am făcut datoria de om de lume, pe lângă domnul mareşal – pe cea de că pitan al gărzii, aici, la întâlnirea cu domnul abate care m-a provocat, mi-o fac pe cea de gentilom, iar după aceea, voi avea cinstea să mi-o fac tot în această calitate şi în cadrul unui duel cu dumneavoastră.

88

«— Dacă vi-o voi mai îngădui, spuse abatele care şi încălecase.

Cele două grupuri se depărtară la şaizeci de paşi unul de celălalt; era de altfel toată întinderea pajiştii pe care se aflau. Abatele de Gondi era aşezat între de Thou şi prietenul acestuia, care se afla cel mai aproape de ziduri. Sus, lângă metereze, doi ofiţeri spanioli şi vreo douăzeci de oşteni se şi instalaseră ca la galerie, pentru a asista la acest duel în şase, privelişte ce devenise pentru ei destul de obişnuită. Dădeau semne de bucurie ca la luptele lor cu tauri şi hohoteau cu acel râs sălbatic şi amar, moştenit de la strămoşii lor arabi.

La un semnal al lui de Gondi, cei şase cai se năpustiră în galop şi

se opriră faţă-n faţă în mijlocul arenei, fără a se ciocni, în acea clipă răsunară şase focuri de pistol aproape în acelaşi timp şi luptătorii fură învăluiri într-un nor de fum.

Când se risipi, din şase călăreţi şi şase cai, numai trei oameni şi trei cai erau teferi. Cinq-Mars, călare, îi întindea mâna adversarului său, tot atât de calm ca el însuşi. La celălalt capăt, fu văzut de Thou apropiindu-se de adversarul său, căruia îi murise calul, şi ajutându-l să se ridice. Dar Gondi şi de Launay dispăruseră amândoi. Cuprins de îngrijorare. Cinq-Mars începu să-i caute şi zări mult înainte calul abatelui care sărea şi zvârlea din copite, târându-l după el pe viitorul cardinal. Acesta avea piciorul prins în scară şi înjura de parcă niciodată n-ar fi studiat altceva decât lim

bajul soldăţesc. Avea nasul şi mâinile însângerate de pe urma căderii şi a sforţărilor sale de a se agăţa de iarbă. Vedea cu destulă spaimă cum calul, îmboldit fără vrere de piciorul lui, gonea spre şan – tul plin de apă care înconjura bastionul, când din fericire Cinq-Mars, strecurându-se între cal şi marginea smârcului, îl apucă de frâu şi-l opri.

— Hei, dragă abate, am impresia că n-ai păţit cine ştie ce, căci aud că te exprimi destul de energic.

— Să mă ia naiba! strigă Gondi, curăţindu-se de ţarina ce-i intrase în ochi. Ca să-i trag acestui uriaş un glonte în mutră, a trebuit să mă aplec înainte şi să mă ridic în scări, aşa că mi-am cam pierdut echilibrul. Dar cred că şi el e la pământ.

— Nu vă înşelaţi de loc, domnule, spuse de Thou, apropiindu-se. iată-i calul care se bălăceşte în şanţ, cu stăpânul lui căruia i-aţi zburat creierii.

Acum să fugim.

— Să fugim? E cam greu, domnilor, rosti adversarul lui Cinq-Mars, apropiindu-se şi el. Ascultaţi bubuitura tunului, e semnalul atacului. N-aş fi crezut că va fi dezlănţuit atât de repede. Dacă ne întoarcem, vom da de garda elveţiană şi de lăncierii pedestraşi germani care urmează să lupte în acest sector.

— Domnul de Fontrailles are dreptate, spuse de Thou. Dar dacă nu ne întoarcem, spaniolii, care aleargă deja la arme, ne vor împroşca cu plumbi.

ce ne vor ţiui pe la ureche.

190

— Bun. atunci să ne gândim ce-i de făcut, spuse

Gondi. Chemaţi-l şi pe domnul de Montresor, care caută zadarnic trupul sărmanului de Launay. Nu l-aţi rănit cumva, domnule de Thou?

— Nu, domnule abate, n-a avut toată lumea mână bună ca a dumneavoastră, rosti cu amărăciune Montresor, care sosea şchiopătând puţin din pricina căderii. Timpul nu ne mai îngăduie să continuăm duelul cu sabia.

— Dacă e vorba să continuăm, vă rog să nu vă mai bizuiţi pe mine, domnilor, spuse Fontrailles.

Domnul de Cinq-Mars s-a purtat prea cavalereşte cu mine. Pistolul meu n-a vrut să ia foc şi al său era deja lipit de obrazul meu, şi acum îi mai simt răceala; a avut bunătatea să-l ridice şi să tragă în aer. N-o să uit niciodată lucrul acesta, pentru care îi voi rămâne îndatorat toată viaţa.

— Să lăsăm asta, domnilor, îi tăie vorba Cinq

Mars. Un glonte mi-a şi şuierat pe la ureche.

Se trage din toate direcţiile şi aici suntem împre suraţi şi de prieteni şi de duşmani.

Într-adevăr, tunurile răsunau de pretutindeni, fortăreaţa, oraşul şi armata erau învăluite în fum. Numai bastionul care se afla în faţa lor nu era atacat, iar străjerii care-l păzeau se pregăteau pare-se mai puţin să-l apere, decât să privească ce se întâmplă cu celelalte fortificaţii.

— Am impresia că inamicul a încercat o ieşire, spuse Montresor, căci fumul s-a risipit pe câmpie

191

şi văd trupe de cavalerie şarjând sub ocrotirea tunului din fortăreaţă.

— Domnilor, spuse Cinq-Mars, care nu încetase să examineze zidurile, am putea lua hotărârea de a pătrunde în acest bastion prost păzit.

— Prea bine, spuse Fontrailles; dar nu suntem decât cinci contra cel puţin treizeci şi pe deasupra suntem descoperiţi şi uşor de numărat.

— Pe legea mea, spuse Gondi, ideea nu e rea.

Mai bine să fii împuşcat acolo sus. decât spânzuvat aicea jos, dacă pun mâna pe noi, căci trebuie să se fi observat deja că de Launay nu se aflâ în fruntea companiei sale şi toată curtea ştie de duelul nostru.

— Drace, domnilor, spuse Montresor, iată că ne vin ajutoare.

Un numeros detaşament de cavalerie se revâv & a în mare învălmăşeală spre ei, într-un galop furtunos. Uniformele lor roşii se vedeau de departe. Păreau că se îndreaptă chiar spre pajiştea unde se aflau dueliştii noştri stingheriţi, căci îndată ce primii cai ajunseseră acolo răsunară strigăte de stai / repetate din gură în gură de comandanţii aflaţi în mijlocul trupei.

— Să mergem în întâmpinarea lor, spuse Fon trailles, sunt oştenii din garda Regelui, îi recunosc după cocardele lor negre. Văd şi mulţi din cavaleria uşoară *l* laolaltă cu ei. Să ne amestecăm şi

1 În original: *chevmtx-h ţ/era,* torp de cavalerie i re. n în Franţa la îru eputiit secolului al XVI-lea.

noi în harababura asta, căci am impresia că sunt *respinşi.*

Acest cuvânt este un termen onorabil care, în limbaj militar, vrea să însemne şi mai înseamnă încă a fi în *derută.* Toţi cinci se îndreptară către această trupă vioaie şi gălăgioasă şi văzură că bănuiala lor era întemeiată. Dar în loc să fie mohorâţi, aşa cum te puteai aştepta într-o asemenea împrejurare, ostaşii îi întâmpinară cu o zarvă veselă şi tinerească. Ambele companii hohoteau de râs.

— Vai, Doamne, Cahuzac, spuse unul, bidiviul tău goneşte mai repede decât al meu; cred că l-ai exersat la vânătorile regale.

— Ba am văzut că ai sosit primul aici, răspunse celălalt, pesemne ca să ne regrupăm mai repede.

— Cred că marchizul de Coislin şi-a pierdut minţile când ne-a pus să atacăm numai patru sute, câţi suntem, opt regimente spaniole.

— Ha, ha, ha, Tocmaria, frumos mai arată pa naşul tău! Parcă-i o salcie plângătoare. Dacă ne ţinem după el, ajungem de-a dreptul la o înmormântare.

— Ei, domnilor, răspunse cam înţepat tânărul ofiţer, v-am spus-o dinainte. Eram sigur că *Pere*
Joseph, capucinul acela care-şi bagă nasul peste tot, a greşit poruncindu-ne din partea Cardinalului să pornim la atac. Dar aţi fi fost mulţumiţi dacă cei ce au cinstea să vă comande ar fi refuzat misiunea?

— Nu, nu, nu, răspunseră toţi tinerii, realiniindu-se repede.

— Ştiam eu, reluă bătrânul marchiz de Coislin, care avea părul alb, dar o privire tinerească plină de foc, că dacă vi se va ordona să şarjaţi, o veţi face.

— Bravo, bravo, strigară ostașii bătând din palme.

— Ei bine, domnule marchiz, spuse Cinq-Mars apropiindu-se, iată prilejul să înfăptuiţi ceea ce aţi făgăduit. Nu sunt decât un simplu voluntar, dar adineauri, domnii aceştia şi cu mine examinam bastionul şi cred că am putea să-i venim de hac.

— Domnule, ar trebui mai întâi să vedem dacă nu există vreun vad pentru…

În acel moment un glonte slobozit chiar de pe zidul despre care era vorba nimeri în plin ţeasta calului bătrânului căpitan.

— Tocmaria, de Mouy, preluaţi comanda şi la asalt, la asalt, strigară cele două companii de no bili, crezând că marchizul fusese împuşcat.

— O clipă, o clipă, domnilor, rosti bătrânul marchiz de Coislin ridicându-se, vă voi conduce eu, dacă nu vă e cu supărare. Călăuziţi-ne, domnule voluntar, căci dacă spaniolii ne poftesc la horă, trebuie să jucăm.

Nici nu încălecase bine bătrânul pe alt cal, pe care i-l adusese unul din oamenii săi, nici nu-şi trăsese bine din teacă spada că, fără a mai aştepta comanda sa, tot acest tineret înflăcărat, în frun

10 i

tea căruia se aflau Cinq-Mars şi prietenii săi, ai căror cai erau împinşi înainte de escadroane, se năpusti înspre smârcuri unde, spre marea lor mirare şi a spaniolilor care se bizuiau prea mult pe adâncimea sa, caii nu se înfundară decât până la glezne. Cu toate că două din tunurile cele mai mari îşi scuipară toate mitraliile asupra lor, ajunseră cu toţii grămadă pe o mică fâşie de pământ ierboasă de la poalele zidurilor pe jumătate năruite. În vălmăşagul trecerii, Cinq-Mars şi Fon-trailles împreună cu tânărul Tocmaria îşi lansară caii chiar asupra zidului. O salvă puternică ucise şi răsturnă cele trei animale, care se rostogoliră împreună cu stăpânii lor.

— Descălecaţi, domnilor, strigă bătrânul Coisâin, cu sabia şi

pistolul înainte! Lăsaţi caii.

Toţi se supuseră imediat şi se aruncară grămadă spre spărtura zidului.

Totuşi de Thou, care nu-şi pierdea niciodată cumpătul, nu-l slăbise din ochi pe tânărul Henri, pentru care nutrea cea mai vie prietenie şi-l prinsese în braţe când calul său fusese doborât. Îi ajută să se ridice, îi dădu înapoi sabia care-i căzuse din teacă şi-l întrebă cu cea mai mare linişte, deşi în jurul lor şuierau plumbii:

— Prietene, nu mă fac oare de râs în toiul în căierării, cu veşmântul ăsta de consilier al parlamentului?

195

— Dac-ar fi să ne luăm după asta, spuse Montresor, îndreptându-se spre ei, abatele poartă O
Îmbrăcăminte şi mai nepotrivită.

Într-adevăr, micuţul Gondi, împingând cu coatele oştenii din cavaleria uşoară, răcnea cât îl ţinea gura:

— Trei dueluri şi un asalt! Poate că în sfârşit mă voi descotorosi de sutană!

Tot vorbind, împungea şi cu vârful şi cu tăişul sabiei o namilă de spaniol.

Apărarea nu dură mult timp. Ostaşii castilieni nu rezistară vreme îndelungată iureşului ofiţerilor francezi şi niciunul dintre ei n-avu nici răgazul, nici îndrăzneala să-şi încarce din nou arma.

— Domnilor, vom avea ce povesti ibovnicelor noastre la Paris, strigă Tocmaria, aruncându-şi pălăria în sus.

Cânq-Mars, de Thou, Coislin, de Mouy, Londigny, ofiţerii companiilor în roşu şi toţi aceşti tineri gentilomi cu spada în mâna dreaptă şi cu pistolul în stânga, ciocnindu-se, îmbulzindu-se şi lovindu-se tot atât de rău între ei din pricina grabei, cât îi izbeau şi pe duşmani, ţâşniră în sfârşit pe coronamentul bastionului, aşa cum apa turnată dintr-un vas cu gura strâmtă gâlgâie în afară va-luri-valuri.

Neluându-i în seamă pe ostaşii învinşi care se aruncau la picioarele lor, îi lăsară să umble de colo-colo prin fort, fără să-i dezarmeze măcar şi începură să se zbenguie peste tot locul cucerit, ca

1 P6

nişte şcolari în vacanţă, bucurându-se din toată inima, ca după o

petrecere.

Un ofiţer spaniol, înfăşurat într-o manta cafenie, îi privea cu un aer întunecat.

— Ce diavoli sunt ăştia. Ambrosio? întrebă el pe un ostaş. Nu i-am cunoscut pe vremuri în
Franţa. Dacă Ludovic al XIII-lea are aşa o armată, mă mir că nu cucereşte întreaga Europă.

— Nu cred că-s prea mulţi de soiul ăsta. Ăştia or fi pesemne o unitate de bieţi aventurieri, care nu au nimic de pierdut și totul de câştigat prin prădăciune.

— Ai dreptate, spuse ofiţerul. Am să încerc să momesc pe vreunul din ei. ca să mă facă scăpat de aici.

Se apropie încet de un tânăr din cavaleria uşoară, de vreo optsprezece ani, care stătea mai la o parte. pe parapet. Avea pielea albă și rumenă ca o fată. În mâna lui firavă ţinea o batistă brodată cu care își șterse fruntea și părul bălai ca argintul. Se uita la un ceas mare şi rotund încrustat cu rubint – şi agăţat la cingătoare cu o fundă.

Mirat, spaniolul se opri locului. Dacă nu l-ar Şi văzut doborându-i oştenii, nu l-ar fi crezut în stare decât să îngâne o romanţă, tolănit pe un jilî. Dar, sub influenţa ideilor lui Ambrosio, se gândi că o fi prădat aceste obiecte de podoabă din iatacul vreunei femei. Apropiindu-se brusc de el, cuvântă:

— Ascultă, *hombre 1,* sunt ofiţer: vrei să-mi re dai libertatea, ca să pot să-mi revăd ţara?

Tânărul francez îl privi cu blândeţea specifică vârstei sale şi amintindu-și de propria sa familie, îi spuse:

— Domnule, vă voi prezenta marchizului de
Coislin, care vă va acorda desigur ceea ce cereţi.
Familia dumneavoastră este din Castilia, sau din
Aragón?

— Coislin al tău va cere îngăduinţa altcuiva şi mă va face să aştept un an. Îţi dau patru mii de ducaţi dacă mă laşi să fug.

Feţişoara blinda, trăsăturile copilăreşti se acoperiră de roşeaţa mâniei. Ochii albaştri scăpărară fulgere.

— Să-mi dai bani, mie? Cară-te, neghiobule!

Şi tânărul îi arse spaniolului o palmă răsunătoare. Acesta, fără să pregete, trase un jungher lung din teaca de la piept şi apucându-l de

braţ pe francez, vru să i-l înfigă direct în inimă. Dar sprinten şi puternic, adolescentul îl prinse la rândul lui de mâna dreaptă şi. ridicând-o cu putere deasupra capului o îndreptă cu jungher cu tot spre spaniol, care tremura de furie.

— Hei, hei, stai binişor, Olivier, Olivier, îi strigară de pretutindeni camarazii, alergând spre el;
am doborât destui spanioli.

Îl dezarmară pe ofiţerul duşman.

— Ce să facem cu turbatul ăsta? întrebă unul.

1 Omule! (sp.).

— N-aş vrea să-l am ca fecior de casă, răspunse altul.

— Ar merita să fie spânzurat, spuse un al trei le-a. Dar, pe legea mea, domnilor, noi nu ne price pem la asemenea treburi. Să-l trimitem batalionului de elveţieni care tocmai trece pe câmpie.

Şi omul acela întunecat şi calm, înfăşurându-se din nou în mantia lui, porni, urmat de Ambrosio, spre batalion, împins şi zorit de la spate de cinci-şase dintre aceşti tineri zvăpăiaţi.

Între timp, uluit, de victoria lui, acest prim detaşament de asediatori voise să exploateze avantajul până la capăt. Sfătuit de bătrânul Coi şi în Cinq-Mars făcuse înconjurul bastionului şi amândoi văzură cu părere de rău că era complet despărţit de oraş astfel că superioritatea lor de moment nu le oferea mari avantaje. Se întoarseră aşadar agale şi discutând pe coronamentul bastionului, unde dădură peste de Thou şi abatele de Gondi care făceau haz cu tinerii din cavaleria uşoară.

— Aveam de partea noastră Religia şi Justiţia, domnilor, nu se putea să nu ieşim învingători.

— Nu mai spuneţi! Dar să ştiţi că reprezentanţii amândurora au lovit în vrăjmaş tot atât de amar nic ca şi noi.

La vederea lui Cinq-Mars se făcu linişte şi o clipă îşi tot şuşotiră la ureche, întrebându-se unul pe altul numele lui. Apoi îl înconjurară şi-i strânseră mâna cu înflăcărare.

— Domnilor, aveţi dreptate să-l felicitaţi, grăi bătrânul căpitan. *Nimeni nu a muncit mai cu râvnă ca el pe ziua de azi,* cum ar fi spus

părinţii noştri. E un voluntar care chiar astăzi urmează şti fie prezentat Regelui de către Cardinal.

— De Cardinal? Ba să-l prezentăm noi. Să nu fie *cardinalist*, e băiat prea bun. replicară e vioiciune toţi tinerii.

— Domnule, glăsui Olivier d'Entraigues apropiindu-se, am să vă tai eu pofta de Cardinal, căci am fost pajul său şi-l cunosc destul. Mai bine aţi face să luptaţi în cadrul companiilor în roşu. fiţi sigur că veţi avea camarazi buni.

Bătrânul marchiz îl scoase pe Cinq-Mars din încurcătura în care se afla, punând să sune goatna pentru a aduna strălucitele lui companii. Tunul nu mai bubuia şi un oştean din gardă venise să-l înştiinţeze că Regele şi Cardinalul străbăteau câmpul de luptă pentru a vedea care fuseseră roadele bătăliei din ziua aceea. Dădu poruncă să fie trecuţi toţi caii prin spărtura zidului, ceea ce luă destulă vreme şi rândui cele două companii de cavalerie în formaţie de luptă, pe un teren unde părea cu neputinţă ca un alt gen de trupă în afară de infanterie să fi putut vreodată pătrunde.

1 Trânta şi armata erau împărţite în regaliş1 l! talişti.

Capitolul al X-l e a

RĂSPLATA

MOARTE!

Cum vin ac07.11 războinici, flămânzi, de oră/i mereu
Gonind, spre lovitura pe care le-o dau eu;
Tiompetă, 11 ui ei, tobă, voi scoaleţi-i din minte.
Cu ră/M-ătin în orice simţire, tot înainte! N. LEMEKCIER. *Panhypocrtsiade*

„Pentru a potoli prima pornire de mânie a Regelui, spusese Richelieu, pentru a-i oferi emoţii care să abată acest suflet şovăielnic de la durerea de care-i copleşit, consimt ca oraşul să fie asaltat. Să plece Ludovic într-acolo, îi îngădui să tragă câtorva oşteni ciomăgeala pe care ar vrea, dar nu are curajul, să mi-o tragă mie. Să-şi înece furia în acest sânge obscur, fie. Dar toana aceasta războinică nu va tulbura ţeluule mele de neclintit. Oraşul acesta nu va cădea încă, nu va fi definitiv al francezilor decât peste doi ani, va nimeri în capcana pe care o voi întinde eu de-abia în ziua pe care am hotărât-o în mintea mea. Dezlănţuiţi-vă şi bubuiţi tunuri şi ghiulele; chibzuiţi la planurile voastre, pricepuţi căpitani; daţi năvală, tineri ostaşi, voi pune căluş

zarvei \oastre, voi zădărnici proiectele voastre, voi duce de râpă sforţările voastre. Totul se va irosi

Într-un fum van, iar eu vă voi călăuzi spre a vă rătăci”.

Iată cam ce gânduri vântura sub fruntea lui pleşuvă bătrânul Cardinal, înainte de atacul la care am asistat în parte. Se proţăpise călare, la miazănoapte, pe una din înălţimile de la Salces. Din acel punct putea să vadă şesul Rousillonului povârnindu-se în faţa lui până la Mediterana. Perpig-nanul, cu zidurile sale de cărămidă, cu bastioanele, cu cetăţuia şi clopotniţa sa alcătuiau o masă ovală şi întunecată, în mijlocul unor întinse pajişti verzi. Lanţul munţilor înalţi îl cuprindea împreună cu valea într-un arc enorm, încovoiat de la nord la sud, în timp ce marea, sclipindu-şi argintul spre răsărit, închipuia coarda arcului. La dreapta se înălţa un pinten de munte uriaş numit Canigou, din coastele căruia izvorau două râuri care scăldau apoi câmpia. Liniile franceze se întindeau înspre asfinţit, până la poalele acestei bariere. O mulţime de generali şi de1 mari seniori stăteau călare în spatele ministrului, dar la douăzeci de paşi distanţă şi într-o tăcere desăvârşită. Pornise să meargă la pas de-a lungul liniei de operaţiuni, dar apoi se întorsese şi se oprise nemişcat pe culmea de unde ochiul şi gândirea sa planau asupra destinelor asediaţilor şi asediatorilor. Oastea avea ochii aţintiţi asupra lui şi putea să fie văzut din orice punct. Tot omul care purta arme îl socotea comandantul său direct şi aştepta numai un semn de la el ca să se avânte. De multă vreme Franţa

gemea sub jugul lui şi admiraţia al cărei obiect era alungase din tot ce făcea ridicolul la care s-ar fi expus uneori un altul. În acest caz, de pildă, nimănui nu-i veni să zâmbească sau măcar să se mire văzând un preot în zale. Firea sa aspră, ca şi înfăţişarea lui, curma până şi orice intenţie de a face vreo comparaţie ironică sau o presupunere jignitoare, în ziua aceea Cardinalul purta un costum cât se poate de războinic: un veşmânt de culoarea frunzelor veştede, brodat cu fir de aur, o platoşă verzuie ca apa, spada la şold, pistoalele la oblânc şi o pălărie cu pene pe care o punea rar, căci purta întotdeauna tichia roşie de cardinal, în

spatele său stăteau doi copii de casă; unul ducea mănuşile sale de zale, celălalt casca, iar căpitanul gărzii sale se afla alături de dânsul.

Regele îl numise de curând generalism al armatelor sale, astfel că generalii la el veneau după ordine. Dar, cunoscând prea bine temeiurile tainice ale actualei mânii a stăpânului său, trimitea în mod ostentativ la Rege pe toţi cei ce veneau să ia dezlegare, chiar din gura lui. Se întâmplă întocmai ceea ce prevăzuse, căci dânsul manevra şi calcula imboldurile inimii suveranului cum se manevrează acele unui ceasornic, aşa că ar fi putut descrie cu exactitate de ce senzaţii fusese încercat Regele; Ludovic al XIII-lea se apropie de el, dar aşa ca un învăţăcel silit să admită că dascălul său are dreptate. Avea un aer trufaş şi nemulţumit, şi îi /orbi repezit şi sec. Cardinalul rămase impasibil.

203

Ofiţerii băgară de seamă că Regele dădea ordine după ce se consulta, împăcând astfel slăbiciunea cu puterea, nehotărârea cu irui ia, nepriceperea cu ifosele, în timp ce ministrul îi dicta ce trebuie să facă pe tonul celei mai adânci supuneri.

— Aş vrea ca atacul să fie dezlănţuit fără întârziere, Cardinale, grăi suveranul apropiindu-se;
adică, adăugă el cu un aer voit degajat, după ce toate pregătirile dumneavoastră vor fi gata şi la ora hotărâtă de dumneavoastră împreună cu mare sălii noştri.

— Sire, dacă aş cuteza să-mi explim gândul, aş dori ca Maiestatea-voastră să binevoiască a ataca peste un sfert de oră, căci, cu ceasul în mână, acesta-i timpul necesar pentru deplasarea înainte a liniei a treia.

— Da, da, bine. domnule Cardinal, şi eu gândeam la fel. O să dau ordinele eu însumi. Vreau să fac totul eu însumi. Schomberg, Schomberg, într-un sfert de oră vreau să aud tunul care dă semnalul.
S-a înţeles?

Schomberg se depărta ca să se pună în fruntea aripii drepte a armatei, dădu ordinul şi se auzi semnalul.

Bateriile amplasate cu multă vreme înainte de mareşalul de la Meilleraie începură să tragă, dar moale, fără vlagă, căci artiieriştii simţeau cu tirul lor fusese îndreptat spre două obiective cu neputinţă de cucerit. Cu experienţa şi mai cu seamu cu bunul lor simţ şi graţie

spiritului de orientare
204

foarte rapid al ostaşului francez, fiecare tunar ar fi putut indica exact obiectivul spre care ar fi trebuit îndreptat tirul artileriei.

Regele se miră auzind slaba bătaie a tunurilor.

— La Meilleraie, grăi el nervos, bateriile nu se prea aud, tunarii dumitale dorm.

Mareşalul, comandanţii regimentelor de artilerie et-au de faţă, dar toţi tăcură mâlc. Îşi aruncaseră – ochii spre Cardinal, care stătea în continuare neclintit ca o statuie ecvestră. Atunci făcură şi ei la fel. Ar fi trebuit să-i răspundă Regelui că nu oşte – nii erau de vină, ci cel care ordonase această greşită dispunere a bateriilor şi, anume, însuşi Riche-lieu. Acesta, prefăcându-se că le consideră folositoare acolo unde se găseau, impusese tăcere comandanţilor.

Regele fu descumpănit de tăcerea cu care fuseseră întâmpinate cuvintele sale. Temându-se ca nu cumva prin această observaţie să fi săvârşit cine ştie ce greşeală grosolană în domeniul artei militare, roşi uşor şi, apropiindu-se de grupul nobililor care-l însoţeau, le spuse ca să-şi facă curaj:

— D'Angoulême, Beaufort, e foarte neplăcut, nu-i aşa? Stăm aici ca nişte momâi.

Charles de Valois se apropie şi spuse:

— Mi se pare, Sire, că n-au fost folosite maşi nile de război ale inginerului Pompee-Targon.

— Cred şi eu, spuse ducele de Beaufort, privindu-l ţintă pe Richelieu, căci, atunci când a apărut acel italian, am preferat să cucerim La Rochelle
203

decât Perpignanul. Aici nu s-a adus nicio maşină de război, nu s-a pus nicio mină, nicio petardă sub ziduri, iar mareşalul de La Meilleraie mi-a spus azi-dimineaţă că el a propus să ne apropiem de ziduri ca să săpăm acolo o tranşee. Nu trebuia să atacăm nici fortul Castiliei, nici aceste şase bastioane de apărare, nici semiluna! Dacă o s-o ţinem tot aşa, cetăţuia o să ne arate încă mult şi bine pumnul ei de fier.

Cardinalul, tot neclintit, nu scoase o vorbă. Făcu numai semn lui

Fabert să se apropie. Acesta ieşi din grupul care îl urma pe Cardinal şi-şi opri calul în spatele lui Richelieu, lângă căpitanul gărzii sale.

Ducele de La Rochefoucaidd se apropie de Rege şi spuse:

— Părerea mea, Sire, este că asediaţii se obrăznicesc văzând că nu ne hotărâm să facem breşă.
Iată, au şi organizat o ieşire şi se îndreaptă în număr mare tocmai în direcţia Maiestăţii-voastre.
Regimentele Biron şi Ponts se retrag apărându-se.

— Ei bine, rosti Regele trăgându-şi spada, pe ei, şi să-i silim pe aceşti netrebnici să se înapoieze în cetăţuie. Angoulême, lansează cavaleria odată cu mine. Unde e cavaleria, Cardinale?

— Îndărătul acestei coline, Sire, se află încolonate şase regimente de dragoni şi carabinierii lui
La Roque. Vedeţi, colo jos, trupa mea şi cavaleria mea uşoară, de care rog pe Maiestatea-voastră să se slujească, deoarece oştenii din garda voastră s-au rătăcit undeva înainte, sub comanda marchi

zului de Coislin, întotdeauna prea zelos. Joseph, du-te şi spune-i să se întoarcă.

Şopti ceva capucinului ce-l însoţise, împopoţonat cu o ha «mă militară pe care o purta cu stângăcie. Acesta o porni de îndată peste câmp.

Ca o pădure întunecată şi mişcătoare, şirurile strânse ale vechii infanterii spaniole ieşiră pe poarta Notredame. În timp ce pe altă poartă cavaleria greoaie se năpusti afară şi se rândui imediat în câmpie. Francezii, gata de luptă la poalele colinei unde se afla Regele, pe mici ridicături ierboase și adăpostindu-se îndărătul unor redute și unor mormane de crengi, văzură cu groază trupa şi cavaleria lor uşoară prinse ca într-un cleşte între aceste două corpuri de armată, de zece ori superioare ca număr.

— Corniştii să sune atacul, strigă Ludovic al XIII-lea, altfel prietenul meu Coislin e pierdut.

Şi coborî valvârtej de pe dâmb, cu toată suita sa, tot atât de înflăcărată ca şi el. Dar înainte ca să ajungă la poale şi să se pună în fruntea muşchetarilor săi, cele două companii se hotărâseră să treacă la acţiune. Ţâşnind cu repeziciunea fulgerului și strigând *trăiască Regele,* ele se năpustiră asupra coloanei lungi ale cavaleriei inamice, ca

doi vulturi asupra unui şarpe. Făcând o spărtură largă şi sângeroasă, ele trecură prin coloană, ajungând, după cum am văzut, în spatele bastionului spaniol, unde se adunară, lăsându-l pe călăreţii duşmani atât de uluiţi, încât de-abia le mai trecu prin minte

207

să-şi strângă urmărească.

Armata bătu din palme. Regele, uimit, se opri. Privi în jurul lui şi văzu strălucind în toate privirile dorinţa arzătoare de luptă, în ochii lui sclipea toată vitejia neamului său. O clipă mai stătu în cumpănă, îmbătându-se de bubuitul tunului, as-pirând şi savurând mirosul pulberii. Părea ta renaşte la o viaţă nouă şi că redevine un Bour-bon. Toţi cei care-l văzură în acea clipă avură impresia că le porunceşte un alt om, atunci când, ridicând spada, cu ochii aţintiţi spre soarele strălucitor, strigă:

— Urmaţi-mă, viteji prieteni! Aici sunt rege *al*
Franţei!

Desfăşurându-se, cavaleria se năpusti cu înflăcărare, înghiţind zi-i de şi stârnind nori de praf. Pământul duduia sub copitele cailor şi într-o clipită cavaleria franceză se învălmăşi cu cea spaniolă, ambele fiind înghiţite într-un nor imens şi mişcător.

— Acum. acum, mugi cu voce de tunet Cardinalul, de pe înăllimea unde se afla. Deplasaţi bateriile de pe poziţiile inutile, Fabert, dă ordinele necesare, îndreptaţi toate gurile de foc asupra infanteriei care încet-încet îl va împresura pe Rege.
Daţi fuga. zburaţi, salvaţi-l pe Rege!

Numaidecât suita lui, până atunci neclintită, începu să forfotească în toate direcţiile: generalii dădură ordine, aghiotanţii se făcură nevăzuţi, nă

208

pustindu-se la vale, unde, sărind peste şanţuri, pârleazuri şi garduri, ajunseră la ţintă aproape tot atât de repede ca gândul care îi îndrepta şi privirea care îi urmărea. Dintr-odată fulgerele lente şi întretăiate ce străluminau gurile tunurilor obosite se prefăcură într-o văpaie imensă şi neîntreruptă care nu mai lăsa loc fumului ce se înălţa până la ceruri, alcătuind nenumărate coroniţe uşoare, plutitoare. Salvele de tun care stârneau ecouri slabe şi depărtate se preschimbară

într-un tunet înfricoşător al cărui duruit era tot atât de rapid ca acela al tobei ce vesteşte atacul. Din trei zări opuse gurile de foc scuipau dâre largi şi roşii asupra coloanelor întunecate care ieşeau din uraşul asediat.

În timpul acesta, Richelieu, fără să se urnească de la locul său, cu ochiul de vultur şi gestul imperios, dădea ordine peste ordine, aruncând odată cu ele celor care le primeau şi o privire care-i lăsa să întrevadă o osândă la moarte, dacă nu s-3» – fi supus destul de repede.

— Regele a dat peste cap cavaleria, dar pedestraşii mai rezistă; bateriile noastre au făcut ravagii, dar n-au biruit. Trei regimente de infanterie, înainte, imediat, Gassion, La Meilleraie şi Lesdi-guieros, atacaţi flancurile! Ordonaţi restului armatei să înceteze atacul şi să stea nemişcată pe toată linia. O hârtie, să-i scriu eu însumi lui Schomberg.

„Un copil de casă descăleca şi făcu un pas înainte, ţinând în mână creion de cărbune şi hârtie. Spriji

2 UO

nit de patru oameni din suita sa, ministrul cobori anevoie de pe cal, gemând fără să vrea din pricina durerilor lui. Se stăpâni însă şi se aşeză pe afetul unui tun. Pajul îşi oferi umărul în chip de pupitru, aplecându-se şi Cardinalul mâzgăli în grabă acest ordin consemnat în manuscrisele vremii care au ajuns până la noi, ordin pe care l-ar putea imita diplomaţii din zilele noastre, mai dornici pare-se să se menţină în echilibru pe muchia dintre două gânduri, decât să caute soluţii care să hotărască soarta lumii, geniul părându-li-se prea din topor şi prea limpede ca să-l imite.

Domnule mareşal, nu vă aventuraţi şi chibzuiţi *bine înainte de a ataca. Cină vi se spune că Regele doreşte să nu vă aventuraţi, nu înseamnă că Maiestatea-sa vă interzice categoric să luptaţi, dar nu este în intenţia ei să desfăşuraţi* o luptă *generală, decât dacă trageţi ferm nădejdea că un câştig ar putea să vă ofere avantajul unei* situaţii *jai: o-rabile, răspunderea pentru această luptă urmând fireşte să vă revină.*

După ce dădu toate aceste ordine, bătrânul ministru, stând mai departe pe afet, cu ambele braţe rezemate pe dispozitivul de aprindere al tunului, cu bărbia în mâini, în poziţia celui care reglează tirul unui tun. continuă să contemple în tăcere şi calm lupta Regelui, asemenea unui lup bătrân care, sătul de pradă şi înţepenit de vârstă, priveşte

prăpădul făcut de un leu în mijlocul unei cirezi de
210

vite pe care el nu s-ar mai încumeta s-o atace. Din când în când îi sticleşte privirea, mirosul sângelui îl îmbată şi, ca să nu-i uite gustul, îşi trece limba fierbinte peste falca hărtănită.

În ziua aceea slujitorii săi (căci aproape numai ei trăiau în preajma lui) au băgat de seamă că din zori şi până în noapte n-a pus nimic în gură şi într-atâta s-a concentrat asupra evenimentelor pe care trebuia să le călăuzească, încât parcă biruise suferinţele ce i le pricinuia trupul, alungându-le prin uitare. Puterea lui de concentrare şi continua lui prezenţă de spirit îl săltau aproape la nivelul geniului. Şi de nu i-ar fi lipsit nobleţea sufletească înnăscută şi o inimă simţitoare şi generoasă, fără îndoială că l-ar fi atins.

Pe câmpul de bătaie totul se împlini după vrerea lui şi norocul din cabinetul de lucru îl însoţi şi în vecinătatea tunurilor. Ludovic al XIII-lea culese cu o mână lacomă victoria pregătită de ministrul său, adăugându-i numai acea parte de măreţie pe care o aduce vitejia omului când repurtează un triumf.

Tunurile îşi încetară bubuitul şi coloanele zdrobite ale infanteriei spaniole fură azvârlite înapoi în Perpignan. Restul armatei duşmane avusese aceeaşi soartă, astfel că pe câmpul de luptă nu se mai vedeau decât escadroanele strălucitoare ale Regelui care îşi strângeau rândurile, urmându-l.

Se întoarse la pas, privind cu satisfacţie câmpul curăţat pe de-a-ntregul de duşmani. Trecu semeţ
211

chiar în raza de bătaie a tunurilor spaniole care, f te din stângăcie, fie dintr-o tainică înţelegere cu primul ministru, fie de ruşine de a ucide un Rege al Franţei, nu sloboziră decât vreo câteva obuze care, după ce au zburat la zece picioare pe deasupra capului său, căzură la marginea taberei, sporind faima lui de vitejie.

Cu fiecare pas pe care-l făcea spre muncelul pe care-l aştepta Richelieu, înfăţişarea i se schimba şi se descompunea vădit, îmbujorarea pieri şi nobila sudoare a triumfului se usca pe fruntea sa. Pe măsură ce se apropia, paloarea lui obişnuită punea din nou stăpânire pe trăsăturile sale, de parcă numai ea ar fi avut dreptul să fie

întipărită pe chipul regal. Privirea îşi pierdu înflăcărarea vremelnică şi când, în sfârşit, ajunse lângă Cardinal, o melancolie profundă îi încremenise pe de-a-ntregul fa-a fi regăsi pe Cardinal călare, aşa cum îl lăsase. Acesta se înclină cu acelaşi respect rece şi. după câteva cuvinte de felicitare, se alătură lui Ludovic pentru a slabate împreună liniile franceze şi a evalua rezultatele luptei. Prinţii şi marii seniori călăreau înaintea şi în spatele lor la o oarecare distanţă, alcătuind ca un nor în jurul lor.

Dibaciul ministru avu grijă să nu sufle o vorbă şi să nu facă niciun gest care ar fi putut da de bănuit că a avut vreun amestec în evenimentele zilei. De remarcat este că dintre toţi cei care veniră să raporteze* nu se găsi unul care să nu-i ghicească gândul şi să-i compromită cumva puterea ocultă

printr-un gest demonstrativ de supunere, întreg meritul victoriei fu atribuit Regelui. Cardinalul străbătu aşadar alături de suveranul său latura din dreapta a taberei, pe care n-o avusese sub ochi de pe înălţimea pe care se instalase şi văzu cu mulţumire că Schomberg, care-l cunoştea bine, acţionase întocmai după cum îi poruncise: nu compromisese decât câteva formaţiuni uşoare, luptând atât cât să nu i se poată reproşa inactivitatea şi nu destul ca să obţină vreun rezultat efectiv. Această comportare îl încântă pe ministru şi nu displăcu de loc Regelui, al cărui amor propriu se mângâia cu ideea că biruinţa i se datora numai lui. Încercă chiar să se convingă de lucrul acesta şi sui facă pe ceilalţi să creadă că străduinţele lui Schomberg fuseseră zadarnice. Îi spuse chiar că nu era supărat pe dânsul, că încercase pe pielea lui tăria inamicului, care era mai puţin de dispreţuit decât se crezuse la început.

— Pentru a vă dovedi câttaţi câştigat în ochii noştri, adăugă el, vă numim cavaler al ordinelor noastre şi vă acordăm dreptul de a intra în apartamentele regale în toate împrejurările, şi când sunt invitaţi mulţi şi când sunt numai intimii. Cardinalul îi strânse mâna cu căldură în treacăt şi mareşalul, uimit de acest noian de favoruri, îl urmă pe suveran cu capul plecat, ca un vinovat, depănând în amintire toate acţiunile strălucita săvârşite în cursul carierei sale, care fuseseră date

uitării, şi atribuindu-le în gând, pentru a-şi împăca conştiinţa,

această răsplată nemeritată.

Regele era gata să se întoarcă la cortul său când ducele de Beaufort, cu nasul în vânt şi cu un aer mirat exclamă:

— Sire, mai văd eu oare foc pretutindeni, sau dogoarea soarelui mi-a luat minţile? îmi pare că zăresc pe acest bastion călăreţi în uniforme roşii care seamănă leit cu cavaleria voastră uşoară pe care am socotit-o pierdută.

Cardinalul se încruntă.

— E cu neputinţă, spuse el. Imprudenţa domnului de Coislin a dus la pierzanie trupele Maiestăţii-sale şi pe aceşti călăreţi. Tocmai de aceea cutezam să-i spun adineauri Regelui că, dacă s-ar desfiinţa aceste unităţi inutile, am putea obţine mari avantaje din punct de vedere militar.

— Ba să mă ierte Eminenţa-voastră, reluă du cele de Beaufort, dar nu mă înşel câtuşi de puţin.
Iată şapte-opt dintre ei care merg pe jos şi împing din urmă nişte prizonieri.

— Ei bine, rosti Regele cu indolenţă, să mergem într-acolo. Voi fi foarte bucuros dacă-l voi regăsi pe prietenul meu Coislin.

Cu toţii se văzură nevoiţi să-l urmeze.

Caii Regelui şi ai suitei sale străbătură cu multă băgare de seamă smârcurile şi trecură printre dărî-mături şi mare fu mirarea tuturor când pe coronamentul bastionului au zărit cele două companii în uniforme roşii în formaţie, ca la paradă.

— Mulţumescu-ţi, Doamne, izbucni Ludovic al
XIII-lea. Am impresia că nu lipseşte nici unu].
Ei bine, marchize, văd că te ţii de cuvânt şi cu cereşti zidurile călare.

— Părerea mea este că acest obiectiv a fost prost ales, spune Richelieu dispreţuitor. Nu ne ajută câtuşi de puţin să cucerim Perpignanul şi a costat pesemne o mulţime de vieţi.

— Cred că aveţi dreptate, rosti Regele, adresându-se Cardinalului pe un ton ceva mai puţin sec, pentru prima oară de la întrevederea în cursul căreia aflase de moartea Reginei-mame. Îmi pare rău de sângele care *a* fost vărsat aici.

— N-am avut, Sire, decât doi tineri oşteni rănii în acest atac, spuse bătrânul Coislin, şi am câştigat în schimb noi tovarăşi de arme în persoana voii ţarilor care ne-au călăuzit.

— Cine sunt? întrebă suveranul.

— Trei dintre ei s-au retras cu modestie, Sire, dar cel mai tânăr se află în faţa voastră. El mi-a sugerat ideea atacului şi tot el a stat în fruntea luptătorilor. Cele două companii solicită cinstea de a-l prezenta Maiestăţii-voastre.

Cinq-Mars, care se afla călare în spatele bătrânului căpitan, îşi scoase pălăria, descoperind chipul său tânăr şi palid, ochii săi mari, negri şi părul său lung, castaniu.

— Iată nişte trăsături care îmi amintesc de cineva, glăsui Regele. Ce părere aveţi, Cardinale?

Acesta apucase deja să arunce o privire pătrunzătoare asupra noului venit, aşa că răspunse:

— Ori mă înşel amarnic, ori acest tânăr este…

— Henri d'Effiat, roşii cu voce tare voluntarul, făcând o plecăciune.

— Ei, poftim. Sire! Tocmai pe el îl anunţasem

Maiestăţii-voastre şi trebuia să vi-l prezint eu însumi; este fiul mai mic al mareşalului.

— Ah, exclamă Ludovic al XIII-lea cu vioiciune, prefer să-l văd pre/. ental de acest bastion. E mai bine aşa, copile, când porţi numele bătrânului nostru prieten. Ne vei urma la tabără, unde avem multe să-ţi spunem. Dar ce văd. dumneavoastră aici, domnule de Thou? Pe cine aţi venit să judecaţi?

— Mi se pare, Sire, răspunse Coislin. că mai degrabă a osândit la moarte câţiva spanioli, căci a intrat al doilea în fortăreaţă.

— Nu m-am atins de nimeni, domnule, îi tăie vorba de Thou, roşind: nu e meseria mea. Nu am niciun merit aici, n-am făcut decât să-l însoţesc pe domnul de Cinq-Mars, prietenul meu.

— Modestia dumneavoastră ne place tot atâta cât şi vitejia de care aţi dat dovadă şi nu vom uita această ispravă. Cardinale, nu avem vacantă vreo preşedinţie?

Rich-elieu nu-l prea iubea pe de Thou, şi cum anticipaţiile sale aveau întotdeauna un unei ascuns, zadarnic te-ai fi ostenit să-l afli. Ei se dezvălui totuşi, datorită unui cuvânt nemilo

scăpă. Izvorul duşmăniei ce i-o> purta era o frază din *Cronicile* preşedintelui de Thou, tatăl consilierului, în care înfiera în ochii posterităţii pe un unchi al tatălui Cardinalului, la început călugăr, apoi apostat, un individ ros de toate viciile.

Aplecându-se spre urechea lui *Pere* Joseph, Richelieu îi şopti:

— Îl vezi pe omul ăsta? Tatăl lui a pus numele meu în istoria lui: ci bine, eu îl voi. pune pe al lui într-a mea.

Şi. Într-adevăr. mai tir/Au a înscris cu slove de sânge acest nume în istorie. Deocamdată, pentru a evita să dea Regelui un răspuns, se prefăcu că n-a auzit întrebarea, îl copleşi pe Cinq-Mars cu laude, arătând cât de dornic era să-l vadă într-o iunclie la curte.

— V-am făgăduit dinainte că-l voi face căpitan în garda mea, spuse suveranul. Numiţi-l chiar de mâine. Vreau să-l cunosc mai îndeaproape şi-i re/. erv o funcţie mai bună pe viitor, dacă-mi place.
Să ne întoarcem. Soarele a asfinţit şi ne aflăm departe de armata noastră. Spuneţi celor două viteze companii ale mele să ne urmeze.

După ce transmise ordinul, având grijă să omită elogiul, ministrul trecu la dreapta Regelui. Bastionul fu lăsat în paza elveţienilor şi întreaga escortă se înapoie în labâră.

Cele două companii în uniforme roşii defilară încet prin breşa pe care o făcuseră am de repede. Aveau o ţinută gravă, ostaşii erau tăcuţi.

Cinq-Mars se apropie de prietenul său.

— Iată nişte eroi foarte prost răsplătiţi, a spuse el; nicio favoare, niciun cuvânt de lauda!

În schimb, răspunse modestul de Thou, eu, care am venit mai de voie, mai de nevoie, m-am ales cu laude. Aşa e viaţa, dar pe adevăratul jude cător, care se află colo sus, nu-l orbeşte nimeni.

— Asta nu ne va împiedica să mergem mâine la moarte, dacă va fi nevoie, glăsui râzând tânărul
Olivier.

Capitolul al XI-1 e a

LUCRURI GREŞIT ÎNŢELESE

Când Sân-Guilin veni la rând, Trei zaruri el zvârli pe mă «a, Viclean privi, prin geana-i acasă, La Scaraoţchi-apoi zicând: Jucăm pe-un suflet de bătrână! Din noi doi, cui o să-i rămână?

Pentru a se putea înfăţişa Regelui, Cinq-Mars fusese nevoit să încalece calul unui oştean din cavaleria uşoară, rănit în cursul ciocnirii, deoarece al său fusese doborât la picioarele zidului. Pe când *cele* două companii se strecurau afară din fortăreaţă, ceea ce luă destulă vreme, simţi că cineva îl bate pe umăr. Întorcându-se, îl văzu pe bătrânul Grandehamp care ducea de frâu un cal deosebit de frumos.

— N-ar dori cumva domnul marchiz să încalece un cal de-al lui? întrebă el. I-am pus şaua şi ciol-tarul de catifea brodată cu fir de aur care rămăsese în şanţ. Vai, Doamne! Când mă gândesc ce uşor i-ar fi fost unui spaniol să pună mâna pe el, sau chiar unui francez, căci pe timpurile astea, atâta lume pune mâna pe ce găseşte, fără să se mai sinchisească cui aparţine! Vorba ceea: ce pică în şanţ e al soldatului. Mă gândesc c-ar fi putut

pune mâna şi pe cei patru sute de galbeni pe care domnul marchiz, să nu vă fie cu supărare, i-a uitat la oblânc. Şi pistoalele de la oblânc, ce mai pistoale! Sunt încă tot atât de bune şi nimeresc tul atât de precis ca pe vremea când le-am cumpărat din Germania. Nu v-a fost destul c-aţi omorî t bietul cal negru născut în Anglia cu adevărat, aşa eurr eu m-am născut la Tours. În Touraine, mai trebuia şi să lăsaţi aceste lucruri de preţ să încapi” pe mâna duşmanului!

Tot văicărindu-se, vajnicul slujitor puse şaua pe calul sur. Coloana care se scurgea era lungă, încetinindu-şi mişcările, măsură cu luare-aminte ci i trebuiau strânse chingile, cercetă fiecare dinte la cataramele şeii. lăsându-şi astfel timp să-şi continue vorba.

— Vă cer iertare dacă mai durează oleacă, dai mi-am cam scrântit braţul pe când îl ridicam pe domnul de Thou, care, la rândul lui, îl ridica pe domnul marchiz, atunci când. aţi căzut cu toţii.

— Cum, ai ajuns până aici, bătrân fără minte?
Doar nu era treaba ta, ţi-am spus să rămâi în tabără, glăsui Cinq-Mars.

— Oho, să stau în tabără, dar ce. puteam? Nu mă răbda inima. Când se trage cu muscheta, eu mor dacă nu văd flacăra. Treaba mea, păi treaba mea este să am grijă de caii dumneavoastră, dar pe cal staţi dumneavoastră. Credeţi că dacă aş fi putut, nu i-aş fi salvat viaţa sărmanului căluţ negru care zace acum în şanţ? Vai. domnule, ce

ni uit ţineam la el, un cal care de trei ori în viaţa sa a ieşit învingător la curse! Dacă stau să mă gândesc, viaţa lui a fost prea scurtă pentru cei ce ţineau la el, aşa ca mine. Nu lăsa pe nimeni altcineva, decât pe Grandehamp să-i dea ovăz şi atunci se freca cu capul de mine. Dovadă că, într-o bună zi, m-a muşcat de vârful urechii stângi, dar nu că ar fi vrut să-mi facă rău, nu. Trebuia să-l vezi cum necheza de furie când se apropia altcineva de el! Din pricina asta i-a rupt lui Jean piciorul, blândul căluţ, cât ţineam la el! Când a căzut, l-am sprijinit pe el cu o mână-şi pe domnul de Loc-maria cu alta. Am crezut la început că o să se ridice amândoi, dar din păcate unul singur a rămas în viaţă şi tocmai acela pe care-l cunoşteam mai puţin. Am impresia că râdeţi de cele ce vă povestesc despre calul dumneavoastră, stăpâne, dar nu uitaţi că, în timp de război, calul este sufletul călăreţului, da, domnule, sufletul său, căci ce bagă în sperieţi pedestrimea? Desigur calul şi nu omul, căci acesta, o dată pornit în galop, nu face nici cât o ceapă degerată. Cine săvârşeşte multe din faptele care stârnesc admiraţie? Tot calul. Şi uneori, când stăpânul lui ar dori să se afle cât mai departe de bătălie, ajunge fără să vrea biruitor şi răsplătit, în timp ce bietul animal nu se alege decât cu lovituri. Cine câştigă premiile la curse? Calul, căruia nu i se dă seara de mâncare ceva mai bun ca de obicei, în timp ce stăpânul său îşi umple buzunarele cu aur. e invidiat de prieteni

221

şi privit cu stimă de toţi nobilii, de parcă el ar fi alergat. Cine vânează căprioara şi nu mănâncă nici cea mai mică bucăţică din ea? Tot calul, ba uneori se întâmplă să fie el însuşi mâncat, sărmanul animal. Într-o campanie pe care am făcut-o împreună cu domnul mareşal, mi s-a întâmplat… Dar ce-aveţi, domnule marchiz? V-aţi îngălbenit…

— Strânge-mi piciorul cu ceva, cu o batistă, o curea, cu ce vrei, căci mă săgetează, nu ştiu ce-o fi.

— Cizma dumneavoastră e spintecată, domnule, poate v-a nimerit un glonţ; *dar plumbul este prie*
tenv l omului.

— Totuşi, mă doare rău de tot!

— Ah, *cine iubeşte bine pedepseşte bine,* domnule. Vai, plumbul!

Să nu vorbim rău de plumb.
Cine oare…

Tot încercând să lege piciorul lui Cinq-Mars deasupra genunchiului, omul nostru era cât pe ce să înceapă lauda plumbului, cu tot atâta neghiobie precum o cântase pe cea a calului, când le ajunse la ureche, lui şi stăpânului său, p ceartă violentă şi zgomotoasă ce izbucnise între câţiva ostaşi elveţieni rămaşi prin preajma lor după retragerea trupelor. Vorbeau şi dădeau din mâini, ţinta atenţiei lor fiind doi oameni care stăteau în mijlocul unui grup de vreo treizeci de oşteni.

Ţinând mai departe piciorul întins către slujitorul său şi rezemându-se de şaua calului, d'Effiat ascultă cu atenţie, încercând să desluşească ce spuneau. Dar nu ştia o boabă nemţeşte şi nu putu

Înţelege nimic din sfada lor. Grandehamp îl ţinea de cizmă şi asculta şi el cu luare-aminte. Deodată izbucni într-un hohot de râs de se cutremura tot, râdea ţinându-se de burtă, ceea ce nu i se întâmplase niciodată.

— Ha, ha, ha, domnule, iată de ce se ceartă ser genţii ăştia doi: nu ştiu pe care din cei doi spanioli care sunt aici să-l spânzure, căci camarazii dumneavoastră în uniforme roşii nu şi-au dat este reală să le-o spună. Unul dintre elveţieni pretinde că pe ofiţer, celălalt spune că pe soldat şi iată un al treilea care a izbutit să-i împace.

— Cum anume?

— Zice să-i spânzure pe amândoi.

— Hei. domol, domol, strigă Cinq-Mars, căznindu-se să păşească, fără să poată însă pune piciorul în pământ.

— Ajută-mă să urc pe cal, Grandehamp.

— Nici pomeneală, domnule, rana dumneavoastră…

— Fă ce-ţi spun şi încalecă şi tu.

Bodogănind, bătrânul slujitor se supuse şi dădu fuga, în urma unei alte porunci foarte drastice a lui Cinq-Mars, să-i oprească pe elveţieni. Aceştia şi ieşiseră la câmp deschis şi erau gata să-şi spân-*7, ure* prizonierii de un copac, sau mai degrabă să-i lase să se spânzure, căci ofiţerul, cu sângele rece caracteristic energicei sale naţiuni, îşi petrecuse singur juvăţul în jurul gâtului şi tocmai urca, fără să fi fost poftit, pe o scăriţă proptită de un trunchi.

pentru a lega capătul celălalt. Soldatul, cu acela. şi calm nepăsător, se uita la elveţienii care se sfădeau în jurul lui şi ţinea scara.

Cinq-Mars sosi la timp pentru a-i salva. Se prezentă subofiţerului elveţian şi folosindu-l pe Grandehamp ca tălmaci, îi spuse că cei doi prizonieri îi aparţineau şi că-i va duce la cortul său, că era căpitan al gărzii şi răspundea de ei. Disciplinat, neamţul nu îndrăzni nici să crâcnească. Numai ofiţerul se împotrivi. Din vârful scării, unde se afla, întoarse capul, şi vorbind ca din amvon, hohoti sardonic:

— Aş vrea să ştiu cine te-a poftit aici? Cine ţi-a spus că vreau să trăiesc?

— Nu mă priveşte ce doriţi, spuse Cinq-Mars, şi puţin îmi pasă ce veţi face mai târziu. Acum nu vreau decât să împiedic să se săvârşească o faptă care nu’ se pare nedreaptă şi crudă. N-aveţi decât să vă luaţi viaţa după aceea, dacă ţineţi.

— Bine grăit, răspunse spaniolul, aspru, să ştii că-mi placi. Am crezut că vii să faci pe mărinimosul, ca să mă sileşti să-ţi fiu recunoscător, ceea ce nu pot să sufăr. Ei bine, am să cobor, dar te previn că te voi urî ca şi până acum, deoarece eşti francez, şi nu-ţi voi mulţumi, căci nu faci decât să-ţi plăteşti datoria ce o ai faţă de mine. Azi-dimineaţa eu l-am oprit pe tânărul oştean care te luase la ochi să te împuşte şi să ştii că niciodată până acum nu i-a scăpat vreo capră neagră în munţii Leon.

224

— Nu face nimic, spuse Cinq-Mars, coborâţi.

Obiceiul lui era să se poarte întotdeauna cu ceilalţi aşa cum se purtau şi aceştia cu el şi asprimea spaniolului îl oţeli.

— E mândru foc omul ăsta, glăsui Grandehamp.

În locul dumneavoastră, domnul mareşal l-ar fi lăsat cu siguranţă acolo sus, în capul scării. Hei.

Louis, Étienne, Germain, veniţi să păziţi prizonierii stăpânului nostru şi să-i conduceţi. Grozavă captură, mira-m-aş să ne poarte noroc.

Deoarece rana îl împungea la fiecare legănare a calului, Cinq-Mars o porni la pas, domol, ca să n-o ja înaintea oamenilor care mergeau pe jos. El urmări de departe companiile care porniseră după Rege, întrebându-se ce-o fi viind suveranul să-i spună. O rază de speranţă îi lumină în depărtări frumosul chip al Mariei de Mantoue şi

gândurile lui se înseninară pentru o clipă. Dar întregul lui viitor *se* concentra în acest singur ţel: *să placă Regelui* începu să chibzuiască la toată amărăciunea cuprinsă în el.

Deodată 51 zări pe prietenul său, de Thou, care, îngrijorat din pricină că nu mai venea, se-ntorsese să-l caute şi alerga spre el ca să-i dea o mână de ajutor la nevoie.

— E târziu, prietene, se lasă noaptea, ai zăbovit mult şi mi-a fost teamă să nu fi păţit ceva; şi tânărul consilier, pe care îngrijorarea îi făcuse să-şi piardă calmul obişnuit, ceea ce nu se întâmplase în timpul luptei, acum îi puse o întrebare – *t*

după alta: Pe cine aduci aici? De ce te-ai oprit? Regele te va chema în curând.

— Sunt uşor rănit, aduc un prizonier şi mă gândeam la întrevederea cu Regele. Ce-o fi vrând de la mine, prietene? Cum să mă port dacă voia lui va fi să mă apropie de tron? în acest caz, va trebui să plac. Or, numai la gândul acesta, trebuie să-ţi mărturisesc, îmi vine să dau bir cu fugiţii. Nădăjduiesc să nu am cumplita cinste de a trăi în preajma lui. Să placi, ce umilitor e acest cuvânt. Să te supui, nu e tot atâta. Un ostaş îşi riscă viaţa şi asta-i tot. Pe când un curtean, de câtă supleţe are nevoie, în ce măsură trebuie să treacă peste firea sa, câte compromisuri trebuie să încheie cu conştiinţa sa şi să-şi înjosească gândirea pentru a-şi menţine situaţia! Vai. de Thou, dragul meu de Thou, nu sunt făcut ca să trăiesc la curte, o simt deşi n-am întrezărit-o decât o clipă. Am rămas un sălbatic în străfundul inimii mele, iar educaţia nu m-a poleit decât la suprafaţă. Cât m-am aflat departe, m-am crezut în stare să trăiesc în această lume a celor atotputernici, am dorit chiar lucrul acesta, mânat de un ideal foarte scump inimii mele. Dar simt că-mi vine să dau înapoi de la primul pas, când l-am văzut pe Cardinal m-am cutremurat. Amintirea ultimei sale crime la care am fost de faţă m-a împiedicat să-i adresez cuvântul, îmi inspiră silă, nu voi putea niciodată să-i vorbesc. Bunăvoinţa Regelui are şi ea ceva ce mă înfioară, de parcă ar trebui să-mi poarte nenoroc.

226

— Îmi pare bine că te văd atât de înspăimântat, răspunse de Thou, mergând călare alături de el, e poate spre binele dumitale. Vei vedea de foarte aproape ce înseamnă puterea. Nici nu aveai habar de

ea, iar acum, aproape că vei putea s-o atingi, vei vedea ceea ce reprezintă şi cine ţine în mâna sa fulgerul. Dea Domnul să nu te trăsnească! Vei asista poate la adunări unde se pune la cale soarta naţiunilor. Vei observa, vei provoca toane din care iau naştere războaie sângeroase, cuceriri şi tratate, vei ţine în mâna dumitale picătura de apă care zămisleşte torente. Numai de sus se pot aprecia exact realizările oamenilor, prietene. Trebuie să te fi aflat pe culmi ca să-ţi dai seama cât de mărunte sunt lucrurile care ni se par mari.

— Vai, dacă m-aş afla acolo, dragul meu, aş profita cel puţin de învăţătura pe care mi-o dai.

Dar Cardinalul ăsta, omul ăsta faţă de care trebuie să fiu îndatorat şi pe care-l cunosc prea bine prin ceea ce săvârşeşte, ce va fi el oare pentru mine?

— Un prieten, un ocrotitor, fără îndoială, răspunse de Thou.

— Mai bine moartea de o mie de ori, decât prietenia sa. Urăsc întreaga sa fiinţă, până şi numele său! El ucide slujindu-se de crucea Mântuitorului.

— Ce grozăvii spui, dragul meu. Te vei duce de râpă dacă-l vei lăsa pe Rege să înţeleagă sentimentele pe care le nutreşti faţă de Cardinal.

22?

— Nu face nimic, în labirintul acestor cărări întortocheate, eu vreau să apuc o cale nouă, linia dreaptă, întregul meu fel de a gândi, cel al unui om cinstii, se va dezvălui însuşi Regelui, dacă va voi să-l afle, chiar de m-ar costa capul. L-am văzut în sfârşit pe acest Rege care mi-a fost zugrăvit ca un nevolnic, l-am văzut şi vederea lui m-a mişcat, fără să vreau. E foarte nefericit, fără-ndoială, dar nu poate fi crud, va şti să recunoască adevărul…

— Da, dar nu va cuteza să-l facă să triumfe, răspunse înţeleptul de Thou. Păzeşte-te de această înflăcărare a dumitale ce se manifestă adesea prin izbucniri bruşte şi foarte periculoase. Nu te ridica împotriva unui colos ca Richelieu, înainte de a-i fi măsurat puterea.

— Scumpul şi prudentul meu prieten, vorbeşti ca şi dascălul meu, abatele Quillet, dar nu mă cunoaşteţi niciunul din voi şi nu ştiţi cât sunt de sătul de mine însumi şi până unde am cutezat să-mi înalţ dorinţele. Trebuie să răzbesc sau să mor.

— A şi început să te roadă ambiţia? exclamă de

Thou extrem de surprins.

Prietenul său, dând drumul frâului, îşi îngropa faţa în palme şi nu mai răspunse nimic.

— Dar cum se face, Henri? La douăzeci de ani a şi pus stăpânire pe dumneata această patimă egoistă a vârstei mature? Ambiţia e cea mai tristă dintre nădejdi.

228

— Şi totuși acum mă aflu cu totul în puterea ei, nu trăiesc decât datorită ei, tot sufletul îmi e pătruns – de ea.

— Vai, Cinq-Mars, nu te mai recunosc, cu totul altfel crai pe vremuri! Nu vreau să-ţi ascund, dar îmi pari schimbat în rău. În plimbările noastre din vremea copilăriei, când viaţa şi mai cu seamă moailealui Socrate ne storcea lacrimi de admira ţie şi de invidie, când ridicându-ne până la idealul celei mai înalte virtuţi, ne doream în viitor acele covârşitoare nenorociri şi acele sublime încercări din care sunt plămădiţi oamenii mari; când ne în chipulam diverse prilejuri de jertfe de sine şi de abnegaţie, dacă un glas omenesc ar fi fost rostit numai de faţă cu noi cuvântul ambiţie, am fi avut impresia că am pus mâna pe un şarpe…

De Thou vorbea cu înflăcărarea entuziasmului şi în acelaşi timp pe un ton de dojană. Cinq-Mars călărea mai departe fără să rostească niciun cuvânt, cu capul în palme. După o clipă de tăcere își luă mâinile de pe faţă, lăsând să-i curgă din och-i şiroaie de lacrimi. Strânse cu putere mâna prietenului său, spunându-i pe un ton pătrunzător:

— Domnule de Thou, mi-ai adus aminte de cele mai frumoase gânduri ale mele din prima tinereţe. Crede-mă, nu m-am schimbat în rău, dar sunt mistuit de o tainică speranţă pe care nu ţi-o pot împărtăşi. Dispreţuiesc ca şi dumneata ambiţia care pare să mă stăpânească. Dar chiar de-ar dispreţui-o lumea întreagă, ce-mi pasă mie de lume!

Dar dumneata, nobile prieten, făgăduieşte-mi că orice aş face nu-mi vei retrage preţuirea dumitale. Jur pe sfântul cer că gândurile mele sunt tot atât de curate ca şi el.

— Bine, răspunse de Thou, jur şi eu pe ceruri că mă încred orbeşte în dumneata. Mă faci să renasc la viaţă!

Își strânseră din nou mâinile cu o căldură izvo-râtă din adâncul inimii, când iată că şi ajunseră în apropierea cortului regesc.

Noaptea se lăsase cu totul, dar se părea că zorii unei zile mai blânde se iveau la geana orizontului, căci luna se înălţa din mare în toată splendoarea sa. Cerul străveziu al sudului Franţei nu era întinat de niciun nor şi părea un văl albăstrui presărat cu fluturaşi de argint. Numai rara adiere a unei brize venite dinspre Mediterana învârtejea aerul încă înfierbântat şi orice zvon se potolise pe pământ. Oastea obosită se odihnea în corturile, ale căror luminiţe marcau linia frontului, iar oraşul asediat părea şi el doborât de somn. Nu se zărea pe metereze decât vârful armelor santinelelor care sclipea în bătaia lunii, sau felinarul rătăcitor al rondului de noapte. Nu se auzea decât hăulitul înfricoşător şi prelungit al străjilor oraşului care-şi porunceaţi una alteia să nu doarmă. Numai în jurul Regelui toată lumea veghea, dar la o distanţă respectabilă. Suveranul îndepărtase toată suita şi se plimba singuratic prin faţa cortului. Oprindu-se din când în când să contemple

frumuseţea cerului, părea cufundat într-o meditaţie melancolică. 'Nimeni nu se încumeta să-l întrerupă şi nobilii rămaşi prin preajma lui se apropiară de Cardinal care, la o depărtare de douăzeci de paşi, se aşezase pe o mică ridicătură de pământ acoperită cu iarbă, pe care ostaşii o aranjaseră în chip de bancă, îşi ştergea fruntea palidă şiostenit de grijile zilei şi de povara platoşei cu care nu era obişnuit, se descotorosea de cei care veneau să-l salute înainte de a se retrage, rostind câteva cuvinte în grabă, dar întotdeauna atent şi politicos. Nu mai avea pe lângă el decât pe *Pere* Joseph care stătea de vorbă cu Laubardemont. Cardinalul se uita înspre Rege, întrebându-se dacă nu cumva, înainte de a intra în cort, suveranul îi va adresa cuvântul, când deodată se auzi tropotul cailor lui Cinq-Mars şi a soţilor lui. Străjile Cardinalului îl întrebară cine era şi-l lăsară să treacă fără suită, însoţit numai de prietenul lui, de Thou.

— Ai ajuns prea târziu, tinere, ca să te mai înfăţişezi Regelui, cârâi Cardinalul-duce, pe Maiestatea-sa nu se cuvine s-o laşi să aştepte.

Cei doi prieteni dădură să se retragă, când se auzi chiar glasul lui Ludovic al XIII-lea. Regele se afla atunci într-una din acele situaţii false care au fost blestemul întregii sale vieţi. Profund iritat împotriva ministrului său, dar recunoscând că lui îi datora succesul zilei şi dorind totodată să

se întreţină cu el pentru a-i anunţa intenţia sa d: a părăsi oştirea şi de a ridica asediul Perpignanu-lui, era sfâşiat între dorinţa de a-i vorbi şi teama că nemulţumirea sa faţă de Cardinal va slăbi. La rându-i, ministrul nu îndrăznea să-i adreseze primul cuvânt, nefiind sigur de gândurile care se zbăteau sub fruntea suveranului şi temându-se să nu nimerească într-un moment defavorabil, dar în acelaşi timp nu se îndura să se retragă. Se aflau exact în situaţia a doi îndrăgostiţi certaţi, care ai vrea să aibă o explicaţie, când Regele prinse primul prilej pentru a sparge gheaţa. Întâmplarea fu fatală ministrului. Căci numai de întâmplare depind uneori destinele care sunt considerate mari.

— Nu e oare domnul de Cinq-Mars? întreba
Regele cu voce tare. Să vină, îl aştept.

Tânărul d'Effiat se apropie călare şi la câţiva paşi de Rege dădu să descalece. Dar cum puse piciorul în iarbă, căzu în genunchi.

— Iertare. Sire. murmură el. Mi se pare că sunt rănit.

Şi sângele ţâşni cu putere din cizma sa.

De Thou îl văzuse căzând şi se apropiase ca să-l sprijine. Richelieu profita de cazie ca să se apropie şi el cu un zel simulat.

— Cruţaţi-l pe Rege de> această privelişte, exclamă el, vedeţi doar că tânărul acesta îşi dă sufletul.

— Ba de loc. răspunse Ludovic, sprijimndu-l ei

Însuşi. Un rege al Franţei ştie să privească un om murind şi nu se teme de sângele vărsat pentru el. Ţin la tânărul acesta; să fie dus lângă cortul meu şi medicii mei să-l îngrijească. Dacă rana lui nu este adâncă, va merge cu mine la Paris, căci asediul e ridicat, domnule Cardinal, ajunge. Alte treburi mă cheamă în inima regatului. Vă las comanda în lipsa mea, iată ce voiam să vă spun.

După ce rosti aceste cuvinte, Regele se îndreptă brusc spre cort, precedat de pajii şi de ofiţerii săi ce ţineau în mână făclii.

Cortul regal se închisese, Cinq-Mars fusese transportat de domnul de Thou şi de oamenii săi, dar ducele de Richelieu, nemişcat şi uluit, încă mai stătea cu ochii pironiţi la locul unde se petrecuse scena. Părea lovit de trăsnet, şi incapabil să-i vadă şi să-i audă pe cei ce se uitau la el.

Laubardemont, speriat încă de proasta primire ce i se făcuse în ajun, nu cuteza să scoată o vorbă, iar *Pere* Joseph de-abia îl recunoştea

pe vechiul lui stăpân. O clipă fu încercat de părerea de rău de a i se fi devotat, crezând că steaua sa va păli de acum înainte. Dar dându-şi seama că toţi oamenii îl urau şi că alt reazem decât Richelieu nu avea, îl apucă de braţ şi zgâlţâindu-l zdravăn, îi spuse cu glas scăzut dar nu fără asprime:

— Haideţi, Monseniore, nu mai staţi ca o curcă plouată, veniţi cu noi.

Ca şi cum l-ar fi sprijinit ţinându-l de braţ. dar de fapt târându-l împotriva voinţei sale cu ajutorul lui Laubardemont, îl împinse în cortul lui, aşa cum un dascăl trimite la culcare un şcolar, temân-dja-se ca aburii amurgului să nu-i facă rău. Cardinalul, care îmbătrânise prematur, se supuse treptat voinţei celor doi acoliţi ai săi şi purpura cortului se lăsă în urma lui.

Capitolul al Xlf-l e a

VEGHEA

O coward conscieare, liow dost Ihou afflict me!

— The lighis burn bhie.

— It is now dead midnight.

Cold fearful drops stand on my trembling flesh.

— What de I f ear? myself?...

— I Iove myself. ... *

SHAKESPEARB

De cum intră în cort, Cardinalul se prăbuşi cu platoşă şi *cu* arme cu tot într-un jilţ adânc. Cu batista la gură şi cu privirea fixă, stătu aşa, lăsându-i pe cei doi confidenţi ai săi în veşminte negre nedumeriţi dacă meditaţia sau descurajarea îl ţintuia locului. Era palid ca un mort şi o sudoare rece îi brobonea fruntea. Ştergându-şi-o cu o mişcare repezită, aruncă cât colo tichia roşie, singurul însemn ecleziastic pe care-l mai păstrase şi căzu din nou cu gura în palme. Capucinul de o parte, sinistrul magistrat de cealaltă, îl priveau în tăcere, şi ai fi zis, din pricina hainelor lor întunecate, că sunt duhovnicul şi notarul unui muribund.

1 O, laşă conştiinţă, mă-ntristezi! / – Lumină-albas-tră-i.

— Bate al nopţii miez / Reci stropi de spaimă-mi tremură pe trup. / – De mine însumi să mă tem?

— Pe mine însumi mă iubesc (engl.).

233

Călugărul, eu o voce pornind din fundul pieptului şi mai nimerită să rostească prohodul decât ga împartă mângâievi, vorbi totuşi primul:

— Dacă Monseniorul ar binevoi să-şi amintească de sfaturile pe care i le-am dat la Narbonne, ar recunoaşte că am avut o presimţire îndreptăţită în legătură cu necazurile pe care i le va pricinui într-o bună zi acest tânăr.

Înaltul magistrat îi ţinu isonul: – Am aflat de la bătrânul abate surd care a luat parte la prânzul oferit de văduva mareşalului d'Effiat şi care de fapt a auzit tot ce s-a vorbit acolo, că tânărul Cinq-Mars are mai multă vlagă decât s-ar părea şi că a încercat să-l facă scăpat pe mareşalul de Bassompierre. Păstrez raportul amănunţit al surdului care şi-a jucat foarte bine rolul. Eminenţa-sa domnul Cardinal ar trebui să fie mulţumită.

— V-am mai spus, Monseniore, reluă *Pere* Joseph, căci cei doi fanatici slujitori vorbeau alterna tiv, ca păstorii lui Vergiliu, v-am mai spus că ar fi bine să ne descotorosim de tânărul d'Elfiat şi că aş lua asupra mea sarcina, dacă aceasta ar fi voia înălţimii-voastre. N-ar fi prea greu nici să-l pier dem în ochii Regelui.

— Ar fi mai simplu să-l facem să moară de pe urma rănii sale, interveni din nou Laubardemont.
Dacă Eminenţa-sa ar avea bunătatea să-mi poruncească, îl cunosc îndeaproape pe medicul de-al doilea care-l îngrijeşte, căci m-a lecuit şi pe mine

236

de o lovitură pe care am primit-o în frunte. E un om chibzuit, cu totul devotat **Monseniorului** Cardinai-duce şi căruia jocul de cărţi i-a cam stricat socotelile.

— Ba eu aş crede, obiectă *Pere* Joseph cu un aer de modestie, deşi puţintel cam înţepat, că dacă
Excelenţa-sa ar avea nevoie de cineva pentru a aduce la îndeplinire acest plan binevenit, atuncea ar fi mai nimerit să se bizuie pe negociatorul său obişnuit, care până acum a înregistrat oarecare succese.

— As putea şi eu să mă laud cu câteva, reluă Laubardemont, şi nu de mâna a doua. de dată cât se poate de recentă şi anevoioase foarte.

— Ah, desigur, rosti călugărul făcând un fel de plecăciune şi cu un aer pătruns de respect şi politeţe, misiunea dumitale cea mai îndrăzneaţă şi mai dibace a fost procesul vrăjitorului Urbain Grandier. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, putem face şi noi o treabă atât de bună şi de însemnată.

De pildă, adăugă el lăsând ochii în jos ca o fecioară, nu e lucru de lepădat să retezi fără şovăială o ramură regală a i amiliei de Bourbon.

— Să alegi un oştean din gardă ca să-l ucidă pe contele de Soissons, nu e cine ştie ce scofală, răspunse cu amărăciune magistratul, dar să prezi dezi, să judeci…

— Şi să execuţi cu mâinile tale, îl întrerupse capucinul care se încinsese, este fără îndoială mai puţin greu decât să creşti un om din copilărie, cu

gândul de a săvârşi lucruri mari cu discreţie şi de a îndura mai curând *ioale* caznele, de dragul cerului. decât de a dezvălui numele celor care l-au înarmai ca să facă dreptate în numele lor, sau chiar de a muri cu curaj peste trupul celui lovit, aşa cum a făcut cel pe care l-am trimis eu. Când Riquemont, scutierul prinţului, l-a străpuns cu spada, n-a scos niciun ţipăt. A murit ca nu sunt, era discipolul meu.

— Una e să porunceşti şi alta să înfrunţi tu însuţi primejdia.

— Oare n-am înfruntat primejdii la asediul Rochellei?

— Erai cât pe-aci să te îneci într-un canal de scurgere pare-se, spuse Laubardemont.

— Iar dumneata, răspunse *Pere* Joseph, erai cât pe ce să-ţi prinzi degetele în cleştii de tortură şi asta numai pentru că stareţa ursulinelor e nepoata dumitale.

— Le-a fost uşor franciscanilor dumitale care ţineau ciocanele; dar eu am fost izbit în frunte de Cinq-Mars care se pusese în fruntea gloatei ieşite din minţi.

— Ce spui? exclamă *Pere* Joseph încântat. A cutezat să se ridice împotriva poruncilor Regelui?

Bucuria pe care i-o pricinui această descoperire îl făcu să uite de mânia sa.

— Ticăloşilor, strigă deodată Cardinalul, ieşind din muţenie şi ştergându-și gura cu batista pătată de sânge. V-aş fi pedepsit pentru sângeroasa voastră

harţă, dacă n-aş fi aflat atâtea taine ce zugrăvesc josnicia voastră. Aţi depășit poruncile mele. Lau-bardemont, nu voiam să foloseşti cazna, e a doua greşeală a dumitale, o să atragi de pomană ura poporului asupra mea, era de prisos. Iar dumneata, Joseph, ai grijă, cercetează amănuntele în legătură cu această răzmeriţă la care a luat parte Cinq-Mars, s-ar putea să ne prindă bine în viitor.

— Posed toate numele şi semnalmentele, rosti zelos judecătorul secret, plecându-și până la jilţul
Cardinalului trupul mătăhălos şi faţa smeadă şi suptă, brăzdată de un surâs slugarnic.

— Bine, bine, spuse ministrul, împingându-l mai încolo, nu e încă vorba de asta. Dumneata, *Pere*
Joseph, grăbeşte-te s-ajungi la Paris înaintea tânărului ăsta trufaş care sunt sigur că va ajunge favorit. Caută să intri sub pielea lui, vezi de-l foloseşte în sprijinul meu, sau de nu, să piară. Să mă slujească sau să moară. Dar mai cu seamă, trimite-mi oameni de încredere, zi de zi, ca să mă informeze prin viu grai. Pe viitor, niciun fel de epistole. Sunt foarte nemulţumit de dumneata.
Joseph, ce sol nenorocit ai ales ca să-mi aducă veşti de la Colonia! N-a priceput ce i-am spus. S-a înfăţişat prea devreme Regelui şi iată că acum avem de luptat împotriva unei noi dizgraţii. N-a lipsit mult să mă duceţi de râpă. O să vedeţi ce se va întâmpla la Paris; au să urzească curând un complot împotriva mea, dar va fi cel din urmă. Rămân aici, ca să-i las pe toţi să uneltească mai în voie. Acum

duceţi-vă amândoi şi spuneţi valetului meu să vină peste două ceasuri, acuma vreau să rămân singur. Mai răsunau încă paşii celor doi, când Richelieu, cu ochii aţintiţi asupra intrării în cort, urmărindu-i parcă cu o privire mânioasă, exclamă:

— Lichele netrebnice! Am să vă las să săvârşiţi încă vreo câteva

treburi murdare după care vă voi zdrobi, unelte josnice ale puterii mele. În curând
Regele, doborât de boala care-l macină pe încetul, îşi va da sufletul. Atunci voi fi regent, voi Îi eu însumi regele Franţei, nu voi mai avea a mă teme de toanele slăbănogului, voi nimici pe veci neamurile trufaşe ale Franţei, le voi face una cu pământul! voi folosi vergeaua ca Tarquinius, voi domni singur peste ei toţi, Europa va tremura, iar eu…

Sângele de care i se umpluse din nou gura îl sili să folosească batista.

— Ah, nenorocitul de mine, ce tot grăiesc! Sunt osândit, mă topesc pe picioare, sângele mi se scurge şi mintea mea tot mai vrea să lucreze! La ce bun?
Pentru cine? Pentru glorie? Vorbă găunoasă. Pentru oameni? îi dispreţuiesc. Atunci pentru cine, de vreme ce poate până în doi-trei ani voi fi mort?
Pentru slava lui Dumnezeu? Aiurea… N-am urmat căile Domnului şi el a văzut tot…

Capul îi căzu pe piept şi privirea-i se opri asupra crucii de aur ce-i atârna de gât. Nu se putu împiedica să nu tresară azvârlindu-se înapoi, până în fundul jilţului. Dar imaginea ei îl urmărea; o

luă în mină şi uitându-se la ea cu o căutătură fixă şi mistuitoare, rosti cu glas scăzut:

— Semn cumplit, mă urmăreşti! Te voi mai întâlni oare în altă parte… divinitate şi supliciu!
Ce sunt? Ce-am lacul…

Pentru prima oară în viaţa lui îl cuprinse o groază ciudată şi necunoscută, începu să dârdâie, îngheţat şi totodată pârjolit de un fior pe care nu-l putea stăvili. Nu cuteza să ridice ochii, de teamă să nu dea peste cine ştie ce vedenie înspăimântătoare. Nu îndrăznea să cheme pe cineva, de frică să nu-şi audă propria voce. Stătu mai departe aşa, cufundat cu totul într-o meditaţie asupra veşniciei, din cale afară de cutremurătoare pentru el şi murmură acest soi de rugăciune:

— Mărite Doamne, dacă mă auzi, judecă-mă dacă k vrei, dar nu mă desprinde de lume ca să mă judeci.
Priveşte-mă înconjurat de cei din veacul meu, priveşte opera imensă la care m-am înhămat, nu era oare nevoie de o pârghie uriaşă pentru a

urni aceste mulţimi? Şi dacă această pârghie zdrobeşte în acţiunea ei câţiva nevolnici de prisos, sunt oare atât de vinovat? Oamenilor s-ar putea să le par un om rău, dar şi tu, jude suprem, mă vei socoti astfel? Nu; căci tu ştii doar că numai puterea neîngră dită îl face pe om vinovat faţă de semenii săi; nu
Armand de Richelieu trimite la moarte, ci primul ministru. Şi nu din cauza jignirilor personale ce i se aduc, ci de dragul unui sistem. Un sistem… dar ce înseamnă acest cuvânt? Mi-a fost îngăduit oare

2—!

să mă joc astel cu oamenii şi să-i consider nişte simple numere, bune numai pentru a îndeplini un plan, poate greşit? Am măturat pe cei ce se aflau în jurul tronului. Dacă,» fără să-mi dau seama, am subminat temeliile lui şi i-am grăbit căderea? Da, puterea mea de împrumut m-a ademenit. O, labirint, o slăbiciune a gândirii omeneşti! Credinţă simplă, de ce am părăsit calea ta?… De ce oare nu sunt un simplu preot? De-aş avea tăria s-o rup cu oamenii şi să mă dăruiesc Domnului, scara lui lacov1 s-ar arăta din nou în visele mele.

În clipa aceea un mare tărăboi răzbi până la el: râsetele oştenilor, huiduielile şi înjurăturile lor cumplite se amestecau cu o cuvântare destul de lungă rostită de un glas firav şi limpede. Ai fi spus că era cântecul unui înger întretăiat de hohotele diavolilor. Se ridică şi deschise un fel de fereastră tăiată în pânză, pe una din laturile cortului său pătrat. Un ciudat spectacol se înfăţişă înaintea ochilor lui. Stătu câteva clipe să-l privească, ciulind urechea la ceea ce se vorbea.

— Ascultă, ascultă, La Valeur, spunea un oştean altuia, uite-o că începe din nou să grăiască şi să cânte. împinge-o în mijlocul cerului, între noi şi foc.

1 *Scara lui Iacov,* aluzie biblică, în drum spre unchiul său Laban, Iacov a poposit în pustiu, într-un loc numit de atunci Betel. În vis a văzut o scară al cărei picior se proptea de pământ, iar capătul de sus atingea cerul, iar pe scară puzderie de îngeri urcau şi coborau.

2-12

— Nu ştii? Nu ştii? glăsuia un altul. Iată-l pe
Grand-Ferre care spune că o cunoaşte.

— Da, îţi spun că o cunosc şi, pe Sfântul Petru din Loudun, aş jura că am văzut-o în satul meu când eram în permisie. A fost iată, dar

n-am să m-apuc să trăncănesc, mai cu seamă în faţa unui cardinalist ca tine.

— Şi de ce să nu vorbeşti, neghiobule? întrebă un oştean mai în vârstă răsucindu-şi mustaţa.

— Pentru că m-ar frige la limbă, pricepi?

— Nu, nu pricep.

— Nici eu, dar aşa mi-au. spus nişte târgoveţi.

Un hohot general de râs îi tăie vorba.

— Ha, ha, ha, ce netot, glăsui unul. S-asculte ce vorbesc târgoveţii.

— Ce să-i faci, dacă îi asculţi cum trăncănesc, înseamnă c-ai timp de pierdut, reluă un altul.

— Ştii, bobocule, ce spunea maică-mea? întrebă cu gravitate oşteanul cel bătrân, plecându-şi ochii cu un aer înfricoşător şi solemn, pentru a se face ascultat.

— Păi cum să ştiu, La Pipe? Maică-ta pe semne că va fi murit de bătrâneţe înainte ca bunicul meu să se fi născut.

— Ei bine, buboculo. O să-ţi spun. Mai întâi, să ştii că maică-mea a fost o preacinstită ţigancă, tot atât de nedezlipită de regimentul de carabinieri al lui La Roque, ca şi câinele meu *Tun* aici de faţă.

Purta o balercuţă de rachiu atârnată de gât şi trăgea la măsea mai abitir decât cel mai maro beţivan al

nostru. A avut paişpe bărbaţi, toţi ostaşi şi căzuţi pe câmpul de luptă.

— Halal muiere, îl întrerupseră soldaţii plini de respect.

— Şi niciodată în viaţa ei n-a vorbit cu un târgoveţ, decât ca să-i spună atunci când intra în casa lui: „Aprinde-mi o feştilă şi pune supa pe foc”.

— Ei bine, îi dădu ghes Grand-Ferre, ce spunea maică-ta?

— Dacă te pripeşti, nu vei afla, bobocule. Adesea am auzit-o rostind vorbele astea: *Un ostaş preţuieşte mai mult decât un câine, dar un câine preţuieşte mai mult decât un târgoveţ”.*

— Bravo, bravo, bine zis, strigară ostaşii plini de admiraţie la auzul acestei cugetări alese.

— Şi totuşi, glăsui Grand-Ferre, târgoveţii care mi-au spus că lucrurile acelea m-ar Irige la limbă aveau dreptate. De altfel, nu erau ei

cu totul târgoveţi, căci purtau sabie şi s-au supărat când a fost ars pe rug un preot, ca şi mine de altfel.

— Ei şi ce-ţi pasă ţie dacă popa era ars pe rug, prostănacule? întrebă un subofiţer rezemat de furca archebuzei sale. După ăsta vine altul. Ai fi putut pune în locul lui pe unul din generalii noştri, căci acum toţi sunt popi. Eu, care sunt regalist, nu mă tem s-o spun verde.

— Ho. tăceţi o dată! strigă La Pipe, lăsaţi-o pe fata asta să vorbească. Ori de câte ori ne înveselim, câinii ăştia de regalist! vin să ne strice cheful.

— Ce spui? se băgă în vorbă Grand-Ferre. Ai măcar habar ce înseamnă un regalist?

— Haida de răspunse La Pipe, vă cunosc bine pe toţi, ţineţi cu vechii prinţi ai păcii, chipurile, cu ţăranii răsculaţi şi sunteţi împotriva Cardinalului şi împotriva birului pe sare, aşa *e*? Am sau nu dreptate?

— Ei bine, nu. bătrâne ciorap-roşu. Un regalist este cel care ţine cu regele, asta-i. Şi cum tatăl meu era unul dintre şoimarii Regelui, eu ţin cu Regele, poftim. Şi nu-mi plac cei care poartă ciorapi roşii, asta-i tot.

— Aha, mă faci ciorap-roşu? bodogăni bătrânul oştean. O să ne răfuim noi mâine dimineaţă. Dacă ai fi luptat în Valteâine}, n-ai fi vorbit aşa. Dacă ai fi văzut-o pe Eminenţa sa plimbându-se pe digul de la Rochelle cu bătrânul marchiz de Spinola în timp ce în jurul lor ploua cu schije, n-ai mai spune nimic despre cei ce poartă ciorapi-roşii, auzi tu?

— Hei, voi de colo, grăiră alţi ostaşi, în loc să ne certăm, ce-ar fi să ne veselim?

Vitejii oşteni care stăteau astfel la taclale se aflau în picioare în jurul unui foc mare, care-i lumina mai puternic decât luna, în toată splendoarea ei; în mijlocul lor se găsea femeia care-i făcuse să se îmbulzească şi să vocifereze. Cardinalul zări o tânără în picioarele goale, înveşmântetă în

1 *Vauel me* – vale alpină din Italia. În timpul Răn-bo putut de tivizeci de ani. Spania a încercat s-o ocupe, clar a trebuit să se retragă în urmare/iste. ntei opuse de Biclichieu.

negru şi acoperită cu un văl alb, lung. O frânghie grosolană îi încingea mijlocul elegant, un lung şirag de mătănii îi cădea de la gât până aproape la picioare, mâinile ei delicate şi albe ca fildeşul depanau boabele, trecându-le cu repeziciune printre degete. Soldaţii se veseleau cu o bucurie sălbatică presărându-i calea cu tăciuni aprinşi ca să-şi frigă tălpile goale. Cel mai în vârstă apropie fitilul fumegând al archebuzei sale de poala rochiei sale, poruncindu-i cu voce aspră:

— Hai, smintite, spune-ne povestea ta încă o dată, altfel te umplu cu pulbere şi te arunc în aer ca pe o mină. Bagă de seamă, le-am mai jucat renghiul ăsta şi altora ca tine în războaiele de dinainte cu hughenoţii. Hai, dă-i drumul!

Tânăra femeie se uită cu tristeţe la ei, nu răspunse nimic şi-şi lăsă vălul peste faţă.

— Nu te pricepi să vorbeşti cu ea, spuse Grand
Ferre, râzând ca un beţivan. Ai s-o faci să plângă, nu cunoşti limbajul ales de la curte. Lasă-mă să-i vorbesc eu.

Şi apucând-o de bărbie, susură:

— Inimioara mea, dacă ai vrea, drăguţo, să ne povesteşti încă o dală frumoasa istorioară pe care o spuneai mai adineauri domniloide colo, te-aş pofti să faci o călătorie cu mine pe fluviul Tan dreţei, cum spun cucoanele mari de la Paris, şi să „bei un pahar cu rachiu împreună cu cavalerul tău cradincios care to-a întâlnit la Loudun.

ciad făceai pe nebuna ca să-l ardă pe rug pe un sărman nenorocit…

Tânăra încrucişa braţele şi, privind în jurul ei cu un aer poruncitor, strigă:

— Daţi-vă înapoi, în numele Dumnezeului oştiri lor, înapoi, desfrânaţilor, nu există nimic comun între noi. Nu înţeleg limba voastră şi voi n-aţi putea-o pricepe pe a mea. Duceţi-vă de vă vindeţi sângele mai-marilor acestei lumi pe câţiva bănuţi pe zi şi lăsaţi-mă să-mi împlinesc menirea. Duceţi-mă la Cardinal…

Un hohot de râs grosolan îi tăie vorba.

— Crezi că Eminenţa-sa, generalisimul, o să te primească în picioarele goale? o întrebă un cara binier al lui Maurevert. Du-te de ţi le spală!

— Domnul a spus: Ierusalime, ridică-ţi veşrnântul şi treci fluviile, răspunse ea tot cu braţele încrucişate. Duceţi-<mă la Cardinal.

Richelieu ridică glasul:

— Aduceţi femeia în cortul meu şi lăsaţi-o în pace.

Amuţiră cu toţii. Tânăra fu condusă în faţa ministrului.

— De ce m-aţi adus înaintea unui om înarmat?
Întrebă ea văzându-l.

O lăsară în faţa lui, fără să-i răspundă. Cardinalul o privea bănuitor.

— Doamnă, glăsui el, ce faceţi în tabără la ora aceasta şi, dacă nu vi-e mintea rătăcită, de ce sunteţi în picioarele goale?

247

— E un legământ, un legământ, răspunse tânără călugăriţăţcu nerăbdare, aşezându-se deodată lângă el. Am făcut de asemenea legământ să nu pun nimic în gură, până nu-l voi întâlni pe cel pe care-l caut.

— Surioară, îi spuse Cardinalul mirat şi domolit, apropiindu-se de ea ca s-o privească, Dumnezeu nu cere asemene aspre încercări de la un trup slab şi mai cu seamă la vârsta dumitale, căci îmi pari nespus de tânără.

— Tânără? O, da, acum câteva zile mai eram tânără. Dar de atunci am trăit cel puţin două vieţi, atâta am. chibzuit şi am pătimit. Priviţi chipul meu.

Îşi dezvălui faţa care era o minunăţie, însufleţită de doi ochi negri de o tăietură foarte regulată. Fără ei însă chipul ar fi părut al unei stafii, atât era de palid. Buzele vinete tremurau, un fior puternic făcea să-i clănţăne dinţii.

— Eşti bolnavă, surioară, îi spuse ministrul mişcat, apucând-o de mână, pe care o simţi fierbinte. Un soi de deprindere de a cerceta mereu sănătatea sa şi a altora îl făcu să ia pulsul tinerei la încheietura braţului slăbit: simţi arterele zvâcnind sub acţiunea unei febre înspăimântătoare.

— Dar, continuă el cu şi mai mult interes, ţi-ai distrus sănătatea supunându-te la cazne mai mari decât puterile omeneşti. M-am arătat întotdeauna împotriva lor, mai cu seamă la cei tineri. Ce te-a îndemnat să faci un asemenea lucru? Ai venit aici să-mi încredinţezi această taină? Vorbeşte liniştită şi fii sigură că vei fi ajutată.

— Să-mi încredinţez taina oamenilor? întrebă tânăra. O, nu, niciodată. M-au înşelat cu toţii. Nu mă voi încredinţa nimănui, nici măcar domnului de
Cinq-Mars, care totuşi va muri în curând.

— Cum aşa, se încruntă Richelieu, râzând amar, îl cunoşti pe tânărul acela? Din pricina lui ai ajuns atât de nenorocită?

— O, nu, el e bun şi-i urăşte pe cei răi, asta îl va pierde. De altfel, spuse ea, devenind deodată aspră şi necruţătoare, bărbaţii sunt becisnici, există lucruri pe care trebuie să le îndeplinească femeile.
Când nu s-au mai găsit viteji în neamul lui Israel, s-a ridicat Debora.

— Cum de ştii toate poveştile astea frumoase?
O întrebă Cardinalul, ţinând-o mai departe de mână.

— O, asta nu pot să vă explic, răspunse tânăra călugăriţă, cu o naivitate mişcătoare şi o voce tare blinda, nu m-aţi înţelege. Diavolul m-a învăţat toate şi tot el m-a dus la pierzanie.

— Copila mea, el e cel care ne duce întotdeauna la pierzanie, iar ceea ce ne învaţă e spre răul nostru, rosti Richelieu cu aerul protector al unui părinte şi cuprins de milă. Care sunt păcatele dumitale? Spune-mi-le, eu am putere mare.

— O, exclamă. ea neîncrezătoare, aveţi putere mare asupra războinicilor, asupra unor oameni viteji şi de neam, sub platoşa dumneavoastră bate, pare-se, o inimă nobilă. Sunteţi un general bătrân, nu cunoaşteţi nimic din vicleniile crimei.

Richelieu zâmbi, eroarea ci îl măgulea.

245

„— Am auzit că cereai să te înfăţişezi Cardinalului, ce voiai de la dânsul? Ce cauţi aici?

Călugăriţa se reculese, ducându-şi un deget la frunte.

— Nu-mi mai amintesc, spuse ea, mi-aţi vorbit prea mult… Mi-a zburat ideea, deşi era o idee mare… De dragul acestei idei m-am osândit la foamea care mă ucide. Ori o voi duce la îndeplinire, ori voi muri. Aha, spuse ea deodată, băgându-şi mâna în sân, unde avea ceva ascuns, iată ideea mea…

Faţa i se acoperi de roşeaţă şi holbă ochii. Continuă să vorbească, aplecându-se la urechea Cardinalului.

— Poftim, am să vă spun, ascultaţi: Urbain Grandier, iubitul meu

Urbain mi-a zis astă-noapte că din ordinul lui Richelieu a fost ucis. Am şterpelit un cuţit de la un han şi am venit aici să-l omor. Spuneţi-mi unde se află.

Cardinalul, îngrozit şi uluit, se trase înapoi cuprins de spaimă. Nu îndrăznea să-şi cheme ostaşii din gardă, temându-se de ţipetele femeii şi de învinuirile ce i le aducea. Totuşi un acces de nebunie din partea ei putea să-i fie fatal.

— Aşadar, povestea asta îngrozitoare mă va urmări peste tot! exclamă el privind-o ţintă, neşt Hnd ce hotărâre să ia.

Rămaseră aşa muţi, unul în faţa celuilalt, ca doi luptători ca\e se măsoară, înainte de a se năpusti

unul asupra celuilalt, sau ca un câine de vânătoare şi prada sa, împietrită de tăria privirii.

În acest timp, Laubardemont şi *Pere* Joseph, după ce ieşiseră împreună de la Cardinal, mai statură puţin de vorbă în faţa cortului înainte de a se despărţi, încercând să se tragă pe sfoară unul pe celălalt. Ura lor sorbise forţe noi din cearta dinainte şi fiecare din ei hotărâse în sinea lui să-şi piardă rivalul în ochii stăpânului. Magistratul deschise discuţia la care fiecare din ei chibzuise îndelung şi se luară de braţ dintr-o pornire spontană:

— Vai, preacinstite părinte, cât m-am întristat văzând că-mi iei în nume de rău cele câteva glume nevinovate pe care le-am făcut adineauri!

— Ei, Doamne, dar nu m-am supărat de loc, iubite domn, departe de mine asemenea deşertăciuni. Ce ne-am face dacă n-am cunoaşte mila? Câteodată mă aprind pe bună dreptate, când e vorba de interesele statului şi ale Monseniorului, căruia îi sunt cu desăvârşire devotat.

— Nimeni nu ştie asta mai bine ca mine, prea cuvioase! Dar, cu mâna pe inimă, trebuie să recunoşti cât sunt şi eu de ataşat eminenţisimului Cardinal-duce, căruia îi datorez totul. Vai mie, se pare că l-am slujit cu prea mult zel, din moment ce tocmai de asta mă învinuieşte.

— Fii pe pace, spuse *Pere* Joseph, nu-ţi poartă pică, îl cunosc bine. Îşi dă seama că omul trebuie

să facă ceva şi pentru familia lui, doar şi el ţine la familie.

— Da, aici o buba. reluă discuţia Laubardemont. Nepoata mea ar fi fost iremediabil pierdută, împreună cu toată chinovia ei, dacă Urbain ar fi biruit, înţelegi asta tot atât de bine ca mine, cu atât mai mult cu cât ea nu ne-a priceput şi şi-a dat în petic tocmai când trebuia să depună mărturie.

— E cu putinţă oare? În plină şedinţă! îni pare nespus de rău pentru dumneata. Ce neplăcut trebuie să fi fost!

— Mai mult decât îţi închipui! Uita tot ce i se spunea cât timp era în puterea Diavolului, făcea mii de greşeli de latină pe care le cârpăceam de bine, de râu. Ba chiar, în ziua procesului, a prici nuit o scenă dezagreabilă, cât se poate de deza greabilă pentru mine şi pentru judecători: a leşinat, a ţipat. Ah. Îţi jur că i-aş fi tras o săpuneală zdravănă, dacă n-aş fi fost nevoit să părăsesc în grabă târguşorul cela de Loudun. Dar, vezi dumneata, cum să nu ţin la ea, când e ruda mea cea mai apropiată? Căci fiul meu e o pramatie, nu mai ştiu nimic de el de patru ani. Sărmana Jeanne de Belfiel! Am călugărit-o. apoi am făcut-o stareţă ca să-i păstrez derbedeului ăluia averea. Dacă aş fi bănuit cum avea să se poarte el, n-aş fi ti imis-o la mănăstire.

— Se spune că e frumoasă foc, zise *Pere* Joseph. Asta e un atu de seamă pentru o familie. Ar fi putut fi prezentată la curte şi Regele… Ha! ha!

Domnişoara de La Fayette… Ha! Ha! Domnişoara de Hautefort… mă-nţelegi… cred că ai mai putea încă să chibzuieşti…

— Ah, îţi recunosc stilul de lucru… Monseniore, căci ştiu că ai fost propus cardinal. Cât de bun eşti să-ţi aduci aminte de cel mai devotat dintre prietenii dumitale!

Laubardemont îi mai vorbea încă lui *Pere* Joseph, când ajunseseră la capătul acelei cărări din tabără care ducea spre cantonamentul voluntarilor.

— Dumnezeu şi Sfânta Născătoare să te aibă în paza lor cât timp voi lipsi, spuse *Pere* Joseph oprindu-se locului. Mâine plec la Paris şi cum voi avea destul de Turcă cu neisprăvitul ăsta de Cinq-Mars. mă duc să fac cunoştinţă cu el dinainte şi să aflu cum stă cu rănile.

— Dacă ap i-i fost ascultat, spuse Laubardemont, acum n-ar mai fi fost nevoie să-ţi dai această osteneală.

— Câtă dreptate ai, din păcate, răspunse *Pere* Joseph, oftând

adânc şi dând ochii peste cap. Dar Cardinalul nu mai e acelaşi om, nu acceptă ideile bune şi ne va duce la pierzanie dacă o s-o ţină aşa.

Făcând o închinăciune adâncă în faţa magistratului, capucinul o luă pe drumul arătat.

Laubardemont îl urmări un timp cu privirea şi. după ce se încredinţa în privinţa drumului pe care o luase, făcu stânga-mprejur, dând fuga din nou spre cortul ministrului.

Cardinalul îl îndepărtează, îşi spuse el, deci e sătul de dânsul. Ştiu nişte taine care pot să-l piardă. Voi adăuga că s-a dus să-l linguşească pe viitorul favorit şi astfel voi intra în graţiile ministrului în locul lui. Vremea – e tocmai potrivită, e miezul nopţii. A spus că va rămâne singur o oră şi jumătate. Să mă grăbesc".

Ajunse lângă cortul gărzii, aflat în faţa sălaşului Cardinalului.

— Eminenţa sa are pe cineva la el, spuse căpi tanul şovăind, nu se poate intra.

— Nu face nimic, doar m-ai văzut ieşind acum un ceas. Se petrec nişte lucruri despre care trebuie să-i dau de veste numaidecât.

— Intră, Laubardemont, strigă ministrul, intră repede şi singur.

Intră. Cardinalul, tot aşezat în jilţ. Ţinea în mâna sa ambele mâini ale unei călugăriţe. Cu cealaltă îi făcu semn să nu scoată o vorbă. Judecătorul, uluit, înlemni. Nu vedea chipul femeii, dar din gura ei se revărsa un şuvoi de cuvinte. Lucrurile ciudate pe care le rostea contrastau oribil cu blândeţea vocii sale. Richelieu părea mişcat.

— Da, îl voi înjunghia. Cu un cuţit pe care mi l-a dat diavolul Beherit la han; dar de fapt e cuiul lui Sisara. Are un mâner de fildeş, vedeţi, şi câte lacrimi am vărsat peste el. Nu e ciudat, vrednicul meu general?... O să-l răsucesc în gâtlejul celui care l-a omorât pe prietenul meu, aşa cum mi-a spus el însuşi s-o fac. Şi apoi am să-i ard

trupul, după legea talionului, pedeapsă de care chiar Dumnezeu i-a îngăduit lui Adam să se slujească... Păreţi mirat, viteazul meu general... dar aţi fi şi mai tare dacă v-aş cânta şi cântecul lui... cântecul pe care mi i-a cântat şi ieri seară când a venit să mă vadă la ceasul când fumegă rugul... ştiţi?... la ceasul când plouă, când mâinile – mele încep să ardă ca acum. El mi-a grăit: „S-au înşelat judecătorii, judecătorii înveşmântaţi în roşu... am unsprezece diavoli la ordinele mele şi mă

voi întoarce să te văd când va bate clopotul… sub un baldachin de catifea purpurie, cu torţe, cu torţe de răşină ca să ne lumineze”. Ah, ce frumuseţe! Iată, iată ce cânta el.

Şi pe melodia lui *De profundis* începu să îngâne ea însăşi:

Voi fi al iadului prinţ eu.
Ciocan de fier mi-e sceptrul greu.
Moliâtu-arzând mi-e tron în casă.
Iar straiul: galbenă pucioasă –
Să-mi fii mireasă, mâine, vreau.
Dă-mi mâna; dă-mi voie, Jeanne, s-o iau.

— Nu e ciudat, bunul meu general? Iar eu îi răspund în fiecare seară; luaţi aminte… o, luaţi bine aminte…

Vorbi în noapte-un jude. Sunt
Acuma dusă în mormânt.
Ţi-eram logodnică-altădată.
Vin… Bate ploaia îngheţată, Tu singur vei dormi mereu, Ţi-oi da-mprumut linţoliul meu.

Apoi vorbeşte şi vorbeşte, aşa ca duhurile şi ca profeţii. Spune: „Vai, vai celui care a vărsat sânge! Judecătorii de pe pământ sunt oare nişte dumnezei? Nu, sunt oameni care îmbătrânesc şi suferă şi totuşi cutează să rostească cu glas tare: «Trimiteţi acest om la moarte! Pedeapsa cu moartea! Pedeapsa cu moartea!» Cine a dat omului dreptul de a o rosti împotriva semenului său? Oare numărul doi?… Şi unul singur ar fi ucigaş, crede-mă. Dar numără bine unu, doi, trei… Ce înţelepţi sunt şi drepţi, nevoie-mare, aceşti nemernici gravi şi bine plătiţi! O, crimă! Grozăvie pentru ceruri! Dacă de acolo, de sus, i-ai vedea ca mine, Jeanne, ai îi şi mai palidă! Carnea care distruge carnea! Ea, care e nutrită de sânge, să facă sângele să curgă, la rece şi fără mânie, aşa ca Dumnezeu creatorul!”

Ţipetele sărmanei călugăriţe care bolborosea aceste vorbe îi înspăimântă într-atâta pe Richelieu şi pe Laubardemont, încât nu îndrăzniră să se clintească încă mult timp. Aiurelile şi fierbinţeala o scuturau întruna.

— S-au cutremurat judecătorii? M-a întrebat Urbain Grandier. Oare se cutremură ei când greşesc? Ei fac mare tărăboi în jurul morţii celui drept”. – Cazna!

— Braţele şi picioarele îi sunt strânse în frânghii ca să fie silit să

vorbească. Pielea crapă, e smulsă şi se desface ca un pergament. Nervii sunt dezveliţi, roşii şi lucioşi, oasele scrâşnesc, ţâşneşte măduva din ele… Dar judecătorii

235

dorm. Ei visează flori şi primăvară. „Ce zăpuşeală e în sala mare, grăieşte unul dintre ei deşteptându-se, omul ăsta n-a vrut să spună nimic! S-a sfârşit cazna? – Şi milostivindu-se, în cele din urmă. îl osândeşte la moarte. Moartea! Singura spaimă a celor vii! Moartea, tărâm necunoscut! Judecătorul aruncă înaintea lui în lumea de dincolo un suflet chinuit care-l va aştepta. O, nu şi-a închipuit el niciodată cum va arăta răzbunarea? înşelătorul înşelat nu şi-a închipuit-o niciodată înainte de a adormi?

Slăbit de friguri, de oboseală şi de tristeţe, Cardinalul, cuprins de groază şi de milă, strigă:

— Ah, pentru numele lui Dumnezeu, să punem capăt acestei scene oribile; luaţi-o de aici pe femeia asta, e smintită!

Nebuna se întoarse şi recunoscându-l pe Laubar-demont, se porni să ţipe din răsputeri:

— Ah, judecătorul, judecătorul, judecătorul.

Acesta, împreunându-şi mâinile şi plecându-se până la pământ în faţa ministrului, rosti cu mare spaimă:

— Vai mie, Eminenţă, iertare, e nepoata mea care şi-a pierdut minţile. Nu ştiam că a lovit-o această năpastă, altfel ar fi fost de mult sub lacăt.

Jeanne, Jeanne… îngenunche şi cere iertare Eminenţei-sale Cardinalului-duce…

— Richelteu! strigă ea şi mirarea păru s-o în pietrească cu totul pe frumoasa şi tânăra nefericită.

257

Roşeaţa care la început îi îmbujorase obrajii st preschimbă într-o paloare de moarte. Ţipetelv cedară locul unei tăceri încremenite, iar privirik rătăcite ale ochilor ei mari se pironiră cu o înspăimântătoare fixitate asupra ministrului mâhnii

— Scoateţi-o repede de aici pe această nefericită copilă, glăsui Cardinalul scos din fire. E pe moarte1 şi eu de asemeni. Atâtea grozăvii mă urmăresc de când cu această osândă, încât am impresia că întreg

Iadul s-a dezlănţuit împotriva mea.

În timp ce vorbea, se ridică. Sub acţiunea îndoitei surprize, Jeanne de Belfiel rămăsese mută de uluire cu ochii holbaţi, cu gura căscată, cu capul aplecai înainte. Ai fi zis că ultimele rămăşiţe ale cugetului şi puterilor sale se stinseseră. Când Cardinalul şi sculă în picioare, ea se înfiora văzându-se între el şi Laubardemont. Se uită când la unul, când îi celălalt, lăsă. cuţitul să-i scape din mână şi se traşi încet spre uşa cortului, acoperindu-se în întregim cu vălul şi întorcând cu spaimă îndărăt, spre unchiul ei care o urma, privirile-i rătăcite, asemene; unei oiţe speriate care simţea deja în spate răsuflarea fierbinte a lupului gata s-o apuce.

Ieşiră astfel amândoi. De cum puse piciorul afara judecătorul furios legă-manile victimei sale cu – batistă şi o târî lesne după el. Ea nu scoase nu un strigăt, niciun suspin, ci-l urmă, cu capul laser pe sân, ca o somnambulă.

C a p i (o l u Z a! *XIli-l e a*

SPANIOLUL

Ce lucru bun e un prieten bun!

El ştie, *ca* şi line, mai tot ce te frământă, cruţându-te de jena de a i le da-n vileag.*l*

LA FONTAINE

În acest timp, alte lucruri se petreceau în cortul lui Cinq-Mars. După cuvintele Regelui, primul balsam pe rănile sale, urmaseră îngrijirile zeloase ale chirurgilor curţii. Un glonte, care fu scos în doi timp şi trei mişcări, pricinuise tot necazul. Îi îngăduiseră să pornească la drum şi toate pregătirile de călătorie erau încheiate. Până la miezul nopţii, bolnavul primise în vizită prieteni şi cunoscuţi care voiau să se dea bine pe lângă el. Printre primii oaspeţi se numărară Gondi şi de Fontrailles, care se pregăteau şi ei s-o pornească de la Perpignan la Paris. Oii vier d'Entraigues, fostul paj. venise şi el, pentru a-l felicita pe fericitul voluntar căruia Regele îi arătase o deosebită preţuire. Lipsa de entuziasm, manifestată în mod obişnuit de Su

1 *Cei doi prieteni,* traducere de Ştefan Tita, La Fontaine. *Fabule.* Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1969, pag. 333.

veran faţă de tot ceea ce-l înconjura, ca ce îi câteva cuvinte pe care le rostise sărie consideraţi, de toţi cei care auziseră de ele ca

somnul sigur d] celei mai mari bunăvoinţe şi toată lumea se înfăţişase ca să-l felicite.

Rămase în surs.it singur pe patul său de cam panie. De Thou, lângă el, îl ţinoa de mână, ia Grandehamp. la picioarele patului, încă mai bodogănea, nemulţumit de aceste vizite ce-l obosiseu pe stăpânul său care, rănit, era gata s-o porneasu la un drum lung. Cinq-Mars gusta una din acele clipe de calm şi de speranţă ce înnoiesc oarecun. sufletul, odată cu sângele. Mâna pe care i-o ţinou de Thou strângea pe ascuns crucea de aur ce purta pe inimă, în aşteptarea mâinii iubite ce idăruise şi pe care avea s-o strângă în curând. Asculta cu un zâmbet distrat sfaturile tânărului magistrat şi visa la ţinta călătoriei sale, care era tolodat şi ţelul vieţii lui. De Thou, serios, glăsuia pe un ton potolit şi blând:

— Te voi urma în curând la Paris. Mă simt în fericit chiar decât dumneata, văxindu-l pe Rege i te ia cu el, e un început de prietenie care trebu! cultivat, ai dreptate. Am chibzuit îndelung la pricinile tainice ale ambiţiei despre care mi-ai vorb şi cred că am ghicit ce se ascunde în inima dum tale. Bănuiesc că **simţământul** de dragoste perii Franţa, care o făcea să bată în prima dumital tinereţe, *a* luat o amploare mai mare. Vrei să fii c. mai aproape de Rege, pentru a-ţi sluji ţara, peni.

a înfăptui visele noastre aurite din primii ani ai adolescenţei. Ţelul e desigur măreţ şi vrednic de dumneata. Te admir, mă închin! Să te apropii de Rege cu devotamentul cavaleresc al părinţilor noştri, cu o inimă absolut cui utr. şi gala de orice jertfă, să primeşti confidenţele suk. să picuri la rându-ţi în sufletul lui destăinuirile supuşilor, să îndulceşti supărările Regelui, arătându-i încrederea pe care o are poporul în el, să tămăduieşti rănile poporului dezvăluindu-le stăpânului său şi astfel, cu ajutorul bunăvoinţei sale, să restabileşti legătura de dragoste dintre părinte şi copiii săi. care timp de optsprezece ani a fost ruptă de către un om cu inimă de piatră, să te expui, de dragul acestei nobile acţiuni, tuturor grozăviilor ră /bunării sale şi mai mult încă, să înfrunţi defăimările perfide care-l urmăresc pe favorit până pe treptele tronului, acesb vis e demn de dumneata, înainte, prietene, nu-ţi pierde niciodată curajul. Vorbeşte pe şleau Regelui despre meritele celor mai de seamă prieteni ai săi, şi despre nenorocirile ce se abat asupra lor nitnicindu-i. Spune-i fără teamă că

vechea nobilime n-a uneltit niciodată împotriva lui şi că de la tânărul Montmorency şi până la curtenitorul conte de Soissons, toţi s-au ridicat împotriva sfetnicului şi niciodată împotriva suveranului. Spune-i că vechile familii ale Franţei s-au născut odată cu neamul său. că, lovindu-le, zdruncină întreaga naţiune, iar dacă le va nimici, stirpea lui va suferi rămânând singură în bătaia vântului vremurilor şi al eveni

mentelor, aşa cum un stejar bătiin freamătă şi tresaltă în bătaia vântului de pe câmpie, după ce pădurea care-l înconjura şi-l ocrotea a fost do-borâtă. Da, exclamă de Thou însufleţindu-se, ţelul acesta e nobil şi frumos. Urmează-ţi calea cu pas neabătut, mazileşte-ţi chiar acea tainică stinghereală, pudoarea pe care o încearcă orice suflet nobil înainte de a se hotărî să măgulească, să facă ceea ce lumea numeşte *curte.* Dar, vai, din păcate, regii s-au învăţat să asculte cuvintele de falsă admiraţie care le sunt mereu adresate. Consideră-le ca o limbă nouă care trebuie deprinsă, o limbă ce ţi-a fost cu totul străină până în prezent, dar care poate fi vorbită şi cu nobleţe, crede-mă, exprimând idei frumoase şi generoase.

În timp ce prietenul său grăi astfel cu aprindere, Cinq-Mars roşi deodată şi-şi întoarse capul pe pernă înspre perete, în aşa fel, încât de Thou să nu-i vadă faţa. Acesta se opri din vorbă:

— Ce ai, Henri? Nu-mi răspunzi, să mă fi înşelat oare?

Cinq-Mars suspină adânc şi continuă să tacă cu înverşunare.

— Nu aceste idealuri înălţătoare te însufleţesc?

Rănitul îşi privi prietenul cu mai puţină tulburare şi-i răspunse:

— Nădăjduiam, dragul meu de Thou, că nu mă vei mai întreba nimic şi că vei avea o încrederi oarbă în mine. Ce geniu rău te îndeamnă să-rm răsuceşti astfel pumnalul în inimă? Nu-mi sârr

străine ideile care te însufleţesc. De unde ştii că nu le-am mângâiat şi eu? De unde ştii că nu am luat hotărârea fermă de a le întrupa în fapte, chiar cu mai multă cutezanţă decât îndrăzneşti dumneata s-o faci în vorbe? Dragostea pentru Franţa, ura manifestată faţă de ambiţiosul care asupreşte şi nimiceşte vechile ei obiceiuri cu securea călăului, credinţa neclintită că virtutea poate fi tot atât de dibace ca şi crima, iată ideile în faţa cărora mă plec, ca şi dumneata de altfel. Dar când vezi un om îngenunchind într-o biserică, oare îl întrebi

cărui sfânt i se închină, sau cărui înger îi adresează ruga sa? Ce te priveşte, de vreme ce se roagă la picioarele altarului unde te închini şi dumneata şi e gata să se jertfească la nevoie? Ah, în vremurile când străbunii noştri se îndreptau în picioarele goale spre Sfântul Mormânt, cu un toiag în mână, îi întreba oare cineva ce tainic legământ îi mână spre Ţara Sfântă? Ei luptau, mureau şi nici oamenii, poate nici măcar Dumnezeu nu cerea să ştie mai mult. Evlavioasa căpetenie care-i călăuzea nu poruncea să li se despoaie trupul pentru a vedea dacă nu cumva crucea roşie şi ciliciul nu ascundeau vreun alt tainic însemn. Iar în ceruri desigur nu erau judecaţi cu mai multă asprime pentru a fi întărit legământul lor pe acest pământ cu vreo nădejde îngăduită unui creştin, cu vreun gând tainic şi mai puţin înseninat, mai omenesc, mai apropiat de inima lor muritoare.

203

De Thou zâmbi şi roşi uşor, plecându-şi ochii.

— Dragul meu, îi spuse el cu gravitate, f ram în tărea asta poate să-ţi facă rău. Să lăsăm acest subiect, să nu-l amestecăm pe Dumnezeu şi cerul în convorbirea noastră, pentru că nu e bine. Înveleşte-te, căci e frig astă-noapte. Îţi făgăduiesc, adăugă el, trăgând mantia pe tânărul bolnav cu o grijă maternă, îţi făgăduiesc să nu te mai scot din sărite cu sfaturile mele…

— Vai, strigă Cinq-Mars, cu toate că nu am îngăduinţa să vorbesc, jur pe crucea asta de aur pe care o vezi şi pe Sfânta Fecioară Maria, că mai degrabă voi muri decât să renunţ la acest plan pe care l-ai schiţat dumneata mai întâi. Într-o zi vei fi nevoit poate să mă rogi să mă opresc, dar atunci va fi prea târziu.

— Bine, bine, acum culcă-te, repetă consilierul.

Dacă nu te vei opri; atunci voi fi alături de dumneata, fără să mă sinchisesc unde voi ajunge.

Şi sooţând din buzunar o cărticică de rugăciuni, se puse să citească cu atenţie. O clipă mai târziu, se uită la Cinq-Mars; încă nu adormise, îi făcu un semn lui Grandehamp să schimbe poziţia lămpii. ca să nu-l supere pe bolnav. Degeaba, acesta, cu ochii deschişi se frământa în culcuşul strâmt.

— Ei, nu eşti de loc cuminte, îi spuse de Thou zâmbind. Am să-ţi citesc o rugăciune care-ţi va reda liniştea sufletească. Ah, prietene, numai aici găseşti adevărata împăcare, în această carte care-ţi oferă

alinare. Deschide-o unde vei voi şi vei găsi

264

Întotdeauna de o parte pe om, în unica stare potrivită cu nevolnicia sa: rugăciunea şi simţământul de nesiguranţă pentru soarta sa, iar de cealaltă parte pe Dumnezeu, vorbindu-i despre cusururile sale. Ce minunat şi înălţător spectacol, ce legătură sublimă între pământ şi cer! Viaţa, moartea, veşnicia pe toate le găseşti aici. Deschide-o la întâmplare.

— Prea bine, rosti Cinq-Mars, ridicându-se cu o vioiciune oarecum puerilă, lasă-mă să deschid car tea. Cunoşti vechea credinţă de prin părţile noastre? Când deschizi o carte de rugăciuni cu sabia, prima pagină din stânga arată soarta celui care o citeşte, iar primul om care intră după ce a terminat de citit va avea o mare influenţă asupra viitorului lui.

— Ce copilărie! Dar n-am nimic împotrivă iată-ţi sabia, deschide cartea cu vârful. Ia să vedem.

— Vreau bă citesc singur, spuse Cinq-Mars, apucând cartea aflată pe marginea patului.

Bătrânul Grandehamp, cu faţa lui smolită şi părul cărunt, se apropie grav de piciorul patului, ca să asculte şi el. Stăpânul lui începu să citească… se opri la prima frază dar, cu un surâs oarecum forţat, continuă până la capăt:

J. *Se înfăţişară în cetatea Mediolanum. II. Marele preot le spuse: Plecaţi-i-a şi închinaţi-vă zeilor.*

205 19 – Cinq Mais vol. I

HI. Şi poporul era tăcut şi privirea chipurilor lor care aduceau cu chipurile unor îngeri.

IV. Dar Gervasie, apucându-l de mină pe Protasie şi înălţându-şi privirea la ceruri, strigă stră luminat de Sfântul Duh:

V. O, frate, îl văd pe Fiul Omului care ne zâmbeşte, lasă-mă să mor cel dintâi.

VI. Căci dacă aş vedea sângele tău, mă tem că aş vărsa lacrimi nevrednice de Domnul Dumnezeul nostru.

VIL Iar Protasie îi răspunse cu aceste cuvinte:

VIII. Frate, se cuvine ca eu să pier după tine, căci am mai mulţi ani şi mai multă putere să te văd suferind.

IX. Dar senatorii şi poporul scrâşneau din dinţi împotriva lor.

X. Iar oştenii i-au pălit şi capetele lor s-au rostogolit împreună pe aceeaşi lespede.

XI. Şi chiar în acel loc preafericitul’s/în t *Am brozie găsi cenuşa celor doi mucenici care dădu din nou vederea unui orb.*

— Ei, rosti Cing-Mars privindu-şi prietenul
Idupă ce termină, ce ai de spus?

— Facă-se voia Domnului, noi nu se cade s-o cercetăm.

— Nici să dăm înapoi, din pricina unor copilării, de la ţelurile ce ne-am propus, adăugă d’Effiat cu nerăbdare, învelindu-se cu o mantie aruncată peste el. Aminteşte-ţi de versurile pe care le reci

2 GG

I-am pe vremuri: *Justum ei lenacem prăpăstii virum l ...* cuvintele acestea vârtoase ca fierul s-au întipărit în mintea mea. Da, chiar dacă universul s-ar nărui în jurul meu, eu tot voi rămâne neclintit în mijlocul ruinelor.

— Să nu comparăm gândurile omului cu intenţiile divinităţii, ci să ne supunem, rosti de Thou cu gravitate.

— *Amin,* adăugă bătrânul Grandehamp, ştergându-şi cu neîndemânare lacrimile care-i umpluseră ochii.

— Ce te-a apucat, bătrâne oștean, plângi? îl întrebă stăpânul său.

— Amin, reluă la uşa cortului o voce fârnâită.

— De, domnule, mai bine întrebaţi-l pe ăsta, căruia i se spune Eminenţa cenuşie, ce l-a apucat să vină pe aici, răspunse credinciosul slujitor, arătând spre *Pere* Joseph, care intrase cu braţele încrucișate pe piept şi salutând cu un aer mieros.

— Ah, murmură Cinq-Mars, aşadar el este!

— Poate am picat prost, susură *Pere* Joseph cu blândeţe.

— Ba am impresia că dimpotrivă, răspunse
Henri d’Etfiat zâmbind şi aruncând o privire către de Thou. Ce vă aduce pe-aici, părinte, la ora unu după miezul nopţii? Vreo faptă bună, pesemne.

Pere Joseph simţi că vizita lui nu era dorită. Şi, cum în fundul sufletului său se ştia întotdeauna

1 Cel drept şi *din* dintre bărbaţii aleşi (lat.).

vinovat faţă de cei de care se apropia, deşi întotdeauna se pricepea să iasă din încurcătură, avu impresia că scopul vizitei sale fusese dibuit, îşi dădu seama că n-ar fi izbutit să se vâre pe sub pielea favoritului răspunzându-i pe un ton morocănos. Aşezându-se deci cu destulă răceală lângă pat, spuse:

— Vin, domnule, din partea Cardinalului genera lisim, ca să discutăm despre cei doi spanioli pe care i-aţi luat prizonieri. Vrea să fie informat despre ei cât mai curând cu putinţă. Trebuie aşadar să-i văd şi să le iau interogatoriul. Dar nu credeam să vă mai găsesc treaz şi voiam doar să mă informez de la oamenii dumneavoastră.

După un schimb de amabilităţi oarecum forţat, cei doi prizonieri de care Cinq-Mars aproape uitase fură aduşi în cort. Soldatul, tânăr. cu o înfăţişare vioaie şi cam sălbatică, ofiţerul, înfăşurat într-o manta cafenie, cu un chip întunecat şi o expresie cam dubioasă pe sub borurile largi ale pălăriei sale pe care nu şi-o scoase. Cel dintâi glăsui ofiţerul, care de altfel a fost singurul vorbitor.

— De ce m-aţi smuls din somnul pe care-l găsisem în culcuşul de paie? Ca să-mi daţi drumul, sau ca să mă spânzuraţi?

— Niciuna. nici alta, răspunse *Pere* Joseph.

— Ce te bagi în vorbă, bărbosule? Nu te-am văzut pe câmpul de luptă.

După această introducere amabilă, străinului îi trebui câtva timp ca să priceapă ce drept avea capucinul să-i ia interogatoriul.

— Bine, rosti el, ei, ce vrei?

— Vreau să ştiu cum te cheamă şi de unde eşti.

— Nu-ţi spun cum mă cheamă. Cât despre ţara în care m-am născut, ce-ţi pasă? Am chipul unui spaniol. Dar poate că nu sunt, căci un spaniol nu e niciodată un spaniol.

Întorcându-se către cei doi prieteni. *Pere* Joseph spuse:

— Ori mă înşel, ori am mai auzit această voce undeva. Omul acesta vorbeşte franţuzeşte fără accent străin, dar am impresia că vrea să ne spună şarade ca în Orient.

— Orient ai zis? reluă prizonierul. Chiar aşa, spaniolul este un om al Orientului, este un turc catolic. Sângele lui lâncezeşte sau fierbe, e leneş sau neobosit, indolenţa îl face sclav, înflăcărarea, crud.
Neclintit în ignoranţa lui, ingenios în superstiţiile lui, el nu recunoaşte

decât o singură carte religioasă, decât un singur stăpân tiranic. El se supune legii rugului, guvernează cu cea a pumnalului şi seara adoarme în mizeria sa sângeroasă, clocindu-şi fanatismul şi visând la crime. Despre cine v-am vorbit, domnilor? Despre un spaniol sau despre un turc? ghiciţi. Ha, ha, vi se pare că sunt un om de spirit, întrucât am stabilit o analogie.
Într-adevăr, domnilor, îmi faceţi mare cinste. Şi totuşi ideea ar putea fi împinsă şi mai departe

269

dacă am vrea. Dacă am trece pe plan fizic, de pildă, n-aş putea oare să vă spun: omul acesta are trăsături grave şi prelungi, ochi negri migdalaţi, sprâncene groase, gura tristă şi mobilă, obrajii smoliţi, supţi şi zbârciţi. Capul ras şi-l poartă acoperit cu o basma legată în chip de turban, îşi petrece toată ziua stând lungit, sau în picioare, sub un soare arzător, fără să facă o mişcare, fără să scoată un sunet, fumând un tutun care-l ameţeşte. E un turc, sau un spaniol? Sunteţi mulţumiţi, domnilor? Într-adevăr, aşa păreţi, râdeţi, dar de ce râdeţi? Numai mie care v-am expus ideea aceasta nu-mi vine a râde: vedeţi, chipul meu e trist. Ah, râdeţi poate pentru că întunecatul prizonier a devenit dintr-odată flecar şi turuie ca o moară stricată? Asta nu-i nimic: aş putea să vă mai povestesc şi alte istorii şi să vă fac unele servicii, scumpi prieteni. Dacă m-aş porni să vă povestesc anecdote, de pildă, dacă v-aş spune că cunosc un preot care poruncise să fie omorâţi câţiva eretici înainte de slujbă şi care. turbat pentru că fusese întrerupt în mijlocul slujbei în faţa altarului de către cei care voiau desluşiri în privinţa poruncilor lui, strigase: *Omorâţi-i pe toţi, omorâţi-i pe toţi,* aţi mai râde. domnilor? Nu cred. Domnul de colo, de pildă, şi-ar muşca buzele şi barba. O, ce-i drept, ar putea să răspundă că a procedat cu înţelepciune şi că slujitorii lui greşiseră, întrerupându-i ruga lui prea curată. Dar dacă aş adăuga că bărbosul de colo a stat ascuns timp de o oră în spatele cortului

270

dumneavoastră, domnule de Cinq-Mars, ca să tragă cu urechea *şi* că a venit să pună la cale cine ştie ce uneltire împotriva dumneavoastră, iar nu ca să-mi ia interogatoriul, atunci ce-ar mai spune? Acum, domnilor, sunteţi mulţumiţi? Pot să mă retrag după

această demonstraţie?

Prizonierul înşirase toate acestea pe nerăsuflate, cu repeziciunea unui şarlatan de bâlci şi cu o voce atât de răsunătoare, încât *Pere* Joseph rămase năuc. La sfârşit se ridică indignat, adresându-i-se lui Cinq-Mars:

— Cum îngăduiţi, domnule, ca un prizonier care trebuia să fie spânzurat să vă vorbească astfel?

Spaniolul, fără să-i arunce nici măcar o privire, se aplecă spre d'El f iar şi-i şopti la ureche:

— Pentru dumneavoastră nu prezint nicio importanţă. Redaţi-mi libertatea pe care de altfel aş fi putut s-o dobândesc deja, dar n-am vrut să fug fără consimţământul dumneavoastră. Redaţi-mi libertatea, sau porunciţi să fiu ucis.

— Fugiţi dacă puteţi, îi răspunse Cinq-Mars, vă jur că-mi va face mare plăcere.

Porunci oamenilor săi să se retragă împreună cu soldatul, pe care voi să-l păstreze în serviciul său.

O clipă mai târziu, în cort nu mai rămăseseră decât cei doi prieteni, *Pere* Joseph, foarte descumpănit, şi spaniolul. Acesta, smulgându-şi deodată pălăria de pe cap, dezvălui chipul unui francez, dar un chip sălbatic. Râdea şi părea că trage cu nesaţ aer în pieptul său la t.

271

— Da, sunt francez, îi spuse lui *Pere* Joseph, dar urăsc Franţa pentru că l-a zămislit pe tatăl meu care e un monstru şi pe mine, care-i calc pe urme, căci l-am lovit o dată. Îi urăsc pe francezi pentru că mi-au furat toată averea la jocuri de noroc şi pentru că de atunci am ajuns tâlhar şi ucigaş. M-am prefăcut spaniol, timp de doi ani, ca să pot omorî mai mulţi francezi. Dar acum, urăsc şi mai mult Spania, nimeni n-o să afle vreodată de ce. Rămas bun, de acum înainte voi trăi fără patrie, toţi oamenii sunt duşmanii mei. Continuă, *Pere* Joseph, şi în curând vei ajunge şi tu ca mine. Da, m-ai văzut pe vremuri, urmă el, trăgându-i un pumn năprasnic în piept care-l doborî, sunt Jacques de Laubardemont, fiul vrednicului tău prieten.

Rostind aceste cuvinte, se năpusti afară din cort şi pieri în noapte ca o nălucă. De Thou şi slujitorii, repezindu-se spre intrarea cortului, îl văzură sărind cu sprinteneală peste un soldat surprins şi

dezarmat şi alergând spre munţi, cu iuţeala cerbului, fără să se sinchisească de focurile ce se trăgeau în urma lui.

Pere Joseph profita de învălmăşeală ca să spele putina, bâiguind câteva cuvinte de scuză şi lăsându-i pe cei doi prieteni să râdă de păţania şi de dezamăgirea lui. ca doi şcolari care au văzut căzând ochelarii de pe nasul dascălului lor. În sfârşit se pregătiră de culcare. Atât unul. cât şi celălalt simţeau nevoia de soruri, pe care-l aflară curârxd.

rănitul în patul său, iar tânărul consilier în fotoliu.

Capucinul se îndreptă spre cortul său, rumegând în minte cumplite planuri de răzbunare, când îl întâlni pe Laubardemont, care târa după el tânăra smintită cu mâinile legate, îşi povestiră unul altuia întâmplările de spaimă prin care trecuseră.

Pere Joseph răsuci cu multă plăcere pumnalul în inima sângerândă a lui Laubardemont, încunoştinţându-l despre soarta fiului său:

— Nu ai o viaţă de familie tocmai fericită, spuse el. Te-aş sfătui s-o pui sub lacăt undeva pe ne poată dumitale şi să-ţi spânzuri odrasla, dacă ai norocul să dai peste ea.

Laubardemont rânji înfiorător:

— Pe neghioaba asta am s-o dau pe mâna unui fost judecător, acum contrabandist în Pirinei, la
Oloron. Să facă cu ea ce-o şti, chiar slujnică în *posada* l lui dacă o vrea. nu-mi pasă. Eminenţa-sa nu trebuie să mai audă niciodată de dânsa.

Jeanne de Belfiel, cu capul plecat, nu dădea semn că înţelege despre ce era vorba. Orice licărire de inteligenţă părea stinsă cu desăvârşire în cugetul ei. Un singur cuvânt îi rămăsese aninat de buze, pe care-l repeta fără încetare: „Judecătorul! judecătorul! judecătorul!” după care tăcu.

Unchiul ei şi *Pere* Joseph, o aburcară ca pe un sac de grâu pe unul din cei doi cai aduşi de slujitori. Laubardemont încalecă pe celălalt, pregătiri

1 Han tsp.).

du-se să iasă din tabără şi să se înfunde în budgetul munţilor, înainte de revărsatul zorilor.

— Drum bun, îi ură el lui *Pere* Joseph. Vei, ce faci la Paris şi ai grijă de Oreste şi Pilade.

— Drum bun şi dumitale, îi răspunse celăla!!
ai grijă de Casandra şi Oedip.

— O, ce spui, doar nu şi-a ucis tatăl şi nici nu s-a însurat cu maică-sa…

— Dar nici nu mai are mult până să săvârşease, 5
şi asemenea fapte drăgălaşe.

— Adio, preacuvioase părinte!

— Adio, venerabile prieten!

Aste vorbe le rostiră cu voce tare, dar în sine lor iată cum îşi luară rămas bun:

— Adio, ucigaş în veşmânt cenuşiu, am să găse-eu calea spre urechile Cardinalului în lipsa ta

Adio, ticălos în robă roşie: du-te de-ţi dis: singur blestemata ta familie. Nu-ţi mai împrăştia, sămânţa în alţii. De tine personal, voi avea eu grijă… Acum mă duc. A fost o noapte plinj neprevăzut!

Capitolul al XIV-1 e a RĂSCOALA

Primejdia, Sire, e mare şi de pretutindeni, dincolo de toate prevederile prudenţei omeneşti.

MIEABEAU, Adresă către *rege*

Scena să-şi ia zborul pe o imaginară aripă, cu o iuţeală aidoma cu cea a gândului, exclamă nemuritorul Shakespeare laolaltă cu corul uneia din tragediile sale; *închipuiţi-vi-l pe rege pe ocean, urmat de splendida lui flotă, priviţi-l, urmăriţi-l,* Slujindu-se de această imagine poetică, bardul străbate timpul şi spaţiul, purtând după placul său publicul, cu răsuflarea tăiată, pe meleagurile unde se desfăşoară minunatele sale întâmplări.

Ne vom folosi de acelaşi meşteşug, chiar fără a avea geniul lui. N-am vrea să ne închistăm mai mult ca dânsul în cadrul fix al celor trei unităţi. Astfel că după co vom arunca o privire asupra Parisului şi asupra vechiului palat întunecat al Luvrului, vom străbate într-o clipită o distanţă de două sute de leghe şi un răstimp de doi ani.

Doi ani! Câte brazde nu sapă pe chipul oamenilor acest interval, câte schimbări nu determină

În familiile lor şi mai cu seamă în această mai familie atât de

frământată a naţiunilor, în care zi sfărâmă alianţe, o naştere pune capăt unor războaie, iar o moarte nimiceşte pacea! Ochii nost: au văzut regi intrând în palatul lor într-o zi d primăvară; chiar în aceeaşi zi o corabie pornis într-o călătorie de doi ani. Corăbierul s-a întorregii erau pe tronul lor. Părea că nu se petrecus-nimic în absenţa lui şi totuşi Dumnezeu îi lipsil-pe aceşti regi de o sută de zile de domnie.

Dar în Franţa anilor 1642, epocă la care trecen acum, nimic nu se schimbase, în afară de temeril şi de nădejdile ţării. Numai viitorul îşi schimbaşi înfăţişarea, înainte de a ne întâlni din nou cu personajele noastre, ar trebui să vedem în gene – ral în ce situaţie se afla regalul.

Puternica unitate a monarhiei apărea şi mă1 impunătoare pe fundalul nenorocirilor ce lovisori. statele vecine; răzvrătirile din Anglia, din Spania şi Portugalia făceau ca liniştea de care's bucura Franţa să fie şi mai admirată. Ştrafforci şi Olivares, răsturnaţi sau lipsiţi de putere, sporeau măreţia neclintitului Richelieu.

Şase formidabile armate având numeroase viitorii la activul lor străjuiau ca un zid de apărai la fruntariile regatului. Cele din nord, în aliant, cu Suedia, puseseră pe fugă pe imperiali urmăriţi încă de umbra lui Gustav-Adolf, cele dinspii

1 De la sfârşitul secolului al XV-lea până în 1806, ost şi-i împăraţilor Germaniei au purtat numele de *imperiu*

Italia primiseră în Piemont cheile oraşelor apărate de prinţul Thomas, iar cele aflate de-a lungul lanţului Piriheilor sprijineau Catalonia răzvrătită şi mai fremătau încă în faţa Perpignanului, deoarece nu căpătaseră îngăduinţa să-l cucerească. Înlăuntrul ţării oamenii nu se simţeau prea mulţumiţi, dar era linişte. Părea că un duh nevăzut menţinuse acest calm; căci Regele, bolnav de moarte, lâncezea la Saint-Germain lângă un tânăr favorit, iar Cardinalul se stingea, spune-se, la Nar-bonne. Câţiva morţi pe ici, pe colo lăsau totuşi să se bănuie că el s-ar mai afla în viaţă: din când în când cădeau oameni, seceraţi parcă de un vânt otrăvit, amintind de puterea lui nevăzută.

Saint-Preuil, unul dintre duşmanii lui Richelieu, urcase *fără ruşine sau teamă,* cum spusese el însuşi, cu copul *lui de* /ier1 pe eşai 1 şi pierise.

Franţa părea că se guverna singură, căci Regele şi ministrul său erau certaţi” de vreme îndelungată. Dintre aceşti doi bolnavi care se

urau reciproc, unul nu ţinuse niciodată frânele ţării în mâinile sale. iar celălalt nu mai era în stare să le ţină. Nu mai era citat în actele de interes general, nu se mai arăta la cârma statului, se ţinea tot timpul în umbră; moţăia ca păianjenul în mijlocul plasei sale.

1 Această denumire îi fusese atribuită pentru meri lele şi caracterul său prea hotărât, care au constituit: „de altfel, crimele de care se făcuse vinovat.

277

S-au petrecut în răstimpul acestor doi ani unele **întâmplări** şi au avut loc unele răzvrătiri, dar numai în tainiţele sufletelor. Căci erau, pare-se, prefaceri din acelea surde din care ţâşnesc, sub domniile lipsite de temelie, răsturnări înspăimântătoare, şi lungi şi sângeroase disensiuni.

Pentru a înţelege mai bine, să aruncăm o privire asupra bătrânei clădiri întunecate şi neterminate a Luvrului şi să tragem cu urechea la ceea ce discută cei ce locuiesc în acest palat sau în preajma lui.

Era în luna decembrie. O iarnă aspră mâhnise Parisul, în care norodul sărăcit se agita mai mult ca oricând. Totuşi curiozitatea sa veşnic trează îl făcea să pe vească cu nesaţ spectacolul oferit de curte. Mizeria sa i se părea *mai* puţin apăsătoare când privea frământărâle celor bogaţi, lacrimile sale mai puţin amari? la vederea luptelor între puternicii zilei, iar sângele nobililor care împroşca străzile şi care pe vremea aceea părea singurul vrednic de a fi vărsai îl făcea să binecuvânteze existenţa sa neştiută de nimeni. Ciocniri de pomină, asasinate răsunătoare făcuseră deja să se simtă slăbiciunea monarhului, absenţa şi moartea apropiată a ministrului, ascuţind răutatea şi chiar aprinzând patimile parizienilor, ca un soi de prolog la sângeroasa comedie la care avea să fie Fronda]. Această **harababură** era pe gustul lor.

1 Războiul ci\ÎI din Franţa în timpul minorităţii la f udovic al XIV-lea.

Nepăsători faţă de cauzele gâlcevilor, foarte abstracte pentru ei, nu erau câtuşi de puţin indiferenţi faţă de oameni şi începuseră să şi ţină la capii anumitor partide, sau să-i urască, nu din pricină că bănuiau la ei vreun oarecare interes pentru bunăstarea clasei din care făceau parte, ci pur şi simplu pentru că le plăceau ori le displăceau ca

nişte actori.

Mai cu osebire într-o noapte răsunaseră foarte des focuri de pistol şi de puşcă în câte *1.* Numeroase patrule alcătuite din ostaşi apartmând unităţilor de elveţieni şi unităţilor de gardă personală a Regelui fuseseră atacate şi dăduseră peste baricade ridicate în uliţele întortocheate din insula Notredame. Căruţe legate cu lanţuri de borne şi înţesate de butoaie îi împiedicaseră pe călăreţi să răzbată şi câteva focuri de muschetă răniseră oameni şi cai. Totuşi oraşul dormea încă, în afară de cartierul din jurul Luvrului, locuit pe atunci de Regină şi de ducele de Orléans. fratele Regelui. Acolo totul dădea de înţeles că se pregătea o expediţie nocturnă de mare amploare.

Era ora două după miezul nopţii. Afară îngheţase şi era beznă deasă când un mare număr de oameni se adunară pe cheiul care pe atunci nu era pietruit decât în parte. Alcătuită cam din două

1 *He de la câte* (Insula Cetăţii) – leagănul oraşului Paris, insula Luteţia de pe Sena, a purtat în evul mediu numele *de câte,* spre a o deosebi de *la Ville* (Oraşul), situat pe malul drept, şi de *l'Unitersite* (Universitatea), pe malul stâng.

sute de oameni înfăşuraţi în mantale largi, sub care se ghicea teaca săbiilor lungi, spaniole, ceata ocupă treptat şi fără grabă terenul nisipos care cobora în povârniş până la Sena. Oamenii umblau de colo, colo, fără vreun rost anume, părând mai degrabă că aşteaptă anumite evenimente, decât că ar fi dornici să le provoace. Mulţi dintre ei se şi aşezară cu braţele încrucişate pe bolovanii risipiţi ai parapetului în construcţie. Păstrau tăcerea cea mai desăvârşită. După câteva minute totuşi, un om care părea să fi ieşit pe o poartă boltită a Luvrului se apropie încet, având în mână un felmar cu geamurile afumate, pe care-l ridica în dreptul chipului fiecăruia şi pe care-l stinse după ce dădu peste cel pe care-l căuta. Strângându-i mâna, îl întrebă pe şoptite:

— Ei, Olivier, ce ţi-a spus domnul Marescutier *? Merg bine treburile?

— Da, da, l-am văzut ieri la Saint-Germain.

Bătrânul cotoi este într-adevăr bolnav la Narbonne, nu m-ar mira s-o pornească *ad patres*2.

Dar trebuie să terminăm treaba noastră repejor, căci nu e prima oară când face pe mortul în pă puşoi. Ai oameni pregătiţi pentru astă-seară,

dragă
Fontrailles?

— Fii pe pace. Montresor vine cu vreo sută de gentilomi ai fratelui Regelui, îl vei recunoaşte, va

1 În originalul francez: *M. le Crand.* abreviere pentru *U. Crand Ecuyer,* nume sub care figurează Cinq-Mars în toată cartea.

— La strămoşi (lat.).

fi deghizat în meşter zidar şi va purta o riglă în mină. Dar să nu cumva să uitaţi parolele. Le cunoaşteţi pe toate dumneata şi prietenii dumitale?

— Da, cu toţii le ştim în afară de abatele de Gondi, care n-a sosit încă. Dar, să mă bată Dumnezeu dacă cel care vine nu e chiar el. Cine dracu' l-ar fi recunoscut?

Într-adevăr, un omuleţ fără sutană, îmbrăcat în uniforma gărzilor franceze şi cu o mustaţă falsă, neagră ca pana corbului, se furişă între ei. Ţo-păia de pe un picior pe altul, frecându-şi mâinile de bucurie.

— Bravo, totul merge bine. Nici prietenul meu Fiesco n-ar fi procedat mai cu cap.

Şi înălţându-se în vârful picioarelor ca să-l bată pe umăr pe Olivier, îi spuse:

— Ştii că pentru cineva care cle-abia a ieşit din rândul pajilor nu te comporţi prea rău, domnule Olivier d'Entraigues? Te vei număra printre bărbaţii noştri iluştri, dacă vom avea parte de un Plutarh. Totul e straşnic organizat, soseşti la timp, nici prea devreme, nici prea târziu, ca un adevărat conducător de partid. Fontrailles, tânărul acesta va ajunge departe, ţi-o spun eu. Dar, să ne grăbim: peste două ceasuri vor sosi nişte enoriaşi ai unchiului meu, arhiepiscopul Parisului. I-am înfierbântat bine şi vor striga: *Trăiască ducele d'Orléans l Trăiască Regenţa! Jos Cardinalul l* ca nişte zăbăuci. Câteva bigote care-mi sunt devotate întru totul le-au vârât bine în cap toate

astea. Regele se simte tare rău. O, totul merge bine, foarte bine. Sosesc direct de la Saint-Germain, unde l-am văzut pe prietenul Cinq-Mars. E la înălţime, la foarte mare înălţime şi tot neclintit ca o

stâncă. Ăsta da, om! Cum i-a mai dus de nas cu aerul lui melancolic şi indolent! Acum e stăpânul curţii. Gata, se spune că Regele îl va face duce şi *pair 1.* Se vorbeşte cât se poate de insistent despre asta, dar Regele mai stă încă în cumpănă. Prin mişcarea noastră din astă-seară trebuie să-l hotărâm. *Dorinţa poporului!* Trebuie neapărat împlinită *dorinţa poporului,* iar menirea noastră este s-o facem auzită. Aceasta va însemna moartea lui Richelieu, înţelegeţi? în strigătele mulţimii trebuie să răzbată mai ales ura faţă de el, căci acest lucru e esenţial. Asta fi-va hotărî în sfârşit pe Gaston al nostru care şovăie încă, nu-i aşa?

— Bineînţeles, doar nu-ţi închipui că s-a schimbat – spuse Fontrailles. Dacă ar lua astăzi o hotărâre în favoarea noastră, ar fi foarte prost pentru noi.

— De ce?

1 începând din secolul al XÂII-lea au purtat numele de *pairde France* membrii unui colegiu alcătuit din şase prelaţi şi şase mari feudali laici. Treptat însă, marile feude au fost alipite la coroana Franţei, demnitatea de pair laic tinzând să dispară. Regele a completat golurile create în rândul *pairilor* acordând acest titlu fiilor săi, prinţilor de sânge şi unor membri ai înaltei aristocraţii.

— Pentru că atunci am putea i-i siguri că mânu'
dimineaţă ar fi împotriva noastră.

— Nu-i nimic, răspunse abatele, Regina e o femeie cu cap.

— Şi în plus o femeie de inimă, adăugă Olivier.
Lucrul acesta mă linişteşte, căci, pare-mi-se, Cinq
Mars îndrăznea uneori să facă pe supăratul cu ea.

— Ce copil eşti şi ce puţin cunoşti curtea! Nimic nu-l poate susţine decât mâna Regelui, care ţine la el ca la fiul lui. Inima Reginei bate numai la amintirea trecutului şi nicidecum pentru ce va să vină. Dar să lăsăm acum toate prostiile astea.
Spune-mi, dragul meu, eşti sigur de tânărul dumitale avocat pe care-l văd dând târcoale pe aici?
E de partea noastră?

— Nici vorbă, o un regalist de nădejde. L-ar zvârli pe Cardinal în râu cât ai zice peşte. De altfel, dacă spui Fournier din loudun, ajunge.

— Bine, bine, aşa îl vrem. Dar fiţi cu luareaminle. domnilor, se

aud paşi dinspre Rue Saint
Honoi e”.

— Cine-i? strigară santinelele către nişte oameni ce se apropiau. Regalişti, ori eardinalişti?

— Ga. ston şi Marele-seutier, şoptiră noii veniţi.

— E Moniresor cu oamenii ducelui d’Orléans, spuse Fonirailles. Am putea să-ncepem repede.

— Da. zău, adăugă noul sosit, căci cardinaliştii vor trece pe aici pe la orele trei, am aflat mai adineauri.

— Încotro se îndreaptă? întrebă Fontrailles.

283 20*

— Îl conduc în număr de peste două sute pe domnul de Chavigny care cică ar pleca la Narbonne, la bătrânul cotoi. S-au gândit că de-a lungul
Luvrului drumul e mai sigur.

— Aha, spuse abatele, le vom face o primire de zile mari.

N-apucă să-şi termine vorba, că răsună zdroncănit de carete şi tropot de cai. Câţiva oameni înfăşuraţi în mantale rostogoliră un bolovan uriaş în mijlocul drumului pietruit. Primii călăreţi trecură ca fulgerul prin mulţime cu pistolul în mână, mirosind că e ceva necurat pe acolo. Dar surugiul care mână caii primei carete se împiedică de pietroi şi căzu.

— Ce-i cu careta asta care striveşte trecătorii?
strigară într-un singur glas oamenii cu mantii.
Tiranul! Nu poate fi decât un prieten al Cardinalului La *Rochelle* 1.

— Ba e cineva care nu se teme de prietenii micului Mare-scutier, răsună o voce prin portiera deschisă a caretei, de unde ţâşni un om care se azvârli direct pe cal.

— La apă cu cardinaliştii! ţiui un glas ascuţit, strident.

Acesta fu semnalul pentru ca din ambele părţi să izbucnească un răpăit furios de gloanţe. Focurile de armă luminară această scenă tumultuoasă şi

1 Porecla i-a fost dată lui Ric-helien în vremea îndelungatului asediu al acestui oraş, pentru a ridiculi/d încapă! marea lui de a exercita comanda supremă.

sumbră. Deasupra clinchetului săbiilor şi tropotului cailor se auzeau, de o parte, strigătele de: „Jos ministrul! 1, „Trăiască Regele!”, „Trăiască ducele d’Orléans şi Marele-scutier! –, „Jos *ciorapii-roşii l”,* iar de cealaltă „Trăiască Eminenţa-sa!”, „Trăiască marele Cardinal! „Moarte rebelilor!”, „Trăiască Regele! – căci în acea ciudată epocă numele Regelui era pus în fruntea oricărei acţiuni, fie că era născută din ură sau din iubire faţă de el.

Totuşi, cei ce luptau pe jos reuşiseră să târască cele două carete şi să le aşeze de-a curmezişul cheiului, ridicându-şi astfel un soi de pavăză împotriva cailor lui Chavigny. De acolo, printre roţi, de după portiere, şi pe sub arcuri îi luau la ochi cu pistoalele şi chiar doborâseră câţiva. Se iscase o hărmălaie îngrozitoare, când deodată porţile Lu-vrului se dădură în lături şi două escadroane din garda Regelui ieşiră în trap. Majoritatea purtau făclii în mână, pentru a vedea pe cei pe care urma să-i atace şi pentru a-şi lumina calea. Scena luă o altă întorsătură. Când vreun ostaş din gardă se apropia de vreun combatant pedestru, acesta se oprea locului, îşi scotea pălăria pentru a fi recunoscut, sau îşi rostea numele. Atunci oşteanul se retrăgea, uneori salutând, alteori strângându-i mâna. Caretele lui Chavigny nu se bucurară la drept vorbind de niciun ajutor şi gărzile nu făcură decât să înteţească harababura. Ostaşii străbăteau în lung şi-n lat mulţimea combatanţilor, îndemnându-i domol, fără convingere:

285

— Ei. domnilor, gata. potoliţi-vă

Dar când se întâmpla ca vreun oştean din gardă să dea peste doi gentilomi care îşi încrucişaseră foarte înverşunaţi săbiile, el se oprea în loc pentru a aprecia loviturile şi uneori chiar îl părtinea pe cel care, după părerea lui, îi împărtăşea concepţiile, căci acest corp de armată avea, ca întreaga Franţă de altfel, regaliştii şi cardinaliştii săi.

Ferestrele Luvrului începură să se lumineze una câte una şi multe capete de femei se iţiră îndărătul pătrăţelelor de geam, atente la desfăşurarea luptei

Numeroase patrule de elveţieni ieşiră cu făclii – cenarii elveţieni se deosebeau după ciudata lor uniformă, mâneca dreaptă era vărgată cu albastru – osu’, iar ciorapul de mătase purtat pe piciorul drept era roşu – în timp ce mâneca stângă era vărgată cu albastru, roşu şi alb, iar

ciorapul stâng era alb şi roşu. Cei din palat trăseseră nădejde că mercenarii străini vor izbuti să risipească mulţimea, dar se înşelaseră. Elveţienii flegmatici respectară, cu sânge rece şi cu stricteţe, ordinele primite, fără să facă exces de zel. Trecură în formaţie printre grupurile înarmate pe care le despărţiră o clipă şi se regrupară în faţa grilajului, cu o precizie desăvârşită, intrând înapoi în palat în ordine, ca la manevre, fără să se sinchisească dacă adversarii prin mijlocul cărora trecuseră se încleștaseră din nou sau ba.

286

Zarva, un moment domolită, se întinse din pricina discuţiilor particulare. De pretutindeni răsunau chemări, înjurături, ocări. Părea că nimic n-ar fi putut pune capăt luptei decât nimicirea uneia din părţi, când deodată nişte chiote, sau mai curând nişte urlete cumplite făcură ca tărăboiul să ajungă la culme. Abatele de Gondi, trăgând de manta un călăreţ ca să-l răstoarne de pe cal, strigă:

— Iată oamenii mei! Fontrailles, acu-i acu ia priveşte-i cum năvălesc, te unge pe suflet!

Dădu drumul omului cu care se lupta şi se cocoţă pe un bolovan, cu braţele încrucişate şi cu aerul important al unui general de armată, ea să poată vedea manevrele trupelor sale. Se crăpa de ziuă, şi dinspre capătul insulei Saint-Louis se vedeau revărsându-se o sumedenie de bărbaţi, femei şi copii din pătura cea mai de jos a societăţii, care scoteau nişte ciudate zbierete, privind către cer şi către Luvru. Fetele purtau săbii lungi, copiii târau halebarde imense şi suliţe încrustate de pe vremea Ligii, babele îmbrăcate în zdrenţe trăgeau după ele cu frânghii căruţe pline de arme vechi ruginite şi stricate „lucrători-meşteşugari de tot soiul, dintre care mulţi erau afumaţi, le urmau, înarmaţi cu ciomege, furci, lănci, sape, torţe, pari, cârlige, răngi, săbii şi frigări ascuţite. Ei lălăiau şi hâuleau rând pe rând, imitând miorlăitul miţelor şi purtând în vârful unei prăjini în chip de drapel o pisică spânzurată şi înfăşurată într-o

28: 7

cârpă roşie, care-l închipuia pe Cardinal, a cărui slăbiciune pentru aceste animale era îndeobște cunoscută. Crainicii alergau gâfâind şi încinşi la faţă să arunce în şanţuri şi pe uliţe, să lipească pe parapete, pe borne, pe zidurile caselor şi chiar ale palatului lungi

istorii satirice în versuri uşurele despre personajele timpului. Calfe de măcelar şi ajutori de bucătar purtând la brâu cuţitoaie mari băteau darabana pe nişte cazane, târând în noroi un porc de curând înjunghiat, căruia îi puseseră pe cap tichia roşie a unui copil dintre cei care-l – ajută pe preot să oficieze slujba. Câţiva vlăjgani tineri şi zdraveni îmbrăcaţi în straie femeieşti şi grosolan sulemeniţi urlau ca nişte apucaţi: *Suntem mame de familie aduse la sapă de lemn de Ri-chelieu, moarte Cardinalului l* Purtau în braţe prunci de paie pe care se prefăceau că-i aruncă în apă, şi-i şi aruncau.

Când această gloată alcătuită din mii de făpturi infernale se revărsă pe cheiuri, ea produse asupra combatanţilor o impresie stranie şi cu totul potrivnică celei aşteptate de acela care-i chemase. Adversarii lăsară armele jos şi se despărţiră. Partizanii lui Gaston d'Orléans şi ai lui Cinq-Mars fură absolut revoltaţi văzând cine le sărise în ajutor. Îi sprijiniră ei înşişi pe gentilomii Cardinalului să se urce pe cai şi în caleşti, îi ajutară pe slujitorii lor să care răniţii şi îşi dădură întâlniri cu adversarii lor, pentru a rezolva diferendele pe un teren mai tainic şi mai vrednic de ei. Simţind

cum le crapă obrazul de rubine din pricina mulţimii covârşitoare a trupelor pe care. păreau că ei le comandă, întrezărind pentru prima oară poate nefastele consecinţe ale jocurilor lor politice şi văzând tot noroiul pe care-l răscoliseră, ei se despărţiră pentru a se face nevăzuţi, trăgându-şi pălăriile largi pe ochi, aruncându-şi mantiile pe umăr şi ferindu-se de lumina zilei.

— Ai stricat totul, dragă abale, cu calicimea asta, îi reproşa Fontrailles nervos lui Gondi, care rămăsese destul de buimăcit. Halal enoriaşi mai ave unchiul dumitale, n-am ce zice!

— N-am nicio vină, i-o întoarse Gondi, idioţii ăştia au sosit un ceas prea târziu. Dacă ar fi venit pe întuneric, nimeni nu i-ar fi observat, ceea ce, admit, ar fi fost spre binele lor, căci lumina zilei nu le prieşte. Atunci s-ar fi auzit numai vocea poporului: *Vox populi, vox Dei1.* De altfel, nu stăm chiar atât de prost. Sunt atât de mulţi, încât vom avea posibilitatea s-o ştergem fără să ne recunoască cineva şi, la urma urmelor, misiunea noastră s-a încheiat. Nu doream moartea păcătosului. Chavigny şi ai săi sunt oameni de treabă şi ţin tare mult la ei. Dacă nu e decât uşor rănit, cu atât mai bine. Adio. mă duc să-l văd pe

domnul de Bouillon care tocmai s-a întors din Italia.

1 Vocea poporului, vocea lui Dumnezeu (lat.). Dicton potrivit căruia adevărul unui fapt, dreptatea unei acţiuni depind de verdictul poporului.

— Olivier, rosti Fontrailles, du-te la Saint-Ger-main cu Fournier şi cu Ambrosio. Eu mă duc cu Montresor să-i raportez ducelui d'Orléans.

Apoi se risipiră care încotro. Sila faţă de ceea ce se petrecuse avusese asupra acestor nobili un efect mai puternic decât forţa publică.

Aşa luă sfârşit această încăierare, din care s-ar fi putut trage mari năpaste. Nimeni nu şi-a pierdut viaţa. Călăreţii, care se aleseseră doar cu câteva zgârieturi, sau unii, rămaşi spre surprinderea lor, fără punga de bani, îşi reluară pe uliţe ocolite locul lângă carete. Ceilalţi se făcură nevăzuţi unul câte unul, furişându-se prin gloata pe care o stârniseră. Nenorociţii care o alcătuiau, lipsiţi de căpetenii, mai rămaseră locului vreo două ore, scoţând aceleaşi urlete, până ce aburii vinului se risipiră şi până ce frigul stinse deopotrivă focul sângelui şi flăcările entuziasmului lor. De la ferestrele caselor de pe Quai de la câte şi strecurându-se de-a lungul zidurilor, adevăratul şi înţeleptul popor al Parisului privea mâhnit şi într-o tăcere posomorâtă aceste preludii de dezordine, în timp ce breasla neguţătorilor înveşmân-tată în negru şi precedată de starostii ei îşi croia drum încet, dar fără teamă, prin mijlocul gloatei către *Palatul de Justiţie,* unde urma să se întrunească parlamentul, înaintea căruia voiau să depună o plângere în legătură cu întâmplările dr spaimă petrecute în cursul nopţii.

În apartamentele lui Gaston d'Orléans domnea în acest timp o mare forfotă. Prinţul ocupa pe atunci acea aripă a Luvrului care e paralelă cu

Tuileries, iar ferestrele sale dădeau parte în curte, parte asupra unei îngrămădiri de căsuţe şi ulicioare strâmte care acopereau piaţa. Sărise din pat, brusc deşteptat de trosnetul focurilor de armă, îşi vârâse picioarele în nişte papuci largi cu bot pătrat şi toquri înalte şi, înfăşurat într-o amplă haină de casă de mătase, brodată în relief cu fir de aur, se plimba în lung şi-n lat prin iatac, trimiţând din clipă în clipă alt slujitor pentru a afla veşti şi strigând să fie chemat în cea mai mare

grabă sfetnicul său, abatele de La Riviere. Din nenorocire însă, acesta era plecat din Paris. La fiecare foc de pistol, nevolnicul prinţ alerga la fereastră, deşi nu vedea nimic altceva decât câteva făclii purtate în goană. Degeaba i se spunea că strigătele pe care le auzea erau în favoarea sa. nu înceta să se preumble prin apartamentele sale cuprins de cea mai mare nelinişte, cu părul său negru şi lung răvăşit şi cu ochii albaştri holbaţi de îngrijorare şi groază. Montresor şi Fontrailles îl găsiră pe jumătate dezbrăcat, bătându-se cu pumnii în piept şi repetând fără încetare: *Mea culpa, mea culpa i.*

— Haideţi, veniţi, veniţi odată! le strigă el de departe, alergând în întâmpinarea lor. Mai repede!

1 Sunt vinovat (lat.).

Ce se petrece aici? Cine se luptă? Cine sunt ucigaşii ăştia? Ce-i cu strigătele astea?

— Se strigă: *Trăiască ducele d'Orléans!*

Gaston, de parcă n-ar fi auzit, ţinu o clipă deschisă uşa camerei sale pentru ca vocea să-i fit auzită până în galeriile unde se aflau oamenii săi de casă, strigând mai departe cât îl ţinea gura şi gesticulând:

— Eu nu ştiu nimic, n-am îngăduit nimic, nu vreau să aud nimic, nu voi participa niciodată l ti nimic. Nişte răzvrătiţi fac tărăboiul ăsta, nu-mi spuneţi nimic de ei dacă vreţi să fiţi bineveniţi aici. Nu sunt duşmanul nimănui şi mi-e silă di asemenea manifestaţii…

Fontrailles, care ştia prea bine cu cine are de a face, nu răspunse nimic. Intră împreună cu prietenul său, dar fără să se pripească, lăsându-i turn lui Gaston d'Orléans să-şi verse năduful. Dup; ce acesta se răcori şi uşa fu închisă cu grijă, Fontrailles vorbi:

— Înălţimea-voastră, îngăduiţi-ne să vă cerer de o mie de ori iertare pentru necuviinţa poporulu.

care nu încetează să strige că vrea moartea duş manului dumneavoastră şi că ar dori, dacă ar avea nefericirea s-o pierdem pe Maiestatea-sa, s, vă vadă regent. Da, poporul îşi permite să fie în – totdeauna slobod în cele ce spune. Dar aici srevărsat în număr atât de mare, încât toate stră

— Daniile noastre n-au putut să-l înfrâneze. A foun strigăt ţâşnit într-adevăr din suflet, o explozi-j

de diag-oste pe care raţiunea rece n-a fost în stare s-o domolească şi care a depăşit orice limită.

— Dar, în definitiv, ce se petrece? reluă Gaston mai liniştit. Ce tot fac, de patru ore de când îi aud?

— Această dragoste, după cum a avut cinstea să vă spună domnul de Fontrailles, îl desluși la rândul său Montresor, a depășit într-atâta cadrul
«i limitele obişnuite, încât ne-a antrenat şi pe noi şi ne-am simţit cuprinși de acel entuziasm care ne însufleţeşte întotdeauna la simplul auz al nu
nelui vostru şi care, de rândul acesta, ne-a împins
Ja unele lucruri la care nu cugetasem dinainte.

— Dar bine, ce-aţi făcut? întrebă prinţul…

— Lucrurile despre care domnul de Montresor a avut cinstea să vă vorbească, reluă Fontrailles, sunt tocmai cele pe care le-am prevăzut aici, aseară, când am avut cinstea să discut cu dumneavoastră…

— Nu e vorba de asta, îl întrerupse Gaston. Doar n-o să susţii că am poruncit, sau că am îngăduit eu ceva. Eu nu mă amestec în nimic, nu mă pricep câtuși de puţin la guvernare…

— Recunosc că Alteţa-voastră n-a dat niciun ordin, continuă Fontrailles, dar mi-a îngăduit să-i exprim bănuiala mea că în această noapte se vor petrece unele tulburări către orele două. Astfel, nădăjduiam ca uimirea domniei-voastre să nu fie atât de mare.

Prinţul îşi mai revenise niţel din spaima pe care o trăsese. Văzând că nu-i prea sperie pe cei doi

luptători pentru cauza sa şi având de altfel proaspătă în minte amintirea consimţământului pe care li-l dăduse în ajun, ceea ce citea şi în ochii lor, se aşeză pe marginea patului, încrucişa braţele pe piept şi, privindu-i cu un aer de judecător, îi întrebă cu voce gravă:

— La urma urmelor, ce-aţi făcut?

— Mai nimic, înălţimea-voastră, spuse Fontrailles. Am întâlnit din întâmplare în mulţime câţiva prieteni ai noştri, ce se ciondăneau cu vizitiul domnului de Chavigny care dăduse peste ei.

A urmat un schimb de vorbe cam vielent, câteva gesturi cam necugetate, câteva zgârieturi, lucru care i-a determinat pe cei din caretă să se întoarcă din drum. Asta a fost tot.

— Absolut tot, întări Montresor.

— Cum tot? strigă Gaston sărind ca fript și plimbându-se foarte agitat prin cameră. Oare o lucru de nimic să oprești în drum trăsura unui prieten al Cardinalului-duce? Nu-mi plac manifestaţiile, v-am mai spus-o. Eu nu-l urăsc câtuși de puţin pe Cardinal, e desigur un mare om politic, un foarte mare om politic. Mă compromiteţi îngrozitor. Se știe că Montresor e omul meu. Dac; a Cost recunoscut, se va spune că eu l-am trimis…

— Din întâmplare. răspunse Montresor, am găsit aceste straie de om din popor, pe care le pu toţi vedea sub mantia mea. Le-am preferat or
cărei alte îmbrăcăminţi, din acest motiv.

Gaston răsuflă ușurat…

204

— Ești absolut sigur că n-ai fost recunoscut?
feitrebă el. Îţi dai seama, dragă prietene, ce ne
Jjlăcut mi-ar fi… trebuie să admiţi chiar dumneata…

— Sunt absolut sigur, o, Doamne! exclamă omul de casă al prinţului, îmi dau capul și – dreptul meu le-a intra în Rai că nimeni nu m-a văzut la aţă și nimeni nu m-a strigat pe nume.

— Bine, încuviinţă Gaston, așezându-se înapoi pe it ceva mai liniștit și chiar cu o vagă satisfac
le întipărită pe chip, povestește-mi puţin ce s-a etrecut.

Fontrailles începu să povestească o istorie în care, bineînţeles, poporul juca un rol important, iar oamenii lui Gaston d'Orléans niciunul. În peroraţia sa adăugă, intrând în amănunte:

— Înălţimea-voastră aţi fi putut vedea chiar de la aceste ferestre cum mame respectabile, în pinse în deznădejde își aruncau pruncii în Sena, blestemându-l pe Richelieu.

— O, e îngrozitor! exclamă prinţul indignat, sau prefăcându-se astfel, simulând că dă crezare unor asemenea acte de deznădejde. Așadar, e adevărat că e urât pretutindeni? Trebuie să admitem însă că își merită pe deplin soarta! Va să zică am biţia și zgârcenia lui au împins atât de departe pe acești bravi locuitori ai Parisului, la care eu

ţin atât de mult!

— Da, înălţimea-voastră, reluă vorbitorul, şi nu numai Parisul, dar întreaga Franţă împreună cu noi vă roagă în genunchi să vă hotărâţi o dată să

ne scăpaţi de tiran. Totul e pregătit, nu e nevoit decât de un semn făcut cu augustul vostru cap. pentru a-l nimici pe pigmeul care a încercat să umilească până şi casa regală.

— Vai, reluă Gaston înălţându-şi ochii în bagdadie, Dumnezeu mi-e martor că această ocară i-o iert, dar strigătele poporului nu le mai pot asculta… Bine, voi porni în ajutorul poporului!…

— Ah, vă cădem la picioare, exclamă Montresor.
plecându-se.

— Adică, dădu înapoi prinţul, în măsura în care demnitatea mea nu va fi compromisă, iar numelt meu nu va apărea nicăieri.

— Ba tocmai de el am avea nevoie, strigă Fontrailles, puţin mai la largul său… Iată, Înălţimea Voastră, există deja câteva nume care nu se tem să se treacă pe o anumită listă, după al domniei-voastre. Vi le pot spune pe loc, dacă doriţi…

— Dar, dar, dar… bâigui ducele d'Orléans cu puţină teamă în glas, îţi dai scama că-mi propui pur şi simplu să iau parte la un complot?…

— Vai, înălţimea-voastră, ce tot spuneţi? Oameni de onoare, ca noi, să urzească un complot
Nici pomeneală, cel mult o ligă, o mică alianţ;
pentru a imprima o anumită orientare voinţei una nime a naţiunii şi a curţii, asta-i tot.

— Dar, dar, nu e prea limpede, căci, în sfârşit!
toată treaba asta nu va fi nici generală, nici de
notorietate publică. Va fi deci un complot şi n vei mărturisi nimănui că participi la el.

— Să-mi fie cu iertare. Înălţimea-voastră, voi mărturisi întregului glob, de vreme ce

Hbgul regat ia parte la el. iar eu fac parte din regat. Şi cine nu şi-ar pune numele după cel al domnilor de Bouillon şi de Cinq-Mars?

— După. poate, dar înainte? întrebă Gaston.
— uindu-l cu privirea pe Fontrailles. cu mai m. iHă subtilitate decât se aştepta acesta…

Fontrailles pă” ru descumpănit o clipă…

— Bine. dar ce-ar face înălţimea-voastră dacă i-a-i cita nişte nume după care l-ar putea pune *pe* al său?

— Ha, ha, râseprinţul, e nostim. Doar ştii şi dumneata că deasupra numelui meu nu se găsesc

— De fapt. nu văd decât unul.

— În sfârşit, înălţimea-voastră, dacă există acest nume ne făgăduiţi să-l puneţi pe al lui Gaston dedesubt?

— Bineînţeles, şi din toată inima, căci atunci nu risc nimic. E vorba doar de numele Regelui, or nu cred că el să fie amestecat în toată povestea asta.

— Ei bine, spuse Montresor, îngăduiţi-ne ca începând din acest moment să vă cerem să vă ţineţi de cuvânt. Acum, binevoiţi a consimţi numai două lucruri: să aveţi o întrevedere cu domnul de Bouillon, la Regină şi alta. cu domnul Mare-scutier a Rege.

— S-a făcut, spuse vesel Gaston d'Orléans, bătându-l pe Montiesor p… mă voi duce chiar

astăzi să asist la toaletă cumnatei mele şi-l voi invita pe fratele meu să meargă împreună cu mine la o vânătoare de cerbi, la Chambord.

Cei doi prieteni nici nu cereau mai mult, fiind ei înşişi surprinşi de rezultatul uneltirilor lor. Niciodată nu-l văzuseră pe conducătorul lor atât de hotărât. Drept care, de teamă să nu-l abată de la calea pe care pornise, se grăbiră să schimbe vorba şi se retraseră încântaţi, strecurându-i la ureche, la despărţire, că se bizuiau pe recentek sale făgăduieli.

Capitolul al *XV-1 e a*
IATACUL

Iar reginele au fost văzute plângând ca nişte femei de rând.

CHÂTEAUBRIAND

Ce plăcut e să fii frumoasă când eşti iubită.

În timp ce cu chiu, cu vai prinţul despre care vorbeam era astfel liniştit de către cei din preajma sa, deşi vădea o spaimă care ar fi putut fi molipsitoare pentru ei. Regina, mai expusă primejdiilor, mai izolată din pricina indiferenţei soţului ei, mai slabă atât prin fire cât şi prin timiditatea generată de nefericire, dădea dovadă de un curaj şi de un calm exemplar, şi de cea mai pioasă resemnare, îmbărbătându-şi suita înspăimântată. Abia adormise de vreo oră, când o deşteptară ţipete ascuţite îndărătul uşilor şi tapiseriilor groase ale iatacului său. Porunci femeilor sale să deschidă, şi ducesa de Chevreuse, numai în cămaşă şi înfăşurată într-o mantie largă, căzu aproape fără simţire în faţa patului ei, urmată de patru dintre doamnele de onoare care asistă la toaletă Reginei şi de trei cameriste. Picioarele ei delicate erau. goale, şi sângerau, căci

Î alergând. Ţipa şi plângea ca un copil, povestind cum un foc de pistol făcuse ţăndări geamurile ei şi o rănise. O implora pe Regină să o trimită din nou în surghiun, căci nu-şi mai putea al la liniştea într-o ţară unde se urmărea asasinarea ei, pentru că era prietena Maiestăţii-sale. Părul, desfăcut şi răvăşit, care-i cădea până la călcâie, constituia cel mai de seamă element al frumuseţii sale şi tânăra Regină avu impresia că aparenta neorânduială *a* ţinutei ei nu se datora întâmplării decât foarte puţin, mult mai puţin decât s-ar fi putut crede.

— Ce e, draga mea. ce se petrece? întrebă Re gina cu destul sânge rece. Arăţi ca Maria Magdalena, dar în tinereţe, înainte de a se pocăi.
Dacă i s-a pus cuiva gând rău aici, atunci nu poate fi vorba decât de mine. Linişteşte-te.

— Nu, stăpâna mea, salvaţi-mă, ocrotiţi-mă. Sunt sigură că Richelieu mă urmăreşte.

Focurile de pistol care răsunară atunci mai limpede o convinseseră pe Regină că spaima ducesei de Chevreuse nu era fără temei.

— Vino să mă îmbraci, doamnă de Motteviile!
strigă ea.

Dar această doamnă îşi pierduse capul cu totul şi, doschizând una din acele imense lăzi de abanos, care slujeau pe atunci drept

dulapuri. tocmai scosese o casetă cu diamante ale Suveranei pentru a o pune la adăpost şi nu-i dădea de loc ascultare. Celelalte femei, văzând pe fe

reastră licărirea torţelor şi închipuindu-şi că se dăduse foc palatului, aruncau de-a valma bijuterii.

dantele, vase de aur şi chiar de porţelan în cearşafuri pe care voiau după aceea să le azvârle în chip de boccele pe fereastră. Tot atunci îşi făcu apariţia şi doamna de Guemenee, ceva mai îmbrăcată decât ducesa de Chevreuse, dar luând lucrurile încă şi mai în tragic. Spaima pe care o încerca se transmise puţin şi Reginei, din pricină că îndeobşte era cunoscută ca o fire ceremonioasă

şi calmă. Intră în cameră fără să salute, palidă i ca o nălucă şi bolborosind:

— Doamnă, e timpul să ne spovedim. Luvrul e atacat şi mi s-a spus că tot poporul din Ile de la câte dă năvală.

Femeile amuţiră, înlemnite de uluire.

— O să murim! strigă ducesa de Chevreuse tot în genunchi. Vai, Doamne, de ce n-am rămas în
Anglia! Da, da, să ne spovedim. Iată, eu mă spo vedesc cu glas tare: am iubit… am fost iubită de…

— Bine, bine, i-o reteză Regina, n-am nicio poftă să ascult până la capăt. S-ar putea ca pentru mine spovedania dumitale să reprezinte o primejdie destul de mare şi am impresia că de asta nu te sinchiseşti câtuşi de puţin.

Sângele rece al Anei da Austria şi acest al doilea răspuns aspru o făcură pe frumoasa doamnă să-şi vină oarecurnân fire. Se ridică ruşinată, îşi dac

301

şi se duse într-o încăpere învecinată ca să îndrepte pe cât se putea dezordinea toaletei sale.

— *Doña* Stephania, se adresă Regina uneia dintre cameristele sale, singura spaniolă pe care o păstrase în serviciul ei, du-te de-l caută pe căpitanul gărzii. E timpul să stau de vorbă cu nişte bărbaţi, ca să aud ceva cu scaun la cap.

I se adresase în spanioleşte şi misterioasa poruncă rostită într-o limbă pe care celelalte doamne n-o înţelegeau restabili calmul în iatac.

Camerista depăna mătănii. Dar ieşi repede din colţul unde se furişase şi dădu fuga să împlinească porunca stăpânei sale.

Semnele de răscoală şi simptomele de panică deveneau totuşi din ce în ce mai vădite atât jos, în curte, cât şi înăuntrul palatului. Curtea principală a Luvrului răsuna de tropotul cailor unităţilor de gardă, de ordinele comandanţilor, de zdroncănitul caleştilor Reginei care erau pregătite pentru o eventuală fugă, de zornăitul lanţurilor târâte pe caldarâm pentru a alcătui opreliști în caz de atac, de paşi grăbiţi, de clinchetul armelor, de patrulele care alergau pe coridoare, de strigătele înăbușite şi confuze ale poporului care se înălţau şi se pierdeau, se apropiau şi se depărtau, asemenea valurilor sau rafalelor de vânt.

Uşa se deschise din nou, lăsând să treacă de rândul acesta o fiinţă fermecătoare.

— Te aşteptam, dragă Marie, spuse Regina, întinzând braţele ducesei de Mantoue. Ai vădit mai

multă vitejie decât noi toate, căci vii gătită pentru a te arăta astfel întregii curţi.

— Din fericire nu mă culcasem, răspunse tânăra prinţesă de Gonzague. plecându-şi privirea, şi am văzut tot poporul acesta de la ferestrele mele.
Vai, Doamnă, vai, Doamnă, fugiţi! Vă implor să vă salvaţi fugind pe scara secretă şi îngăduiţi-ne să rămânem în locul dumneavoastră. Una dintre noi ar putea fi luată drept domnia-voastră căci, adăugă ea vărsând o lacrimă, am auzit strigăte care ameninţau cu moartea. Fugiţi, Maiestate! Eu nu am un tron de pierdut. Sunteţi fiică, soţie şi mamă de regi, salvaţi-vă şi lăsaţi-ne în locul dumneavoastră.

— În materie de frumuseţe, de tinereţe şi, nă dăjduiesc, de fericire, ai mai mult de pierdut decât mine, scumpă prietenă, rosti Regina cu un suri's graţios, întinzându-i Mariei frumoasa ei mână, ca s-o sărute. Rămâi în iatacul meu, accept cu plăcere acest lucru, dar vom fi două. Singurul serviciu pe care-l primesc de la dumneata, frumoasă copilă –, este să-mi aduci aici, pe pat, case. a aceea micuţă de aur pe care biata Motteville a uitat-o pe jos şi care cuprinde tot ce am mai scump pe lume.

Luându-i-o din mână, ea şopti mai departe la urechea Mariei:

— Dacă ar fi să mi se întâmple ceva, jură-mi că i-ai s-o încredinţezi nimănui şi că ai s-o arunci în Sena.

303

— Vă voi da ascultare doamnă, ca unei binefăcătoare, ca unei a doua mame, suspină ea printre lacrimi.

Vuie. ul lupte; se înteţea *pe* cheiuri, **ia**liile iatacului stlijminau adesea de focurile de armă care se auzeau. Căpitanul gărzii şi cel al mercenarilor elveţieni întrebară prin *de ia* S – phania care erau or-Jnijle Reginei.

— Să intre, rosti suverana. Treceţi inc doamnelor, în aceasta dină sunt bărbat, sunt ikvoită să fiu. Apoi, rkhcind draperia patului său, se adresă celor doi ofiţeri: Domnilor, ţineţi minte în primul rând că răspundeţi cu capul de viaţa prinţilor, copiii mei. Ştii asta, domnule de Guiţaut?

— Eu dorm în faţa uşii lor, Maie-l **iţe.** Dar răscoala aceasta nu-i ameninţă nici pe pe dumneavoastră.

— Bine, nu te gândi la mine înaintea lor. Îi tăie vorba Regina, şi ocroteşte deopotrivă pe toţi cei ce sunt în primejdie. Ascultă-mă şi dumneata, domnule de Bassompierre, eşti doar g-ntlom.
Uită că unchiul dumitale se mai află la Baptilia şi fă-ţi datoria faţă de nepoţii răposatului R
care era prietenul lui.

Bassompierre era un tânăr cu un chip cinstit şi deschis.

— Maieslatea-voastră, rosti el cu un uşor ac cent german, poate vedea că nu danul iar familia mea şi nicidecum a voastră.

Şi-i arătă mâna stângă, cu două degete reU

— Mai am o mină, adăugă el salutând's. i trăgându-se împreună cu Guiţaut.

Mişcată. Regina se ridică numaidecât şi, în ciuda. uminţilor prinţesei de Guemenee, a plânsetelor iei de Gonzague şi a ţipatelor ducesei de Chevreuse, vru să se aşeze la o fereastră pe care i întredeschise, sprijinindu-se de umărul dude Mantoue.

— Ce aud oare? întrebă ea. Într-adevăr, se ga: „Trăiască Regele! –... Trăiască Regina!”... Părându-i-se că o recunoaşte, norodul îşi înteţi iele în acea clipă şi se auzi: „Jos Cardinalul!” 1 „Trăiască domnul Marc-ccutiel”. Marie tresări.

— Ce ai? o întrebă suverana, uitându-se la ea.
Dar cum Marie nu răspunse şi tremura toată, buna şi blinda suverană se prefăcu că nu bagă de seamă. Asculta cu mare luare-aminte strigătele poporului şi urmărea mişcările sale, şi-mulând în chip exagerat o îngrijorare pe care n-o mai resimţea, de când primul nume ajunsese la urechea-sa. O oră mai târziu, când veni să i se spună că mulţimea nu aştepta decât un gest al ei ca să se retragă, îl execută cu graţie *îi cu* un aer de mulţumire. Dar această bucu le era departe de a fi deplină, căci în adâncul sufletului ei a tulburată de multe lucruri şi mai cu seamă de presimţirea ce o avea în legătură cu regenţa. Cu cât se apleca mai tare pe fereastră, pentru a se arăta, cu atât vedea mai bine scene revoltă

toare, pe care zorile ce se iveau le luminau prea tare. Spaima îi pătrundea din nou în suflet, pe măsură ce avea din ce în ce mai mare nevoie să pară calmă şi încrezătoare. Cu toată voioşia de pe chipul şi din vorbele ei, inima îi era cernită. Expusă tuturor privirilor, ea se simţea femeie şi. tremura la vederea acestui popor pe care avea poate să-l cârmuiască în curând şi care ştia deja să ceară moartea cuiva şi să-şi cheme reginele.

Aşadar salută.

O sută cincizeci de ani mai târziu, o altă prinţesă, ca şi ea austriacă de origine şi regină a Franţei, a repetat acest salut. Monarhia, lipsită de bază, aşa cum o făurise Richelieu, s-a născut şi a murit între aceste două apariţii.

În sfârşit suverana porunci să se închidă ferestrele şi se grăbi să-şi îndemne suita înfricoşată să plece. Draperii groase acoperiră vitraliile colorate şi camera nu mai fu luminată de lumina unei zile care-i era odioasă. Lumânări groase de – ceară albă ardeau în candelabre în formă de braţe de aur ce ieşeau din tapiseriile înrămate şi împodobite cu flori de crin, aflate pe pereţi. Voi să rămână singură cu Marie de Mantoue şi, reintrând împreună cu ea în incinta alcătuită de balustrada regală, se lăsă pe pat, ostenită de curajul şi zâmbetele sale, şi izbucni în plâns, cu fruntea rezemată de pernă. Marie, în genunchi pe treptele îmbrăcate în catifea, ţinea o mână a

Reginei în ale sale şi, fără a îndrăzni să vorbească cea dintâi, îşi

lipise capul de ea şi tremura. Căci până atunci nimeni nu văzuse o lacrimă în ochii Reginei.

Statură aşa un timp. Suverana se ridică anevoie şi-i vorbi astfel:

— Nu te întrista, copila mea, lasă-mă să plâng.

Să poţi plânge e o binecuvântare când te afli pe tron. Roagă-te Domnului pentru mine să-mi dea tăria să-mi urăsc duşmanul care mă urmăreşte pretutindeni şi care, cu ambiţia lui nestăvilită, va duce la pierzanie familia regală a Franţei şi monarhia. Recunosc mâna lui şi în ceea ce s-a petrecut astăzi, pe el îl văd în aceste frământări şi răzvrătiri.

— Dar bine, Doamnă, nu se află el oare la Narbonne? Căci despre Cardinal vorbiţi, fără-n-doială? Şi n-aţi auzit că strigătele erau în favoarea Maiestăţii-voastre şi împotriva lui?

— Ba da, scumpă prietenă, el se află într-adevăr la trei sute. de leghe depărtare, şi totuşi geniul său nefast veghează în faţa acestei uşi. Dacă s-au înălţat aceste strigăte, înseamnă că el le-a îngăduit; dacă oamenii aceştia s-au adunat, înseamnă că n-a sunat încă ceasul hotărât de el ca să-i piardă. Crede-mă, îl cunosc şi am plătit scump cunoaşterea acestui suflet făţarnic. M-a costat toată puterea pe care o reprezintă rangul meu, plăcerile vârstei mele, dragostea familiei mele şi chiar inima soţului meu. M-a izolat de lumea

3 C7

Întreagă, acum. mă tir e întemniţată îndărătul unei bariere de onoruri şi respect iar odinioară a cutezat, spre indignai ca întregii Franţe, chiar să mă învinovăţească. Mi-a cotrobăit printre hârtii, mi s-a luat un interogatoriu, m-au pus să semnez că sunt vinovată r, i să-i cer iertare Regelui pentru o greşeală pe care n-o săvârşisem. În sfârşit, graţie devotamentului unui slujitor credincios, aruncat în temniţă poate pe viaţă*, am putut păstra această casetă pe care ai ridicat-o de pe jos. Văd după privirea ta că mă crezi prea înspăimântată. Dar nu te lăsa amăgită, dragă copilă, aşa ca întreaga curte în clipa de faţă, fii încredinţată că omul acesta se află peste tot şi că ne cunoaşte până şi gândurile.

— Cum aşa, Doamnă? Să ştie el oare tot ce-au strigat oamenii aceştia sub ferestrele M a le st ăi, îi voastre şi chiar numele celor ce i-au trimis?

— Desigur, ştie totul dinainte, sau prevede. El îngăduie, autoriză lucrurile acestea pentru a mă pierde în ochii Regelui, pentru a-l ţine în

per manenţă despărţit de mine. Vrea să mă umilească cu totul.

— Dar Regele nu mai ţine la el de doi ani.
ţine la altcineva.

Regina surâse; ea contemplă cât va timp în tăcere trăsăturile piue şi naive ale frum us oi

1 Slujitorul se numea La-orte. Nici teama de cazne, nici aurul făfnduit de Cardinal nu i au smuls nici ui cuvânt în legătură cu secretele lleginei.

şi privirea ei plină de candoare care se înălţa galeş spre dânsa. Dădu la o parte buclele negre care acopereau frumoasa-i frunte şi păru că-şi odihneşte ochii şi sufletul privind această încântătoare nevinovăţie zugrăvită pe un chip atât de drăgălaş. O sărută pe obraz şi vorbi mai departe: – Nici nu bănuieşti, îngeraşule. un trist adevăr: Regele nu ţine la nimeni, iar cei ce par că se bucură cel mai mult de favoarea lui sunt cei mai expuşi de a fi părăsiţi de el şi aruncaţi în ghearele celui care înghite şi sfâşie tot.

— Vai, Doamne, ce tot spuneţi*!*

— Ştii pe câţi i-a dus la pierzanie *l* continuă
Regina cu voce mai scăzută şi privind-o în ochi.
pentru a citi în ei tot ce gândea şi a-i transmite toate gândurile sale. Ştii cum au sfârşit toţi favoriţii săi? Ţi s-a povestit despre mazilirea lui
Baradas, a lui Saint-Simon. despre mănăstirea unde a fost trimisă domnişoara de La Fayette, despre ruşinea doamnei de Hautefort, despre

moartea lui de Chalais – *l* Toţi au căzut, în urma unei porunci pe care a dat-o Richelieu stăpânului său. Fără această favoare pe care tu o iei drept

— Prietenie, ar fi avut o viaţă tihnită, dar această favoare e mortală, e o otravă. Poftim, uită-te la

1 *C/aude de Rourroy,* duce de *Saint-Simon* (1607
lii Oai). tatăl scriitorului: paj şi favorit al lui Ludovic al
XIII-lea, până în 1636. tind a fost dizgraţiat în urma în

Irişilor lui Kuhelieu.

2 *Henri de Talleyrand.* prinţ de *Chalais* decapitat din îrdinul lui liichelieu în 1U2 o

această tapiserie care o înfăţişează pe Semela’. Favoriţii lui Ludovic al XIII-lea au soarta acestei femei. Prietenia lui mistuie ca focul care o orbeşte şi o pârjoleşte.

Dar tânăra ducesă nu mai era în stare s-o asculte pe Regină. Continua s-o fixeze cu ochii ei mari şi negri, aburiţi de un văl de lacrimi. Mâinile i se scuturau în cele ale Anei de Austria şi un tremur convulsiv făcea să-i freamăte buzele.

— Sunt foarte crudă, nu-i aşa, Marie? urmă Regina. – cu o voce nespus de blândă, mângund-o ca pe un copil de la care vrei să smulgi o destăinuire. Da, desigur, sunt foarte rea, inima ta plesneşte de mâhnire, simţi că nu mai poţi, copilă dragă. Haide, spune-mi, cum mai stai cu domnul de Cinq-Mars?

La auzul acestui nume. durerea îşi croi făgaş, şi tot în genunchi, la picioarele Reginei, Marie la rândul ei vărsă la sânul bunei suverane potop de lacrimi, hohotind ca un copil şi scuturându-şi spasmodic frumoşii ei umeri şi capul, de parcă inima ei ar fi stat să se spargă. Regina aşteptă timp îndelungat până să se potolească această primă izbucnire şi, legănând-o în braţele sale ca să-i aline durerea, repeta într-una: „Fata mea, haide, fala mea, nu te lăsa copleşită chiar aşa”.

3 *Semela* – personaj mitologic; fiind iubita lui Z” us, a comis imprudenţa de a dori să-l vadă în toată strălucirea gloriei sale şi a fost mistuită de flăcările care-i înconjurau.

— Vai, Maiestate, exclamă ea, ce vinovată sunt faţă de dumneavoastră! Dar nu mi-am închipuit că aveţi o inimă atât de caldă. Am greşit şi poate că voi fi greu pedepsită din pricina asta. Dar, vai, cum aş fi cutezat să vă vorbesc? Nu-mi era greu să-mi deschid sufletul în faţa Maiestăţii voastre, îmi venea greu să vă mărturisesc nevoia ce simt de a mă destăinui.

Regina cugetă o clipă, cufundându-se în sinea ei şi punându-şi un deget pe buze.

— Ai dreptate, reluă ea, ai mare dreptate, Marie, primul cuvânt e întotdeauna greu de spus şi asta ne duce adesea la pierzanie. Dar aşa se cuvine, şi fără această etichetă poate ne-am încălcat demnitatea. Vai. ce greu e să domneşti!

Poftim, iată că astăzi vreau să aflu ce e în sufletul tău şi sosesc prea târziu ca să te mai pot ajuta.

Marie de Mantoue lăsă capul în jos fără să răspundă.

— Trebuie oare să te încurajez să vorbeşti?
Întrebă Regina. Trebuie să-ţi aduc aminte că aproape te-am adoptat ca pe o fiică mai mare?
Că după ce am încercat să te mărit cu fratele
„Regelui, ţi-am pregătit tronul Poloniei? Ce ai mai fi vrut, Marie? Da, văd că ai nevoie de mai multe încredinţări. Ţi le voi da, numai de dragul tău.
Dar dacă nici după aceea nu mi te destăinuieşti

311

pe de-a-ntregul, înseamnă că ls-am judecat j, sit. Deschide cu mina ta caseta aceasta de aur, iată cheia, descuie cu curaj, nu tremura ca mine.

Şovăind, ducesa de Mantoue se supuse şi, deschizând caseta cizeiată, văzu *m* pumnal de o formă grosolană, cu miner de fier şi lama foarte ruginită. Era aşezat deasupra mai multor scrisori împăturite cu grijă, pe care se vedea numek lui Buckingham. Voi să le scoată, dar Ana de Austria o opri.

— Nu mai căuta altceva, îi spuse ea. Ăsta-i tot avutul şi comoara Reginei… E cu adevărat o ce moară, căci ceea ce vezi e sângele unui om care nu mai trăieşte, dar care a trăit pentru mine. Era cel mai frumos, cel mai viteaz, cel mai vestit dintre oamenii mari ai Europei. Şi-a pus pe el diamantele coroanei Angliei ca să-mi placă. A stârnit un război sângeros şi a înarmat flote întregi pe care le-a comandat el însuşi, pentru fericirea de a lupta măcar o dată împotriva celui care era soţul meu. A şti abat ut măiile cm să culeagă o floare peste care călcasem eu şi şi-a primejduit viaţa pentru a săruta şi a stropi cu lacrimi piciorul acestui pat, în prezenţa a două doamne de la curtea mea. Să-ţi spun mai mult? Da, îţi spun ţie, l-am iubit şi încă îi mai iubesc când ml poartă gândul spre tre'; ut, mai mult d: vânt iubeşti din dragoste. Ei biiv. r, i aliat şi nici n-a bruiiit vreodată; chipul rr. ea, ochii mei au

312

! de piatră pentru el, în \ierre ev inima i mistuia şi se stingea de durere. Dar eram. gina Franţei…

Ana de Austria sirinse cu putere braţul M.

— Îndrăzneşte acum şi încredinţea/a-mi mâhnirile tale. urmă ea,

dacă n-ai putut să-mi vorbeşti de dragoste; sau îndrăzneşte bă taci după câte ţi-am destăinuit I

— O, da, Doamnă, voi cuteza să vă mărturisesc durerea mea, deoarece pentru mine dumneavoastră sunteţi…

— O prietenă, o femeie, o întrerupse Regina.

M-am vădit femeie prin spaima mea, care m-a îndemnat să-ţi încredinţez o taină pe care n-o cunoaşte nimeni pe lume. M-am vădit femeie, prin dragostea ce a supravieţuit omului pe care l-am iubit… Vorbeşte, spune-mi cât nu e prea târziu…

— Din păcate, răspunse Marie, căznindu-se să

Ibească, „e prea târziu. Domnul de Cinq-Mars u mine suntem uniţi pe vecie.

— Pe vecie? exclamă Regina. Dar ce-ţi vine ţin gând? Rangul, numele, viitorul dumitale, totul şi să se ducă pe apa simbetei? Ai de gând să faci

O ruşine ca asta fratelui dumitale, ducele de

Rethel, şi întregii familii Gonzague?

— De patru ani mă frământ, dar acum m-am otărât. Suntem logodiţi de zece zile…

— Logodiţi, strigă Regina, lovindu-şi palmele.

E. „JL c-ai lăsat amăgită, Mai io. Cine ar i-i cutezat

să facă acest lucru fără porunca Regelui? E o intrigă la mijloc, pe care am s-o dibuiesc. Sunt sigură c-ai fost momită şi înşeiată.

Marie se lăsă în voia gândurilor o clipă, apoi povesti:

— Nimic n-a fost mai simplu, Doamnă, ca dragostea noastră. Locuiam, după cum ştiţi, în vechiul castel Chaumont, la văduva mareşalului d’Effiat, mama domnului de Cinq-Mars. Mă retrăsesem acolo, ca să-l plâng în singurătate pe tatăl meu, dar curând îşi pierdu şi el tatăl, în această numeroasă familie îndoliată, numai jalea lui mi se păru tot atât de profundă ca a mea. Întâmplarea a făcut că tot ce spunea găsea răsunet în inima mea, ca un simţământ deja încercat. Când am ajuns să vorbim despre pierderile încercate, ni s-au părut aidoma. Cum eu fusesem mai întâi lovită de nenorocire, cunoşteam mai de mult tristeţea şi încercam să-l mângâi, zugrăvindu-i cât suferisem eu, astfel că, deplângându-mă, uita de sine. Acesta a fost începutul dragostei noastre care, după cum vedeţi, am putea spune, că s-a înfiripat între două morminte.

— Să dea Domnul, draga mea, ca dragostea voastră să aibă un sfârşit fericit! glăsui Regina.

— Nădăjduiesc, Doamnă, că va avea, de vreme ce vă rugaţi pentru mine, urmă Marie. De altfel, acum totul îmi surâde, pe când atunci eram tare nefericită, într-o bună zi a sosit vestea la castel

314

că domnul de Cinq-Mars era chemat de Cardinal la oaste. Deşi eram străini, mi s-a părut din nou că-mi era răpit un membru al familiei. Dar domnul de Bassompierre nu mai contenea să vorbească despre bătălii şi despre morţi, în fiecare seară mă retrăgeam foarte tulburată şi noaptea plângeam. La început am crezut că vărsăm lacrimi tot din pricina trecutului. Dar curând mi-am dat seama că plângeam din pricina viitorului. Am simţit că nu mai erau aceleaşi lacrimi, căci pe acestea doream să le ascund.

Câtva timp s-a scurs în aşteptarea plecării, îl vedeam în fiecare zi şi-l căinam că pleacă, deoarece îmi spunea într-una că ar fi vrut să trăiască toată viaţa cum trăise până atunci, pe moşia părintească, împreună cu noi. Până în ziua plecării n-a manifestat nicio ambiţie, căci nu ştia dacă era… nu îndrăzneasc să pronunţ cuvântul…

Şi roşind, Marie lăsă în jos ochii umezi şi schiţă un surâs…

— Hai, hai, spuse Regina, căci nu ştia dacă era iubit, nu-i aşa?

— Dar seara, Doamnă, a plecat plin de ambiţii.

— S-a observat într-adevăr lucrul acesta. Dar.
În sfârşit, spui că a plecat, glăsui Ana de Austria, răsuflând ceva mai uşurată. De doi ani însă s-a întors. l-ai mai văzut?

— Rareori, Doamnă, rosti tânăra ducesă cu o f oarecare mândrie şi numai în biserică şi în pre

315

Iţa pix olului în faţa căruia am făgăduit \ oi fi >. Lut a domnului de Cinq-Mars.

— Aţi contractat o căsătorie? Părea cut>. i cineva s-o oficieze? Am să cercetez. Dar, Doam Dumnezeule, ce de greşeli! Ce de greşeli, copila mea. În cele câteva cuvinte pe care le-am auzîl! Lasă-mă să mă gândesc.

Şi vorbind singură cu glas taro. cu capul şi cu ochii plecaţi, într-o atitudine de cugetare, Reg continuă:

— Dacă răul s-a săvârşit, mustrările sunt tile şi crude. Trecutul nu ne mai aparţine, să ne gândim la prezent. Cinq-Mars este prin i-hea.vi viteaz, luminai, chiar profund în ideile sale. L-am irmănt. a făcut o carieră frumoasă în aceşti doi ani. acum îmi dau seama că de dragul Mari. Se poartă cum se cuvine, e vrednic, da, *e* vrednic de e[3] în ochii mei. dur nu şi în cei ai Europe1. Trebuie să se înalţe şi mai sus. O prinţesă Mantoue nu se poate căsători cu cineva mai p – jos de un prinţ. Ar trebui să fie prinţ. Dar din păcate, eu nu am nicio putere. Eu nu sunt Regină, nu sunt decât soţia neglijată a Regelui. Numai Cardinalul, iarăşi Cardinalul… dar Cardinalul îi e vrăjmaş. Cine ştie dacă nu cumva şi răscoale asta…

— Vai! Răscoala asta înseamnă război des între ei, mi-am dat seama prea bine de k acesta adineauri.

— Atunci e pierdui! strigă Regina, îmbrăţişând-o pe Marie. Iartă-mă, copila mea, că-ţi sfârtec inima, dar astăzi trebuie să cercetăm şi să desluşim până la capăt toate lucrurile. Da, e pier duc dacă nu-l va nimici el însuşi pe acest om câinos, căci Regele nu va renunţa la el. Numai prin forţă…

— Îl va nimici, Doamnă, îl va nimici, cu ajutorul domniei voastre. Sunteţi divinitatea Franţei.
Oh, vă rog în genunchi, ocrotiţi îngerul împotriva diavolului, e şi în interesul Maiestăţii-voastre, al familiei regale, al întregii naţiuni…

Regina zâmbi.

— E mai cu seamă în interesul tău, copila mea, nu-i aşa? Şi din această pricină voi îmbrăţişa cauza lui cu toată puterea mea, care nu e mare, ţi-am mai spus-o, dar aşa cum e, îţi stă la dispoziţie în întregime. Numai să nu se coboare acest *înger* până la nişte păcate de moarte, adăugă ea plină de înţelesuri. Azi-noapte am auzit numele său rostit de glasuri cu totul nevrednice de el.

— Vai, Doamnă, aş putea să jur că nu ştia nimic!

— Copila mea, să lăsăm treburile de stat, nu
«şti prea ştiutoare încă. Lasă-mă să mai dorm puţin dacă se poate înainte de ora toaletei, căci mă usturã ochii şi pe ne la fel. probabil.

317

Spunând acestea, îndatoritoarea regină lăsă capul pe perna dedesubtul căreia ascunsese caseta şi aţipi îndată răpusă de somn.

Marie se ridică şi se instala într-un jeţ tapisat, pătrat şi prevăzut cu braţe, încrucişa mâinile pe genunchi şi se lăsă furată de gânduri, cugetând la jalnica situaţie în care se afla. Se uita adesea galeş la blinda sa protectoare, pentru a-i veghea somnul, copleşind-o în taină cu toate binecuvântările pe care dragostea întotdeauna le împărtăşeşte din belşug celor care o ocrotesc, îi săruta din când în când buclele blonde, vrând parcă să-i picure în suflet numai gânduri bune, în sprijinul gândului pe care nu şi-l putea smulge din minte.

Regina dormea mai departe, iar Marie se gândea şi plângea. Îşi aduse aminte totuşi, că la ora zece trebuia să fie prezentă la ceremonia toaletei Reginei, în faţa întregii curţi. Pentru a opri şuvoiul lacrimilor, încercă să nu se mai gândească, şi luă un in-folio gros de pe o măsuţă încrustată cu sidef şi cu medalioane. Era *Astree a* domnului d'Urfe, lucrare cu *duioase aventuri amoroase,* foarte preţuită ele drăgălaşele mironosiţe de la curte. Firea naivă dar fără fasoane a Mariei nu prea gusta aceste pastorale. Ea era prea directă pentru a pricepe limbajul încâlcit al păstorilor din Lignon*, prea inteligentă pentru a gusta vor

1 Ţinut din jurul *Lignonului,* afluent al Loirei, care?! **datorează** celebritatea romanului pastoral Astree al lui d'Urfe.

băria lor goală şi prea pătimaşă pentru a se înduioşa de tandreţea lor. Totuşi marea faimă de care se bucura romanul îi impunea într-atât, încât se căznea să-l găsească interesant. Dar ori de câte ori lua cartea în mână, încerca o mare plictiseală, lucru de care se ruşina în sinea ei. Acum o răsfoi cu nerăbdare, silindu-se să găsească ceva care să-i placă şi s-o încânte. Se opri la o ilustraţie care o înfăţişa pe păstoriţa Astree cu tocuri înalte, corset şi o imensă *crinolină,* înălţându-se pe vârfuri pentru a vedea cum fluviul îl târăşte în valurile sale pe iubitul Celadon, care, deznădăjduit că îl primise cam rece în dimineaţa respectivă, hotărâse să se înece. Fără să-şi dea seama prea bine de ce nu-i place cartea şi fără să înţeleagă exact erorile acumulate în acest tablou, Marie căuta, tot răsfoind cu vârful degetului, un cuvânt care să-i fixeze atenţia. Dădu peste druid!... Ah, îşi spuse ea, druizii au fost personalităţi puternice. E pesemne unul dintre acei tainici sacrificatori ale căror *menhire*2 se mai găsesc în Bretania, după cât mi s-a spus. Ia să vedem dacă prtfeşte oameni, o să fie probabil o scenă oribilă. Să citesc totuşi”.

1 *Druizii* erau preoţi ai vechilor colţi, ale M pe \; a, a nobilimea tribală; au jurat un rol însemnat în \iată juridică şi politică a triburilor celtke

2 Monumente megalitice de cult sau funerare, de la efâr
! epocii neolitice, constituite d. n blocuri necioplite latră înfipte în pământ, izolat sau în aliniamente.

Spunându-şi actele vorbe, Marie citi în încruntându-şi sprâncenele şi aproape trenuri cele ce urmează:

Druidul <Adamas *îi chemă cu blândeţe* pe pă.

— *Pimandru, l. igdamunt*. şi *pe Clidamant care tocmai* sosiseră de *la* Calais. *Aventura aceasta, le* s-pu. v el, nu soţ Joace's/m şi deci! *prin dragoste. Când* spjrt'ul *iubeşte, el se* pro/ace în obiectul iubit. *Pentru a oferi o imagine despre aceasta, vrăjile mele vă vor* face să *vedeli în această* /întina pe nimic'a Syl-*vie, pe care o iubiţi toţi trei. Marele preot va veni de la Montbrison ca să vă explice subtatea acestei idei. Dvceţi-vă, aşadar,* dragă! tori; dacă *dorinţele voastre sunt bine îndrumi nu vă vor pricinui necazuri. De nu,* veţi fi pedepsiţi prin leşinuri ca păstorul *Celadon şi* păstoriţa Galatee, pe care Uusturaticwl Hercule a părăsit-o *în* munţi? din Attuergne şi care a d. – ti *numele ei blândei ţări a* Galici. Sau, ueţi fi *bă: cu pietre de păstoriţele din lăgnon, cum a.*) a? îi sălbaticul Amidor. Marea nimic'a din aceasta a jacul ni. ştă t-aji.

Vrăjile marii nimfe acţionara pe deplin a – pl i prinţesei care de-abia mai avu putere să **răsfoiască,** cu o mână moale, cartea, pentru a ga i sfârşit că druidul Alamas era o ingenioasă *alciiorie,* reprezentându-l pe generalul-locoient

Monibrison, *din – familia Papon.* Ochii oi osteniţi se închiseră, cartea groasă lunecă de-a lungul rochiei până la perna de catifea pe care-şi rezema picioarele şi acolo frumoasa Astree şi galantul Celadon se opriră pe moale, mai puţin nemişcaţi decât Marie de Mantoue biruită de ei şi cufundată într-un somn adânc.

alfred de vigny cinq-mars său un complot pe vremea lui Ludovic al XIII-lea

ROMAN**

TRADUCERE ŞI NOTE DE IULIA GIROVEANU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI 1911 EDITURA MINERVA – BUCUREŞTI

Ilustraţia copertei: *Anca*

alfred de vigny cinq-mars sau un complot pe vremea lui Ludovic al XIII-lea

ROMAN

TRADUCERE ŞI NOTE DE IULIA GIROVEANU

Vasilescu

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI – t»? 1 EDITURA MINERVA – BUCUREŞTI

Cap. I

Sec. *al XVI – l e a*

SITUAŢIE TULBURE

În Franţa e nevoie de multă hârtie şi de un larg orizont spiritual pentru a te lipsi de sarcini şi de slujbe, mulţumindu-te astfel să rămâi acasă şi să nu faci nimic. Aproape nimeni nu este atât de capabil ca să joace rolul acesta cu demnitate şi nici nu are destul fond ca să umple golul timpului, fără ceea ce oamenii de rând numesc *afaceri.*

Nu-i trebuie totuşi lipsei de ocupaţie a înţeleptului decât un nume mai bun, aşa încât meditaţia, vorbirea, lectura şi tihna să fie socotită muncă.

LA BRUYRRE

În cursul aceleiaşi dimineţi, ale cărei urmări asupra casei lui Gaston d'Orléans şi asupra casei Reginei le-am văzut, într-un modest birou aflat într-o clădire din apropierea Palatului de Justiţie domnea o atmosferă tihnită de studiu. O lampă de aramă în stil gotic se războia cu lumina zorilor, aruncând o pâlpâire roşiatică pe un

1 La Bruyère, *Caracterele sau – moravurile acestui reac,* în româneşte de Aurel Tita, Editura pentru literatură, Bpt., Bucureşti, 1966.

maldăr de hârtii şi de cărţi care acopereau o masă mare. Lampa lumina bustul lui L'HospitalJ, cel al lui Montaigne, cel al preşedintelui

Thou2, istoricul şi cel al regelui Ludovic al XIII-lea. Într-un cămin înalt de putea să încapă în el un om, ba chiar şi să stea aşezat, buşteni groşi ardeau zdravăn pe enormul grătar de fier. Studiosul de Thou, deja sculat, răsfoia cu luare-aminte operele recente ale lui Descartes şi Grotius, proptindu-şi picioarele de grătar. Scria pe genunchi diferite însemnări în legătură cu aceste cărţi de filosofie şi politică, ce alcătuiau pe atunci subiectul tuturor conversaţiilor. Dar în acea clipă atenţia-i era absorbită de *Meditaţiile metafizice.* Filosoful originar din Touraine îl încânta pe tânărul consilier. Adesea, în entuziasmul său, plesnea cu palma în carte, scoţând exclamaţii admirative. Din când în când apuca în mâini o sferă aşezată prin apropiere şi, învârtind-o timp îndelungat, se cufunda în cele mai profunde reverii ştiinţifice. Apul din adâncimea lor se ridica pe culmi şi mai înalte şi brusc se arunca în genunchi în faţa crucifixului de pe cămin, căci la fruntariile spiritului omenesc dăduse de Dumnezeu. Alteori, se înfunda în jilţul său, astfel încât se lăsa aproape cu totul pe spate şi, acoperindu-şi ochii cu mâinile, un

1 *Michel de L'Hospital,* (1507 – 1573), magistrat juriscon sult şi om de stat francez.

2 *Jacqucs-Auguste de Thou* (1553 – 1617), magistrat francez, consilier în parlament, apoi preşedinte, unul dintre redactorii Edictului din Nantes.

mărea în minte raţionamentele lui René Descartes, pornind de la aceeaşi idee a primei meditaţii:

Să *presupunem că suntem adormiţi şi că toate aceste particularităţi, şi anume, că deschidem ochii, că întoarcem capul, că întindem braţul nu sunt decât false iluzii…*

Şi până la acea sublimă concluzie a celei de a treia:

Nu rămâne de spus decât un singur lucru: că ideea de Dumnezeu, asemenea celei de mine însumi, s-a născut şi a apărut odată cu mine, de la crearea mea. Şi desigur, nu trebuie să ni se pară straniu că Dumnezeu, creându-mă, a sădit în mine această idee, aşa cum un lucrător îşi pune pecetea pe lucrul său.

Cu asemenea gânduri îşi frământa mintea tânărul coniftlier, când se auzi o larmă puternică sub ferestrele sale. Ţipa lumea ca la foc. Se grăbi să arunce o privire spre aripa clădirii locuită de mama şi de surorile lui. Totul părea adormit, iar din hogeacuri niciun fir de fum nu

trăda că cei ce locuiau acolo s-ar fi deşteptat. Mulţumi cerului, şi dând fuga la altă fereastră, zări mulţimea ale cărei isprăvi le-am istorisit, îmbulzindu-se pe uliţele strâmte care duceau spre chei. Uitându-se la această droaie de femei şi copii, la stindardul ridicol care-i călăuzea şi la grosolanele straie femeieşti ale bărbaţilor, îşi spuse: „O fi vreo sârbă

toare populară, sau vreo reprezentaţie de carnaval". Şi instalându-se din nou la gura sobei, luă de pe masă un almanah mare şi începu să caute cu multă râvnă ce sfânt era sărbătorit în acea zi. Se uită la şirul de sfinţi din luna decembrie şi, descoperind în ziua a patra a acestei luni numele *sfintei Varvara* 1 îşi aduse aminte că văzuse trecând un soi de tunuri mici şi de chesoane. Pe deplin mulţumit de explicaţia pe care reuşise să şi-o dea, se grăbi s-alunge gândul care-l distrăsese şi se afundă din nou în studiul ce-i era atât de drag, ridicându-se numai din când în când, pentru a lua o carte din rafturile bibliotecii. După ce citea o frază, un rând, sau alteori chiar un singur cuvânt, o arunca lângă el pe masă sau pe jos, îngropându-se astfel în hârţoage pe care nu le rânduia la locul lor, de teamă să nu-şi rupă firul cugetării.

Deodată deschizând brusc uşa, servitorul îi anunţă vizita unei persoane aparţinând baroului, pe care o stima cu deosebire, un om care, datorită Legăturilor ce le avea cu magistratura, îi era binecunoscut.

— Ei, domnule Fournier, exclamă el, cărei întâmplări datorez vizita dumneavoastră la ora cinci dimineaţa? Aveţi cumva de apărat niscai oropsiţi, vreo familie de hrănit din rodul talentului dumneavoastră? A comis magistratura vreo eroare pe care doriţi s-o combateţi sau urmăriţi să deşi

1 Patroana artileriştilor.

teptaţi vreo virtute în inimile noastre? Căci acestea sunt îndeletnicirile dumneavoastră obişnuite. Poate veniţi să-mi aduceţi la cunoştinţă vreo nouă umilinţă suferită de parlamentul nostru? Din nefericire tribunalele secrete ale Arsenalului sunt mai puternice decât vechea magistratură de pe vremea lui Clovis. Parlamentul a îngenuncheat şi totul e pierdut, doar dacă nu se va umple dintr-odată cu oameni ca dumneavoastră.

— Nu merit laudele ce-mi aduceţi, răspunse avocatul intrând,

însoţit de un om cu o înfăţişare gravă, în vârstă, înfăşurat ca şi el într-o mantie largă. Mi s-ar cuveni, dimpotrivă, să fiu ocărit, şi aproape regret buna primire pe care mi-o faceţi, ca şi domnul conte du Lude aci de faţă. Venim să vă cerem să ne adăpostiţi până seară.

— Să vă adăpostesc? împotriva cui? întrebă de Thou, poftindu-i să se aşeze.

— Împotriva drojdiei Parisului care ne vrea de conducători şi de oare fugim. Oamenii aceştia sunt dezgustători: a-i vedea, a-i auzi, a-i mirosi şi mai cu seamă a intra în contact cu ei este insuportabil, declară domnul du Lude, cu o gravitate comică. E prea de tot!

— Ha, ha, credeţi că e prea de tot? glăsui de
Thou mirat, dar cercând să nu pară.

— Da, reluă avocatul, într-adevăr, între noi fie spus, domnul Mare-scutier merge prea departe.

— Prea forţează lucrurile. O să ducă de râpă planurile noastre, adăugă însoţitorul lui.

— Ah, sunteţi de părere că merge prea departe? întrebă de Thou, frecându-şi bărbia din ce în ce mai nedumerit.

De trei luni prietenul său Cinq-Mars nu mai dăduse pe la el, dar nu se simţea prea îngrijorat ştiindu-l la Saint-Germain ocrotit de bunăvoinţa suveranului, fără să se depărteze nici măcar cu un pas de Rege. Trăind izolat, era firesc să nu aibă veşti recente de la curte. Cufundat în studii foarte serioase, nu era niciodată la curent cu ce se petrecea, decât atunci când întâmplările ce stârneau mare vâlvă îi erau aduse şi lui la cunoştinţă. Nu afla de diverse evenimente decât cu foarte mare întârziere şi adesea stârneau hazul prietenilor apropiaţi prin surprinderea sa naivă, cu atât mai mult cu cât, dintr-o rămăşiţă de amor-propriu monden, voia să pară că ar fi la curent cu treburile publice şi încerca să-şi ascundă surpriza provocată de unele ştiri. De rândul acesta se petrecu acelaşi lucru, dar simţământul prieteniei veni să întărească amorul-propriu. Nu voia să lase impresia că Cinq Marş nu se purtase cum se cuvine faţă de el şi, de dragul onoarei prietenului său, se prefăcu la curent cu proiectele sale.

— Ştiţi, desigur, în ce stadiu ne aflăm, continuă avocatul…

— Bineînţeles, continuaţi.

— Nu ignoraţi desigur, întrucât îi sunteţi atât de apropiat, că totul se pune la cale de un an…

10

— Da, da… totul se pune la cale… continuaţi, vă rog.

— Veţi recunoaşte, împreună cu noi, domnule, că Marele-scutier greşeşte…

— Asta rămâne de apreciat. Dar fiţi mai lămu rit şi voi vedea…

— Bine. Ştiţi la ce înţelegere s-a ajuns la ultima consfătuire, despre care v-a relatat, fără-ndoială?

— Să… adică… iertaţi-mă, îmi dau aproxima tiv seama, dar reamintiţi-mi, vă rog…

— E de prisos! n-aţi uitat desigur ceea ce ne-a recomandat el însuşi când am fost la Marion Delorme.

— Ca să nu mai adăugăm pe nimeni pe lista noastră, întări domnul du Lude.

— Ah, da, da, mi-amintesc, adăugă de Thou, şi, la drept vorbind, măsura aceasta mi se pare foarte nimerită.

— Da, urmă Fournier, numai că el însuşi a încălcat această înţelegere. Căci azi-dimineaţă, în afară de haimanalele pe care ni le-a vârât pe gât nesuferitul acela de abate Gondi, a fost văzut un derbedeu de duelgiu care tăia în dreapta şi în stânga cu sabia şi cu jungherul gentilomi din ambele tabere, urlând cât îl ţineau bojocii: „Hei.
Aubijoux, ai câştigat de la mine trei mii de ducaţi, poftim trei lovituri de spadă. Hei, La Chapelle, *o* să-ţi storc zece picături de sânge în schimbul celor zece pistoli ai mei. – L-am văzut cu ochii mei atacându-i pe aceşti domni şi încă pe mulţi alţii din

11

ambele tabere, luptând destul de cinstit, ce-i drept, căci nu-i lovea decât din faţă şi după ce-i avertiza, dar ieşea întotdeauna învingător şi era de o nepăr-tinire revoltătoare.

— Da, domnule, tocmai când mă pregăteam să-i spun vreo două vorbe, reluă du Lude, l-am văzut strecurându-se prin mulţime ca o veveriţă şi făcând mare haz împreună cu câţiva necunoscuţi cu chipuri negricioase. Nu mă îndoiesc totuşi că a fost trimis de domnul Cinq-Mars, căci îi poruncea acelui Ambrosio pe care-l cunoaşteţi probabil, prizonierul spaniol, derbedeul acela pe care l-a luat drept

slujitor. Pe legea mea, toate acestea mă dezgustă şi v-aş ruga să-i transmiteţi domnului Mare-scutier, ca prieten, că nu-mi convine să mă amestec cu pleava asta.

— Ce se petrece aici, domnule, este cu totul altceva decât la Loudun. Acolo poporul numai s-a răsculat, fără să se răzvrătească efectiv; s-au ridicat oamenii vrednici şi cu scaun la cap, revoltaţi de crima ce se săvârşise, iar nu câştigaţi cu vin şi cu bani. A fost un strigăt de indignare împotriva unui călău, strigăt al cărui ecou puteai să te faci cu mândrie, iar nu nişte urlete de rebeliune făţarnică, scoasă dst.» gloată fără căpătâi… Mărturisesc că m-am săturat până peste cap de ceea ce am văzut şi că am venit şi pentru a vă ruga să vorbiţi cu domnul Mare-scutier.

De Thou, din ce în ce mai buimăcit, încerca în zadar să înţeleagă din vorbele celor doi oaspeţi

12

ce legătură avea Cinq-Mars cu poporul, care i se păruse că se amuza. Pe de altă parte, se încăpăţâna să nu-şi dea în vileag ignoranţa, care era totuşi desăvârșită, căci ultima oară când îl văzuse pe prietenul său, acesta nu-i vorbise decât despre caii şi grajdurile Regelui, despre vânătorile cu şoimi şi despre importanţa marelui maestru de vânătoare în treburile statului, ceea ce nu părea să prevestească planuri vaste în care urma să fie antrenat „şi poporul. În cele din urmă se încumetă să le spună cu sfială:

— Domnilor, vă făgăduiesc să transmit cele ce m-aţi rugat. Până una, alta, vă ofer casă şi masă pentru cât timp veţi dori. Dar ca să-mi dau o părere în această împrejurare, mi-ar fi foarte greu. Spuneţi-mi însă, azi-dimineaţă n-a fost sărbătorită sfânta
Varvara?

— Sfânta Vânară? exclamă Fournier.

— Sfânta Varvara? se minună şi du Lude.

— Ah, da, da, s-a dat foc la niţel praf de puşcă, asta vrea să spună domnul de Thou, reluă primul râzând. Ha. ha, e foarte nostim, foarte nostim! Da, mi se pare că într-adevăr astăzi e sfânta Varvara.

De rândul acesta de Thou rămase nedumerit de mirarea lor şi amuţi. Văzând că nu se prea înţeleg cu el, cei doi hotărâră să nu mai vorbească.

Încă mai tăceau când uşa se deschise şi în cameră intră şchiopătând puţin, fostul dascăl al lui Cinq-Mars. abatele Quillet. Părea foarte preocupai şi nu păstrase nimic din voioşia sa de altă dată în

Înfăţişarea şi vorbele lui. Numai privirea îi era vioaie şi vorba foarte repezită.

— Iertare, iertare, dragul meu de Thou, dacă te tulbur atât de devreme de la îndeletnicirile dumitale. E lucru de mirare, nu-i aşa, din partea unui bolnav de gută? Ehei, timpul nu iartă, acum doi ani nu şchiopătam de loc, dimpotrivă, eram sprinten nevoie mare când am plecat în Italia.
Ce-i drept, frica făcuse să-mi crească aripi la picioare.

Rostind acestea, se retrase în dreptul unei ferestre şi făcându-i semn lui de Thou să se apropie, continuă cu voce joasă:

— Să-ţi zic ceva dumitale, prietene, care cunoşti toate tainele lor. I-am logodit acum două săptămâni, după cum ţi-au şi povestit desigur.

— Zău, exclamă bietul de Thou, nimerind din lac în puţ.

— Haide, haide, nu mai face pe niznaiul! Doar ştii despre cine e vorba, continuă abatele. Dar, pe legea mea, cred că am fost prea îngăduitor cu ei deşi aceşti doi copii sunt într-adevăr emoţionanţi prin dragostea lor. Mi-e teamă pentru el mai mult decât pentru ea. După rebeliunea de dimineaţă, am impresia că face prostii. Ar trebui să ne consultăm în privinţa asta.

— Pe cuvânt de onoare, spuse de Thou foarte grav, nu înţeleg despre ce vorbeşti. Cine face prostii?

Lasă, dragul meu, nu mai fă pe misteriosul cu mine! E jignitor, spuse bătrânul, care începuse să se supere.

Nu te mânia! Dar pe cine ai logodit?

— Iarăşi? Ruşine, domnule!

Dar despre ce răscoală a fost vorba azi-dimineaţă?

— Îţi baţi joc de mine! Plec, bombăni abatele, dând să iasă.

Jur că nu înţeleg nimic din tot ce mi se spune astăzi. E vorba oare de domnul de Cinq-Mars?

— Ei bravo, domnule, văd că mă tratezi ca pe un cardinalist. Bine, atunci la revedere, rosti abatele Quillet mânios.

Şi apucându-şi cârja, ieşi din încăpere valvâr-tej, nemaiascultându-l pe de Thou, care fugi după dânsul până la trăsură,

încercând să-l împace, fără să izbutească, deoarece nu îndrăznea să rostească numele prietenului său pe scară, de faţă cu slujitorii şi nu putea astfel să se explice, îi văzu cu multă neplăcere pe bătrânul abate plecând furios la culme, în timp ce vizitiul dădea bici cailor, îi strigă: Pe mâine! dar nu primi niciun răspuns.

Nu-i păru rău totuşi că coborâse până jos treptele casei sale. Văzu grupuri hâde întorcându-se de la Luvru şi putu să-şi dea mai bine seama de importanţa mişcării din dimineaţa aceea. Auzi voci grosolane răcnind triumfătoare:

— S-a arătat totuşi, Regina.

15

— Trăiască vrednicul duce de Bouillon care soseşte printre noi! Are cu el o sută de mii de oameni care vin cu plutele pe Sena. Bătrânul Cardi nal la Rochelle a murit!

— Trăiască Regele! Trăiască domnul Maroscu tier!

Strigătele se înteţiră la vederea unei trăsuri cu patru cai şi cu slujitori purtând livreaua Regelui, care se opri în faţa porţii consilierului. Recunoscu careta lui Cinq-Mars, Ambrosio coborî să dea la o parte perdelele mari, cum aveau trăsurile pe vremea aceea. Poporul năvălise între trăsură şi treptele scării care duceau la uşa consilierului, aşa încât lui Cinq-Mars îi trebuiră multe strădanii ca să coboare din caretă şi să se descotorosească de precupeţele din hală care \ oiau zor-nevoie să-l îmbrăţişeze, strigând:

— Iată-te, sufleţelule, drăgălaşule! Ai sosit, puisorule! Ce scump e, amoraşul, cu gulerul lui mare! Nu-i mai dulce decât ălălalt cu mustala lui albă? Haide, fiule, fă-ne cinste cu nişte vin bun.
ca azi-dimineaţă.

Henri d'EIfiat strânse, roşind, mâna prietenului său, care se grăbi să dea poruncă să le închidă porţile casei.

— Popularitatea este un potir pe care – 50 cuvine să-l bei, spuse el intrând.

— Mi se pare, răspunse grav de Thou; a-l bei chiar până la fund.

16

Trebuie să-ţi explic ce-i tot tărăboiul ăsta, spuse Cinq-Mars cam stingherit. Acum, dacă ţii la mine, te rog să te îmbraci şi să mă însoţeşti la toaletă Reginei.

Ţi-am făgăduit să te urmez orbeşte, rosti consilierul. Totuşi, sincer vorbind, nu se mai poate în felul acesta…

— Îţi repet, când ne vom întoarce de la Regină, am să-ţi explic pe larg. Dar grăbeşte-te, în curând va fi ora zeoe.

— Bine, te-nsoţesc, consimţi de Thou, deschizându-i uşa biroului unde se aflau contele du Lude şi Fournier.

După care el însumi trecu în altă încăpere.

Capitolul al *XVII – l e a* TOALETA REGINEI

Ca într-o prăpastie fără fund vom căuta vechile prerogative ale acestei nobilimi, care de unsprezece veacuri încoace s-a acoperit de praf, de sânge şi de sudoare.

MONTESQUIEU

În timp ce careta Marelui-scutier se îndrepta în grabă spre Luvru, acesta, trăgând perdelele cu care era împodobită, luă mâna prietenului său şi-i spuse cu emoţie:

— Dragul meu de Thou, am păstrat mari taine în legătură cu viaţa mea personală şi crede-mă că au fost pentru mine foarte apăsătoare. Dar două temeiuri m-au silit să tac: teama de a nu te arunca în vreo primejdie şi – să ţi-o spun? – teama de sfaturile dumitale.

— Ştii totuşi prea bine, glăsui de Thou, că dispreţuiesc primejdia şi aveam impresia că nu dispreţuieşti sfaturile mele.

— Nu, dar mă temeam de ele, după cum mă mai tem şi acum. N-aş vrea deloc să mi te pui împotrivă. Nu rosti, prietene, niciun cuvânt, te implor, înainte de a asculta şi a vedea ce o să sg întâmple. Când vom ieşi de la Luvru, te voi conduce acasă.

18

Acolo Io voi asculta, după care voi pleca să-mi împlinesc menirea. Căci nimic nu mă va clinti, te previn. Le-am şi spus-o, de altfel, adineauri, şi domnilor pe care i-am întâlnit la dumneata.

Cinq-Mars nu avea în glasul său asprimea pe care ar putea-o presupune aceste vorbe: glasul era mângâietor, privirea blândă, prietenoasă şi iubitoare, atitudinea calmă, vădind o hotărâre luată de multă vreme. Nimic nu trăda nici cel mai mic efort de stăpânire. Ele Thou remarcă lucrul acesta cu durere.

— Vai mie, spuse el coborând din caretă, odată cu Cinq-Mars şi

urmându-l, oftând, pe scara cea mare a Luvrului.

Când intrară la Regină, anunţaţi de uşieri înveşmântaţi în negru şi purtând beţişoare de abanos, ea se afla în faţa mesei de toaletă. Era un soi de masă din lemn negru cu încrustaţii de baga, sidef şi aramă care închipuiau o sumedenie de desene de un gust destul de îndoielnic, dar care confereau tuturor mobilelor un aer de măreţie ce mai e admirat şi astăzi. O oglindă rotunjită în partea de sus, dar care astăzi li s-ar părea mică, meschină, femeilor de lume, era pusă pur şi simplu în mijlocul mesei înţesate de bijuterii şi coliere. Ana de Austria, aşezată în faţa mesei, pe un jilţ mare de catifea stacojie, cu ciucuri lungi de aur, stătea nemişcată şi gravă, ca pe tron, în timp ce *doña* Stephania de o parte şi doamna de Motteville de cealaltă o pieptănau foarte delicat, ca şi cum ar

fi vrut să **desăvârşească** coafura Reginei, care se afla de altfel în perfectă rânduială, fiind chiar împodobită cu şiraguri de perle împletite cu şuviţele blonde. Părul ei lung avea nişte reflexe de o neobişnuită frumuseţe, care te făceau să bănuieşti că la pipăit e fin şi subţire ca mătasea. Lumina îi cădea direct pe frunte. Nu se temea însă de această încercare, deoarece fruntea-i albă arunca aproape tot atâta lumină, şi Reginei îi plăcea să şi-o expună. Ochii ei albăstrui-verzui erau mari şi frumos desenaţi, iar gura foarte proaspătă avea buza de jos caracteristică prinţeselor de Austria, puţin mai groasă şi uşor despicată ca o cireaşă, ceea ce se poate observa în toate portretele epocii. Pictorii pare-se că se străduiau să imite gura Reginei, probabil pentru a fi pe placul femeilor din suita ei. care năzuiau să-i semene. Veşmintele negre adoptate atunci de curte şi a căror croială fusese stabilită printr-un decret, subliniau şi ele fildeşul braţelor ei goale până la cot şi împodobite cu bogate dantele care ieşeau din mânecele-i largi. Perle mari îi atârnau în urechi şi se legănau şi deasupra cingătorii. Aşa arăta Regina în acea clipă. La picioarele ei, pe două perne de catifea, un copilaş de patru ani desfăcea în bucăţi un tun mititel; era Delfinul, viitorul. Ludovic al XIV-lea. Ducesa Marie de Mantoue era aşezată la dreapta ei, pe un taburet; prinţesa de Guemenee, ducesa de Chevreuse şi domnişoara de Montbazon, domnişoarele de Guise, de Rohan şi de Vendôme, toate

frumoase, sau cel puţin strălucitoare de tinereţe, stăteau în picioare, în spatele ei. Lângă o fereastră, Gaston d'Orléans, cu pălăria sub braţ, stătea de vorbă cu glas scăzut cu un bărbat înalt, destul de voinic, roşcovan la faţă, cu privirea directă şi cutezătoare: ducele de Bouillon. Un ofiţer de vreo douăzeci şi cinci de ani, zvelt şi frumuşel la faţă, tocmai înmânase prinţului nişte documente asupra cărora ducele de Bouillon părea să-l lămurească. După ce o salută pe Regină, care îi adresă câteva cuvinte, De Thou se apropie de prinţesa de Gue-menee şi îi vorbi pe şoptite, cu o intimitate afectuoasă. În timpul conversaţiei, era atent la tot ceea ce-l privea pe prietenul său, tremurând în taină ca să nu-şi fi încredinţat soarta unei fiinţe mai puţin vrednice decât ar fi dorit el. O măsură pe prinţesa Marie din cap până în picioare, cu privirea scrutătoare a unei mame care cercetează mireasa pe care ar alege-o pentru fiul ei, căci bănuia că nu era străină de ceea ce-şi băgase în minte Cinq-Mars. Văzu cu nemulţumire că găteala ei, nespus de strălucitoare, îi dădea un aer de vanitate pe care n-ar fi trebuit să-l aibă şi mai ales într-un asemenea moment, îşi tot potrivea pe frunte nişte rubine, pe care le amesteca printre bucle. Rubinele păreau şterse în comparaţie cu strălucirea şi culorile vii ale tenului ei. Se uita adesea la Cinq-Mars, dar era mai curând o privire cochetă decât de dragoste, căci ochii ei zăboveau adesea asupra oglinzilor mesei de toaletă, spre a

veghea la simetria frumuseţii ei. Consilierul înclina să creadă că se înşelase bănuind-o pe ea, mai ales când văzu că încerca o oarecare plăcere aşezându-se lângă Regină, în timp ce ducesele stăteau în picioare, în spatele ei, iar ea le privea adeseori cu trufie, „în inima asta de nouăsprezece ani, îşi zise el, n-ar mai încăpea altceva decât dragoste, mai cu seamă astăzi. Nu, nu e ea”.

Regina făcu un semn aproape imperceptibil doamnei de Guemenee după ce cei doi prieteni schimbară câte o vorbă cu fiecare. La acest semn, toate doamnele, cu excepţia Mariei de Gonzague, ieşiră pe tăcute din încăpere, făcând câte o plecăciune adâncă, ca şi cum lucrurile ar fi fost dinainte stabilite. Suverana, întorcându-şi ea însăşi jilţul, se adresă lui Gaston d'Orléans:

— Frate, v-aş ruga să binevoiţi să luaţi loc lângă mine. Să ne sfătuim în privinţa celor ce v-am comunicat. Prinţesa Marie nu e de

prisos, eu am rugat-o să rămână. De altfel, nu avem a ne teme că vom fi întrerupţi.

Regina părea mai degajată în purtări şi în modul de a vorbi. Nemaipăstrând severa şi ceremonioasa ei imobilitate, făcu către ceilalţi un gest, prin care-i pofti să se apropie.

Gaston d'Orléans, puţin cam îngrijorat de acest început solemn, se aşeză alene la dreapta ei, schiţând un zâmbet şi rostind cu un aer indiferent, în timp ce se juca cu gulerul său plisat şi cu lanţul ordinului Saint-Esprit care-i atârna de gât:

22

Sper, doamnă, *ca nu* vom împuia urechile unei fete atât de tinere cu o consfătuire îndelungată. Ar prefera, desigur, să audă vorbindu-se despre dansuri şi căsătorie, despre un Elector, sau despre regele Poloniei, de pildă.

Marie afişă un aer dispreţuitor. Cinq-Mars încrunt Tdin sprâncene.

Iertaţi-mă, îi răspunse Regina, uitându-se la ea, dar vă asigur că politica actuală o interesează în cel mai înalt grad. Nu încercaţi să vă sustrageţi, dragă frate, adăugă ea zâmbind, astăzi n-o să-mi scăpaţi! Să-l ascultăm pe domnul de Bouillon, e cel dintâi lucru ce-l avem de făcut.

Acesta se apropie, ţinându-l de mână pe tânărul ofiţer de care am pomenit.

— În primul rând, grăi el, îngăduiţi-mi să prezint Maiestăţii-voastre pe baronul de Beauvau, care tocmai a sosit din Spania.

— Din Spania, exclamă Regina, mişcată. Trebuie să ai curaj pentru aşa ceva. Ai văzut vreun membru al familiei mele?

— O să vă povestească despre familia dumneavoastră, ca şi despre contele-duce d'Olivares. Cât despre curaj, nu e prima oară când mi-l dovedeşte.

Ştiţi că el comanda cuirasierii contelui de Soissons.

— Adevărat? La vârsta dumitale, domnule? îţi plac probabil războaiele politice.

— Dimpotrivă, răspunse el, cer iertare Maiestăţii-voastre dar eram de partea *Prinţilor păcii.*

Ana de Austria îşi aduse aminte de numele pe care-l luaseră învingătorii de la Marfee *1* şi zâmbi. Ducele de Bouillon, simţind că sosise momentul pentru a ataca importanta problemă pe care o avea în vedere, îl părăsi pe Cinq-Mars, căruia îi strânsese mâna cu prietenie şi se apropie cu el de Regină:

— E o minune, Doamnă, că epoca noastră mai poate zămisli caractere măreţe ca ale lor, grăi el, arătând către Marele-scutier, tânărul Beauvau şi domnul de Thou. Numai la eji ne e nădejdea de acum înainte. Căci asemenea firi sunt foarte rare acum, după ce marele nivelator a trecut cu tăvălugul lui peste întreaga Franţă.

— La Timp vrei să te referi, întrebă Regina, sau la o persoană reală?

— Prea reală, prea vie, de prea multă vreme vie, Doamnă, răspunse ducele mai însufleţit. Am biţia ei nestăvilită, colosalul ei egoism nu mai pot fi suportate, Toţi cei în al căror piept bate o inimă mare se revoltă împotriva acestui jug şi acum, mai mult ca oricând, se întrezăresc toate nenorocirile care se vor abate asupra noastră în viitor. Trebuie să vorbim deschis, Doamnă, nu mai e timp să ne purtăm cu mănuşi. Boala Regelui e foarte gravă. A sosit clipa când trebuie să chibzuim şi să

1 Bătălia de la *Marfee* a avut loc în *1641,* între contele de Soissons, în alianţă cu spaniolii, şi trupele franceze comandate de mareşalul de Ghâtillon. Contele de Soissons, care a ieşit învingător, a fost ucis pe câmpul de luptă de un om al cardinalului.

luăm o hotărâre, căci vremea când va trebui să acţionăm nu e prea departe.

Tonul aspru şi repezit al domnului de Bouillon nu o surprinse pe Ana de Austria. Dar ea îl cunoscuse dintotdeauna ca pe un om potolit şi fu cam impresionată de tulburarea pe care o vădea. Lăsând la o parte tonul glumeţ pe care voise să-l adopte la început, îl întrebă:

Bine, dar de ce te temi şi ce vrei să faci?

Nu mă tem câtuşi de puţin pentru mine.

Doamnă, căci armata din Italia sau Sedanul mă vor adăposti oricând. Mă tem însă foarte mult pentru dumneavoastră şi poate pentru prinţii – fiii domniei-voastre.

— Pentru copiii mei, domnule duce, pentru fiii Franţei? îl auziţi, frate, auzîţi ce spune? Şi nu pă
— Ţi uluit?

Regina voii>ea tare tulburată.

— Nu, Doamnă, răspunse Gaston d'Oricans foarte calm. Ştiţi că m-am deprins cu toate prigoanele. Mă aştept la orice din partea acestui om. El e stăpânul şi trebuie să ne resemnăm…

— El e stăpânul, replică Regina, şi de unde are el puterea, dacă nu de la Rege? Şi cine, mă rog, îl va mai susţine după ce nu va mai fi Regele?
Cine îl va opri să recadă în nefiinţă? Dumneavoastră, sau eu?

— El însuşi, îi tăie vorba domnul de Bouillon, deoarece urzeşte să fie numit regent. În prezent

ştiu că plănuieşte să vă răpească copiii şi s-a d ts la Rege să-i ceară să-i fie încredinţaţi spre pa/îi i

— Să mi-i răpească? strigă mama, apucându-i fără să vrea pe Delfin şi ridicându-l în braţe.

Copilul, în picioare între genunchii Reginei, să i uită la cei ce-l înconjurau cu o seriozitate neobişnuită pentru vârsta lui şi văzând-o pe mama sa, înlăcrimată puse mâna pe săbiuţa pe care o purta – Vai, Maria voastră, îi spuse ducele de Boui], Ion, aplecându-se pe jumătate pentru a-i spune ceea ce voia să ajungă la urechile suveranei, nu împotriva noastră trebuie să trageţi sabia, ci împol triva celui ce vă surpă tronul. Vă pregăteşte o mare domnie, fără-ndoială, veţi avea o putere absolută, dar a frânt mănunchiul de arme care o susţinea. Mănunchiul acesta era vechea voastră nobilime pe care a măcelărit-o. Când veţi fi rege, căci veţi fi un rege mare „presimt, veţi avea numai şi dar prieteni de loc, căci prietenia nu se poate amisii decât din independenţă şi dintr-un soi de egalitate izvorâtă din sentimentul de forţă. Strămoşii Măriei-voastre aveau *pair* l-ii lor, domnia voastră n-o să-i aveţi pe ai voştri. Dumnezeu să vă sprijine atunci, Măria-voastră, căci oamenii ru vor putea, din lipsa instituţiunilor. Să fiţi mare: dar mai cu seamă, fie ca după domnia-voastră, care! veţi fi mare, să vină pe tron oameni tot atât de p:

1 În limba franreză *palrs* înseamnă şi egaâi.

lernici. Căci în această biluaţie, dacă unul din ei se va poticni,

întreaga monarhie se va nărui.

Ducele de Bouillon avea un fel pătimaş de a se exprima şi o siguranţă care captivau! & totdeauna pe cei ce-l ascultau. Meritele sale, priceperea sa i materie de lupte, profunzimea vederilor sale politice, cunoaşterea problemelor Europei, firea sa chibzuită şi hotărâtă totodată făceau din el unul din oamenii cei mai capabili şi cei mai de seamă ai timpului său, singurul de care se temea până şi Cardinalul-duce. Regina îl asculta întotdeauna cu încredere, deoarece avea ascendent asupra ei. De rândul acesta fu mai impresionată ca oricând.

— Ah, glăsui ea, să dea Domnul ca fiul meu să aibă mintea deschisă la sfaturile dumitale şi braţul destul de puternic ca să tragă folos de pe urma lor Până atunci totuşi, eu voi asculta şi voi acţiona unele lui, eu trebuie să fiu şi voi fi regentă. N voi renunţa la acest drept, decât cu preţul vieţii. Dacă e nevoie de un război, îl vom face, căci sunt în stare să accept orice, în afară de ruşinea şi groaza de a-l da pe viitorul Ludovic al XIV-lea pe mâna acestui supus încoronat. Da, spuse ea înroşindu-se şi strângându-l cu putere de braţ pe tânărul Delfin, da, frate şi dumneavoastră, domnilor, sfătuiţi-mă, vorbiţi, cum stăm? E nevoie să plec? Spuneţi-mi-o deschis. Ca femeie, ca soţie eram gata să plâng, atât mi se părea de dureroasă

27

situaţia în care mă aflam. Dar acum, ca mamn \ simţi înţepătura: îşi aminti episodul vedeţi, nu plâng; sunt gata să vă poruncesc da. rf nefericitul răzvrătit de la Castelnaudary1

e necesar.

Niciodată moasă ca atunci trecuse aproape singur un şanţ larg, ajungând cu

Ana de Austria nu păruse mai înuşaptesprezece răni pe malul celălalt, unde îl aş. unei, şi entuziasmul pe care-l vădogteptau închisoarea şi moartea. Toate acestea, sub înflăcăra pe toţi cei de faţă, care nu aşteptau ochii *lui,* care nu făcuse un gest nici el, nici arnin felul de a vorbi repezit al Reginei decât un singur cuvânt rostit de ea, că se vor mata sa. *uiv*

„7 n – n –, untu să-şi dea seama dacă aruncase acest cubeasca. Ducele de Bouillon arunca o privire grg. * – nu Oricum) SQC – oti cg e mai bâtă asupra lui Gaston d'Orléans, care se hotărî! ba de scamă. De

altlei Regina nici să iasă din muţenie. e adresându-i-se lui Cinq-Mars:

— Pe legea mea, surioară, glăsui el pe un th „l /în – mul rând> niciun fel de panică. Ar tre'.

destul de categoric, dacă dumneavoastră daţi găstim în ce ape ne scăldăm. Domnule Mareporunci, mă ofer să fiu căpitanul gărzii voastre v. aţi aflat până de curând în preajma Repe cuvântul meu de cinste. Căci şi eu m-am avem motive să ne temem?

arat de necazurile ce mi le-a pricinuit ticălosul p, nat n-o scăpase nici o singură clipă din acela, care mai cutează încă să mă urmărească ocW pe Made de Mantoue, al cărei chip mobil mei închişi la Bastilia, sau pune din când în când să-i ucidă. Şi, de altfel, adăugă el, potolindu-se şi de ai auzi glăsuindj speranţa că-i va hotărî pe plecându-şi privirea cu un aer mai solemn, sunt prinţ ş. pe Regină Printr. O mişcare nerăbdătoare indignat de mizeria în care trăieşte poporul. cu piciorul j. porunci să termine odată şi să pună

Frate, reluă suverana cu vioiciune, vă voi în sfârşit la punct întregul compiot. Pe fruntea face să vă respectaţi cuvântul dat, căci cu dumnoa-M pa Mă. Se lăsă Q umbră. Se reculese) simţind ca voastră aşa trebuie procedat, şi nădăjduiesc că

Înr,». r, *„x*... *e:* j-i. i – „1 – a ia1 La Castelnaudary, mareşalul de Montmorency. ră/.

Împreună vom fi destul de puternici. Acţionaţi ca vrătindu-se împotriva autorităţii regale, a dat la l sepdomnul conte de Soissons şi apoi supravieţui îi tembrie 1632 o bătălie, împreună cu Gaston d'Orléans, contra trupelor mareşalului Schomberg. Bătălia s-a în

VIC –toriei. Aliaţi-Vă cu mine, aşa cum aţi făcut cu dieiat cu fuga lui Gaston d'Orléans şi înfrângerea lui domnul de Montmorency, dar săriţi peste şanţ, Montmorency care, luat prizonier a fost judecat şi exe

29

! ţine pe prietenii exprima gândurile ei cu mai multă repeziciune şi mai precis decât graiul. El citi pe faţa ei dorinţa

În acea clipă se alegea soarta sa. De Thou se *&* *în* a/ul punând mina pe pană pentru a-l la el şi se cutremură, căci îi cunoştea. Ar fi vri muind-o în cerneală cu un gest foarte hosă-i spună un cuvânt, un singur cuvânt, dar Ci-.1 slujindu-se apoi de ea, pentru ce? Ca să-l

Marş îşi şi ridicase capul: felicite printr-o scrisoare. Atunci Regele e mul

— Nu mi se pare de loc, Doamnă, tumit de propria lui bunătate creştinească, dar se ar fi atât de bolnav pe cât aţi spus Maie-u – ayestemă ca judecător suprem. Se dispreţuieşte voastră. Dumnezeu va păstra în viaţă încă muitca suveran, caută un refugiu în rugăciune şi se vreme pe suveranul nostru, nădăjduiesc, sâncufundă în meditaţii asupra viitorului. Dar se ri – chiar încredinţat. El suferă, ce-i drept, sui ei. vjjeg îngrozit, căci cugetând, zăreşte flăcările lamult; dar mai curând sufletul lui e bolnav.). *u**u*ţia care e osândit acest om, deoarece nimeni boală pe care nimic nu o poate lecui, de o boalfru cunoaşte mai bine decât Regele tainele datorită pe care n-ai dori-o nici celui mai rău du. şina! Cărora e vrednic de focurile Iadului. Trebuie să-l şi care ar înduioşa o lume întreagă dacă ar cuauziţi atunci învinuindu-se de o slăbiciune vinonoaşte-o. Totuşi nu-i va fi dat să-şi afle atât clivată şi strigând că va fi el însuşi osândit pentru că curând sfârşitul suferinţelor, adică nu se va săvârşn-a ştiut să-l pedepsească. Câteodată s-ar putea din viaţă încă multă vreme. Depresiunea lui creie că nişte năluci îi poruncesc să lovească, căci numai de natură morală, în inima lui se dă Braţul său se ridică în somn. În sfârşit, Doamnă, luptă crâncenă pe care ar vrea s-o ducă până furtuna bubuie în sufletul său, dar nu-l vlăguieşte capăt, dar nu poate. De ani de zile a simţit adu-dedt Pe el; trăsnetul nu poate să se dezlănţuie, nându-se în el germenii unei uri justificate împo* Bine atunci *să-l* dezlănţuim noi! strigă triva unui om căruia crede că-i datorează Cucele de Bouillon.

„… „… – Cine se atinge de trăsnet poate să piară, rosti cunoştinţa şi lupta aceasta lăuntrica între buna, ratele regelui. tatea şi mânia lui îl macină. Fiecare an care's. Dar ce splendidă abnegaţie ar vădi, reluă scurs a depus la picioarele sale pe de o P!” ina.

realizările Cardinalului, de cealaltă, crimei. şi cât dotare 1 aş admira! şopti Marie.

Şi iată că astăzi acestea precumpănesc; P – Eu îl voi face să cadă, hotărî Cinq-Mars.

vede şi se indignează, vrea să-l pedepsească, da – Noi, îi şopti de Thou la ureche.

dintr-odată se opreşte şi-l deplânge dinainte. Dac-Tânărul Beauvau se apropie de ducele de v-aţi uita atunci la el, Doamnă, v-ar inspira

80

ttia.

— Domnule, îl întrebă el, aţi uitat oare ce urmează?

— Bineînţeles că nu, cum o să uit? acesta cu voce joasă. Şi adresându-se Hegin0-îi spuse:

— Acceptaţi, doamnă, propunerea domnuW Marc-scutier, el e mai în măsură decât doninj –, voastră şi decât mine să-l determine pe Rege. w fiţi pregătită pentru orice, căci Cardinalul e pre «viclean ca să se culce pe-o ureche. Nu cred njţ* de frică în boala lui, în tăcerea şi în imobilitate* lui de care vrea să ne convingă de doi ani încoace, n-aş crede nici în moartea lui, dacă n-ai arunca eu însumi în mare capul său, ca pe aceld al uriaşului lui Ariosto. Aşteptaţi-vă la orice şi să grăbim toate faptele noastre. Adineauri am pre. zentat ducelui d'Orléans planurile mele. O să vţ le expun pe scurt: vă ofer Sedanul, Maiestate, pe* tru domnia-voastră şi pentru fiii dumneavoastră Armata din Italia este de partea mea, o aduc înapoi la nevoie. Marele-scutier e stăpân pe jumătate din tabăra de la Perpignan. Toţi vechii hughenoţi diit La Rochelle şi din sudul Franţei sunt gata să-i sădi într-ajutor la primul semn. Prin grija mea, totul este organizat de un an de zile, pentru orice even*tualitate.

1 ***Ludavico*** *Ariosto* (1474 – 1533), poet italian din epocti Renaşterii; în capodopera sa, poemul *Orlando* furioso; a ironizat idealurile cavalereşti perimate.

— Dacă Regelui i s-ar întâmpla o nenorocire, nu aş pregeta nicio clipă, spuse Regina, să mă încredinţez dumitale ca să-mi salvez copiii. Dar în acest plan general, uitaţi Parisul?

Parisul e cu totul de partea noastră. Populaţia ţine cu noi, graţie arhiepiscopului care nu are habar de treaba asta şi graţie domnului de Beaufort care e regele oraşului. Trupele sunt ale noastre graţie gărzii Maiestăţii-voastre şi a ducelui d'Orléans care va binevoi să ia comanda supremă.

Eu? Eu? În niciun caz! Armata nu e suficient de puternică şi am nevoie de un refugiu mai sigur decât Sedanul, declară Gaston.

— Dar acest refugiu o mulţumeşte şi pe Regină... reluă domnul de Bouillon.

— Se poate, dar sora mea nu e atât de expusă ca un bărbat care

trage sabia. Vă daţi seama că ne apucăm de un lucru tare riscant?

— Cum aşa? Chiar avându-l pe Rege de partea noastră? întrebă Ana de Austria.

— Da, Doamnă, da, nu se ştie cât poate dura această toană. Trebuie să ne luăm măsuri de precauţiune şi nu pornesc la niciun fel de treabă fără tratatul cu Spania.

— Atunci lăsaţi-vă păgubaşi, spuse Regina, roşind la faţă. Căci niciodată nu voi îngădui să se vorbească de faţă cu mine despre un asemenea tratat.

— Vai, Doamnă, reluă ducele de Bouillon, ducele d'Orléans are dreptate, ar fi mai înţelept să acceptaţi, căci contele-duce de San-Lucar ne pune la dispoziţie şaptesprezece mii de oameni şi cinci sute de mii de scuzi, bani gheaţă.

— Cum aşa? întrebă Regina uimită. Aţi îndrăznit să mergeţi atât de departe fără consimţământul meu? Aţi şi încheiat înţelegeri cu străinătatea?

— Străinătatea, surioară! Puteam noi să bănuim că o prinţesă de Spania va folosi asemenea cuvinte? replică Gaston".

Ana de Austria se ridică, luându-l pe Delfin de mână şi sprijinindu-se pe umărul Mariei:

— Da, rosti ea, sunt spaniolă, dar sunt nepoata lui Carol Quintul şi ştiu că patria unei Regine e acolo unde-i tronul ei. Vă părăsesc, domnilor, continuaţi fără mine, de acum înainte nu mai vreau să ştiu nimic.

Făcu câţiva paşi spre ieşire, dar văzând-o pe Marie tremurând şi cu ochii înotând în lacrimi, se întoarse:

— Vă făgăduiesc totuşi în mod solemn cea mai desăvârşită taină, dar nimic mai mult.

Cu toţii fură puţin descumpăniţi, în afară de ducele de Bouillon care, nevoind să piardă nimic din cele obţinute până atunci, îi spuse înclinându-se cu respect:

Vă suntem recunoscători pentru această fă-oăduială, Doamnă, şi nu vă cerem mai mult, încredinţaţi fiind că după victorie veţi fi cu totul

de partea noastră.

Nevoind să se angajeze într-un duel verbal, Regina salută cu oarecare răceală şi ieşi împreună cu Marie, care-i aruncă lui Cinq-Mars una din acele priviri ce oglindesc toată tulburarea inimii. Tânărului i se păru că citeşte în ochii ei frumoşi devotamentul veşnic şi nefericit al unei femei care s-a dăruit o dată pentru totdeauna şi simţi că dacă vreodată i-ar trece prin minte să dea înapoi de la fapta întreprinsă, s-ar considera cel din urmă dintre oameni. De îndată ce prinţesele dispărură, Gaston d'Orléans deschise vorba:

— Ei, poftim, Bouillon, ţi-am spus că Re«ina o să se supere. Ai mers prea departe. Nimeni nu mă va putea desigur învinui că azi-dimineaţă m-am arătat prea slab. Dimpotrivă, am vădit mai multă hotărâre decât s-ar fi cuvenit.

— Sunt nespus de bucuros şi mă sirtât plin de recunoştinţă faţă de Maiestatea sa, răspunse acesta cu un aer triumfător. Viitorul e al nostim.

Ce ai de gând acum, domnule de Cinq-Mars?

— V-am mai spus, domnule, eu nu dau înapoi niciodată. Oricare ar fi pentru mine urmările, mă voi duce la Rege, voi risca totul pentru ca să-i smulg ordinele necesare.

— Şi tratatul cu Spania?

39 3*

— Da, îl voi…

De Thou, apucându-l de braţ pe Cinq-Mars, făcu deodată un pas înainte şi rosti pe un ton solemn:

— Am hotărât să fie semnat după întreve derea cu Regele. Căci dacă dreapta asprime a

Maiestăţii-sale faţă de Cardinal vă scuteşte de această formalitate, ne-am gândit că e mai bine să nu ne expunem ca un tratat atât de primejdios să fie descoperit.

Domnul de Bouillon încruntă din sprâncene.

— Dacă nu l-aş cunoaşte pe domnul de Thou, spuse el, aş considera lucrul acesta ca o dare înapoi, dar din partea sa…

— Domnule, reluă consilierul, mă angajez pe cuvânt de cinste să fac ceea ce va face şi domnul Mare-scutier. Suntem doar nedespărţiţi.

Cinq-Mars se uită la prietenul său şi rămaso uimit văzând întipărită pe chipul său blând expresia celei mai întunecate deznădejdi.

Fu atât de impresionat, încât nu se încumetă să-l contrazică.

— Are dreptate, domnilor, se mulţumi el să spună cu un surâs rece, dar graţios, poate că Regele ne va scuti de multe necazuri, având-ul de partea noastră, suntem foarte tari. De altfel, Înălţimea Voastră, şi dumneavoastră, domnule duce.
adăugă el cu o hotărâre de neclintit, să nu vă te

meti că voi da vreodată îndărăt. Am ars toate punţile! Nu pot să merg decât înainte. Ori se va nărui puterea Cardinalului, ori va cădea capul meu.

ciudat, foarte ciudat, murmură Gaston d'Orléans; constat că toţi cei de faţă sunt mai angajaţi decât credeam în acest complot.

câtuşi de puţin, îi răspunse ducele de Bouillon. N-am făcut decât pregătiri pentru ceea ce veţi binevoi să acceptaţi. Vă rog să observaţi că nu avem nimic scris şi că ar fi destul un singur cuvânt al domniei-voastre pentru ca să nu se întâmple, sau să nu se fi întâmplat nimic. După bunul dumneavoastră plac, toate acestea vor fi fost un vis, sau vor fi un \ulcan.

Bine, bine, spuse Gaston, dacă e aşa, sunt mulţumit. Haideţi să vorbim despre lucruri mai plăcute. Slavă Domnului, mai avem puţin răgaz. Eu, vă mărturisesc, aş vrea ca totul să fie deja terminat. Nu sunt făcut pentru emoţii puternice, ele îmi zdruncină sănătatea, adăugă el, apucându-l de braţ pe domnul de Beauvau: spune-ne mai degrabă, tinere, dacă spanioloaicele sunt tot atât de focoase. Se zice că eşti bărbat curtenitor, nevoie-mare. He, he, sunt sigur că s-a vorbit despre dumneata, acolo. Am auzit că femeile poartă nişte crinoline enorme. Nu văd nimic rău în asta, piciorul pare astfel mai mititel şi mai drăgălaş, într-adevăr. Sunt încredinţat că soţia lui don Ludovic de Haro nu e mai frumoasă decât doamna de

Guemenee, nu-i aşa? Hai, spune-mi adevărul, am auzit că aduce cu o călugăriţă. Ah, nu-mi răspunzi, pari stânjenit, ţi-a făcut o impresie puternică... sau ţi-e teamă să nu-l superi pe prietenul nostru, domnul de Thou, comparând-o cu frumoasa Gueme-nee? Bine, atunci hai să vorbim despre felul de viaţă de acolo. Regele are un pitic încântător, nu-i aşa? Cică încape într-un pateu. Ce fericit trebuie să fie regele Spaniei, eu n-am putut găsi niciodată unul aşa de mic. Şi Regina, tot mai e slujită în genunchi, nu-i aşa? E un obicei bun, care la noi din

păcate s-a pierdut. E mai regretabil decât s-ar putea crede.

Gaston d'Orléans avu curajul să trăncănească pe tonul acesta aproape o jumătate de oră fără întrerupere, adresându-se tânărului a cărui fire serioasă nu se potrivea câtuşi de puţin cu acest soi de conversaţie. Impresionat încă de importanţa scenei la care asistase şi unde fusese vorba de interese atât de mari, domnul ele Beauvau nu răspunse nimic la acest şuvoi de vorbe de clacă. Se uita la ducele de Bouillon, uluit, întrebându-se parcă dacă acesta era omul care avea să fie pus în fruntea unei acţiuni atât de cutezătoare, cum nu mai fusese alta de multă vreme în Franţa, în timp ce ducele d'Orléans, făcându-se că nu observă că rămâne fără răspunsuri, şi le dădea adesea singur şi vorbea cu volubilitate, plimbându-se şi târându-l după el prin cameră. Se temea ca vreunul

din cei de faţă să nu reia cum la cumplita discuţie cu privire la tratat. Dar nimeni nu avea chef, în afară de ducele de Bouillon, care păstră totuşi o tăcere mohorâtă. Cinq-Mars, împins de Thou, se retrase, profitând de vorbăria ducelui, fără ca acesta să pară că-i dă vreo atenţie.

Capitolul al *XVIII – l e a*

TAINA

Frăţeşti, spuse mpreună-ale noasirp două nume
Stau pildă credincioasei prietenii, în lume.
A. SOUMET, *Clytemnestre*

De Thou ajunsese acasă împreună cu Cinq-Mars. Închisese cu băgare de seamă uşile camerei sale şi îi poruncise slujitorului să nu primească pe nimeni şi să le ceară, în numele său, iertare celor doi oaspeţi care îi solicitaseră găzduire că nu se poate arăta. Cu Cinq-Mars nu apucase încă să schimbe nicio vorbă.

Consilierul se lăsase în jilţul său şi chibzuia adânc. Aşezat lângă căminul înalt, Cinq-Mars aştepta, grav şi întristat, ca prietenul său să spargă gheaţa. Privindu-l ţintă şi încrucişându-şi braţele, de Thou îi vorbi cu glas răguşit şi mohorât:

— Aşadar iată unde ai ajuns! Iată urmările ambiţiei dumitale! Vei reuşi să mazileşti un om, poate chiar să-l ucizi şi vei aduce pe pământul Franţei o armată străină. O să ajung deci să te văd în chip de ucigaş şi de trădător! Pe ce cărări ai ajuns până aici? Pe ce trepte ai

coborât atât de jos?

Iv-aş îngădui nimănui să-mi **vorbească** de un ori aşa cum mi-ai vorbit dumneata, răspunse rinn-Mars Dar te cunosc, aşa că-mi face plărCCC illvd –

— E să avem o explicaţie. O doream şi de aceea provocat-o. Îţi voi descoperi astăzi gândurilele pe de-a-ntregul, doresc lucrul acesta. Mai întâi avusesem de gând altceva, era poate o idee mai bună, mai vrednică de prietenia noastră, mai demnă de o prietenie în genere… căci prietenia este al doilea lucru pe pământ.

Vorbind, îşi înălţase privirea, căutând pană în ceruri divinitatea.

Da, ar fi fost mai bine. Voiam să nu-ţi destăinuiesc nimic; îmi venea greu, dar până azi izbutisem. Voiam să duc la capăt totul fără a te amesteca şi să-ţi înfăţişez opera abia după ce va fi fost încheiată. Voiam să te ţin în afara cercului de primejdii care mă pândesc. Dar să-ţi mărturisesc oare slăbiciunea mea? Mi-a fost teamă să nu cumva să mor, dacă mi-e scris acest lucru, şi să-ţi las o impresie proastă. Aş putea îndura gândul că voi fi blestemat de o lume întreagă, dar nu şi de dumneata; de aceea m-am hotărât să-ţi dezvălui totul.

— Nu zău? Şi dacă nu ţi-ar fi dat acest gând, ai fi avut curajul să te ascunzi şi mai departe de mine? Vai, dragul meu Henri, cu ce-am păcătuit faţă de dumneata, ca să fii atât de grijuliu cu \ iată mea? Ce greşeală am săvârşit, ca să fiu vrednic să supravieţuiesc dacă dum

neata vei muri? Ai avut tăria să mă amăgest doi ani încheiaţi, nu mi-ai arătat decât latunitrandafirii ale vieţii pe care o duceai, n-ai păşit pragul sihăstriei mele decât cu zâmbetul pe buze şi de fiecare dată împăunându-te cu o nouă favoare! Trebuie să fii sau prea vinovat, sau prea virtuos!

— Nu atribui sufletului meu altceva decât ceea ce se află în el. Da, te-am amăgit, dar era singura bucurie curată ce o aveam pe lumea asta, iartă-mă că am furat aceste clipe destinului meu, vai! atât de strălucit. Mă simţeam fericit când vedeam că mă socoteşti covârşit de noroc, îţi făuream fericirea cu acest vis şi nu sunt cu adevărat viiaovat decât astăzi, când îţi spulber iluziile şi mă arăt aşa cum sunt. Ascultă-mă, nu-ţi voi răpi prea mult timp, povestea unei inimi pătimaşe e întotdeauna cât se poate de simplă, îmi amintesc că

odinioară, atunci când zăceam rănit în cort, era cât pe-aci să-mi scape taina. Ar fi fost o fericire poate! La ce mi-ar fi slujit însă sfaturile? Tot nu le-aş fi urmat. Pe scurt, o iubesc pe Marie de Gonzague.

— Ce spui? Pe aceea care urmează să devină regină a Poloniei?

— Dacă va ajunge regină, asta nu se va întâmpla decât după moartea mea. Ascultă-mă bine: numai de dragul ei m-am făcut curtean, numai d2 dragul ei aproape că am devenit stăpânul Franţei, numai de dragul ei voi fi poate înfrânt şi voi muri.

42

Să mori! să fii înfrânt! Când eu tocmai de – umful dumitale te învinuiesc! Când deplâng „cmai jalnica duraitale victorie!

— Vaj> ce puţin mă cunoşti dacă-ţi închipui ca a las legănat de dulci iluzii atunci când soarta-mi urâde Dacă-ţi închipui că n-am scrutat destinul meu până la capăt! Mă zbat împotriva lui, dar e mai tare decât mine, o simt. Am luat pe umerii mei o povară mai presus de puterile omeneşti, care mă va doborî.

Şi nu te poţi opri? La ce-ţi slujeşte atunci mintea?

La nimic altceva decât ca să-mi dau seama că voi fi înfrânt, că voi cădea în ziua prevăzută, în sfârşit, nu mai pot da înapoi. Când ai în faţă un duşman ca Richelieu, trebuie ori să-l răstorni, ori să te laşi strivit de el. Mâine voi da ultima lovitură. N-am făgăduit aceasta adineauri, în faţa voastră, a tuturor?

— Tocmai împotriva acestei făgăduieli voiam să mă ridic. Ce încredere ai în cei pe mâna cărora dai astfel v iată* dumitale? N-ai dibuit gândurile lor tainice?

— Le cunosc pe toate. Am ghicit nădejdea care-i însufleţeşte sub prefăcuta lor mânie. Ştiu că tremură de frică, deşi tună şi fulgeră, ştiu că sunt gata să cadă la o înţelegere, oferindu-mă drept preţ. Dar eu trebuie să le susţin moralul şi să-l hotărăsc pe Rege, trebuie, căci Marie e logodnica mea şi cel de la Narbonne mi-a juruit moartea.

43

De bunăvoie, cunoscând soarta care mă aşteaptă m-am aşezat astfel între eşafod şi fericirea su! premă. Trebuie s-o smulg din mâna sorţii, sau mor. Gust în această clipă plăcerea de a fi pus capăt oricărei îndoieli. Ar trebui să te ruşinezi că m-ai socotit un ambiţios mânat de cel mai josnic egoism, ca şi Cardinalul, un ambiţios din dorinţa

copilărească de a deţine puterea, dorinţă care nu e niciodată împlinită! Da, sunt ambiţios, dar pen. tru că iubesc. Iubesc şi totul e cuprins în acest cuvânt. Te învinuiesc pe nedrept însă; ai înfrumuseţat tainicele mele intenţii, mi-ai atribuit ţeluri nobile, îmi amintesc, înalte concepţii politice. Sunt bune şi frumoase, fără-ndoială, dar aş vrea să-ţi spun că aceste vagi proiecte de însănătoşire a unor societăţi corupte se târăsc pare-mi-se mult sub nivelul abnegaţiei insuflate de dragoste. Când întregul suflet freamătă de preaplinul acestui unic gând, nu mai e loc nici pentru cele mai admirabile proiecte de interes general, căci culmile de pe acest pământ sunt totuşi dedesubtul cerurilor.

De Thou îşi plecă fruntea.

— Ce să-ţi răspund? spuse el. Nu te înţeleg; chibzuieşti dezordinea, masori vâlvătaia, calculezi eroarea.

— Da, reluă Cinq-Mars, focul acesta lăuntric nu numai că nu mi-a mistuit forţele, ci mi le-a şi sporit. După cum bine ai spus, am calculat totul. O desfăşurare înceată a evenimentelor m-a dus spre ţelul pe care sunt gata să-l ating. Marie mă

ca de mână, puteam oare să dau înapoi? N-a. Şi fi reut-o pentru nimic în lume. Totul a fost bine a aici. Dar iată că o sta\ ilu ne\ azută mi se ri-rcă în cale. Aceasta stavilă pe care trebuie s-o frâng e Richelieu. Am încercat să fac lucrul acesta, adineauri, de faţă eu dumneata. Să mă fi pripit? încep s-o cred. N-are decât să se bucure, mă aştepta la cotitură. A prevăzut desigur că cel mai tânăr va fi şi cel mai nerăbdător. Dacă s-a gândit aşa a nimerit-o bine. Totuşi, dacă n-ar fi fost dragostea care să mă Tacă să-mi pierd răbdarea. l-aş fi învins chiar pe terenul lui şi jucând cinstit.

În clipa aceea chipul lui Cinq-Mars se încinse, apoi păli brusc, vinele de pe frunte i se umflară ca nişte linii albastre desenate de o mână nevăzută.

— Da. adăugă el, ridicându-se şi frângându-şi mâinile cu o forţă care trăda o violentă deznădejde, port în inima mea toate chinurile cu care dragostea îşi poate tortura victimele. Ţinură copilă sfioasă pentru care aş muta şi împărăţiile din loc, de dragul căreia am îndurat tot, până şi faxroarea unui suveran, şi care poate că nici nu şi-a dat scama de tot ce am făcut pentru ca, nu poate încă să fie a mea. Ka îmi aparţine în faţa lui Dumnezeu, dar în faţa lumii sunt un străin pentru dânsa. Dar ce spun? Trebuie să mai şi ascult vorbindu-se zilnic în faţa mea, care

dintre tronurile Europei i-ar conveni mai bine, în cadrul unor conversaţii în care nici măcar nu-mi este îngăduit să mă amestec ca să exprim o părere.

atât sunt de departe de a mă număra printre pe tendenţii la mâna ei, în rândul cărora nu intră nici măcar principii de sânge regal care, ca rang, trec şi ei înaintea mea. Trebuie să mă ascund ca un vinovat, ca să aud printr-un grilaj glasul aceleia care e soţia mea. În societate trebuie să mă înclin în faţa ei. Soţul ei în umbră, slujitorul ei la lumină. E prea de tot, nu mai pot trăi astfel, trebuie să fac ultimul pas care mă va înălţa, ori mă va doborî.

— Şi de dragul fericirii dumitale personale vrei să răstorni un stat?

— Fericirea statului merge mână-n mână cu a mea. O realizez şi pe a mea în treacăt dacă-l distrug pe tiranul care-l asupreşte pe Rege. Omul acesta îmi inspiră o silă de care nu mă mai pot dezbăra. Odinioară, când m-a chemat la dânsul, am dat în drum peste cea mai mare dintre fără delegile sale. El e geniul rău al nefericitului Rege, dar am să-l feresc pe suveran de influenţa lui.

Aş fi putut ajunge geniul binelui pentru Ludovic al XIII-lea, acesta era gândul Mariei, gândul ei cel mai scump. Dar cred că n-aş izbuti să birui în sufletul chinuit al suveranului.

— Atunci, pe ce te bizui? întrebă de Thou.

— Pe noroc. Dacă voinţa sa se poate încorda pentru câteva ore, am câştigat. Acesta este ultimul cal cul de care depinde soarta mea.

— Şi a Mariei!

Cum poţi să crezi aşa ceva? izbucni năr-ic Cinq-Mars. Nu, dragul meu, dacă Regele – „părăseşte, semnez tratatul cu Spania şi va fi război.

Ce grozăvie, exclama consilierul, şi ce raz

— I Un război civil şi o alianţă cu străinătatea! Da o crimă, reluă Cinq-Mars cu răceală, te-am rugat oare să iei parte la ea?

— O ce crud, ce ingrat eşti, răspunse prietenul său, cum poţi să-mi vorbeşti astfel? Parcă nu ştii, nu ţi-am dovedit destul că prietenia ţine în sufletul meu locul tuturor pasiunilor? Crezi că aş putea supravieţui nu numai morţii dumitale, dar chiar celei mai mici

nenorociri care te-ar lovi? As încerca totuşi să te înduplec să nu loveşti în ţara noastră. O, prietene, singurul meu prieten, te implor în genunchi să nu fim paricizi, să nu ne ucidem patria! Spun noi, deoarece niciodată nu voi renega faptele dumitale. Lasă-mă să-mi păstrez totuşi stima pe care o am pentru mine însumi şi pentru care m-am străduit atât. Nu-mi păta viaţa şi moartea pe care ţi le-am închinat.

De Thou căzuse în genunchi în faţa prietenului său, iar acesta, nemaiavând tăria să se prefacă în continuare de piatră, se aruncă în braţele lui, ridicându-l, străiigându-l la piept şi şoptindu-i cu voce înăbuşită:

— Vai, de ce ţii atât de mult la mine? Ce faci, prietene? De ce să ţii la mine, dumneata care

47

eşti înţelept, curat şi cinstit, dumneata care nu ai mintea rătăcită de o patimă smintită şi de dorinţa de răzbunare, dumneata care ţi-ai cultivat sufletul numai cu învăţăturile religiei şi ale ştiinţei, de ce ţii la mine? Ce ţi-a oferit prietenia cu mine, în afară de necazuri şi griji? N-ai avut destule? Acuma să mai aducă şi primejdii asupra ta? Leapădă-te de mine, nu mai suntem la fel Vezi bine, viaţa la curte m-a stricat. Nu mai sunt bun şi nevinovat, urzesc nenorocirea unui om ştiu să înşel un prieten. Uită-mă, dispreţuieşte-mă nu merit să-mi dăruieşti nici un singur gând al dumitale, cum aş putea fi vrednic să-ţi primejduieşti viaţa de dragul meu?

— Jurându-mi că n-ai să-l trădezi pe Rege, că n-ai să trădezi Franţa, răspunse de Thou. Ştii că s-ar putea întâmpla ca patria să rămână sfâşiată? Ştii că dacă predai fortăreţele noastre, nu ne mai vor fi înapoiate niciodată? Ştii că numele dumitale va inspira silă viitorimii? Ştii că mamele franceze îl vor blestema, când vor fi nevoite să-i înveţe pe copiii lor o limbă străină, ştii toate astea? Vino.

Şi-l trase spre bustul lui Ludovic al XIII-lea.

— Jură în faţa lui (e şi prietenul dumitale doar!), jură că nu vei semna niciodată acel josnic tratat.

Cinq-Mars lăsă privirea în jos şi cu o dârzenie de neclintit, răspunse, roşind totuşi:

48

— Ţi-am mai SPUS° dată: dacă voi f îl voi semna.

De Thou păli şi-i lăsă mina pe care i-o strângea. Cu braţele încrucişate, într-o stare de nespusă tulburare, se învârtea prin încăpere, în sfârşit, păşi – olemn spre bustul tatălui său, deschise o carte mare care stătea acolo pe jos, căută o pagină deja însemnată şi citi cu glas tare:

Părerea mea este că domnul de Ligneboeuf fost *pe bună dreptate osândit la moarte de parlamentul din Rouen, pentru că nu a dezvăluit complotul lui Catteville împătriră statului.*

Ţinând cu respect în mână *Memoriile* preşedintelui de Thou şi privind bustul acestuia, adăugă:

>a, tată, ai avut dreptate, voi fi un criminal, voi merita să fiu osândit la moarte, dar pot să procedez altfel? Nu pot să-l denunţ pe acest trădător, căci şi aceasta ar însemna trădare, pentru că e prietenul meu şi e nefericit.

Îndreptându-se spre Cinq-Mars, îl apucă din nou de mână şi-i spuse:

— Fac destul pentru dumneata, procedând astfel, dar să nu mai aştepţi nimic de la mine, domnule, dacă semnezi acel tratat.

Cinq-Mars era mişcat până în fundul sufletului de această scenă, căci simţea toată suferinţa prietenului său care-l respingea. Se strădui să-şi oprească lacrimile gata să se reverse şi-i răspunse, îmbrăţişându-l:

49

— Vai, de Thou, întotdeauna eşti desăvârşit. În „tr-adevăr îmi faci un serviciu îndepărtându-te de mine, căci dacă soarta dumitale ar fi fost legată de a mea, n-aş fi cutezat să-mi primejduiesc viaţa aş fi şovăit să mi-o jertfesc la nevoie. Dar acum o voi face fără să preget şi-ţi repet, dacă voi fi silit, voi semna tratatul cu Spania.

I

Capitolul al XIX-lea

VÂNĂTOAREA

Să mulţumeşti stelei sub care le-ai născut, când poţi să-ţi iei rămas bun de la oameni fără să fii nevoit să le Taci rău şi să te proclami duşmanul lor, CH NODIER. *Jean Zbogar*

În acest timp, boala Regelui arunca Franţa într-o tulburare pe care o resimt întotdeauna statele insuficient consolidate la apropierea

morţii suveranilor lor. Deşi în centrul monarhiei se afla Richelieu, el totuşi nu domnea decât în locul lui Ludovic al XIII-lea şi învăluit parcă în strălucirea numelui pe care-l acoperise de slavă. Deşi a\ ea un ascendent absolut asupra stăpânului său, se temea totuşi de el şi această teamă ferea naţiunea de poftele sale de mărire a căror stavilă de netrecut era însuşi Regele. Dar suveranul o dată mort, ce avea să facă autoritarul ministru? Până unde va îndrăzni să meargă? Deprins să mânuiască sceptrul, cine i-l va putea smulge şi cine-l va împiedica să înscrie numai numele său în josul legilor pe care le dicta singur? Toată lumea era terorizată de acest gând. Zadarnic căuta norodul pe întregul cuprins al regatului acei coloşi ai no**fel**

4*

bilimii, pe lângă care avea obiceiul să se tragă în toiul furtunilor politice; el dădea numai de mormintele lor proaspete. Parlamentele *l* amuţiseră şi în văzduh plutea sentimentul că nimic nu se *„a* putea opune monstruoasei întăriri a puterii uzurpatoare. Nimeni nu se lăsa amăgit de prefăcutele suferinţe ale ministrului, nimeni nu era mişcat de această făţarnică agonie care de prea multe ori înşelase speranţele tuturor şi cu toată depărtarea la care se afla, lumea simţea pretutindeni mâna apăsătoare a înfiorătorului parvenit.

Din aceste pricini, în poporse trezise un simţământ de dragoste pentru fiul lui Henric al IV-lea. Lumea alerga la biserică, se ruga, mulţi plângeau. Suveranii nefericiţi sunt întotdeauna iubiţi. Lingoarea lui Ludovic şi misterioasa lui suferinţă preocupau întreaga Franţă. În viaţă fiind era deja regretat, de parcă fiecare ar fi dorit să afle durerea care-l macină, mai înainte de a lua cu el în mormânt taina suferinţelor de care au parte oamenii atât de sus plasaţi de soartă, încât nu zăresc în viitor decât propriul lor mormânt.

Voind să liniştească naţiunea, Regele dădu sfoară-n ţară că pentru moment se simţea înzdrăvenit şi dorea ca întreaga curte să se gătească de o mare vânătoare, care să aibă loc la Chambord, domeniul regal, unde îl poftea fratele său, ducele d'Orléans.

1 înainte de Revoluţia franceză, organe ale justiţiei, cu atribuţii judiciare, dar care tindeau spre *un* rol politic.

§2

Frumosul domeniu era locul unde Regele se simţea cel mai bine,

căci îmbinarea măreţiei cu triste-Se potrivea de minune firii sale. Adesea petrecea acolo luni întregi, în cea mai deplină singurătate, citind şi recitind tainice documente, scriind însemnări neştiute de nimeni pe care le fereca într-o casetă de fier a cărei închizătoare n-o ştia decât el. Uneori i se năzărea să se lase slui it de un singur servitor, să dea uitării rangul său renunţând la suită, şi să trăiască astfel ca un om sărman, sau ca un surghiunit, îi plăcea să-şi închipuie că se zbate în mizerie sau că e prigonit, ca să mai uite de măreţia lui regească. Alteori, îi treceau prin minte alte gânduri, şi atunci nu mai voia să ştie de nimeni. Interzicând oricărei fiinţe omeneşti să se apropie de el, îmbrăca straie de călugăr şi se zăvora în capela boltită. Acolo, recitind viaţa lui Carol Quintul, se închipuia la San Geronimo de Yuste şi-şi cânta el însuşi prohodul, care făcuse pe vremuri să pogoare moartea asupra împăratului spaniol. Dar chiar în toiul cântecelor şi meditaţiilor, cugetul lui şovăielnic era bântuit de imagini potrivnice, care-l abăteau de la cucernicele lui îndeletniciri. Nicicând lumea şi viaţa nu i se arătau mai vrednice de dorit decât în schimnicie şi în pragul morţii, între ochii săi şi paginile pe care se căznea să le citească treceau alaiuri stră

1 *San Geronimo de Yuste,* mănăstire întemeiată în 1402, în nordul Esiramadurei, unde s-a retras Carol Quintul după abdicarea sa (1556).

lucitoare, armate biruitoare, popoare înflăcărate de dragoste, se închipuia puternic, războinic, victorios, adorat. Dacă vreo rază de soare de pe vitralii cădea asupra lui, sărea de la picioarele altarului, simţindu-se târât de o sete de lumină şi aer care-l smulgea din acest lăcaş întunecos şi înăbuşitor. Dar revenind la viaţă, regăsea dezgustul şi plictisul care o însoţeau, căci primii oameni pe care-i întâlnea îi aminteau de puterea sa, prin respectul pe care i-l manifestau, în acele clipe credea în prietenie şi o chema în preajma lui. Dar de cum era sigur că o poseda cu adevărat, scrupule puternice puneau din nou stăpânire pe sufletul său: se temea să nu se lege prea mult de fiinţa prietenă fiindcă ea i-ar abate gândul de la dragostea pentru divinitate, sau, mai adesea, îşi reproşa în taină că-l îndepărtează prea mult de la treburile statului. Obiectul afecţiunii sale vremelnice *i* se părea atunci o fiinţă despotică a cărei putere îl îndepărta de la îndatoririle sale; îşi făurea lanţuri imaginare şi se plângea în sinea lui că era asuprit. Dar,

spre nenorocul favoriţilor săi, nu avea tăria să-şi manifeste resentimentele împotriva lor printr-o izbucnire de furie care i-ar fi pus pe gânduri. Continuând să fie numai lapte şi miere, el îşi aţâţa prin această constrângere focul ascuns care se prefăcea pe încetul în ură. Uneori se simţea în stare să le facă cel mai mare rău. Cinq-Mars cunoştea de minune nevolnicia acestui suflet care nu se putea menţine dârz în nicio

54

— vinţă, becisnicia acestei inimi care nu putea – ci iubi, nici urî cu desăvârşirc. Astfel, situaţia favoritului pizmuită de întreaga Franţă, invid aţă chiar şi de primul ministru, era atât de şu-h dă şi de neplăcută încât, dacă n-ar fi fost dragostea sa pentru Marie, şi-ar fi rupt lanţul de aur cu mai multă bucurie decât cea încercată de un ocnaş văzând cum cade ultima verigă pilită pe încetul, timp de doi ani, cu un arc de oţel ascuns în «ură. Nerăbdarea de a pune o dată capăt acestei situaţii îl făcu să grăbească aruncarea bombei pregătită cu atâta migală, după cum se destăinuise prietenului său. Poziţia sa era pe atunci cea a unui om care, având în faţa lui cartea vieţii, ar vedea-o tot timpul răsfoită de o mână care ar trebui să însemne în ea osândirea sau mântuirea sa. Cinq-Mars plecă cu Ludovic al XIII-lea la Chambord, hotărât să profite de primul prilej favorabil scopului său. Prilejul se ivi

Chiar în dknineaţa zilei hotărâte pentru vânătoare, Regele îi trimise vorbă că-l aşteaptă la Scara crinului. Să pomenim în treacăt câteva cuvinte despre această uluitoare alcătuire arhitectonică.

La patru leghe de Blois şi la o leghe depărtare de cursul Loirei, în fundul unei \ăi foarte adânci, între smârcuri întunecate şi un codru de stejari bătrâni, departe de orice drum, se înalţă un castel regal, sau mai curând din basme. Călătorul înmărmurit şi-ar putea închipui că vreun geniu al Orientului, ajutându-se de cine ştie ce lampă fier

mecată, l-a răpit într-una din cele 1 001 de nopţi, din ţara soarelui-răsare învăluindu-l în neguri, spre a putea ascunde în el dragostea unui Făt-Frumos. Castelul e ferit privirilor ca o comoară; dar domurile sale albastre, elegantele sale minarete, zvelte sau rotunjite pe la colţurile zidurilor groase, terasele sale prelungi dominând codrul, fleşele sale firave ce se leagănă în vânt, semilunile întreţesute pretutindeni pe colonade te-ar face să te crezi mai degrabă în regatul

Bagdadului sau al Caşmirului, dacă zidurile înnegrite, acoperite cu muşchi şi cu iederă, precum şi culoarea ştearsă şi melancolică a cerului n-ar sta mărturie că ne aflăm într-un ţinut ploios. Castelul a fost într-adevăr înălţat de un geniu, dar el a venit din Italia şi se numea Primaticcio 1; un Făt-Frumos şi-a adăpostit într-adevăr dragostele aici, dar era rege şi se numea Francisc I. Însemnul său, salamandra, îşi scuipă aici flăcările pretutindeni. Ea sclipeşte în mii de exemplare pe bolţi, puzderie de văpăi ca stelele pe cer. Susţine capitelurile cu coroana sa arzătoare, colorează vitraliile cu focurile sale, şerpuieşte pe scările secrete şi pare că mistuie cu privirile ei dogoritoare triplele semiluni ale unei tainice Dianc, Diane de Poitiers, dei *Francesco **Primaticcio*** (1504 – 1570), pictor, sculptor şi arhitect italian; chemat în Franţa (1531) de Francibe l pentru a decora castelul de la Fontainebleau, a executat admirabile lucrări cu subiecte mitologice, astăzi aproape distruse. A adus în Franţa numeroase statui, busturi antice, mulaje după Columna lui Traian etc.

loua ori zeiţă şi de două ori iubită în aceste vo-juptuoase păduri. Dar punctul de atracţie al acestui ciudat castel, şi el plin de eleganţă şi de mister, este o scară lub la care se înalţă în două spirale înlănţuite de la adâncimea temeliilor şi până deasupra celor mai „nalte turle, având în vârf un turnuleţ, încununat cu o enormă floare de crin, care se zăreşte de la mare depărtare. Scara aceasta e astfel construită, încât doi oameni pot urca în acelaşi timp, fără să se vadă.

Luată în sine, ca pare un mic templu izolat; ca şi bisericile franceze, e susţinută şi ocrotita de arcadele aripilor ei subţiri, străvezii, aidoma unei broderii sparte. Piatra docilă s-a mlădiat parcă sub degetele arhitectului, lăsându-se plămădită, dacă ne putem exprima astfel, după capriciile fanteziei sale. Cu greu ţi-ai putea închipui cum au fost schiţate planurile şi în ce cuvinte li s-a explicat muncitorilor ce aveau de făcut; întreaga alcătuire pare un gând fugar, o reverie scânteietoare care dintr-odată ar fi prins viaţă, un vis întrupat.

Cinq-Mars urca încet treptele late ale scării ce avea să-l ducă la Rege, oprindu-se din ce în ce mai îndelung, pe măsură ce se apropia de capăt, fie de silă de a da ochi cu suveranul, ale cărui noi văicăreli era nevoit să le asculte, zilnic, fie ca să cugete la ceea ce-l aştepta, când acordurile unei chitare îl făcură să ciulească urechea. Recu

noscu instrumentul îndrăgit de Ludovic şi vocea sa tristă şi firavă tremurând pe sub bolţi îngâna pare-se una din romanţele pe care le compunea el însuşi, dibuind cu o mână şovăielnică un refren încă nedesăvârşit. Se desluşeau anevoie cuvintele *delăsare, plictisul de lume* şi *caldă văpaie.*

Tânărul favorit ascultă şi ridică din umeri: „Ce nouă mâhnire a pus stăpânire pe tine? se întrebă el. Ia să vedem, să mai încerc o dată să descifrez această inimă îngheţată care tânjeşte, pare-se, după ceva.'1

Intră în cabinetul strâmt.

Înveşmântat în negru, tolănit pe o sofa, cu cotul rezemat de o pernă, suveranul ciupea alene corzile chitarei. Zarindu-l pe Marele-scutier, se opri şi ridicând asupra lui o privire încărcată de dojana, clătină îndelung din cap, înainte de a vorbi. Apoi, pe un ton plângăreţ, deşi cam emfatic, spuse:

— Ce-am aflat, Cinq-Mars, ce-am aflat despre purtarea dumitale! Cât mă întristezi că dai uitării sfaturile mele! Ai urzit o intrigă vinovată; tocmai de la dumneata trebuia să mă aştept la asemenea lucruri, tocmai de la dumneata, care mi-ai făcut o impresie atât de bună prin cucernicia şi virtutea dumitale!

Cu mintea vuind de proiectele sale politice, Cinq-Mars se văzu dintr-odată descoperit şi nu se putu împiedica să nu încerce o clipă de tulburare. Dar stăpânindu-se, răspunse fără să şovăie:

— Sire, tocmai mă pregăteam să vă relatez, doar t deprins să-mi deschid sufletul în faţa Maiestăţii-voastre.

— Să-mi relatezi! exclamă Ludovic al XIII-lea oşind şi pălind ca scuturat de friguri, ai fi cu-ezat să-mi întinezi urechile cu aceste îngrozitoare iestăinuiri, domnul meu? Vorbeşti cu atâta calm despre desfrâul dumitale? Haida de ai merita să fii osândit la galere, ca un Rondin oarecare. Prin lipsa dumitale de încredere în mine ai săvârşit o crimă de lezmajestate. Aş fi preferat să descopăr că eşti falsificator ca marchizul de Coucy, sau că ai fi căpetenia ţăranilor răsculaţi, decât să aflu că ai făcut ceea ce ai făcut. Dezonorezi familia şi memoria părintelui dumitale, mareşalul.

Văzându-se dat în vileag, Cinq-Mars se strădui să nu-şi piardă cumpătul şi răspunse resemnat:

— Bine, Sire! Atunci porunciţi să fiu judecat şi executat, dar

cruţaţi-mă de mustrările Maiestăţii-voastre.

— Îţi baţi joc de mine, tinere boiernaş de provincie! izbucni Ludovic. Ştii prea bine că nu te-ai făcut vinovat de pedeapsa cu moartea în faţa oamenilor, Dumnezeu te va judeca!

— Pe legea mea, Sire, reluă furtunaticul tânăr, jignit de ocara ce i-o adusese Regele, de ce nu m-aţi lăsat să mă înapoiez în provincia mea pe care o dispreţuiţi atât, așa cum am fost ispitit de o sută de ori s-o fac? O să plec, nu mai pot în dura viaţa pe care o duc pe lângă Maiestatea

voastră; niciun înger n-ar putea răbda asemenea viaţă. Vă repet, porunciţi să fiu judecat dacă sunt vinovat, sau lăsaţi-mă să mă ascund în fundul Tou-rainei. Maiestatea-voastră m-a dus la pierzanie ataşându-mă de persoana sa. E vina mea dacă m-aţi făcut să nutresc speranţe prea nesăbuite pe care acum le risipiţi? De ce m-aţi numit Mare-scutier dacă nu trebuia să ajung mai departe? În sfârşit, sunt sau nu prietenul Maiestăţii-voastre? Dacă sunt, oare nu pot fi duce, pai? – sau conetabil tot atât de bine ca domnul de Luynes la care aţi ţinut atât pentru că v-a dresat şoimii? De ce nu fac parte din consiliu? Aş şti să vorbesc tot atât de bine ca şi bătrânii sfetnici cu guleraş ai Maiestăţii-voastre; am idei mai noi şi un braţ mai vânjos pentru a vă sluji. Cardinalul nu v-a lăsat să mă cooptaţi, îl urăsc, pentru că vă îndepărtează de mine, continuă Cinq-Mars, ridicând pumnul, ca şi cum Richelieu s-ar fi aflat în faţa lui; da, cu mâna mea l-aş omorî dacă ar fi nevoie!

Cu ochii aprinşi de mânie, D’Effiat bătea din picior vorbind şi-i întorcea Regelui spatele, ca un copil bosumflat, rezemându-se de una din micile coloane ale turnuleţului.

Ludovic, care dădea înapoi în faţa oricărei hotărâri şi pe care ireparabilul îl înspăimânta întotdeauna, îl apucă de mână.

O, slăbiciune a puterii! capricii ale inimii omeneşti! Cu ajutorul acestor ieşiri copilăreşti, al acestor cusururi inerente vârstei, tânărul îl ducea de

as pe Regele Franţei, întocmai ca primul om potic al vremii. Suveranul considera, nu fără oare e temei, că o fire atât de pătimaşă

trebuia să a sinceră şi din această pricină izbucnirile jurul supărau. De altfel Cinq-Mars nu părea mânios lin cauza îndreptăţitelor mustrări, iar Regele îi trecea cu vederea faptul că-l ura pe Cardinal, însăşi ideea că favoritul său era gelos pe ministru îl măgulea, pentru că presupunea ataşament din partea sa, iar Regele nu se temea decât de indiferenţa lui. Cinq-Mars ştia lucrul acesta şi ar fi vrut să iasă din încurcătură îndemnându-l pe Rege să considere tot ce săvârşise el ca o joacă copilărească izvorâtă din prietenia ce i-o purta. Dar primejdia nu era chiar atât de mare pe cât se temuse şi Cinq-Mars răsuflă uşurat auzindu-l pe suveran spunându-i:

— Nu e vorba câtuşi de puţin de Cardinal şi nu ţin la el mai mult decât la dumneata. Dar te dojenesc pentru purtarea dumitale scandaloasă, pe care îmi vine foarte greu să ţi-o iert. Cum, domnule, aflu că în loc să te cufunzi în rugăciune, aşa cum te-am învăţat, când eu cred că te afli la rugăciunea de dimineaţă sau la cea de seară, dumneata o porneşti la Saint-Germain şi-ţi petreci o parte din noapte… la cine? îndrăzni-voi să rostesc numele ei fără să păcătuiesc? La o femeie care şi-a pierdut reputaţia, care nu poate avea cu dumneata decât legături dăunătoare pentru mântuirea sufle

tului dumitale. şi care primeşte în casa ei liber-cugetători, în sfârşit la Marion Delorme! Ce poţi să-mi răspunzi! Vorbeşte.

Lăsând mâna sa în mâna Regelui, dar continuâne să stea rezemat de coloană, Cinq-Mars răspunse:

— Sunt atât de vinovat pentru că am părăsit unele treburi serioase, pentru a mă îndeletnici cu altele şi mai serioase? Mă duc la Marion Delorme ca să ascult discuţiile oamenilor învăţaţi care se adună acolo. Nimic mai nevinovat decât aceste întruniri;
se citesc diverse opere, lucru care durează uneori până noaptea târziu, e adevărat; dar aceste lecturi nu pot decât să înalţe sufletul, iar nu să-l vatăme.
De altminteri, nu mi-aţi poruncit niciodată să vă dau socoteală de tot ce fac, altfel, dacă aş fi ştiut că vă interesează, v-aş fi povestit asta de mult.

— Ah, Cinq-Mars, Cinq-Mars, unde-ţi e încrederea? Nu simţi nevoia de încredere? Este prima cerinţă a unei prietenii desăvârşite, cum trebuie să fie a noastră, cum trebuie să fie cea după care tânjeşte

inima mea.

Vocea lui Ludovic suna mai prietenoasă, aşa că favoritul se uită înapoi la el, peste umăr, nemaipărând atât de mânios. ci numai plictisit şi resemnat să-l asculte.

— De câte ori nu m-ai înşelat! continuă Regele, pot să mă mai încred în dumneata? Nu te întâlneşti oare cu tot soiul de crai şi de fanţi în casa acestei femei? Nu vin şi alte curtezane?

62

Ei, Doamne, nu, Sire; mă duc adesea cu unul e prietenii mei, un gentilom de loc din Tou-raine. Bene Descartes.

Descartes! Mi-e cunoscut acest nume, da, e ofiţer care s-a distins la asediul Rochellei şi care ci un vrea să se afle în treabă scriind. Se spune e evlavios, dar e prieten cu Dezbarreaux care un liber-cugetător. Sunt încredinţat că întâlneşti acolo mulţi oameni care nu constituie o societate potrivită pentru dumneata, mulţi tineri care nu sunt de neam bun, nu sunt nobili. Ia să vedem, spune-mi, cu cine te-ai întâlnit ultima dată?

Doamne, Dumnezeule! De abia dacă mi-aduc aminte de numele lor, spuse Cinq-Mars, ridicând ochii în bagdadie. Câteodată nici nu-i întreb cum îi cheamă… Era mai întâi un domn, Grool sau Grotius, un olandez.

— Îl cunosc, e un prieten al lui Barneveldt. I-am acordat o pensie, îmi plăcea destul de mult, dar
Cârd… dar mi s-a spus că e un protestant convins.

— Am întâlnit de asemenea un englez, John Milton. E im tânăr care vine din Italia şi se întoarce la Londra. Nu vorbeşte aproape deloc.

— Nu-l cunosc, habar n-am cine e, dar sunt sigur că trebuie să fie tot un protestant. Şi, dintre francezi cine era?

— Tânărul acela care a scris *Cinna* şi care a fost de trei ori respins de la *Academia eminentă.* Era supărat că fusese primit Du Ryer în locul lui. Se numeşte Corneille.

63

— Ei bine, rosti Regele încrucişând braţele şi privindu-l cu un aer triumfător şi în acelaşi timp reprobativ, cine sunt oamenii aceştia, te întreb? Într-un asemenea cerc trebuie să fii văzut?

Cinq-Mars rămase înmărmurit la auzul acestei observaţii. Jignit

în amorul său propriu, îi spuse Regelui, apropiindu-se de el:

— Aveţi dreptate, Sire, dar nu fac rău nimănui dacă-mi petrec un ceas sau două ascultând lucruri interesante. De altfel, am întâlnit acolo şi curteni, ducele de Bouillon, domnul d'Aubijoux, contele de Brion, cardinalul de La Valette, domnii de Montresor, Fontrailles, precum şi oameni vestiţi în ale ştiinţelor ca Mairet, Colletet, Desmarets, autorul

Arianei, Faret, Doujat, Charpentier care a scris frumoasa *Cyropedie,* Giry, Bessons şi Baro, continuatorul *Astreei,* toţi academicieni.

— Ah, reluă Ludovic, aşa da, ăştia cu adevărat sunt oameni de valoare, nimic de zis, nu ai decât de câştigat de pe urma contactului cu ei. Au o reputaţie dobândită pe merit, sunt oameni cu greutate.

Gata. hai să ne împăcăm, bate palma, dragă copile.

O să-ţi dau voie să te duci din când în când, dar să nu te mai ascunzi de mine. Vezi bine că ştiu tot.

Ia priveşte aici.

Spunând aceste vorbe, Regele scoase dintr-un sipet de fier prins de perete câteva catastife tare groase, acoperite cu un scris foarte mărunt. Pe unul stătea scris *Baradas,* pe altul *d'Hautefort,* pe

eilea *La Fuyette şi* în sfârşit, pe ultimul, Cmq-n-ori la acesta din urmă şi continuă:

„F*

Am să-ţi al ăt de «te 01 i m „ai înşelat! Aici „însemnat eu însumi de doi ani încoace, de fie cunosc, toate greşelile pe care le-ai săvâr-l Am notat zi de zi toate convorbirile pe care le-am avut. Stai jos.

Cinq-Mars se aşeză oftând şi avu răbdarea sa culte timp de două ore în şir un rezumat a ceea e stăpânul său avusese răbdare să noteze timp de doi ani întregi, îşi duse de mai multe ori mâna la gură în timpul cititului, ca să-şi stăvilească ţin căscat, ceea ce am Îi făcut cu toţii dacă aş fi transcris aceste însemnări, care la moartea Regelui au fost găsite într-o ordine desăvârşită alături de testamentul său. Trebuie să spunem numai că acel rezumat se încheia astfel –

— În sfârşit, iată ce ai făcut în ziua de 7 decembrie, acum trei zile: îţi vorbeam despre zborul şoimului şi-ţi dădeam noţiuni care-ţi lipsesc despre vânătoarea cu câini. Îţi spuneam, potrivit *Vină.* tont

regale, lucrare a regelui Carol al IX-lea, că după ce vânătorul şi-a obişnuit câinele să urmărească o fiară, trebuie să se gândească că acesta are chef să se întoarcă în pădure şi să nu-l dojenească, sau să-l bată ca să adulmece bine urma. Pentru a învăţa un câine să hăituiască bine vânatul, nu trebuie să-l laşi să treacă pe lângă nicio potecă sau cărăruie fără să-şi bage nasul în ea.

G3 5 – Cidq Marş, vol. II

Şi iată ce mi-ai răspuns (şi pe un ton supai c. t l bagă de seamă): Zău, Sire, mai bine mi-aţi da să oanduc nişte regimente decât păsări şi câini. Sunt sigur că lumea şi-ar bate joc de domnia-votv şi de mine dacă ar şti cu ce ne îndeletnicim.

În ziua de 8... stai aşa, da. În ziua de 8. În timp ce cântam împreună slujba de vecernie, în camo. g mea, ţi-ai aruncat mânios cartea în foc, ceea ce era o nelegiuire. După aceea mi-ai spus că ţi-g căzut din mâini: păcat, păcat de moarte. Vezi, *am* scris dedesubt: *minciună,* subliniat. Nu poţi să mă înşeli niciodată, ţi-am mai spus-o.

— Dar Sire...

— O clipă, o clipă. Seara ai spus despre Cardinal că, din ură personală, a poruncit ca un om să fie ars pe rug pe nedrept.

— Repet, susţin şi voi dovedi acest lucru Sire;
este cea mai mare fărădelege a acestui om pe care şovăiţi să-l dizgraţiaţi şi care vă face nefericit.
Am văzut şi am auzit totul eu însumi la Loudun:
Urbain Grandier a fost mai degrabă asasinat, decât judecat. Uitaţi. -vă, Sire, din moment ce aveţi aici memoriile scrise de mâna domniei-voastre, recitiţi toate dovezile pe care vi le-am prezentat atunci.

Ludovic căută pagina respectivă mergând mult înapoi, la călătoria de la Perpignan la Paris, reciti toată povestea cu atenţie şi exclamă:

— Ce grozăvii! Cum am putut să uit toate abtea? Omul acesta mă ţine într-adevăr sub obroc.
Tu eşti adevăratul meu prieten, Cinq-Mars. Ce

nzăvii! Demola mea va rămâne întinată de pe urma lor. A împiedicat întreaga nobilime şi notabi – tătile regiunii să-mi scrie! Să-l

ardă, să-l ardă viu, fără dovezi, din răzbunare! Un om, un poîntreg au invocat numele meu în zadar, o familie mă blestemă acum! Ah, ce nefericiţi sunt regii!

Terminând de citit. Regele îşi aruncă însemnările şi izbucni în plâns.

O, Sire, lacrimile pe care le vărsaţi vădesc nobleţea voastră! exclamă Cinq-Mars cu o admiraţie. De ce nu e întreaga Franţă aici, de mine! S-ar minuna de acostă privelişte, deşi i-ar veni greu să-şi creadă ochilor.

— S-ar minuna? Aşadar Franţa nu mă cunoaşte?

— Nu, Sire, răspunse d'Effiat cu sinceritate, nimeni nu vă cunoaşte. Eu însumi, aşa ca toată lumea, vă învinuiesc adeseori de răceală şi de o totală nepăsare.

— De răceală, când eu mă prăpădesc de tristeţe; de răceală, cinci m-am jertfit de dragul lor! Nerecunoscătoare naţiune! I-am sacrificat totul, până şi mândria, până şi fericirea de a o conduce singur, deoarece m-am temut pentru ea din pricina sănătăţii mele şubrede. Am dat sceptrul meu pe mina unui om pe care-l urăsc, pentru că am socotit ca mâna sa e mai vajnică decât a mea. Am îndurat tot răul pe care mi-l făcea mie personal, gândindu-mă că face bine popoarelor mele. Mi-am înghi

67

t îi lacrimile, ca să le opresc pe ale lor şi văd r> jertfa mea a fost chiar mai mare de „cât t & I am /\ chipult, căci supuşii mei nici nu şi-au dat seama de ea. M-au crezut nevolnic, pentru că eram şi: – şi lipsit de putere, deoarece nu mă încredeam în puterea mea. Dar nu-i nimic, Dumnezeu mă vt-ciţ. i şi mă cunoaşte.

— Vai, Sire, arătaţi-vă Franţei aşa cum sânur de fapt. Reluaţi în mâinile voastre puterea uzurp, la. Naţiunea va face din dragoste pentru Maies...

tea-voasiră ceea ce teama n-a izbutit săismul".

Reveniţi la \ iată şi urcaţi-vă din nou pe tron.

— Nu. nu, dragă prietene, viaţa mea *e* pe sfârşite. nu mă mai simt în stare de munca pe care o cere puterea supremă.

— Vai, Sire, numai această convingere vă face să vă pierdeţi vlaga. A sosit în sfârşit timpul să în cetăm să mai confundăm puterea cu crima, şi să numim îmbinarea lor geniu. Să se înalţe glasul

Maiestăţii-voastre ca să vestească întregului pământ că acum, odată cu domnia voastră, va începe domnia virtuţii. Şi de cum vor afla aceasta, duş manii pe care viciul nu-i poate birui vor cădea dofoorâţi, auzind numai un singur cuvânt pornit din inima Maiestăţii-voastre. Lumea nu-şi dă seama de tot ce poate obţine prin bună-credinţă un Rege al Franţei de la poporul său, de la poporul acesta pe care fantezia şi inima sa înflăcărată îl împing repede spre tot ce e frumos şi care e gata oricând să se jertfească pentru un ideal. Regele, părintele

C3

Maiestăţii-voastre, ne conducea cu un zâmbet; ce – ar putea face din noi o lacrimă *a* Maiestăţu-voastre? Nu trebuie decât să ne vorbiţi.

În timp ce Cinq-Mars glâsuia astfel, Regele, uimit, roşi adeseori, îşi drese vocea, părând foarte stânienit, ca de fiecare dată când cineva voia să-i smulgă o hotărâre. Simţea el că se apropie o discuţie de însemnătate deosebită, în care sfiiciunea sa îl împiedica să se aventureze. Ducându-şi mereu mâna la piept şi încruntându-se de parcă l-ar fi săgetat o durere puternică, încercă să scape de dificultatea răspunsului, prefăcându-se bolnav. Dar fie de furie, fie însufleţit de hotărârea de a-şi juca ultima carte, Cinq-Mars vorbi mai departe fără să se tulbure, atât de solemn, încât îi impuse lui Ludovic. Scos din ultima sa tranşee, Regele se dădu bătut:

— Dar, Cinq-Mars, cum să mă descotorosesc de un ministru care de optspre/ece ani m-a împresu rat cu oamenii lui?

— Nu e chiar atât de puternic, răspunse Marelescutier, iar prietenii săi se vor preface în cei mai crânceni duşmani, numai la un semn al Mărieivoastre. Întreaga veche ligă a *Prinţilor păcii* există încă, Sire, şi numai respectul pe care-l datorează

Maiestăţii-voastre o mai ţine în frâu.

— Dumnezeule! N-ai decât să le spui că nu le voi sta în cale. N-o să m-apuc eu să-i stingheresc şi nimeni nu mă poate învinui c-aş fi cardinalist. Dacă fratele meu vrea să-mi ofere posibilitatea de

l

a-l înlocui pe Richelieu. voi accepta din toată l inima.

— Am impresia, Sire. că vă va vorbi chiar astăzi despre domnul duce de Bouillon. Toţi regaliştii cer lucrul aceasta.

— N-am nimic împotriva lui, spuse Regele aranjându-şi perna de pe sofa, absolut nimic, deşi e cam zurbagiu. Suntem rude; ştii. dragă prietene –, şi regele sublime această expresie preferată cu mai multă simpatie ca de obicei, ştii că se trage din Ludovic cel Sfânt din tată în fiu. prin Charlotte de Bourbon, fiica ducelui de Montpensier?
Ştii că şapte prinţese de sânge au intrat prin alianţă în familia lui şi opt din familia lui, dintre care una regină, s-au măritat cu prinţi de sânge? N-am nimic împotriva lui şi niciodată n-am afirmat contrariul…

— Atunci, Sire, rosti Cinq-Mars încrezător, fratele Maiestăţii-voastre şi cu el vă vor explica în cursul partidei de vânătoare cum a fost pus totul la cale, cine sunt persoanele care ar putea înlocui pe oamenii Cardinalului, pe ce comandanţi de re giment şi colonei ne putem bizui împotriva lui
Fabert şi a tuturor cardinaliştilor din Perpignan.
Veţi vedea că ministrul are foarte puţini partizani.
Regina, ducele de Orléans, nobilimea şi parlamentele sunt de partea noastră. Totul e gata din clipa în care Maiestatea-voastră nu se va mai opune.
S-a propus ca Richelieu să fie ucis ca şi mareşalul.
d'Ancre, care merita moartea mai puţin decât el.

70

— Ca şi Concini? exclamă regele. O, nu, nu trebuie… într-adevăr, nu pot… E preot şi Cardinal, vom fi excomunicaţi. Dar dacă există altă modalitate, accept, poţi să vorbeşti în acest sens cu prietenii tăi, mă voi ghidi şi eu la rândul meu.

O dată rostit acest cuvânt, Ludovic se simţi uşurat, lăsându-se pradă urii sale, de parcă lovitura ar fi fost deja dată. Lui Cinq-Mars nu-i plăcu treaba asta, temându-se, ca mânia sa, irosindu-se astfel, să nu se potolească. Totuşi se încrezu în ultimele sale cuvinte, mai cu seamă că, după interminabile văicăreli. Ludovic adăugă:

— În sfârşit, ţi-ai putea închipui că de doi ani de când o plâng pe mama mea, din ziua în care şi-a bătut atât de crâncen joc de mine, în faţa întregii curţi, cerându-mi s-o rechem, când el ştia bine că murise, ţi-ai putea închipui că din acea zi nu sunt în stare să obţin ca ea să fie înmormântată în Franţa, alături de străbunii mei? A mazilit până şi cenuşa ei!

În acea clipă, lui Cinq-Mars i se păru că aude un foşnet pe scară.

Regele roşi puţin.

— Du-te, îi spuse el, du-te repede dete. pregăteşte pentru \vânătoare. Vei sta călare lângă careta mea. Du-te repede, aceasta e voinţa mea, haide, du-te.

Şi îl împinse el însuşi pe Cinq-Mars spre scară, spre uşa pe care intrase.

Favoritul ieşi, dar nu fără să observe tulburarea suveranului său.

71

Cobora încet, căutând pricina în sinea lui, cinci i se păru că aude pasul cuiva care urca odată cu el, pe partea cealaltă, scara dublă în spirală. Se opri locului, se opri. şi celălalt; urcă din nou, se păru că celălalt cobora. Ştia că nu se putea vedea nimic prin dantela arhitecturii şi se hotărî să iasă, sâcâit de acest joc, dar foarte îngrijorat. Ar fi vrut să se posteze la uşa de intrare, ca să vadă cine se va ivi. Dar de abia ridicase tapiseria care despărţea scara de sala gărzii, că o grămadă de curteni care-l aşteptau îl înconjurară, silindu-l să se îndepărteze ca să dea porunci care ţineau de funcţia lui, sau să primească temenele, confidenţe, solicitări, prezentări, recomandări, îmbrăţişări, întrucât un favorit stabileşte cu restul curţii un noian de relaţii de tot felul, pentru care are nevoie de o atenţie mereu trează şi susţinută, căci un moment de distracţie poate pricinui mari nenorociri, încetul cu încetul uită de această măruntă întâmplare, care ar fi putut fi numai rodul închipuirii sale şi. lăsându-se în voia plăcerilor oferite de un fel de continuă apoteoză, încalecă în curtea cea mare, ajutat de paji de neam şi înconjurat ele floarea nobilimii.

În curând sosi Gaston d'Orléans urmat de oamenii săi. Nu trecu niciun ceas şi se ivi şi Regele, palid, lipsit de vlagă, rezemându-se de patru oameni. Cinq-Mars descăleca şi-l ajută să se urce într-un soi ele trăsurică foarte joasă numită *roabă,* trasă de cai tare liniştiţi şi blânzi, minaţi de Lu

72

— le al XIII-lea însuşi, Hăitaşii în picioare, lingărtierele trăsurii, ţineau clinii de zgardă. La suitul cornului, sute de tineri încălecară şi tot ala-111 porni spre punctul de unde avea să înceapă vânătoarea.

Locul era o fermă numită **Ormage,** aleasă chiar, j-eo-e. Deprinşi

cu obiceiurile sale, toţi curtenii se îroprăştiară pe aleile parcului, în timp ce Regele o luă agale pe o potecă răzleaţă, având la uşile trăsuricii sale pe Marele-scutier şi alte patru persoane cărora le făcuse semn să se apropie.

Priveliştea era sinistră; apropierea iernii desfrunzise aproape complet bătrânii stejari din parc, iar crengile negre se profilau pe cerul cenuşiu ca braţele unor candelabre funebre. O ceaţă străvezie prevestea ploaia. Prin crmgul rar, printre trunchiurile jalnice se vedeau trecând greoaiele carete ale curţii cu femei înveşmântate deopotrivă1 în negru şi osândite să aştepte rezultatul unei vânători la care nu participau. Haitele de crini chelălăiau în depărtare şi din când în când se auzea cornul ca un suspin. Vântul rece şi pătrunzător îi silea pe toţi să-şi acopere capul. Femeile, cu faţa ascunsă sub un văl, sau o mască de catifea neagră pentru a se feri de curentul pe care nu-l opreau perdelele caretelor (căci încă nu se foloseau geamuri la trăsuri), păreau că poartă costumul pe care l-am numi astăzi *domino.* Totul era lânced şi trist.

1 Printr-un edict din 1G39 se stabilise că îmbrăcămintea doamnelor de la curte trebuia să ţie neagră şi sobra.

Doar câteva grupuri de tineri, în fierberea vânătorii goneau din când în că nd cu iuţeala vântului pe la capătul \ reunei alei, strigând sau sunând din corn. Apoi totul amuţea clin nou, aşa cum, după vâlvătaia unui foc de artificii, cerul parc şi mai întunecat.

Pe o potecă paralelă cu cea pe care trecea încet Regele se strânseseră câţiva curteni, înfăşuraţi în mantii. Părând să se sinchisească foarte puţin de căprioare, ei călăreau cam în dreptul *roabei* Regelui, fără să-l scape din ochi. Vorbeau în şoaptă.

— Merge bine, Fontrailles, merge bine, victorie!

Regele îl apucă mereu de braţ. Ia te uită cum îi zâmbeşte! Priveşte-l pe domnul Mare-scutier cum descăleca şi se urcă în trăsură, alături de Rege.

Bravo, bravo, de astă dată bătrânul pehlivan e pierdut.

— Asta frică nu-i nimic. Aţi văzut cum a dat

Regele mâna cu fratele lui? Ţi-a făcut semn, Montresor. Priveşte, Gondi.

— Priveşte, lesne de zis! Dar eu nu văd cu ochii mei; nu-i, am decât pe cei ai credinţei şi pe ai voştri. Ei, ce mai fac? Tare aş fi vrut să

nu fiu atât de miop. Spuneţi-mi şi mie, ce fac?

Montresor reluă:

— Regele se pleacă spre ducele de Bouillon şi-i vorbeşte la ureche… îi tot vorbeşte, dă din mână, nu mai încetează. Oh, va fi numit ministru.

— Va fi numit ministru, spuse şi Fontrailles.

— Va fi numit ministru, repetă contele du Lude.

74

Nu mai meâipe nicio îndoială, adăugă Mon

Sper că ministrul ăsta îmi va încredinţa un rfment şi mă voi putea căsători cu verişoara mea.

exclamă Olivier d'Entraigues pe tonul copilăros al unui paj.

Abatele de Gondi începu să rânjească şi, privind – tre' cer, începu să fredoneze pe melodia unui cântec de vânătoare:

Junii-uşuratki au bun trai, Tra-la-la-la, tra-la-la-lai.

Părerea mea, domnilor, este că nu vedeţi atât de limpede ca mine, sau se petrec minuni în anul de graţie 1642. Căci domnul de Bouillon e tot atât de departe de a fi numit prim-ministru ca mine, chiar dacă Regele l-ar îmbrăţişa. Are însuşiri mari, dar nu va răzbi, pentru că e prea dintr-o bucată. Totuşi, i-l preţuiesc foarte mult pentru marele şi stupidul său oraş Sedan; va fi un cămin pentru noi, un cămin primitor.

Montresor şi ceilalţi erau prea atenţi la toate mişcările suveranului pentru a răspunde, aşa încât continuară:

— Iată că domnul Mare-scutier ia hăţurile şi conduce el.

Abatele fredona din nou pe aceeaşi melodie:

De-mi duci tu roaba mea, cum ştiu, N-o răsturna, drag vizitiu… Tra-la-la-la, tra-la-la-lai

— Sfârşeşte odată, abate, mă înnebuneşti cu cirul teceie dumitale, glăsui Fontrailles. Ştii câte o ni
lodie potrivită pentru fiecare faptă din viaţă?

— Pot să vă ofer şi evenimente care să mearpg pe orice melodie, răspunse Gondi.

— Pe legea mea, reluă Fontrailles cu glas mai scăzut, melodia acestora îmi place. Nu voi fi silit de ducele d'Orléans să duc la Madrid

blestematul său tratat şi pot să vă spun că nu-mi pare de lot.
rău. Era o misiune destul de păcătoasă. Pirineii nu pot fi trecuţi atât de lesne pe cât se crede, iar la mijlocul drumului se află Cardinalul.

— Ah, ah, ah, exclamă Montresor.

— Ah, ah, strigă şi Olivier.

— Ei, ce s-a întâmplat? întrebă Gondi, ce mare lucru aţi văzut?

— Pe legea mea, de rândul acesta Regele a dat mâna cu fratele lui, Dumnezeu fie lăudat. Domni lor, am scăpat de Cardinal, bătrânul mistreţ e în colţit. Cine ia asupra lui sarcina de a-i face de petrecanie? Trebuie să-l azvârlim în mare.

— E prea frumos pentru el, spuse Olivier, trebuie să-l judecăm.

— Cum de nu, replică abatele, mai încape vorbă! Nu ducem lipsă de capete de acuzaţie împotriva unui neobrăzat, care a cutezat să concedieze un paj, nu-i aşa?

Strunindu-şi calul şi lăsându-i pe Olivier şi pe Montresor să i-o ia înainte, Gondi se aplecă spre

76

loninul du Lude, care vorbea cu două persoane foarte grave, şi-i zise:

— Vă spun drept, mă simt ispitat să împărtăşesc acest mare secret şi slujitorului meu. N-am pomet încă complot pus la cale cu atâta lipsă de seriozitate. Faptele mari se cer săvârşite în taină, dacă ne-am da puţină osteneală. Complotul nostru este mai frumos decât oricare altul despre care am citit *i* istorie. Am putea răsturna trei regate dacă am vrea, dar lipsa de chibzuinţă va strica totul. E într-adevăr păcat, voi încerca un regret de moarte. Din fire sunt înclinat spre asemenea fapte, dar de aceasta m-am ataşat sentimental, pentru că e măreaţă, nu se poate tăgădui. Nu-i aşa, d'Aubijovrx? Nu-i adevărat, Montmort?

În timp ce se purtau aceste discuţii, câteva carete mari şi greoaie, trase de şase, sau patru cai, se ţineau la vreo două sute de paşi după domnii de care am vorbit. Perdelele erau date la o parte pe stânga, pentru ca cei dinăuntru să-l poată vedea pe Rege. În prima caretă se afla Regina, singură, în partea din fund, îmbrăcată în negru şi cu chipul acoperit cu un văl. În faţă stătea văduva mareşalului d'Effiat, iar la picioarele Reginei, prinţesa Marie. Stătea aşezată într-o parte, pe un scăunel, iar rochia şi picioarele ieşeau din trăsură, sprijinindu-se de o scăriţă aurită, căci", după cum am mai arătat, nu existau uşi la carete. Şi

ea cerca să zărească, printre copaci, ce gesturi făcea Regele şi se apleca adesea, stingherită de caii prinţului

77

Palatin şi ai suitei sale care se perindau fără încetare.

Prinţul acesta nordic l-a solul regelui Poloniei, trimis chipurile pentru a negocia treburi însemnate, în fapt însă pentru a o pregăti pe ducesa de Mantoue să-l primească de soţ pe bătrânul rege Vladislav al VII-lea. El desfăşura la curtea Franţei tot luxul curţii –, ale, numită pe atunci la Paris *barbară* şi *scită,* îndreptăţind denumirea prin ciudatele costume orientale ale curtenilor ei. Prinţul Palatin de Poznania era tare frumos şi avea, ca şi oamenii din suita sa, o barbă lungă şi deasă, capul ras chilug ca la turci şi acoperit cu o căciulă de blană. Purta o hăinuţă scurtă, bătută în diamante şi rubine. Calul îi era vopsit în roşu şi împodobit cu pene. Suita sa era alcătuită din ostaşi de gardă polonezi, îmbrăcaţi în roşu şi galben, purtând nişte mantii mari cu mâneci lungi, pe care le lăsau să atârno *în* chip neglijent pe un umăr. Nobilii polonezi care-l însoţeau erau înveşmântaţi în brocart din fir de aur şi argint. Pe capul lor ras aveau o singură şuviţă de păr lăsată pe spate care le dădea o înfăţişare asiatică, tătărească, tot atât de necunoscută la curtea lui Ludovic al XIII-lea. ca şi înfăţişarea moscoviţilor. Femeilor le păreau cam sălbatici şi destul de înfricoşători.

Pe Marie de Gonzague o plictiseau temenelele adânci şi amabilităţile orientale ale acestui străin şi ale suitei lui. Ori de câte ori trecea prin faţa ei, se credea obligat să-i facă un compliment într-o

78

limbă cam stâlcită, în care presăra cu stângăcie aluzii la speranţă şi regalitate. *Nu* găsi alt mijloc să se descotorosească de ei, decât să-şi ducă de câteva ori batista la nas, spunând cu glas destul de tare Reginei:

— Într-adevăr, doamnă, domnii aceştia duhnesc de-ţi vine rău.

— O să trebuiască totuşi să înfrunţi duhoarea şi să te obişnuieşti cu ei, răspunse cam tăios Ana de Austria.

Apoi, temându-se să n-o fi jignit, urmă pe un ton vesel:

— Te vei obişnui, ca şi mine. Ştii doar că în materie de mirosuri, sunt foarte năzuroasă. Domnul de Mazarin îmi spunea mai zilele trecute că pedeapsa mea în Purgatoriu ar fi să suport miro suri urâte şi

să dorm pe cearşafuri din pânză de
Olanda.

Deşi se prefăcea veselă, Regina era totuşi foarte gravă şi se cufundă din nou în tăcere. Ghemuindu-se în caretă, înfăşurată în mantie şi părând că nu mai acordă nicio atenţie celor ce se petreceau în jur, se lăsa legănată de trăsură. Marie, atentă în continuare la fiecare mişcare a Regelui, vorbea în șoaptă cu doamna d'Effiat. Căutau să-şi insufle una alteia speranţe pe care nu le împărtăşeau şi se amăgeau reciproc din prietenie.

— Doamnă, vă felicit, grăi Marie, domnul Marescutier stă alături de Rege. Până acum niciodată n-a stat alături de el.

79

După aceea tăcea îndelung. Careta mohorâtă îşi croia drum peste frunzele veştede şi scorojite.

— Da, văd, şi lucrul acesta îmi face nespusă plăcere, răspunse doamna d'Effiat. Regele e atât de bun!

Şi oftă adânc.

Urmă un alt lung interval de tăcere posomorâtă. Se uitară una la alta şi descoperiră că amândouă aveau ochii plini de lacrimi. Nu se mai încumetară să-şi vorbească şi Marie, lăsând capul în jos, nu mai văzu decât pământul negru şi umed care fugea sub roţi. O profundă melancolie pusese stăpânire pe inima ei şi cu toate că avea sub ochi priveliştea primei curţi din Europa, la picioarele celui pe care-l iubea, totul îi inspira teamă, şi presimţiri întunecate o tulburau fără să vrea.

Deodată un cal o zbughi pe dinaintea ei ca vântul. Ridicând ochii, abia avu timp să recunoască chipul lui Cinq-Mars. Nu se uita la ea; era palid ca moartea şi privirea i se ascundea sub sprâncenele încruntate şi sub pălăria trasă pe ochi. îl urmări cu răsuflarea tăiată şi îl văzu că se opreşte în mijlocul pilcului de călăreţi, care se aflau înaintea trăsurilor şi care îşi scoaseră pălăriile în faţa lui. O clipă mai târziu, se înfundă într-un desiş cu unul dintre ei, se uită de departe la ea şi o urmări cu privirea până ce trăsura trecu. Apoi i se păru că-l vede înmânând acestui om un sul de hârtii şi pierind în pădure. Ceaţa care se lăsa o împiedică să vadă mai departe. Era una din ne

I

— Eurile obişnuite pe malurile Loirei. Mai întâi soa

a

l rele se ivi ca o mică lună îmbângerată, înfăşurată: într-un giulgiu sfâşiat şi până într-o jumătate de oră se pitula îndărătul unui văl atât de gros, încât-Marie de abia mai deosebea prima pereche de cai de la caretă, iar oamenii care treceau la câţiva paşi de ea păreau nişte umbre cenuşii. Aburii aceştia reci ca gheaţa se prefăcură într-o ploaie pătrunzătoare şi într-un nor ce răspândea o duhoare infectă. Begina o pofti pe frumoasa prinţesă alături de ea şi-şi manifestă dorinţa să se întoarcă la castel. Careta făcu cale-ntoarsă spre Chambord în tăcere şi la pas. În curând se auzi sunetul cornului care vestea încheierea vânătorii şi chema înapoi haitele rătăcite. Gonacii zoreau pe lângă trăsură, bâjbâind în ceaţă şi strigându-se unul pe altul. Adesea Marie nu zărea decât capul unui cal, sau vreau trup întunecat răsărind din mohorâta ceaţă a pădurii. Zadarnic căuta să desluşească ce se vorbea. Deodată inima începu să-i bată cu putere: era căutat domnul de Cinq-Mars. *„Regele îl caută pe domnul Marc-şcutier”,* se repeta din gură în gură. *„Unde s-o /*i *dus domnul Mare-sentier?”* Cineva rosti trecând pe lângă ea: *„S-a pierdut adineauri”.* Şi vorbele acestea, cât se poate de obişnuite o înfiorară, căci sufletul ei întristat le atribui un înţeles cumplit. Gândul acesta o urmări până la castel şi chiar în apartamentele ei, unde fugi să se ascundă. Curând auzi zarva iscată de întoarcerea Regelui şi a fratelui său. Apoi în adâncul pădurii

ntrailles se dădu pe lângă Marele-scutier şi-i... °e cu glas scăzut. Iată un flăcău care nu se sperie cu una, cu

Părerea mea e că ar trebui să-l folosiţi. Să oua. *t* nu neglijăm nicio posibilitate.

— Ascultaţi-mă, reluă Jacques de Laubardemont, fără multă vorbă. Eu nu Mnt un panglicar, ca pătele meu. Ţin minte că mi-aţi făcut unele servi-., chiar în ultimul timp mi-aţi fost de folos, aşa – nin îmi sunteţi întotdeauna, fără să ştiţi. Căci am profitat de micile dumneavoastră răzmeriţe şi mi-am mai dres niţel averea. Dacă doriţi, pot să *-a fac un* mare serviciu, am adunat în jurul meu câţiva oameni care nu ştiu ce e frica.

Ce fel de serviciu? întrebă Cinq-Mars. Bine, bine, vom vedea.

— Să încep cu un sfat. A/ţi-dimineaţă, în timp ce coborâţi de la Rege pe o parte a scării, pe cealaltă urca *Pere* Joseph.

— O, ceruri! Iată deci taina schimbării subite răsunară câteva împuşcături, a căror flacără nu zări. Degeaba îşi lipise fruntea de îngustele \ tralii, păreau acoperite pe dinafară cu o pân' albă, care nu lăsa să treacă privirea.

În acest timp, la capătul dinspre Montfrault pădurii, doi Călăreţi rătăciţi renunţaseră să – /*

caute drumul înapoi spre castel, bâjbâind *pl*;

copacii şi cărările de o monotonie exaspeu, i;

Se hotărâseră să poposească lângă iaz, când \r opt sau zece oameni, ţâşnind din hăţişuri, se arjţ cară asupra lor, nelăsându-le răgaz să pună r;

pe arme, se agă ţară de picioarele, de braţele 10;

de hăţurile cailor, astfel încât îi imobilizară f.

glas răguşit răzbind din ceaţă răcni către ei:

— Sunteţi regalist! sau cardinalişti? strig îţi

„Trăiască domnul Mare-scutier, sau praful's

alege de voi!”

), ceruri.< laia acer taina senimoaru subite şi inexplicabile a suveranului! E oare cu putinţă? Un Rege al Franţei? Şi ne-a lăsat să-i încredinţăm toate secretele noastre?

— Bine, bine, asta-i tot? Nu-mi porunciţi nimic? Ştiţi doar că am o veche răfuială cu capuci nul.

— Ce mă priveşte pe mine?

Şi lăsă capul în jos, cufundându-se într-o adâncă

— Ticăloşilor, se răzvrăti primul călăreţ, îmercând să-şi scoată pistoalele de la oblânc, o să jxir să vă spânzure. Cine v-a îngăduit să prădaţi în numele meu?

— *Dios, es el Señor! 1,* răcni acelaşi glas ră De îndată tâlharii dădură drumul prăzii, făcân-ţi du-se nevăzuţi în codru. Răsună un hohot salbă! ic1 de râs şi un om se apropie singur de Cinq-Mar3:

Bugetare.

— Ba vă priveşte foarte mult. Un singur cuvânt

— *Amăgo 2,* nu mă recunoşti? Sunt Jacques pitanul spaniol. Am vrut să fac o glumă.

al domniei-voasire şi vă descotorosesc de ei până în treizeci şi şase de ceasuri de acum încolo, deşi în momentul de faţă se află foarte aproape de Paris. Pe deasupra, am putea să-i mai venim de hac şi

Cardinalului, dacă aţi vrea.

— Lasă-mă, să n-aud de pumnale, spuse Cinq-Mars.

— Bine, vă înţeleg, reluă Jacques. aveţi dreptate, v-ar plăcea mai curând să fie expediat pe lumea cealaltă cu lovituri de sabie. E drept, o merită, sunt cerinţe ale rangului său. S-ar cădea ca treaba asta să şi-o asume, mai curând câţiva nobili sus-puşi, căci cel care-i va face de petrecanie va ajunge mareşal. Eu n-am nicio pretenţie. Nu e bine să te înfumurezi prea mult, oricât de priceput ai fi în meseria ta. Bun, nu se cade să mă ating de
Cardinal, e vânat rezervat Regelui.

— Nici de alţii, rosti Marele-scutier.

— Vai, pe capucin lăsaţi-mi-l, insistă căpitanul
Jacques.

— Greşiţi dacă respingeţi propunerea, spuse
Fontrailles. Nu se primesc asemenea oferte în fie care zi. Vitr y a început cu Concini şi a fost făcut mareşal. În jurul nostru mişună oameni foarte binevăzuţi la curte care şi-au ucis duşmanii cu mâna lor, pe uliţele Parisului şi dumneavoastră şovăiţi să vă descotorosiţi de un nemernic! *Şi* Richelieu îşi are mercenarii lui, trebuie să-i aveţi pe ai dumneavoastră, nu vă înţeleg scrupulele.

— Nu-l mai chinuiţi, îi spuse Jacques, tăios.

Cunosc aceste scrupule, am fost şi eu aşa ca el, de mult, în copilărie, înainte ea să-mi vină mintea la cap. N-aş fi omorât nici măcar un călugăr. Dar lăsaţi-mă pe mine să-i vorbesc.

Şi întorcându-se către Cinq-Mars, grăi:

— Ascultaţi-mă: când uiveşti un complot, înseamnă că doreşti ca cineva să moară sau, cel puţin, să fie răpus... Este?

Făcu o pauză.

— În acest caz, te cerţi cu bunul Dumne/ou şi cazi la înţelegere cu Diavolul... Este?

Secundo, cum se spune la Sorbona, cinci eşti damnat, ce mai contează dacă eşti damnat pentru un păcat mic sau pentru unul mare... Este?

Ergo 1, e totuna dacă ucizi o mie de oameni, sau dacă omori unul. Vă poftesc să răspundeţi la aceste argumente.

— Nici că se poate argumenta mai bine, doctore în lovituri de spadă, răspunse Fontrailles pe jumătate râzând, constat că ai fi un bun

tovarăş de drum. Te iau cu mine în Spania, dacă vrei.

— Ştiu că plecaţi ca să duceţi tratatul, reluă Jacques, aşa că vă voi călăuzi în Pirinei pe drumuri nebătute de oameni. Totuşi nu pot să nu regret cumplit că nu voi avea prilejul să sucesc gâtul, înainte de plecare, ţapului ăluia bătrân pe care-l lăsăm în urmă ca pe un călăreţ în mijlocul unei table de şah. Încă o dată, mons-eniore, continuă el pe un ton grav, adresându-i-se clin nou

1 Deci (lat.).

lui Cinq-Mars, dacă sunteţi un om credincios, nu mai staţi pe gânduri: amintiţi-vă de vorbele cu-vioşilor noştri teologi Hurtado de Mendoza şi Sánchez, care au dovedit că-i îngăduit să-ţi omori pe ascuns duşmanul, deoarece în felul acesta te fereşti de două păcate: acela de a-ţi primejdui viaţa şi acela de a te bate în duel. După acest măreţ principiu ce are darul de a linişti conştiinţa m-am călăuzit întotdeauna.

— Lasă-mă „lasă-mă, îi spuse încă o dată Cinq
Mars cu un glas gâtuit de furie, am eu altele la care să mă gândesc.

— Ce lucru e mai important decât abia? întrebă Fontrailles. Ar putea să tragă greu în cumpăna destinelor noastre.

— Mă întreb cât o fi trăgând inima unui Rege, reluă Cinq-Mars.

— Mă îngroziţi până şi pe mine, rosti gentilo mul. Noi nu avem asemenea pretenţii.

— Nici eu nu spun ceea ce credeţi dumneavoastră, domnule, urmă d'Effiat cu voce aspră. Dar mă gândesc cum se mai văicăresc când îi trădează vreun supus. Ei, fie, război! război! fie, dezlănţuiţi-vă furiile războaie civile, războaie cu străinii. Am în mină feştila şi am s-o apropii de pulbere. Să piară statul, să piară douăzeci de regate la nevoie! Atunci când Regele îşi trădează supuşii nu ne pot lovi năpaste din acelea de toate zilele! Ascultaţi-mă.

Şi îl trase pe Fontrailles câţiva paşi mai încolo.

— Nu v-am însărcinat decât cu pregătirea retragerii şi Ajutorării noastre în cazul că Regele ne-ar părăsi. Adineauri, pe când îmi făcea false demonstraţii de prietenie, am presimţit acest lucru. Am hotărât aşadar să vă dau dispoziţii să plecaţi, deoarece la sfârşitul conversaţiei

ne-a anunţat că intenţionează să se deplaseze la Perpignan. Mă temeam de Narbonne, dar acum îmi dau seama că se duce să se constituie prizonierul Cardinalului. Plecaţi, plecaţi imediat. La scrisorile pe care vi le-am dat, adaug tratatul pe care vi-l înmânez acum. Numele cuprinse în el sunt fictive, dar iată o altă scrisoare de lămurire, semnată de Gaston d'Orléans, de ducele de Bouillon şi de mine. Contele-duce de Olivares nici nu doreşte altceva. Iată şi nişte documente semnate *în alb* de ducele d'Orléans, pe care le veţi completa după cum veţi crede de cuviinţă. Duceţi-vă, într-o lună vă aştept la Perpignan şi voi deschide Sedanul în faţa celor şaptesprezece mii de spanioli veniţi din Flandra.

Apoi îndreptându-se spre aventurierul care îl aştepta:

— Dumneata, \oinicule, pentru că arzi să-ţi dovedeşti vitejia, te însărcinez să-l escortezi pe acest gentilom până la Madrid, vei fi răsplătit regeşte.

Răsucindu-şi mustaţa, Jacques îi răspunse: – Văd că nu faceţi pe greţosul şi acceptaţi să mă folosiţi. Daţi dovadă de tact şi de pricepere.

87

Ştiţi că marea regină Cristina de Suedia a trimis după mine, dorind să mă aibă pe lângă dânsa în calitate de om de încredere? A fost crescută în bubuitul tunurilor de către *Leul Nordului,* Gustav-Adolf, tatăl ei. Îi place mirosul pulberii şi oamenii curajoşi, dar n-am vrut s-o slujesc pentru că e hughenotă şi am anumite principii de la care nu mă abat. Aşa că, vă jur aici, pe sfântul ce-mi e patron, că-l voi trece pe acest domn peste păsurile Pirineilor, la Oloron, unde va fi tot atât de ferit ca şi în această pădure, îi voi apăra şi împotriva Diavolului la nevoie, la fel şi hârtiile dumneavoastră, pe care vi le vom aduce înapoi fără cea mai mică pată sau ruptură. Cât despre răsplată, nu doresc niciuna. Răsplata mea e însăşi acţiunea. De altfel, bani nu primesc niciodată, căci sunt gentilom. Familia Laubardemont e de neam foarte vechi şi foarte bun.

— Atunci, adio, om nobil, spuse Cinq-Mars, şi mergi cu bine.

După ce-i strânse mâna lui Fontrailles, se înfundă gemând în pădure şi luă drumul spre caz telul Chambord.

Capitolul al XX-lea

LECTURA

Împrejurările dezvăluie ca să spunem aşa nobleţea geniului,

ultima şansă a popoarelor vlăguite. Marii scriitori… aceşti regi neîncoronaţi, care domnesc însă efectiv printă. -na caracterului lor şi prin măreţia ideilor, sunt aleşi de evenimentele în fruntea cărora trebuie să se afle. Fără strămoşi şi fără descendenţă, unici în neamul lor, o dată menirea lor împlinită ei dispar, lăsând viitorului porunci, pe care acesta le va înfăptui întocmai.

F. DE LAMENNAIS

Inti-o seară, scurtă vreme după aceste întâmplări, un alai întreg de carete fu văzut oprindu-se în faţa unei case destul de arătoase situate în Place Royale. Uşa casei, la care ajungeai urcând trei trepte de piatră, se deschidea necontenit. Cu toate că se temeau de hoţi, vecinii se arătară de mai multe ori la ferestre, mârâind împotriva larmei iscate la o oră atât de târzie. Străjile uimite se opreau locului şi nu-şi continuaţi drumul decât după ce vedeau că în preajma fiecărei trăsuri se aflau zece – doisprezece valeţi înarmaţi cu bâle şi purtând torţe. Un tânăr gentilom urmat de trei lachei intră şi întrebă de domnişoara Delorme.

89

Purta o spadă lungă, împodobită cu panglici trandafirii. Pantofii, cu tocuri înalte, aveau funde enorme de aceeaşi culoare, ce-i acopereau complet labele picioarelor, întoarse foarte mult în afară, după moda timpului, îşi răsucea într-una o mustăcioară încreţită şi-şi pieptănă, înainte de a intra, barba rară şi ţuguiată. Când fu anunţat, toată lumea scoase un strigăt.

— În sfârşit, iată-l, izbucni, o voce tânără şi răsunătoare. Cât s-a lăsat aşteptat simpaticul Dezbarreaux. Haideţi, repede un scaun, aşază-te la masă şi citeşte.

Vorbea o femeie în jur de douăzeci şi patru de ani, înaltă şi frumoasă, deşi cu părul foarte creţ şi tenul măsliniu. Avea în purtări ceva masculin care părea împrumutat de la cei ce o înconjurau, numai bărbaţi. Ea îi apuca uneori de braţ cu destulă bruscheţe, vorbind cu o dezinvoltură de care îi molipsea. Conversaţia pe care o ducea era mai curând însufleţită decât veselă. Adesea, societatea izbucnea în râs, dar ea stârnea voioşie mai ales prin ascuţimea spiritului, dacă putem să ne exprimăm astfel. Căci chipul ei, deşi pătimaş, părea incapabil să zâmbească şi ochii mari şi albaştri sub părul ca smoala îi dădeau, la prima vedere, o înfăţişare stranie.

Dezbarreaux îi sărută mâna cu un aer galant şi cavaleresc. Apoi, vorbindu-i întruna, făcu în

1 *Jacques Vallée,* sinior *Dezbarreaux* (1602 – 1673). cor silier în parlamem.

pivună cu ea înconjurul salonului destul de mare, unde se strânseseră cam treizeci de oaspeţi. Unii se instalaseră în jilţuri mari, alţii stăteau în picioare, sub bolta imensului cămin, alţii discutau lângă i rrestre, dedesubtul bogatelor tapiserii. Erau printre ei oameni neînsemnaţi pe vremea aceea, astăzi foarte vestiţi, şi oameni iluştri pe atunci, dar cu totul lipsiţi de interes pentru noi, cei di> acum. Astfel, printre cei din grupul al doilea Dezbarrcaux salută cu mult. respect pe domnii d'Aubijoux, de Brion, de Montmort şi alţi gentilomi foarte străluciţi, care se aflau acolo ca să-şi rostească păi crea. Strânse mâna cu prietenie şi cu stimă domnilor de Montereul, de Sirmond, de Malleville, Baro. Gombauld şi altor învăţaţi, socotiţi aproape cu toţii oameni de seamă în analele Academiei ai cărei întemeietori erau, academie care, pe vremea aceea, era numită când *Academia oamenilor de litere,* când *Academia eminentă.* Dar domnul Dezbarreaux abia făcu din cap un semn protector tânărului Corneille, care stătea de vorbă într-un ungher cu un străin şi cu un adolescent, pe care-l prezentă stăpânei casei sub numele de Poquelin, fiul valetului-tapiţer al regelui. Unul era Molière, celălalt Milion.

Înainte ca tânărul sibarit să-şi înceapă lectura, se încinse o discuţie foarte aprinsă între el şi alţi poeţi şi prozatori ai timpului. Vorbeau între ei

1 În arel an Milion a trecut prin Paris, întorcându-se din Italia în Anglia.

cu multă uşurinţă, schimbau replici spirituale într-o limbă de neînţeles pentru un om oarecare ce ar fi picat pe nepusă masă în mijlocul lor fără să aibă habar despre ce este vorba, strângându-şi cu vioiciune mâinile, rostind unul către altul calde complimente şi făcând nenumărate aluzii la operele lor.

— A, iată-te în sfârşit, ilustre Baro, exclamă noul venit. Am citit ultima drum tale poezie din şase stihuri. A, dar ce poezie! Şi cât de

departe ajungi în domeniul galanteriei şi al tandreţii!

— Ce tot vorbeşti dumneata despre Ţara tandreţii? – îl întrerupse Marion Delorme. Ai poposit vreodată pe meleagurile ei? Dumneata te-ai oprit în satul Spiritului-spumos şi în cel al Versurilor-drăgălaşe, mai departe n-ai ajuns. Dacă domnul guvernator al sanctuarului Notredame de la Garde ar binevoi. să ne arate noua sa hartă, ţi-aş arăta unde te afli.

Ridicându-se cu un aer fanfaron şi pedant şi, desfăşurând pe masă un soi de hartă geografică împodobită cu panglici albaşire, Scudery 3 urmări

1 Balthazar Baro (1600 – 1650), om de litere francez, secretar al lui Ilonore d „Ură% al cărui roman *Astree* l-a terminat folosind însemnările autorului.

2 Ţinut alegoric, străbătut de diverse cărări ale dragostei, închipuit în romanul *Clelie* al Madeleinei de Scu dery (1607 – 1701). primul roman psihologic din literatura franceză.

3 *Georges de Scudery* (1601 – 1067), fratele Madeleinei de Scudery, poet, dramaturg. romancier foarte fecund, rival al lui Corneille.

el însuşi liniile pe care le trăsese cu cerneală trandafirie.

— Iată partea cea mai frumoasă din *Clelle,* rosti el. În genere, lumea găseşte harta aceasta foarte galantă, dar nu e decât o simplă jucărie a spiritu lui, concepută să fie pe placul micii noastre *cabale* literare. Totuşi, deoarece există tot felul de oameni pe lume, mă tem că nu toţi cei care o vor vedea o vor şi înţelege. Acesta e drumul care trebuie urmat pentru a ajunge de la o *nouă prietenie* la *Ţara tandreţii.* Observaţi, domnilor, că după cum există o localitate Cumae la Marea Ionică, şi alta Cumae la Marea Ţireniană, tot aşa există

Tandreţe din simpatie, Tandreţe din stimă şi *Tan dreţe din recunoştinţă.* Ar trebui început prin a locui în satele *Suflet-mare, Generozitate, Exacitate, Plin de atenţii, Răvaş galant,* apoi *Răvaş de amor.*

— Nici că se poate ceva mai ingenios! exclamară Vaugelas, Colletet şi toţi ceilalţi.

— Şi observaţi, continuă autorul umflându-se în pene, că neapărat trebuie să treceţi mai întâi prin *Complezenţă* şi *Sensibilitate.*

Dacă nu urmaţi acest itinerar, riscaţi să vă rătăciţi şi să vă treziţi la *Căldicel* şi la *Uitare* şi de acolo să nimeriţi în lacul *indiferenţei.*

— Adorabil, adorabil, galant în *cel mai înalt* grad, strigară în cor ascultătorii. Nimeni n-ar putea avea mai mult talent!

, 93

— Ei bine, doamnă, reluă Scudery, vreau să fac o declaraţie în casa dumneavoastră: lucrarea aceasta, publicată sub numele meu, este a surorii mele. Ea a tradus-o pe Sapho într-un fel atât de plăcut.

Şi fără a mai aştepta să fie rugat, începu să declame pe un ton afectat câteva versuri care se încheiau astfel:

Iubirea-i rău plăcut din fire, Leac inima-mi nu va avea; Şi chiar de-o vindec de iubire, Mai dulce e să mor de ea.

— Se poate să fi avut grecoaica aceea atâta spirit? Nu pot să cred, exclamă Marion Delorme. Domnişoara de Scudery îi este mult superioară! Ideea aceasta trebuie să-i aparţină. Vă rog, spuneţi-i să introducă în *Clelie* aceste versuri încântătoare. O să se potrivească de minune în această povestire romană!

— Admirabil, perfect, rostiră care mai de care oamenii învăţaţi. Horaţiu, Arunţiu şi prietenosul
Porsenna sunt nişte îndrăgostiţi atât de galanţi!

Stăteau cu toţii aplecaţi asupra hărţii Tandreţii, iar degetele lor se împleteau şi se ciocneau, urmărind toate meandrele fluviilor amorului. Tânărul Poquelin se încumetă să le spună cu un glas sfios şi ridicând privirea sa melancolică şi spirituală:

— La ce bun toate astea? Inspiră cuiva fericire sau plăcere? Domnul de colo nu pare prea fericit, cât despre mine, nu mă simt prea vesel.

94

primi drept răspuns decât priviri dispreţuitoare şi se împacă meditând la *Preţioasele ridicole*.

Di-sbarreaux se pregătea să dea citire unui sonet evlavios, pe care-l scrisese, preciză el oarecum stingherit, în timp ce era bolnav. Părea, r. uşân, at că, speriindu-se de tujae” ţ, se gândi-Se Un pejâi-nt la Dumnezeu şi roşea la gândul acestei slăbiciuni. Stăpâna casei îl opri:

— Nu e încă momentul să reciţi frumoasele dumitale versuri, s-ar putea şa fii întrerupt, îl aşteptăm pe domjiul Mar. e-SE titifer şi pe

alţi gentilomi. Ar fi o crinja să lăsăm o Qjinie atât de luminată să vorbească, în timp ce alţii fac Zgomot şi se foiesc. Dar. iată un tânăr englez care a călătorit în Italia, iar acum se înapoiază la Londra. Mi s-a spus că e pe cale să compună un poem, nu prea ştiu ce. clar o să ne recite câteva versuri din el. Mulţi dintre domnii care fac parte din compania eminentă cunosc engleza; pentru restul asistenţei, a rugat pe un fost secretar al ducelui de Buckin-gham să traducă pasajele pe care ni le va citi. Iată pe această masă câteva copii ale versiunii franceze.

Vorbind astfel, ea le luă şi le împărţi la toţi eruditii ei. Toată lumea luă loc şi se făcu linişte. Tânărul străin care stătea lângă o fereastră, părând că se înţelege foarte bine cu Corneille, se lăsă greu convins să recite, în sfârşit, făcu câţiva paşi spre

1 Comedie de Molière (1639)

jilţul de lângă masă. Părea cam bolnăvicios şi mai degrabă se prăbuşi în fotoliu decât se aşeză, îşi rezemă cotul de masă şi îşi adumbri cu mâna ochii mari şi frumoşi pe jumătate închişi şi înroşiţi d, 1 veghe sau de lacrimi. Recită fragmente clin memorie; ascultătorii, sceptici, îl priveau de sus, sau cel puţin protector. Alţii se uitau în silă peste versurile traduse.

Glasul, la început înăbuşit, se limpezi pe măsură ce se depăna povestirea sa armonioasă. Suflul inspiraţiei poetice îl făcu să uite de sine şi privirea înălţată la ceruri deveni sublimă, ca aceea a tânărului evanghelist conceput de Rafael, căci lumina cerului se mai răsfrângea într-însa. El povestea în versurile sale prima faptă de nesupunere a omului, îl invoca pe Sfântul Duh, care în locul tuturor templelor preferă o inimă simplă şi curată, Sfântul Duh atotştiutor şi care era de faţă la naşterea Timpului.

Începutul poemului fu ascultat într-o tăcere re-ctilească şi un murmur uşor se făcu auzit după ultima idee. El însă n-auzea nimic şi vedea ca prin ceaţă, căci se afla în lumea creaţiei sale. Continuă.

Istorisi despre duhul Infernului priponit cu lanţuri de diamant în mijlocul vâlvătăilor răzbunătoare; despre Timpul care în cursul căderii sale a împărţit muritorilor de nouă ori ziua şi noaptea; despre bezna vizibilă din temniţele. veşnice şi despre oceanul în flăcări pe care pluteau arhanghelii căzuţi. Vocea sa tunătoare începu să rostească

cuvântul prinţului demonilor: „Eşti tu, oare – spunea el – cel pe care-l învăluia o lumină orbitoare în fericitele împărăţii ale zilei? O, cât de jos ai căzut!… Vino cu mine… Ce importanţă are câmpul bătăliilor noastre cereşti? E într-adevăr totul pierdut? Să păstrezi o voinţă de nezdruncinat, spiritul neclintit al răzbunării, o ură de moarte, un curaj care nu va fi niciodată frânt, oare aceasta nu e o biruinţă?”

În acel moment un slujitor anunţă cu voce tare pe domnii de Montresor şi d'Entraigues. Ei salutară, schimbară câteva vorbe, mutară câteva jilţuri din loc şi, în sfârşit, se aşezară. Ascultătorii profitară de prilej pentru a începe zeci de conversaţii cu caracter particular. Pretutindeni răsunau numai cuvinte de blam, autorul fiind învinuit de prost gust. Câţiva oameni de spirit înţepeniţi în rutină strigau în gura mare că nu pricep o boabă, că e peste puterea lor de înţelegere (fără a bănui măcar cât de aproape de adevăr erau) şi prin această falsă umilinţă dădeau o dublă lovitură: lor îşi atrăgeau un compliment, iar poetului îi aduceau o ocară. Câteva glasuri rostiră chiar cuvântul de *profanare.*

Poetul, întrerupt, rezemându-şi coatele de masă, îşi prinse capul în mâini, ca să nu mai audă toată zarva ţesută din formule de politeţe şi critici. Numai trei oameni se apropiară de el, un ofiţer, Poquelin şi Corneille. Acesta din urmă şopti la urechea lui Milton:

— Vă sfătuiesc să alegeţi alt tablou; ascultătorii nu sunt la înălţimea acestuia.

Ofiţerul strânse mâna poetului englez şi-i spuse: – Vă admir din adâncul sufletului.

Englezul îl privi uimit şi văzu un chip ager, pătimaş şi bolnăvicios.

Îi făcu un semn cu capul şi încercă să se reculeagă, ca să continue. Vocea lui căpătă inflexiuni nespus de blânde şi un ton calm; aminti fericirea castă a celor două fiinţe care au fost cele mai frumoase, zugrăvi goliciunea lor maiestuoasă, nevinovăţia şi forţa privirii lor, mersul lor printre tigrii şi leii care li se jucau la picioare; evocă puritatea rugăciunii lor de dimineaţă, zâmbetele lor fermecătoare, zbenguielile nebunatice ale tinereţii lor şi dragostea ce izvora din

cuvintele lor, atât de dureroase pentru prinţul demonilor.

Lacrimi blânde ţâşneau din ochii frumoasei Mărion Delorme. Fără ca să vrea, natura îi mişcase inima, biruindu-i spiritul. Poezia deşteptă în ea gânduri grave şi cucernice, de la care beţia plăcerilor o abătuse întotdeauna. Ideea de dragoste virtuoasă îi apăru pentru prima oară în toată splendoarea ei şi rămase ca lovită de o baghetă magică, preschimbată într-o statuie palidă şi frumoasă.

Corneille, tânărul său prieten şi ofiţerul fură cuprinşi de o admiraţie mută pe care nu cutezau s-o exprime, căci glasuri destul de puternice acoperiră pe cel al poetului surprins:

Nu se mai poate suporta, exclamă Dezbarreaux, sunt atât de nesărate versurile astea, încâf. te seacă la inimă.

— Şi ce lipsă de graţie, de galanterie şi de înflăearare, comentă cu răceală Scudery.

— E departe de nemuritorul nostru Urfel grăi

Baro, continuatorul operei acestui scriitor.

— Ce deosebire fată de *Ariane,* faţă de *Astree!* ofia Cocteau, adnotatorul lor.

Întreaga asistenţă se ridică, rostind remarci la fel de îndatoritoare, dar în aşa fel, încât să nu fie auzite de poet decât ca un murmur al cărui înţeles era neclar pentru el. Pricepu totuşi că nu stârnea entuziasm şi se reculese înainte de a atinge o altă coardă a lirei sale.

În acea clipă fu anunţat consilierul de Thou care, salutând cu modestie, se strecură, tăcut, în spatele englezului, alăturându-se lui Corneille, Poquelin şi tânărului ofiţer. Milton începu din nou să recite. „El istorisi sosirea unui oaspete ceresc în grădinile Edenului, care s-a ivit ca nişte zori noi în miezul zilei; scuturându-şi penele dumnezeieştilor sale aripi şi umplând văzduhul de o mireasmă dulce, el venise să dezvăluie omului istoria cerurilor; răzvrătirea lui Lucifer înveşmântat într-o platoşă de diamante, încălţat pe un car strălucitor ca soarele, păzit de heruvimi scânteietori şi pornind împotriva celui Veşnic. Dar se ivi apoi Ema-nuel pe carul viu al Domnului şi cele două mii de tunete pe care le ţinea în mâna dreaptă se prăvă

lira până în Iad cu un trosnet cumplit, oastea blestemată fiind zdrobită sub imensul morman de ruine al cerului prăbuşit.

Din nou asistenţa se ridică întrerupând istorisirea, căci, de rândul acesta, la prostul gust veniră să se adauge scrupule religioase. Se auzeau tot felul de exclamaţii, care o obligară pe stăpâna casei să se ridice şi ea, pentru a se strădui să le ascundă autorului. Nu fu greu, căci acesta era în întregime absorbit de măreţia ideilor sale. Geniul său nu mai avea «ici un contact cu pământul în acel moment şi când deschise ochii uitându-se la cei din jur, găsi alături de el patru admiratori al căror glas se făcu mai bine auzit decât părerile asistenţei.

Corneille îi spuse totuşi:

— Ascultă-mă. Dacă doreşti gloria în prezent, să nu nădăjduieşti că o vei obţine printr-o lucrare atât de frumoasă. Foarte puţini simt poezia pură;

pentru oamenii obişnuiţi, ea trebuie îmbinată cu interesul aproape fizic pe care-l prezintă drama.

Fusesem ispitit să scriu un poem intitulat *Polyeucte;* dar voi amputa subiectul meu, *voi* scoate din el cerurile şi nu va mai rămâne decât o tragedie.

— Ce-mi pasă mie de gloria prezentă? răspunse

Milton. Nu mă gândesc la succes, cânt pentru că mă simt poet, păşesc pe urmele inspiraţiei mele, căci ceea ce izvodeşte ea e întotdeauna foarte bun.

Chiar clacă aş şti că versurile acestea n-ar fi citite

decât o sută de ani după moartea mea, tot le-aş scrie.

— Eu le admir înainte chiar de a fi scrise, rosti tânărul ofiţer, căci văd în ele pe Dumnezeu, aşa cum am găsit chipul lui înnăscut în inima mea.

— Cine îmi vorbeşte într-un mod atât de amabil?

Întrebă poetul.

— Mă numesc René Descartes, răspunse încet tânărul militar.

— Vai, domnule, exclamă de Thou, sunteţi cumva o fericită rudă a autorului *Principiilor?*

— Sunt chiar autorul lor, răspunse ei.

— Dumneavoastră, domnule! Totuşi… scuzaţi-mă… dar… nu – a înteţi militar? întrebă consilie rul plin de uimire.

— Ei, domnule! Ce-are" de a face gândirea cu uniforma? Da, port sabia şi am fost la asediul
Rochellci. Îmi place meseria armelor, pentru că menţine sufletul într-o zonă de idei nobile, datorită sentimentului permanent de sacrificiu al vieţii.
Totuşi ea nu-l solicită pe om în întregime. Nu poţi să te gândeşti într-una la ea. Pacea amorţeşte ideile.
De altfel, e de temut şi ca desfăşurarea lor să fie întreruptă de o lovitură obscură, sau de un accident ridicol şi neaşteptat. Şi dacă omul e ucis înainte de a-şi îndeplini planul, posteritatea pă.
trează despre el părerea că nu avea un plan, sau că concepuse unul greşit, şi lucrul acesta te poate duce la disperare.

De Thou zâmbi de plăcere ascultând limbajul simplu al omului superior, cel care-i plăcea mai mult, după limbajul inimii. Strânse mâna tânărului înţelept din Touraine şi-l trase într-un birou alăturat, împreună cu Corneille, Milton şi Molière. Acolo avură o convorbire din acelea care te face să socoteşti că până atunci ţi-ai irosit timpul în zadar şi că pe viitor se va întâmpla tot aşa.

Stăteau acolo de vreo două ceasuri, delectându-se reciproc cu ideile lor, când un zvon de muzică, de chitare şi flaute care cântau menuete, sarabande, alemande şi dansuri spanioleşti a căror modă o lansase tânăra Regină, perindarea continuă a unor grupuri de tinere şi hohotele lor de râs, totul vestea că balul era pe cale să înceapă. O femeie foarte tânăra şi frumoasă, ţinând în mână un evantai de parcă ar fi fost un sceptru, şi înconjurată de vreo zece tineri pătrunse împreună cu curtea strălucitoare, pe care o conducea ca o regină, în micul salon retras, punându-i pe fugă pe studioşii oaspeţi.

— Adio, domnilor, spuse de Thou, cedez locul domnişoarei de Lenclos şi muşchetarilor ei.

— V-am speriat într-adevăr, domnilor? întreba tânăra Ninon. V-am deranjat? Aveţi aerul unor conspiratori.

— Deşi dansăm, mai curând noi suntem conspiratori decât aceşti domni, glăsui Olivier d'Entraigues care îi dădea mâna.

— O, dumneata ai urzit un complot împotriva mea, domnule paj, răspunse Ninon cu ochii la alt

ofiţer din cavaleria-uşoară ai cedând unui al treilea mâna ce-o mai avea liberă, în timp ce ceilalţi tineri căutau să se plaseze în calea ocheadelor sale rătăcitoare. Căci ea îşi plimba de la unul la celălalt privirea ei strălucitoare, ca flăcăruia ce aleargă sprintenă pe deasupra făcliilor pe care le aprinde rând pe rând.

De Thou se făcu nevăzut, fără să-i treacă cuiva prin minte să-l oprească şi coborî pe scara principală. Deodată, îl văzu urcând pe micul abate de Gondi, roşu tot, asudat şi gâfâind. Acesta îl opri brusc, cu un aer însufleţit şi vesel.

— Hei, hei, încotro? Lasă-i să plece po străini şi pe savanţi, eşti doar de-ai noştri. Am sosit cam târziu, dar frumoasa noastră Aspasia mă va ierta.
De ce pleci? S-a terminat tot?

— Se pare că da; din moment ce se dansează, s-a încheiat cu lectura.

— Cu lectura, da, dar cu jurămintele? întrebă în şoaptă abatele.

— Ce jurăminte? murmură de Thou.

— Domnul Mare-scutier n-a venit?

— Nădăjduiam să-l văd, dar *ori* n-a venit încă, ori a plecat.

— Nu, nu. nu se poate, vino cu mine, repetă zănatecul, eşti de-ai noştri, ce Dumnezeu! E cu neputinţă să nu fii cu noi, vino!

Neîndrăznind să refuze şi să pară astfel că-ţi reneagă prietenii chiar la petrecerile care-i displăceau, de Thou îl urmă, trecu prin două birouri şi

coborî pe o mică scară mascată. Cu fiecare pas ce făcea, auzea mai limpede zvon de glasuri. Gondi deschise uşa. O privelişte neaşteptată se desfăşură în faţa ochilor lui de Thou.

Odaia în care intrase, tainic luminată pe jumătate, părea sălaşul celor mai voluptuoase întâlniri. Se vedea într-o parte un pat aurit, sub un baldachin de tapiserii împodobite cu pene, acoperit cu dantele şi cu diverse podoabe. Toate mobilele, încărcate cu ornamente aurite, erau tapisate cu o mătase cenuşie bogat brodată. La picioarele fiecărui fotoliu, pe covoarele groase, se întindea câte un pătrat de catifea. Oglinzi mici, legate una de alta prin ferecaturi de argint, închipuiau o oglindă mare, rafinament necunoscut încă pe atunci, multiplicând

pretutindeni faţetele lor sclipitoare. Niciun zgomot „de afară nu putea răzbi în acest lăcaş hărăzit plăcerilor. Cei adunaţi acolo păreau însă cât se poate de departe de gândurile pe care le-ar fi putut inspira decorul. O mulţime de bărbaţi, în rândul cărora recunoscu personalităţi de la curte şi militari, se înghesuiau să intre în această cameră pentru a trece apoi într-o încăpere învecinată, care părea mai vastă: atenţi, sorbeau din ochi spectacolul ce li se înfăţişa în primul salon. Zece tineri care ţineau în mâini săbiile scoase din teacă, cu vârful întors în jos, stăteau în picioare în jurul unei mese, şi faptul că aveau faţa îndreptată înspre Cinq-Mars dovedea că tocmai rostiseră un jurământ înaintea lui. Marde-scutier, singur în faţa

104

căminului, cu braţele încrucişate, era pe de-a-ntrq – gul cufundat în cugetările sale. În picioare, lângă el, Maricm Delorme gravă, reculeasă, pav«a că-i preventase pe aceşti gentilomi, îndată ce-l zări pe prietenul său, Cinq-Mars se năpusti spre – uşa pe care tocmai dădea să intre acesta şi, aruncându-i o privire supărată lui Gondi, îl apucă pe de Thou cu amândouă braţele, oprindu-l pe ultima treaptă:

— Ce cauţi aici? îl întrebă el cu glas înăbuşit.
Cine te-a adus? Ce vrei de la mine? Dacă intri, eşti pierdut.

— Dar dumneata ce faci aici? Ce se petrece în casa asta?

— Sunt urmările planului pe care-l cunoşti. Reirage-te, te rog. Aerul de aici e otrăvit pentru *io* şi cei ce-l respiră.

— Prea târziu, m-au văzut. Ce-ar spune dacă aş da înapoi? i-aş descuraja şi ai fi pierdut.

Toată această discuţie fusese dusă repede şi pe şoptite. Rostind ultimul cuvânt, de Thou, dându-şi la o parte prietenul, intră şi cu pas hotărât străbătu încăpet ea, îndreptându-se spre cămin.

Jignit, Cinq-Mars se întoarse la locul său, lăsă capul în piept, se reculese şi ridicându-şi faţa mai calm, continuă discursul întrerupt de apariţia prietenului său.

— Intraţi în rândurile noastre, domnilor, nu mai e nevoie di> atâta mister. Ţineţi minte «că atunci când un om hotărât îmbrăţişează o idee, trebuie

105

să se ţină de ea. orice s-ar întâmpla. Curajul \ostru va avea un

câmp mai vast de desfăşurare decât cel al unei intrigi de curte. Mie să-mi mulţumiţi: în locul unui complot, vă ofer un război. Domnul de Bouillon a plecat ca să preia conducerea armatei sale din Italia, în două zile părăsesc Parisul, înaintea Regelui, şi m. i îndrept spre Perpignan. Veniţi cu toţii, regaliştii din armată ne aşteaptă.

Rostind aceste cuvinte, aruncă o privire calmă şi încrezătoare în jurul lui şi văzu sclipind în ochii tuturor bucuria şi entuziasmul, înainte de a se lăsa înduioşat de emoţia molipsitoare care precedă marile acţiuni. voi să se încredinţeze încă o dată că se poate bizui pe ei şi repetă pe un ton grav:

— Da, un război, domnilor gândiţi-vă, un război în toată puterea cuvântului. La Rochelle şi Navara pregătesc ridicarea în masă a protestanţilor. Armata din Italia va intra pe de o parte, fratele regelui ni se va alătura de cealaltă, duşmanul va fi împresurat, biruit, zdrobit. În ariergarda noastră vor merge parlamentele care vor înainta Regeluio jalbă, ceea ce constituie o armă tot atât de eficientă ca şi spadele noastre. După victorie ne vom arunca la picioarele lui Ludovic al XIII-lea, stăpânul nostru, ca să ne graţieze şi să ne ierte de a fi grăbit hotărârea lui şi de a-l fi scăpat de sângerosul ambiţios.

Privind în jur, văzu în ochii şi în atitudinea soţilor săi cum creşte încrederea lor într-însul.

106

— Cum aşa, reluă ci, încrucişând braţele şi abia stăpânindu-şi emoţia, nu daţi înapoi în faţa acestei hotărâri, care altor oameni ar putea să le pară o răzvrătire? Nu sunteţi de părere că am abuzat de puterile pe care mi le-aţi încredinţat? Am împins lucrurile foarte departe, dar există vremuri când regii vor să fie slujiţi parcă în pofida voinţei lor. Totul e prevăzut, o ştiţi. Sedanul îşi va deschide porţile în faţa noastră, iar dinspre partea Spaniei suntem asiguraţi. Douăsprezece mii de oameni din trupele vechi vor intra odată cu noi până în Paris. Cu toate acestea, nicio fortăreaţă nu *va* fi predată străinilor. Fiecare din ele va avea o garnizoană franceză şi vor fi luate în stăpânire în numele Regelui.

— Trăiască Regele! Trăiască Uniunea! noua Uniune, sfânta Ligă! strigară toţi tinerii de faţă.

— Aşadar iat-o, exclamă Cinq-Mars plin de foc, iată cea mai frumoasă zi din viaţa mea. O, tinereţe, tinereţe, despre care s-a spus

întotdeauna, veac de veac, că eşti imprudentă şi uşuratică, ce vină ţi s-ar putea aduce astăzi? în frunte cu o căpetenie de douăzeci şi doi de ani, tineretul a conceput, a chibzuit şi urmează să săvârşească cea mai vastă, mai dreaptă şi mai salvatoare acţiune. Prieteni, ce reprezintă o viaţă măreaţă, dacă nu un gând din tinereţe înfăptuit la maturitate? Tineretul priveşte ţintă, cu ochiul său de vultur spre viitor, trasează un plan amplu de realizări viitoare şi pune piatra lor de temelie. Tot ce poate da un sens vieţii noas

107

tre' este să ne apropiem cât de cât de acest prim proiect. Când oare se pot zămisli planuri măreţe dacă nu atunci când inima bate vijelios în piept? Nu e suficient să ai minte, ea nu e decât un instrument.

O nouă explozie de bucurie întâmpină aceste cuvinte. Un om în vârstă, cu barba colilie, îşi croi drum prin mulţime.

— Hait, spuse Gondi cu jumătate de glas, iacătă-l şi pe bătrânul cavaler de Guise, care o să în ceapă să bată câmpii şi o să ne răcorească entuziasmul.

Într-adevăr, venerabilul cavaler, strângând mâna lui Cinq-Mars, rosti rar şi anevoie, după ce se apropie de el:

— Da, fiule şi voi, copii, cu bucurie îmi dau seama că vechiul meu prieten Bassompierre va fi eliberat din temniţă de voi şi că-l veţi răzbuna pe contele Soissons şi pe tânărul Montmorency... Dar se cuvine ca tineretul, oricât de înflăcărat ar fi, să dea ascultare celor care au văzut multe la \ iată lor. Am fost de faţă la naşterea Ligii, feciorii mei, şi vă previn că, de rândul acesta, nu veţi putea lua ca pe vremuri numele de *Sfânta Ligă, Sfânta Uniune, Ocrotitorii sfântului Petru* şi *Susţinătorii bisericii,* căci văd că vă bizuiţi pe sprijinul *hughenoţilor.* Şi nici nu veţi putea pune pe sigiliul vostru de ceară verde un tron gol, căci pe tron stă un rege...

— Ba chiar doi, îl întrerupse Gondi, râzând.

JG8

— Totuşi, urmă bătrânul cavaler de Guise în mijlocul zarvei iscate de toţi tinerii, e de mare importanţă să adoptaţi un nume de care poporul să se simtă legat. Numele de *Război pentru binele public* a mai fost luat pe vremuri, *Prinţii păcii,* mai de curând. Ar trebui unul...

— Ei bine, spuse Cinq-Mars, atunci uniunea noastră să se numească *Războiul Regelui*...

— Bravo, bravo, exclamă Gondi şi împreună cu el toţi tinerii, *Războiul Regelui.*

— Dar, mai adăugă bătrânul membru al Ligii, ar fi totodată foarte important să obţineţi încuviinţarea Facultăţii de teologie de la Sorbona, care, pe vremuri, i-a aprobat pe participanţii la Ligă şi să repuneţi în vigoare a doua ei propunere: că poporului îi este îngăduit să nu se supună magistraţilor şi să-i spânzure.

— Hei, cavalere, izbucni Gondi, alte griji avem noi acum. Lăsaţi-l pe domnul Mare-scutier să spună ce are de spus. Nu-i vorbă acum de Sorbona, şi nici de sfântul vostru Jacques Clement.

Lumea râse şi Cinq-Mars reluă:

— Am vrut, domnilor, să nu vă ascund nimic din proiectele lui Gaston d'Oiieans, ale ducelui de

Bouillon şi ale mele, deoarece e drept ca un om care-şi primejduieşte viaţa să ştie pentru ce o face.

1 *Jacques Clment* (1507 – 1589), călugăr dominican care l-a asasinat pe Henric al III-lea. Oştenii din gardă l-au omorât pe loc pe ucigaş, al cărui corp a fost ulterior tras pe roată şi ars.

109

n".

Dar am pus răul înainte şi nu v-am **vorbit** în amănunt despre forţele noastre, pentru că nu există niciunul dintre dumneavoastră care să nu cunoască aceste secrete. Oare să vă povestesc dumneavoastră, domnilor de Montresor şi de Saint-Thibal despre averile pe care fratele Regelui le pune! a dispoziţia noastră? Sau dumneavoastră, domnule d'Aig-nan şi domnule de Mouy să vă spun câţi tineri gentilomi au ţinut să se înroleze în companiile dumneavoastră de pedestraşi şi de cavalene-usoară pentru a lupta împotriva cardinaliştilor? Şi câţi linei i s-au înrolat din Touraine şi câţi din Auvergne, unde se află pământurile familiei d'Effiat şi de unde vor porni două mii de seniori cu vasalii lor? Baroane de Beauvau, să vă rog oare să povestiţi din nou despre zelul şi vitejia cuirasierilor pe care i-aţi pus la dispoziţia nefericitului conte de Soissons, a cărui cauză era a noastră şi pe care l-aţi văzut asasinat în plin triumf de către acela pe care-l biruise împreună cu dumneavoastră? Să le relatez acestor domni

bucuria contelui-duce de Olivares când a aflat de hotărârile noastre şi despre scrisorile Cardinalului-infant către ducele de Bouillon? Să vorbesc oare despre Paris abatelui *de* Gondi, lui d'Entraigues sau dumneavoastră, domnilor, care vedeţi în fiecare zi nefericirea oraşului, indignarea şi nevoia sa ele a rupe zăgazurile? în timp ce toate regatele străine cer pacea, pe care Cardinalul de Richelieu o sapă mereu prin reaua sa credinţă (aşa cum s-a întâm

110

plat când a rupt tratatul de la Ratisbonne), toate păturile sociale gem sub călcâiul său necruţător şi se tem de această gigantică ambiţie, care ţinteşte nici mai mult nici mai puţin decât la tronul temporal, ba chiar la cel spiritual al Franţei.

Un murmur de încuviinţare îl întrerupse pe Cinq-Mars. În tăcerea care se lăsă, se auziră instrumentele de suflat şi tropăitul ritmic al dansatorilor.

Zgomotul acesta abătu o clipă atenţia conspiratorilor şi câţiva dintre cei mai tineri pufniră în râs.

Cinq-Mars profită de prilej şi, ridicând privirea, exclamă:

— Plăceri ale tinereţii, dragoste, muzică, dansuri săltăreţe, de ce oare nu mă pot lăsa în voia voastră? De ce nu sunteţi voi singurele mele năzuinţe? Câtă ură trebuie să fi acumulat, ca să dăm glas strigătelor noastre de indignare printre hohotele de veselie, tainelor noastre de temut chiar în găoacea dulcilor convorbiri, jurămintelor noastre de război şi moarte în toiul petrecerilor ameţitoare, în miezul vieţii ce clocoteşte?

Vai de cel ce mâhneşte tineretul unui popor! Când fruntea adolescenţilor e brăzdată de riduri, putem cuteza să spunem că le-a săpat mina unui tiran. Celelalte suferinţe îl aruncă pe tânăr în braţele deznădejdii, dar nu ale consternării. Priviţi cum d mineaţa, studenţii mohorâţi şi abătuţi trec

111

În tăcere cu fruntea gălbejită, cu pas greoi şi vocea abia şoptită. Ai zice despre ei că se tem să trăiască şi să păşească spre viitor. Ce se petrece oare în Franţa? Există un om de prisos. Da, urmă el, am urmărit timp de doi ani creşterea perfidă şi colosală a ambiţiei sale. Straniile lui procedee, comisiile sale secrete, asasinatele-i judiciare vă

sunt cunoscute. Prinţii, *pair-ii,* mareşalii, toţi au fost zdrobiţi de el. Nu există familie în Franţa care să nu fi păstrat vreo urmă dureroasă a trecerii sale. Ne consideră pe toţi ca pe nişte adversari ai autorităţii lui, pentru că vrea să lase în Franţa numai familia sa, care mai acum douăzeci de ani nu poseda decât una dintre cele mai mici feude din Poitou. Parlamentele umilite nu mai au niciun cuvânt de spus. V-au povestit oare preşedinţii de Mesmes, de Novion, de Beilievre cât de curajos, dar zadarnic s-au împotrivit condamnării la moarte a ducelui de La Vallette? Preşedinţii şi membrii consiliilor acestor instanţe suverane au fost întemniţaţi, înlăturaţi sau suspendaţi din posturi, lucru nemaipomenit, atunci când au îndrăznit să vorbească în favoarea Regelui sau a poporului. Cine îndeplineşte funcţiile cele mai însemnate ale justiţiei? Nişte nemernici şi nişte corupţi care sug sângele şi aurul ţării. Parisul şi oraşele maritime supuse la bir, satele pustiite şi prădate de soldăţime, de portărei şi de judecători, ţăranii ni voiţi să se mulţumească cu hrana vitelor răpuse

112

de ciumă sau de foame şi să doarmă în culcuşul acestora, luându-şi lumea în cap şi fugind peste hotare, iată opera noii justiţii. E adevărat că aceşti vrednici agenţi au pus să se bată monedă cu efigia Cardinalului-duce. Poftim monezile sale regale.

Şi Marele-scutier aruncă pe jos un pumn de dubloni de aur, pe care era bătut chipul lui Riche-lieu. Un nou murmur de ură împotriva Cardinalului se înălţă în încăpere.

— Credeţi oare că preoţii sunt mai puţin înjosiţi şi mai puţin nemulţumiţi? Ba deloc, împotriva legilor statului şi în pofida respectului datorat persoanei lor sacrosancte, au fost târâţi în faţa judecăţii şi unii episcopi. În fruntea corsarilor din Alger a fost pus un arhiepiscop. Oameni de nimic au fost cocoţaţi în funcţia de cardinal, însuşi ministrul, trecând peste lucrurile cele mai sfinte, i-a obligat pe cei în drept să-l aleagă general al ordinelor de câteaux, Cluny, Premontre, azvârlind în temniţă pe călugării care au refuzat să voteze pentru el. Iezuiţii, carmeliţii, cordelierii, augustinii, iacobinii au fost siliţi să aleagă în Franţa vicari generali, pentru a nu mai comunica la Roma cu propriii lor superiori, căci visul lui e să devină patriarh al Franţei şi şeful bisericii galicane.

— E un schismatic, un monstru, strigară mai multe voci.

113

— Ebtc limpede spre ce se îndreaptă, domnilo De-abia aşteaptă să pună mâna pe puterea tempe raia şi pe cea spirituală. S-a instalat, încetul e încetul, în cele mai întărite fortăreţe ale Franţe împotriva Regelui însuşi. A ocupat gurile principalelor râuri, cele mai bune porturi de la Oceai salinele şi toate localităţile-cheie ale regatului, P Rege deci trebuie să-l scăpăm de această asuprirf *Regele şi pacea* va fi aşadar deviza noastră. Rest, e în mâna Providenţei.

Cinq-Mars stârni uimire cu acest discurs, printre toţi cei de faţă. Însuşi de Thou se minună Nimeni nu-l auzise până atunci vorbind atât d. Îndelung, nici măcar în discuţiile particulare, s niciodată nu lăsase să se bănuiască, barem printr-un singur cuvânt, că s-ar pricepe cât de cât L. treburile publice. Dimpotrivă, se prefăcuse cu totu' nepăsător, chiar în ochii celor pe care-i pregăte, să servească planurile sale, vădind numai o virtuoasă indignare împotriva violenţelor ministrulu. şi renunţând în aparenţă la propriile sale idei, pentru a nu da în vileag ambiţia personală ca ţel *a.* acţiunilor sale. Încrederea ce i se manifesta se datora favorii de care se bucura şi vitejiei sale. Surpri/a fu deci atât de mare, încât pricinui o clipi de tăcere, sfâşiată repede de înflăcărarea de care sunt cuprinşi toţi francezii, bătrâni şi tineri, atunci când li se înfăţişează un viitor de luptă, oricare ai fi el.

114

Printre toţi cei ce se apropiară să strângă mâna tânărului şef de partid, abatele Gondi ţopăia ca un ic-d.

Am şi înrolat regimentul meu, strigă el. Am pişte oameni, unul şi umil.

Apoi, adresându-se lui Marion Delorme:

— Pe legea mea, domnişoară, voi purta culorile dumneavoastră, panglica dumneavoastră cenuşie ca inul şi ordinul *Scăpărătoarei.* Deviza dumneavoastră e neînlătoare:

Noi nu ardem decât, ca să-i înilătăvăm pe ceilalţi.

Aş viva să puteţi vedea ce minuni de vitejie vom săvârşi, dacă din fericire se va ivi vreun prilej de încăierare.

Frumoasa Marion, care nu-l prea înghiţea, începu să vorbească cu domnul de Thou peste capul lui, jignire care-l scotea întotdeauna din fire pe măruntul abate; astfel că o părăsi brusc, bombându-şi

pieptul şi răsucindu-şi dispreţuitor mustaţa.

Deodată, toată lumea amuţi. Un sul de hârtie lovise tavanul şi căzuse la picioarele lui Cinq-Mars. îl ridică, îl desfăcu, după ce aruncă o privire rapidă în jurul lui. Nimeni nu ştia de unde picase; toţi cei (are se îmbulziră în jurul lui aveau întipărită pe fată o expresie de uimire şi de mare curiozitate.

— Numele meu e scris greşit, remarcă el cu răceală.

113

Lui Cinq-Mares, Centuria Nostradamus!

x

Când *scufia rofie* va trece prin fereastră, Celor *patruzeci de râşi* li se va tăia cap u i şi *totul* se va sfârşi.

— Există un trădător printre noi, domnilor, adăugă el, aruncând hârtia. Dar, ce ne pasă? Nu suntem noi oamenii care să ne speriem de aceste sângeroase jocuri de cuvinte.

— Să-l căutăm şi să-l aruncăm pe fereastră, propuseră tinerii.

Totuşi, cei de faţă încercară o senzaţie neplăcută. Nu-şi mai vorbeau unul altuia decât la ureche şi fiecare îşi privea bănuitor vecinul. Mulţimea se rări. Mario n Delorme repeta într-una că-şi va alunga slujitorii, singurii care puteau fi bănuiţi. Cu toată strădania ei, în încăpere se înstăpâni o oarecare răceală. Primele cuvinte din discursul lui Cinq-Mars lăsaseră şi ele să plutească o oarecare nesiguranţă în privinţa intenţiilor Regelui şi sinceritatea aceasta neaşteptată zdruncinase oarecum firile mai puţin hotărâte.

Gondi atrase atenţia lui Cinq-Mars asupra acestui lucru.

— Ascultă, îi spuse el în şoaptă, crede-mă, am studiat cu grijă conspiraţiile şi. Întrunirile. Există unele procedee pur mecanice pe care trebuie să

1 Această precizare sub formă de calambur circula cu trei luni înainte de complot.

Ho

je cunoşti. Urmează-mi sfatul în această privinţă, S3 ştii că am ajuns destul de priceput în domeniul ăsta. Ar trebui să le mai spui câteva cuvinte. Uzează de spiritul de contradicţie, în Franţa vei reuşi întotdeauna astfel, îi vei încinge. Prefă-te că nu vrei să-i reţii împotriva voinţei lor şi atunci vor rămâne.

Marelui-scutier i se păru bun sfatul şi, făcând un pas spre cei pe care-i ştia cei mai angajaţi, le spuse:

— De altfel, domnilor, nu vreau să oblig pe nimeni să mă urineze. La Perpignan ne aşteaptă destui viteji şi întreaga Franţă e de partea noastră.
Dacă cineva vrea să se retragă, să spună, îi vom oferi imediat posibilitatea să se pună la adăpost.

Nimeni nu vru să audă de această propunere şi agitaţia pe care o stârni făcu să fie reînnoite legămintele de ură împotriva ministrului.

Cinq-Mars continuă totuşi să întrebe persoane pe care le alegea dinadins, căci încheie cu Mon-tresor, care strigă că s-ar străpunge el însuşi cu sabia dacă i-ar da prin minte un asemenea gând, şi cu Gondi care, înălţându-se ţanţoş pe tocuri, rosti:

— Domnule Mare-scutier, adăpostul meu e arhi episcopia din Paris şi insula Notredame. Voi face din ele o fortăreaţă destul de puternică, pentru ca să nu mă smulgă nimeni de acolo.

— Unde te vei afla? îl întrebă Cinq-Mars **pe** de Thou.

117

— Alături de dumneata, răspunse acesta! şoaptă, lăsându-şi ochii în jos, nevoind sa de: „importanţă hotărârii sale nici măcar printr-o privire fermă.

— Asta e voia dumitale? Ei bine, primesc, grăi
Cinq-Mars. De rândul acesta jertfa mea e mai mare.

Apoi, întorcându-se către asistent? spuse:

— Domnilor, vă consider ultimh adevăraţi bărbaţi din Franţa, căci după Montmorency şi după
Soissons dumneavoastră sunteţi singurii care cutează să ridice capul, liberi şi vrednici de vechile voastre libertăţi. Dacă va birui Richelieu, vechile temelii ale monarhiei se vor nărui odată cu noi.
Curtea va domni singură în locul parlamentelor, vechi stavile şi în acelaşi timp puternice basti oane ale autorităţii regale. Dar să biruim noi şi atunci Franţa ne va datora păstrarea vechilor ei obiceiuri şi a securităţii ei. De altfel, domnilor, ar fi păcat să pierdem un bal pentru atâta lucru.
Se aude muzica, doamnele vă aşteaptă, haideţi să mergem să dansăm.

— Iar oalele sparte le va plăti Cardinalul, adăugă Gondi.

Tinerii izbucniră în râs şi aplaudară. Cu toţii urcară în sala de

dans, ca şi cum ar fi pornit la o bătălie.

Capitolul al XXI – le-a CONFESIONALUL

Pentru tine, frumuseţe fatală, vin în a-est loc cumplit!

LEWIS, *Călugărul*

A doua /. i după adunarea de la Marion Delorme o zăpadă eleata. – e aşternuse pe acoperişurile Parisului şi se topea pe uliţe şi în rigolele largi, unde se înălţau nămeţi murdari brăzdaţi de rotile căruţelor.

La orele opt seara era un întuneric să-l tai cu cuţitul: oraşul plin de zar\ a era tăcut din pricina covorului gros de omăt pe care-l întinsese iarna. Stratul de nea înăbuşea duruitul toţilor pe piatră, tropotul calului sau pasul omului. Pe o ulicioară strâmtă care şerpuia în jurul vechii biserici Saint-Euvtache, un om înfăşurat în manta se plimba agale, în corcind să zărească dacă nu se arăta cine\ à la intrarea în piaţă. Din când în când, se a se/a pe câte o piatră la colţul bisericii, adăpostindu-se ele xăpada topită ce siroia de pe acoperiş sub una din acele statui orizontale de sfinţi care

ţâşacsc din acoperişul bisericii şi se întind p.» aproape toată lăţimea ulicioarei, ca nişte păsaţi care şi-au strâns aripile, gata să se arunce asupri prăzii. Adesea bătrânul îşi deschidea mantaua şi se plesnea cu braţele peste piept, încrucişându-lo şi întinzându-lo repede, ca să *se* încălzească, sau sufla peste degetele slab apărate împotriva gerului de nişte mănuşi din piele de bivol care-i ajungeau până la cot. În sfârşit zări o umbră firavă care se desprindea pe zăpadă şi se furişa de-a lungul zidului.

— Ah, Sânta Maria! ce frig e în ţările astea din nord, susură un glas subţire şi tremurător.
Ah, *te-aş* mai vrea să fiu *iarăşi* în ducatul de
Mantoue, bătrâne Grandehamp!

— Haide, haide! o repezi bătrânul slujitor, nu vorbi atât de tare! Zidurile Parisului au urechi de cardinal şi mai cu seamă bisericile. Stăpâna dumitale a intrat?... Stăpânul meu o aştepta la uşă.

— Da, da, a intrat în biserică.

— Taci, bodogăni Grandehamp, sunetul orologiului e dogit, e

semn rău.

— Orologiul a sunat ceasul unei întâluiri.

— După părerea mea a sunat ceasul unei agonii.
Dar taci odată, Laura, iată trei mantale care trec.

Trei oameni trecură pe lângă ei. Grandehamp îi urmări, se încredinţa pe ce drum au] uat-o şi se întoarse înapoi ca să se aşeze. Oftă din străfundul rărunchilor.

12»

— Zăpada e rece, Laura, şi eu sunt bătrân. Domnul Mare-scutier ar fi putut să-şi aleagă dintre slujitorii săi un altul ca să stea de pază, cât timp deapănă vorbe de dragoste. Asta ţi se potriveşte ţie, să duci de colo-colo bileţele de amor, pangli-cuţe, portrete şi alte mofturi. Pe mine ar trebui să mă trateze cu mai multă consideraţie, domnul mareşal n-ar fi procedat aşa. Slujitorii bătrâni fac să fie respectată o casă.

— Stăpânul dumitale a sosit de mult, care amico*? 1*

— Ei, care / care / – Ia mai lasă-mă în pace!
Am îngheţat un ceas până să vă iviţi amândouă, aş fi avut timp să fumez trei pipe turceşti. Fă-ţi datoria ta şi du-te de vezi dacă nu dă cumva târcoale vreo mutră suspectă pe la celelalte în
I rări ale bisericii, De vreme ce nu suntem decât două santinele, trebuie să dăm* într-una câte o raită.

— Vai, *Signor Jesit 3 t* să n-ai un suflet cu care să schimbi o vorbă prietenească pe gerul ăsta!
Şi biata mea stăpână! Să vină pe jos de la pa latul Nevers până aici! Ah! *Amor e, qui regna amore! 4*

— Haide! italianco, stânga-mprejur, ţi-am spus;
să nu-ţi mai aud muzicuţa.

1 Dragă prietene (it.).

2 Dragă, dragă (it.).

3 Doamne, Iisuse Christoase (it.).

4 Dragostea, aici domneşte dragobtea (it.).

— Vai! Iisuse! I\u mă mai boscorodi, draga
Grandehamp; erai mult mai prietenos la Chaumont, în *Turena,* când îmi vorbeai de *Ttiiei occhi* negri.

— Gura, flecaro! Ţi-am mai spus o dată, italienească la nu-i bună decât pentru saltimbanci şi dansatori pe sârmă, sau pentru a-i distra pe câinii savanţi.

— Vai, *Italia* mia /1 Grandehamp, ascultă-mă şi vei auzi *limbazul* divinităţii. Dacă ai Îi un *uomo* –
galant ca acela care a scris asta pentru o Laura ca mine…

Şi începu să fredoneze în surdină:

Lieti fiori e feliei, e bennate erbe chemadonna pensando premer sole; Piayya ch ascolti suc dulci parole K del hei piede alcun re-tie/io serbe".

Bătrânul oştean nu prea era deprins cu glasul unei Tete tinere. Şi, în genere, când îi \ orbea o femeie, tonul cu care îi răspundea era ba politicos clar stângaci, ba morocănos. De rândul acesta, totuşi, păru să se înmoaie la auzul cântecului Italie

1 Italia mea (it).

2 Om (it.).

3 Flori fericite, ierburi norocoase. / Sub paşi plăpân de Doamna mea călcate, / Zăvoi ce-auzi cuvintele-i cu rate / Şi ţii comoara urmelor sfioase. – (Petrarca, *Se netul* 1G2, în româneşte de C.D. Xeletin; *Sonetul italian în evul mediu şi renaştere.* Kdiuiru inerva, colecţia lâpl.
Bucureşti, 1970).

nesc şi îşi răsuci chiar mustaţa, ceea ce la el era semn că se simţea foarte stânjenit şi nenorocit. Scoabe chiar nişte hârâituri, care ar fi putut fi luate drept un hohot de râs şi spuse:

— E destul de drăguţ, pe legea mea, îmi aminteşte de asediul de la Casai. Dar, taci odată, mi-titico, nu l-am auzit încă venind pe abatele Quillet. Lucrul ăsta mă neliniştеşte. Ar fi trebuit să sosea.scă înaintea tinerilor noştri şi chiar mai de mult…

Laura, care se temea să n-o trimită singură în piaţa Saint-Eustache, spuse că era absolut sigură că abatele intrase mai înainte şi continuă:

Ombrose selve, ore percale H sole.

Che vi fa co suoi rayţ; i alte ei superbe.1

— Hm! mormăi bătrânul, stau cu picioarele în zăpadă şi-mi picură în ureche apa dintr-un burlan. Mi-e capul îngheţat şi inima pustiită de moarte, iar tu îi tot dai zor cu violete, soare, ierburi şi

dragoste. Ia mai taci din gură.

Şi înfundându-se mai adânc sub portalul bisericii, îşi cuprinse capul bătrân şi părul lui alb în mâini, chibzuind neclintit. Laura nu se mai încumetă să scoată o vorbă.

În timp ce camerista se dusese în întâmpinarea lui Grandehamp, tânăra Marie, tremurând toată, împinsese cu o mână şovăielnică uşa bisericii. Acolo

1 Păduri pe care soarele vă bate / Făcându-vă mai mândre, mai frumoase. *(Ibidem).*

dăduse de Cinq-Mars, în picioare, deghizat, care o aştepta, cuprins de îngrijorare. De cum îl recunoscu, înainta cu pas grăbit prin biserică, ţinându-şi masca de catifea pe obraz, şi alergă să se ascundă în confesional, în timp ce Henri închidea cu grijă uşa pe care intrase. După ce se încredinţa că nu putea fi deschisă de afară, se duse şi el să **îngenuncheze,** ca **de** obicei, la locul penitenţei. Sosind cu o oră mai devreme decât Marie, împreună cu bătrânul său slujitor, găsise uşa descuiată, semn sigur că abatele Quillet, dascălul său, îl aştepta la locul obişnuit, aşa cum se înţeleseseră. Grija de a evita orice surpriză îl făcu să stea el însuşi de pază la această intrare, până la sosirea Mariei. Era încântat că bunul abate fusese atât de punctual, totuşi nu voise să-şi părăsească postul, ca să se ducă să-i mulţumească. Abatele era ca un al doilea părinte pentru el, clar nu se bucura de prea mare autoritate şi de aceea Cinq-Mars nu acorda prea multă atenţie felului cum se purta cu acest preot atât de bun.

Vechea biserică parohială Saint-Kustache era întunecoasă; în afară de candela veşnică, ardeau numai patru făclii de ceară galbenă care» fixate de coloanele principale, deasupra agheasmatarelor, aruncau sclipiri roşietice peste marmura albastră şi neagră din biserica pustie. Lumina de-abia pătrundea în firidele adânci din aripile lăcaşului de rugăciune, într-una din aceste capele, cea mai întunecoasă, se afla confesionalul. Un grilaj de fier

destul de nălțuț *și* căptuşit cu scânduri groase nu îngăduia să se zărească decât mâcul dom şi crucea de lemn. Acolo îngenunchează de o parte şi de cealaltă Cinq-Mars şi Marie de Mantoue. De-abia se vedeau

şi amândoi băgară de seamă că abatele Quillet, aşezat între ei, îi aşteptase, după obiceiul lui, destul de mult timp. Puteau zări printre zăbrele umbra pelerinei sale. Henri d'Effiat se apropiase încet. Venise să hotărască şi să pună la punct, ca să spunem aşa, soarta sa viitoare. Acum nu se mai înfăţişa Regelui, ci unei suverane mai – puternice, aceleia pentru care pornise la înfăptuirea măreţei acţiuni. Voia să-i încerce credinţa şi se înfiora de teamă.

Se cutremură, mai cu seamă când tânăra sa logodnică îngenunche în faţa lui. Se cutremură la vederea acestui înger, neputându-se împiedica să nu-şi dea seama ce fericire ar pierde odată cu ea. Nu se încumetă să vorbească el cel dintâi şi

— Mai rămase o clipă în umbră să soarbă din ochi chipul ei tânăr pe care se rezemau toate nădejdile lui. Deşi o iubea atât, de câte ori o vedea se înspăimânta la gândul că făcuse atât de mult pentru o copilă, a cărei pasiune era doar un palid reflex al propriei sale patimi şi care poate nu preţuia toate jertfele sale: că-şi mlădiase de dragul ei firea, devenind un curtean amabil, că se osândise la intrigile şi suferinţele pe care le pricinuieşte ambiţia, că se dedase la uneltiri întortocheate, la chibzuieli criminale, la întunecata şi cumplita ac

«vitale *a* unui conspirator. Până atunci, la întâlnirile lor tainice şi nevinovate, ea primise de fiecare dată vestea înaintării sale pe treptele carierei cu încântarea unei copile, fără să-şi dea seama însă câtă osteneală reprezenta fiecare din aceşti paşi atât de anevoioşi spre onoruri şi întrebându-l mereu cu naivitate când va fi în sfârşit numit conetabil şi când se vor căsători, ca şi cum l-ar fi întrebat când avea de gând să vină la paradă şi dacă timpul era senin. Până atunci zâmbise la auzul acestor întrebări şi văzând atâta ignoranţă, de iertat la o tânără de optsprezece ani născută pe tron şi obişnuită cu onorurile, ca să spunem aşa fireşti, pe care le descoperise în jurul său \ enind pe lume. Acum. Însă, se gândea cu mai multă seriozitate la firea ei. După ce părăsise impunătoarea adunare a conspiratorilor, reprezentanţi ai tuturor păturilor din regat, la urechea sa, în care mai vuiau încă vocile bărbăteşti care juraseră să pornească la acest mare război; răzbătură cele dintâi cuvinte ale celei de dragul căreia îl dezlănţuise şi atunci, pentru prima oară se temu ca această nevinovăţie să nu fie uşurătate şi să nu-i fi cuprins şi inima. Hotărî să lămurească lucrurile. –

Dumnezeule, ce teamă mi-a fost, Henri, spuse ea intrând în confesional. Mă pui să vin fără pază, fără trăsură! Tremur întotdeauna să nu mă vadă slujitorii ieşind din palatul Nevers. Va mai trebui să mă ascund multă vreme, ca o vinovată? Regina n-a părut prea încântată de mărturisirea

126

Dacă îmi va mai vorbi despre at. ta, o să mă Tacă din nou să plâng, cu tonul ei aspru pe care-l cunoști. Mi-e tare teamă.

Tăcu şi Cinq-Mars nu-i răspunse decât printr-un oftat adânc.

— Nu-mi spui nimic? întrebă ea.

— Astea sunt toate spaimele dumitale? rosti
Cinq-Mars cu amărăciune.

— Ar trebui să mă tem mai mult de altceva?
O, prietene, pe ce ton, cu ce glas îmi vorbeşti!
Ești mâniat că am sosit prea târziu?

— Prea devreme, doamnă, mult prea devreme pentru cele ce veţi auzi, căci văd că sunteţi foarte departe de toate aceste treburi.

Marie, îndurerată de glasul lui mohorât și amar, începu să plângă.

— Vai, Dumnezeule, ce-am făcut ca să-mi spui doamnă şi să te porţi cu mine atât de aspru?

— Ah, fii pe pace, reluă Cinq-Mars tot ironic.
Într-adevăr nu eşti vinovată, dar – eu sunt, sunt singurul vinovat, şi nu faţă de dumneata, ci din pricina dumitale.

— Ai făcut ceva rău? Ai poruncit moartea cuiva? Nu, sunt sigură că nu, ești atât de bun!

— Cum aşa? glăsui Cinq-Mars. N-ai niciun amestec în planurile mele? Am înţeles greşit gândul dumitale atunci când mă priveai, la Regină?
Nu mai ştiu să citesc în ochii dumitale? Focul
«are-i însufleţea era oare o mare dragoste pentru
Richelieu? Admiraţia aceea pe care o făgăduiai

127

celui care se *va* încumeta să spună totul Regelui ce a devenit oare? Sunt minciuni toate acestea? Marie izbucni în plâns.

— Îmi vorbeşti de parcă ai fi supărat, spuse ea, să ştii că nu o

merit. Dacă n-am pomenit nimic despre complotul acela înfiorător, crezi cumva că l-am uitat? Nu găseşti că sunt destul de neferi cită? Vrei să mă vezi plângând? Poftim. Plâng destul când sunt singură, Henri. Crede-mă, la ultimele noastre întrevederi am evitat acest subiect cumplit, pentru că mi-era teamă să nu aflu prea multe. Mă gândesc eu oare la altceva decât la primejdiile prin care treci? Nu ştiu oare că de dragul meu te expui? Vai mie, dacă tu lupţi pentru mine, crezi că eu sunt ferită şi nu trebuie să înfiunt atacuri tot atât de or; neene? Eşti mai fericit decât mine, Henri, ai de luptat numai împotriva urii, călă vreme eu trebuie să lupt împotriva prieteniei. Cardinalul te va înfrunta ridicând împotriva ta bărbaţi *şi* arme, în vreme ce Regina, blânda
Ana de Austria, nu foloseşte decât sfaturi prietenoase, mângâieri şi uneori lacrimi.

— Mişcătoare constrângere peste care nu se poate trece, rosti Cinq-Mars cu amărăciune, pentru a te face să accepţi un tron. Îmi dau seama că ai nevoie de oarecare tărie pentru a ţine piept unor asemenea ispite. Dar mai înainte, doamnă, trebuie să te dezleg de jurămintele pe care le-ai rostit.

Vai, Dumnezeule mare, dar cine e împotriva noastră?

E Dumnezeu, deasupra noastră şi împotriva noastră, reluă Henri cu o voce aspră. Regele m-a înşelat.

Abatele tresări.

Iată ce pre” simţeam, strigă Marie, iată nenorocirea pe care o întrevedeam. Eu am pricinuit-o oare?

— M-a înşelat în timp ce-mi strângea mâna, urmă Cinq-Mars; m-a vândut ticălosului acela de
Pere Joseph pe care cineva mi-a propus să-l spintece cu jungherul.

Îngrozit, abatele făcu o mişcare involuntară, deschizând pe jumătate uşa confesionalului.

— Vai, părinte, continuă Henri d’Effiat, nu te teme. Niciodată învăţăcelul dumitale nu va lovi în felul acesta. Loviturile pe care le pun la cale se vor auzi de departe şi lumina zilei le va scălda în toată strălucirea ei. Dar mai am o datorie de împlinit, o datorie sfântă. Priveşte: fiul dumitale vine să-şi ia viaţa în faţa dumitale. Nu mi-a fost dat să apuc multă fericire! Şi iată vin s-o nimicesc poate, prin mâna dumitale, prin chiar aceeaşi mână care o consfinţise.

şi rostind aceste cuvinte, deschise grilajul subţire care-l despărţea de bătrânul său preceptor. Acesta, păstrând în continuare o tăcere surprinzătoare, îşi trase pelerina pe frunte.

— Înapoiază, rogu-te, resti Cinq-Mars cu voce mai puţin hotărâtă, înapoiază acest inel nupţial ducesei de Mantoue. Nu pot să-l păstrez, decât dacă mi-l dă a doua oară, căci nu mai sunt acela căruia i-a făgăduit să-i fie soţie.

Preotul apucă brusc inelul şi-l trecu printre gratiile grilajului opus. Acest semn de nepăsare îl uimi pe Cinq-Mars.

— Hei, părinte, spuse el, şi dumneata eşti altul?

Marie nu mai plângea; înălţându-şi glasul îngeresc, care trezi de-a lungul bolţilor bisericii un ecou slab ca un biind suspin al orgii, spuse:

— O, prietene, nu mai fi mâniat, căci nu te înţeleg. Putem noi oare desface ceea ce Dumnezeu a unit şi aş putea eu oare să te părăsesc acum, când te ştiu nefericit? Dacă Regele nu mai ţine la dumneata, cel puţin eşti sigur că nu va voi să-ţi facă rău, din moment ce nu i-a făcut rău nici Cardinalului, la care nu a ţinut niciodată. Te crezi pierdut deoarece nu a vrut poate să se des partă de bătrânul său sfetnic? Bine, să aşteptăm să se întoarcă din nou prietenos spre tine; dă uitării pe aceşti conspiratori care mă înspăimântă.
Dacă nu mai e nicio nădejde pentru noi, cu atât mai bine, mulţumesc Domnului; nu voi mai tre’ mura pentru dumneata. Ce ai, prietene? De ce să ne chinuim de pomană? Regina ţine la noi şi suntem amândoi foarte tineri, putem adepta.
Viitorul e luminos din moment ce suntem uniţi

şi siguri de noi înşine. Povesteşte-mi ce ţi-a spus Regele la Chambord. Te-am urmărit mult timp cu privirea. Dumnezeule, ce tristă a fost vânătoarea aceea pentru mine!

— M-a trădat, îţi spun, grăi Cinq-Mars, şi cine ar fi putut crede lucrul acesta, dacă l-ar fi văzut cum ne strângea mâna, trecând de la fratele său la mine şi apoi la ducele de Bouillon, interesându-se de cele mai mici amănunte ale complotului, chiar de ziua când urma să fie

arestat Richelieu la Lyon, stabilind locul unde urma să fie surghiu nit (căci voiau moartea lui, dar amintirea tatălui meu m-a făcut să cer să i se cruţe viaţa). Regele spunea că va conduce el însuşi totul la Perpignan.
Şi totuşi din cabinetul cu crini a ieşit *Pere* Joseph, iscoada aceea josnică! Vai, Marie, trebuie să-ţi destăinuiesc. În clipa în care am aflat lucrul acesta, sufletul mi s-a zdruncinat. M-am îndoit de tot şi mi s-a părut că se năruie catapetesmele lumii văzând cum adevărul părăseşte inima unui
Rege. Am văzut prăbuşindu-se tot ce înălţasem cu greu. O oră mai târziu complotul s-ar fi irosit, te-aş fi pierdut pentru totdeauna, îmi mai rămăsese un singur mijloc, m-am folosit de el.

— Care? întrebă Marie.

— Tratatul cu Spania se afla în mâna mea, l-am semnat.

— O, cerule, rupe-l.

— A şi plecat.

— Cine-l duce?

— Fontrailles.

— Cheamă-l înapoi.

— Trebuie să fi trecut deja pasul de la Oloron, rosti Cinq-Mars ridicându-se. Totul e gata la
Madrid, la Sedan. Armate întregi mă aşteaptă.
Marie, armate! Şi Richelieu se alia în mijlocul lor. Se clatină, nu mai e nevoie decât de o singură lovitură ca să-l dăm peste cap şi eşti a mea pe vecie, a unui Cinq-Mars biruitor.

— A unui Cinq-Mars rebel, gemu ea.

— Ei bine, da, sunt un rebel, dar nu mai sunt un favorit! Rebel, nelegiuit, vrednic de eşafod, o ştiu, strigă pătimaş tânărul, căzând din nou în genunchi, dar răzvrătit din dragoste, răzvrătit de dragul tău, vrând să te cuceresc cu sabia, în sfârşit, pe de-a-ntregul.

— Vai, sabia pe care o mm eşti cu sângele alor tăi nu e oare un pumnal?…

— Încetează, Marie, fie-ţi milă. Chiar de m-ar părăsi regii, chiar de m-ar delăsa războinicii, nimic nu va clinti hotărârea mea. Dar un singur cuvânt al dumitale m-ar înfrânge şi, îţi repet, timpul de chibzuinţă a trecut pentru mine. Sunt un nelegiuit şi de aceea nu mă

mai socotesc vrednic de dumneata. Părăseşte-mă – Marie, primeşte înapoi inelul.

132

— Nu pot, spuse ea, căci oricum ai fi, sunt soţia dumitale.

— O auzi, părinte, glăsui Cinq-Mars, în culmea fericirii. Binecuvântează această a doua unire, căci ea izvorăște din devotament și e mai frumoasă chiar decât cea pornită din dragoste. Să fie a mea cât timp voi vieţui!

Fără a răspunde, abatele deschise uşa confesionalului, grăbindu-se să iasă din biserică, mai înainte ca Cinq-Mars să aibă timp să se ridice și să-l urmeze.

— Încotro? strigă el. Ce s-a întâmplat?

Dar nu se arăta nimeni şi nu se auzea nimic.

— Nu striga, pentru numele lui Dumnezeu, se rugă de el Marie, de nu vrei să mă pierzi. A

auzit fără-ndoială pe cineva în biserică.

— Tulburat şi fără să-i răspundă, d'Effiat se năpusti pe sub bolţi, căutându-l în zadar pe preceptorul său. Alergă spre o uşă care era închisă. Scoţând sabia, făcu înconjurul bisericii apropiindu-se de intrarea pe care trebuia s-o păzească Grandehamp. îl strigă, apoi ascultă.

— Acuma daţi-i drumul, răcni o voce la colţul străzii.

Se auzi tropotul unor cai pornind în galop.

— Grandehamp, unde eşti? strigă Cinq-Mars.

— Ajutor, Henri, dragă fiule! îi răspunse glasul abatelui Quillet.

133

— Hei, de unde ai răsărit? îmi primejduieşti viaţa! exclamă Marele-scutier apropiindu-se.

Dar dintr-odată văzu că sărmanul său preceptor, fără pălărie sub viforniţă nu era în stare să-i răspundă.

— M-au arestat, m-au despuiat ticăloşii! uci gaşii! urlă el. Să strig n-am putut, mi-au pus căluş.

Auzindu-i, Grandehamp îşi făcu şi el apariţia, frecându-şi ochii ca un om care tocmai s-a deşteptat. Laura, înspăimântată, dădu buzna în biserică, lângă stăpâna ei. Cu toţii intrară înapoi în biserică ca s-o liniştească pe Marie şi-apoi îl înconjurară pe bătrânul abate.

— Ticăloşii! După cum vedeţi, m-au legat de mâini, erau mai bine de douăzeci; şi mi-au luat cheia de la uşa asta a bisericii.

— Cum aşa? Asta adineauri? întrebă Cinq
Mars. Dar de ce ai plecat şi ne-ai lăsat?

— Când să plec şi să vă las? De mai bine de două ceasuri zac aici legat fedeleş.

— De două ceasuri! exclamă Henri înspăimântat.

— Vai, bătrân nenorocit ce sunt, exclamă Grand champ, şi eu dormeam, în timp ce stăpânul meu se afla în primejdie. E pentru prima dată!

— Nu erai dumneata cu noi în confesional?
urmă Cinq-Mars neliniştit, în timp ce Marie, tremurând toată, se strângea de braţul lui.

134

— Cum adică! Nu l-aţi văzut pe nelegiuitul căruia i-au dat cheia? se miră abatele.

Nu! Cine era? izbucniră toţi în cor.

— *Pere* Joseph! răspunse abatele.

— Fugi! Eşti pierdut! strigă Marie.

Capitolul al XXII – l e a VIJELIA

Blow, blow, thou winter wmd; Thou art notso unkind As man's ingratitude: Thy touth is not so keen Because thou art not seen Altho – thy breath be rude Heigh-ho! sing, heigh-ho! unto the green holly

Most friendschip is feigning; most loving mere folly.*1*

SHAKESPEARE

În mijlocul acestui lung şi splendid lanţ al Pirineilor care alcătuieşte istmul crenelat al peninsulei, în centrul acestor piramide albastre acoperite de zăpezi, păduri şi pajişti, se deschide un defileu îngust, o potecă săpată în albia seacă a unui torent perpendicular; aceasta ocoleşte stâncile, se furişează pe sub munţi de zăpadă împietrită, şerpuieşte pe marginea unor prăpăstii spălate de ape încercând să escaladeze munţii vecini Urdos şi Oloron, şi după ce se caţără pe spinarea lor ghe

1 Suflă, vânt hain! Te-aţine! / Nu eşti crud cât sunt de răi / Oamenii uituci de bine. / Mai miloşi sunt ochii tăi / Căci oricât ai fi

temut / Spulberul ţi-i nevăzut. / Hei, ho, ho – un cânt închin / Codrului de umbră plin. / Deseori prietenia / Nu-i decât o vorbă goală, / Şi-n iubire bucuria / Deseori e o sminteală. – în volumul, Shakespeare, *Cum vă place, Teatru* actul II, sc. 7, în româneşte de Virgil Teodorescu, ELU, Bucureşti, 1964.

138

boasă, străbate piscurile lor înnegurate, o vastă întindere cu munţi şi prăpăstii, coteşte spre dreapta şi, părăsind Franţa, coboară în Spania. Niciodată potcoava catârului nu şi-a lăsat urma pe aceste meleaguri; iar omul abia se poate ţine pe picioare, dacă are încălţăminte cu talpă de sfoară, care nu alunecă şi un baston ghintuit care se înfige în crăpăturile stâncii.

În frumoasele luni de vară, păstorul înfăşurat în manta cafenie şi berbecul negru cu barbă lungă călăuzesc spre acele plaiuri turmele care mătură pajiştea cu lâna lor miţoasă. Pe acele costişe nu se aude altceva decât zvonul tălăngilor purtate de oi, al căror clinchet inegal izvodeşte acorduri neprevăzute, game întâmplătoare care-l uluiesc pe călător şi-l înveselesc pe ciobanul sălbatic şi taciturn. Dar când vine lunga lună a lui septembrie, un linţoliu de zăpadă se aşterne de pe culmi până la poalele munţilor, cruţând numai această potecă săpată în adâncime, câteva strungi fierăstruite de torenţi şi ici-colo câteva stânci de granit ale căror forme alungite, bizare, ca nişte oseminte evocă parcă o lume îngropată.

Atunci turme năvalnice de capre negre cu coarnele îndoite, lăsate pe spate, se avântă din stâncă în stâncă, de parcă le-ar împinge vântul înaintea lui şi pun stăpânire pe pustietăţile înălţimilor. Stoluri de ciori şi corbi se rotesc neîncetat deasupra hăurilor şi căldărilor prefăcute în negre hulubării.

137

În timp ce ursul brun, urmat de Mănoasa lui familie care zburdă şi face tumbe primprejur pe zăpadă, coboară cătinel din vizuina lui bântuită de geruri. Dar nu sunt acestea nici cele mai sălbatice, nici cele mai fioroase fiinţe pe care iarna le readuce în munţi. Contrabandistul, domolit odată cu venirea iernii, se încumetă să-şi ridice chiar o colibă de lemn la graniţa dintre natură şi politică. Şi acolo, la răscrucea vânturilor şi a negurilor se încheie înţelegeri tainice, se practică pe

ascuns schimburi între cele două Navare.

Cam la două luni după întâmplările pe care le-am văzut desfăşurându-se la Paris, doi călători istoviţi şi înspăimântaţi care veneau din Spania se opriră în miez de noapte pe versantul francez al acestei cărărui înguste. Se auzeau focuri de armă în munţi.

— Ticăloșii! Se ţin scai de noi, spuse unul dintre ei. Nu mai pot, dacă n-ai fi fost dumneata, de mult ar fi pus mâna pe mine.

— Dacă mai pierzi vremea trăncănind, o să pună mâna pe dumneata și pe blestemata aia de hârtie. Poftim, iar au tras spre Saint-Pierre de l'Aigle. Cred c-am luat-o peste Limacon, dar jos, o să-şi dea seama că s-au înşelat. Dă-i drumul la vale. E fără îndoială o patrulă care urmăreşte contrabandiști. Dă-i drumul la vale!

— Pe unde? Nu văd nici la doi paşi.

— Dă-i drumul şi ia-mă de braţ.

138

— Ţine-mă; alunec cu cizmele astea, zise primul călător, agăţându-se de colţii de stâncă pentru a pipăi cu piciorul soliditatea terenului.

— Haide, haide odată! glăsui celălalt, împingându-l. Uite, unul dintre caraghioşii ăia s-a şi ivit deasupra noastră.

Într-adevăr, umbra unui om înarmat cu o flintă lungă se profila pe zăpadă. Cei doi aventurieri încremeniră. Omul trecu mai departe şi ei se avântară din nou la vale.

— Or să pună mâna pe noi, spuse cel care-l spri ţinea pe primul, suntem încercuiţi. Dă-mi mie hârtia aia nenorocită; sunt îmbrăcat ca un con trabandist și am să încerc să mă dau drept unul de-ai lor să le cer adăpost într-o colibă, dar dumneata, cu haina asta plină de fireturi, n-ai nicio şansă.

— Ai dreptate, încuviinţă tovarăşul lui, oprindu-se pe un colţ de stâncă. Şi, ţinându-se în echilibra la mijlocul pantei, îi înmână un sul de lemn scobit.

Răsună un foc de armă şi, şuiorând şi sfârâind, un glonţ se înfipse în zăpadă la picioarele lor.

— Păzea! grăi primul. Du-te de-a berbeleacul până jos: dacă mai supravieţuieşti, aşterne-le mai departe drumului. La stânga de Grave e Sainte

Marie, dar dumneata s-o apuci la dreapta, să traversezi Oloron. Dacă

ajungi la drumul ce duce spre Pau, eşti salvat. Hai, dă-te de-a rostogolul.

Şi până a isprăvi vorba, fără a se mai uita la el, îl îmbrânci şi, nevoind nici să urce, nici să coboare, agăţându-se de bolovani, de crengi, chiar de plante, o luă de-a coasta pe brână cu sprinteneala unei pisici sălbatice. Ajunse curând pe un podiş solid, în faţa unei colibe de scânduri rărite şi ciuruite, prin care răzbătea o lumină. Dădu târcoale colibei ca un lup flămând unui ţarc şi chiorându-se printr-o gaură, văzu pare-se ceva care-l determină să ia o hotărâre, căci, fără să mai şovăie, împinse uşa şubredă, neînchisă nici măcar cu un zăvor şi întreaga colibă se zgudui de pumnul ce-l trase în uşă. Văzu atunci că interiorul era împărţit în două, printr-un perete de scânduri. O feştilă de ceară galbenă lumina prima încăpere; o fată tânără, palidă şi înspăimântător de slabă stătea ghemuită într-un ungher, pe pământul umed pe care se scurgea zăpada ce se topea sub scândurile colibei. Părul ei negru, foarte lung, încâlcit şi murdar cădea în laţe pe veşmântul de aba cafenie. O glugă roşie cum poartă fetele în Pirinei îi acoperea capul şi umerii; ţinea ochii plecaţi şi torcea, având o furcă mică prinsă în brâu.

— Hei! *la moza* [1], scoală şi dă-mi ceva de băut, sunt ostenit şi mor de sete.

Tânără nu răspunse şi, fără a ridica privnca, continuă să toarcă cu sârg.

— Nu m-auzi? întrebă străinul, împingând-o cu piciorul. Du-te de-i spune stăpânului c-a venit

1 Fată (sp.).

un prieten să-l vadă, dar mai întâi, dă-mi ceva de băut. Mă voi culca aici.

Continuând să toarcă, fata îi răspunse cu glas răguşit:

— Eu beau zăpada ce se topeşte sub stâncă, sau spuma verde ce pluteşte pe faţa smârcurilor. Dar dacă torc mult şi bine, îmi dă apă din izvorul de fier. Când dorm, şopârla rece trece peste faţa mea; dar dacă spăl bine o catârcă, îmi aruncă un braţ de fân. Fânul e cald, fânul e bun şi cald, îl aştern peste picioarele mele ca de marmură.

— Ce tot îndrugi acolo? întrebă Jacques. Doar nu vorbesc de

tine.

Ea grăi mai departe:

— Mă pun să ţin oamenii pe care-i căsăpesc.
O, cât sânge a curs pe mâinile mele! Dumnezeu să-i ierte, dacă e cu putinţă. M-au pus să-i ţin capul şi să duc hârdăul cu apă înroşită. O, ceruri! Eu, care am fost mireasa lui Dumnezeu! Cadavrele lor sunt azvârlite în prăpastia cu zăpadă, dar vul turul le găseşte, şi îşi căptuşeşte cuibul cu părul lor. Te văd acum plin de viaţă, dar am să te văd sângerând, palid şi mort.

Ridicând din umeri, aventurierul trecu fluierând mai departe şi împinse uşa a doua. Dincolo, dădu de omul pe care-l zărise prin crăpăturile scândurilor. Ca toţi bascii, purta o beretă albastră trasă pe ureche, înfăşurat într-o manta largă, aşezat pe un samar, gheboşat deasupra unui enorm grătar de tuci, cu tăciuni pe el, trăgea dintr-o ţigară şi

141

Îşi turna vin dintr-un burduf ce-l ţinea lângă el. Licărul jăraticului lumina un obraz buhăit şi galben, precum şi încăperea, în care şei de catâr erau rânduite în jurul *brasero* y-ului ca nişte scaune, înălţă capul, fără să se mişte din loc.

— Ah, ah, tu eşti, Jacques? rosti el. Chiar tu? Deşi nu te-am văzut de patru ani, te recunosc. Nu te-ai schimbat deloc, tâlharule, tot mai ai mutra ta de golan. Şezi colea, să tragem o duşcă.

— Da, iată-mă din nou aici. Dar cum dracu' se face că tu te afli aici? Credeam c-ai ajuns jude cător, Houmain!

— Iar eu pe tine, Jacques, te credeam căpitan spaniol!

— Ah, am fost eu căpitan un timp, e-adevărat.
dar apoi am căzut prizonier. Am izbutit însă să ies din încurcătură şi m-am apucat din nou de vechea profesie liberă, de buna şi bătrâna contra bandă.

— Viva! Viva! *Jaleo* 2 exclamă Houmain, noi vitejii suntem buni la toate. Dar cum se face că nu te-am văzut de când mi-am reluat şi eu me seria?... ai apucat întotdeauna pe celelalte pă suri?

— Da, da, am trecut prin locuri pe unde tu n-o să treci, să ştii! răspunse Jacques.

— Şi ce aduci?

1 Recipient în care se pun cărbuni aprinzi (sp.).

2 Exclamaţie şi înjurătură obişnuită, intraductibilă (sp.).

— O marfă necunoscută; catârii „mei vor sosi nlâine.

— Cingători de mătase, ţigări sau lână.

— O să afli mai târziu, amic/o. spuse spadasinul.
Dă şi mie burduful, mi-e sete.

— Ţine, bea, e Valdepeñas veritabil! Trăim atât de fericiţi aici, noi *bandoleros-ii*! *Jaleo! Jaleo!*
Haide bea, or să vină în curând şi prietenii.

— Ce prieteni? întrebă Jacques, punând jos bur duful.

— N-avea grijă, bea mai departe. O să-ţi povestesc şi după aceea o să cântăm o Tirana andaluză!

Aventurierul apucă burduful, prefăcându-se că bea în tihnă.

— Cine e diavoliţa aia pe care am văzut-o la uşa ta? reluă el. Pare pe jumătate moartă.

— Nu, nu, e numai nebună; bea, bea, o să-ţi povestesc!

Houmain trase din cingătoarea sa roşie un jungher lung şi zimţat de ambele părţi ca un fierăstrău şi răscolj cu el jăraticul. Rosti grav:

— În primul rând să ştii, dacă cumva n-ai aflat, că acolo (şi arătă spre Franţa), lupul acela bătrân.
Richelieu, îi mână pe toţi cu bâţul.

— Nu mai spune! se miră Jacques.

— Da. I se spune *regele Regelui,* ştiai asta?
Mai există însă un tinerel, care e cam tot atât de

1 Un fel de baladă (sp.).

tare ca şi dânsul şi care se numeşte domnul Mare-scutier. Bobocul ăsta conduce acum aproape toată armata de la Perpignan şi a sosit acolo abia acum o lună. Dar bătrânul nu se mişcă de la Narbonne şi e viclean tare. Cât despre Rege, e când aşa, când aşa (spunând acestea Houmain îşi întorcea mâna când cu palma, când cu dosul), nici în car, nici în căruţă. Până s-o hotărî el, eu m-am urcat în car, cu alte cuvinte, sunt cardinalist. De trei ani încoace, de când am lucrat prima oară pentru el, am îndeplinit întotdeauna treburile Eminenţei-sale. Am să-ţi povestesc toată istoria. Avea nevoie de oameni de nădejde şi isteţi

ca să pună la cale ceva. Atunci a trimis după mine şi m-a numit raportor însărcinat cu anchetarea crim celor.

— Aha, am auzit că-i o slujbuliţă grasă!

— E un fel de negoţ, ca şi al nostru, numai că în loc de aţă vinzi frânghie. E mai puţin cinstit, căci se ucide mai des, dar e mai de nădejde. Ce vrei, fiecare lucru cu preţul său.

— Ai dreptate, încuviinţă Jacques.

— Iată-mă deci în robă roşie. Dar i-am pregătit una galbenă de pucioasă unui flăcău tare chipeş, preot la Loudun, care slujea într-o mănăstire de maici ca un lup într-o stână. De aceea s-a şi oră jit.

— Ha, ha, ha, ce caraghios, izbucni în râs Jacques.

— Bea, bea, continuă Houmain. Te încredinţez, Iago, că l-am văzut, după toată povestea, prefăcut

144

În mici grămăjoare de cărbune, uite ca aceşti tăciuni pe care-i răscolesc cu jungherul. Ce ţi-e şi cu noi! Aşa vom arăta când vom încăpea pe mâna piavolului.

— Ei! Lasă glumele astea, spuse celălalt foarte serios. Ştii doar că sunt credincios.

— Mă rog, mă rog, se poate, răspunse Houmain pe acelaşi ton. Asta nu-l împiedică pe Richelieu

— Să fie cardinal! în sfârşit, n-are importanţă. Voiam să-ţi spun că, în calitate de raportor, treaba asta mi-a raportat…

— Aha! Faci spirite, coţcarule!

— Da, mai fac câte puţin! După cum îţi spuneam, treaba asta mi-a adus cinci sute de piaştri, căci Armand Duplessis plăteşte bine. Nimic de zis, doar că banii nu sunt ai lui. Parcă nu facem însă toţi la fel? Atunci, pe legea mea, am hotărât să-mi plasez banii în vechiul nostru negoţ şi m-am în tors aici. Meseria merge bine, din fericire; trăim sub ameninţarea pedepsei cu moartea, aşa că marfa se scumpeşte.

— Ce-mi văd ochii! exclamă Jacques. Un ful ger în luna asta?

— Da, stă să înceapă anotimpul vijeliilor. Au şi fost două până acum. Acum ne aflăm într-un nor, auzi bubuitul tunetului? Dar nu-i nimic, bea, bea mai departe. Trebuie să fie ceasul unu după miezul nopţii, îi venim noi de hac burdu fului ăsta şi petrecem împreună până la ziuă. Îţi spuneam aşadar că am făcut cunoştinţă cu pre

ședințele nostru, unul Laubardemont, un tip tare, nu știu dacă-l cunoști.

— Da, da, oarecum, grăi Jacques, un zgâriebrânză cum nu s-a mai văzut, dar nu face nimic, povestește mai departe.

— Ei, și cum nu aveam nimic de ascuns unul față de celălalt, i-am înfățișat micile mele proiecte de negoț. De asemenea, l-am povățuit ca, atunci când se va ivi prilejul să facem niște afaceri bune, să nu-l dea uitării pe bunul lui coleg de tribunal.
Și s-a ținut de vorbă, n-am de ce mă plânge.

— Oho, exclamă Jacques, și ce-a făcut?

— Mai întâi și-ntâi, acum doi ani mi-a adus-o el însuși, călare pe calul lui, pe nepoată-sa, pe care ai văzut-o acolo, la ușă.

— Nepoata lui} exclamă Jacques, sărind în picioare. Și te porți cu ea de parc-ar fi o sclavă!
Demonio! 1

— Bea, bea, continuă Houmain ațâțând înceti șor tăciunii cu jungherul. Asta a fost dorința lui.
Stai jos.

Jacques se așeză la loc.

— Îmi pare, continuă contrabandistul, că n-ar fi fost prea mâhnit să afle că... mă-nțelegi! I-ar fi făcut mai multă plăcere s-o știe sub zăpadă decât deasupra. Dar nu voia să facă treaba cu mâna lui, căci îi e rudă bună, după cum spunea.

1 Diavole (sp.).

— Și după cum știu și eu, grăi noul venit. Dar, hai, zi mai departe...

— E de înțeles că unui om ca dânsul, care trăiește la curte, să nu-i placă să țină pe lângă el o nepoată smintită. Așa e: și eu, dacă aș fi rămas în magistratură, aș fi procedat la fel la o adică. Dar aici, nu-i nevoie de prestanță, după cum vezi, așa că am luat-o ca *criada 1.* A vădit mai mult bun-simț decât mi-aș fi închipuit vreodată, deși aproape niciodată n-a rostit altceva decât o singură vorbă și la început făcea pe mironosița. Acum știe să țesale un catâr ca și un rândaș. Totuși de câteva zile are puțină fierbințeală. Oricum, tot o să crape într-o zi sau

alta. Ascultă! Să nu cumva să te-apuci să-i spui lui Laubardemont că mai trăieşte. O să creadă că am cruţat-o din economie, ca s-o păstrez ca slujnică.

— Cum aşa? Laubardemont e aci? exclamă
Jacques.

— Bea, răspunse flegmaticul Houmain, dând el însuşi o frumoasă pildă, ilustrând îndemnul său favorit şi începând să închidă ochii pe jumătate, cu un aer înduioşat. Asta e, vezi tu, a doua treabă pe care o am cu acest drăgălaş Lombard demon a, sau cum vrei să-i spui. Ţin la el ca la lumina ochi lor şi vreau să bem în sănătatea lui vinişorul ăsta de Jurancon. E vinul unui spiriduş, vinul fostului

1 Slujnică (sp.).

2 Joc de cuvinte pricinuit de asemănarea cu numele lui Laubardemont.

rege Henri. Ce fericiţi suntem aici! Spania în mâi; dreaptă, Franţa în cea stângă, între burduf şi b teică. Butelca! Am dat dracului totul de drag;! ei!

Făcu să sară dopul unei sticle cu vin alb. Dup; ce trase câteva gâturi zdravene, continuă să povestească, în timp ce străinul îl mânca din ochi.

— Da, e aici şi trebuie să-i fi îngheţat picioarele de când din amurg tot bate munţii cu străjilt lui şi cu oameni de-ai noştri, ştii *bandoleros,* adevăraţi *contrabandistas.*

— Şi de ce-i bate! întrebă Jacques.

— Stai şi ascultă, reluă beţivanul. Ca să pună mina pe doi nelegiuiţi care vor să aducă aici şai zeci de mii de soldaţi spanioli de hârtie, în buzu narele lor. Poate că nu pricepi dacă-ţi vorbesc mai cu perdea, ţărănoi răzvrătit ce eşti! Ei bine, totuşi lucrurile stau aşa cum ţi-am spus, în buzu narele lor.

— Ba da, ba da, pricep, grăi Jacques pipăindu-şi jungherul de la cingătoare şi aruncând o privire spre uşă.

— Ei bine, atunci, fecior de diavol, hai să cântăm *Tirana;* ia-ţi butelca, aruncă ţigara şi cântă.

Rostind aceste cuvinte, gazda, clătinându-se pe picioare, se porni să cânte în spaniolă, întrerupându-şi hăuliturile ca să tragă câte o duşcă, turnându-şi vinul de-a dreptul în gâtlej. Jacques, stând

I – os, i! privea cu ochi întunecaţi la lumina tăciunilor, şi chibzuia ce să facă.

l „Eu care sunt contrabandist şi care nu mă tem de nimic, iată-mă. Îi sfidez pe toţi, am grijă de mine şi sunt respectat.

Ai, ai, ai, jaleo! Fetelor, fetelor, cine vrea să cumpere de la mine aţă neagră?”

Lumina unui fulger pătrunse printr-un gemuleţ şi odaia se umplu de miros de pucioasă. Urmă o detunătură înspăimântătoare şi coliba trosni din încheieturi. Se auzi zgomotul unei grinzi prăvălite afară.

— Hei, ce se petrece cu casa? răcni beţivanul. A intrat Diavolul aici? Nu mai vin odată prietenii?

f – Hai să cântăm, îl îndemnă Jacques, trăgând samarul pe care stătea mai aproape de acela al lui Houmain.

Acesta, ca să-i mai vină inima la loc, începu din nou să ragă:

1 Nicio traducere nu poate reda ritmul alert al acestei romanţe spaniole. Ea trebuie auzită cântată de vocea când i fonfăită, când puternică, când aspră, când mângâietoare, când vioaie şi când nepăsătoare a vreunui andaluz care ciupeşte corzile unei chitare mici. Ritmul e de dans, iar conţinutul e cel al unui cântec războinic.

Yo que soi contrabandist al l campo por mi respecto, la todos Ios desafio / Pues a Nadie tengo miedo. // Ay ja

(le-o l Muchachas l Quién me merca un hilo negro? / Mi caballo esta cansado, / Y yo me-marcho corriendo. // Ay! ay! que tiene la ronda, / Y se mueve el tiroteo; l’Ay i ay! caballito mi-o / Ay! saca me deşte apriete. // Viva, viva mi caballo, l Caballo mi-o carreto; l’Ay. jaleo! Muchachas, ay! jaleo… – (N.a.).

149

Jalea! jalea! Calul meu e ostenit, iar eu alerg p”.

lângă el. *Ai, ai, ai!* Soseşte patrula şi muntele răsună de >

Împuşcături.

Ai, ai, ai! Căluţule, scapă-mă de această primej – die. Ura, ura pentru calul meu, calul meu cu fălci înspumate!

Fetelor, *jaleo!* fetelor, cumpăraţi aţă neagră de la f mine.

Nici nu termină bine, când iată că samarul pl care şedea fu smuls

din loc, iar el căzu pe spa u/ Jacques, după ce se descotorosi astfel de contrabandist, dădu să se năpustească spre uşă, când aceasta se deschise şi în crăpătura ei se ivi faţa' palidă şi îngheţată a nebunei. Dădu înapoi.

— Judecătorul! rosti ea intrând, şi apoi căzui ţeapănă pe pământul rece.

Jacques trecuse deja cu un picior peste ea, când în uşă se arătă un alt chip livid şi uluit, o namilă, de om înfăşurată într-o manta acoperită de zăpadă. Jacques se dădu iarăşi înapoi, şi, cuprins» de spaimă şi de furie, izbucni în râs. Era Laubar-demont urmat de oameni înarmaţi. Se măsurară) cu privirea.

— He, he, he, ticălos ca... a... mă... rad, bolbo-l rosiltloumain ridicându-se anevoie, nu cumva eşti regalist?

Dar când îi văzu pe cei doi care încremeniseră i holbându-se unul la celălalt, amuţi ca şi ei, dân-[du-şi seama că era beat şi se apropie şovăielnic.

150

o-o ridice pe nebună care zăcea ca moartă, între judecător şi căpitan. Primul grăi:

Nu eşti tu cumva cel pe care-l urmăream adineauri?

El e, întăriră într-un glas cei ce-l însoţeau.

Celălalt s-a făcut nevăzut.

Jacques se trase de-a-ndăratele până la îniohebarea de scânduri care închipuiau peretele şubred al colibei, înfăşurându-se în manta, ca un urs încolţit de o haită numeroasă şi vrând să creeze *o* diversiune ca să poată chibzui o clipă, răspunse cu glas tare şi ameninţător:

— Cine trece peste tăciunii ăştia şi peste trupul fetei e un om mort!

Şi trase un jungher lung de sub manta. În acea clipă, Houmain, îngenuncheat, întoarse capul tinerei femei. Ochii ei erau închişi. O târî mai aprobe de grătarul cu cărbuni aprinşi şi văpaia lor o lumină.

— Dumnezeule mare! urlă Laubardemont pierzându-şi cumpătul de spaimă, Jeanne mai trăieşte!

— Fiţi pe pace, stăpâne, sughiţă Houmain, încercând să-i ridice lungile pleoape negre care se închideau la loc şi capul, care se lăsa pe spate, moale ca o cârpă... Fiţi... pe pa... a... ce, nu... u vă supăraţi, a murit, a murit de tot.

Jacques puse piciorul pe acest trup ca pe o stavilă şi, aplecându-se cu un rânjet sălbatic către Laubardemont, îi şopti;

151

— Lasă-mă să trec, curtene, dacă vrei să nu tţ l dau în vileag; n-am să spun nimănui c-a fost ne>

poată ta, şi că eu sunt feciorul tău.

Laubardemont se reculese, se uită la oamenii sâj care se buluceau în jur cu carabinele întinse şi l făcându-le semn să se dea înapoi câţiva paşi, răsJ punse cu glas scăzut:

— Dă-mi tratatul şi te las să treci.

— Iată-l aici, la cingătoare, dar dacă se atinge cineva de el, voi declara sus şi tare că-mi est]

tată. Ce va zice atunci stăpânul tău?

— Dă-mi tratatul şi-ţi dăruiesc viaţa.

— Lasă-mă să plec şi am să te iert că mi-ai mai dăruit-o.

— Nu te-ai schimbat deloc, tâlharule!

— Nu, ucigaşule!

— De ce te pui pentru un neisprăvit care unel teste? întrebă Laubardemont.

— De ce te pui pentru un moşneag care guvernează? îi ripostă fiul său.

— Dă-mi documentul; am jurat că voi pune mâna pe el.

— Lasă-mi-l; am jurat să-l dau în mâna deşti natarului.

— Ce-o fi însemnând pentru tine a jura şi care o fi Dumnezeul tău? – întrebă Laubardemont!

— Dar al tău, îi întoarse Jacques, nu e oare crucifixul de fier înroşit?

152

Ridicându-se între ei doi, râzând şi împleticin-dtt-se, Houmain îi spuse lui Laubardemont, bătându-l pe umăr:

— Ce aveţi să vă spuneţi atâta, prie… tene? îl cunoaşteţi de mai înainte? E… e băiat bun.

— Eu? Da’ de unde! exclamă Laubardemont, nu l-am văzut în viaţa mea.

În clipa aceea, Jacques, profitând de scutul pe care îl oferea beţivanul şi de micimea încăperii înţesate, se năpusti cu putere asupra

scândurilor putrede din care era alcătuit peretele, izbi cu piciorul două din ele pe care le proiectă afară şi se făcu nevăzut prin crăpătură. Peretele fiind distrus, coliba pârâi din încheieturi, şi vântul năvăli în ea năprasnic.

— Hei! Demonic, *santo Demonio,* încotro? urlă contrabandistul, îmi nărui casa! şi te azvârli în văgăuna torentului?

Toţi se apropiară cu băgare de seamă, smulseră scândurile ce mai rămăseseră şi se aplecară deasupra prăpastie! O privelişte ciudată li se înfăţişă ochilor: vijelia era în toi, o vijelie ca în Pirinei. Fulgere imense brăzdau deodată cele patru zări şi lumina lor se succeda atât de repede, de parcă nu mai exista niciun interval între ele, păreau încremenite şi veşnice. Numai bolta învăpăiată se stingea din când în când brusc, apoi îşi relua strălucirea constantă. Nu văpaia părea străină acestei nopţi, ci bezna. Ai fi zis că pe acest cer în mod firesc strălucitor existau eclipse de

moment, atâta durau fulgerele şi atât de scurt era răstimpul dintre ele! Piscurile prelungi şi stâncile albicioase se profilau pe acest fundal roşietic ca nişte blocuri de marmură pe o cupolă de aramă încinsă, închipuind printre zăpezi minunăţiile făurite de un vulcan; apele ţâşneau ca nişte flăcări, zăpezile se prăvăleau ca o lavă orbitoare.

În noianul lor mişcător se zbătea un om, iar strădania lui îl făcea să se înfunde din ce în ce mai adânc în vârtejul lichid al prăpastiei. Genunchii nu i se mai vedeau, în braţe strângea un imens sloi de gheaţă transparentă, piramidal, pe care fulgerele îl luminau ca pe o stâncă de cristal. Dar sloiul se topea la bază şi luneca încet pe povârnişul stâncii. Se auzea sub stratul de zăpadă trosnetul bolovanilor de granit care se ciocneau, căzând la nişte adâncimi ameţitoare, încă ar mai fi putut fi salvat; se afla la numai patru picioare depărtare de Laubardemont.

— Mă duc la fund, strigă Jacques; întinde-mi ceva şi-ţi dau tratatul.

— Dă-mi-l şi-ţi întind muscheta asta, răspunse Laubardemont.

— Na-ţi-l! răcni spadasinul, dacă Diavolul ţine cu Richelieu. Desprinzând o mână de pe reazemul lui lunecos, aruncă un toc de lemn scobit în co libă. Laubardemont intră repede şi se azvârli asupra

tratatului ca un lup asupra prăzii. Zadarnic întinsese Jacques braţul; oamenii îl văzură lunecând încet, împreună cu enormul sloi care se

154

— 2 busindu-se devale şi înfundându-se ţării topea, **prauu?**

Zgom V-AŢI Ticălosule, m-ai înşelat, strigă el, dar. – „ştii că nu mi-ai luat tratatul... eu ţi l-am dat...

mă auzi, tată

Pieri sub stratul gros şi alb de zăpadă, în locul de se afla cu puţin înainte, nu se mai zări decât

„Giulgiu de o albeaţă orbitoare, brăzdat de fulgerele care se stingeau. Nu se mai auzea decât bubuitul tunetului şi clocotul apei între stânci, cad oamenii adunaţi în jurul unui cadavru şi al unui nelegiuit în coliba pe jumătate năruită tăceau, împietriţi de groază şi temându-se ca Dumnezeu să nu abată trăsnetul asupra lor.

1 „A trăit şi a murit laolaltă cu tâlharii. Nu este oare aceasta pedeapsa dumnezeiască meritată de judecător, pentru ca el să ispăşească cumva moartea crudă ţi nemiloasă a acestui sărman Grandier al cărui sânge strigă răzbunare?”

PATIN, scris. LXV din 22 decembrie 1651 (N.a.).

155

Capitolul al *XXIII – l e a*

DESPĂRŢIREA

Absenţa-i cea mai crudă urgie dintre toate! Dar ce-ţi mai pasă ţie?*!*

LA FONTAINE

Căruia dintre noi nu-i place să urmărească cu privirea norii de pe cer? Cine nu-i invidiază cum pribegesc nestânjeniţi prin văzduh, sau cum, buluciţi de vânturi şi coloraţi de soare, înaintează calm, ca o flotă de corăbii întunecate cu prova aurită? Sau cum, risipiţi în ghemotoace uşoare, alunecă repede, zvelţi şi alungiţi ca nişte păsări călătoare, străvezii ca nişte gigantice opale desprinse din comoara cerurilor, ori sclipitori de al-braţă ca zăpezile de pe munţi, pe care vânturile le spulberă pe aripile lor? Omul este un călător lent care-i invidiază pe trecătorii aceştia iuţi. Deşi mai puţin iuţi decât închipuirea lui, ei văd totuşi într-o singură zi toate meleagurile de care sunt legate amintirile sau nădejdile omului, care au

1 Cei *doi porumbei,* traducere de Ştefan Tita, în volumul La Fontaine, *Fabula,* Editura pentru literatura universală, Bucureşti, 1969, pag. 374.

153

fost cândya martore ale fericirii sau tristeţilor sale, precum şi ţările frumoase pe care nu le cunoaştem dar unde ne închipuim că putem găsi totul laolaltă. Fără-ndoială, nu există loc pe acest pământ, fie stâncă prăpăstioasă fie câmpie nerodnică pe lângă care trecem cu nepăsare, care să nu fi însemnat ceva în viaţa vreunui om, care să nu se fi întipărit în amintirea lui. Căci asemenea corăbiilor hârbuite, înainte de a ne scufunda pentru totdeauna, lăsăm câte o rămăşiţă din noi înşine pe fiecare stâncă.

Încotro oare se îndreaptă norii vineţi şi întunecaţi ai vijeliei care a bântuit Pirineii? Vântul ce bate din Africa îi mână din urmă cu suflarea-i dogoritoare. Ei zboară, se rostogolesc unii peste alţii bubuind, aruncând fulgere înaintea lor ca nişte făclii şi lăsând să atârne în urma lor o dâră de ploaie ca o rochie vaporoasă. Smulgându-se anevoie din defileurile stâncoase care stăviliseră o clipă goana lor, ei stropesc în Bearn pitorescul ţinut de baştină al lui Henric al IV-lea, în Guyenne teritoriile cucerite de Carol al VII-lea, în Sain-tonge, în Poitou, în Touraine, cele cucerite de Carol al V-lea şi Filip-August şi, încetinindu-şi goana deasupra străvechiului domeniu al lui Hu-gues Capet, se opresc cu un răpăit surd pe turlele castelului Saint-Germain.

— Vai, Doamnă! zise Marie de Mantoue către Regină, vedeţi ce vijelie vine dinspre miazăzi?

157

— Te uiţi adesea înspre părţile acelea, draga mea, răspunse Ana de Austria rezemată de bal con.

— Din părţile acelea vine soarele, Doamnă.

— Şi vijeliile, rosti Regina, după cum vezi. Ai încredere în cuvintele unei prietene, scumpă copilă, norii aceştia nu pot aduce nimic bun pentru dumneata. Mi-ar plăcea mai mult să te văd întorcându-ţi ochii către Polonia. Priveşte poporul frumos căruia ai putea să-i fii suverană.

În acea clipă, pentru a se pune la adăpost de ploaia care începea, însoţit de o numeroasă suită de tineri polonezi călare, prinţul Palatin

tocmai trecea grăbit pe sub ferestrele Reginei. Tunicile lor turceşti presărate cu bumbi de diamante, smaralde şi rubine, mantiile lor verzi şi cenuşii *ca* inul, penele lungi cu care erau împodobiţi caii, precum şi întreaga lor înfăţişare exotică le conferea o ciudată strălucire, cu care curtea se deprinsese foarte lesne. Ei opriră caii o clipă şi prinţul salută de două ori, în timp ce armăsarul sprinten pe care-l călărea păşea în lături, cu capul întors către prinţese. Ridicându-se în două picioare şi nechezând, el îşi învolbură coama, părând că salută, încovoindu-se şi aducându-şi capul între picioarele dinainte, întreaga suită repetă această figură pe măsură ce trecea. Mai întâi prinţesa Marie se trase înapoi, ca nu cumva să fie văzute lacrimile adunate în ochii ei. Dar spectacolul stră

153

lucit şi măgulitor o aduse din nou în balcon şi nu se putu opri să nu exclame:

— Cu câtă graţie călăreşte prinţul Palatin acest frumos armăsar. Parcă nici nu se sinchiseşte că e pe cal.

Regina zâmbi.

— Gândul lui e la aceea care mâine ar putea fi suverana sa dacă în loc să-i întâmpine întotdeauna pe aceşti sărmani străini cu o mutrişoară bosumfiată, aşa ca acum, ar binevoi să facă un semn şi să arunce asupra tronului Poloniei o privire a ochilor ei mari, negri şi migdalaţi.

Ana de Austria o lovi uşurel cu evantaiul peste buze şi Marie nu se putu împiedica să nu zâmbească şi ea. Dar imediat lăsă capul în jos, părându-i rău de ce făcuse şi se reculese, ca să se poată cufunda din nou în tristeţea ei, care începea să se cam destrame. Pentru a se întrista din nou, trebui chiar să-şi afunde privirea în norii groşi ce atârnau deasupra castelului.

— Sărmană copilă, continuă Regina, faci tot ce poţi ca să-i rămâi credincioasă şi să te menţii în melancolia romanului tău. Îţi faci rău nedormind, nemâncând şi petrecându-ţi noaptea ca să plângi, să visezi sau să scrii. Dar te previn, nu vei izbuti decât să slăbeşti, să te urâţeşti şi să pierzi şansa de a fi regină. Cinq JVI – ars al tău e un mic ambiţios care şi-a frânt gâtul.

Văzând-o pe Marie cum îşi ascunde nasul în batistă, gata să izbucnească iarăşi în plâns, Ana de

Austria intră pentru o clipă din nou în camera ei, lăsând-o pe balcon şi prefăcându-se că ar căuta nişte bijuterii pe masa ei de toaletă. Se întoarse încet după un timp şi se puse din nou cu gravitate la fereastră. Marie se mai potolise şi privea cu mâhnire câmpia, colinele din zare şi furtuna care se întindea încet, încet.

Regina reluă firul convorbirii pe un ton mai grav.

— Dumnezeu, Marie, ţi-a arătat mai multă bunătate decât meritai poate cu uşurătatea dumitale.
Te-a scăpat de la o mare primejdie. Ai vrut să faci o jertfă grea, dar, din fericire, n-ai apucat s-o faci. Nevinovăţia dumitale te-a salvat de pe ricolul dragostei. Eşti ca un om care crede că a luat o otravă puternică, pe când, de fapt, n-a băut decât apă curată care nu-i poate face rău.

— Vai, Doamnă, ce voiţi să spuneţi? Nu sunt oare şi aşa destul de nefericită?

— Nu mă întrerupe, spuse Regina şi vei vedea cu alţi ochi poziţia ta actuală. Nu vreau să te în vinuiesc de nerecunoştinţa faţă de Cardinal, am prea multe temeiuri ca să nu ţin la el! Am asistat doar eu însămi la naşterea complotului. Ai putea să-ţi aminteşti totuşi, draga mea, că el a fost sân gurul om din Franţa care, împotriva părerii Reginei-mame şi a curţii, a vrut să sprijine războiul ducatului de Mantoue, pe care l-a smuls Imperiu lui şi Spaniei şi l-a înapoiat, ducelui de Nevers, tatăl dumitale. Chiar aici, în castelul Saint-Ger

main a fost semnat tratatul prin care ducele de Guastalla a fost răsturnat. Erai foarte mică pe atunci… Totuşi ţi s-a povestit probabil. Şi cu toate acestea, iată că un tânăr de douăzeci şi doi de ani, numai şi numai din dragoste (aşa vreau să cred, ca şi dumneata), este gata să poruncească asasinarea Cardinalului…

— Vai, Doamnă, n-ar fi în stare de aşa ceva. Vă jur că a refuzat…

— Te-am rugat, Marie, să mă laşi să vorbesc.
Ştiu că e generos şi cinstit. Vreau să cred, în po fida moravurilor epocii noastre, că e destul de reţinut şi nu va ajunge atât de departe încât să ucidă cu sânge rece un bătrân, aşa cum cavalerul de Guise l-a ucis în stradă pe baronul de Luz.
Va fi oare destul de stăpân pe situaţie ca să împiedice acest lucru, dacă

o să pună mâna pe el în luptă deschisă? Nu putem şti asta mai bine decât ol. Numai Dumnezeu cunoaşte viitorul. Dar cel puţin eşti sigură că de dragul dumitale îl atacă şi că pentru a-l răsturna pregăteşte un război civil care poate că a şi izbucnit la ora când stăm de vorbă, un război fără sorţi de izbândă? Oricum s-ar termina războiul civil, nu va izbuti decât să facă rău, căci fratele regelui va părăsi complotul.

— Dar cum se poate, Doamnă?

— Ascultă-mă, îţi spun, sunt sigură de aceasta şi n-am nevoie să-ţi explic mai mult. Ce va face atunci Marele-scutier? Regele, aşa cum a bănuit el pe bună dreptate, s-a dus să se sfătuiască cu

Cardinalul. Să se sfătuiască, înseamnă să-i cedeze. Dar tratatul cu Spania a fost semnat. Dacă se descoperă lucrul acesta, ce va face de unul singur domnul de Cinq-Mars? Nu mai tremura aşa, îl vom salva, îi vom salva viaţa, ţi-o făgăduiesc. Sper… că mai e timp…

— Vai, Doamnă! Speraţi? Atunci sunt pierdută, exclamă Marie slăbită, aproape pierzându-şi cunoştinţa.

— Să stăm jos, spuse Regina. Şi aşezându-se alături de Marie, lângă uşa care dădea pe balcon, continuă:

— Fără-ndoială Gaston d'Oricans, îngrijindu-se de soarta lui, se va îngriji şi de cea a tuturor complotiştilor. Dar cea mai mică pedeapsă va fi exilul, exilul pe viaţă. Aşa că vei fi ducesa de Nevers şi de Mantoue şi prinţesa Marie de Gonzague, soţia domnului Henri d'Effiat, marchiz de Cinq-Mars exilat!

— Nu face nimic, Doamnă! îl voi urma în sur ghiun, e de datoria mea, sunt soţia lui… hohoti Marie printre lacrimi. Aş vrea să-l ştiu deja m şi guranţă.

— Visuri ce se făuresc la optsprezece ani, rosti

Regina, îmbărbătând-o pe Marie. Trezeşte-te, copila mea, trezeşte-te, trebuie. Nu vreau să tăgă duiesc niciuna din însuşirile domnului de Cinq

Mars; are o fire generoasă, un spirit larg, mult curaj, dar nu mai poate să facă nimic pentru dum

neata şi, din fericire, nu eşti nici soţia şi nici măcar logodnica lui.

— Sunt a lui, doamnă, numai a lui…

— Dar fără binecuvântare, reluă Ana de Austria, în sfârşit, fără cununie. Niciun preot n-ar fi cutezat sălacă asta şi nici al vostru n-a făcut-o, mi-a spus-o chiar el. Taci, adăugă ea, astupând cu frumoasele ei mâini gura Mariei. Taci şi să nu-mi spui că Dumnezeu a auzit jurămintele voastre, că nu poţi trăi fără el, că destinele voastre nu pot fi despărţite, că singură moartea poate sfarmă legământul vostru! Sunt vorbe potrivite cu vârsta dumitale, adorabile himere de moment, de care vei râde într-o bună zi, fericită că nu trebuie să plângi din pricina lor o viaţă întreagă. Dintre toate femeile tinere atât de strălucitoare pe care le vezi în jurul meu la curte, nu există una care să nu fi avut la vârsta dumitale vreun vis frumos de dragoste ca al dumitale, care să nu fi înnodat legături pe care le credea indisolubile şi care, în taină, să nu fi rostit jurăminte pentru vecie. Ei bine, toate aceste vise s-au spulberat, toate aceste legături au fost rupte, iar jurămintele au fost date uitării.
Şi totuși, vezi că sunt soţii şi mame fericite, în conjurate cu toate onorurile datorate rangului lor, vin să râdă şi să danseze în fiecare seară… Ghicesc ce vrei să-mi mai spui… Dragostea lor nu era ca a dumitale, nu-i aşa? Te înşeli, dragă copilă, ele iubeau tot atât de fierbinte şi nu plângeau mai puţin, Dar acum, îţi voi încredinţa marea taină

care te împinge la deznădejde, deoarece nu cunoşti răul care te macină. Ducem o existenţă dublă, dragă prietenă: viaţa noastră lăuntrică, sentimentală ne roade puternic, dar viaţa exterioară ne domină, împotriva vrerii noastre, întotdeauna depinzi de oameni şi mai cu seamă atunci când ocupi un rang înalt. Când eşti singură, te crezi stăpână pe soarta ta, dar simpla vedere a trei persoane care î\i tulbură singurătatea te face să te simţi din nou înlănţuită, amintindu-ţi de rangul şi anturajul tău. Dar ce spun? Chiar dacă te-ai închide în tine, Jlăsându-te înflăcărată de hotărâri curajoase şi nemaipomenite, de jertfe admirabile zămislite de pasiuni, ar fi de ajuns numai ca un slujitor să vină să te întrebe ce porunci ai de dat, pentru ca să rupă vraja şi să-ţi aducă aminte de viaţa dumitale reală. Această luptă între poziţia pe care o ocupi şi năzuinţele tale te omoară. Ţi-e necaz pe tine însuţi, te dojeneşti amarnic.

Marie întoarse capul.

— Da, te socoteşti tare vinovată. Acordă-ţi iertaro. Marie.

Oamenii sunt fiinţe atât de schimbătoare şi dependente unele de altele, încât nu ştiu dacă cei ce se retrag din lume în mod spectaculos nu o fac chiar de dragul lumii. Deznădejdea are rafinamentele ei, iar singurătatea, cochetăria ei. Se spune chiar că sihaştrii cei mai neînduplecaţi nu s-au putut abţine să nu se întrebe ce vorbeşte lumea despre ei. Acest interes pentru opinia publică este un lucru bun, căci aproape întot
184

deauna combate cu succes imaginaţia care o ia razna şi vine în ajutorul îndatoririlor pe care le uităm prea lesne. După ce te împaci cu soarta pe care se cuvine s-o ai, după ce jertfeşti ceea ce le abătea de la calea raţiunii, încerci (şi nădăjduiesc că vei simţi lucrul acesta) mulţumirea unui surghiunit care, după o noapte tulburată de coşmaruri, revine în sânul familiei, a unui bolnav care vede din nou lumina zilei şi soarele. Sentimentul de a te fi întors, ca să spunem aşa, la starea ta firească îţi redă liniştea pe care o vezi în mulţi ochi care au plâns şi ei, căci puţine sunt femeile care nu au cunoscut asemenea lacrimi. Socoteşti că dacă ai renunţa la Cinq-Mars ţi-ai călca jurămintele? Dar nu vă leagă nimic; te-ai achitat de obligaţiile pe care le aveai faţă de el, refuzând timp de peste doi ani partidele regale care ţi-au fost prezentate. Şi, la urma urmelor, ce a făcut acest îndrăgostit pătimaş? S-a înălţat ca să te ajungă. Dar nu cumva ambiţia, care şi „se pare că a venit în sprijinul dragostei s-a folosit de ea? Acest tânăr mi se pare prea ascuns, prea stăpânit când îşi uizeşte intrigile politice, prea independent în vastele sale hotărâri şi în monstruoasele sale acţiuni, pentru ca să-l cred exclusiv preorupat de dragoste. Dacă n-ai fost decât un mijloc şi nu un scop, atunci ce-ai spune?

— Tot l-aş iubi, răspunse Marie. Cât va trăi, voi fi a lui, Doamnă.
165

— Dar atâta vreme cât voi fi în viaţă, spuse
Regina cu hotărâre, mă voi împotrivi.

Odată cu aceste cuvinte din urmă, ploaia şi grindina începură să izbească în balcon cu furie. Suverana profită de împrejurare ca să se scoale brusc şi să reintre în apartamentele ei, unde ducesa de Chevreuse, Mazarin, doamna de Guemenee şi prinţul Palatin aşteptau de câtăva vreme. Regina se îndreptă spre ei. Marie se trase mai la

întuneric, lângă o draperie, ca nimeni să nu-i vadă ochii înroşiţi. Nu voia să participe la conversaţia prea zglobie; totuşi câteva cuvinte îi atraseră atenţia. Regina îi arăta doamnei de Guemenee diamantele pe care tocmai le primise de la Paris.

— Această coroană nu-mi aparţine, Regele a comandat-o pentru viitoarea regină a Poloniei; dar încă nu se ştie cine va fi.

Apoi, întorcându-se spre prinţul Palatin, îl întrebă:

— V-am văzut trecând, unde vă duceaţi?

— La domnişoara ducesă de Rohan, răspunse polonezul.

Apropiindu-se de Regină, insinuantul Mazarin, care profita de orice împrejurare ca să descopere secrete şi să se facă indispensabil graţie unor destăinuiri smulse cu forţa, rosti:

— Se nimereşte bine, acuma când vorbeam despre coroana Poloniei.

Marie, care asculta, nu putu suporta să se vorbească astfel de faţă cu ea şi o întrebă pe doamna de Guemenee care se afla lângă ea:

— Domnul de Chabot e oare rege al Poloniei?

Regina auzi butada Mariei şi se bucură de reacţia ei care tâăda o oarecare sensibilitate a amorului propriu. Pentru a stimula acest germene, se prefăcu că acordă atenţie şi aprobare conversaţiei care urmă şi pe care o încuraja.

Prinţesa de Guemenee nu mai contenea să se mire.

— Se poate oare concepe o asemenea căsătorie?

Nimeni nu mai poate să i-o scoată din cap. În sfârşit, aceeaşi domnişoară de Rohan pe care am văzut-o cu toatele atât de mândră, după ce l-a refuzat pe contele de Soissons, pe ducele de Weymar şi pe ducele de Nemours să se mărite cu un simplu gentilom? Mai mare mila, într-adevăr?

Unde o să ajungem? Cine ştie ce-o să se mai întâmple.

Mazarin adăugă pe un ton echivoc:

— Să fie adevărat? Să-l iubească? Aici la curte? O iubire adevărată? Profundă? E de necrezut!

În timpul acesta Regina se juca cu noua coroană, tot închizând-o şi deschizând-o.

— Diamantele nu se potrivesc decât pe un păr negru, spuse ea. Ia să vedem, întinde fruntea.

Marie… îţi vine de minune, urmă ea.

— S-ar crede că e anume făcută pentru doamna prinţesă, rosti Cardinalul.

— Mi-aş da viaţa ca să rămână pe această frunte, declară prinţul Palatin.

Fără să vrea, printre lacrimile care-i mai brăzdau obrajii, Marie lăsă să-i scape un surâs copilăresc, ca o rază de soare prin perdeaua de ploaie. Apoi, îmbujorându-se brusc, dădu buzna afară şi se refugie în apartamentele ei.

Toată lumea începu să râdă. Regina o urmări cu privirea, dădu solului polonez mâna să i-o sărute şi se retrase ca să scrie o scrisoare.

Capitolul al XXIV – l e a

MUNCA

Puţină nădejde trebuie să tragă oamenii mărunţi şi sărmani pe lumea asta, dacă un rege atât de mare i suferit şi a muncit atât.

PHILIPPE DE COMINES

Într-o seară, în faţa Perpignanului s-a petrecut un lucru cu totul neobişnuit. Era ceasul zece şi toată lumea se culcase, încetinite până a Îi aproape suspendate, operaţiunile asediului amorţiseră tabăra şi oraşul. Spaniolii nu se prea sinchiseau de francezi şi comunicau nestingherit cu Calalonia, ca în timp de pace. În oastea franceză domnea o tainică îngrijorare, prevestitoare de evenimente de seamă, în aparenţă totul era calm. Nu se auzea decât pasul măsurat al santinelelor. În noaptea întunecată se zărea numai sclipirea roşiatică a fitilului în permanenţă fumegând al puştilor lor. Deodată însă goarnele muşchetarilor, ale cavaleriei uşoare şi infanteriei sunară aproape în acelaşi timp *înşeuarea* şi *încălecarea.* Santinelele dădură alarma şi sergenţii cu facle în mână începură să intre din cort în cort, împungându-i cu o suliţă lungă pe oşteni ca să-i trezească, să-i aranjeze

În formaţie şi să-i numere, într-o linişte mohorâtă, plutoane lungi străbăteau tabăra, ducându-se să-şi ocupe locul ce le fusese hărăzit pentru bătălie. Se auzea zgomotul cizmelor grele şi tropotul escadroanelor vestind că unităţile de cavalerie intrau şi ele în dispozitiv. După o jumătate de oră de forfotă, zarva încetă, torţele se

stinseră şi totul se potoli. Armata era pe picior de luptă.

Unul din ultimele corturi din tabără strălucea ca o stea, luminat fiind dinăuntru de numeroase făclii. Apropiindu-te, mica piramidă albă şi străvezie, pe pânza căreia se profilau două umbre care umblau încoace şi încolo, se distingea mai bine. Afară aşteptau mai mulţi oameni călare, înăuntru se aflau de Thou şi Cinq-Mars.

Dacă l-ar fi văzut cineva pe evlaviosul şi înţeleptul de Thou în picioare şi înarmat la acest ceas târziu al nopţii, l-ar fi luat drept vinul din capii răscoalei. Dar dacă s-ar fi uitat la el mai îndeaproape şi i-ar fi văzut chipul încruntat şi privirea stinsă, ar fi înţeles că osândea acţiunea întreprinsă şi că se lăsa târât şi compromis în ea datorită unei voinţe de neclintit care-l făcea să biruie sila ce o încerca. Din ziua în care Henri d'Effiat îşi deschisese inima în faţa lui şi-i încredinţase taina sa, văzuse limpede c-ar fi fost zadarnic să-l mustre pe tânărul acela atât de hotărât. Înţelesese chiar mai mult decât îi spusese domnul de Cinq-Mars, şi văzuse în tainica unire a prietenului său cu prinţesa Marie una din acele legături de dragoste

ale căror frecvente şi misterioase greşeli şi ale căror voluptuoase şi involuntare momente de uitare de sine nu pot fi prea curând purificate prin binecuvântări publice, înţelesese că un îndrăgostit, stăpânul adorat al acelei tinere, nu putea îndura un chin mai mare decât cel de a se arăta în fiecare zi în faţa ei ca un străin şi de *a* asculta confidenţe politice referitoare la căsătoriile ce se puneau la cale pentru ea. În ziua în care ascultase întreaga lui destăinuire, de Thou încercase totul pentru a-l împiedica pe Cinq-Mars să meargă până la alianţa cu străinătatea, pe care o plănuia, Evocase cele mai duioase amintiri şi făcuse apel la cele mai bune sentimente ale sale, fără alt rezultat decât de a-l întări şi mai mult în hotărârea-i nestrămutată. Ne amintim că Cinq-Mars îl întrebase cu asprime: *Te-am rugat eu să iei parte la complot?* Iar ci nu voise să-i făgăduiască alt jeva decât că nu-l va denunţa. Trebuia să-şi adune toată puterea pentru a lupta împotriva prieteniei şi a-i spune: Să *nu aştepţi nimic de la mine, dacă semnezi acest tratat.* Totuşi Cinq-Mars semnase tratatul şi de Thou se mai afla încă acolo, alături de el.

Deprinderea de a discuta deschis proiect de prietenului său i le făcuse poate mai puţin odioase. Dispreţul său pentru viciile Cardinalu-lui-duce, indignarea ce i-o provocase aservirea

parlamentelor, din care familia sa făcuse parte din tată în fiu, şi corupţia justiţiei, precum şi numele

’171

mari şi mai cu seamă caracterul nobil al persoanelor aflate în fruntea acţiunii, totul contribuise la atenuarea primei sale impresii neplăcute. După ce-i făgăduise domnului de Cinq-Mars că nu va divulga nimănui secretul, considera că poate să asculte în amănunt toate destăinuirile de mai mică însemnătate. Şi de la întâmplarea din casa frumoasei Marion Delorme, care-l adusese în rândurile complotiştilor, se socotea legat faţă de ei prin cuvântul său de cinste şi obligat la o tăcere absolută. De atunci încoace îi mai întâlnise pe Gaston d’Orléans, pe ducele de Bouillon şi pe Fontrailles; şi aceştia se obişnuiseră să vorbească nestingherit în prezenţa lui, iar el se deprinsese să-i asculte fără mânie. Acum primejdiile care-l pândeau pe prietenul său îl atrăgeau în vârtejul lor ca un magnet irezistibil. Conştiinţa lui suferea, dar îl urma pe Cinq-Mars pretutindeni, fără a rosti, dintr-un exces de delicateţe, niciun cuvânt care ar fi putut să lase impresia ca s-ar teme pentru soarta sa. Consimţise în mod tacit să-şi jertfească viaţa şi i s-ar fi părut nedemn pentru amândoi să dea de înţeles că vrea să-şi ia înapoi cuvântul.

Marele-scutier îmbrăcase platoşa, era înarmat şi se încălţase cu cizme largi. Un pistol enorm stătea pe masă, între două sfeşnice, cu fitilul aprins; în faţa pistolului, un ceasornic greoi într-o cutie de aramă. De Thou, înfăşurat într-o manta neagră, stătea nemişcat, cu braţele încrucişate. Cinq-Mart

172

se plimba cu mâinile la spate, uitându-se din când în când la acele ceasornicului care se mişcau mai încet decât ar fi vrut el. Ridică perdeaua care închidea intrarea în cort, se uită la cer, apoi se întoarse:

— Nu-mi văd steaua, acolo sus, spuse el, dar nu face nimic, e aici, în inima mea.

— Timpul e mohorât, rosti de Thou.

— Spune mai curând că timpul trece. Se scurge, se scurge, încă douăzeci de minute şi gata. Armata nu aşteaptă decât semnalul cu pistolul ca să pornească.

De Thou ţinea în mână un crudfix de fildeş şi se uita când la

acesta, când la cer.

— Iată, spuse el, a sosit ceasul jertfei. Nu mă pocăiesc, dar potirul păcatului e plin de amărăciune pentru mine. Îmi închinasem viaţa unor lucruri nevinovate şi muncii intelectuale şi ia ă-mă gata să săvârşesc crime şi să pun mâna pe spadă.

Apoi, apucând cu putere mâna lui Cinq-Mars: – Pentru dumneata, pentru dumneata o fac, adăugă el, cu înflăcărarea unui suflet pe de-a-ntregul devotat. Voi fi bucuros de rătăcirile mele, dacă ele se vor preschimba în glorie pentru dumneata, în greşeala pe care o făptuiesc nu urmăresc decât fericirea dumitale. iartă-mi clipa aceasta de reîntoarcere ia ideile cu care am fost obişnuit toată viaţa.

Cinq-Mars se uită ţintă la el şi o lacrimă îi lunecă încet de-a lungul obrazului.

173

— Virtuosul meu prieten, spuse el, fie ca greşeala dumitale să cadă asupra mea! Dar să nă dăjduim că Dumnezeu, care-i iartă pe cei ce iubesc, va fi de partea noastră; căci suntem niştenele giuiţi: eu din dragoste, iar dumneata din prietenie.

Brusc însă se uită la ceas, luă pistolul în mână şi privi fioros la fitilul fumegând. Părul său lung îi cădea pe obraz, precum coama unui pui de leu.

— Nu te mistui atât de repede, strigă el, arzi încet! Vei dezlănţui un pârjol pe care nu-l vor putea stinge nici toate valurile oceanului. Văpaia lui va lumina curând jumătate dintr-o lume şi s-ar putea să atingă tronurile. Arzi încet, flacără preţioasă, căci vânturi cumplite, de temut – dragostea şi ura – vor sufla asupra ta. Nu te irosi, detunătura va răsuna până departe şi va avea ecou atât în cocioaba sărmanului cât şi în palatul Rege lui. Arzi, arzi, flăcăruie firavă, tu eşti pentru mine sceptrul şi trăsnetul.

Ţinând mai departe în mână crucifixul de fildeş, de Thou şopti:

— Doamne, iartă-ne pentru sângele care va fi vărsat. Vom lupta împotriva celor răi şi necredincioşi!

Apoi, cu voce tare, adăugă:

— Prietene, cauza virtuţii va izbândi, numai ea va izbândi. Dumnezeu a rânduit astfel lucrurile ca tratatul cel încheiat cu vinovăţie să n-ajungă pin?

174

la noi. Obiectul crimei e nimicit, nu încape-ndoială; vom lupta aşadar fără a avea o putere străină alături şi poate că nici nu vom lupta. Dumnezeu va muia inima Regelui.

Se apropie ora, se apropie, rosti Cinq-Mars cu ochii la ceasornic, cu un fel de voioasă turbare. Mai sunt numai patru minute şi cardinaliştii din tabără vor fi zdrobiţi. Ne vom îndrepta spre Nar-bonne, unde se află el… Dă-mi pistolul!

Rostind aceste cuvinte, deschise brusc perdeaua cortului şi apucă fitilul pistolului.

— Un curier de la Paris! Un curier de la curte! strigă o voce de afară şi un om năduşit tot, care gâfâia de oboseală, sări de pe cal, intră şi-i înmână lui Cinq-Mars o scrisoare:

— Din partea Reginei, Înălţimea Voastră! spuse el.

Cinq-Mars se făcu galben şi citi:

DOMNULE MARCHIZ DE CINQ-MARS, îţi trimit această epistolă pentru a te conjura şi a te ruga s-o înturnezi spre îndatoririle ei pe preaiubita noastră fiică adoptivă şi prietenă Marie de Gonzague, pe care numai dragostea ce i-o porţi o face să refuze tronul Poloniei ce i-a fost oferit. Am cercetat inima ei; e încă foarte tânără şi am temei să cred că ar accepta coroana cu mai puţină silă şi mai puţină durere decât îţi închipui poate.

De dragul ei ai pornit un război care va trece prin foc şi sabie frumoasa şi scumpa mea Franţă.

175

Te *conjur şi te implor să te porţi ca un gentilom şi s-o dezlegi cu nobleţe pe ducesa de Mantoue de făgăduielile ce a* putut *să-ţi* facă. Redă *astfel liniştea sufletului ei şi pacea scumpei noastre ţări. Regina care, la nevoie, se aruncă la picioarele dumitale.*

ANA

Calm, Cinq-Mars puse pistolul la loc pe masă. Primul său îndemn fusese să întoarcă ţeava înspre el. îl puse totuşi la loc, şi, apucând repede un creion, scrise pe dosul răvaşului primit:

DOAMNĂ.

Deoarece Marie de Gonzague îmi este soţie, nu poate fi regină a Poloniei decât după moartea mea. Aşadar, mor.

CINQ-MARS

Şi ca şi cum n-ar fi vrut să-i lase nicio clipă de chibzuială, îndesă scrisoarea cu forţa în mâna solului:

— Pe cal, pe cal! răcni el turbat. Dacă mai în târzii o clipă aici, eşti mort.

Se uită după el, apoi intră înapoi în cort.

Singur cu prietenul său, rămase o clipă în picioare, palid, cu privirea fixă şi uitându-se în jos, năuc. Simţi cum se clatină.

— De Thou! strigă el.

— Ce ai, scumpe prietene? Sunt lângă dumneata. Ai fost măreţ, impresionant! sublim!

De Thou, mai strigă el odată cu glas cum plit şi se prăbuşi cu faţa la pământ, ca un copac doborât.

Marile vijelii arată deosebit, după climatul locului unde bântuie. Cele care în ţările Nordului cuprind o suprafaţă largă, se adună, pare-se, în ţinuturile calde, într-un singur nor şi sunt cu atât mai de temut, cu cât zarea se păstrează limpede, iar valurile spumegânde mai oglindesc albastrul cerului în timp ce se colorează cu sângele oamenilor. La fel se întâmplă şi cu patimile năvalnice: ele iau înfăţişări ciudate, potrivit firii oamenilor. Dar ce cumplit prăpăd fac în inimile puternice, care şi-au păstrat întreaga tărie îndărătul vălului formelor sociale! Iar când tinereţea se îmbină cu deznădejdea nu se poate niciodată bănui pe ce culme a furiei vor ajunge, sau dacă nu se vor resemna dintr-odată. Nu se ştie dacă vulcanul va face să sară în a-er muntele sau dacă se x-a stinge brusc în măruntaiele lui.

Înspăimântat, de Thou îşi ridică prietenul. Îi şiroia sângele pe nas şi prin urechi. L-ar fi crezut mort, clacă din ochi nu i s-ar fi revărsat potop de lacrimi. Era singurul semn de viaţă. Deodată în. să îşi ridică pleoapele, privi în jurul lui şi printr-un extraordinar efort de voinţă îşi redobândi firul gândurilor şi redeveni stăpân pe puternica sa voinţă.

— Oamenii mă aşteptă, spuse el, trebuie să văd ce fac cu ei. Prietene, e unsprezece şi jumătate.

ora semnalului a trecut. Porunceşte în locul meu tuturor să se înapoieze în tabără, spune-le că a fost o alarmă falsă, o să lămuresc chiar astă-seară lucrurile.

De Thou simţi imediat importanţa ordinului. Ieşi din cort şi se întoarse numaidecât. Cinq-Mars, calm, stătea jos, încercând să-şi şteargă sângele de pe obraz.

— De Thou, spuse el, privindu-l ţintă, pleacă, rogu-te, mă stinghereşti.

— Nu te las singur, răspunse acesta.

— Fugi, îţi spun, Pirineii nu sunt departe. N-am timp să vorbesc prea mult nici cu dumneata. Dar dacă rămâi cu mine, vei muri, te previn.

— Rămân, repetă de Thou.

— Atunci, Dumnezeu să te ocrotească, reluă Cinq-Mars, căci de acum înainte nu mai am nicio putere. Rămâi. Cheamă-i pe Fontrailles şi pe toţi complotiştii, împarte-le paşapoartele astea şi îndeamnă-i să fugă imediat. Spune-le că le mulţumesc, dar că acţiunea a dat greş. Iar dumneata, fugi împreună cu ei, ţi-o cer încă o dată. Orice ai face, te conjur, pe ce ai mai scump, nu mă urma.
Îţi făgăduiesc să nu-mi iau singur viaţa.

Rostind aceste cuvinte, strânse mâna prietenului fără a se uita la el şi se năpusti afară din cort.

La câteva leghe depărtare de tabără se ţinea alt sfat. La Narbonne, în acelaşi cabinet în care l-am văzut pe vremuri pe Richelieu punând la cale împreună cu *Pere* Joseph diferite treburi

de stat, stăteau de vorbă, aproape neschimbaţi, aceiaşi doi; după trei ani de suferinţă, ministrul era totuşi foarte îmbătrânit, iar capucinul, tot atât de înspăimântat de rezultatul călătoriilor sale, pe cât era de calm stăpânul său.

Cardinalul, întins pe un fotoliu, cu picioarele bandajate şi învelite în ţesături calde şi păroase, ţinea pe genunchi trei pisicuţe care făceau tumbe şi se rostogoleau pe roba sa roşie. Din când în când lua câte una şi o punea peste celelalte, ca joaca lor să nu înceteze. Le privea râzând. Mama lor stătea culcată peste picioarele sale, ca un enorm manşon de blană vie.

Aşezat lângă el, *Pere* Joseph îi povestea încă o dată tot ce auzise în confesional. Pălind numai la gândul primejdiei prin care trecuse de a fi fost descoperit sau ucis de Jacques, încheie spunând:

— În sfârşit, Eminenţă, nu pot să nu mă simt tulburat până în

adâncul sufletului, amintindu-mi de primejdiile care au ameninţat-o şi care o mai ameninţă” încă pe Eminenţa-voastră. Spadasini se oferă să vă înjunghie; în Franţa, s-au ridicat împotriva domniei-voastre întreaga curte, jumătate din armată şi două provincii. Dincolo de hotare, Spania şi Austria stau gata să trimită trupe. Pretutindeni capcane sau lupte, junghere sau tunuri L.

Cardinalul căscă de trei ori, continuând. să se joace cu pisicile şi spuse:

179

— Ce animal frumos e pisica! E un tigru de salon. Ce supleţe, ce fineţe extraordinară! Iat-o pe asta mică, roşcată care se face că doarme, pentru ca cea vărgată să n-o bage în seamă şi astfel să se poată repezi la sora ei. Şi astălaltă, ce-o mai scarmănă, cum îşi înfige ghearele în ea. Ar ucide-o, cred, ar mânca-o, dacă ar fi mai puternică. Ce drăgălaşe sunt, ce animale frumoase!

Tuşi, strănută îndelung şi continuă:

— Messire Joseph, ţi-am spus să nu-mi vorbeşti despre treburile statului decât după-masă. Acum, poftim, mi s-a făcut foame şi nu e încă ora mea de masă. Medicul meu, Chicot, mi-a recomandat să mănânc la ore regulate şi acum mă înţeapă într-o parte. Iată care va fi programul meu în seara asta, adăugă el, uitându-se la ceas: la orele nouă, vom rezolva cazul domnului Mare-scutier, la orele zece, voi fi plimbat prin grădină, ca să iau aer sub clarul de lună, după aceea voi dormi un ceas sau două. La miezul nopţii va veni Regele, iar pe la orele patru, vei putea trece din nou pe aici ca să iei diverse mandate de arestare, ordine de condamnare sau alte ordine, pe care ţi le voi da ca să le trimiţi în provincii, la Paris sau acolo unde sunt cantonate armatele Maiestăţii-sale.

Richelieu rosti toate acestea cu glasul său uniform, alterat numai de faptul că era mai slab de piept şi că pierduse câţiva dinţi.

Era ceasul şapte seara. Capucinul se retrase. Cardinalul luă cina într-o tihnă desăvârşită şi când

orologiul bătu orele opt şi jumătate îl chemă din nou pe *Pere* Joseph şi, după ce acosta se aşeză lângă masă, îi spuse:

— Aşadar asta-i tot ce au putut urzi împotriva mea în mai bine de doi ani! Sunt într-adevăr nişte nevolnici! însuşi ducele de Bouillon,

pe care-l socoteam destul de capabil, s-a pierdut de tot în ochii mei prin fapta asta. Am urmărit unel tirile lui şi te întreb pe tine. a procedat el ca un adevărat om de stat? Regele, fratele lui şi ceilalţi n-au făcut altceva decât să se c. smută împotriva mea, dar n-au izbutit să-mi răpească nici un singur om. Numai tinerelul acela de Cinq-Mars ştia ce voia. Tot ce a pus la cale a fost condus în mod magistral. Trebuie s-o recunoaştem, era în zestrat. Dacă n-ar fi fost atât de băţos, aş fi făcut din el discipolul meu. Dar a cutezat să mi se ridice împotrivă, si7 mi pare foarte rău pentru el. Timp de doi ani i-am lăsat pe toţi să-şi facă de cap.

Acuma să tragem năvodul.

— A sosit vremea Eminenţă, spuse şi *Pere* Jo seph, care adesea fremăta fără voie atunci când vorbea. Ştiţi că de la Perpignan la Narbonne e cale scurtă? Ştiţi că aici aveţi o armată puternică, dar că trupele domniei-voastre din tabără sunt. s-abe şi nesigure? Că nobilimea tânără şi-a ieşit din fire şi că pe Rege nu te poţi bizui?

Cardinalul se uită la ceas.

— Nu e decât opt şi jumătate, Joseph: ţi-am mai spus că nu mă voi ocupa de treburile astea

181

decât la orele nouă. Până una, alta, întrucât trebuie să se facă dreptate, scrie ceea ce am să-ţi dictez, căci am o memorie foarte bună. După cum văd din însemnările mele mai sunt în viaţă patru dintre judecătorii lui Urbain Grandier. Acest Ur-bain Grandier era într-adevăr un om de geniu (adăugă el cu răutate. Joseph îşi muşcă buzele). Toţi ceilalţi judecători ai săi au avut parte de un sfârşit jalnic. A mai rămas Houmain, care o să fie într-o bună zi spânzurat ca contrabandist, putem sul lăsăm în pace. Dar mai vieţuieşte nemernicul de Lactanţiu, care îşi vede liniştit de treburi, împreună cu Barre şi Mignon. Ia o pană şi scrie-i domnului episcop de Poitiers:

MONSENIORE.

Este voia Maiestăţii sale ca preoţii Bare şi Mignon să fie înlocuiţi în parohiile lor şi trimişi în cel mai scurt timp în oraşul Lyon, împreună cu părintele Lactanţiu, capucin, ca să fie deferiţi unui tribunal special, bănuiţi fiind de unele intenţii criminale împotriva statului.

Joseph scria tot atât de nepăsător ca un turc care, la un simplu gest al stăpânului său, retează capul cuiva.

În timp ce semna scrisoarea, Cardinalul îi spuse:

— Am să-ţi dau eu de ştire cum vreau să piară, căci important e să se şteargă orice urmă –! acestui vechi proces. Soarta m-a slujit bine des

cotorosindu-mă de toţi aceşti oameni, eu nu fac decât să-i desăvârşesc opera. Iată tot ce va afla posteritatea.

Citi capucinului pagina din *Memoriile* sale în care povestea despre vrăjitor cum era stăpânit de Diavol şi ce farmece făcea.

În timp ce Cardinalul citea încet, Joseph nu izbuti să se stăpânească şi se tot uita la ceas.

— Văd că arzi de nerăbdare să trecem la domnul Mare-Scutier, observă Cardinalul. Pentru ca să-ţi fac pe plac, hai să ne ocupăm de el. Crezi aşadar că n-am temei să stau liniştit? Crezi că i-am lăsat pe aceşti conspiratori să meargă prea departe? Câtuşi de puţin. Iată nişte petice de hârtie care, dacă ai şti ce cuprind, te-ar linişti. În primul rând, în acest toc de lemn se află tratatul cu Spania, capturat la Oloron. Sunt foarte mul-ţuniit de Laubardemont; e un om dibaci!

O invidie sălbatică sticli sub sprâncenele groase ale lui *Pere* Joseph.

— Vai! spuse el, dar Eminenţa-voastră nu ştie din mâinile cui l-a smuls. E drept că l-a şi lăsat să moară şi, în privinţa asta, n-avem a ne plânge, căci era agentul complotiştilor! dar era fiul său.

— Adevărat? rosti Cardinalul pe un ton aspru.
Da, căci pe mine n-ai îndrăzni să mă minţi. Cum ai aflat acest amănunt?

1 Vezi *Memoriile lui Richelieu*, vol. XXVITI, p. 139.

— De la oamenii lui, monsenioare. Iată ra poartele lor; se vor înfăţişa şi personal, ca să le întărească.

Cardinalul examina noile documente şi adăugă:

— Atunci, îl vom mai folosi ca să-i judece pe complotiştii noştri, iar după aceea vei face cu el tot ce pofteşti, ţi-l dăruiesc.

Bucuros, Joseph îşi adună preţioasele denunţuri şi continuă:

— Eminenţa-voastră intenţionează să judece nişte oameni care sunt încă înarmaţi şi călare?

— Nu sunt toţi aşa. Citeşte această scrisoare a lui Gaston

d'Orléans către Chavigny. Cere îndurare, s-a săturat. Nici măcar n-a îndrăznit să mi se adreseze mie de-a dreptul şi n-a înălţat ruga sa mai sus de genunchii unuia din slujitorii1 mei.

1 Cele ce urmează reprezintă transcrierea fidelă a corespondenţei ducelui d'Orléans cu Cardinalul de Riche-lieu:

„Către domnul de Chai igny

DOMNULE DE *CHAVIGNY.*

Deşi cred că nu sunteţi mulţumit de mine şi într-ade-răr aveţi teniei, nu contenesc să vă.ro<i s-a încercaţi să realizaţi o împăcare între mine şi Eminenţa-sa. Aştept acest rezultat de la adecărtita afecţiune ce mi-o purtaţi şi care, vreau să sper, va fi mai mare decât supărarea dumneavoastră. Ştiţi cită nevoie am ca să mă scăpaţi din necazul în care mă aflu. Aţi mai procedat aşa în două rânduri şi m-aţi „împăcat cu Eminenţa-sa. Vă jur că este ultima oară când vă adresez o asemenea rugăminte.

GASTON D'ORLEANS

184

Dar a doua zi a prins curaj şi mi-a trimis asta însumi*i.*

planul lui îl sufoca, n-a putut să păstreze taina. Dar pe mine nu mă poate potoli atât de lesne; sau îmi face destăinuiri amănunţite, sau îl alung din regat. Am dictat" azi-dimineaţă o scrisoare către duce2.

Cât despre măreţul şi puternicul duce de Bouillon, stăpânul suveran al Sedanului şi comandant suprem al armatelor din Italia, a fost arestat de ofiţerii săi care l-au găsit în mijlocul soldaţilor, ascuns într-o legătură de paie. Mai rămân deci nu

1 „Către Excelenţa sa Cardinalul-duce.

IUBITE VERE.

Ingratul acesta de Mare-scutier este omul cel mai vinovat de a ră fi displăcut. Favorurile pe care le căpăta de la Maiestatea-sa m-au îndemnat întotdeauna să mă feresc de el şi de tertipurile lui. Dumneavoastră, însă, vere, vă păstrez toată stima şi prietenia mea: *Sunt cuprins, Eminenţă, de o adevărată căinţă pentru vina de a fi încălcat încă o dată credinţa ce-o datorez Regelui şi-l iau pe Dumnezeu drept martorul sincerităţii cu care vă declar că voi fi toată viaţa cel mai fidel dintre prietenii domniei-voastre, cu aceeaşi tărie cu care sunt*

Iubite vere.

Vărul dumneavoastră iubitor.

GASTON (N.a.).

2 *LUMINĂŢIA VOASTRĂ.*

De vreme ce Dumnezeu vrea ca oamenii să recurgă la o mărturisire sinceră şi integrală pentru a fi iertaţi de greşelile lor în această lume, vă indic calea pe care trebuie s-o urmaţi pentru a scăpa de necazuri. Alteţa voastră a început bine, n-are decât să termine. Este tot ***ce*** *pot să vă spun.*

(N.a.)

185

mai cei doi tineri vecini ai mei. Îşi închipuie că toată tabăra e la ordinele lor, când de fapt numai companiile în roşu le-au mai rămas credincioase Celelalte, aparţinând lui Gaston d'Orléans, nu vor trece la acţiune, aşa că regimentele mele îi vor aresta. Am îngăduit totuşi ca ele să simuleze că le dau ascultare. Dacă lansează semnalul la orele unsprezece şi jumătate, vor fi arestaţi la primul pas; dacă nu, Regele mi-i va preda astă-seară. Nu holba ochii atât de mirat, mi-i va preda, îţi spun, între miezul nopţii şi ora unu. „Vezi dar că totul s-a săvârşit fără ajutorul tău, Joseph, puteam să ne lipsim foarte lesne de tine. În acest răstimp nu văd să ne fi făcut mari servicii, te cam laşi pe tânjală.

— Vai, Eminenţă, dacă aţi şti cele greutăţi am întâmpinat până să descopăr pe ce drum au luat-o purtătorii tratatului! Am aflat lucrul acesta nu mai riscându-mi viaţa în confesional, între cei de.

tineri…

Cardinalul începu să rânjească batjocoritor din fundul fotoliului său.

— Trebuie să fi fost tare ridicol şi pesemne că ţi-a fost o frică grozavă în cutia aceea, Joseph

Bănuiesc că e prima oară în viaţa ta când ai auzii cuvinte de dragoste, îţi place limbajul ăsta, Pere

Joseph? Dar, ia spune-mi, înţelegi oare despre de vorba? N-am impresia că-ţi este prea limpede

186

Richelieu, cu braţele încrucişate, se uită cu plăcere la capucinul încremenit şi urmă pe tonul bat-iocoritor de mare senior pe care-l adopta elteo-dată, complăcându-se să audă cuvintele cele mai alese rostite de buzele cele mai scârnave.

Ia să vedem, Joseph, delineşte tu dragostea, după cum o concepi tu. Ce crezi c-ar putea să fie? Doar vezi că există şi altundeva decât în romane. Tinerelul acela drăgălaş n-a urzit toate acele mici comploturi decât din îndemnul dragostei. Ai auzit tu însuţi, cu urechile tale nevrednice. Ei, hai, spune, ce e dragostea? Eu unul, habar n-am!

Joseph era descumpănit. Se uita în pământ cu privirea tâmpă a unui dobitoc. După ce cugetă îndelung, răspunse cu voce moale, fornăită.

— Trebuie să fie un fel de friguri rele care zămislesc o tulburare a creierului. Dar, la drept vorbind, Eminenţă, vă mărturisesc că la treaba asta nu m-am gândit niciodată până acum şi m-am simţit stingherit ori de câte ori am fost silit să stau de vorbă cu vreo femeie. Mi-ar plăcea să fie scoase în afara societăţii, căci nu văd la ce slujesc, decât doar că ajută la descoperirea tainelor, aşa ca micuţa ducesă sau ca Marion Delorme. N-am cuvinte destul de calde pentru a o recomanda Eminenţei-voastre: a prevăzut toate şi a aruncat cu multă îndemânare mica noastră profeţie în mijlocul complotiştilor ei. De rândul acesta n-am dat greş cu miraculosul… Ca şi la asediul Hesdinului, nu va mai trebui decât să găsim o fereastră prin care să treceţi în ziua execuţiei.

— Iată alte prostii de-ale tale, domnule, spuse Cardinalul. Dacă vei continua, am să ajung de râsul lumii ca tine. Sunt prea puternic ca să mă folosesc de mofturi supranaturale; vezi să nu se mai întâmple! Nu te ocupa decât de oamenii pe care ţi-i dau eu în seamă, ţi-am spus adineauri care sunt. După ce-l vom captura pe Marele-scutier, vei purta de grijă să fie judecat şi executat la Lyon. Nu mai vreau să mă amestec. Afacerea asta e prea măruntă pentru mine, e un grăunte de nisip sub picioarele mele, şi n-ar fi trebuit să mă preocupe atât.

Joseph amuţi; nu-l putea înţelege pe omul acesta care, înconjurat fiind de duşmani înarmaţi, vorbea despre viitor ca de un prezent de care putea dispune şi despre prezent, ca de un trecut de care nu se mai temea. Nu-şi dădea seama dacă trebuie să-l considere smintit sau profet, mai prejos ori mai presus de oamenii obişnuiţi.

Uimirea lui spori când Chavigny se năpusti în cameră, împiedicându-se cu cizmele lui mari de

1 în 1638, când prinţul Thomas a ridicat asedi l Hes clinului, Cardinalul a fost foarte necăjit. O călugăriţă de la mănăstirea

Mont-Calvaire prezise» e că vii\oria *vi.* fi de partea Regelui, iar *Pere* Joseph \ora să last astfel impresia că cerul îl ocrotea pe Ministru *(Memorii pentru Istoria cardinalului de Richebeu)* (N.a.) –

scăunelul Cardinalului, mai-mai să cadă şi stil-gând foarte tulburat:

— Eminenţă, unul dintre slujitorii domniei-voastre a sosit chiar acum de la Perpignan. A

văzut forfotă în tabără şi pe duşmanii domniei-voastre încălecând…

— Or să descăleca, domnule, răspunse Richelieu, ridicând scăunelul; pare-mi-se că ţi-ai cam pierdut cumpătul.

— Dar… dar… Eminenţă, nu trebuie să-i dăm de ştire domnului de Fabert?

— Lasă-l să doarmă şi du-te şi dumneata la culcare, împreună cu Joseph.

— Eminenţă, altă veste neaşteptată, soseşte Regele.

— Într-adevăr neaşteptată, încuviinţă ministrul, uitându-se la ceas. îl aşteptam de-abia peste două ore. Ieşiţi amândoi.

Curând răsunară zgomot de cizme şi zăngănit de arme, vestind sosirea suveranului. Ambele canaturi ale uşii se deschiseră, străjile Cardinalului bocăniră de trei ori cu suliţele lor în podea şi Regele se ivi.

Mergea sprijinindu-se de un baston de trestie şi rezemându-se cu celălalt braţ de umărul duhovnicului său, părintele Sirmond, care se retrase, lăsându-l cu Cardinalul. Acesta se ridică cu foarte mare greutate, dar nu putu face niciun pas în întâmpinarea Regelui, picioarele sale betege fiind

bandajate. Schiţă un gest de parcă ar fi vrut să-l ajute pe suveran să se aşeze lângă foc, în faţa lui. Ludovic al XIII-lea se lăsă într-un jilţ adânc, căptuşit cu perniţe, ceru un pahar din licoarea pregătită pentru a-l întări împotriva deselor leşinuri pricinuite de melancolia sa bolnăvicioasă, îl goli şi făcu semn ca toată lumea să se îndepărteze. Rămas singur cu Richelieu, îi vorbi cu glas lânced:

— Mă duc, iubitul meu Cardinal, simt că Dumnezeu mă cheamă la dânsul. Din zi în zi sunt mai prăpădit. Nici căldura verii, nici aerul

sudului nu m-au înzdrăvenit.

— Mă voi sfârşi înaintea Maiestăţii-voastre, răspunse ministrul; moartea a şi pus stăpânire pe picioarele mele, după cum vedeţi. Dar atâta vreme cât îmi va rămâne capul pentru a gândi şi mâna pentru a scrie, voi fi slujitorul vostru.

— Sunt încredinţat că aveai de gând să adaugi:
şi inima pentru a iubi, rosti Regele.

— Mai poate Maiestatea-voastră să aibă vreo

„i? 1… *r, r.* ci

Intereselor dumitale, numai această amintire ar fi fost.

Regele poseda acea sinceritate proprie firilor slabe, care îl neliniştesc astfel pe dominatorul lor, *ca* să se consoleze că nu-i pot face rău în mod făţiş şi ca să se răzbune prin controverse puerile pentru faptul că sunt ţinute sub obroc. Ascultând cuvintele Regelui, Richelieu înţelese că trecuse printr-o mare primejdie. Dar, în acelaşi timp, îşi dădu seama că Regele simţea nevoia să-şi destăinuiască toată pica ce i-o purta, ca să spunem aşa. Ca să înlesnească izbucnirea acestor importante mărturisiri, el protestă vehement, îngrămădind argumente dintre cele pe care le socotea cele mai nimerite ca să-l scoată din sărite pe Rege.

— Nu, şi nu, strigă în cele din urmă acesta, nu voi crede nimic, atâta vreme cât nu-mi vei fi explicat două lucruri care-mi revin mereu în minte, despre care mi s-a povestit chiar de curând şi cărora nu le pot găsi nicio justificare. Vorbesc des

T Codată am! răspunse Sudanul. Lă, simt – «o-n.

— Atâta tot, Sire *l* întrebă neata chiar dumitale. Există două singurele mele vini? Pot nu-mi ies din minte de trei am Nu trebuia ascuns de Maiestăţii. voastre ţi-am vorbit despre ele niciodată, dar lui pricina amănuntelor scandaloase oribile şi ţi le reproşam. Şi dacă ceva m-ar fi putut ezgustătoare. A existat desigur în acest caz un mina vreodată să încuviinţez propuneri po iciu care nu poate fi considerat vinovat, pen

190 iot1

tru că am numit *magie* crime care i-ar fi indigna pe cei curaţi

sufleteşte, crime a căror descrier ar fi dezvăluit în faţa celor nevinovaţi taine primejdioase. Am recurs la un sfânt şiretlic, pentru a ascunde toată această mocirlă de ochii poporului…

— Ajunge, ajunge, Cardinale, rosti Ludovic al
XIII-lea întorcându-şi capul şi plecându-şi ochii, roşind. Nu pot să ascult mai departe. Te cred, acest soi de reiatări m-ar jigni; încuviinţez temeiurile dumitale, ai procedat bine. Nu mi-au fost redate astfel lucrurile, mi s-au ascuns aceste vicii îngrozitoare. Te-ai convins că crimele lui au fost de vedite?

— Toate probele au trecut prin mâinile mele.
Sire. Cât despre glorioasa regină Maria de Medicis, mă mir că Maiestatea-voastră a uitat cât!
I-am fost de credincios. Da, nu mă tem să mărturisesc că înălţarea mea ei i-o datorez în!
tregime. Ea a binevoit să-şi arunce prima ochii asupra episcopului de Lucon, care pe atunci nu avea decât douăzeci şi doi de ani, ca să-l apropie de ea. Cât am suferit când m-a silit să lupt împo
triva ei în interesul Maiestăţii-voastre! Această i jertfă am făcut-o pentru Maiestatea-voastră şi n-am avut, după cum nici nu voi avea vreodată i o remuşcare.

— Ferice de dumneata, dar eu? rosti cu ama-i răciune suveranul.

Ei, Sire, exclamă Cardinalul, însuși Fiul *

Domnului v-a dat o pildă. Am căutat să ne punem de acord părerile studiind pilda tuturor desăvârşirilor. Şi dacă monumentul datorat preţioaselor rămăşiţe ale mamei voastre nu s-a înălţat încă, Dumnezeu mi-e martor că n-am întârziat lucrările decât de teamă să nu vă întristez şi să nu vă aduc aminte de moartea sa. Dar binecuvântată fie această zi, în care îmi este îngăduit să vorbesc! voi rosti eu însumi prima slujbă la Saint-Dénis 2, după ce o vom depune acolo, dacă soarta mă va mai cruţa până atunci.

Auzind acestea, Regele se mai înmuie, dar nu de tot. Iar Cardinalul, socotind că în seara aceea nu putea merge mai departe, cu tot darul lui de convingere, se hotărî pe neaşteptate să încerce o diversiune dintre cele mai puternice şi să-şi atace

1 În 1639 Regele şi-a consultat sfetnicii în legătură cu o jalbă adresată de maică-sa, prin care aceasta cerea îngăduinţa să se

înapoieze în Franţa. Richelieu răspunse atunci: „Cine se îndoieşte de faptul că un suveran are dreptul să se despartă de mama sa din considerente importante?… Fiul Domnului n-a protestat când a trebuit să se despartă pentru un timp de mama sa şi s-o lase în suferinţă câteva zile. Răspunsul pe care l-a dat maicii-sale, când aceasta i s-a plâns, îi învaţă pe regi că cei cărora Dumnezeu le-a încredinţat grija binelud obştesc al unui regal trebuie întotdeauna să pună aceasta îndatorire mai presus de orice alte obligaţii particulare”.

(Mărturia domnului de Fontrailles) (N.a.).

2 Biserică ridicată în anul 626 de regele merovinjţian Dagobert I, asociată de amintirea aproape a tuturor marilor evenimente din istoria Franţei.

frontal adversarul. Continuând aşadar să-l privească ţintă pe Rege, întrebă rece:

— Oare de aceea aţi încuviinţat uciderea mea?

— Eu? sări Regele. Nu-i adevărat. Am auzit bineînţeles vorbindu-se despre complot şi tocmai voiam să-ţi spun câte ceva. Dar n-am dat nicio poruncă împotriva dumitale.

— Complotiştii nu spun la fel, Sire. Totuşi trebuie s-o cred pe Maiestatea-voastră şi mă bucur foarte mult pentru Maiestatea-voastră că m-am înşelat. Dar ce sfat vă pregăteaţi să-mi daţi?

— Voiam… ăă, voiam să-ţi spun drept şi între noi că ai face bine să te păzeşti de fratele meu…

— Vai, Sire, nu mai pot să cred lucrul acesta acum, căci iată o scrisoare pe care mi-a trimis-o pentru Maiestatea-voastră. S-ar părea că s-a făcut vinovat chiar faţă de Maiestatea-voastră.

Mirat, Regele citi:

MARJA *VOASTRĂ.*

Sunt disperat că am călcat din nou credinţa pe care o datorez Maiestăţii-voastre. Vă implor cu mare umilinţă să acceptaţi să vă cer de un milion de ori iertare şi să vă exprim supunerea şi căinţa mea.

Prea umilul vostru supus CASTON

— Ce înseamnă asta? strigă Ludovic. Au cu tezat să pună mâna pe arme şi împotriva mea?

— *Şi,* şopti Cardinalul muşcându-şi buzele, apoi cu voce tare: Da, Sire, şi împotriva dumneavoastră; cei puţin aşa reiese în oarecare măsură din acest mic sul de documente.

Tot vorbind, scoase dintr-un toc scobit într-un lemn de soc un pergament răsucit şi-l desfăşură sub ochii Regelui.

— E pur şi simplu un tratat cu Spania, la care nu cred că Maiestatea-voastră a putut consimţi.

Puteţi examina cele douăzeci de articole redactate după toate regulile. E prevăzut totul, locul de re fugiu, numărul trupelor, ajutoarele în oameni şi bani.

— Trădătorii! exclamă Ludovic cuprins de ne linişte, puneţi mâna pe ei. Fratele meu a renunţat şi se căieşte, dar ducele de Bouilkm să fie arestat…

— Bine, Sire.

— O să fie greu, dat fiind că se află în mijlocul armatei sale din Italia.

— Răspund cu capul de arestarea lui, Sire. Dar, nu cumva mai e şi alt vinovat?

— Cine?… Cum aşa?… Cinq-Mars? bâigui

Regele.

— Întocmai, Sire, răspunse Cardinalul.

— Înţeleg… dar… cred că am putea…

— Ascultaţi-mă, izbucni deodată Richelieu cu o voce de tunet, să se isprăvească astăzi totul. Favoritul Maiestăţii-voastre e călare, în fruntea partidului său. Alegeţi între el şi mine. Predaţi-l pe

copil bărbatului, sau pe bărbat copilului, cale uv mijloc nu există.

— Şi dacă înţeleg să te prefer pe dumneata, te doreşti? întrebă Regele.

— Capul lui şi cel al confidentului său.

— Niciodată… e cu neputinţă, răspunse Regele cutremurându-se şi căzând în aceeaşi nehotărâre pe care o manifestase faţă de Cinq-Mars, când venise vorba de Richelieu. Este prietenul meu, la fel ca dumneata; inima mea suferă la gândul morţii sale. De altminteri, de ce

n-aţi reuşit să vă învoiţi voi doi? De ce această vrajbă? Asta l-a împins aici. Al-aţi dus la deznădejde; datorită dumitale şi lui sunt cel mai nefericit dintre oameni!

Vorbind, Ludovic îşi ascunse capul în mâini şi poate că şi plângea. Dar necruţătorul ministru îl urmărea cu privirea, aşa cum urmăreşti o pradă, fără milă, fără a-i lăsa nicio clipă de răgaz i profită dimpotrivă de tulburarea lui ca să-i vorbească mai îndelung.

— Aşa vă aduceţi aminte, continuă el cu glas aspru şi rece, de poruncile ce v-au fost date de însuşi Dumnezeu prin gura duhovnicului domniei-voastre? Mi-aţi spus o dată că Biserica vă recomanda anume să dezvăluiţi primului vostru ministru tot ceea ce veţi auzi vorbindu-se împotriva lui, dar domnia-voastră nu mi-a spus nimic în legătură cu moartea mea apropiată. A trebuit să aflu despre complot de la prieteni mai credincioşi.
S-a întâmplat ca, mulţumită unei lovituri a sorţii.

«96

vinovaţii înşişi să-mi pice în mina, mărturisindu-şi greşelile. Unul singur, cel mai înrăit, cel mai neînsemnat dintre toţi mi se împotriveşte încă. El a condus totul, el dă Franţa pe mâna străinilor, *el* năruie într-o singură zi opera mea de douăzeci de ani, el îi ridică pe hughenoţii din sud, el cheamă la arme toate categoriile sociale, redeşteaptă pretenţiile zdrobite, reînvie Liga înăbuşită de părintele vostru. Căci, să vă fie „limpede, Liga îşi ridică toate capetele împotriva Maiestăţii-voastre. Sunteţi gata de luptă? Unde vă e ghioaga?

Buimăcit, Regele, ţinându-şi mai departe capul în mâini, nu rosti niciun cuvânt. Cardinalul îşi încrucişa braţele şi continuă fără milă.

— Mă tem ca nu cumva să vă treacă prin minte că aş vorbi ca să-mi pledez cauza. Credeţi într-adevăr că nu-mi cunosc valoarea şi că mă sinchisesc tare mult de un asemenea adversar? într-adevăr, nu ştiu de ce nu vă las să aşezaţi imensa povară a statului pe umerii acestui flăcăiandru. Vă daţi seama doar că, de douăzeci de ani de când cunosc curtea voastră, n-am stat cu braţele încrucişate fără să-mi asigur un refugiu unde aş putea să mă retrag imediat, chiar împotriva voinţei voastre, ca să-mi închei cele şase luni care mi-au mai rămas poate de trăit. Ar fi pentru mine o ciudată privelişte o asemenea domnie! Ce-aţi răspunde, de pildă, dacă toţi aceşti mici potentaţi, şvrătindu-se de îndată ce nu-i voi mai asupri, ar veni pe urmele fratelui

Maiestăţii-voastre
197

să vă ceară, aşa cum au îndrăznit să-i ceară şi lui Henric al IV-lea când era pe tron: „Împărţiţi între noi toate marile provincii cu titlu ereditar, precum şi suveranitatea şi vom fi mulţumiţi!” * Veţi face lucrul acesta, n-am nicio îndoială, căci e cel mai mărunt dar pe care l-aţi putea oferi celor care v-ar scăpa de Richelieu. Şi poate că ar fi mai bine aşa, căci pentru a cârmui Île-de-France pe care vi-ar lăsa-o, desigur, ca fiind domeniul de baştină al Maiestăţii-voastre, noul ministru al măriei-voastre nu va avea nevoie de atâtea hârţoage.

Spunând acestea, izbi cu furie în masa cea mare care umplea aproape toată camera şi care gemea sub maldăre de hârtii şi dosare.

Ludovic fu smuls din meditaţia sa apatică de excesiva cutezanţă a celor auzite, înălţă capul şi, pentru o clipă, se păru că luase o hotărâre, de teamă de a nu lua alta.

— Ei bine, domnule, grăi el, voi răspunde că vreau să domnesc singur.

— Prea bine, răspunse Richelieu, dar sunt dator să vă previn că pentru moment treburile sunt cam încâlcite. Aceasta e ora când mi se aduce de obicei de lucru.

— Voi rezolva eu însumi problemele, reluă Lu dovic, voi deschide dosarele, voi da porunci.

— Bine, încercaţi, spuse Richelieu, eu mă retrag, dacă ceva e în neregulă, chemaţi-mă.

1 Memoriile lui Sully, 1595 (N.a.).

198

Sima; imediat, de parcă ar fi aşteptat semnalul acesta, intrară patru slujitori voinici care, cu jilţ cu tot, îl transportară în altă încăpere, căci, după cum am arătat, Cardinalul nu mai putea merge pe picioare. Trecând prin camera în care lucrau. secretarii, rosti cu voce tare:

— Sunteţi la ordinele Maiestăţii-sale!

— Regele rămase singur, îmbărbătat de noua sa hotărâre şi mândru de a se fi împotrivit măcar p dată Cardinalului, voi să se aştearnă imediat pe lucru. Dădu ocol mesei imense şi văzu tot atâtea dosare câte imperii, regate, alcătuiri politice erau pe atunci în Europa. Deschise unul şi-l găsi împărţit în compartimente în număr egal cu cel

al subdiviziunilor ţării căreia îi era destinat. Totul era în ordine, dar într-o ordine înspăimântătoare pentru el, întrucât fiecare notă nu cuprindea decât chintesenţa fiecărei chestiuni, dacă ne putem exprima astfel şi nu atingea decât problema relaţiilor de moment cu Franţa şi nimic altceva. Pentru Ludovic laconismul acesta era aproape la fel de enigmatic ca şi scrisorile cifrate care acopereau masa. Acestea erau în mare neorânduială: peste ordinele de expulzare şi de expropriere a hughe-noţilor din La Rochelle erau aruncate tratatele cu Gustav-Adolf şi cu hughenoţii de la miazănoapte împotriva Imperiului; informaţiile despre generalul Bannier, despre Walstein, despre ducele de Weimar precum şi despre Jean de Weerdt se învălmăşeau cu descrierea amănunţită a scris-o

199

rilor găsite în caseta Reginei, inventarul colierele: şi al bijuteriilor ce se găseau acolo, precum şi dubla interpretare de care era susceptibilă fiecare frază cuprinsă în biletele ei. Pe marginea unuia dintre aceste bilete erau scrise următoarele cuvinte: *Ajunge să ai numai patru r îndur i scrk» de cineva pentru ca să ceri punerea lui sub acuzare.* Mai încolo, zăceau claie peste grămadă denunţuri împotriva hughenoţilor, planuri urzite de ei pentru instaurarea republicii precum şi pentru împărţirea Franţei în diviziuni administrative conduse anual de către un diriguitor; acestor planuri le era alăturată şi stema noului stat, care reprezenta un înger rezemat de o cruce şi ţinând în mână o *Biblie* ridicată până în dreptul frunţii. Alături de aceste documente se afla o listă a cardinalilor pe care Papa îi numise în ziua în care numise şi pe cardinalul de Lucon (Richelieu) Printre ei se afla marchizul de Bedemar, ambasador şi conspirator la Veneţia.

Zadarnic încerca Ludovic al XIII-lea să descâlcească amănunte dintr-o perioadă apusă, căutând documentele referitoare la complot, în stare să-i înfăţişeze nodul acestuia şi să lămurească ceea ce se pusese la cale împotriva lui când în încăpere îşi făcu apariţia un om scund, cu faţa măslinie, îndoit de şale, care păşea şovăielnic şi smerit: era secretarul de stat Desnoyers. Acesta mai făcu un pas înainte şi se înclină:

200

— Pot să vorbesc Mafestăţii-sale despre ce’s Petre J – *n*

Portugalia? întrebă el.

— Adică» în Spania, spuse Ludovic. Portugalia e o provincie a Spaniei.

— În Portugalia, insistă Desnoyers. Iată ce manifest am primit chiar acum de acolo.

Şi citi:

Don *Juan, prin graţia lui Dumnezeu, reyj al Portugaliei, al Algarviei, regate de dincoace de Africa, stăpânitor al Guineei, al posesiunilor căilor de navigaţie şi de comerţ cu Etiopia, cu Arabia, cu Persia şi cu Indiile…*

— Ce-i cu toate astea? întrebă regele. Cine vorbeşte astfel?

— Ducele de Braganza, rege al Portugaliei, în coronat acum o… acum câtva timp, Sire, de către un om numit Pinto. De cum s-a urcat pe tron, a întins mâna Cataloniei răsculate.

— Cum, şi Catalonia s-a răzvrătit? Regele fi îi p al IV-lea nu-l mai are ca prim-ministru pe contele-duce?

— Ba dimpotrivă, Sire. Toate acestea s-au întâmplat tocmai pentru că-l mai are. Iată declaraţia

Statelor generale catalane către Maiestatea-sa catolică, prin care se spune că întreaga ţară a pus mâna pe arme pentru a lupta împotriva trupelor sale *nelegiuite* şi *excomunicate.* Regele Portugaliei…

20 î

— Spune-i ducele de Braganza, îi tăie vorba

Ludovic, nu înţeleg să-l recunosc pe acest rebel.

— Deci, Sire, rosti cu răceală consilierul de stat, ducele de Braganza trimite în principatul Cataloniei pe nepotul său D. Ignaţiu de Mascarenas pentru a pune mâna pe această provincie şi s-o silească să ceară protecţia sa (poate chiar s-o ia sub a sa suveranitate), el vrând să alipească aceasta provincie la cea pe care a recucerit-o de curând. Trupele Maiestăţii-voastre se află însă în faţa Perpignanului.

— Şi ce importanţă are asta? întrebă Regele.

— Inima catalanilor înclină mai mult spre francezi decât spre portughezi, Sire, şi nu este încă prea târziu ca să smulgem această provincie regelui… ducelui Portugaliei.

— Eu să sprijin nişte rebeli! Cum îndrăzneşti?

— Era intenţia Eminenţei-sale, continuă con silierul de stat. De

altfel, Spania şi Franţa sunt în plin război şi domnul de Olivares n-a şovăit să întindă mâna Maiestăţii-sale catolice hughenoţilor noştri.

— Bine, spuse Regele, voi chibzui; lasă-mă.

— Sire, Statele generale din Catalonia sunt gră bâte, trupele Aragónului se îndreaptă împotriva lor.

— O să vedem… Până într-un sfert de oră voi lua o hotărâre, răspunse Ludovic al XIII-lea.

202

Nemulţumit şi abătut, micul secretar de stat ieşi. Îndată se ivi Chavigny, ţinând sub braţ un dosar purtând stema britanică.

— Sire, spuse el, am venit să cer Maiestăţii voastre porunci în privinţa treburilor Angliei. Sub comanda contelui de Essex, membrii parlamentului au ridicat asediul de la Glocester; prinţul
Rupert a dat la Newburry o bătălie costisitoare, de pe urma căreia Maiestatea-sa britanică va trage prea puţin folos. Parlamentul se menţine şi are de partea lui oraşele mari, porturile şi întreaga populaţie prezbiteriană. Regele Carol I cere ajutoare pe care Regina nu le mai găseşte în
Olanda.

— Trebuie să trimitem trupe fratelui meu din
Anglia, spuse Ludovic.

Dar mânat de dorinţa de a vedea documentele precedente şi răsfoind însemnările Cardinalului, Regele dădu peste o primă cerere a regelui Angliei pe care Richelieu scrisese cu mâna lui:

Trebuie să chibzuim îndelung şi să aşteptăm, Camera comunelor este foarte puternică; regele Carol se bizuie pe scoţieni; aceştia îl vor trăda.

Să jim atenţi. Un militar care a venit să vadă Vincennes a spus că suveranii nu trebuie loviţi niciodată decât la cap. REMARCABIL, *adăugase Cardinalul. Apoi ştersese acest cuvânt, scriind în locul lui:* DE TEMUT

Şi mai jos:

Omul aceste îl domina pe Fairfax; tace pe inspiratul, *o sa de un om mare. Am refuzat ajutorul; ar fi bani aruncaţi pe fereastră.*

După ce citi aceste cuvinte, Regele spuse:

— Nu, nu, să nu ne grăbim, mai aştept.

— Dar, Sire, spuse Chavigny, evenimentele se precipită. O întârziere de un ceas a curierului poate grăbi cu un an căderea regelui Angliei.

— Au ajuns lucrurile chiar atât de departe?
Întrebă Ludovic.

— În tabăra independenţilor instaurarea republicii se propovăduieşte cu *Biblia* în mână, iar în cea a regaliştilor oamenii rivalizează între ei şi fac haz.

— Dar o clipă fericită poate salx a tot!

— Stuarţii n-au noroc, Sire, reluă Chavigny cu respect, dar pe un ton care dădea mult de gândit.

— Lasă-mă singur, spuse Regele iritat.
Secretarul de stat se retrase încet.

Atunci Ludovic al XIII-lea s-a văzut pe sine aşa cum era şi neantul pe care-l descoperi în el însuşi îl înspăimântă. Întâi îşi plimbă privirea pe maldărul de hârtii dimprejur, trecând de la una la alta. văzând pretutindeni primejdii şi părându-i-se că nici unele nu erau atât de mari ca cele pe care le prezentau soluţiile la care se gândea. Se ridică, îşi schimbă locul, se apleca sau mai curând se aruncă asupra unei hărţi a Europei.

Întrezări acolo toate spaimele sale la un lor, în părţile de miazănoapte, în părţile de miazăzi şi în centrul regatului său. Revoluţiile îi apăreau peste tot ca nişte Eumenide; în fiecare ţinut i se părea că vede fumegând un vulcan; parcă auzea strigătele de groază ale unor regi care-l chemau într-ajutor şi strigătele de mânie ale popoarelor. Simţea parcă pământul Franţei pâiâind şi deschizându-se sub picioarele sale. Vederea sa slabă şi obosită se tulbură, capul său bolnav fu apucat de o ameţeală care-i împinse sângele spre inimă.

— Riohelieu! strigă el cu glas înăbuşit, agitând un clopoţel. Chemaţi-l pe Cardinal!

Şi căzu fără cunoştinţă într-un jilţ.

Când, revenindu-şi după ce fusese frecat pe tâmple, şi după ce pe buze i se picuraseră săruri şi substanţe cu miros pătrunzător, Regele deschise ochii, zări o clipă pajii care, imediat ce-şi ridică pleoapele, se retraseră, lăsându-l singur cu Cardinalul. Impasibil, ministrul poruncise ca jilţul său să fie aşezat lângă fotoliul Regelui, aşa

precum se obişnuieşte ca scaunul unui doctor să fie aşezat lângă patul bolnavului, şi-şi aţinti ochii sclipitori cu priviri scrutătoare asupra chipului palid al lui Ludovic. De cum fu în stare să-l audă. Cardinalul reluă cu voce cavernoasă cumplitul dialog: – M-aţi chemat, spuse el. Ce doriţi de la mine?

Răsturnat pe spetează, Ludovic întredeschise ochii şi-l privi, apoi se grăbi să-i închidă la loc. Capul acela descărnat, înzestrat cu doi ochi plini

de foc şi terminat cu o ţăcălie ascuţită şi albicioasă, tichia şi veşmintele de culoarea sângelui şi flăcării, totul îi sugera un duh diavolesc.

— Domneşte, răspunse el cu glas pierit.

— Dar… pe Cinq-Mars şi pe de Thou mi-i daţi?
continuă necruţătorul ministru, aplecându-se pentru a citi răspunsul în ochii stinşi ai suveranului, aşa cum un moştenitor lacom urmăreşte până în mormânt ultimele sclipiri ale voinţei unui mu ribund.

— Domneşte, repetă Regele, întorcând capul.

— Atunci semnaţi aici, urmă Richelieu. Pe hârtia aceasta stă scris: „Este voia mea să fie prinşi vii sau morţi”.

Ludovic, cu capul rezemat pe speteaza fotoliului, lăsă să-i cadă mâna pe hârtia fatală şi semnă.

— Lasă-mă, fie-ţi milă, mă sting, spuse el.

— Mai e ceva, continuă acela despre care se spune că a fost numit un mare cap politic. Nu mai sunt sigur de Maiestatea-voastră; de acum înainte am nevoie de o chezăşie şi de un zălog.
Mai semnaţi asta şi vă las.

Când Regele se va duce să-l viziteze pe Cardinal, gărzile acestuia din urmă nu vor lăsa armele din mină. Iar când Cardinalul se va duce la Rege, gărzile acestuia vor sta în post, alături de cele ale Maiestăţii-sale 1.

1 Manuscrisul **Pointis,** nr. **185** din 1642 **(N.a.).**

Şi încă ceva:

Maiestatev-sa se angajează să-i dea ca zălog în mâinile Cardinalului pe cei doi prinţi, fiii săi, spre a chezăşui buna sa credinţă şi statornicia sa”. 1

— Pe copiii mei! exclamă Ludovic, ridicându-şi capul, îndrăzneşti…

— Preferaţi să mă retrag? spuse Richelieu.

Regele semnă.

— S-a terminat? întrebă el gemând din adâncul pieptului. Nu se terminase, îi era dat să încerce şi altă durere. Uşa se deschise brusc şi în cameră păşi Cinq-Mars. De rândul acesta tremură Car dinalul.

— Ce doriţi, domnule? întrebă Cardinalul, apucând clopoţelul ca să sune.

Marele-scutier era tot atât de palid ca şi Regele. Fără să-i răspundă lui Richelieu, înainta calm spre Ludovic al XIII-lea. Acesta îl privi aşa cum priveşti un om care a auzit rostindu-i-se sentinţa de moarte.

— Probabil, Sire, că întâmpinaţi oarecare greutăţi în a mă aresta, căci am douăzeci de mii de oameni de partea mea, spuse Henri d'Effiat cu vocea lui cea mai blândă.

— Vai, Cinq-Mars, rosti Ludovic îndurerat, Ui ai făcut oare asemenea lucruri?

1 Memoriile Anei de Austria, 1642 (N.a.).

— Da, Sire, şi tot eu vă aduc spada mea, cad m-aţi predat, desigur, spuse el desprinzând-o şi punând-o la picioarele Regelui, care plecă ochii fără să răspundă.

Cinq-Mars zâmbi cu tristeţe şi fără amărăciune, căci nu mai ţinea de acest pământ. Apoi, adresându-i-se lui Richelieu, îi spuse cu dispreţ:

— Mă predau pentru că vreau să mor, spuse el, dar nu mă consider înfrânt.

Cardinalul strânse pumnii de furie, dar se stăpâni.

— Cine sunt complicii dumitale? întrebă el.

Cinq-Mars îl privi ţintă pe Ludovic al XIII-lea şi deschise gura ca să vorbească…

Regele lăsă capul în jos, torturat de sentimente pe care niciun om nu le-a încercat.

— Complici nu am, răspunse în sfârşit Cinq

Mars făcându-i-se milă de suveran.

Şi ieşi din cameră.

Se opri chiar în prima galerie unde toţi gent Ionul şi Fabert se ridicară la vederea lui. Se dreaptă direct spre Fabert şi-i spuse:

— Domnul meu, porunciţi acestor gentilomi mă aresteze.

Se uitară unul la altul, fără ca cineva încumete să se apropie.

— Da, domnul meu, mă constitui prizoniei dumneavoastră… da, domnilor, sunt fără sabie vă repet, sunt prizonierul Regelui.

208

— Nu mai înţeleg nimic, spuse generalul. V-aţi predat doi, şi, eu n-am porunca să arestez pe nimeni.

— Doi? întreagă Cinq-Mars, vai, nu poate fi decât de Thou. îl ghicese după acest devotament.

— Dar eu oare n-am ghicit ce vrei să faci? exclamă acesta arătându-se şi aruncându-se în braţele lui Cinq-Mais.

Capitolul al XXV – Z e a

DEŢINUŢII

Aflai, săpat în suflet al fratelui meu chip. PICHARD, Leomdas

Să mor! îne-având tolbele întregi, Far să-i străpung, călcându-i, schimbându-i în ţărână. Pe-aceşti călăi întânători de legi.

ANDRÉ CHENIER

Printre vechile castele de care an de an Franţa se desparte cu părere de rău ca de nişte podoabe ale coroanei sale, se afla unul cu o înfăţişare rebarbativă şi sălbatică, pe malul stâng al râului Saone. Părea o uriaşă santinelă la una din porţile Lyonului. Numele şi-l luase de la uriaşa stâncă Pierre-Encise care se înălţa abruptă ca un soi de piramidă naturală şi a cărei culme, încovoindu-se în direcţia drumului şi atârnând deasupra fluviului, era legată, zice-se, pe vremuri, cu alte stânci aflate pe malul opus, închipuind o boltă naturală. Dar timpul, apele şi mâna omului n-au lăsat în picioare decât vechea îngrămădire de blocuri de granit care slujeau drept piedestal fortăreţei, astăzi distrusă. Castelul fusese ridicat de mult de către arhiepiscopii din Lyon, în calitatea lor de stăpâni temporali ai oraşului, care-şi stabiliseră acolo reşedinţa. Ulterior a ajuns fortăreaţă, iar

210

pe vremea lui Ludovix al XIII-lea, închisoare de gtat. Un singur

turn uriaş, în care lumina zilei nu răzbătea decât prin trei ferestruici lungi şi înguste, domina castelul, având în jurul lui câteva corpuri de clădire cu înfăţişare neregulată, cu ziduri groase, ale căror linii şi unghiuri îmbrăţişau forma imensei stânci perpendiculare.

Acolo, grijuliu să nu-i scape prada, hotărî cardinalul Richelieu să-i transporte el însuşi şi să-i întemniţeze pe tinerii săi duşmani. După ce-l lăsă pe Ludovic să plece la Paris înaintea lui, îi scoase din Narbonne, târându-i după el ca pentru a-şi împodobi ultimul său triumf. Parcă pentru a prelungi plăcerea răzbunării, pe care oamenii cutează s-o numească plăcerea zeilor, se îmbarcă tocmai la Tarascon, aproape de gurile fluviului Rhône. Desfăşurând faţă de localnicii de pe ambele maluri un lux ostentativ în care era înveşmântată ura sa, urcă încet în susul fluviului în bărci cu vâsle aurite şi împodobite cu stema sa. El stătea culcat în prima, de care era remorcată – cu un lanţ lung a doua barcă, unde se aflau victimele sale.

Adeseori, seara, după ce trecea zăpuşeala zilei, când se strângea tenda ce acoperea cabina bărcilor, în cea dintâi putea fi zărit Richelieu, palid şi descărnat, stând la pupă, iar în următoarea, cei doi tineri prizonieri în picioare, cu fruntea senină, rezemaţi unul de celălalt şi privind lunecarea

rapidă *a* valurilor. Ostaşii lui Cezar, care la vremea lor îşi stabiliseră tabăra chiar pe aceste meleaguri, ar fi putut crede că-l văd trecând pe necruţătorul barcagiu al Infernului, călăuzind umbrele nedespărţite ale lui Castor şi Polrux. Creştinii nici nu se încumetau măcar să reflecteze la faptul că trecea un preot care-şi ducea duşmanii să-i dea pe mâna călăului; ci vedeau în Richelieu numai pe primul ministru.

Dar dânsul plecă mai departe, lăsându-i pe tinerii săi rivali sub pază chiar în oraşul în care complotiştii plănuiseră să fie ucis. Îi făcea plăcere să-şi bată astfel joc de soartă şi să-şi înfigă trofeele acolo unde aceasta se pregătise să-i sape mor-m intui.

Se lăsa purtat, glăsuieşte un jurnal manuscris din acel an, *în susul fluviului Rhône, la bordul unei ambarcaţii pe care era amenajată o cabinti de lemn, căptuşită cu catifea* stacojie cu *frunze, pe fond de aur. Tot acolo se mai afla şi o anticameră tapisată în mod asemănător. La provo şi la pupa ambarcaţiei se aflau numeroşi* ostaş; din garda sa,

purtând tunici de un roşu aprins, brodate *cu fir de aur, argint şi mătase, precum şi numeroşi seniori de vază. Eminenţa-sa era întinau pe un pat împodobit cu tafta purpurie. Eminen*-fa-sa rardmahiJ *Bigny şi episcopii de Nantes şi de Chartres se aflau şi ei, împreună cu sumedenie de abaţi şi gentilomi la bordul altor bărci, în*

212

anâbarcaţiei Cardinalului, o fregată deschidea drumul, iar în spate se afla o *alia, înţesată de archebuzieri şi de Ofiţerii care-i comandau. Când. Se trecea prin dreptul vreunui ostrov, aceştia erau debarcaţi, pentru a cerceta dacă nu se aflǎ cumva oameni suspecţi acolo. Dacă totul era în ordine, ei parcau malurile, până treceau cele două corăbii pline de nobili şi de soldaţi bine înarmaţi.*

După aceea urma barca Eminenţei-sale, de care era remorcată o ambarcaţiune mică în care se aflau domnii de Thou şi de Cinq-Mars, păziţi de un ofiţer din garda. Regelui şi doisprezece ostaşi din garda Eminenţei-sale. În sfârşit veneau trei barei cu garderoba şi vesela de argint a Eminenţei-sale, păzită de mai mulţi gentilomi şi ostaşi.

De-a lungul Rhonului, pe malul aparţinând pro*itinciei Dauphine, flotila era însoţită de două* es-*cadroane de cavalerie-uşoară şi de tot atâtea pe celălalt mal, aparţinând Languedocului şi Vivarais-ului. Afară de acestea, un regiment foarte frumos de pedestraşi avea misiunea de a intra în oraşele prin care Eminenţa-sa urma să treacă sau în care plănuia să poposească. Era o plăcere să asculţi goarnele care răsunau în Dauphine, cărora le răspundeau cele din Vivarais precum şi ecoul repeiat de stânci. Ai fi zis că se străduiau fiecare să iasă cât mai bine.*

213

În toiul unei nopţi de septembrie, când totul părea adormit în turnul inexpugnabil în care erau închişi deţinuţii, uşa primei încăperi se deschise fără zgomot şi în prag se ivi un om îmbrăcat cu o rasă cafenie încinsă cu un curmei, cu sandale în picioare şi o legătură de chei mari în mână: era *Pere* Joseph. Se uită cu băgare de seamă, fără să facă un pas, prin camera Marelui-scutier. Covoare groase, splendide draperii lungi acopereau zidurile temniţei. Un pat cu o cuvertură de damasc roşu era pregătit, dar deţinutul nu se culcase. Şezând într-un jilţ mare lângă un cămin înalt, îmbrăcat într-un veşmânt cenuşiu, lung, ca al unui preot, cu capul lăsat în jos şi cu ochii aţintiţi asupra unei

cruciuliţe de aur, la lumina tremurândă a unui opaiţ, era cufundat într-o meditaţie atât de adâncă, încât nici nu-l zări pe capucin, până când acesta nu se apropie de el, rămânând în picioare, în faţa lui. Înălţând deodată capul, Cinq-Mars strigă:

— Ce cauţi aici, nemernicule?

— Eşti iute la mânie, tinere, răspunse cu voce foarte scăzută misteriosul vizitator, două luni de temniţă ar fi putut să-ţi vină de hac. Am venit să-ţi împărtăşesc lucruri de mare însemnătate.
M-am gândit mult la dumneata şi nu te urăsc atâta pe cât îţi închipui. Clipele sunt preţioase, am să-ţi spun totul în câteva vorbe. Peste două ore au să vină să te ducă la interogatoriu, au să te ju de ce şi au să te osândească la moarte, împreună

cu prietenul dumitale. Aşa se va întâmpla negreşit, pentru că totul trebuie să se sfârşească în douăzeci şi patru – de ore.

— Ştiu, spuse Cinq-Mars, şi trag nădejde că aşa se va întâmpla.

— Ei bine, mai pot să te scap de năpastă, căci, după cum ţi-am spus, am chibzuit mult şi am venit să-ţi fac unele propuneri care vor fi pe placul dumitale. Cardinalul n-o mai duce decât vreo şase luni, ce să ne-ascundem după deget, mai bine să vorbim deschis. Vezi unde te-am adus, ca să-l slujesc pe el şi judecă după asta unde l-aş putea duce şi pe el, dacă aş fi în slujba dumitale.
Rămâne numai să cădem la învoială. Putem să-i curmăm cele şase luni care i-au mai rămas de trăit. Regele ţine la dumneata şi te va rechem
bucuros în preajma lui dacă te va şti în viaţă.
Eşti tânăr, vei fi fericit şi puternic timp îndelungat;
Iar pe mine mă vei ocroti şi mă vei face cardinal.

Tânărul deţinut amuţi de uimire, nepricepând boabă dintr-un asemenea limbaj şi coborând pare-se foarte anevoie de la înălţimea meditaţiilor sale. Cu greu putu să îngaime:

— Aşa vorbeşti despre binefăcătorul dumitale, despre Richelieu?

Capucinul zâmbi şi. apropiindu-se de el, continuă să-i şoptească:

— Nu există binefaceri în materie de politică, există numai interese, asta-i tot. Un om folosit de un ministru nu trebuie să fie mai recunoscător

decât este un cal încălecat de un călăreţ, pen’ că e preferat altora. I-a convenit cum merg, sân. foarte încântat. Acum îmi convine mie să-l zvâi din şa. Omul ăsta nu se iubeşte decât pe sine. Mânşelat, acum îmi dau bine seama, amânând mereu ridicarea mea în rang. Dar îţi repet, sunt în măsură să te fac scăpat fără zarvă; aici am puteri neîngrădite. Am să pun în locul celor pe care contează alţi deţinuţi, pe care el i-a sortit morţii și care se află aici, aproape, în turnul dinspre miazănoapte, turnul carcerelor, înălţat deasupra apelor iar oameni de-ai Cardinalului vor lua locul acestora din urmă. Vestitului Cardinal, pe care l-au părăsit cei mai mari învăţaţi din Paris, îi voi trimite un medic, un şarlata» care mi-e devotat Dacă încheiem târgul, îi va duce un leac universal şi veşnic.

— Cară-te, şuieră Cinq-Mars, cară-te, diavoli, cu chip de preot! N-am mai pomenit om ca tininici nu eşti om! Te strecori pe furiş şi în tăcere prin beznă, treci prin ziduri ca să pui la cale crirm tainice, te aşezi de-a curmezişul între inimile în drăgostiţilor ca să le desparţi pe vecie. Cine eşti 7
Pari sufletul chinuit al unui osândit la chinuri1!
Iadului.

— Copil romanţios ce eşti! exclamă *Pere* Joseph.
ai fi avut mari perspective, dacă nu te-ar fi în pins pe calea pierzaniei ideile acestea greşite. Poate
că nu există nici osândă veşnică, nici suflet. Dat, sufletele morţilor s-ar întoarce să se plângă.

216

avea o mie în jurul meu, iar eu n-am văzut niciunul, nici măcar în vis.

— Monstrule! murmură Cinq-Mars.

— Vorbe şi iar vorbe, reluă *Pere* Joseph. Nu există nici monştri, nici oameni virtuoşi. Puţin a lipsit ca dumneata şi cu de Thou, care vă pretindeţi virtuoşi, să împingeţi la pieire aşa, de florile, mărului, o sută de mii de oameni, în masă şi în văzul lumii. Richelieu şi cu mine am dus la pierzanie barem mult mai puţini, şi unul câte unul, în taina nopţii, cu scopul de a întemeia o mare putere. Dacă vrei să rămâi curat, nu trebuie să te amesteci în treburile oamenilor, dar cel mai înţelept lucru este să înţelegi despre ce e vorba şi să-ţi spui aşa ca mine: „S-ar putea

să nu exist?
suflet, suntem copiii întâmplării. Dar, în raport cu ceilalţi oameni, avem pasiuni pe care trebuie să le satisfacem”.

— Vai! exclamă Cinq-Mars, mi s-a luat o piatră de pe inimă! Nu crede în Dumnezeu!

Pere Joseph urmă:

— Or, Richelieu, dumneata şi cu mine ne-am născut ambiţioşi. Trebuia deci să jertfim totul acestei idei.

— Nenorocitule! Să nu mă asemuieşti cu tine!

— Şi totuşi, ăsta-i adevărul adevărat, reluă ca pucinul. Numai că acum îţi dai seama că sistem ui nostru e mai bun decât al dumitale.

— Ticălosule! Eu din dragoste…

217

— Nu, nu, nu, nu!… Câtuşi de puţin; Iar te îmbeţi cu vorbe; aşa ţi-ai închipuit poate, dar de fapt ai vrut să acţionezi pentru binele dumitale.
Te-am auzit vorbind acelei tinere, fiecare dintre voi se gândea numai la el. Niciunul din voi nu-l iubea pe celălalt: ea nu se gândea decât la rangul ei, iar dumneata erai ros de ambiţie. Vrei să fii iubit ca să auzi de la celălalt că eşti desăvârşit şi să fii adorat; mereu şi mereu sfântul egoism.
Doamne, Dumnezeule.

— Năpârcă! îl apostrofă Cinq-Mars, nu ţi-e destul că ne-ai sortit morţii? De ce împroşti cu venin asupra vieţii pe care ne-o răpeşti? Ce demon te-a învăţat să sfârteci atât de oribil inimile, analizându-le?

— Ura faţă de tot ce e mai presus de mine, răspunse *Pere* Joseph cu un râs gros şi fals, precum şi pofta de a-i călca în picioare pe toţi cei pe care-i urăsc m-au făcut ambiţios şi priceput în a găsi punctul slab al viselor voastre. Există câte un vierme în miezul oricărui fruct frumos.

— Dumnezeule mare, îl auzi? strigă Cinq-Mars ridicându-se şi înălţând braţele către cer.

Singurătatea temniţei, pioasele convorbiri avute cu prietenul său şi mai cu seamă apropierea morţii, care, ca o lumină venită de pe un astru necunoscut, dă altă perspectivă tuturor lucrurilor cu care s-a obişnuit privirea noastră, meditaţiile asupra veşniciei şi (de ce să nu spunem) mari strădanii peri –, tru a schimba părerile de rău sfâşietoare în na

dejdi nemuritoare şi pentru a îndrepta către Dumnezeu toată puterea de iubire care-l rătăcise pe acest pământ, totul produsese în el o ciudată prefacere. Asemenea spicelor care se coc brusc la dogoarea soarelui, sufletul său, înflăcărat de tainica influenţă a morţii, dobândise o mai mare luminozitate.

— Dumnezeule mare, repetă el, dacă ăsta şi stăpânul său sunt oameni, oare sunt şi eu om? Priveşte, priveşte două feluri de ambiţii, una egoistă şi sângeroasă, cealaltă devotată şi fără prihană. A lor, insufiată de ură, a noastră, inspirată de dragoste. Priveşte, Doamne, priveşte, judecă şi iartă, iartă-ne, căci am păcătuit foarte greu păşind, deşi numai o singură zi, pe calea căreia i se dă un singur nume pe pământ, oricare ar fi ţelul spre care duce.

Pere Joseph îi taie vorba, bătând din picior:

— După ce o să-ţi termini rugăciunea, să-mi spui dacă vrei să mă ajuţi şi atunci o să te scap numaidecât.

— Niciodată, nevrednic ticălos, se întoarse către el Henri d'Effiat, niciodată nu mă voi întovărăşi cu tine şi încă pentru un omor. Am refuzat acest lucru pe când eram puternic şi când era vorba să fii şters chiar tu de pe faţa pământului.

— Ai greşit, acum ai fi fost stăpân pe situaţie.

— Oare ce mulţumire mi-ar fi putut aduce puterea dacă aş fi împărţit-o cu o soţie care nici nu

m-a înţeles, nici nu m-a iubit destul şi a preferat o coroană în locul meu? După ce m-a părăsit, n-am vrut să cuceresc puterea cu ajutorul victoriei; judecă singur dacă aş accepta-o cu preţul unui omor.

— Nebun de legat! spuse capucinul izbucnind în râs.

— Totul cu ea, nimic fără ea; iată tot ce e în sufletul meu.

— Numai din încăpăţânate şi trufie stărui în această atitudine. Nu-i cu putinţă! reluă *Pere* Joseph, nu e în firea lucrurilor.

— Tu care vrei să tăgăduieşti existenţa devotamentului, spuse Cinq-Mars, înţelegi cel puţin abnegaţia prietenului meu?

— Nici asta nu există. A vrut să te urmeze de oarece…

Călugărul, cam încurcat, căzu o clipă pe gânduri.

— Deoarece… deoarece… te-a format, eşti creaţia lui… ţine la

dumneata din amorul propriu al crea torului… Se deprinsese să te dădăcească şi simte că nu va mai găsi alt învăţăcel la fel de docil care să-l asculte şi să-l admire… Obiceiul statornic l-a încredinţat că viaţa lui depindea de a dumitale… cam aşa ceva… te însoţeşte din obişnuinţă…
De altfel, povestea nu s-a sfârşit… vom vedea urmarea cu prilejul interogatoriului. Precis va tăgădui că a avut cunoştinţă de complot.

— Nu va tăgădui! exclamă pătimaş Cinq-Mars.

220

— Atunci ştia, ai mărturisit-o, spuse *Pere* Jo-srpb triumfător. Niciodată până acum n-ai recunoscut lucrul acesta.

— Doamne, ce-am făcut? oftă Cinq-Mars, ascunzându-şi capul în mâini.

— Poioleşte-te. Dacă primeşti propunerea mea, e salvat în ciuda acestei mărturisiri.

D'Effiat tăcu un timp… Capucinul urmă:

— Salvează-ţi prietenul… te aşteaptă favoarea
Regelui şi cine ştie… poate dragostea rătăcită o clipă…

— Omule, sau orice ai fi, rut. punse deţinutul, dacă ai ceva asemănător unei inimi, salvoază-l, e cea mai curată fiinţă de pe acest pământ. Dar du-l departe de aici cât timp doarme, căci dară se deşteaptă, nu vei mai putea.

— La ce mi-ar sluji? rânji capucinul. De dumneata şi de favoarea dumitale am nevoie.

Năvalnicul Cinq-Mare ţâşni în picioare şi apucând\i-l de braţ pe Pire Joseph, îl fulgeră tu privirea.

— Îl înjoseam rugându-te să-l scapi. Vino, ne mernicule, spuse el, ridicând o tapiserie care des părţea camera lui de a prietenului; vino şi îndoieşte-te de devotamentul şi de nemurirea sufletelor… Compară neliniştea triumfului tău cu calmul înfrângerii noastre, josnicia dominaţiei tale tu măreţia captivităţii noastre şi veghea ta sângeroasă în somnul celui drept.

Un opaiţ singuratic îl lumiua pe *de* Thou. Tânărul era încă în genunchi pe un scăunel de rugăciune, la picioarele unui mare crucifix de abanos. Se părea că adormise pe când se ruga; capul lui lăsat pe spate era înălţat spre cruce, buzele sale palide schiţau un zâmbet calm

şi dumnezeiesc, iar trupul său fără vlagă se odihnea pe perna şi pe covoarele ce acopereau scaunul.

— Iisuse, cum doarme! exclamă înlemnit capu’ cinul, amestecând fără să vrea dumnezeiescul nume, pe care-l rostea în mod obişnuit în fiecare zi, cu groaznicele lui vorbe. Apoi, deodată se trase brusc înapoi, ducându-şi mâna la ochi, de parcă ar fi fost orbit de o viziune cerească.

— Brr… brr… br… făcu el scuturând din cap şi trecându-şi palma peste faţă… Copilării toate astea;
dacă m-aş potrivi, m-ar molipsi şi pe mine… Idei din astea pot fi bune, ca opiul, pentru a alina…
Dar nu de asta e vorba; spune da, sau nu.

— Nu, rosti Cinq-Mars, împingându-l cu umărul pe uşă afară, nu vreau să trăiesc şi nu-mi pare rău că l-am dus la pierzanie a doua oară pe de Thou. Căci nici el n-ar fi dorit viaţa cu preţul unui omor. Nu s-a predat la Narbonne ca să dea înapoi la Lyon.

— Atunci trezeşte-l, rânji capucinul furios, cu voce acră, căci iată-i pe judecători.

La lumina făcliilor şi precedaţi de un detaşament de gardă alcătuit din scoţieni, paisprezece

judecători înveşmântaţi în *robe* lungi, cărora de-abia puteai să le deosebeşti trăsăturile, îşi făcură intrarea. Ei se rânduiră de o parte şi de alta a camerei mari şi se aşezară în tăcere; erau împuterniciţii Cardinalului-duce la acest proces întunecat – îi solemn. Toţi erau oameni siguri şi *de încredere* ai Cardinalului de Richelieu, care de la Tarascon îi alesese şi îi instruise. El ceruse ca Seguier, cancelarul, să vină în persoană la Lyon ca să *se evite,* spunea el în instrucţiunile sau ordinele pe care le trimisese regelui Ludovic XIII-lea prin Chavigny, *„ca să se evite orice incidente s-ar putea ivi în caz că nu se va ajla el acolo. Domnul de Marillac,* adăugă el, a *asistat la Nantes la procesul lui Chalais;* domnul de Château-Neuf, la Toulouse, la execuţia domnului de Montmorency, iar domnul de Bellievre, la Paris, la procesul domnului de Biron. Autoritatea de care se bucură şi priceperea pe care o posedă aceşti domni în materie de justiţie sunt absolut necesare”.

Magistratul respectiv se grăbi deci să plece la Lyon; dar când se prezentă, i se spuse că avea poruncă să stea deoparte, ca nu cumva să se lase influenţat de amintirea vechii prietenii care-l lega de deţinut, pe

care nu-l văzu decât între patru ochi. împuterniciţii şi cu el audiaseră în prealabil şi de mântuială mârşavele depoziţii făcute de ducele d'Orléans la Villefranche, în Beaujolais, apoi la

223

Vu-ey 1, la două leghe ele Lyoa, unde primise ordin să se ducă acest falnic prinţ, rugător şi tremurând în mijlocul oamenilor săi, care-i fuseseră lăsaţi de milă, dar bine păzit de o gardă alcătuită din francezi şi elveţieni. Lui Gaston d'Orléans Cardinalul îi dictase cuvânt cu cuvânt mărturisirile cu privirea la rolul ce-l jucase, precum şi răspunsurile ce urma să le dea la interogatoriu, în schimbul acestui act de supunere, fusese cruţat formal de confruntările prea penibile cu domnii de Cinq-Mars şi de Thou. Apoi cancelarul şi împuterniciţii îl anchetaseră pe domnul de Bouillon şi, bizuindu-se pe munca lor preliminară, se pregăteau acum să se năpustească cu toată torţa asupra celor doi tineri vinovaţi, care nu trebuiau cruţaţi.

— Istoria nu a consemnat decât numele consilierilor de stat care l-au însoţit pe Pierre Seguier, dar nu şi al celorlalţi împuterniciţi, despre care s-a spus că erau şase membri ai parlamentului din Grenoble şi doi preşedinţi. Raportorul consilier de stat Laubarde-mont care-i călăuzise în toate se afla în fruntea lor. *Pere* Joseph le tot şuşotea la ureche, cu o politeţe ceremonioasă, privindu-l pe Laubardemont pe sub sprâncene. cu o ironie fioroasă.

S-a convenit ca jilţul să slujească drept bancă a acuzaţilor şi toată lumea tăcu pentru a asculta răspunsul lui Cinq-Mars.

El glăsui cu o voce blinda şi calmă. 1 Reşedinţa unui abale de Ks, na\, frate al domni; Villeroy, zis şi Montivsoi.

— Spuneţi domnului cancelar că aş avea dreptul să fac apel la parlamentul din Paris şi să-i recuz pe cei ce mă judecă, deoarece printre ei se află doi duşmani ai mei, iar în fruntea lor unul dintre prietenii mei, însuşi domnul Seguier, pe care eu l-am menţinut în funcţia sa. Dar vă voi scuti de multe osteneli, domnilor, recunoscând că sunt vino vat de întregul complot, conceput şi pus la cale de mine singur. Vreau să mor. Nu am nimic de adău gât pentru mine; dar dacă vreţi să fiţi drepţi, cru ţaţi \iată celui pe care Regele însuşi l-a numit cel mai cinstit om din Franţa şi care nu moare decât de dragul meu.

— Aduceţi-l, porunci Laubarclemont.

Doi osteni din gardă intrară în camera lui de Thou şi-l aduseră.

El intră, salută grav şi cu un surâs îngeresc pe buze şi-i îmbrăţişa pe Cinq-Mars:

— A sosit în sfârşit ziua noastră de slavă, spuse, ne vom înălţa la ceruri şi vom cunoaşte fericirea veşnică.

— Am aflat, domnule, spuse Laubardemant, am aflat chiar din gura domnului de Cinq-Mars că aţi ştiut despre complot.

De Thou răspunse prompt şi fără nicio tulburare, schiţând acelaşi zâmbet uşor şi cu ochii plecaţi:

— Domnilor, mi-am petrecut viaţa studiind legile omeneşti şi ştiu că prin mărturia unui acuzat poate fi condamnat altui Aş putea repeta de

asemenea ceea ce am mai spus: că, dacă l-aş fi denunţat pe fratele regelui fără a aduce dovezi, nu mi s-ar fi dat crezare. Vedeţi aşadar că viaţa şi moartea mea se află în mâinile mele. Totuşi, după ce am cântărit bine cele două alternative, mi-am dat seama limpede că oricare ar fi viaţa de care m-aş putea bucura de acum încolo, ea n-ar fi decât foarte tristă după pierderea domnului de Cinq-Mars. Mărturisesc aşadar că am ştiut de complotul lui şi am făcut tot posibilul ca să-l abat de la acest proiect. M-a considerat unicul lui prieten credincios şi n-am vrut să-l trădez. Iată de ce mă osândesc prin legile alcătuite chiar de părintele meu, cafe nădăjduiesc, mă va ierta.

După ce rosti aceste cuvinte, cei doi prieteni se aruncară unul în braţele celuilalt.

— Prietene, prietene, ce rău îmi pare că sunt pricina morţii dumitale! Te-am trădat de două ori, dar vei afla în ce împrejurări.

De Thou, îmbrăţişându-l şi consolându-l, răspunse, înălţând ochii către cer:

— Vai, cât de fericiţi suntem să ne încheiem viaţa în felul acesta! Omeneşte vorbind, aş putea să mă plâng de dumneata, dar Dumnezeu ştie cât te iubesc! Ce-am făcut ca să merităm favoarea marţi râului şi fericirea de a muri împreună?

Judecătorii nu se aşteptau la atâta suavitate sufletească şi se priveau uimiţi.

— Vai, dacă aş avea barem o suliţă, Înălţimea Voastră, se auzi o voce răguşită (era bătrânul

Grandehamp care se furişase în cameră cu ochii roşii de furie), v-aş descotorosi eu repede de toţi corbii ăştia negri!

Doi halebardieri îl încadrară în tăcere. Amuţi şi, ca să mai uite de năduf, se trase lângă o fereastră care dădea spre râu şi unde soarele nu se arătase încă. Se părea că nu mai acorda nicio atenţie celor ce se petreceau în cameră.

Temându-se ca judecătorii să nu se înduioşeze, Laubardemont rosti cu glas tare:

Acum, din ordinul Eminenţei-sale Cardinalul, îi vom supune pe cei doi domni la cazne, adică la tortura obişnuită şi la cea neobişnuită.

Cinq-Mars se întunecă la faţă de indignare şi, încrucişându-şi braţele, făcu doi paşi către Laubardemont şi către *Pere* Joseph care se înspăimântară. Primul îşi duse, fără să vrea, mâna la frunte.

— Ne aflăm la Loudun aici? strigă deţinutul.

De Thou însă se apropie de el, îi luă mâna şi i-o strânse. Cinq-Mars tăcu, apoi reluă pe un ton calm, uitându-se la judecători:

— Domnilor, mi se pare o măsură foarte aspră; un om de vârsta şi de condiţia mea n-ar trebui supus la toate aceste formalităţi. Am mărturisit tot şi am să mai mărturisesc încă o ciată tot. Accept moartea de bunăvoie şi cu mare bucurie, aşa că nu \ ad de ce ar mai fi necesară tortura. Unor oameni ca noi nu li se pot smulge taine schingiuindu-le trupul. Ne-am constituit prizonieri de bunăvoia noastră şi ia momentul hotărât de noi. V-am spus

numai ce aveţi ne\oie să ştiţi ca să ne osândiţi la moarte, mai mult nu veţi afla, aşa că vom căpăta ceea ce am dorit.

— Ce faci, prietene? îi tăie vorba de Thou… Se înşală, domnilor, noi nu refuzăm martiriul pe cart-ni-l oferă Dumnezeu, ba chiar îl cerem.

— Dar de ce ai nevoie de aceste ca/ne mârsa\ e ca să meriţi să fii primit în ceruri? îl întrebă
Cinq-Mai-s, dumneata eşti de pe acum un mucenic, mucenic de bunăvoie pe altarul prieteniei! Domni lor, eu singur pot deţine secrete importante, d (Dar capul complotului le cunoaşte. Puneţi-mă numai pe mine la cazne, dacă trebuie să fim trataţi aici ca cei mai josnici

răufăcători.

— Fie-vă milă, domnilor, reluă de Thou, nit mii lipsiţi de chinurile pe care le va îndura el. Nu l-am urmat atât de departe *ca* să-l părăsesc în acest ceas greu şi să nu depun toate străduinţele pentru a-l însoţi până în ceruri.

În timpul acestei controverse, se iscă o alta între Laubardemont şi *Pere* Joseph. Acesta din urmă. temându-se ca durerea să nu smulgă mărturisirea convorbirii ce o avusese cu Cinq-Mars, nu era di părere să se aplice tortura. Laubardemont, cart avea impresia că moartea nu încununa destu' triumful lui, o pretindea sus şi tare. Judecători) făcuseră roată şi-i ascultau pe cei doi agenţi secreţi ai marelui ministru. Deoarece însă mai multe lucruri îi răcuseră să presimtă că creditul de care se bucura capucinul era mai mare decât al judeca

torului, înclinau pentru primul, aşa că se hotărâră în favoarea unei soluţii umanitare, mai ales când călugărul încheie cu aceste cuvinte rostite cu glas scăzut:

— Eu ştiu tainele lor; nu avem nevoie să le cup-oaştem, întrucât sunt inutile, implică persoane prea sus-puse. Domnul Mare-scutier nu mai are să-l denunţe decât pe Rege, iar celălalt, pe Regină, ceea ce e mai bine să nu aflăm. De altfel, nici n-ar scoate o vorbă, îi cunosc eu. Ar tăcea, unul din trufie, celălalt din pioşenie. Să-i lăsăm aşadar în pace; caznele i-ar schilodi, i-ar desfigura şi n-ar mai putea nici să se ţină pe picioare. Ar strica toată ceremonia: trebuie să-i păstrăm neatinşi, ca să fie un spectacol frumos.

Acest ultim considerent birui. Judecătorii se retraseră ca să delibereze cu cancelarul. La ieşire, *Pere* Joseph îi spuse lui Laubardemont:

— Te-am lăsat să te bucuri destul aici. Acum, vei mai avea plăcere să deliberezi, apoi te vei duce să interoghezi trei deţinuţi în turnul de lamiază noapte.

Erau cei trei judecători care-l osândiseră pe Ur-bain Grandier.

Rostind aceste vorbe, izbucni în hohote de râs şi ieşi ultimul, împingându-l înâmtea lui pe magistratul nedumerit.

Nici nu ieşise bine întunecatul complet de judecată că Grandehamp, scăpând de cei doi hai

damaci, se repezi la stăpânul său şi, apucându-l de mână, îi spuse:

— În numele cerului, veniţi pe terasă, Înălţimea Voastră, ca să vă arăt ceva. În numele mamei dumneavoastră, veniţi…

Dar în clipa aceea uşa se deschise în faţa bătrânului abate Quillet.

— Copii, sărmanii mei copii! strigă bătrânul plângând. Vai, de ce nu mi s-a îngăduit să intru astăzi? Dragă Henri, mama, fratele, sora dumitale stau ascunşi aici…

— Tăceţi, domnule abate, spuse Grandehamp.
Înălţimea Voastră, veniţi pe terasă.

Dar bătrânul preot îşi îmbrăţişa învăţăcelul, reţinându-l.

— Nădăjduim, nădăjduim din tot sufletul că vei fi graţiat.

— Am să refuz graţierea, declară Cinq-Mars.

— Nu ne punem speranţa decât în graţia lui
Dumnezeu, adăugă de Thou.

— Tăceţi, îi întrerupse încă o dată Grandehamp, vin judecătorii.

Într-adevăr, uşa se deschise din nou în faţa sinistrei procesiuni din rândurile căreia lipseau *Pere* Joseph şi Laubardemont.

— Domnilor, strigă bunul abate către împuterni câţi, sunt fericit să vă pot spune că vin de la
Paris şi că nimeni nu se îndoieşte că toţi complo tiştii vor fi graţiaţi. Am văzut la Maiestatea-sa

pe însuşi fratele lui. iar cât despre ducele de Bouillon, interogratoriul său nu este defav…

— Tăcere! rosti domnul de Ceton, locotenent al gărzii scoţiene.

Cei paisprezece împuterniciţi intrară din nou în cameră şi se rânduiră ca înainte.

Auzind că grefierul de la tribunalul din Lyon care se ocupa de crime fusese strigat pentru a rosti sentinţa, domnul de Thou fu cuprins fără să vrea de un elan religios, cum nu se mai văzuse decât la martiri şi la sfinţi în preajma morţii. Făcând câţiva paşi către grefier, strigă:

— *Quam specioşi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* l*!*

Apoi, îl luă de mână pe Cinq-Mars şi, cu capul descoperit, căzu în

genunchi pentru a asculta sentinţa, aşa cum se cuvenea. D'Effiat rămase în picioare, dar nimeni nu cuteză să-l silească să îngenuncheze.

Sentinţa rostită suna astfel:

Între procurorul general al Regelui, reclamant în caz de crimă de lezmajestate, de o parte:

Şi domnii Henri d'Effiat de Cinq-Mars, Mare-sentier al Franţei, în vârstă de ani douăzeci şi doi şi Francozs Auguste *de Thou, în vârstă de ani treizeci şi cinci, consilier al Regelui în consiliile*

1 Ce frumoasă-i înfăţişarea oamenilor care aduc vestea cea bună a păcii, a celor ce vestesc lucruri bune; iar).

acestuia, deţinuţi în cartelul Pierrc-Enci-o din Lyon pârâţi şi acuzaţi, de cealaltă parte:

Ţinând seama de procesul extraordinar intentat la cererea sus-numitului procuror-general al regelui împotriva sus-numiţilor d'Effiat şi de Thou, de informaţiile, interogatoriile, mărturisirile, tăgăduirile şi confruntările, precum şi de copiile recunoscute după tratatul încheiat cu Spania, completul de judecată delegat având în vedere:

1. Că cel care atentează la persoana miniştrilor suveranilor este considerat de legile vechi şi de constituţiile împăraţilor că a *jăptuii o crimă de lezmajestate;*

2, Că cea de-a treia ordonanţă a regelui Ludovic al XI-lea pedepseşte cu moartea pe oricine nu dezvăluie un complot împotriva statului;

Împuterniciţii Maiestăţii-sale au declarat pe numiţii d'E/fial şi de *Thou vinovaţi şi dovediţi de crimă de lezmajestate şi anume:*

Sus-numitul d'E/fiat de *Cinq-Mars pentru conspiraţiile şi uneltirile, ligile şi tratatele încheiate de el cu străinătatea împotriva statului;*

Şi sus-numitul de Thou pentru că a amt cunoştinţă de pomenitele uneltiri.

Pentru ispăşirea căi or crime, i-au lipsit de toate onorurile şi demnităţile, i-au osândit şi-i osândesc să li se taie capul pe un eşafod, care *va fi înălţat în acest scop în Place des Terreaux din acest oraş;*

Au declarat şi declară toate şi fiecare din btt-*nurile lor mobile şi imobile ridicate şi confiscate*

În /oroarea *Regelui; cele căpătate direct de la coroană vor fi alipite domeniului coroanei; se **va** preleva în prealabil de pe aceste bunuri suma d? 60.000 livre ce se vor afecta operelor pioase.*

După ce sentinţa fu rostită, domnul de Thou grăi cu glas tare:

— Domnul fie lăudat! Domnul fie lăudat!

— Moartea nu m-a înspăimântat niciodată, spuse rece Cinq-Mars.

Atunci, aşa cum se cuvenea, domnul de Ceton, locotenent al gărzii scoţiene, un om în vârstă de şaizeci şi şase de ani, glăsui emoţionat că-i încredinţează pe deţinuţi în mâinile domnului Thome, staroste al neguţătorilor din regiunea Lyon, apoi îşi luă rămas bun de la ei, ca şi toţi ostaşii din gardă, tăcuţi şi cu lacrimi în ochi.

— Nu plângeţi, spuse Cinq-Mars, lacrimile n-au niciun rost. Mai curând rugaţi-vă lui Dumnezeu pentru noi şi fiii încredinţaţi că nu mă tem de moarte.

Le strânse mâna, iar de Thou îi îmbrăţişa. După care, ieşiră cu ochii înotând în lacrimi şi acoperindu-şi faţa cu mantaua.

— Ce cruzime! spuse abatele Quillet. Ca să găsească arme împotriva lor au trebuit să scormonească în arsenalul tiranilor. De ce nu m-au U sat să intru decât acum…

— În calitate de duhovnic, domnule, spu
glas scăzut un împuternicit; căci de două

de zile niciun străin n-a căpătat îngăduinţa de a pătrunde aici…

Cum se închiseră uşile mari şi draperiile fura lăsate, Grandehamp strigă încă o dată:

— Veniţi pe terasă, pentru numele lui Dumnezeu!

Şi-i trase pe stăpânul său şi pe de Thou. Schio-pătând, bătrânul dascăl îi urmă.

— Ce vrei de la noi într-o asemenea clipă? îl întrebă Cinq-Mars ou o gravitate plină de indulgenţă.

— Priviţi lanţurile oraşului, spuse bătrânul slujitor.

Zorile care mijeau tocmai începuseră să învăpăieze cerul. O dungă galbenă strălucitoare tăia zarea, pe care se profilau distinct munţii de un albastru întunecat. Apele râului Să îne şi lanţurile oraşului întinse de la un mal la celălalt erau încă învăluite într-un abur

străveziu care se ridică şi din Lyon, ascunzând privirilor acoperişurile caselor. Primele raze ale dimineţii de abia colorau punctele cele mai înalte ale măreţei priveliști. În oraş turnul Primăriei şi al catedralei Saint-Nizier, pe dealurile împrejmuitoare, mănăstirea Carmelitelor şi Sainte-Marie, precum şi fortăreaţa Pierre-Encise erau în întregime aurite de văpaia zorilor. Se auzea clinchetul voios al clopotelor bisericilor şi dangătul tihnit al clopotelor de la mmăstiri şi de la lăcaşurile

234

de închinăciune din sale, care chemau la rugăciunea de dimineaţă. Numai zidurile temniţei erau tăcute.

— Ei, grăi Clnq-Mars, ce să vedem? Să ne uităm la frumuseţea câmpiilor sau la bogăţia oraşelor?

Să invidiem pacea acestor sate? Vai, prieteni dragi, pretutindeni există patimi şi suferinţe ca cele care ne-au adus aici.

Bătrânul abate şi Grandehamp se aplecară peste marginea terasei pentru a privi înspre râu.

— Ceaţa e încă prea deasă, nu se vede nimic, constată abatele.

— Ce greu răsare soarele în ultima zi a vieţii noastre! remarcă de Thou.

— Nu zăriţi oare, acolo, la picioarele stâncilor, pe celălalt mal o căsuţă albă între poarta de

Halincourt şi bulevardul Saint-Jean? întrebă aba tele.

— Nu văd, răspunse Cinq-Mars, decât o îngră mădire de ziduri cenuşii.

— Ce deasă e blestemata asta de ceaţă! reluă

Grandehamp, tot aplecat peste marginea terasei, ca un marinar la marginea unui ponton scrutând zarea pentru a zări o pânză la orizont.

— Ssst! şopti abatele, aud vorbindu-se pe lângă noi.

Într-adevăr, un bolborosit confuz, surd şi inexplicabil răsuna dinăuntrul unui mic turn lipit de terasă, mare cât un porumbar şi pe care deţinuţii de-abia îl băgaseră în seamă până atunci.

235

— Au şi venit după noi? întrebă Cinq-Mars.

— Nu, nu, spuse Grandehamp, nu vă fie teamă, e Turnul carcerelor. De două luni de când dau târcoale fortăreţei, am văzut o

grămadă de oameni aruncaţi de acolo, de sus, în apă, cel puţin o dată pe săptămână. Mai bine să ne gândim la ale noastre; văd o lumină la fereastra de colo.

O curiozitate de nebiruit îi împinse totuși pe cei doi deţinuţi să arunce o privire spre turn, cu toată grozăvia situaţiei în care se aflau, într-adevăr, el ieşea mult în afara stâncii abrupte, atârnând deasupra unei prăpăstii în care clocotea o apă verzuie, un soi de puţ inutil de o adâncime ameţitoare, alcătuit între stânci de un braţ rătăcit al râului Saone. Roata unei mori părăsite de multă vreme se învârtea acolo cu repeziciune. Cei de pe terasă auziră de trei ori bufnind ceva de piatra zidurilor, un zgomot asemănător cu cel al unei punţi de castel care ar fi fost rând pe rând ridicată și lăsată pe arcuri. Şi de trei ori văzură ceva negru căzând în apă. Şi împroşcând spume la mare înălţime.

— Dumnezeule! N-or fi c'imva oameni? strigă abatele, făcând semnul crucii.

— Mi s-a părut că văd nişte rase cafenii rotindu-se prin aer, spuse Grandehamp, ăștia sunt prietenii Cardinalului.

Un urlet groaznic se auzi dinspre turn şi o înjurătură nelegiuită.

235

Tiapa cea grea gemu pentru a patra oară. În apa verde bufni cu plesnet o povară care făcu să scârţâie enorma roată a morii, rupându-i o spiţă. Din spuma pe care o colora cu un sânge negru, se ivi prins între nişte Mine putrede şi ţipând un trup care se roti de două ori şi fu înghiţit de ape. Era Laubardemont.

Cuprins de groază, Cinq-Mars se trase înapoi.

— Există o providenţă, rosti Grandehamp.

Urbain Grandier îi dăduse întâlnire peste trei ani.

Haideţi, haideţi, timpul e preţios, domnilor, nu staţi aşa, fără să faceţi nimic. Că o fi fost el sau altul, nimic nu mă mai poate mira, nemernicii ăştia se mănâncă între ei ca șobolanii. Să încercăm totuși să-i lipsim de cea mai bună bucăţică. Ura! Se vede semnalul! suntem salvaţi. Totul e pregătit, veniţi repede încoace, domnule abate. Iată batista albă *la* fereastră, prietenii noștri sunt gata.

Atunci abatele îi apucă de mână pe cei doi prieteni şi-i trase iute pe terasă, în partea de unde se uitaseră la început.

— Ascultaţi-mă, le spuse el; aflaţi că niciunul dintre complotiști n-a acceptat să se refugieze în adăpostul pe care li l-aţi oferit. Au dat

fuga cu toţii la Lyon travestiţi şi în număr mare. Au zvârlit cu pumnul aur în oraş, pentru a nu fi denunţaţi; vor să încerce să dea o lovitură ca să vă scape. Momentul ales este cel în care veţi fi duşi la execuţie; veţi da semnalul cu pălăria. În

237

clipa în care trebuie să începem, o să vi-o puneţi pe cap.

Pe jumătate plângând, pe jumătate zâmbind, inimosul abate povesti, că, atunci când însese arestat învăţăcelul său, alergase în goană la Paris. Dar toate faptele Cardinalului erau învăluite într-o asemenea taină, încât nimeni nu cunoştea locul unde era închis Marele-scutier. Mulţi spuneau că fusese mazilit. Iar atunci când se aflase că Gaston d'Orléans şi ducele de Bouillon se împăcase cu Regele, nimeni nu s-a mai îndoit că celorlalţi le va fi cruţată viaţa şi nu s-a mai vorbit despre această treabă care nu compromitea decât puţine persoane, de vreme ce nu se trecuse la fapte, într-un fel, lumea la Paris se bucurase chiar văzând Sedanul şi teritoriul său alipite la regat, în schimbul unor scrisori de *abolire* acordate acestui prinţ recunoscut nevinovat, ca şi fratele Regelui. Abatele povesti că lumea admira dibăcia Cardinalului care trăgea toate sforile, precum şi îngăduinţa lui faţă de complotiştii care doriseră, pare-se, moartea lui. Umbla chiar zvonul că el pusese la cale evadarea lui Cinq-Mars şi a lui de Thou şi că se îngrijise cu mărinimie să li se asigure un adăpost în ţară străină, după ce dăduse dovadă de atâta curaj arestându-i chiar în mijlocul taberei de la Perpignan.

Auzind aceasta, Cinq-Mars nu se putu împiedica să nu-şi iasă din fire. Strângând mâna prietenului său, exclamă:

— Auzi, să *ne aresteze!* Trebuie oare să renunţam chiar la cinstea de a ne fi predat de bunăvoie?
Trebuie să jertfim totul, chiar şi părerea posterităţii despre noi?

— Şi asta-i deşertăciune, răspunse de Thopunându-i un deget pe buze Dar, ssst! Să-l ascultăm pe abate până la capăt.

Dascălul, neîndoindu-se măcar o clipă că seninătatea celor doi tineri izvora din hweuria de a şti că evadarea le era asigurată şi văzând că soarele de abia sfâşiase ceaţa dimineţii, se lăsă nestingherit în voia plăcerii involuntare pe care o încearcă bătrânii de a povesti întâmplări noi, uneori chiar întristătoare. Le istorisi toată zadarrâca sa zbatere,

până să descopere temniţa unde era închis învăţăcelul său, temniţă de care nu se ştia nimic la curte şi în oraş, unde nimeni nu cuteza să pomenească numele său nici măcar în ascunzişurile cele mai tainice. Aflase chiar de la Regină că fuseseră închişi în fortăreaţa Pierre-Encise. Ea îl chemase şi-l însărcinase s-o prevină pe mareşala d'Effiat şi pe toţi complotiştii, ca să încerce un efort deznădăjduit şi să-l elibereze pe tânărul lor şef. Ana de Austria cutezase chiar să trimită la Lyon mulţi gentilomi din Auvergne şi din Touraine ca să dea ajutor în vederea acestei ultime lovituri.

— Ce bună e Regina! urmă el, plângea atât de tare când am văzut-o şi spunea că ar da tot ce are ca să te salveze! Se frământa mult în legătură cu o scrisoare, nu ştiu care. Vorbea despre mântu

Irea Franţei, dar nu dădea lămuriri. Mi-a spus. ta te admiră şi te imploră să te salvezi, măcar de mila ei, căci altminteri ar avea pe veci remuşcări.

— Altceva nu ţi-a spus? îi tăie vorba de Theu, sprijinindu-l pe Cinq-Mars care pălise la faţă.

— Nu, răspunse bătrânul.

— Dar altcineva nu ţi-a vorbit de mine? întrebă Marele-scutier.

— Nimeni, răspunse abatele.

— Dacă măcar mi-ar fi scris! murmură Henrî cu glas înăbuşit.

— Adu-ţi aminte, părinte, că ai fost trimis aici ca duhovnic, spuse de Thou.

În acest timp, bătrânul Grandehamp, la picioarele lui Cinq-Mars, îl trăgea de haină spre celălalt capăt al terasei, strigându-i cu voce întretăiată:

— Înălţimea Voastră, stăpâne… bunul meu stăpân… vedeţi? iată-i… ei sunt… ele sunt… cu toatele.

— Cine, bătrâne prieten? întrebă stăpânul său.

— Cum cine? Dumnezeule mare, priviţi spre fereastra aceea, nu-i recunoaşteţi?… Mama. sor? şi fratele dumneavoastră…

Într-adevăr, în lumina deplină a zilei, Marole-scurtier zări în depărtare nişte femei care fluturau batiste albe; una din ele. Înv? şmântată în negru, întindea braţele spre temniţă, apoi se îndepărta de fereastră de parcă ar fi vrut să-şi adune puteri; sprijinită de ceilalţi, se

întorcea, deschidea braţele, sau îşi ducea mâna la inimă.

240

Cinq-Mars o recunoscu pe mama sa în mijlocul – amiliei şi forţele îl părăsiră pentru o clipă. Puse – apul pe umărul prietenu’ Rii său şi izbucni în plâns…

— De câte ori va trebui să mor? grăi el.

Flutură la rândul său mina din înaltul turnului, ca să răspundă la semnele ce i le făcea familia.

— Să coborâm repede, părinte, i se adresă el bătrânului abate, îmi vei spune în confesional, în faţa lui Dumnezeu, dacă merită să vărs sânge pentru a cuceri ce mi-a mai rămas de trăit din viaţă.

Atunci Cinq-Mars dezvălui în faţa lui Dumnezeu ceea ce numai el şi Marie de Mantoue ştiau despre tainica şi nefericita lor dragoste. „El îi încredinţa duhovnicului său, poxesteşte părintele Daniel, portretul unei doamne din lumea mare. cu o ramă bătută în diamante, care urmau să fie vândute. iar banii folosiţi în scopuri pioase. l;

Domnul de Thou se spovedi, apoi scrise o scrisoare. După care, istoriseşte duhovnicul, mi-a spus: «Iată *ultimul lucru la care vreau să mă gândesc pe lumea aceasta: ajunge, să ne îndreptăm spre Paradis».* Şi făcând paşi mari prin cameră, rosti cu voce tare psalmul *Miserere mei, Deus* – etc. cu o patimă de necrezut şi cu tresăriri atât de violente ale trupului, încât ai fi spus că nici nu atingea pământul şi că sufletul lui stătea gata-gata

1 Vezi ***Notele*** de la sfârşitul cărţii *1* **Miluieşte-mă,** iJamne/eliU

211

să iasă din trup. Paznicii amuţiseră văzând ce se petrecea, cutremurându-se de respect şi de groază.

Lyonul era învăluit în tihnă, când, spre marea mirare a locuitorilor săi, prin toate porţile oraşului fură văzute intrând trupe de infanterie şi de cavalerie, cantonate până atunci departe. Unităţile de gardă franceze şi elveţiene, regimentele lui Pompadour, soldaţii lui Maurevert şi carabinierii lui La Roque, defilară în tăcere pe străzi; cavaleriştii, purtând muscheta prinsă la oblâncul şeii, se rânduiră în linişte în jurul castelului Pier-re-Encise; infanteria alcătui un cordon de-a lungul malurilor Saonei, de la poarta fortului şi până în Place des Terreaux. Acesta era locul obişnuit al execuţiilor.

Patru companii alcătuite din târgoveţi lyonezi, dintre cele numite *Pennonage 1,* numărând cam o mie o sută, o mie două sute de oameni, glăsuic jurnalul lui Montresor, fură rânduite în centrul pieţii astfel încât să închidă din toate părţile un pătrat cu latura de aproximativ optzeci de paşi. În care, afară de persoanele ce nu puteau lipsi sub niciun cuvânt, n-a mai fost lăsat să pătrundă nimeni.

În mijlocul pieţei fu ridicat un eşafod înalt de şapte picioare şi cu o suprafaţă cam de nouă

1 Unitate a miliţiei din Lyon, alcătuită din aproximativ 500 de oameni şi având „steag propriu (pennon).

picioare pătrate, în centrul căruia, mai spre faţă, se înălţa un stâlp aproximativ de trei picioare, înaintea căruia fu aşezat un» butuc cam de o jumătate de picior, astfel încât latura principală sau faţa eşafodului privea spre măcelăria din Place des Terreaux, către Saone. De eşafod fu rezemată o scăriţă cu opt trepte, în partea dinspre mănăstirea Ordinului Les Dames de Saint-Pierre”.

Nimeni din oraş nu aflase numele deţinuţilor; zidurile inaccesibile ale fortăreţei nu lăsau să răzbată nimic în afară sau să pătrundă ceva înăuntru decât în cursul nopţii, iar în hrubele ei adânci fuseseră închişi uneori, ani de zile, şi tatăl şi fiul, la o distanţă de patru picioare, fără să aibă habar unul de celălalt. Locuitorii rămaseră aşadar uluiţi de această desfăşurare de forţe şi neştiind dacă era vorba de o serbare sau de o execuţie, mulţimea dădu năvală.

Taina păstrată de uneltele ministrului fusese respectată cu tot atâta străşnicie de complotişti, căci viaţa lor depindea de ea.

Montresor, Fontrailles, baronul de Beauvau, Oli-i ier d’Entraigues, Gondi, contele du Lude şi avocatul Fournier deghizaţi în soldaţi, lucrători şi saltimbanci, înarmaţi cu junghere pe sub veşmintele lor, aruncaseră şi amestecaseră prin mulţime mai bine de cinci sute de gentilomi şi ostaşi travestiţi ca şi ei. Pe drumul spre Italia erau pregă – tiţi cai, iar pe malurile Rhonului îi aşteptau bărci plătite dinainte. Tânărul marchiz d’Effiat, fratele

Îs*

mai mare al lui Cinq-Mars, îmbrăcat în rasa unui călugăr din

ordinul *chartreux* l străbătea fără încetare mulţimea, încoace şi încolo, de la Place des Terreaux şi până la căsuţa în care se aflau mama şi soră-sa, împreună cu soţia preşedintelui da Pontac, sora nefericitului de Thou. Căuta să le liniştească şi să le îmbărbăteze niţel, apoi se întorcea în mijlocul complotiştilor pentru a se încredinţa că erau cu toţii gata de acţiune.

În preajma fiecărui soldat din cei ce alcătuia: cordonul se afla un om gata să-l înjunghie.

Imensa mulţime îngrămădită în spatele lor îi împingea înainte pe cei însărcinaţi cu paza, le strica alinierea şi-i făcea să piardă teren. Ambrosio, scriitorul spaniol pe care Cinq-Mars îl păstrase în slujba sa, luase în seama lui pe căpitanul suâiţaşilor şi, deghizat în muzicant catalan, începuse să se ia la harţă cu ei, prefăcându-se că nu vrea să înceteze a cânta din diblă. Fiecare om era la postul său.

Abatele de Gondi, Oliv ier d'Entraigues şi marchizul d'Effiat se aflau în mijlocul unui grup de precupeţe de peşte şi scoici care se ciorovăiau, scoţând ţipete ascuţite; ele o înjurau pe una mai tânără şi mai sfioasă decât bărbătoasele ei tovarăşe. Fratele lui Cinq-Mars se apropia să asculte gâlceava lor.

1 Chartreux, ordin tălugăre-e întemeiat în 1086 mănăstirea Crande-Chartreuse lângă Grenoble.

la

CM 4

— Şi de ce, mă rog, spunea ea celorlalte, vreţi ca Jian Le Roux, care-i om cinstit, să taie capul în doi creştini numai pentru că e de meserie măcelar? Atâta vreme cât voi îi nevasta lui nu voi îngădui lucrul acesta; mai bine…

!

— Faci o mare greşeală, îi răspunseră soaţele ei. Ce-ţi pasă dacă taie o carne care se mănâncă, sau una care nu se mănâncă? Dacă primeşte, o să capeţi o sută de scuzi şi o să poţi să-ţi îmbraci copiii cu hăinuţe noi. Tu, ca soţie de măcelar, ai nimerit-o bine. Bucură-te, aşadar, drăguţă, de ce-ţi trimite Dumnezeu prin bunăvoinţa Eminenţei-sale.

— Ia, mai slăbiţi-mă, răspunse prima, nu vreau să primesc. I-am văzut pe cei doi tineri frumoşi la fereastră, par blânzi ca nişte miei.

— Ei şi? Mieii şi viţeii tăi nu merg şi ei la tăiere? reluă cumătră Le Bon. Ia uitaţi-vă la dânsa Peste cine dă norocul! mai mare jalea!
Şi când te gândeşti că banii vin din partea prea cinstitului părinte capucin!

— Ce oribilă e veselia poporului! exclamă fără să – e gândească Olivier d'Entraigues.

Femeile îl auziră şi începură să dea semne de nemulţumire.

— *A poporului?* întrebară ele. Par de unde drac-i a mai răsărit şi zidarul ăsta mititel mânjit's pe haine?

245

— Ah, îi tăie vorba alta, nu vezi că e un genţi lom deghizat? Uită-te la mâinile lui albe, ăsta n-a muncit în viaţa lui!

— Da, da, te pomeneşti că o fi un tânăr complo tist. Tare aş avea chef să dau fuga să-l caut pe domnul comandant al străjii, ca să pună mâna pe el.

Abatele de Gondi simţi primejdia plutind în aer. Năpustindu-se la Olivier cu felul grosolan de a fi al unui dulgher al cărui veşmânt şi şorţ îl purta, răcni, apucându-l de guler:

— Aveţi dreptate, e un mic caraghios care m; munceşte de loc. Sunt doi ani de când l-a dat tata la meserie şi toată ziua nu face altceva decât să-şi răsucească părul lui bălai ca să placă fetiţelor, Haide, cară-te acasă*!*

Şi arzându-i vreo două cu o şipcă, îl scoase din mulţime. Se îndreptă apoi spre alt punct al cordonului. Îi trase o săpuneală zdravănă pajului zăpăcit, apoi îi ceru scrisoarea pe care acesta trebuia să i-o înmâneze domnului de Cinq-Mars după ce ar fi evadat. Olivier, care o purta de două luni în buzunar, i-o dădu.

— E de la un deţinut către altul, spuse el, căci cavalerul de Jars mi-a trimis-o după ce a ieşit de la Bastilia, din partea unuia din tovarăşii săi de temniţă.

— Pe legea mea, spuse Gondi, s-ar putea să cuprindă vreo taină importantă pentru prietenul

246

I, v, tru. Eu o deschid. Ar fi trebuit să te gândeşti mai devreme la

treaba asta.

— Ah, nu-i nimic! E din partea bătrânului Basnpierre. Să vedem ce spune.

DRAGUL MEU COPIL.

Am aflat din străfundurile Bastiliei, uvde încă (mă aflu, că vreţi să complotaţi împotriva tiranului de Richelieu care nu încetează să umilească \ huna şi bătrâna noastră nobilime, ca şi parlamen-i trie şi să surpe temeliile pe care să reazemă sta – Am aflat că gentilomii sâni puşi să plătească bir ca oamenii de rând, sâni osândiţi de către jude-rri *de nimica toată, în pofidaprivilegiilor con*-I *diţiei lor, sunt chemaţi sub arme în ciuda vechilor l datini…*!

— Ah, ce bătrân ramolit! îl întrerupse pajul tu: ind în hohote.

— Nu e chiar atât de prost pe cât crezi. Doar că f e niţel cam depăşit de evenimente…

l *Nu pot decât să încuviinţez acest generos proiect ră rog să-mi daţi de ştire despre câte toate…*

I

— Ah, vechiul limbaj de pe vremea trecutei

unii! exclamă Olivier. Nu ştie să scrie: *să-mi* l *aduceţi la cunoştinţă toate,* aşa cum se vorbeşte azi.

— Lasă-mă să citesc, pentru Dumnezeu, spuse abatele. Peste o sută de ani lumea o să-şi bată ţ joc şi de felul cum vorbim noi acum. Continuă:

247

În poj'ida vârstei, pot că ră dau un s/at, por… *tindu-vă ce mi s-a întâmplat în 1560.*

— Ah, pe legea mea, îmi pierd timpul citind tot.

Ia să vedem sfârşitul…

Când îmi aduc aminte de prânzul de la doamna d'Ejfiat, mama dumitale şi mă întreb ce s-a întâmplat cu toţi comesenii, mă întristez cu adevărat. Sărmanul Puy-Laurens s-a prăpădit la Vincennede inimă rea, fiind uitat *de fratele Regelui în această temniţă. De Launay a fost ucis într-un duel, ceea ce m-a mâhnit foarte, căci deşi n-am fost prea încântat că m-a arestat, s-a purtat civilizat şi l-am considerat întotdeauna un om*

curtenitor. Cât despre mine, voi sta la răcoare cât timp va trăi domnul Cardinal. Adu-ţi aminte, copile, eram treisprezece la masă, nu trebuie să ne batem joc de credinţele vechi. Mulţumeşte Domnului că eşti singurul căruia nu i s-a întâmplat vreo nenorocire…

— Şi cu asta a nimerit-o! izbucni Olivier rî/. îrui din toată inima şi, de rândul acesta, cu toate eforturile sale, nici abatele Gondi nu s-a mai putut stăpâni.

Rupseră în bucăţele scrisoarea inutilă, pentru ca nu cumva, datorită ei, dacă ar fi căzut în mâinile duşmanului, să se mai prelungească detenţiunea sărmanului mareşal şi se apropiară din nou de Place des Terreaux – îi de cordonul alea: uit le oştenii din unităţile de gardă pe care trebuir – … – i

atace, în clipa când tânărul deţinut va făcu pălăria.

Văzură cu mulţumire pe toţi prietenii lor la post, gata să mânuiască jungherele, după propria lor expresie. Mulţimea, înghesuindu-se în jurul lor, le uşura fără să vrea sarcina. În apropierea abatelui se ivi un cârd de fete îmbrăcate în alb şi cu văluri, care se duceau la biserică, la împărtăşanie. Călugăriţele care le însoţeau, crezând, ca tot poporul, că acest alai era sortit să dea onorul cine ştie cărui personaj de seamă, le îngăduiseră să se cocoaţe pe nişte lespezi, îndărătul soldaţilor. Cu graţia vârs-tei lor, ele se grupară ca douăzeci *de* statui frumoase pe un singur piedestal. Păreau vestalele pe care cei din antichitate le pofteau la sângeroasele spectacole cu gladiatori, îşi tot. şopteau la ureche, priveau în jurul lor, râdeau şi roşeau ca nişte copii.

Abatelui Gondi îi sări ţandăra văzând că Olivier era din nou pe cale să dea uitării rolul lui de conspirator şi straiele de zidar. Le arunca ocheade, lua câte o poză foarte inspirată şi se plimba *de* colo-colo cu o eleganţă prea rafinată pentru starea socială din care trebuia să se creadă că face parte, începea deja să se apropie de ele, răsuci n – du-şi şuviţele de păr cu degetul, când, din fericire se iviră Fontrailles şi Montresor, îmbrăcaţi ra oşteni elveţieni. Un grup de nobili, deghizaţi în marinari, îi urma cu ghioage ghintuite în mână. Pe faţă li se întipărise o paloare care nu vestea nimic bun. Se auziră goarnele intonând un marş.

— Să ne oprim aici, spuse un gentilom din grup.
Aici va fi.

Figurile întunecate şi tăcerea acestor spectatori contrastau într-un mod ciudat cu privirile vesele şi curioase ale fetelor şi cu vorbele lor copilăreşti.

— Vai, ce alai splendid! exclamară ele. Sunt cel puţin cinci sute de oameni cu platoşe şi haine roşii călare pe cai frumoşi şi au pene galbene la pălăriile lor mari.

— Sunt străini, catalani, spuse un ostaş din uni tăţile de gardă franceze.

— Dar pe cine conduc?

— Vai, ce frumoasă caretă aurită! înăuntru nu-i însă nimeni.

— Ia priviţi trei oameni pe jos. Unde se duc?

— La moarte, rosti Fontrailles cu o voce cutre murătoare, care-i făcu pe toţi să amuţească.

Nu se mai auzi decât tropotul lent al cailor, care deodată se opriră, stigheriţi de cine ştie ce piedică ivită în calea alaiului. Atunci se dezvălui în faţa tuturor o stranie şi dureroasă privelişte. Un bătrân cu capul tonsurat păşea anevoie, hohotind de plâns, susţinut de doi tineri cu chipuri încântătoare şi interesante care îşi petrecuseră câte un braţ pe după umerii lui încovoiaţi, sprijinindu-l cu celălalt. Cel care mergea la stânga lui era îmbrăcat în negru. Părea grav şi mergea cu ochii aţintiţi în pământ. Celălalt, mult mai tânăr, purta straie

strălucitoare *: o haină scurtă din stofă olandeză, împodobită cu dantele late din fir de aur, cu mâneci bufante brodate îl înfăşură ca un corset femeiesc, de la gât până la brâu. Restul veşmântului era din catifea neagră brodată cu frunze de argint, t ghete cenușii cu tocuri roşii şi pinteni de aur. Pe deasupra, o mantie stacojie cu mulţi bumbi de aur. Totul punea în valoarea graţia staturii sale, elegantă şi suplă. Saluta în dreapta şi în stânga cordonului cu un zâmbet melancolic.

Un slujitor bătrân, cu mustăţi şi barbă albă îi urma, cu fruntea în pământ, ţinând de frâu doi cai de cavalerie cu valtrapurile pe ei.

Fetele, care amuţiseră, izbucniră în plâns la vederea lor.

— Un biet bătrân e dus la moarte, strigară ele, şi fiii lui îl susţin.

— În genunchi, doamnelor, glăsui o călugăriţă, şi rugaţi-vă pentru el.

— În genunchi, strigă Gondi, să-l rugăm pe

Dumnezeu să-i mântuie.

Toţi complotiştii repetară:

— În genunchi, în genunchi! Şi dădură pildă poporului, care-i imită în tăcere.

— Aşa putem vedea mai bine orice mişcare a lui, îi şopti Gondi lui Montresor. Ridicaţi-vă. Ce face?

1 Portretul lui Henri d'Effiat de Cinq-Mars se păstrează la Versailles; anterior se găsea la Palais-Royal, care în anii domniei lui Ludovic-Filip a servit drept reşedinţă ducelui d'Orléans (N.a.).

— S-a oprit şi vorbeşte înspre noi, salutându-ne.

Cred că ne-a recunoscut.

Toate casele, ferestrele, zidurile, acoperişurile, schelele ridicate în grabă, tot ce dădea spre piaţă era înţesat de oameni de toate vârstele.

Imensa mulţime încremenise în cea mai desăvârşită nemişcare; s-ar fi auzit şi zborul ţintarului de baltă, cea mai uşoară adiere sau învârtejirea firelor de praf stârnite de ea. Dar văzduhul era liniştit, soarele strălucea, cerul era albastru, întreg poporul asculta. Alaiul era aproape de Place des Terreaux. Se auziră nişte bătăi de ciocane în scânduri, apoi răsună vocea lui Cinq-Mars.

Un tânăr călugăr din ordinul *chartreux* îşi strecură chipul palid printre doi oşteni care făceau de gardă. Toţi complotiştii se ridicară printre oamenii din popor îngenuncheaţi şi fiecare îşi duse mâna la cingătoare, sau în sân, apropiindu-se de oşteanul pe care trebuia să-l înjunghie.

— Ce face? întrebă călugărul. Mai are pălăria pe cap?

— A aruncat pălăria pe jos, departe de el, răspunse netulburat archebuzierul întrebat.

l

C a p i t o Z w l al *XXVI – l e a*

SERBAREA

Doamne! Ce e oare lumea a-ia!

Ultimele cuvinte utc

Domnului *se* Cinq-M «îi's

Chiar în ziua când la Lyon se desfăşura acest sinistru alai şi scenele la care am asistat, la Paris se dădea o splendidă şi fastuoasă serbare cu tot luxul şi tot prostul gust al epocii. Puternicul Cardinal voise să desfăşoare concomitent toată pompa de care se înconjura în cele două oraşe care erau cele mai mari ale Franţei.

Serbarea, dată în cinstea Regelui şi a întregii curţi, fu anunţată sub pretextul inaugurării măreţului Palais-Cardinal. Stăpân al ţării prin forţă, Richelieu voia să mai cucerească pe deasupra şi spiritele prin puterea sa de seducţie şi, sătul de dominaţie, nădăjduia să placă. Tragedia sa *Wir-ame* urma să fie reprezentată într-o sală construită anume în \ ederea acestei zile mari; ceea ce, spune Pelisson, ridică colţul petrecerii la trei suie ţie mu se scuzi.

Garda primului ministru*l* era în păr: muşchetarii şi oştenii din cele patru companii erau rânduiţi unul lângă altul pe vastele scări şi la intrarea în lungile galerii ale frumosului Palais-Cardinal. Acest strălucitor *pandemon*iu în care păcatele mortale aveau câte un templu la fiecare etaj, fu terenul pe care se desfăşură în ziua aceea exclusiv trufia, de sus şi până jos. Pe fiecare treaptă era postat un archebuzier din garda Cardinalului, ţinând într-o mână o torţă, iar în cealaltă o carabină lungă. O mulţime de gentilomi aflaţi în serviciul său se plimbau printre aceste candelabre vii, în timp ce în marea grădină împrejmuită de castani stufoşi, înlocuiţi acum cu arcade, două companii de cavalerie-usoară, pe cai, cu muscheta în mână, stăteau gata să treacă la acţiune, la primul semn sau la prima spaimă a stăpânului lor.

Cardinalul, purtat pe sus şi urmat de cei treizeci şi opt de paji ai săi, se instala în loja lui, îmbrăcată într-o ţesătură purpurie, în faţa celei în care se afla Regele, pe jumătate întins, îndărătul unor draperii verzi care-l fereau de lumina făcliilor, întreaga curte, care se înghesuise în loji, se ridică la vederea lui; orchestra intona o uvertură strălucitoare şi partea de jos a sălii fu

1 în 1626, Regele acordase Cardinalului o gardă de două sute de archebuzieri: în 1632, patru sute de muşchetari pedeştri; în 1638 el îşi recrută două companii de oşteni şi de cavalerie-uşoară (N.a.).

deschisă pentru toţi locuitorii oraşului şi toţi ostaşii care voiau să ia parte la serbare. Trei valuri năvalnice de spectatori se năpustiră, umplând sala într-o clipă. Oamenii stăteau în picioare şi atât de înghesuiţi, încât dacă unul îşi mişca braţul, mulţimea unduia ca un lan de grâu. S-au văzut oameni siliţi să-şi răsucească capul ca un compas, fără ca picioarele lor să se fi clintit din locul pe care se înfipseseră. Câţiva tineri fură scoşi fără cunoştinţă. Contrar obiceiului său, ministrul îşi înălţă capul descărnat peste marginea lojii şi salută mulţimea cu un aer care voia să pară amabil. Numai cei din loji răspunseră la strâmbătura lui, oamenii din partea de jos a sălii rămaseră nepăsători. Vrând să arate că nu se temea de judecata poporului pentru ceea ce săvârşise, Richelieu îngăduise să fie lăsaţi să intre fără alegere toţi cei care doreau, începea să-i pară rău de ceea ce făcuse, dar era prea târziu. Într-adevăr, această societate nepărtinitoare fu tot atât de rece ca însăşi *tragedia-pastorală.* Zadarnic *păstoriţele* de pe scenă, acoperite de pietre scumpe, cocoţate pe tocuri roşii, ţinând cu vârful degetelor drăgălaşe bâte ciobăneşti împodobite cu panglici şi agăţându-şi ghirlande de flori pe rochiile cu turnură se topeau de dragoste în lungi tirade de câte două sute de versuri languroase. Zadarnic *îndrăgostiţii perfecţi* (acesta fiind frumosul ideal al epocii) se uscau de foame într-o peşteră singuratică, de

255

plângându-şi cu patu –, moartea şi prin/ndu-şi: păr panglici de culoarea îndrăgită de iubita lor. Zadarnic doamnele de la curte, aplecate peste balustrada lojilor, adeau o mare încântare şi se străduiau chiar să simuleze un leşin dintre cele mai măgulitoare, oamenii posaci din partea de jos a sălii nu se clinteau de fel. Îşi clătinau numai capetele negre cu plete lungi. Cardinalul îşi muşca buzele, preâăcându-se că nu se sinchisea, în timpul primului şi celui de al doilea act. Tăcerea în care se scursese al treilea şi al patrulea răniră atât de adânc inima sa de părinte, încât puse slujitorii să-l ridice pe jumătate afară din lojă şi, în această atitudine incomodă şi ridicolă, începu să facă semne prietenilor săi ele la curte, atrăgând atenţia asupra pasajelor celor mai frumoase şi dând el însuşi semnalul pentru aplauze. I se răspunde din câte-i a loji. dar oamenii din partea de jo> a sălii, încremeniţi, erau mai tăcuţi ca oricând. Lăsând lucrurile să se desfăşoare între scenă şi straturile superioare, oamenii de jos se

kicepâţinau să rămână neutri. Aruncând atunci o privire cruntă asupra pumnului de oameni care se încumetau să nu-i admire opera, stăpânul Europei şi al Franţei îşi simţi sufletul muşcat de dorinţa l.1 Nero şi, pentru o clipă, se gândi cât ar fi fost fericit ca acolo jos să u le afle decât \în cap.

Dintr-odată masa aceea neagră şi neclintită se însufleţi şi izbucniră ropote nesfârşite de aplauze, spre marea mirare a spectatorilor din loji şi mai cu seamă a ministrului. El se plecă, salutând plin de recunoştinţă, dar se opri, observând că aplauzele îi întrerupeau pe actori, ori de câte ori voiau să reînceapă. Regele puse să se dea la o parte perdelele lojii sale, până atunci trase, pentru a vedea pricina acelui entuziasm, întreaga curte se aplecă printre coloane şi zări în mulţimea spectatorilor aşezaţi direct pe scenă un tânăr îmbrăcat modest, care-şi găsise şi el cu chiu, cu vai un loc. Toate privirile erau aţintite spre dânsul. Părea foarte stânjenit şi încerca să se învăluie în mantaua lui neagră, prea scurtă.

Ciclul. Ciclul! strigau oamenii din partea de jos a sălii, fără să contenească cu aplauzele. Cor-ncille, speriat, se făcu nevăzut în culise şi atunci se aşternu din nou liniştea.

Cardinalul, scos clin sărite, porunci să se tragă perdelele lojii şi să fie dus în galeriile sale.

Acolo avu loc o altă scenă, pregătită de multă vreme prin grija lui *Pere* Joseph, care, înainte de a pleca din Paris, îi muştruluise bine pe oamenii din suita lui Richelieu. Cum cardinalul Mazarin pretindea că era mai uşor s-o faci pe Eminenţa-sa să treacă printr-o fereastră lungă, cu geam, care nu se afla decât la o înălţime de două picioare de

la pământ şi care dădea din lojă în apartamentele sale, porunci să se deschidă fereastra şi pajii trecură fotoliul prin ea. De îndată răsunară o sulă de glasuri care proclamară că marea profeţie a lui Nostradamus s-a împlinit. Se şoptea cu vocea pe jumătate: *scufia roşie e* monseniorul, cei patruzeci *de noi,* Cinq-Mars, iar totul se va sfârşi se referea la de Thou. Ce fericit semn al cerului I Eminenţa-sa domneşte peste viitor, ca şi peste prezent!

Înainta astfel, purtat pe tronul său ambulant, de-a lungul unor

nesfârşite şi strălucitoare galerii, ascultând murmurul plăcut al acestor noi linguşiri. Dar nepăsător la zvonul acestor voci care îi ridicau în slăvi geniul, ar fi dat toate vorbele lor pe una singură, pe un singur gest din partea acelui public nemişcat şi necruţător, chiar dacă această vorbă ar fi fost un strigăt de ură. Căci vociferările pot fi înăbuşite, dar cum să te răzbuni împotriva tăcerii? Poţi împiedica un popor să lovească, dar cine-l poate împiedica să aştepte? Urmărit de stafia sâcâitoare a opiniei publice, crâncenul ministru nu. se simţi în siguranţă decât o dată ajuns în fundul palatului său, în mijlocul curţii sale tremurânde şi linguşitoare, ale cărei măguliri îl făcură să uite repede că o mină ele oameni cutezaseră să nu-l admire. Porunci să fie

1 Joc de cuvinte: (oul (totul, în franceză) şi ***Thou*** se pronunţă la fel.

aşezai ca un rege în mijlocul vastei încăperi şi, privind în jurul lui, se puse să numere cu atenţie oamenii puternici şi supuşi care-l înconjurau; îi numără şi se umplu de trufie. Capii tuturor marilor familii, prinţii bisericii, preşedinţii tuturor parlamentelor, guvernatorii provinciilor, mareşalii şi generalii comandanţi de armate, nunţiul, ambasadorii tuturor regatelor, deputaţii şi senatorii republicilor stăteau smirnă, preaplecaţi în faţa lui, de parcă ar fi aşteptat porunci. Nicio privire nu mai cuteza s-o înfrunte pe a sa, niciun cuvânt nu mai era rostit fără voia sa, niciun plan nu mai putea fi conceput în cele mai tainice ascunzişuri ale sufletului, niciun gând care să nu fi fost inspirat de el. Europa, mută, îl asculta prin reprezentanţii ei. Din când în când arunca cu glas poruncitor şi satisfăcut câte o vorbă în mijlocul acestui cerc pompos, aşa cum arunci un ban mulţimii calicilor. Puteai atunci recunoaşte prinţul căruia îi făcuse o asemenea favoare, după trufia care i se aprindea în priviri şi după cum plesnea de încântare. Nobilul respectiv se prefăcea pe dată în alt om, părea să fi făcut un pas în ierarhia puterilor, atât de înxăluit de complimente nesperate şi temenele neaşteptate se afla norocosul curtean, a cărui fericire ascunsă Cardinalul nici măcar n-o observa. Fratele Regelui şi ducele de Bouillon stăteau în picioare, în mulţime, de unde ministrul nu binevoi să-i scoată; pomeni numai în treacăt că ar fi bine să se dărâme fortificaţiile

anumitor oraşe, vorbi îndelung despre necesitatea pietruirii străzilor pariziene şi a construirii unor cheiuri şi-i spuse! a doua vorbe lui Turenne că s-ar putea să fie trimis la armata din Italia, pe lângă prinţul Thomas; ca să-şi dobândească acolo bastonul de maresa] *l.*

În timp ce, în toiul petrecerii zgomotoase date în măreţul său palat, Richelieu frământa astfel în mâinile-i puternice cele mai importante treburi ale Europei, ca şi cele mai mărunte, la Luvru Regina fu anunţată că sosise ceasul ca să se ducă şi ea la serbarea Cardinalului, unde Regele o aştepta după reprezentarea tragediei. Austera Ana de Austria nu asista la niciun spectacol, clar nu putuse să refuze a cinsti recepţia primului ministru. Se afla în budoar gata de plecare şi împodobită cu perle, găteala ei favorită, în picioare, în faţa unei oglinzi, dădea ultimele indicaţii în pruinţa toaletei Mariei de Mantoue. Tânăra ducesă, îmbrăcată cu o rochie lungă, trandafirie cerceta şi ea cu atenţie, deşi cu un aer vag plictisit şi cam îmbufnat, ansamblul toaletei sale.

Regina o privea pe Marie ca pe o făptură plămădită ele mâna ei. Mai tulburată decât dânsa, se gândea cu teamă la clipa când se va spulbera efemei-a ei tihnă, deşi cunoştea bine fireasim

1 Henri de la Tour d'Auvergne, viconte *de Turen:* (1611 – 1073), al doilea fiu al ducelui de Bouillon, unul dintre cei mai vestiţi strategi ai Franţei.

ţitoare, dar uşuratică, a Mariei. Din ziua discuţiei lor de la Saint-Germain, din ziua când trimisese scrisoarea fatală, n-o părăsise nicio clipă pe tânăra prinţesă şi-şi dăduse toată osteneala să-i călăuzească paşii pe calea pe care o hotărâse dinainte. Căci trăsătura de caracter cea mai pronunţată a Anei de Austria era o tenacitate de nebiruit în calculele ei, cărora ar fi vrut ca toate evenimentele şi toate pasiunile să se supună cu o rigurozitate geometrică. Şi fără îndoială, toate nenorocirile care s-au abătut asupra ţării în timpul regenţei ei pot fi atribuite felului ei de a fi rigid şi lipsit de mobilitate. Sinistrul răspuns al lui Cinq-Mars, arestarea şi judecarea lui, totul îi fusese ascuns Mariei, a cărei greşeală iniţială fusese, ce-i drept, un gest de amor propriu şi o clipă de uitare. Regina totuşi era bună şi se caise amarnic că scrisese atât de repede cuvinte absolut hotărâtoare, cu urmări nespus de grave. După aceea, se străduise în permanenţă să

atenueze urmările. Privind fapta ei în raport cu fericirea Franţei, se felicita de a fi înăbuşit în faşă un război civil care ar fi zdruncinat statul din temelii. Dar când se apropia de tânăra ei prietenă şi privea această fiinţă încântătoare, a cărei viaţă o zdrobea în floare şi pe care un moşneag, fie el şi rege nu va izbuti niciodată să o despăgubească de această pierdere ce avea s-o resimtă pe vecie, şi când se gândea la devotamentul desăvârşit, la ab

201

negaţia totală pe care le întâlnise la tânărul acela de douăzeci şi doi de ani, cu un caracter atât de integru şi aproape stăpân pe regat, o deplângea pe Marie şi-l admira din tot sufletul pe omul pe care-l judecase atât de greşit.

Ar fi vrut cel puţin să-i spună celei pe care el o iubise atât de mult şi care nu ştia lucrul acesta ce om de valoare era. Dar atunci încă mai nădăjduia să fie salvat de complotiştii adunaţi la Lyon. Când în sfârşit avea s-ajungă în ţară străină, îşi va putea îngădui să povestească totul scumpei sale Marie.

La început, aceasta din urmă se temuse de război; dar înconjurată de oamenii Reginei, care nu lăsaseră să răzbată până la ea decât ştirile dictate de suverană, crezuse sau fusese determinată să creadă că planurile complotiştilor nu fuseseră puse în aplicare, că Regele şi Cardinalul se întorseseră la Paris aproape împreună, că Gaston d'Orléans, îndepărtat câtva timp, reapăruse la curte, că ducele de Bouillon, cedând Sedanul, reintrase şi el în graţie, şi că Marele-scutier nu se ivise încă la curte din pricina urii aprige ce i-o nutrea Cardinalul şi a rolului de seamă pe care-l jucase în complot. Dar judecând numai după bunul-simţ şi după sentimentul firesc ai dreptăţii, faptul că acţionase din porunca ducelui d'Osleans trebuia să atragă neapărat iertarea lui de vreme ce ducele fusese absolvit. Totul contribuise deci să-i

262

potolească îngrijorarea iniţială, deşi nimic nu-i slăbea un Tel de ciudă trufaşă împotriva lui Cinq-Mars, pentru că, spunea Marje, se arătase destul de nepăsător faţă de dânsa din moment ce nu o vestise unde se refugiase, loc pe care nici Regina, nici altcineva de la curte nu-l ştia, în vreme ce ea nu se gândise decât la el. De altfel, de două luni”

încoace, într-atât se înteţiseră balurile şi dansuri J e şi fusese prinsă de atâtea obligaţii imperative, încât, pentru a se întrista şi a jeli, de abia îi rămânea timpul hărăzit toaletei când se afla aproape singură, începea în fiecare seară o meditaţie de ordin general asupra ingratitudinii şi nestatorniciei bărbaţilor, gând profund şi nou care pune întotdeauna stăpânire pe mintea unei tinere la vârsta primei iubiri. Dar somnul nu-i îngăduia niciodată să ducă până la capăt această meditaţie, căci oboseala dansului îi închidea ochii negri, înainte ca ideile să fi avut timp să i se limpezească şi să-i înfăţişeze imagini foarte distincte ale trecutului. De cum deschidea ochii, se găsea înconjurată de tinerele prinţese de la curte şi de cum se îmbrăca, era obligată să se ducă în apartamentele Reginei, unde o aşteptau veşnicele, clar mai puţin nesuferitele omagii ale prinţului Palatin. Polonezii avuseseră timp să deprindă în curtea Franţei acea tainică rezervă şi acea tăcere elocventă care plac atât de mult femeilor, pentru că fac să crească însemnătatea secretelor şi sporesc

263

În aşa măsură prestigiul persoanelor respectate, încât nici nu îndrăzneşti să suferi în prezenţa lor. Toată lumea o considera pe Marie ea logodnica a regelui Vladislav. Ea însăşi, trebuie s-o recunoaştem, se obişnuise atât de mult cu ideea aceasta incit, dacă pe tronul Poloniei s-ar fi urcat o altă regină, i s-ar fi părut monstruos. Nu se gânden tu plăcere la clipa când avea să se urce pe tron, dar primea cu plăcere omagiiie ce i se aduceau dinainte. De asemenea exagera mult, fără a recunoaşte însă că o face, pretinsele vini ale lui Cinq-Mars pe care i le dezvăluise Regina la Saint-Germain.

— Eşti proaspătă ca trandafirii din acest buchet, îi spuse Regina. Haide, copilă dragă. e>ti gata? Ce-i cu mutrişoara asta bosumfiată? Vino să-ţi închei cercelul... Nu-ţi plac topazele astea? Vrei o altă podoabă?

— Vai, nu, Maiestate, mă gândesc că n-ar fi trebuit să mă gătesc, căci nimeni nu ştie mai bine decât Maiestatea-voastră cât sunt de nefericită. Bărbaţii sunt foarte cruzi cu noi! Mă gândesc mereu la tot ce mi-aţi spus şi acum văd că aţi avut dreptate întru totul Da, e absolut adevărat că nu mă iubea. Căci, în sfârşit, dacă m-ar fi iubit, mai întâi ar fi renunţat la o acţiune care mă întrista atât de tare, cum i-am şi spus. Ba chiar îmi amintesc, ceea et trage şi mai greu în cumpănă, adăugă ea

pe uton grav şi chiar

264

solemn, că i-am spus că va fi socotit un răzvrătit. Da, Maiestate, un *răzvrătit,* aşa i-am spus în biserica Saint-Eustache. Dar văd că Maiestatea-voastră avea perfectă dreptate. Cât sunt de nefericită! Era mai curând ambiţios decât îndrăgostit.

Şi o lacrimă ţâşni din ochii ei şi se rostogoli repede ţine obrazul ei, ca un mărgăritar pe o petală de trandafir.

— Da, nu încape îndoială… urmă ea, prânzându-şi brăţările. Dovada cea mai sigură e că de două luni. de când a renunţat la acţiunea între prinsă (aşa cum mi-aţi povestit că aţi izbutit să-l salvaţi), ar fi putut să-mi dea de ştire unde s-a retras, Iar în răstimpul acesta eu plângeam amar nic, vă imploram să folosiţi influenţa voastră în favoarea lui, cerşeam un cuvânt din care să aflu ce face, nu mă gândeam decât la el. Chiar şi acum, refuz în fiecare zi tronul Poloniei, pentru că vreau să dovedesc până la capăt că sunt statornică şi nici măcar Maiestatea-voastră nu mă poate face să dau uitării dragostea mea, mult mai puternică decât a lui, vreau să dovedesc că noi valorăm mai mult decât bărbaţii. Dar cel puţin cred că am dreptul să mă duc astă-seară la serbare, întrucât nu e un bal.

— Desigur, fată dragă, vino repede, spuse Re gina, nevrând să mai audă această vorbărie copilărească care o întrista şi rătăcirile nevinovate a căror pricină era chiar dânsa; vino şi vei vedea

205

armonia care domneşte între nobili şi Cardinal i vom afla poate şi ceva ştiri bune.

Plecară.

Când cele două prinţese intrară în lungile galerii de la Palais-Cardinal, fură primite şi salutate cu răceală de Rege şi de ministru care, înconjuraţi şi înghesuiţi de o mulţime de curteni tăcuţi, jucau şah pe o masă îngustă şi joasă. Toate doamnele care intrară odată cu Regina sau în urma ei se răspândiră prin apartamente şi în curând, dintr-una din săli, se auzi o muzică foarte dulce, ca un acompaniament la miile de conversaţii care se duceau în jurul meselor de joc.

În urma Reginei trecu salutând o pereche de tineri căsătoriţi,

fericitul Chabot şi frumoasa ducesă de Rohan. Păreau că evită mulţimea şi că încearcă să găsească un moment ca să-şi vorbească singuri unul altuia. Toată lumea îi întâmpina cu un zâmbet şi-i privea cu invidie; fericirea se citea atât pe faţa lor cât şi pe chipul celorlalţi.

Marie îi urmărea din ochi.

— Şi totuşi sunt fericiţi, îi spuse ea Reginei, amintindu-şi că pe vremuri curtea îi privea cu dezaprobare.

Fără să-i răspundă, Ana de Austria, temându-şi» ca nu cumva un cuvânt nesăbuit aruncat din mulţime să-i aducă la cunoştinţă tinerei sale prietene vreun eveniment tragic, se aşeză împreună cu ea în spatele Regelui. Imediat Gaston d’Or

leans, prinţul Palatin şi ducele de Bouillon veniră să-i vorbească pe un ton vesel şi dezinvolt. Al doilea personaj totuşi, aruncându-i Mariei Q privire aspră şi pătrunzătoare, îi spuse:

Prinţesă, astă-seară sunteţi de o frumuseţe i de o veselie surprinzătoare.

Auzind aceste cuvinte şi văzându-l că se depărtează cu un aer întunecat, rămase fâstâcită. Ea îl întrebă pe ducele d’Orléans ce voia să în semne asta, dar fratele Regelui nu-i dădu răspuns, părinţi că n-a auzit. Marie se uită la Regină şi se păru că e palidă şi trasă la faţă. Nimeni totuşi nu îndrăznea să se apropie de ministru, care chibzuia mult înainte de a muta vreo piesă de şah. Singur Mazarin, rezemat de braţul fotoliului său şi urmărind mişcările cu o atenţie slugarnică, făcea gesturi admirative ori de câte ori Cardinalul muta vreo piesă. Atenţia acordată jocului parcă înseninase pentru o clipă fruntea înnegurată a ministrului: mutase o *tură* care punea *regele* lui Lu-doxic al XIII-lea în acea falsă poziţie denumită par, situaţie când regele de abanos, fără a fi atacat direct, nu poate totuşi nici să dea înapoi, nici să înainteze în vreo direcţie. Ridicând ochii, Cardinalul îşi privi adversarul, răsfrângându-şi numai un colţ al buzelor într-un surâs, neputându-se înfrâna poate să nu facă o tainică analogie. Văzând ochii stinşi şi figura muribundă a suveranului, se plecă la urechea lui Mazarin şi-i şopti:

— Pe legea mea, am impresia că se va stinge înaintea mea; e tare schimbat.

Îl apucă o tuse năprasnică şi îndelungată. Adesea îl încerca pe dinăuntru o durere ascuţită şi stăruitoare. Simţind acel avertisment sinistru, î. şi duse la gură batista pe care o umplu de sânge. Ca s-o ascundă, o aruncă sub masă şi zâmbi, privind cu asprime în jurul lui, ca să interzică orice manifestare de îngrijorare.

Absolut insensibil, Ludovic al XIII-lea nu făcu nici cea mai mică mişcare şi, cu o mână descărnată şi tremurândă, începu să rânduiască piesele în vederea unei noi partide. Cei doi muribunzi păreau că trag la sorţi ultimul lor ceas de viaţă.

În acea clipă, un orologiu bătu miezul nopţii. Regele înălţă capul.

— Ha, ha! exclamă dânsul, azi-dimineaţă, la aceeaşi oră, domnul Mare-scutier, scumpul nostru prieten a trecut prin clipe grele.

Un ţipăt sfâşietor răsună lângă el. Se cutremură şi trăgându-se într-o parte răsturnă tabla de şah. Marie de Mantoue zăcea fără cunoştinţă în braţele Reginei. Aceasta, plângând cu lacrimi amare, îi spuse Regelui la ureche:

— Ah, Sire, aveţi o secure cu două tăişuri 5

Apoi cu o grijă de mamă o îmbrăţişa şi o sărută pe tânăra prinţesă care, înconjurată de toate doamnele de la curte, nu se trezi din leşin decât ca să verse şiroaie de lacrimi. De cum deschise ochii. Ana de Austria îi spuse:

— Vai, da, copila mea dragă, <2 adevărat, eşti regina Poloniei.

Adesea se întâmplă că evenimentele care fac să curgă lacrimi în palatele regilor sunt pricină de veselie în afara lor, căci poporul crede întotdeauna că acolo unde sunt petreceri, e şi bunăvoie. Au fost cinci zile de ospăţuri în cinstea întoarcerii ministrului şi în fiecare seară locuitorii Parisului se îmbulzeau pe sub ferestrele de la Palais-Cardinal şi pe sub cele ale Luvrului. Ultimele răzmeriţe îi făcuseră să dea, cum s-ar spune, de gustul mişcărilor populare. Goneau de pe o stradă pe alta cu o curiozitate uneori insultătoare şi duşmănoasă, ba umblând în şiruri tăcute, ba hohotind de râs sau huiduind îndelung, fără să se cunoască pricina acestor manifestări. Cete de tineri se băteau pe la răscruci sau dansau în cerc în pieţele publice, vădind parcă o tainică speranţă în plăceri necunoscute şi o bucurie nesăbuită care făcea să ţi se strângă inima. Vrednic de remarcat era faptul că tăcerea cea mai apăsătoare domnea tocmai în locurile pregătite din porunca

ministrului pentru înveselirea poporului şi că oamenii treceau plini de dispreţ pe dinaintea faţadei iluminate a palatului său. Din când în când răsuna câte un glas care citea şi recitea în bătaie de joc neghioabele legende şi inscripţii măgulitoare cu care scribi

2 C9

obscuri înconjuraseră portretele ministrului. Unul din portrete era păzit de archebuzieri, care nu-l puteau apăra totuşi împotriva pietrelor pe care le aruncau de departe mâini necunoscute. Acesta îl reprezenta pe Cardinalul generalisim purtând o cască împodobită cu lauri. Dedesubt se putea citi:

I, Mare Duce, n Franţa, pe drept, de onoruri parte, Parisu-ntreg le-adoră ca şi pe zeul Marte".

Toate acestea nu convingeau totuşi poporul că ar fi fost fericit. De fapt, el nu-l adora pe Cardinal, după cum nu-l adora nici pe zeul Marte, dar accepta serbările ca pe un prilej de dezordini, întreg Parisul era în fierbere şi oameni bărboşi purtând torţe, bărdace de vin şi căni de cositor pe care le ciocneau cu zarvă mare se ţineau de braţ, hăulind în cor cu voci aspre şi grosolane melodia unui vechi dans de pe vremea Ligii:

Să-ncepem dansul iară, Destul e, am pornit; Adie-a primăvară şi regii au pierit.

Să ne-odihnim, dragi feţe, Prea mult am obosit; Cu mari serbări şi-ospeţe, Ei, regii, ne-au sleit.

1 Portretul amintit mai există încă. (N.a.). 270

Hai, Jean du Mayne. dansează, Cău regii au pierit.*1*

Cete de oameni înspăimântători băteau cheiurile şi treceau peste Pont-neuf declamând aceste versuri, înghesuind în zidurile caselor înalte care, pe vremea aceea acopereau podul pe câţiva burghezi paşnici pe care curiozitatea îi împinsese în stradă. Doi tineri înfăşuraţi în mantale largi se treziră aruncaţi unul în braţele celuilalt. Se recunoscură la lumina unei torţe aşezate la picioarele statuii recent înălţate a lui Henric al IV-lea, lângă care se aflau.

— Cum se poate, domnule, îi spuse Comcille lui Milion, vă aflaţi din nou la Paris? Vă credeam la Londra.

— Auziţi poporul, domnule? îl auziţi? Ce înseamnă refrenul

acesta cumplit:

A? i, regii au pierit?

— Asta nu-i încă nimic, domnule, ascultaţi discuţiile lor.

— Parlamentul e mort, grăia un om, nobilii sunt morţi. Să jucăm dar, căci acuma noi suntem stăpâni. Bătrânul Cardinal e pe ducă, n-am mai rămas decât Regele şi cu noi.

— Îl auziţi pe acest nemernic? reluă Corneille.

Asta rezumă totul, întreaga noastră epocă e cuprinsă în aceste cuvinte.

1 Cânter din timpul războaielor civile; vezi *Memorii din timpul Ligii (N.a.).*

— Oare asta să fie deci opera ministrului care e considerat *mare* la dumneavoastră şi chiar şi în alte ţări? Eu unul nu-l înţeleg pe acest om.

— Am să vă lămuresc imediat, îi răspunse Corneille. Dar înainte de toate, ascultaţi cum se în cheie această scrisoare pe care am primit-o astăzi.

Să ne apropiem de acest felinar, sub statuia răpo satului rege. Suntem singuri, mulţimea a trecut, ascultaţi:

...Din *pricina unei lipse de prevedere care stânjeneşte împlinirea celor mai generoase acţiuni, nu i-am putut salva pe domnii de Cinq-Mars şi de Thou. Ar fi trebuit să ne gândim că, pregătiţi fiind de moarte datorită îndelungatelor lor meditaţii, ei aveau să refuze ajutorul nostru; dar nimănui nu i-a trecut prin minte acest gând. În* graba *în care am luat ultimele măsuri, am mai săvârşit greşeala că ne-am împrăştiat prea mult prin mulţime, ceea ce ne-a împiedicat să luăm pe neaşteptate o hotărâre. Din nefericire, mă aflam lângă eşafod şi i-am văzut înaintiind până la picioarele lui pe bieţii noştri prieteni care-l susţineau pa abatele Quillet, Jiărăzit să-l vadă murind pe învăţăcelul său pe care-l văzuse născându-se. Hohotea de plâns şi nu mai avea putere decât să sărute mâinile celor doi prieteni... Noi am înaintat cu toţii, gata să ne năpustim asupra gărzilor la semnalul convenit. Dar cu durere l-am văzut pe domnul de Cinq-Mars aruncându-şi pălăria departe de*

el, cu un aer de dispreţ. Mişcarea noastră fusese observată şi garda catalană fu dublată în jurul eşafodului. Nu mai puteam vedea, dar

auzeam plânsete. După cele trei sunete de goarnă obişnuite, grefierul pentru procesele de crimă din Lyon, călare, în apropierea eşafodului, citi sentinţa de condamnare la moarte, pe care nu o ascultară niciunul din cei doi. Domnul de Thou îi spuse domnului de Cinq-Mars:

— Ei, dragă prietene, cine va muri primul? Îţi aminteşti de sfinţii Gervasie şi Protasie?

— Cum vei crede de cuviinţă, răspunse Cinq

Mars.

Al doilea duhovnic luă cuvântul şi-i spuse lui de Thou:

— Sunteţi mai în vârstă.

— E drept, răspunse, domnul de Thou, şi apoi, adresându-i-se domnului Mare-scutier, adăugă:

— Eu *cel mai generos, vrei să-mi arăţi calea spre slava cerului?*

— Vai mie, răspunse Cinq-Mars, eu ţi-am deschis calea spre prăpastie. Dar să ne cufundăm în moarte cu mărinimie şi ne vom înălţa în slava şi fericirea cerurilor.

După care, îl îmbrăţişa şi se urcă pe eşafod cu o sprinteneală şi cu o uşurinţă admirabile. Dădu ocol eşafodului, examinină de sus până jos toată această mare mulţime cu o ţaţă liniştită pe cară nu se zărea nici urmă de teamă şi având o ţinută gravă şi totodată graţioasă. Mai dădu încă un ocol.

şalulând poporul în ţoale părţile, fără să pară ca *recunoaşte pe cineva dintre noi, dar într-un chip maiestuos şi încântător. Apoi îngenuncke. Înălţă ochii la ceruri, slărindii-l pe Dumnezeu şi încredinţim a-i viaţa sa. În timp ce*. sanda *crucifixul, părintele strigă (ălre* popor *să se roage lui Dumnezeu pentru el, iar domnvi Mare-sculier, deschizându-şi braţele, apoi împreunându-şi inimile, ţinând mai departe crucifixul, ceru şi ei acelaşi /»-cru poporului. Apoi se aruncă de bunăvoie în genunchi în faţa butucului, îmbrăţişa stâlpul, puse capul pe butuc şi înalţindu-şi ochii la cer îl întrebă pe duhovnicul său:*

— Părinte, stau bine aşa?

În timp ce i se tăia părul, ridică ochii şi spuse cu un oftat:

— Doamne, ce e oare lumea asta? Doamne, chinul meu să fie răscumpărarea păcatelor mele.

— Ce *faci acolo? Ce mai aştepţi? îl întrebă apoi pe călău care stătea locului şi nu-şi scosese încă securea dintr-un sac ponosit pe care-l*

adusese cu dânsul.

Duhovnicul.e<? *apropie de ei şi-i dădu un la-lisman; iar el, cu o tărie de spirit de necrezut, îl rugă pe părinte să-i ţină crucifixul în faţa lui, căci nu primi să fie legat la ochi. Am zăiit mâinile tremurânde ale bătrânului abate Quillet ridicând crucifixul, în acea clipă un glas limpede şi curat ca al unui înger intona rugăciunea* Ave

274

maris stella'. *În tăcerea unanimă am recunoscut vocea domnului de Thou care aştepta la picioarele eşafodului; poporul a reluat împreună cu el rugăciunea. Domnul de Cinq-Mars strânse şi mai tare butucul în braţe şi văzu înălţându-se în t'u: duh o secure, croită la fi-l că se curile englezilor. Un răcnet înspăimântăloi scos de poporul aflat în piaţă, la ferestre, în turnuri mă vesti că securea se abătuse, iar capul se rostogolite pe pământ. Din feiieire, am mai avut tăria să mă gândesc la sufletul său şi să încep să roslesc o rugăciune pentru el. Mi-am împletit ruga cu cea pe care o auzeam rostită cu voce tare de nefericitul şi credinciosul nostru prieten de Thou. M-am ridicat şi l-am văzut ţâşnind pe eşafod cu aşa o repeziciune, încât ai fi zis că zboară. Părintele şi cu el recitau psalmi; el le rostea cu o ardoare de serafim, ca şi cum sufletul i-ar fi purtat trupul spre cer. Apoi, îngenunchind – sărută sângele lui Cinq-Mars ca pe al unui mucenic, devenind el însuşi un martir şi mai mare. Nu ştiu dacă Dumnezeu a vrut să-i acorde acest har, dar am văzut cu groază călăul, speriat fără-ndolală de prima lovitură pe care o dăduse, pocnindu-l în moalele capului, unde tânărul nefericit îşi dusese mina. Poporul gemu adânc şi rjru să se năpustească la călău; nenorofitul acela, cu totul tulburat, îi dădu o a doua lovitură care-l zgârie numai şi-l doborî pe eşafod, unde culaul se aruncă asupra lui ca să-i dea lovi*

1 Te salut, steaua mării (lat.).

275

fura de *graţie. O întâmplare stranie înspăimântă poporul tot atât cât şi oribilul spectacol. Bătrânul slujitor al lui Cinq-Mars îi ţinea calul ca la* î/n *convoi funebru. Se oprise la picioarele eşafodului şi, asemenea unui om paralizat, se uită la stăpânul său până la sfârşit. Apoi, deodată, ca şi cum ar fi fost izbit de aceeaşi secure ca şi Cinq-Mars, căzu sub lovitura care făcuse, să cadă capul stăpânului său.*

Vă scriu în grabă aceste triste amănunte de la bordul unei galere

din Genora, pe care ne-am retras Fontrailles, Gondi, D'Entraigues, Beauvau. du Lude şi cu mine împreună cu toţi complotiştii. Plecăm în Anglia să aşteptăm ca timpul să scape Franţa de tiranul pe care nu l-am putut doborî. îl părăsesc pentru totdeauna şi nu vreau să-l mai slujesc pe laşul principe care ne-a trădat.

MONTRSSOR

— Acesta a fost sfârşitul celor doi tineri, continuă Cornei lle. pe care i-aţi cunoscut pe vremuri atât de puternici. Ultimul lor suspin a însemnat şi SJT – arşitul vechii monarhii. De acum înainte, aici nu mai poate domni decât o curte; nobilii şi senatul l sunt la pământ.

— Aşa arată deci cel ce se închipuie un om mare! reluă Milton. Ce a vrut să facă? Oare a

1 Parlamentul era numit *senat.* Există scrisori adresate *Monseniorului de Harlay,* prinţ al senatului din Paris şi prim-judecător al regatului (N.a.).

vrut ba creeze republici în viitor, de vreme ce a distrus temelia monarhiei la dumneavoastră?

— Nu vă duceţi cu ghidul atât de departe, spuse Corneille, nu a vrut decât să domnească până la sfârşitul vieţii. El a urzit pentru prezent, nu pentru viitor, a continuat epoca lui Ludovic al XI-lea, dar niciunul, nici celălalt <n-au ştiut ceea ce fă ce-au.

Englezul începu să râdă.

— Credeam, spuse el, că adevăratul geniu se manifestă altfel. Omul acesta a zdruncinat ceea ce ar fi trebuit să susţină şi totuşi e admirat. Deplâng naţiunea dumneavoastră.

— Nu o deplângeţi, strigă Corneille, un om trece, dar un popor renaşte. Poporul nostru, domnule, e înzestrat cu o energie nemuritoare pe care nimic nu o poate stinge: adesea fantezia sa îl va face să rătăcească, dar un cuget superior va sfârşi în totdeauna prin a domina rătăcirile sale.

Cei doi tineri deja celebri se plimbau vorbind astfel pe locul care desparte statuia lui Henric al IV-lea de Place Dauphine, în mijlocul căreia se opriră o clipă.

— Da, domnule, continuă Corneille, eu văd în fiecare seară ce răsunet prompt are o idee gene roasă în inimile francezilor şi în fiecare seară mă retrag fericit, după ce văd lucrul acesta. Recunoştinţa îi face

pe cei săraci să se închine în faţa statuii acestui rege bun. Cine ştie ce altă pasiune va înălţa un alt monument alături de acesta? Cine

277

ştie până unde va ajunge poporul nostru, călăuzit de dragostea pentru glorie? Cine ştie dacă chiar pe locul pe care ne aflăm, nu se va ridica o dală o piramidă smulsă Orientului?

— Acestea sunt tainele viitorului, răspunse Milton. Admir, ca vi dumneavoastră, poporul dumnea\ oastrn pătimaş. Dar mă tem p ’ntru el şi nici nu-l înţeleg, nici nu recunosespiritul său, atunci când îl văd admirând oameni ca cel care vă guvernează. Setea de dominaţie e un sentiment cât se poate de copilăresc, iar Cardinalul e mistuit de această patimă, fără a avea tăria să pună în întregime mâna pe putere. E un lucru ridicol. E un tiran care are un stăpân. acel colos ce nu şi-a găsit niciodată un echilibru a fost aproape răsturnat de degetul unui copil. Acesta să fie oare geniul? Nu. nu! Când geniul consimte să părăsească zonele înalte unde sălăşluieşte, pentru a se întruchipa într-o patimă omenească, atunci patima aceasta trebuie să fie cotropitoare. Din moment ce Richelieu nu voia decât puterea, de ce nu a pus mâna în întregime pe ea? Mă duc să întâlnesc un om care nu a arătat încă tot ce poate şi pe care-l văd mistuit de această ticăloasă ambiţie: dar cred că el va merge mai departe. Se numeşte Cromwell.

Scris în **1820**

278

NOTE ŞI DOCUMENTE ISTORICE

Cinci cartea aceasta a apărut pentru prima oară, a apărut fără note, ca o operă de artă, ca imaginea Concentrată a unui secol. Pentru ca publicul cititor ce o va aprecia să nu fie nicicum influenţat, autorul nu a vrut cu niciun chip s-o învăluie în strălucirea amăgitoare a cercetărilor istorice, cu care e mult prea uşor să împodobeşti o carte nouă. Dorinţa lui a fost, potrivit teoriei care serveşte cărţii drept prefaţă: *Despre adevăr în artă,* nu să prezinte *realitatea* în toate amănuntele ei, ci să înfăţişeze o operă epică, o compoziţie tragică în ale cărei noduri să fie împletite toate personajele de seamă din vremea lui Ludovic al XIII-lea. Curând totuşi autorul şi-a dat seama de necesitatea

de a indica principalele izvoare ale trudei sale; şi cum năzuinţa lui a fost dintotdeauna să urce până la cele mai cur >te izvoare, adică până la manuscrise, sau, în lipsa lor, la ediţiile contemporane, a adăugat explicaţiile cele mai amănunţite la ediţia a II-a a lui *Cini-Mars,* pentru a rectifica erorile răspândite în legătură cu autenticitatea anumitor fapte.

281

De alunei, el a revenit la simpla şi iniţială unitate a lucrării sale. Dar astăzi, când această producţie, pe care e departe de a o considera fără cusur, a fost multiplicată dincolo de aşteptările lui, autorul ar vrea ca minţile dornice de amănunte *autentice* să nu fie nevoite să caute altundeva documente pe care el însuşi le-a lăsat la o parte.

vol. I, pagina 130: O barbă ca o mătură, roşcovană pe de margini…

„În tinereţe, spune istoricul lui *Pere* Joseph, ave; părul şi barba de un roşu destul de aprins. Observase că Ludovic al XIII-lea nu putea suferi culoarea aceasta aşa că se apucase să-şi cănească părul cu piepteni di plumb şi de oţel, până când a găsit un mijloc să şi-l înălbească, leac pe care i l-a dat mai târziu un şarlatan Regelui îi era lehamite de culoarea respectivă; într-o zi, primul său gentilom de cameră * (al cărui frate cârmuia cea mai frumoasă provincie a ţării), având cins tea s-o însoţească pe Maiestatea-sa la Fontainebleau, la o partidă de vânătoare, se trezi că ploaia puternică h spălase toată vopseaua sub care-şi ascundea roşeaţa părului. Suveranul, zărind culoarea părului, se înspăimântă şi-i spuse: *„Dumnezeule ce văd! Piei din ochii mei*”. Gentilomul a fost nevoit să renunţe la slujba sa.

vol. I. pagina 132: Confidentul…

Acest prea vestit capucin, pe care unu] dintre isti-n. Îi săi îl numeşte *spiritul auxiliar* al Cardinalului, nu a Sos! numai confidentul său, ci şi al Regelui. Neînduplecat, slugarnic şi josnic, el îl sprijinea pe ministru pe căile sale sângeroase, ajutându-l să-l împingă pe aceste

1 Nobil afectat serviciului la apartamentele regale.

căi în pe becispiLUL suveran Istoria aces1.un om e împletită cu toate evenimentele; dar iată amănunte în legătură cu una din uneltirile sale mai puţin cunoscute:

Domnul de Monimorency fusese făcut prizonier la

Castelnaudary; Ludovic al XIII-lea nu «e încumeta să-l trimită la moarte. Ducele d'Orléans, care-l părăsise pe câmpul de luptă, cerea sus şi tare graţierea lui. Cardinalul îi dorea moartea şi nu ştia cum să smulgă de la Rege această mare favoare. Cu tratativele precum şi cu sfătttirca lui Gaston d'Orléans fusese însărcinat Bouil-lon: acestuia i s-a adresat *Pere* Joseph în primul rând.

L-a învăluit cu o dibăcie de şarpe şi, prin mijlocirea lui, i-l sugerai ducelui d'Orléans să nu-i mai ceară Regelui asigurări că-l va graţia pe tânărul duce, ci să se încreadă în bunătatea lui Ludovic, căruia îi sfâşiai inima dacă păreai că te îndoieşti de ea. Din vorbele acelea meşteşugite, ducele d'Orléans a vrut să desprindă intenţia, strecurată chiar de fratele său, de a se arăta iertător şi a prezentat *tranzacţia numai* în numele lui, fără a stipula nimic pentru tânărul duce pe care l-a încredinţat clemenţei regale. Atunci, în cadrul unui *consiliu restrâns* la care au participat Regele, Cardinalul şi Joseph, acesta a îndrăznit să ia primul cuvântul şi îmbinând impetuozitatea vociferaţiilor sale politice cu argumentele flegmatice ale Cardinalului, i-a smuls lui Ludovic făgăduiala, prea bine ţinută, de a se dovedi neînduplecat.

Brulart de Leon, ambasador la Hegensburg împreună cu Joseph, spunea despre acest călugăr că nu avea nimic creştinesc în afară de nume şi menirea lui nu era alta decât să înşele pe toată lumea.

Într-o lucrare din 1635 intitulată *Adevărul interzis* se vorbeşte astfel despre el:

„Este marele inchizitor al statului, ia interogatorii presupuşilor criminali, aruncă oamenii în temniţă fără

283

cercetări, nu îngăduie să fie ascultata apărarea *lor,* şi prin teroare smulge declaraţii menite să acopere bun u plac al Cardinalului. El pune în mod nevrednic cerul să slujească pământului, pe Dumnezeu să slujească înşelătoriilor, iar religia, uneltirilor statului".

De altfel, făcea parte dintr-o familie foarte bună, 1 cărei nume era du *Tremblay.*

Trimit la *Viaţa* acestui nevrednic călugăr pe cei cart ar vrea să-l cunoască mai temeinic.

vol. I, pagina 136: Cardinalul îi dictă aceste noi îndatoriri etc.

Aceste neobrăzate porunci ale *religiei* ***ministeriale,*** întemeiate

de Richelieu, sunt extrase dintr-un manuscrh menţionată în Istoria lui *Pere* Joseph.

Iată ce spune în legătură cu aceasta preacinstitul şi naivul istoric şi genealogist, continuatorul abatelui Richard:

„El a alcătuit, împreună cu Cardinalul, o carte intitulată: *Unicitatea ministrului şi calităţile pe care trebuie să le aibă acesta.* Cartea nu a ajuns niciodată în alte mâini decât ale Regelui şi acest tratat a determinat-o pe Maiestatea-sa să se bizuie cu totul în guvernarea ţării pe Eminenţa-sa. Am văzut acest manuscris *in-folio şi* trebuie să recunosc că este foarte bine scris. După citirea principalelor teze care sunt demonstrate, în primul rând ca adevăruri creştine, în al doilea rând ca adevăruri politice, e lesne de recunoscut că autorul cărţii este *Pere* Joseph. Această carte ar putea fi intitulată *Testamentul politic al lui Pere Joseph.* Toţi *oamenii mari* din veacul trecut au lăsat asemenea testamente. Se poate recunoaşte fără greutate *geniul* lui *Pere* Joseph în citatul respectiv din acest testament”. *(Istoria lui Pere Joseph).*

284

Urmează articolele aşa cum sunt prezentate în cuprinsul cărţii.

vol. I, pagina 144: Cât despre Marillac etc.

Mareşalul de Marillac a fost lipsit de judecătorii săi de drept: membrii parlamentului, care au încercat în zadar să ia cunoştinţă de chestiunea respectivă, l-au văzut pe *Mole,* procurorul lor general *căzând sub prevederile unui decret şi suspendai.* Târât nevinovat de la un tribunal la altul, fără să se poată găsi unul destul de priceput ca să descopere vreo c-imă săvârşită de el, mareşalul de Marillac a auzii în cele din urmă rostindu-se împotriva lui verdictul *judecătorilor* citit de un ministru de interne *cleric* (Châteauneuf), căruia i-a trebuit o dispensă solicitată anume la Roma, pentru a condamna un nevinovat; pe Cardinal l-a apucat râsul gândindu-se la *luminii e* pe cai e le-a făcut să pogoare vrând-nevrând asupra judecătorilor. Ce haos! Ce timpuri! Oricât te-ai strădui, tot nu poţi lumina îndeajuns punctele principale ale istoriei, pentru a stinge puerilele păreri de rău după trecui în unele cugete care nu-l cercetează.

vol. I. pagina 203: În ziua aceea Cardinalul purta un costum cât se poate de războinic…

Costumul acesta este descris în *Memoriile manuscrise ale lui*

Ponlis exact aşa cum îl găsim prezentat în carte. (*Bibliolcca Arsenalului.*)

vol. I, pagina 237: Să retezi fără şovăială o ramură regală a Burbonilor...

Contele de Soissons, asasinat în timpul bătăliei de li Marfee, pe care era pe punctul de a o câştiga împotriva trupelor Regelui, sau, mai degrabă, ale Cardinalului. Am

285

În faţa ochilor reiatări contemporane dintre cele mă amănunţite asupra acestei întâmplări. Ele cuprind următoarele: „Regimentul lui Metternich şi infanteria lui Lamboy fiind împrăştiate, lângă respectivul conte nu mai rămăseseră decât trei sau patru dintre oamenii săi: în această învălmăşeală, contele a fost acostat de un călăreţ răzleţ, despre care oamenii săi nu şi-au dat seama în acea zăpăceală că era un duşman şi care a tras asupra lui un foc de pistol sub ochi, în urma căruia a căzu-i mort... Acest mare prinţ nu avea alt ţel decât s-o slujească pe Maiestatea-sa şi ţara sa şi să stăvilească violenţele celui ce vrea să distrugă tot ce se află mai presus de el: „el (Cardinalul) a retezat o ramură regală a Burbonilor, punând pe un om din garda lui, care se împăcase cu această sarcină odioasă, să curme viaţă prinţului; din porunca sa, *fiind recunoscut ca atare* de ostaşii prinţului, el a fost ucis apoi în piaţă de Rique mont, scutier al răposatului prinţ.'1 (Montglat, Faben etc. etc., *Relatarea lui Montresor,* vol. II, p. 520.)

T. a Biblioteca din Paris există un autograf curios care arată te preţ punea Cardinalul pe astfel de misiuni.

Bilet adresat de dl. Des Noyers domnului mareşo! de Châtillon, după bătălia de la Sedan

Regele a hotărât să acorde *cârmuirea unei provincii* şi t pensie pe viaţă jandarmului*1* care l-a ucis pe generalu inamic Domnul mareşal să-l trimită la Reims, la Maies tatea-sa, de îndată re se va utla acolo, întocmit la Pi ronne, astăzi. 9 iulie 1641.

DES NOYERS

Voi. g. *6, 2 Ki* MM.

1 Jandarmi ai regelui erau gentilomii care făcea1 i parte din compania creată în 1609 sub numele de *eoni pania jandarmilor din garda obişnuită a regelui.*

l, X AMINAHI: A CORLSPONDKM-i EI SECRETE PURTATA DE CARDINALUL DE RICHELIEU MARGINEA PROCESELOR DOMNILOR DE CINQ-MARS ŞI DE TIIOU

Neobosita activitate, puterea vie de pătrundere, persc V Yenţa ingenioasă a cardinalului de Richelieu la sfârşitul zilelor sale, când bolile, oboseala, necazurile păreau să-i fi amorţit deosebitele sale facultăţi nu se vădesc numai în modul în care a tras sforile în acest proces; merită să cercetezi, cu sufletul pustiit de tristeţe, căile subterane bătătorite de acest miner viguros cum spunea Sha-kespeare: *O, loorthy pioneer! l* pentru a-şi atinge ţelul. Meschinăriile la care sunt constrânse să coboare uneltele politicienilor ar putea inspira mai multă modestie imitatorilor lor, dacă ar înţelege că după toată strădania Cardinalului, după realizarea desăvârşită a proiectelor sale, el nu a reuşit d – îi să grăbească şi să asigure căderea monarhici unitare, pe care credea că a consolidat-o pe ve

Pentru *a* prezenta aceste documente în adevărata lor lumină, e necesar să înlăturăm frazele lungi din procesele-verbale, a căror uscăciune şi întortochere au dezgustat fără îndoială pe toţi cei ce le-au citit. Important este să desprindem elementele deosebite şi vii pe care le dibuim în această beznă, atunci când privirea o străpunge cu atenţie.

Îndată după ce domnul de Cinq-Mars a fost arestat, iar ducele d'Oricans a cerut iertare prin scrisoarea pe care am reprodus-o în cuprinsul

1 O, brav pionier! (engl.).

cărţii, prima grijă a Cardinalului a fost să afle dacă domnul de Bouillon era arestat şi el. Chinuit de îndoieli şi temându-se ca nu cumva Ludovic al XIII-lea să fi revenit la afecţiunea lui iniţială pentru Cinq-Mars, face un popas la Tarascon, de unde vrea să se asigure că se bucură de cea mai mare încredere; asemenea unui atlet care se pregăteşte pentru o luptă grea, îşi pipăie braţul şi-şi cumpăneşte măciuca.

Instrucţiune dată după arestarea domnului Mare Scutier domnilor de Chavigny şi Des Noyers, cart5 *se găsesc pe lângă* fuge, *pentru a afla între altele de la Maiestatea sa, dacă Eminenţa-sa urmează să procedeze ca şi până acum, după cum va socoti de cuviinţă*

Dacă domnul de Bouillon este arestat, trebuie demonstrat

imediat că *a fost arestat pe bună* dreptate; în acest scop, trebuie descoperiţi cei ce i-att dat sfaturi ducesei d'Orléans, iar în caz că respectiva doamnă nu va voi să-i dea în vileag, se poate născoci ceva prin care bă se dea zvon că i-am dibuit; lucrul acesta se poate face supunându-i pe cei arestaţi la presiuni din toate părţile, fără să li se îngăduie să vorbească cu cineva, *făcându-i astfel pe unii să creadă că ceilalţi au spu\ ceea ce s-a aflat:* aceasta *îi va îndemna să mărturisească*, sau. cel puţin să creadă ceea ce pretindem noi.

Trebuie arestat Cloniac, care posedă, zice-se, documente secrete. Trebuie sustrasă caseta cu *şuiiţe de pat şi flori* presate pe care o are domnul de Choisy.

Trebuie să i se atragă atenţia Regelui că e foarte important să nu spună că şi-a ars toate hârtiile şi într-a de\ar se crede că nu a făcut-o.

Dacă domnul de Bouillon va fi arestat, la cârma Italiei trebuie pus un conducător, care să ne fie înti i

totul credincios, din mai multe motive presante. Mai e nevoie de unul în Guyenne şi de altul în Roussillon, fiind îndoielnic că *domnul de Turenne va voi să slujească,* iar dacă vom fi nevoiţi să-l lăsăm singur, Regele va avea grijă de el, dacă acesta va fi bunul său plac.

E limpede că întindea o capcană; domnul de Cinq-Mars a căzut primul în ea.

Roadele nu s-au lăsat aşteptate: domnul de Bouillon a fost arestat; Regele a consimţit să se preteze la toate minciunile ce i-au fost dictate şi, spre a-şi dovedi supunerea, a scris de mâna lui scrisoarea de mai jos:

Scrisoarea Regelui către Eminenţa-sa

Nu mă simt niciodată bine decât atunci când vă aflaţi lângă mine. De ieri mă simt mult mai înzdrăvenit; şi apoi. din moment ce domnul de Bouillon a fost arestat, ceea ce e o lovitură de partid, nădăjduiesc că totul va merge bine cu ajutorul lui Dumnezeu şi el îmi va dărui deplină sănătate; ceea ce-l rog din toată inima.

LUDOVIC

Având această chezăşie. Cardinalul poate trece la fapte: pune să i se transmită ameninţări ducelui d'Orléans şi nu-i răspunde decât în doi peri. Gaston începe din nou să implore: în aceeaşi zi îi scrie Regelui, cardinalului Mazarin, domnului Des Noyers, domnului de Chavigny şi pentru a doua oară Cardinalului. Demn de remarcat este că-i ceruse

iertare mai întâi lui, la 17 iunie, înainte de a-l implora pe Rege la 25, urmând astfel ierarhia stabilită de Cardinal. El cere iertare tuturo» Şi făgăduieşte mărturisiri depline.

tele

Cu acest prilej, Cardinalul pune şaua pe fratei regelui şi-l zdrobeşte prin scrisoarea rece în care îi atrage atenţia să mărturisească tot. Scrisoarea a fost reprodusă în capitolul *Munca.* Sosesc alte rapoarte din partea lui Chavigny, unealtă credincioasă care nu mai ştie ce cuvinte slugarnice să folosească atunci când se adresează Cardinalului al cărui slujitor se proclamă necontenit. Chavigny îşi bate joc de ducele d'Orléans şi de *cholera-morbus* (deja cunoscut, după cum se vede) de care suferă pare-se trimisul prinţului, cuprins de spaimă la gândul că ar putea fi – arestat, îl sfătuieşte pe Gaston să se retragă în afara Franţei. Se vede că Regele nu-şi îngăduie să răspundă, până ce Cardinalul nu-i *corectează* scrisoarea pe care o are de scris.

Dl. de Chavigny către Eminenţa-sa

Regele i-a vorbit ieri domnului de la Riviere pe un ton cum nu se poate mai ritos şi mai tăios. L-am pus să scrie şi să semneze tot ce i-a spus Regelui din partea ducelui d'Orléans, după cum va vedea Eminenta-voastră din copia pe care o trimit: dar când a făcut nazuri să se supună poruncilor Maiestăţii-sale, *el i-a* vorbif *ca un stăpân* şi i s-a făcut atât de frică să nu fie arestat, întâi aproape i-a venit să leşine, şi apoi l-a apucat un fel de *cholera-morbus* care i-a trecut când a simţit că nu-l paşte nicio primejdie. Regele a fost încântat că Eminenţa-voastră nu are de gând să-l vadă pe ducele d'Orknns. Vorbindu-i domnului de la Riviere, i-am strecurat *pe nesimţite* ideea de a-i propune ducelui să mă l " sc-asc a deschis totul într-ufi document scris, pe e;! e să-l trimită Regelui; iar după ce va avea o între

1 Morbul holeiei (lat.).

vedere cu Maiestatea-sa, să plece pentru un timp din ţară, bucurându-se de iertarea Regelui şi a *Eminvnţei-voastre.*

Hli-a spus că va veni la dumneavoastră cu această propunere şi că vă va cere cuvântul în privinţa securităţii ducelui d'Orléans, în cazul

când, mărturisind totul în scris, acesta se va înfăţişa Regelui, iar apoi va părăsi Franţa

Dată fiind situaţia, Eminenţa voastră să aibă bunătatea de a aduce la cunoştinţa *slujitorilor* săi dacă nu cumva Veneţia este cel mai bun loc unde ar putea să plece ducele d'Orléans şi re ”-urnă socotiţi că i-ar putea fi alocată pe an.

Vă trimit, Kminenţă, răspunsul Regelui care trebuie anexat în josul declaraţiei lui La Riviere, pentru ca *să-l corectaţi după cum vă* ra *plăcea* şi să i-l daţi în nună LÂnd va trece pe la dumneavoastră.

Rămân până la moarte prea umilul, prea recunoscătorul şi pl ea *ciecimcio Mil vostru, slujitor.*

CHAVIGNY

Montirin, ultima /i a lunii iunie 1642.

Cardinalul îi îngăduie ducelui d'Orléans să părăsească ţara şi să plece la Veneţia şi stipulează alocaţia ce i se va acorda în aşa fel încât să fie redus la tăcere.

Memoriile domnilor de Chavigny şi Des Noijers

Dacă Regele găseşte tu cale, nu mă – oi ia-l eu **să-i** făgăduiesc domnului de La Rivicică. ouvă w d iede d'Orléans *va da Regelui o de l-ai a n* vr; **–, a de tpng**, ik *ce ştie, iară reierre* şi se va mia i – Mai e Vii să? înainte de a părăsi ţara, po. În u **opui** – în oare ne-a făcut-o în acest sens reipt\ti\u! ioiun de La

201

Riviere, Maiestatea-sa îl va lăsa să plece nestânjenit, nevătămat, dacă pleacă cu consimţământul Regelui Veneţia este o reşedinţă bună şi în acest caz trebuie ca permisiunea pe care o va cere Regelui să poarte menţiunea: „Pentru a nu reveni în Franţa decât atunci când îi va plăcea Regelui să ne-o îngăduie şi să ne poruncească”.

Cât despre bani, cred că trebuie să se mulţumească cu ceea ce urma să-i dea regele Spaniei şi anume, zece mii de scuzi pe lună. Căci a-i da mai mult, înseamnă a-i da posibilitatea să facă rău; deoarece Regele nu va putea consimţi ca el să ia cu dânsul spiritele agitate care l-au dus la pierzanie, nu are nevoie de mai mult pentru el şi pentru câţiva oameni de bine. Totuşi, dacă va fi necesar să ajungem până la patru sute de mii de livre, nu cred că o asemenea sumă poate constitui o piedică. Sunt cu totul devotat celor care ţin la mine, aşa ca voi.

Cardinalul DE RICHELIEU De la Taraseon, în ultima xi a lunii

iunie 1G42.

Domnul de La Riviere sau va \-eni cu un simplu compliment verbal şi cu o pretăcută mărturisire a greşelii, sau va veni cu sarcina de a de/vălui o parte din ceea ce a fost săvârşit;

În prima eventualitate, Regele *trebuie să dea* crerar – *(sau să simuleze că dă) celor ce va relata el* şi să-i ras pundă că-l iartă bucuros pe ducele d'Oribans şi să-i raporteze domnul de La Riviere ce are pe conştiinţă şi să înceteze de a mai fi mâhnit.

În a doua, trebuie de asemenea să i lase impresia te încredinţat că ceea ce povesteşte domnul de La Ui vieri e tot şi să-i răspundă: «„Ceea ce îmi dezvăluiţi mă sur prinde şi nu mă surprinde.

Mă surprinde, întrucât nu m-a. Şi fi aşteptat la aceasta nouă dovadă de lipsă de afecţiune din partea fratelui

90V

meu. Şi nu mă surprinde, deoarece domnul Mare-scu-tier, arestat fiind, se interesează foarte mult dacă nu este învinuit de complicitate cu ducele d'Orléans.

Domnule de La Riviere, vă voi vorbi pe şleau: cei ce au dat aceste rele poveţe fratelui meu nu au nimic de aşteptat de la mine, decât rigorile justiţiei: cât despre fratele meu, dacă-mi dezvăluie tot ce a săvârşit, fără rezerve, va primi dovada bunătăţii mele, după cum a mai primit-o nu o dată în trecut."»

Orice presiuni ar face La Riviere pentru a smulge făgăduiala iertării tuturor, fără a se obliga să dezvăluie tot ce s-a petrecut, Regele se va menţine la ultimul său răspuns, spuinându-i că nici el însuşi nu l-ar sfătui să facă mai mult decât Dumnezeu, care cere o pocăinţă adevărată şi o recunoaştere sinceră pentru a ierta;

Să se mulţumească cu încredinţarea că ducele d'Orléans va primi dovada bunătăţii sale, dacă se va purta faţă de Maiestatea-sa aşa cum se cuvine, adică aşa cum s-a menţionat mai sus.

Se vede că rolurile sunt scrise cuvânt cu cuvânt şi că Regele nu are de adăugat şi nici de tăiat nimic. Agentul ducelui d'Orléans (La Riviere) aleargă de îndată, iar Cardinalul îl trimite la Rege dinainte ca să-i dicteze răspunsul. Cu câtă slugărnicie se supune fiecare personaj celui care trage sforile în această sângeroasă comedie!

Observatorii politici nu stau cu mâinile încrucişate: ei îl asmut pe Ludovic al XIII-lea în fel şi chip împotriva ţapului ispăşitor asupra

căruia trebuie să cadă toate păcatele. Deţinutul e tratat cu şi mai multă asprime.

293

La 30 iunie 1642 Des Noyers scrie Cardinalului:

Regele mi-a spus că părerea lui e că domnul Mare-sculier ar fi fost în stare să *devină hughenot.* Am adăugat că s-ar fi făcut şi turc, numai să ajungă la domnie şi să-i smulgă Maiestăţii-sale ceea ce Dumnezeu i-a hărăzit pe drept. Auzind aceasta, Regele mi-a răspuns:

«Te cred».

Maiestatea-sa mi-a spus azi-dimineaţă că Tniville, povestindu-i domnului marchiz despre sosirea domnului Mare-stutier la Montpellier, ar fi exclamat intrând în cetate:

«Vai, să mori la douăzeci şi doi de ani! Să unelteşti împotrha patriei atât de devreme!» ceea ce Maiestăţii-sale i-a făcut multă plăcere.

Dl. des Noyers către Eminenţa sa

Paris, l iulie

Maieitatea-sa este pornită mai mult ca oricând împotriva domnului Mare-scutier, căci a aflat că, în timp ce era bolnav, acest *ticălos* pe care domnul prim-preşe-dinte! numeşte prea bine *perfidul public,* a spus despre rege: „O să-şi mai târască zilele!»

Nimic nu e lăsat la o parte pentru a-l irita pe Ludovic al XIII-lea, deşi ne vine greu să gustăm umorul cuprins în vorba de duh a primului preşedinte.

Acelaşi (Des Noyers) scrie din nou la l iulie 1642, de la Pierrelatte:

„Maiestatea-sa continuă să vădească o mare dragoste pentru Eminenţa-sa şi o oroare fără pereche falā de acest nenorocit de *perfid public.*

294

Astfel, buletinul *mâniei regale* este trimis Cardinalului în fiecare oră, iar oamenii Eminenţei-sale au grijă să întreţină această animozitate. Când rudele celor doi tineri vor să vină să se roage de Rege, sunt împiedicate. Domnul de Chavigny scrie la 3 iulie 1642:

Abatele d'Elliat şi abatele de Thou au sosit, după cum – mi s-a comunicat, ca să se închine Regelui. Maiestatea-sa a pe's/t *de cuviinţă*

să fie trimişi emisari în întâmpinarea lor, ca să le poruncească să se întoarcă din drum.

Corespondenţa devine presantă. A doua zi (4 iulie 1642), Cardinalul scrie din Tarascon:

„Enigmele cele mai obscure încep să se limpezească i *perfidul public* a mărturisit, acolo unde se aflä, *că a avut intenţii rele împotriva persoanei domnului Cardinal, dar nu iară ştirea regelui;* rău e că din pricina libertăţii de iare s-a bucurat până acum, de a se plimba de clo lă ori pe zi, aceste vorbe încep să fie destul de răspândite în ţinutul respectiv, ceea ce poate produce o impresie Ioane proastă.

4

O spaimă de moarte îl cuprinde pe Cardinal să nu cum\ a să se afle că Regele a participat **la** complot. El înăspreşte regimul din temniţă. Adaugă:

Ceton. locotenent al gărzilor scoţiene, în vârstă de şaizeci şi şase de ani, l-a lăsat pe domnul Mare-şi'itier să se plimbe de două ori pe zi. Şi acum trei zile mai proceda aţa. ceea ce mă determină să cred că primel-e ordine sau ră ăcit.

Domnul de Bouillon n-a cerut decât un medic şi doi valeţi; *perfidul public* are şase persoane care trebuie să-i fie retrase. În felul acesta e imposibil *t, a nu transmită orice ar vrea;* niciodată vreun prinţ nu a avut mai. mulţi slujitori.

Veţi discuta cu dibăcie despre cele de mai sus, *fără a mă pune în niciun chip în cauză.*

Aşteptând cu nerăbdare un judecător *priceput,* spune:

Îl aşteptăm pe domnul de Chaze *pe care-l vom încerca în cazul domnului de Thou.* Trimiteţi-l degrabă, folosind calea fluvială a Rhône-ului, căci timpul ne zoreşte şi f nevoie ca eu să mă aflu aici şi să-l ajut la interogatorii pe car*5 i le voi da *pe de-a-ntregul digerate.*

Cum rana din inima Regelui trebuie înveninată, nu uită de o săgeată al cărei efect îl sconteazä:

Ar fi bine ca *credinciosul mardiide Mortemar* să-i spună Regelui cum repeta *perfidul public* o vorbă de duh a lui Fontrailles despre bolile Regelui, şi anume:

Încă nu e destul de rău.

Asta pentru a arăta că perfidul şi principalii săi confidenţi erau rău intenţionaţi faţă de Rege.

Aşadar niciun cu vuit rostit cu uşurătate de tânărul favorit, nicio prostie, electivă sau presupusă, săvârşită din zăpăceală, nu este trecută cu vederea de vicleanul om politic. Chavigny răspunde pe loc şi în termeni asemănători:

Credinciosul marchi/ nu a găsit încă momentul potr, vit pentru a transmite ceea ce a poruncit domnul Car

286

dinal: a lăsat pentru mâine; vom vedea cum va reacţiona Regele.

Apoi, a doua zi, acelaşi Chavigny scrie în grabă.

Mortemar i-a relatat pe larg Regelui cele spuse de domnul Marc-sculier. După ce l-a ascultat. Regele a reprodus imediat lui Chavigny cele auzite.

Adică lui însuşi: îşi bate astfel joc de Ludovic al XIII-lea din pricina docilităţii sale!

Şi cred că a procedat la fel cu domnul Des Noyers.

Regele mi-a poruncit s-o înştiinţez neapărat pe Eminenţa-voastră şi să vă comunic părerea lui că domnul Mare scutier este destul de odios, ca să-i treacă prin minte un gând atât de oribil; mi-a mai spus că el îşi aduce arninlo că domnul Marc-scutier trebuie să aibă *la* Lizore *peste cincizeci de gentilomi* care depind de el.

Nu a fost uitat nimic pentru a întreţine *buna dispo-zific* a Maiestăţii-sale. Regele a repetat de mai multe ori că domnul Marc-scutier este cel mai mare mincinos din lume. Putem astfel nădăjdui că prietenia din inim-i lui Ludovic al XTII-lea s-a tocit de tot.

La G iulie 1642 (de remarcat iuţeala), cei doi slujitori ai Cardinalului-duce, Chavigny şi Des Noyers îi comunicau roadele insinuărilor lor:

O r. igăm cu toată umilinţa pe Eminenţa-sa să fie cu cugetul împăcat şi să aibă încredere că nu s-a bucurat nicicând de atâta trecere la Rege şi că în prezenţa sa, Regele va săvârşi tot ce va voi el.

În aceeaşi zi Cardinalul-duce îi scrie Regelui cu multă umilinţă, adoptând tonul unei victime, al

297

unui preot nevinovat care aşteaptă ca Regele său, să-l apere.

Eminenţa-sa către Rege

Am aflat, a *spus el,* de noua descoperire pe care a binevoit să o

facă Regele în legătură cu intenţiile rele pe e arc le nutrea domnul Mare-scutier în privinţa mea, un Cardinal care de douăzeci şi cinci de ani mi-am slujit, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, în mod destul de fericit stăpânul; cu rât e mai mare răutatea acestui nenorocit, cu atât se vădeşte mai mult bunătatea Maiestăţii-sals. Scris la 7 iulie 1642.»

În ziua de *l,* îl convoacă pe domnul de Thou în camera sa, trimiţând după el la închisoarea din Tarascon. Am în faţa ochilor acest straniu interogatoriu, pe care-l reproduc cuvânt cu cuvânt, aţa cum s-a păstrat. Nu e de prisos să atragem atenţia asupra politeţii rafinate a ambelor personaje, dintre care niciunul nu scapă din vedere firea celuilalt şi care par să aibă în permanenţă prezent în minte vechiul dicton: *Un gentilom* face *cât un* ***altul.***

Interogatoriu luat domnului de Thou de către ***Eminenţa-sa Cardinalul-duce,*** *care a trimis după el la închisoarea castelului din Tarascon. (Jurnalul domnului cardinal de Richelieu pe care l-a întocmit în timpul marii furtuni care a bântuit la curte în amd 1642, extras din Memoriile scrise de mâna lui M. DC. XLVIII.)*

DL. CARDINAL: Vă rog să mă iertaţi, domnule, pentru osteneala de a v? îi oblig H să veniţi până au i.

DL. DE TIIOU: Eminenţă, consider chemarea domniei voastre o cinste şi o favoare pentru mine.

Apoi Cardinalul a poruncit să i se ofere un scaun lângă patul său.

DL. CARDINAL: Domnule, vă rog să-mi povestiţi cum au luat naştere lucrurile care s-au petrecut.

DL. DE THOU: Eminentă, nu există nimeni care să le cunoască mai bine decât Eminenţa-voastră.

DL. CARDINAL: Nu eu am încheiat o înţelegere secretă *cu* Spania, după câte ştiu.

DL. DE THOU: Din moment ce Regele a poruncit lucrul acesta, Eminenţă, aceasta nu s-a putut întâmpla fără a o vă fi adus la cunoştinţă.

DL. CARDINAL: Aţi scris la Roma şi în Spania?

DL. DE THOU: Da, Eminenţă, din porunca Regelui. Ţ DL, CARDINAL: Sunteţi secretar de stat, ca să fi făcut un asemenea lucru?

DL. DE THOU: Nu, Eminenţă, dar dacă regele mi-a poruncit, n-am avut încotro.

DL. CARDINAL: Aveţi vreo împuternicire în acest

DL. DE THOU: Da, Eminenţă, cuvântul Regelui şi porunca sa de a scrie.

— DL. CARDINAL: Şi dacă domnul de Cinq-Mars nu a vorbit nimic despre aceasta?

DL. DE THOU: A greşit, Eminenţă, dacă nu a vorbit; căci a primit poruncă, la fel ca mine.

DL. CARDINAL: Unde sunt aceste porunci?

DL DiTHOU: Sunt în mâini bune, spre a fi date în al, rui când va fi nevoie.

Dar tocmai acest lucru trebuie evitat. Cardinalul nu vrea să se ştie că Regele a dat porunci împotriva lui. Cere să i se trimită judecători de la Paris şi în special unul pe care-l indică anume, domnul de Lamon, ca să-l ajute pe domnul de

299

Chaze să-l interogheze din nou pe de Thou, atât **de** impunător, ferm, grav, leal şi redutabil prin virtutea sa.

În timp ce tânărul magistrat vorbeşte după cum am văzut mai sus, Gaston d’Orléans, fratele regelui, trimite mărturisirea sa şi se târăşte în genunchi spunând:

Gaston, fiu al Franţei1, frate unic al regelui, cuprins de o adevărată remuşcare pentru faptul că am călcat *încă o dată* credinţa pe care o datorez Regelui, seniorul meu, şi dorind să devin vrednic de graţiere şi iertare, mărturisesc sincer toate lucrurile de care m-am făcut vinovat.

Urmează acuzaţiile pe care le aduce domnului Mare-scutier, în spinarea căruia aruncă cu nobleţe toată afacerea.

Apoi o a doua mărturisire însoţeşte prima, în legătură cu celălalt păcat:

Ducele. d’Orléans, fratele regelui, către Eminenţa-sa

De la Aigueperce, 7 iulie

Gaston etc. Neputând găsi cuvintele cele mai potrivite pentru a exprima vărului meu, cardinalul de Richelieu, cât de cumplită e durerea mea din pricină că am stabilit legături şi am purtat corespondenţă cu duşmanii săi… mă jur înaintea lui Dumnezeu şi-l rog pe domnul Cardinal să creadă că nu am ştiut despre ceea ce se

pregătea împotriva persoanei sale, şi că nici de aş fi fost în pericol de moarte, niciodată nu mi-aş fi plecat ure

Titlu acordat fiilor regelui Franţei.

300

eh ea sau inima la orice propunere ar fi fost făcută împotriva lui etc.

Politeţea inspirată de spaimă n-ar putea atinge o culme mai înaltă şi totodată, desigur, n-ar fi putut coborî mai jos.

Dar stăpânul tot nu e mulţumit cu aceste minciuni şi umilinţe.

El îşi trimite poruncile în legătură cu ceea ce trebuie să declare ducele d'Orléans, dacă vrea să i se îngăduie să mai rămână în ţară şi să i se dea din ce să trăiască.

Ducele urmeză să fie confruntat cu domnul de inq-Mars.

Instrucţiuni date de Eminenţa-sa.

Când domnul Mare-acutier va fi adus la locul unde1 se va afla ducels d'Orléans, acesta îi va spune:

«Domnule Mare-scutier, deşi suntem de rang diferit, ne-a lovit aceeaşi pacoste şi trebuie să recurgem la acelaşi leac. Eu îmi mărturisesc vina şi-l implor pe Rege să mă ierte.»

Domnul Mare-scutier sau va lua aceeaşi cale şi se va arăta de acord cu cele declarate de ducele d'Orléans, sau va voi să facă pe nevinovatul: în acest caz ducele îi va spune:

«Mi-aţi vorbit în cutare loc, mi-aţi spus aşa şi pe dincolo, aţi venit la Saint-Cermain să mă căutaţi în grajdul meu împreună cu domnul de Bouillon (cutare şi cu mine, cutare şi cutare) ...» După aceea ducele va povesti restul istoriei.

La fel va proceda şi atunci când va fi adus în faţa lui domnul de Bouillon.

Se va mulţumi cu făgăduiala de a rămâne în ţară, fără a mai pretinde vreodată o funcţie publică sau un post.

SOI

Spun acestea după ce am cugetat profund la întâmplarea *care e poate cea mai importantă de acest ţel din aţe* s-au *petrectit i reodată în ţară.*

Dar ducele d'Orléans ridică fel de fel de obiecţii, nelăsându → e convins să fie confruntat cu inculpaţii: se teme să nu-şi piardă

siguranţa de sine în faţa lor. Regele nu se încumetă să insiste pe lângă fratele său: trebuie să se recurgă la un subterfugiu; cancelarul Seguier găseşte chichiţa judecătorească de care e nevoie şi o aduce imediat la cunoştinţă.

Am propus Regelui să-i convoace pe domnii Talon, consilier de stat şi procuror precum şi pe Le Brel şi du Hisnon care cu toţii posedă o mare pricepere în materie de crime, pentru a discuta împreună cu mine propunerile pe care urmează să i le supun.

Ki şi n t de părere că se poate renunţa la prezenţa ducelui d'Orléans, atunci când se va da citire declaraţiei a le în faţa inculpaţilor.

Părerea aceasta este sprijinită cu exemple şi temeiuri; în materie de exemple, avem procedura în cazul lui la ilolc şi Coconas, nou-aţi de lezmajestate. În procesul respectiv, declaraţiile regelui Navarei şi ale ducelui d'Alen-eon au fost înregistrate şi citite inculpaţilor fără confruntare, deşi aceştia o ceruseră.

...Depoziţia unui martor coroborată cu *bănuieli de necontestat serveşte drept probă* împotriva unui inculpat de crima de *lezmajestate*; ceea ce nu e valabil în cazul altor crime.

Precum se vede, cancelarul şi-a dat toată este neala.

Urmează avizul dat de Jacques Talon şi H le rosme Bignon şi Omer Talon care conchid că „nic

1 Ministrul de justiţie. 302

un *i în el Franţei* nu a fost audiat vreodată în vreun proces, şi că *declaraţia* lor serveşte drept probă fără confruntare”.

Cancelarul, împreună cu judecătorii, domnii de Laubardemont, Marca, de Paris, Champigny, Miraumesnil, de Chaze şi de Seve audiază declaraţia prin care ducele d'Orléans mărturiseşte că, la ins-tignarea domnului Mare-scutier, *i-a dat lui Fon-trailles două hârtii semnale în alb. pentru a duce tratative cu regele Spaniei;* el prezintă lucrurile ca şi cum domnul Mare-scutier l-ar fi ademenit şi pe domnul de Bouillon.

După ce obţine şi această xdeclaraţie scrisă, Cardinalul, îrâarmat din cap până-n picioare şi sigur de succes, se pregăteşte de drum. Se îndreaptă spre Paris; şi în timp ce Cinq-Mars şi de Thou pe care-i părăseşte rămân să fie judecaţi la Lyon, el se duce să pună din nou gheara pe Rege, să-l graţitve pe ducele d'Orléans în schimbul renunţării sale la orice politică şi pe domnul de Bouillon, în schimbul fortăreţe! Sedan.

Concluziile procesului sunt foarte interesante de citit dar prea voluminoase pentru a putea fi reproduse aici; se găsesc la sfârşitul interogatoriilor. Raportorul îl acuză astfel pe domnul de Cinq-Mars, după ce a trecut cu uşurinţă peste vina lui Gaston d'Orléans şi a ducelui de Bouillon:

Cât despre domnul Mare-scutier, el este acuzat nu numai de a fi participai la acest complot, ci chiar de a fi autorul şi promotorul lui.

Domnul Mare-scutier înveninează cugetul ducelui d'Orléans cu temeri imaginare şi presupuse de el. Aceasta este o crimă.

Pentru a se asigura împotriva spaimelor sale, *îl în doamnă* să creeze un partid în stat. Aceasta e a doua.

303

Îi îndeamnă să încheie o alianţă cu Spania. A treia.

Îl îndeamnă să-l răstoarne pe domnul Cardinal şi. să-Z *alunge de la conducerea treburilor. A* patra.

Îl îndeamnă să poarte război în Franţa în timpul asediului de la Perpignan, pentru a curma fericirea acestui stat. A cincea.

Întocmeşte el însuşi *tratatul* cu Spania. A şasea.

Îl prezintă pe Fontrailles ducelui d'Orléans pentru ca să fie trimis cu tratatul şi trimis la domnul conte d'Au-bijoux. Aceste consecinţe *pot fi considerate* ca o a şaptea crimă, sau cele puţin ca o desăvârşire a tuturor celorlalte.

Toate acestea sunt crime de lezmajestate, ştiut fiind că crima care atentează la persoana miniştrilor* şi a prinţilor este considerată de legiuirile vechi şi de constituţiile împăraţilor de aceeaşi gravitate ca şi *cele carfi sunt îndreptate împotriva propriilor lor persoane.*

Dacă un ministru *slujeşte* bine pe suveranul său şi ţara să şi le este smuls amândurora, e ca şi cum l-ai lipsi pe primul de un braţ şi pe a doua de o parte din puterea sa.

Încredinţez aceste argumente reflecţiunii jurisconsulţilor. S-ar fi putut da vreun răspuns – gândi-vor ei poate – dacă s-ar fi considerat posibil să se răspundă la asemenea absurdităţi emanate de la o putere absolută. Tratatul tu Spania, faptă gravă, ar fi fost de-ajuns şi nu reproduc cele adăugate de raportor decât pentru a ilustra înverşunarea care îi fusese ordonată împotriva duşmanului, rivalul primului ministru la favoare x Regelui1.

1 Există puţine cuvinte atât de involuntare şi de crud comice ca

acest *îl îndeamnă la* repetat atât de des. Gaston d'Orléans este prezentat astfel ca un şcolar sub vârsta

304

Dacă domnul de Cinq-Mars ar fi fost mai puţin pătimaş, mai puţin distant şi mai dibaci, n-ar fi fost nevoit să comită acest pas greşit ducând tratative cu străinătatea. L-ar fi putut răsturna pe Cardinal cu mai puţină osteneală şi fără a-şi lipi de frunte pecetea de *aliat al străinătăţii,* detestată întotdeauna de naţiunile monarhiste sau republicane, pecetea conetabilului de Bourbon şi a lui Coriolan. Dar avea douăzeci şi doi de ani şi capul nu-i stătea în întregime la treburile importante. Acţiona prea repede, zorit de patima lui, împotriva unui om cu experienţă, care ştia să aştepte cu sânge rece şi să-l determine pe duşmanul său să comită greşeli.

Pe marginea interogatoriului secret (Extras din registre)

Domnul de Cinq-Mars i-a mărturisit domnului cancelar că cel mai puternic îndemn spre ceea ce făcuse a fost dorinţa de a-l răsturna pe Cardinal, pentru care nutrea o aversiune pe care nu putea nici să şi-a înfrângă, nici să şi-o înfrâneze.

El spunea că şase lucruri îi provocaseră această aversiune:

1. Primul: după asediul Arrasului, la sfârşitul căruia luase parte şi el, domnul Cardinal vorbise despre dânsul ca despre un om ce nu vădise prea mult curaj.

2. După alianţa domnului marchiz de Sourdis cu fratele său, Cardinalul spusese că domnul de Sourdis fă cuse cinste casei sale.

3. Atunci când a dorit să fie numit duce şi pair, domnul Cardinal l-a determinat pe Rege să se răzgândească.

4. S-a simţit obligat să-l ia sub ocrotirea sa pe domraţiunii şi iresponsabil, pe care dascălul său îl îndeamnă la unele mici greşeli. Dascăl de douăzeci şi doi de ani, elev de treizeci şi patru. Sângeroasă glumă. (N.a.).

305

nul-aihiepisccp de Bordeaux, crezând că alţii vor să-l ducă la pierzanie.

5. Atunci când i-a vorbit despre prinţesa Mane şi i-a spus că mama sa voia să-l însoare cu el nsa, Fminenţa-sa a spus că *mama lui, doamna d'Effiai, e nebună, iar dacă prinţesa Marie se gândea la aşa ceva,*

era şi mai nebună. Că din moment ce-i fusese propusă de soţie fratelui regelui, ar fi fost prea multă trufie şi înfumurare din pârlea lui să năzuiască la ea; că era un lucru ridicol.

C. Domnul Cardinal, părându-i-se straniu că Regele i-a îngăduit să asiste la consiliu, l-a poftii afară.

vol. II, pagina 212… Se lăsa purtat, glăsuieşte un jurnal manuscris etc…

Corabia sa acostă lângă grota Bonneri. Iu oraş îl aşteptau o sumedenie de nobili, printre cate domnul conte de Suze, episcop de Viviers, care-l întâmpină la coborârea din corabie, fiind totuşi nevoit să aştepte pentru a-i vorbi până să ajungă la locuinţa ce-i fusese pregătită în oraş. Când corabia lui începu să se apropie de ţărm, se lăsă de pe ea o punte de lemn până la malu> fluviului; după ce se încercă dacă puntea era bine prop tită, fu scos afară palul pe care respectivul senior zăcea întins, căci îl durea braţul sau avea o ulceraţie la el Şa & e oameni voinici cărau patul cu ajutorul a dori bare; locul unde îşi propteau mâinile era căptuşit şi prevăzut cu multă curelărie. Pe umeri şi în jurul gru mazului purtau câteva curele căptuşite pe partea dinăuntru cu bumbac, iar mâinile le aveau învelite în piele de bivol; chingile din jurul grumazului aliniau ra, etolă până la barele prin care erau trecute. Aşa căra a oamenii aceştia patul şi pe respectivul nobil în oraşele sau la locuinţele unde urma să se instaleze. Dar reci ce uluia pe toată lumea, era că intra în case pe fereas

30G

Iră; înainte de sosirea lui, zidarii care-l însoţeau spărgeau ferestrele caselor sau practicau nişte deschi? ături în pereţii camerelor unde avea să locuiască, iar apoi înjghebau o punte de lemn care venea din stradă, pinii în dreptul ferestrelor sau deschizăturilor locuinţei astfel era cărat pe străzi în patul său portativ şi, peste punte, era trecut în alt pat care i era pregătit în cameră, pe care oamenii săi o tapiţaseră cu damasc stacojiu şi violet şi o împodobiseră cu mobile foarte bogate. La Vi viers se instala în casa lui Montarguy. care în prezent se află la universitatea de pe lângă biserica noastră. Fereastra camerei care avea vedere spre piaţă a fost spailă, iar puntea de lemn pe care urma să fie ridicat pornea de la prăvălia lui Noel de Viei, de sub casa lui Ales, în partea de nord şi ajungea pini în dreptul ferestrelor, spre care nobilul cardinal a fost purtat după cum am arătat mai sus. Camera în car =

înnopta era păzită din toate părţile, atât pe sub bol şi, cât şi pe lături şi pe acoperiş.

Curtea sau suita lui era alcătuită din oameni de vază, politicoşi, amabili, curtenitori. Evlavia era la mare cinste: oştenii care de obicei nu sunt credincioşi şi cucenici îşi făceau toate rugăciunile. A doua zi după sosirea lui, care s-a întâmplat să fie într-o zi de duminică, mulţi dintre ei s-au spovedit şi s-au împărtăşit, vădind o mare cuvioşie; nu s-au dedal* la niciun fel de tulburări în oraş şi se purtau aproape ca nişte fete mari. Nobilimea s-a dus şi ea la slujba bisericească. Atunci când cortegiul se alia pe apa Rhonului, deşi mişunau pe acolo sumedenie de barcagii, atât cei care conduceau bărcile, cât şi coi care se îngrijeau de cai nu cutezau să hulească; era aproape o minune ca oameni de soiul lor să aibă atâta stăpânire de sine; nu-i auzeai rostind decât vorbele de care aveau nevoie ca să-şi conducă bărcile, dar atât de potolit, încât toată lumea era în culmea încântării.

307

Monseniorul cardinal Bigni a fost găzduit la arhidio-ceză. Pentru monseniorul cardinal Mazarin fusese pregătită casa domnului Panisse; dar ajungând în târgul Saint-Audeol, acesta luase trăsura de poştă ca să se dută la Rege. Duminică 25, respectivul senior a fost readus pe corabia sa, cu aceeaşi rânduială. *(Citat (Unntrnalul manuscris al lui J. de Banne.)*

Despre ultimele clipe ale domnilor de Cinq-Mars şi de Thou şi despre actele lor de pietate

Bărbăţia domnului de Cinq-Mars era rece, nobilă şi elegantă. Nu cunosc alta care să se vădească mai bine. Dacă după atâtea amănunte istorice rezumate în carte s-ar mai simţi nevoia unor noi dovezi, aş adăuga, spre întărire, această scrisoare a domnului de Marca şi fragmente din raportul care urmează, unde vom putea remarca acest pasaj:

Este o minune de necrezut că nu a vădit niciodată nici cea mai mită teamă, tulburare, emoţie etc.

Culegerea intitulată: *Jurnalul domnului cardinal duce de Richelieu, pe care l-a întocmit în timpul marii furtuni care a binluit la curte în 1642, extras din Memoriile scrise de mâna lui* cuprinde aceste cuvinte în pasajul care relatează instruirea procesului:

Domnul de Cinq-Mars nu s-a schimbat niciodată la faţă şi nici

felul de a vorbi nu şi l-a modificat; întotdeauna aceeaşi blândeţe, cumpătare şi siguranţă de sine.

Tallemant des Reaux spune în *Memoriile* sale, vol. I, pagina 418 etc. etc.

Domnul Mare-scutier s-a ţinut tare, iar lupta care s-a dat înăuntrul lui nu s-a văzut din afară. A murit cu o măreţie şi un curaj uluitor şi nu şi-a mai pierdut vremea să ţină o cuvântare. A refuzat să fie legat la ochi. Ţinea ochii deschişi când a fost lovit, şi seringea atât de tare butucul, încât de-abia i-au putut desprinde braţele. Era un om cu suflet mare şi a murit ca un nobil. Deşi se luase hotărârea să nu fie pus la ea/ne cum prevedea sentinţa, până la urmă l-au silit să îndure şi această umilinţă; lucrul l-a afectat, dar niciun gest al său n-a venit să dezmintă purtarea de până atunci; se pregătea să-şi descheie vesta, când l-au pui să ridice numai mâna.

Mai multe rapoarte adaugă că, pe când era dus spre camera de tortură, a exclamat: *„Unde mu duceţi?*

— *Ce urii miroase aici!”* ţinându-şi batista la nas. Acest dispreţ mi se pare o trăsătură de *bravură batjocoritoare* din care se găsesc multe în povestirea noastră.

Îmi aminteşte de vorba de duh a unui gentilom care, dus fiind la eşafod în 1793, i-a spus vizitiului care mâna căruţa: „Căruţaş, mână-ne bine şi-o să-ţi dau *bacşiş”.* Francezii se răzbună pe moarte bătându-şi joc de ea.

Fragment dintr-o scrisoare a domnului de Marca, consilier de stal, către domnul de Brienne, secretar de stat, în care se pomeneşte despre tot ce s-a petrecut la instruirea procesului domnilor de Cinq-Mars şi de Thou

DOMNVLE.

Am socotit că v-ar face plăcere să fiţi informat despre principalele lucruri ce s-au petrecut la judecarea dom

nului Mare-sculier şi a domnului de Thou; *de* aceea mi-am luat libertatea de a vi le aduce la cunoştinţă prin această scrisoare. Domnul cancelar a început cu depoziţia domnului duce d’Oricans pe care a înregistrat-o în formele cerute de lege la Ville-Franche în Beau-Jo-lais

unde se afla pe atunci ducele d'Orléans şi căreia i-a dat citire în prezenţa a şapte judecători care-l asistau pe domnul cancelar. În această depoziţie, domnul duce d'Orléans a declarat că domnul Mare-scutier îi propusese să înjghebeze o alianţă împreună cu el şi cu domnul de Bouillon şi să ducă tratative cu Spania; ceea ce ar fi hotărât, pare-se, ei trei la palatul Veneţia din foburgul Saint-Germain, în jur de Bobotează, anul trecut.

A fost ales Fontrailles ca să plece la Madrid, unde, împreună cu Contele-duce, a întocmit tratatul prin care regele Spaniei făgăduia să pună la dispoziţie douăsprezece mii de oşteni pedeştri şi cinci mii de cai din trupele vechi, precum şi patruzeci de mii de scuzi ducelui d'Orléans pentru a înrola mai mulţi oşteni etc. etc…

Mărturisirea în legătură cu tratatul, care nu a fost totuşi dezvăluit, venind să se adauge la probele aflate la dosar, intermedierile pentru a stabili legătura între complici şi intervalul de şase săptămâni şi mai bine pe care l-a petrecut domnul de Thou în preajma domnului Marc-scutier, locuind în casa lui din apropiere de Perpignan, sfătuindu-l în treburile lui, chiar după ce aflase că sus-nurmtul domn Marc-sculier încheiase un tratat cu Spania şi că deci săvârşise o crimă de lezmajestate, toate acestea la un loc i-au îndemnat pe judecători să-l osândească potrivit legilor şi ordonanţei care se pronunţă ritos împotriva celor care au avut cunoştinţă de un complot contra statului şi nu l-au dezvăluit, chiar dacă tăcerea lor n-ar fi fost însoţită de atâtea alte circumstanţe care există în procesul numitului domn de Thou. *A murit* ca *un adevărat creştin, ca un om de curaj,* despre aceasta merită să se vorbească pe larg se

parat. Domnul Mare-scutier a vădit şi că o *fermitate de nezdruncinat, o hotărâre nestrămutată de a muri, o stă-ptnire de sine admirabilă, o răbdare şi o evlavie creştinească.* Vă rog să-mi permiteţi să închei aceabtă tristă relatare asigurându-vă în continuare de respectul pe care vi-l datorez şi de dorinţa pe care o am ca prin fapte să dovedesc că sunt.

DOMNULE.

Prea umilul şi supusul vostru servitor.

MARCA

De la T.yon, în ziua de 10 septembrie 1042.

În urma acestei scrisori a domnului de Marca, că tipărit în M.D.C. LXV *l* un jurnal care de cu Bând a fost atribuit în mod uşuratic; unui grefier din feraşul Lj on. Acest raport a fost foarte ra. spândit şi publicat, după cum se vede, *acum oantă şapte-Kieci şi doi de ani.* Parte din amănunte le-am reprodus în 1826 atunci când am citat raportul, iar principalele lui elemente au fost risipite, ca să spunem aşa, presărate în cursul compoziţiei. Totuşi, unele elemente, care nu-şi găseau locul, au fost dinadins lăsate la o parte şi omise în reeditările ulterioare ale acestui raport. N-ar fi de prisos să le reprodu. cern aici. K! e completează zugrăvirea caracterelor cuprinse în această carte şi arată că am reprodus cu pioşenie datele istorice şi că n-am îngăduit imaginaţiei s-o ia ra/.na în afara cercului trasat de adevăr.

L-am xă/ut pe favoritul cehii mai mare şi mtii drept dintre reni lăsându-şi capul pe eşafod lj vârsta de douu

1 Anul iGOĂ.

zeci şi doi de ani, dar cu o bărbăţie care-şi va găsi anevoie perechea în istoria noastră. Am văzut un consilier de stat murind ca nu sunt, după ce săvârşise o crimă pe care, pe bună dreptate, oamenii n-o pot ierta. Nu există nimeni pe lume care, cunoscând complotul lor împotriva statului, să nu-i socotească vrednici de moarte şi puţini vor fi cei care, cunoscând rangul lor şi frumoasele lor însuşiri fireşti, nu vor deplânge năpasta ce s-a abătui asupra lor.

Domnul de Cinq-Mars a sosit la I.yon la patru septembrie a anului acesta 1G42, către orele două după-amiază. Într-un rădvan tras de patru cai, în care se aflau patru gardieni cu muscheta la braţ. şi înconjurat de o sută de ostaşi din gardă pedeştri care făceau parte din trupele domnului Cardinal-duce. Înainte mergeau două sute de călăreţi, majoritatea catalani, iai din urmă veneau alţi trei sute, pe cai frumoşi.

Domnul Mare-scutier era îmbrăcat, în postav de Olanda de culoarea moscului, acoperit pe de-a-ntregul cu dantele din fir de aur şi purta pe deasupra omant.! stacojie cu nasturi mari de argint cu picioruş; ajungând pe podul Rosne, înainte de a intra în oraş. el ceru domnului de Ceton, locotenent al gărzilor scoţiene, fa-\părea de a se închide rad vanul, lucru cate-i fu refuzat. A Cost dus pe podul Saint-Jean, de acolo la Change, apoi pe Une Flandre, până la poalele castelului Pierre-Kncâse; cât timp a fost purtat pe străzi, s-a arătat

într-una ba la o uşă a rădvanului, ba la cealaltă, salutând pe toată lumea cu o faţă veselă, ieşind pe jumătate din rădvan şi chiar recunoscând multe persoane pe care k-a salutat, strigându-le pe nume.

Ajungând la Pierre-Encise, a rămas destul de miiat când 3 s-a cerut să coboare şi, călare, să facă un ocol pe din fiâara oraşului pentru a pătrunde în castel. Iată aşadar ultima plimbare pe care o voi face călare, spuse el. Închipuindu-şi că însoţitorii lui primiseră poruncă să-şi

ducă în pădurea Vincennes. Îi întrebase de mai multe ori pe gardieni dacă i se va îngădui să meargă la vânătoare, o dată ajuns acolo.

Temniţa sa se afla la picioarele turnului mare al castelului şi nu avea decât două ferestruici care dădeau într-o grădiniţă; sub ferestre străjuia un corp de gardă, în încăpere, de asemenea, domnul de Ceton dormea în partea din fund, împreună cu patru gardieni şi toate uşile erau la fel de păzite.

Domnul cardinal Bichy l-a vizitat a doua zi dimineaţă, pe data de cinci şi l-a întrebat dacă i-ar face plăcere să-i trimită pe cineva cu care să-şi mai treacă vremea în închisoare. El a răspuns că ar fi foarte [bucuros, dar că nu merita ca acea persoană să-şi dea atâta osteneală.

În urma acestei discuţii, domnul cardinal de Lyon l-a chemat pe părintele Malavalete, iezuit, căruia i-a recomandat să se ducă să-l vadă, din moment ce el o dorea: părintele a fost în ziua de G, de la cinci dimineaţa şi a rămas până la opt seara. L-a găsit culcat pe un pat tapiţal cu damasc stacojiu; nu se simţea bine, era palid îşi slăbit. Părintele a ştiut să-i intre atât de bine în voie, -încât a fost chemat – din nou pe seară, apoi a continuat să-l vadă în fiecare seară şi în fiecare dimineaţă, în toate zilele cât a stat în temniţă: acesta dădea apoi socoteală domnilor cardinali-duci din Lyon şi domnului cancelar de tot ceea ce-i spusese; acelaşi părinte a avut chiar o discuţie îndelungată cu Eminenţa-sa ducală, deşi în acea perioadă nu se înfăţişa nimănui.

În ziua de şapte, domnul cancelar i-a făcut o vizită domnului de Cinq-Mars, vorbindu-i foarte politicos şi spunându-i că nu avea niciun temei să se teamă, ci că trebuia să spere că lucrurile se vor aranja spre binele lui: că doar ştia că are de-a face cu un judecător bun care nu putea să fie nerecunoscător faţă de *binefăcătorul* care-l ajutase odinioară; că el ştia prea bine că datorită

bunătăţii sale şi autorităţii de care se bucura nu l-a scos Regele din funcţie; că acest bine pe care i-l f ai use era atât de mare, încât merita nu numai o amintire veşnică, ci şi nespusă recunoştinţă: şi că aştepta prilejul să-şi vădească recunoştinţa. Aceste linguşiri se datorau faptu-Kii (a domnul Mare-scutier îl domolise o dată pe Rege, foarte pornit împotriva domnului cancelar; dar adevăratul substrat al acestor complimente era teama că acesta îl va refuza ca judecător şi va face apel la Parlamentul din Paris pentru *a* fi *eliberai de popor care-l îndrăgise nespus.*

Domnul Maro-scutier i-a răspuns că act ită amabilitate îl co\îrşea; totuşi, a adăugat el. văd limpede din telul cum se deslasează lucrurile, că cineva mi-a pus 4 Înd rău: *s-a zis cu mine, domnule, Regele m-a părăsit. Mu socotesc o simplu* c’ctmia cp *i-a fi* jertfită pe uâ*iarul patimii duşmanilor mei şi al uşurinţei Regelui.* l-a rare, domnul cancelar a replicat că nu avea dreptate şi că experienţa lui îi dovedise contrariul.

— Să de-i Dumne/cu, a spus domnul Mart«c’utior, cHr nu mi vine a crede.

În /lua de opt, domnul cancelar s-a dus să-l vadă. Însoţit de şase raportori la consiliul de stat, doi preşedinţi şi şase consilieri din Grenoble; deşi l ainterogat de la orele şapte dimineaţa până la două după-amiaza n-au putut să scoată nimic de la el în legătură cu vinile ce-i erau aduse.

acel raport care, după cum am mai spus, a fost tipărit în urma scrisorii domnului de Marca, relevă încă un element interesant, care vădeşte uluitoarea prezenţă de spirit a domnului de Thou:

După ce s-a spovedit, a primit \i/îţi părintelui. Tean Terrasse. stareţul mănăstirii Observatorul Stântului Fran

cisc din Tarascon care-l mai vizitase şi-l încurajase cât timp stătuse în închisoare la Tarascon. – a bucurat văzându-l şi s-a plimbat un timp cu el discutând probleme de-ale spiritului. Părintele venise în legătură cu un legământ pe care-l făcuse domnul de Thou la Tarascon, în vederea eliberării sale şi anume, de a întemeia o capelă cu o rentă anuală de trei sute de livre în biserica preoţilor cordelieri din oraşul

Tarascon; el a dat dispoziţii în legătură cu această fundaţie, vrând să se achite de legământ, întrucât Dumnezeu, spunea el, îl elibera nu numai dintr-o temniţă de piatră, ci şi din temniţa pe care o constituia propriul său trup; el ceru cerneală şi hârtie, şi scrise cu multă chibzuială frumoasa inscripţie reare voia să figureze în capelă:

CHRISTO LIBERATORI, VOTUM ÎN CARCERE PRO LIBERTATE CONCEPTUM

FRANC. AUGUST. THUANUS E CARCERE VITAE JAM JAM LIBERANDUS MERITO SOLVIT.

XII SEPTEMBR. MDCXLII

CONFITEBOR TIBI, DOMINE, QUONIAM

EXAUDIŞTI ME, ET FACTUS ES MII II

ÎN SALUTEM.

Această inscripţie va trezi admiraţie pentru prezenţa lui de spirit şi limpezimea minţii sale şi-i va face să recunoască pe cei ce o vor citi că teama de moarte nu a avut puterea să-l tulbure nicicum. Îl rugă pe domnul

1 Lui Christos eliberatorul / Făgăduială concepută în temniţă / în vederea eliberării.

Franc. August. Thuanus / Din temniţa vieţii, curând, curând, / Voi îi eliberat datorită meritelor mele.

XI1 septembr. MDCXLII / Mă spovedesc ţie, Doamne, deoarece / Mi-ai dat ascultare / Şi m-ai mântuit (lat.).

Thome să-l salute din partea sa pe domnul cardinal d-i Lyon şi-i mărturisi că dacă i-ar fi plăcut lui Dumnezeu să-l scape de această primejdie, ar fi avut de gând şi părăsească lumea şi să se consacre pe de-a-ntregul slujirii Domnului.

El scrise două scrisori care au fost duse deschise domnului cancelar, iar apoi încredinţate duhovnicului său, care urma să le transmită; o dată aceste scrisori închise, spuse: *E ultima oară când mă gindesc la lumea aceasta: ajunge, să ne îndreptăm spre paradis.* Şi de atunci se cufundă în rugăciuni neîntrerupte şi se spovedi pentru a doua oară. Întreba din când în când dacă ora când avea să pornească la supliciu se apropia, când va trebui să fie legat şi se ruga să i se spună când va sosi călăul, ca să-l îmbrăţişeze; dar nu i-a fost dat să-l vadă decât pe eşafod.

Despre parafraza rostită de domnul de Thou

Părintele Montbrun, duhovnic al domnului de Thou, este citat în acest raport şi dă următoarele amănunte:

Aflându-se pe eşafod, în genunchi, domnul de Thou recită de asemenea *Psalmul* 115 şi-l parafrază în limba franceză aproape în întregime, cu voce destul de tare şi cu o gestică destul de viguroasă, cu o fervoare nespusă, amestecată cu o sfântă bucurie, de neimaginat pentru cei care nu au fost de faţă. Iată parafraza lui pe care aş fi vrut s-o însoţesc şi de gestica folosită; am încercat să reţin propriile sale cuvinte.

«Credidi propteі*quod locutus sum.* J Doamne, *credidi;* am crezut şi cred cu tărie că eşti creatorul meu şi bunul

1 Crezut-am, pentru aceea am şi grăit (lat.), *Biblia, Psaltirea* 115.

meu părinte, că ai pătimit pentru mine, că m-ai răscumpărat cu preţul sângelui tău, că mi-ai deschis raiul. *Credidi*. Îţi cer, Doamne, o sămânţă, un mic bob din acea credinţă vie care înflăcăra inimile primilor creştini *Credidi, propter quod locutus sum.* Fă, Doamne, să nu-ţi vorbesc numai cu buzele, ci inima mea să fie la unison cu toate vorbele mele, iar voinţa mea să nu dezmintă ceea ce spun: *Credidi,* Mă închin ţie. Doamne, dar nu cu vorbe mă închin; nu găsesc vorbe destul de grăitoare; mă închin cu cugetul, da, Doamne, cu cugetul, mă închin în cuget şi întru adevăr! Vai, vai! *Credidi.* M-am încrezut în tine, Doamne, m-am bizuit pe mila ta după atâtea dovezi de mărinimie din parte-ţi, propter *qnod locuim, t, um;* şi având această încredere în tine am vorbit, am spus tot, m-am învinovăţit.

36 *autem humiliatus nimis. E* adevărat, Doamne, iată-mă foarte smerit, dai încă nu pe cât aş merita-o. *Eyo dixi în excessu meo: Omnis liomo mendax,* 2 Vai, nu e decât prea adevărat că toată lumea aceasta nu o decât minciună, nebunie, zădărnicie: vai, cât e adevărat. *Omnit; homo mendax! Quid retribuam Domini pro om*-m fms *quac retribuit milii* r: 1 Repeta aceasta cu mare vehemenţă: *Caliccm salutit accipiam.* Părinte, trebuie să bem cu curaj potirul morţii; fie, îl primesc cu inimii des: însă şi sunt gata să-l beau până la fund.

Et nomen Domni imocabo.3 Ajută-mă, părinte, să implor sprijinul dumnezeiesc, ca Domnul să se îndure de mi ne şi să-mi îmbărbăte/e slăbiciunea şi să-mi dea destul

1 Iar eu m-am smerii fonrU1 (lat.), *ibidmn.*

2 Eu am zis întru uimirea mea: Tot omul este mincinos! (lat.), *ibidem.*

a Ce voi răsplăti Domni:! ni pentru toate câte mi-a d; it mie? (lat.), *ibidem.*

4 Voi lua paharul mântuirii (lat.), *ibid-em.*

5 Şi numele Domnului voi chema (lat), *ibidem.*

317

curaj ca să beau acest potir pe care bunul Dumnezeu l-a pregătit pentru mântuirea mea»

A sării poşte celelalte două versete care urmau în atest *Psalm* şi a strigat cu voce tare şi însui leţită:

«Dirupisti. *Domine, vincula mea!* * Ah, Doamne, ce lutru măreţ ai săvârşit! Ai rupt legăturile care mă ţineau atât de puternic înlănţuit de lumea asta! Era nevoie de o J oria divină ca să mă desprindă. *Dirupisti, Domine, rincula mea*.» Iată chiar cuvintele rostite de el şiunci: – Ce mare bucurie mi-au făcut cei ce m-au adus aici, cât de îndatorat mă simt faţă de ei! Ce bine nespus mi-au făcut smulgându-mă din această lume pentru a mă trimite în cer.»

Atunci duhovnicul lui l-a îndemnat să dea uitării totul şi să nu nutrească \reun sentiment de ură împotriva lor. Auzind aceste cuvinte, aşa în genunchi cum era, s-a întors către părinte şi făcând un gest frumos a exclamat: ele spui, părinte, ură? Vai, Dumnezeu ştie, Dumnezeu mi-e martor că-i – iubesc din toată inima şi că în sufletul meu nu există niciun fel de ură faţă de nimeni în lume. *Dirupisii, Domine, vincula mea; tibi* sacrificabo *hoştiam laudis,* 2 Iată ostia, Doamne (arătându-se pe sine) iată ostia care trebuie acum să-ţi fie jertfită: *Tibi* sacrificabo hoştiam *laudis et nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam* (întinzându-şi braţele şi aruncând o privire jur-împrejur cu o mişcare plăcută, cu obrazul înflăcărat) *în conspectu' omnis populi ejus.*8 Da, Doamne, vreau să-ţi înapoiez legămintele mele, cugetul meu, inima mea. sufletul meu, viaţa mea *în conspectu' omnis populi ejus,* înaintea întregului popor, înaintea acestei întrep

1 O, Doamne, rupta-i legăturile mele (lat.), *ibidem.*

2 O, Doamne, rupta-i legăturile mele; ţie-ţi voi adun jertfa de laudă (lat.), *ibidem.*

— Ţie-ţi voi aduce jertfa de laudă şi numele Domnului voi

chema. Făgăduinţele mele le voi plini Domnului, înaintea a tot poporul lui (lat.), ibidem.

318

ad în.a… *În a nii, de mu* Domini in medio tut Jtrm, a-lem.1 În atriis domus Domni.* Iată-no în curtea casei Domnului. Da, de aici, de la Lyon, de la! \on trebuie să urc arclo sus (ridicând braţele rătre cer). Lyon, cu cât mă simt mai îndatorat faţă tie tine, decât faţă de locul unde m-am născut şi care mi-a hărăzit numai o viaţă de mizerie, câtă vreme tu îmi dăruieşti acum viaţa veşnicăi *in medio tui, Jerusalem.* E drept că-mi doresc moartea cu prea multă patimă. Nu cumva săvârşesc ceva rău, părinte? întrebă el pe un ton mai scăzut, întorc-încin-s? într-o parte, spre părinte. Mă simt prea mulţumit. Nu cumva păcătuiesc prin trude? În ceea ce mă priveşte „n-ar vrea să nutresc un asemenea sentiment.

Amănunte despre supliciul domnului de Cinq Mars (Fragment din acelaşi raport)

O minune de necrezut că nu a vădit nicio clipă un fel de spaimă sau tulburare, niciun fel de emoţie, ci o părut tot timpul vesel, sigur de sine, de neclintit şi a vădit o tărie de spirit atât de puternică, în cât toţi cei ce l-au văzut mai sunt încă uluiţi.

Domnul de Cinq-Mars îşi aşeză cu *multă băgare de seamă* gâtul pe butuc, fără a se lăsa legat la ochi, ţinând capul ridicat şi îndreptat spre partea din faţă a eşafodului; cuprinzând strâns butucul cu ambele braţe, închise ochii şi gura, aşteptând lovitura pe care călăul i-o trase destul de încet şi greoi, după ce trecuse pe stânga lui şi apucase securea cu amândouă mâinile. Primind lovitura, o dată strigă tare: ah, strigăt înăbuşit în sânge; genunchii îi tresăltară, ca şi cum ar fi dat să se ridice şi căzu înapoi, acolo unde se afla. Capul nefiind complet desprins de trunchi în urma loviturii, călăul trecu pe la spa

1 în curţile casei Domnului, în mijlocul tău, Ierusalime (lat.), *ibidem.*

319

lele lui pe dreapta şi apuund capul de păr cu mâna dreaptă, reteză cu securea o parte din artera traheală şi din pielea gâtului care mai atârnau; apoi, aruncă ţeasta pe eşafod; de acolo, ea se rostogoli jos şi *oamenii observară atenţi că făcând un ocol a – mai palpitat destul de*

mult timp. Avea faţa întoarsă spre călugăriţele din ordinul Sfântului Petru, moalele capului spre eşafod şi ochii deschişi. Corpul rămăsese ţeapăn, ţintuit de butuc pe care tot îl mai strângea, până ce călăul l-a smuls de acolo ca să-l despoaie, ceea ce a şi făcut, iar apoi l-a acoperit cu o pân'/ă şi a trântit mantaua lui pe deasupra; capul fiind adus înapoi pe eşafod, a fost aşezat lângă trup, sub aceeaşi pânză.

Execuţia domnului de Thou, ca şi cea a domnului de Cinq-Mars, seamănă cu un asasinat; iat-o prezentată în acelaşi jurnal, cu amănunte chiar mai oribile decât cele din scrisoarea lui Montresor:

Călăul veni să-l lege la ochi cu batista: dar pentru că-l strângea prea tare, iar colţurile batistei atârnau în jos şi-i acopereau gura, o ridică şi şi-o potrivi mai bine. Se închină în faţa crucifixului înainte de a-şi pune capul pe butuc. El săiulă sângele domnului de Cinq-Mars care se prelinsese pe el. Apoi îşi aşe? a capul pe butuc, pe care un frate iezuit îl ştersese cu batista sa pentru ci era scăldat în sânge şi-l întrebă pe acest frate dacă stătea bine; acesta îi – spuse să vină cu capul mii în faţă, jar el îi dădu ascultare. Observând că şnururile cămăşii osânditului nu erau desfăcute şi-l strângeau la gât, călăul duse mâna la gâtul lui, ca să i le slăbească. Simţind aceasta, el întrebă: „Ce se întâmplă? trebuie să-mi scot şi cămaşa?» pregătindu-se deja să şi-o scoată. I se spuse că nu era nevoie, ci că trebuia numai să-şi desfacă şnururile; le-a desfăcut, şi-a tras cămaşa în jos per. tru a-şi dezgoli gâtul şi umerii şi, aşezându-şi capul pe butuc.

320

rosti ultimele sale cuvinte: Marja, *mater gratiae,* mater *înisericordiae* „... apoi *în manus tuas* *... şi atunci braţele sale începură să-i tremure în aşteptarea loviturii, care-i fu aplicată în partea cea mai de sus a grumazului, prea aproape de ţeastă, din care cauză, cu gitul numai pe jumătate tăiat, corpul s-a prăvălit în partea stângă a butucului, pe spate, cu faţa spre cer, zvârlind din picioare şi tresăllând din mâini. Călăul a vrut să-l răstoarne la loc ca să-şi termine treaba aşa cum o începuse; dar speriat de ţipetele care se porniseră contra lui, îi dădu trei sau patru lovituri în gât, tăindu-i în felul acesta capul, care rămase pe eşafod.

După ce l-a despuiat, călăul a cărat trupul în rădvanul ce-i adusese; tot acolo a aşezat şi trupul domnului de Cinq-Mars şi capetele lor care, amândouă, aveau ochii încă deschişi; îndeosebi capul

domnului de Thou părea viu. De acolo au fost duşi la Feuillants, unde domnul de Cinq-Mars a fost îngropat în faţa altarului principal, sub balustrul respectivei biserici, mulţumită bunătăţii şi autorităţii de care se bucura domnul du Gay, vistiernic al Franţei pentru generalitatea3 Lyon. Domnul de Thou a fost îmbălsămat prin grija doamnei sora sa şi pus într-un sicriu plumbuit pentru a fi dus în mormântul său. – Aşa s-a încheiat viaţa celor doi tineri care, desigur, trebuie să lase posterităţii o altă amintire decât cea a morţii lor. Las fiecăruia latitudinea să facă aprecierea care i-o plăcea, mulţumindu-mă să spun că aceasta ne-a fost de mare învăţătură în ceea ce priveşte nestatornicia lucrurilor lumii acesteia şi şubrezenia firii noastre.

Ultima dorinţă a acestor doi tineri nobili o cunoaştem din scrisorile pe care le-au scris după ce s-a rostit verdictul în procesul lor. Cea a domnului

1 Maria, mama iertării, mama îndurării (lat.)! În mâinile tale (lat.).

3 Circumscripţie financiară în Franţa, înainte de 1789, în fruntea căreia se afla un intendent.

de Cinq-Mars către mareşala d'Elfiat, mama sa, ar putea părea rece, din pricină că ne vine greu să ne transpunem în epoca respectivă când, în situaţiile cele mai critice, oamenii încercau mai degrabă să-şi stăpânească emoţiile decât să le exprime pătimaş şi când înalta societate evita patosul în scris şi în vorbă, în aceeaşi măsură în care noi îl căutăm.

Scrisoarea domnului Mare-scutier către doamna mama sa, marchiza d'Eţfiat

„Doamnă, prea scumpă ţi cinstită mamă, vă scriu, întrucât nu-mi mai este îngăduit să vă văd, pentru a vă conjura, doamnă, să-mi daţi două dovezi ale bunătăţii voastre de pe urmă: prima, doamnă, este să vă rugaţi pentru sufletul meu cât veţi putea mai mult, ceea ce va fi spre mântuirea mea; a doua, să obţineţi de la Rege bunurile de care dispuneam cât timp am deţinut funcţia de Mare-scutier şi orice aş mai fi putut avea în plus înainte de a fi fost confiscate, iar în ea? ul când această favoare nu vă va fi acordată, să aveţi generozitatea de a-i plăti pe creditorii mei. Tot ce ţine de avere e un lucru atât de mărunt, încât nu trebuie să-mi refuzaţi această ultimă rugăminte pe care vi-o fac

pentru odihna sufletului meu. În această privinţă, doamnă, aveţi încredere mai curând în mine, decât în sentimentele voastre, dacă se ridică împotriva dorinţei mele, căci nemaifăcând de acum înainte niciun pas caî-e să nu mă îndrepte spre moarte, sunt mai în măsură decât oricine altcineva să cumpănesc valoarea lucrurilor în lumea aceasta. Adio, doamnă, şi iertaţi-mă dacă nu v-am respectat îndeajuns în timpul vieţii, asigurându-vă că mor. Scumpă şi prea cinstită mamă… ** Al dumneavoastră prea umil, prea supus şi prea îndatorat fiu şi servitor.

HENRI de FFIAT DE CINQ-MARS

— 322

Manuscrisul original se află la Biblioteca regală din Paris (manuscrisul nr. 9327), scris de o mână fermă şi calmă.

În legătură cu ultima scrisoare a domnului Franqoiv-Auguste de Thou

Am văzut, că, lăsat singur o clipă în temniţa sa, domnul de Thou a scris o scrisoare ce a fost încredinţată duhovnicului său. E *ultima oară,* spunea el, *când mă gândesc la lumea aceasta.* Am văzut cât s-a străduit să se desprindă de acest ultim gând şi ce potop de rugăciuni fierbinţi rostea, lovindu-se în piept, îl roagă pe Dumnezeu să-i fie milă de el; îndepărtează pe oricine ar vrea să-l vadă; se şi învăluie în giulgiul lui. Acest ultim gând era prin el însuşi cel mai dureros care poate face să sângereze inima unui om; era o ultimă privire aruncată asupra femeii îndrăgite; era un rămas bun trimis iubitei sale, prinţesa de Guemenee. Tonul e grav, respectul pentru rang nu se pierde, nici cel al demnităţii personale şi al momentului solemn care se apropie. Am găsit în ultimul timp această scrisoare preţioasă (Biblioteca regală din Paris, manuscrisul nr. 9276, pagina 223.) o reproducem mai jos:

Copia scrisorii *adresate de domnul de Thou doamnei prinţese de Guemenee, după rostirea verdictului*

DOAMNA.

Nu m-am simţit obligat faţă de dumneavoastră niciodată în viaţa mea, în afară de astăzi, când, fiind gata s-o părăsesc, renunţ la ea cu mai puţină durere, întrucât *m-aţi făcut să sufăr destul cât timp am trăit;* nădăjduiesc că viaţa de pe lumea cealaltă va fi pentru mine

cu totul diferită de aceasta şi că voi găsi în ea o fericire cu atât mai mare decât şi-o închipuie oamenii, cu cât în ea trebuie să le fie speranţa; a mea, doamnă, nu se întemeiază decât pe bunătatea lui Dumnezeu şi pe rodul patimilor Fiului lui, singurele în stare să şteargă păcatele mele faţă de justiţie şi care sunt atât de mari, încât nimic nu le poate întrece decât îndurarea sa. Vă cer iertare, doamnă, din toată inima, pentru tot ce am săvârşit care n-a fost pe placul vostru şi aceeaşi rugăminte o adresez *tuturor persoanelor pe care le-am unt din pricina voastră,* asigurându-vă, doamnă, atât cât trebuie să-mi îngăduie credinţa pe care o datorez Dumnezeului meu, că mor, doamnă, *neîndoielnic* prea umilul şi supusul vostru servitor

DE THOU De la Lyon, astăzi, 12 septembrie 1642

Ce reproş amar şi ce melancolică privire retrospectivi asupra vieţii sale! Dacă acea femeie era vrednică de el, cum a putut primi o asemenea scrisoare fără să moară? S-a consolat oare vreodată, ştiind bine că meritase o asemenea scrisoare de adio?

Viaţa doamnei prinţese Guemenee nu ne oferă câtuşi de puţin temei să presupunem că austeritatea ei ar fi putut pricinui o tristeţe atât de mare şi o durere atât de profundă. Tallemant des Reaux spune în mai multe rânduri că domnul de Thou era amantul ei… *Se spune,* adăugă el (vol. I, p. 418), *că iar îi scris după ce a fost condamnat”.* Este vorba tocmai despre scrisoarea de mai sus. Ea mi se pare scrisă de un om ca mizantropul lui Molière, înzestrat cu mai multă milă, iar cuvintele *toate persoanele pe care le-am urât din pricina voastră* seamănă dureros cu:

Pă; dacă-n preajma voastră stă universu-ntreg.

1 Molière *Mizantropul,* actul II, scena l; în româneşte de Nina Cassian, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956.

Dar să nu încercăm să-i atribuim noi, dinainte, suferinţe pe care nimic nu le trădează, în afara acestui ultim suspin la picioarele eşafodului. Alta trebuie să rămână pentru noi amintirea domnului de Thou şi să ne îndemne la altfel de cugetări. Gândurile noastre vor avea de urmărit copia tratatului cu Spania, care constituie temeiul procesului.

Articolele din tratatul încheiat între contele-duce în numele regelui Spaniei şi domnul de Fon-trailles, pentru Gaston d’Orléans şi în

numele lui la Madrid, la 13 martie 1642, pe care fratele regelui l-a menţionat în declaraţia sa dată la 7 iulie acelaşi an. În volumul I al Memoriilor lui Fon-trailles.

Domnul de Fontrailles, fiind trimis de domnul duce d'Orléans la regele Spaniei cu scrisori din partea Al – teţei-sale către Maiestatea-sa şi domnul conte-duce de San-Lucar, datate din Paris, 20 ianuarie, a propus, în virtutea împuternicirii ce i se dăduse, ca Alteţa-sa, dorind binele general şi în special al Franţei de a vedea nobilimea şi poporul acestui regat scăpate de împilările pe care le suferă de atâta timp din pricina unui război atât de sângeros, pentru a face să înceteze cauza acestuia şi pentru a stabili o pace generală şi rezonabilă între împărat şi cele două coroane, spre binele creştinătăţii, să ia bucuros armele în acest scop, dacă Maiestatea-sa Catolică va voi să contribuie, de partea sa, cu mijloacele ce-i vor sta în putere pentru a face să avanseze treburile lor. Şi după ce a expus ceea ce era mai special în mesajul său, privitor la ofertele şi cererile domnului d'Orléans şi ale celor din partidul său, respectivul getilom conte-duce în numele Maiestăţilor lor imperiale şi catolice şi respectivul domn de Fontrailles în numele Alteţei-sale s-au înţeles şi au întocmit articolele următoare:

325

1. Întrucât principalul ţel al acestui tratat este de a încheia o pace dreaptă între cele două coroane, a Spaniei şi a Franţei pentru binele lor comun şi al întregii creştinătăţi, au declarat în unanimitate că prin aceasta nu se năzuieşte la nimic împotriva Regelui preacreştin şi în prejudiciul statelor sale şi nici împotriva drepturilor şi autorităţii Reginei preacreştine şi domnitoare; ci dimpotrivă, grija va fi de a o menţine în toate drepturile pe care le posedă.

2. Maiestatea-sa catolică va da 12.000 de pedestraşi şi 5.000 de cai, efective ale trupelor vechi, totul venind din Germania, sau din Imperiu, sau de la Maiestatea-sa catolică. Iar dacă, din greşeală, ar lipsi 2000 sau 3.000 de oameni din acest număr, să nu se considere prin aceasta că nu s-a respectat înţelegerea, dat fiind că vor fi furnizaţi cât mai repede posibil.

3. S-a căzut la înţelegere că, în ziua când domnul duce d'Orléans se va afla în fortăreaţa sa, unde spune că este în stare să înroleze soldaţi, Maiestatea-sa catolică îi va trimite patru sute de mii de scuzi bani gheaţă, plătibili cu consimţământul Alteţei-sale pentru a

fi folosiţi la înrolări şi alte cheltuieli utile pentru binele comun.

4. Maicstatea-sa catolică va da formaţiunea de artilerie şi muniţiile de război necesare unui corp de armată, precum şi subzistenţa pentru toate trupele până ce vor intra în Franţa, unde Alteţa-sa întreţine oamenii săi, iar Maiestatea-sa catolică pe ceilalţi, după cum se va specifica mai jos.

5. Fortăreţele cucerite în Franţa fie de armata Maiestăţii-sale catolice, fie de trupele Alteţei-sale, vor fi încredinţate Alteţei-sale şi partidului său.

6. Seniorului duce d'Orléans i se va aloca un sub sidiu de douăsprezece mii de scuzi pe lună, în afară de

1 Formaţiune militară alcătuită din oameni care înhămau caii ce trăgeau tunurile.

ceea ce dă Maiestatea-sa catolică, în Flandra, soţiei sale, ducesa d'Orléans.

7. S-a hotărât că această armată şi trupele care o alcătuiesc se vor supune necondiţionat respectivului senior duce d'Orléans; şi cu toate că sus-numita armată este înroiată cu banii Maiestăţii-sale catolice, ofiţerii ei vor depune jurământ de credinţă către Alteţa-sa de a servi ţelurile tratatului de faţă, iar dacă din vina Alteţei-sale se va întâmpla ca vreun prinţ de sânge din Franţa să fie implicat în tratat, el va comanda în felul hotărât în tratatul încheiat cu domnul conte de Soissons. Iar în cazul când arhiducele Leopold sau altă persoană, fiu sau frate sau rudă a Maiestăţii-sale catolice va deveni guvernator al Flandrei în numele Maiestăţii-sale catolice, cum el se va afla acolo totodată şi ca general al armatelor sale, iar Maiestatea-sa catolică având interese mari în acel loc, s-a hotărât ca seniorul duce d'Orléans şi cei din partidul său, indiferent de poziţia sau rangul lor, să ia în seamă aceste considerente, să ţină o legătură strânsă cu respectivul senior Arhiduce sau cu altă persoană despre care va fi vorba şi să-i aducă la cunoştinţă tot ce se ca pe trece, primind toţi laolaltă porunci *de la împărat, de la*

Maiestatea-sa catolică, atât în ceea ce priveşte războiul, cât şi orice deplasare a acestei armate.

8. Întrucât Alteţa-sa cunoaşte două persoane potrivite pentru a fi ajutori de conetabili ai acestei armate, pe care respectivul domn de

Fonirailles îi va indica după încheierea tratatului de față, Maiestatea-sa catolică se obligă să obțină de la împărat două decrete imperiale adresate parlamentului cu numirile respective.

9. S-a căzut la înțelegere ca Maiestatea-sa catolică să acorde un subsidiu de optzeci de mii de ducați pe lună pentru a îi împărțit între seniorii de mai sus.

10. După cum, peste trei luni, va da o sută de mii de livre pentru a înzestra și a înarma fortăreața pe care o posedă Alteța-sa, pentru securitatea sa, în Franța. Și

327

dacă cel ce pune la dispoziție fortăreața nu va fi mulțumit cu aceasta, se va achita respectiva sumă în bani gheață și în plus se vor acorda șa & e sute de chintale de pulbere și douăzeci și șase de mii de livre pe lună, pentru întreținerea garnizoanei.

11. S-a căzut la înțelegere de o parte și de alta că nu se va încheia nicio învoială în general și în special ca coroana Franței, decât printr-un acord comun și că vor fi restituite toate fortărețele și regiunile cucerite în

Franța, fără a invoca împotriva acestei hotărâri niciun pretext, și în același timp *Franța va restitui fortărețele pe care le-a cucerit* indiferent în ce țară, chiar dacă *le-a cumpărat și sunt ocupate de armate care au depus jurământ Franței.* Iar respectivul senior duce d'Orléans și cei din partidul lui se declară de pe acum *dușmani ai suedezilor și ai tuturor celorlalți inamici ai Maiestăților lor imperiale și catolice,* precum și ai tuturor celor care le dau și le vor da acestor inamici sprijin, ajutor și ocrotire. Alteța-sa și cei din partidul său vor da tot con cursul posibil spre a-i zdrobi.

12. S-a convenit că armatele din Flandra și cea pe care urmează s-o comande Alteța-sa, după cum s-a spus, vor acționa în comun, în aceleași scopuri, ținând legătură între ele.

13. Se va căuta ca trupele să îi e gala cât mai repede cu putință, și ca aceasta să se întâmple pe la sfârșitul lui mai; când va sosi momentul, Maiestatea-sa catolică va pune să se scrie guvernatorului Luxemburgului pentru ca acesta să comunice celui care îi va aduce o hârtie semnată în alb de Alteța-sa, ori de unul dintre cei doi seniori, data la care totul ar putea fi gata. Care hârtie în alb Alteța-sa va trebui s-o trimită cât mai degrabă, pentru a câștiga timp dacă treaba zorește:

dacă nu e încă urgentă, atunci când persoana va sosi, ea se va înapoia în fortăreaţă.

328

14 Maiestatea-sa catolică va acorda trupelor Alteţei-sale la o lună după ce se vor afla în serviciu şi după aceea *nouă livie pe lună* pentru întreţirferea lor şi pentru celelalte necesităţi ale războiului. Alteţa-sa să aibă bunătatea să declare dacă suma i se pare corespunzătoare, ţinând seama de numărul de oameni pe care-i vi avea în fortăreaţă şi cel al trupelor sale; rămânând de pe acum înţeles că locuinţele şi contribuţiile vor fi distribuite egal între ambele armate.

15. Banii strânşi din regatul Franţei se vor afla la dispoziţia Alteţei-sale şi vor fi de asemenea împărţiţi între cele două armate, aşa cum s-a spus în articolul precedent şi se menţionează că nu va putea fi impus niciun tribut, decât la ordinul Alteţei-sale.

10. În cazul când respectivul senior duce d'Oricans ar fi nevoit să plece din Franţa şi să intre în Franche-Comte sau în altă provincie, Maiestatea-sa catolică va porunci ta Alteţa-sa şi celelalte două persoane de seamă ale partidului să fie primite în toate statele sale şi de acolo conduse la fortăreaţă.

17. Întrucât respectivul senior duce d'Oricans doreşlo o împuternicire de la Maiestatea-sa catolică pentru a acorda pacea sau neutralitatea oraşelor şi provinciilor din

Franţa care o vor cere, pe lângă Alteţa-sa se va afla un ambasador al Maiestăţi i-sale investit cu puteri depline:

Maieslalea-sa este de acord cu aceasta.

18. Dacă respectivului senior duce d'Orléans i se va întâmpla vreun neca/, Doamne fereşte, Maiestatea-sa catolică făgăduieşte să acorde în continuare *aceleaşi*. sub sidii *sus-numiţilor*. seniori şi *chiar unuia singur dintre ei dacă partidul* se *păstrează,* oriunde s-ar afla în serviciul

Maiestăţii-sale catolice.

19. Respectivul senior duce d'Oricans şi în numele său, respectivul domn de Fonirailles asigură că, pe măgură cp

Alteta-sa îşi va dezvălui poziţiile, îi va pune la dispoziţie o fortăreaţă dintre cele mai bune ale Franţei pen

tru securitatea sa, al cărei nume va fi declarat la încheierea tratatului de faţă; în caz că ea nu va fi găsită mulţumitoare, respectivul tratat va rămâne neavenit, după cum respectivul domn Fontrailles va declara numele respectivilor doi seniori pentru care se cer subsidiile susmenţionate şi cu care Maiestatea-sa s-a arătat de acord.

20. În cele din urmă s-a căzut la înţelegere ca conţinutul acestor articole să fie aprobat şi ratificat de Maiestatea-sa catolică şi de respectivul senior uce d'Orléans în modul comun şi obişnuit de încheiere a unor asemenea tratate. Contele-duce făgăduieşte aceasta în nume la Maiestăţii-sale, iar respectivul domn de Fontrailles, în numele Alteţei-sale, obligându-se respectiv i-i ratificarea tratatului, aşa cum pe propria lor răspundere ei îl aprobă de pe acum, îl ratifică şi îl semnează.

I. a Madrid, 13 martie 1642. Semnat: Dom *Gaspar de* Gwrman şi, prin substituire de nume, de Clermont în loc de *Fontrailles.*

Noi, *Castan,* fiu al Franţei, frate unic al regelui, duce d'Orléans, certificăm că conţinutul de mai sus este adevărata copie a originalului tratatului încheiat în numele nostru de Fontrailles cu domnul conte-duce de San-Lu-car. Drept mărturie, au semnat act asta de mina noastră şi acesta a fost semnată de secretarul nostru

Semnat: GASTON şi mai jos: GOULAS

Aci secret

Întrucât prin tratatul pe care l-am semnat astăzi pentru şi în numele Maiestăţii-sale catolice sunt obligat să declar numele celor două persoane incluse de Alteţa-sîn respectivul tratat, precum şi fortăreaţa sa, în numele Alteţei-sale declar şi asigur pe contele-duce ră *cele două persoane sunt seniorul duce de Bouillon şi seniorul de*

Cinq-Mars, Mare-scutier al Franţei, iar fortăreaţa care îi este asigurată Alteţei-sale *este Sedan, pe care respectivul senior de Bouillon o încredinţează, în mâinile lui.* Spre credinţă am semnat acest act la Madrid la 13 martie 1642. Semnat, prin substituire de nume: *de Clermont.* Noi, *Gaston,* fiu al Franţei, frate unic al Regelui, duce d'Orléans recunoaştem că conţinutul celor de mai sus este adevărata copie a declaraţiei prin care domnul de Bouillon, domnul Mare-scutier şi noi, subsemnatul, l-am împuternicit pe domnul de Fontrailles să dezvăluie numele *domnului de Bouillon şi domnului Mare-scutier,*

domnului duce de San-Lucar după ce va fi încheiat tratatul cu el, tratat în care nu sunt pomeniţi decât ca *doi mari seniori ai Franţei.* Drept mărturie, am semnat prezenta certificare de mina noastră şi l-am pus pe secretarul nostru s-o contrasemneze.

Semnat: GASTON şi mai jos: G OU L AS

Despre nedezvăluire

Viaţa oricărui om celebru are o semnificaţie unică şi precisă, mai ales evidentă şi chiar de la prima vedere pentru cei care ştiu să judece lucrurile măreţe din trecut, care semnificaţie a rămas „sper, în mintea celor care au citit cu atenţie cartea *Cinq-Mars.* Sângele lui François Auguste de Thou a curs în numele unei idei sacro şi care va rămâne astfel cât timp *religia onoarei va dăinui printre noi; este imposibilitatea denunţării pe buzele unui om de bine.*

Oamenii de stat din toate timpurile, care au vrut să aclimatizeze denunţul în Franţa, au dat greş până acum, spre cinstea ţării noastre. Această re

331

gulă, a denunţării, a fost stigmatizată de la apariţia ei. Întrucât cel care a conceput-o a fost Ludovic al XI-lea, al cărui caracter era sinonim cu josnicia, iar al cărui geniu era sinonim cu trădarea; dar acest arbore al răului pe care l-a sădit la Plessis-les-Tours nu a dat roadele lui înveninate; şi nu s-a întâlnit niciun om care să-şi denunţe concetăţeanul. Şi cu ţeasta lui în mână. să-şi ceară răsplata

Răsplata era totuşi stipulată în edictul lui Ludovic al XI-lea şi pentru ca nicio autoritate să nu treacă peste o chestiune atât de gravă, voi cita punctul ei cel mai important.

Edict împotriva nedezvăluirii crimelor de lezmajestate

T lui ovic. prin graţia lui Dumnezeu Rege al Franţei; aducem la cunoştinţa celor de faţă şi viitori că, întrucât până acum mu. lte conjuraţii, comploturi condamnabile şi acţiuni dăunătoare au fost făptuite, puse la cale şi uneltite atât de persoane de vază, cât şi de personaje de răni; mijlociu şi mărunte împotriva unor regi ai Franţei, strămoşi ai noştri şi chiar de când am venit noi la domnie:

Proclamăm, declarăm, instituim şi ordonăm prin seri sori 2, edict, ordon însă şi constituţie veşnică, irevocabilă şi trainică pe veci, că orice persoană care de acum încolo va şti sui va avea cunoştinţă de vreun pact, de vreo unchii e, conspiraţie sau de acţiuni împotriva perso

inei noastre, a prea scumpei şi iubite noastre soţii Ilegina, a prei în timpului şi iubitului nostru fiu. Dellinu! de Vien

1 Cartel construit de Ludovi; al XI-lea unde a şi mu rit în \ 183.

2 Documente emanate de la regele Franţei.

nois, şi a urmaşilor noştri Rogi şi Regine ale Franţei şi a copiilor lor. precum şi împotriva statului şi a securităţii noastre sau a lor şi a puterii de stat în regatul nostru, să fie consideraţi şi ţinuţi drept făptaşi de crimă de lezmajestate şi pedepsiţi cu pedepse şi condamnări asemănătoare celor date principalilor făptuitori, conspiratori, aţâţăton şi diriguitori ai respectivelor crime, fără excepţie sau re/ei\a pentru cineva, indiferent ce stare, condiţie scoală, rang, funcţie, titlu de nobleţe, domeniu, avantaj sau pruilegiu are sau ar putea avea, din cauza sângelui nostru – sau altfel, oricum, dacă nu ne dezvăluie, sau nu trimit să ni se dezvăluie nouă sau principalilor noştri judecători şi funcţionari locurile unde se găsesc criminalii, cât mai repede cu putinţă vor afla sau li se va aduce la cunoştinţă; în care caz. dacă astfel voi de/vălui sau vor trimite să se de/văluie, *nu ror fi în primejdie kă fie pedepsiţi pentru respectivele crime, ci ror fi vrednic*i să *primească o răsplată de la noi şi de la autoritatea de t, tat.* Totodată, vrem şi pe de altă parte: înţelegem ca vechile legi, constituţii şi ordonanţe care au fost introduse de înaintaşii noştri sau de drept, precum şi uxanţele care din timpurile cele mai vechi să fi fost păstrate şi respectate în regatul nostru să rămână în – \igoaro şi să-şi păstre/e tăria, fără să derogăm cu nimic de la ele prin prezentele dispoziţii. Astfel acordăm aceasta lege şi cerem prietenilor şi credincioşilor noştri slujitori din marele nostru consiliu, oamenilor din parlamentele noastre şi celorlalţi care împart dreptatea, funcţionari şi slujbaşi mărunţi de faţă şi viitori şi liecăruii dintre ei ca şi cum l-ar privi personal, ca să pună să

1 Delfin – titlu feudal folosit în locul celui de conte şi de duce în special în provinciile Viennois şi Auvergne. Nobilii care purtau ace; = t titlu adoptaseră dellinul ca simbol pe armoariile lor. Conţii de Viennois au început să se intituleze *delfini* aproximativ din anul 1130. La început cuvântul *delfin* pare să fi fost o poreclă.

se publice în toate locurile unde acţionează autoritatea şi jurisdicţia lor obişnuite prezenta lege, constituţie, ordonanţă, să facă

strigări şi proclamaţii publice, să le dea acestora citire în mod public şi să le înregistreze la curţile şi tribunalele lor şi de acum înainte în veci să judece, să dea sentinţe şi să hotărască potrivit acestei legi şi constituţii, fără să se împiedice de nicio dificultate, ori de câte ori va fi cazul. Şi pentru ca să fie lucru temeinic şi stabil pentru totdeauna, am pus să se aplice pecetea noastră pe cele de faţă. Şi pentru că s-ar putea să fie nevoie de cele de faţă în mai multe locuri diferite, vrem ca la *vidimus* ale acestora făcute sub sigiliu regal să se acorde încredere ca prezentului original.

Dai la Plessis du Parc-les-Tours în ziua de douăzeci. şi *doi decembrie, una mie patru sute şaptezeci*. JJ şapte, *al şaptesprezecelea an al domniei noastre*

Şic signatum supra plicum:

De rege în consiliul său L. TEXIER

Et e. – t scripinm: I. Ecto, publicata et reyisirato, Pari-siis, în parlamenta, decima quinta clic novembris, anno millesiino quadrayentesimo septiiage-imo, nono.

Desigur, e lesne de înţeles că acest edict a fost dat atât de Ludovic al XI-lea în 1477, adică atunci când lui Jacques d'Armagnac conte de la Marche i se tăiase capul pentru crima de lezmajestate şi când domeniile sale şi imensa lui avere fuseseră

1 Şi a fost scris: după aceea a fost citit, publicat şi înregistrat la Paris, în parlament, la 15 noiembrie 1479 (lat.).

Împărţite cu neruşinare judecătorilor săi, moştenire monstruoasă şi nemaiauzită de la Tiberiu şi Nero încoace, lucru care s-a săvârşit în timp ce copiii celui osândit erau siliţi să stea sub eşafod şi să aştepte să le picure pe frunte picătură cu picătură sângele tatălui lor. După această lovitură faimoasă, se simţea în stare să continue în felul acesta şi se credea în drept să dispreţuiască Franţa, astfel încât să-i arunce un asemenea edict şi să-i propună noi infamii. Deprins cum era să facă în permanenţă târg cu conştiinţele pe bani gheaţă, nefăcând un pas fără o pungă într-o mână şi o secure în cealaltă, el se conforma unei vechi axiome care nu reprezintă un mare efort de geniu şi pe care Machiavelli a preţuit-o prea mult, aceea de a-i aşeza pe oameni între speranţă şi teamă. Ludovic al XI-lea îşi juca cu dibăcie jocul, dar în cele din urmă Franţa s-a ridicat şi şi-a jucat cu nobleţe pe al său, arătându-i

că avea şi un alt soi de oameni decât bărbierul său 2 În pofida cuvântului născocit de el, şi pe care trebuie să i-l atribuim cât se poate de cinstit, cu toată traducerea îndulcită a cuvântului *denunţare* prin *dezvăluire,* nimeni nu a ieşit din locuinţa lui cu intenţia de a se duce să repete o confidenţă surprinsă într-o discuţie prietenească la masă, ori

1 Domnul de Beau eu a căpătat comitatul La Marche (hotărârea fusese pronunţată în numele său); cavalerul de Bousile, comitatul Castres; Blosset, vicomitatul de Cariat; Louis de Graville, oraşele Nemours şi Pont-sur Yonne; seniorul de Lisle a căpătat vicomitatul de Mu rat etc.; şi cu părere de rău se poate vedea printre numele celor care s-au înfruptat din pradă cel al lui Phâlippe de Comines care a împărţit cu Jean de Daillon bu nurile din Tournai şi Tournaisis care aparţinuseră du celui de Nemours pe care-l condamnaseră la moarte (N.a.).

2 Olivier le Dain, bărbierul lui Ludovic al XI-lea. a fost geniul lui rău.

În casă. Josnica ordonanţă a fost lăsată pradă uitării, până în ziua când cardinalul de Richelieu a dat semnalul reînvierii ei. Domnul de Thou nu dispunea de vreo fortăreaţă pe care s-o dăruiască în schimbul iertării sale, aşa ca domnul de Bouillon, iar moartea sa urma să sporească teroarea inspirată de cea a domnului de Cinq-Mars; dacă ar fi fost iertat, însemna că domnul de Richelieu ar fi cruţat viaţa unui cenzor tânăr şi virtuos, ca să nu spunem decât atât; menit să supravieţuiască bătrânului ministru, ar fi scris, poate, ca şi tatăl său, o istorie a Cardinalului şi ar fi fost judecător la rândul său, un judecător neînduplecat şi mâniat de moartea domnului Mare-scutier, prietenul său. Domnul de Richelieu se gândea la tot, iar aceste motive, care nu-mi scapă mie, n-ar fi putut să-i scape lui. Să dăm uitării, spre mai multă imparţialitate, reflecţia lui în legătură cu preşedintele de Thou: El a pus *numele meu în istoria lui, eu îi voi pune pe al lui într-a mea.* Chiar dacă am trece peste dorinţa lui de răzbunare, tot îi rămân o duritate inflexibilă, o rea-credinţă profundă şi cel mai imoral egoism. Viaţa austeră a domnului de Thou, care ar fi prins bine unui stat în care totul era supus corupţiei, era inoportună şi periculoasă pentru ministru; el n-a şovăit; să nu şovăim aşadar nici noi în a aprecia această dreptate. Trebuie să cunoaştem cu orice preţ substratul

acestor *raţiuni de stat* atât de trâmbiţate şi din care s-a făcut un fel de

1 Dupuy a povestit în *Memoriile* sale că atunci când ofiţerul de poliţie i-a înmânat scrisoarea prin care cancelarul îi aducea la cunoştinţă hotărârea. Cardinalul a rostit cu multă satisfacţie: „Şi domnul de Thou! Domnul cancelar mi-a luat o mare greutate de pe inimă. Dar, Picaut. nu au călău!” – Se vede aşadar, cum se gândea la toate (N.a.).

sfânt chivot imposibil de atins. Faptele rele ne lasă sămânţa unor legi rele şi nu există ministru trecător care să nu fi încercat să le Tacă să încolţească, pentru a păstra izvorul puterii sale de împrumut, de dragul acestei străluciri îndoielnice. Desigur, un lucru poate să ne liniştească: acela că ori de câte ori o asemenea idee i se urcă unxii om politic la cap, gestaţia ei e greoaie şi anevoioasă, fătul urmând a fi probabil mort, iar avortarea ei e o fericire generală.

Nu cred că se poate întâlni în istorie vreun fapt mai potrivit decât judecata lui Auguste de Thou, pentru a fi invocat împotriva acestei idei fatale, în cazul când geniul rău al Franţei ar fi vrut vreodată să reînvie propunerea unei legi a nede?, \ăluirii.

Cum nimic mai mult decât un pericol extrem nu inspiră un om superior în a da răspunsurile cele mai sigure şi în a le prezenta în forma cea mai limpede, văd că de la bun început domnul de Thou a mers la fondul chestiunii de drept şi de posibilitate materială cu raţiunea sa şi la fondul chestiunii de sentiment şi de onoare cu inima sa nobilă; să-l ascultăm:

În i i un când a fost confruntat cu domnul de Cinq-Mars, a spus că „după ce şi-a frământat îndelung mintea pentru a-şi da seama dacă trebuia să declare negel ui (pe care-l vedea în fiecare zi în tabăra de la I’er-pignan) ceea ce ştia în legătură cu acest tratat, a hotărât în sinea lui, din mai multe motive, să nu spună nimic. 1. Ar fi trebuit să dezvăluie o crimă împotriva statului săvârşită de Gaston d’Orléans, fratele unic al

1 Vezi interogatei lui şi confruntarea (12 septembrie 1642). Jurnalul domnului Cardinal-duce, scris de mâna sa (pp. 191 – 192) (N.a.).

regelui, de domnul de Bouillon şi de domnul Marc-scutier care cu *toţii erau mult – mai puternici* decât el şi se bucurau de mai mare trecere, şi avea certitudinea că avea să piară în această acţiune despre care *nu avea nicio dovadă* pentru a o certifica. N-aş fi putut invoca, spuse el, mărturia lui Fontrailles, care lipsea din ţară, iar domnul Mare-scutier poate că ar fi negat că mi-a vorbit. Aş fi trecut deci drept un calomniator, iar onoarea mea, care-mi va fi întotdeauna mai scumpă decât propria-mi viaţă, ar fi fost iremediabil compromisă". 2. În ceea ce-l priveşte pe domnul Mare-scutier, adaugă aceste cuvinte reproduse fidel (pag. 408) şi de o nemaipomenită frumuseţe în simplicitatea lor antică, aş îndrăzni să spun aproape evanghelică:

„M-a considerat singurul lui prieten credincios şi n-am \rut să-l

Oricare ar fi acţiunea secretă presupusă a fi întreprinsă împotriva unui cap încoronat, sau împotriva constituţiei unui stat democratic, sau împotriva celor ce reprezintă o naţiune, oricare ar fi natura complotului înfăptuit, asasinat sau izgonire sub ameninţarea armelor, sau răscoală a poporului, sau coruperea şi răscularea trupelor mercenare, raporturile între complotist şi cel care a primit destăinuirea lui rămân aceleaşi. Primul gând al acestuia din urmă va fi că onoarea şi numele său sunt iremediabil compromise, pe veci; el va fi considerat fie un calomniator, dacă nu furnizează dovezi, fie un josnic denunţător, dacă le furnizează; în primul caz va fi sancţionat cu pedepse infamante, în al doilea, va suferi oprobriul public, fiind arătat cu degetul ca unul mânjit de sângele prietenilor săi.

Cred că domnul de Thou s-a hotărât să prezinte acest prim argument în sprijinul tăcerii sale, pen

tru a coborî ia nivelul minţilor celor care-l judecau, pentru a se conforma tonului general al procesului şi riguroaselor prevederi ale legilor, presupuse a nu fI niciodată elaborate decât pentru sufletele cele mai josnice pe care le circumscriu şi le înghesuie îndărătul unor bariere grosolane şi a unei necesităţi inexorabile şi uniforme. El demonstrează că nici n-ar fi putut fi denunţător, chiar dacă ar fi vrut. Subînţelesul este: „Nici dacă aş fi fost un ticălos, n-aş fi putut să înfăptuiesc infamia respectivă; nimeni nu m-ar fi crezut". Dar după aceste câteva cuvinte despre imposibilitatea materială, adaugă motivul imposibilităţii morale, adevăratul motiv, de un adevăr etern, imuabil,

pe care toate cultele l-au recunoscut şi l-au aprobat, pe care toate popoarele l-au ţinut în mare cinste:

M-a *considerat prietenul lui*

Nu numai că nu l-a trădat, dar se va observa că în cadrul tuturor interogatoriilor şi al confruntărilor sale cu domnul de Bouillon şi cu domnul de Cinq-Mars, ci nu numeşte şi nu compromite pe nimeni. 1

Când m-am pomenit singur cu domnul de Thou, spune Fonirailles în Memoriile sale, mi-a vorbit despre (ălătoria pe care o făcusem în Spania, ceea ce mă surprinse foarte taro, crezând că fusese păstrată în secret faţă de el, potrivit hotărârii luate. Când l-am întrebat cum de aflase de ea, mi-a declarat foarte sincer, cu toată încrederea că *ştia de la Revină,* iar ea aflase de la fratele regelui.

1 Vezi interogatoriul şi procesele-verbale instruite domn ud cancelar etc., 1642 (N.a.).

de

Nu ignoram faptul că Maiestatea-sa ar fi dorit foarte mult o cabală şi contribuise la aceasta din toate puterile sale.l

Domnul de Thou putea deci invoca această autoritate; dar el ştia că ar fi putut-o expune pe Regina Ana de Austria la prigoană şi atunci a preferat să tacă. A păstrat de asemenea tăcere şi în privinţa Regelui şi nu s-a coborât să repete ceea ce spusese Cardinalului în discuţia particulară ce o avusese cu el. Nu voia să trăiască cu acest preţ.

În pri\inţa lui Cinq-Mars, nu dă decât un singur motiv:

M-a considerat prietenul lui.

Chiar dacă n-ar Îi fost un prieten devotat, ci numai un om legat de domnul de Cinq-Mars prin relaţii trecătoare, acesta *l-a considerat prietenul lui,* a crezut în el şi *el n-a vrut să-l trădeze.* Aici e totul.

Când religia creştină a instituit spovedania, după cum am mai arătat, ea a sanetilicat destăinuirea; şi ca să înlăture neîncrederea în confident, s-a grăbit să proclame drept criminal şi vrednic de moarte veşnică pe acel preot care ar da în vileag mărturisirea ce i s-a făcut la ureche. Nu era nevoie de mai mult pentru a transforma dintr-odată pe un străin în prieten, în frate, pentru a-l face pe creştin să-şi deschidă

sufletul în faţa primului venit, în faţa unui necunoscut pe care nu-l va revedea niciodată, iar seara să adoarmă liniştit în patul său, sigur de taina sa, ca şi cum i-ar fi încredinţat-o lui Dumnezeii.

Deci tot ce a putut face duhovnicul cu ajutorul credinţei sale şi al autorităţii Bisericii a fost să

2 Relatarea domnului de Fontrailles (N.a.).

ajungă să fie socotit de penitent drept prieten să izbutească să genereze efuziunile acelea salvatoare, lacrimile acelea sfinte, abandonurile acelea fără rezerve, pe care, înainte de înfiinţarea spovedaniei, numai o prietenie serioasă şi trainică avea dreptul să le cunoască, prietenia, sfânta prietenie care dă sfaturi pline de virtute în schimbul mărturisirilor vinovate pe care le primeşte.

Aşadar, dacă duhovnicul năzuieşte să posede duioşia sufletească şi bunătatea supremă a unui prieten, ce prieten nu trebuie să considere ca o datorie păstrarea desăvârşită a* secretului ce i-a fost încredinţat ca unui duhovnic în tabernacolul său?

Şi nu e vorba numai despre prietenul vechi şi încercat, ci de orice om pe care-l socoteşti un prieten, de orice prim *venii* căruia, cu mâna ta într-a lui, i-ai făcut o destăinuire gravă. Dreptul de ospitalitate este tot atât de \ echica şi familia şi rasa omenească: niciun trib, nicio hoardă, oricât de sălbatică ar fi, nu concepe să-şi trădeze oaspetele. O taină este un oaspete care se ascunde în sufletul unui om cinstit ca într-un adăpost inviolabil. Oricine îl trădează şi-l vinde este pus în afara legii de toate naţiunile.

Ar fi o mare ruşine pentru sărmanele domnii care nu s-ar putea menţine decât cu preţul unor asemenea legi barbare şi nu s-ar putea susţine decât cu proptele atât de întunecate. Dar chiar dacă ar vrea cineva să se folosească de ele, nu ar putea. Pentru ca asemenea mijloace să mai poată fi aplicate, ar fi trebuit ca civilizaţia noastră să fi luat alt curs decât cel actual. Or, pretutindeni s-a ajuns la un fel de rafinare generală a sentimentelor care face ca asemenea acţiuni publice să nu poată fi nici măcar propuse. Nu se ştie cum, asemenea lucruri, utile cu veacuri în urmă, nu pot fi săvâr

site, nu pot fi pronunţate, nu pot fi nici măcar enunţate în mod serios de vreun contemporan şi aceasta, fără să fi fost abolite vreodată.

Adevăratele schimbări ale moravurilor dau naştere unor legi temeinice şi trainice. Cine ne va spune vinde se află ţara atât de înapoiată care ar îndrăzni astăzi să atribuie judecătorului bunurile rămase de pe urma omului judecat? Nu toate legile sunt făurite de om… Legea care interzice această moştenire sângeroasă nu a fost scrisă; ea s-a instaurat printre noi. Alături de ea s-a instalat cea care glăsuieşte: *Nu vei denunţa,* şi nici cel mai umil ziler nu ar îndrăzni, în vremea noastră, să se aşeze la masa vecinului său, dacă ar fi greşit faţă de acesta.

În ceea ce mă priveşte, dacă oamenii politici ar avea neapărat nevoie de câteva unelte vechi din timpurile barbariei, mi-ar plăcea mai curând să-i văd curăţind de rugină, reparând, aducând în scenă şi dând în folosinţă instrumentele de tortură, căci acestea n-ar mânji decât trupul, iar nu sufletul fiinţei create de Dumnezeu. Ar face poate să vorbească o carne suferindă: dar strigătul nervilor şi al oaselor sub cleşti e mai puţin josnic decât vânzarea la rece pe o tarabă a unui cap şi nu a existat încă alt nume mai ticălos decât cel al lui *Iuda.*

Da, mai bine să se afle un suveran în primejdie, decât să-şi piardă întreaga specie umană simţul moral. Mai bine să se prăbuşească o dinastie, o formă de guvernământ, şi chiar o naţiune, căci toate acestea se pot înlocui şi pot renaşte, decât să piară orice virtute printre oameni.

CUPRINSUL